

ROTERODAMI.
Typis REGNERI LEERS.
MDCXCVIII.

L. ANNÆI
FLORI
RERUM ROMANARUM
Libri quatuor,

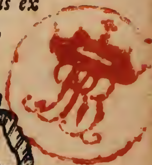
Annotationibus, in uſum ſtudioſæ Juventutis, inſtar Commentarii illuſtrati.

AUCTORE

JOHANNE MIN-ELLIO.

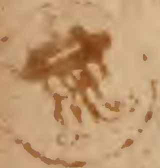
Quibus accedunt Excerptiones Chronologicæ, ad FLORI *Hiſtorias accommodatæ: additus denique L. Ampelius ex Bibliothecâ Salmaſii.*

ROTERODAMI,
Typis REGNERI LEERS.
Anno CIϽ IϽ CXCVIII.

Nobilissimis, Amplissimis, ac Prudentissimis

V. V. D. D.

D. FRANCISCO VERBOOM, I. C. *Urbis Prætori.*

D. JOHANNI VANDER MEYDE, I. C. *Consuli, Senatori, & Scholarchæ.*

D. GULIELMO VANDER AA. I. C. *Civitati Roterodamensi à Secretis, Senatori, Scholarchæ.*

D. ADRIANO BOON, I. C. *Senatori, Scholarchæ.*

D. GULIELMO SOESTIO, *Verbi Divini Ministro, Scholarchæ.*

D. SEGERO VAN SON, *Verbi Divini Ministro, Scholarchæ.*

Eruditis pariter & probis Viris.

D. SIMONI SIMONIDÆ.
D. JACOBO BORSTIO.
D. FRANCISCO RIDDERO.
D. CORNELIO LICOGTON.
D. HENRICO WEIMANS.
D. BARTHOLOMÆO DONIO.
} Verbi Divini Ministris.

D. CHARLES de ROCHEFORT, *Ecclesiæ Gallicanæ Pastori fidelissimo.*

D. ISAACO GRUTERO, *Gymnasii Roterodamensis Rectori vigilantissimo.*

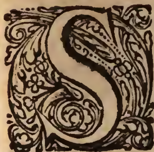
D. BERNARDO HOVIO, *ejusdem Gymnasii Conrectori spectatissimo.*

Dominis & Mæcenatibus suis
ex affectu & officio
inscribit

JOHANNES MIN-EL.

DE-

DEDICATIO.

Ic à rerum Arbitro, constitutum est, Viri Amplissimi, ut nutantibus sensibus innixa cognitio, arceri debeat à divinitatis arcanis. Qui tamen existere voluit innumera potentiæ suæ documenta, tùm præcipuè, quod faciem ejus referret, unius Principatum. Quem adeò pro libitu suo dirigit ac moderatur, ut, cùm summo loco stare non possit, inferioris mundi leges experiatur. Sic ad Assyrios delapsa dominatio, à Medis Persisque aucta, Macedoniæ imperio subjugatur. Cujus gloriæ dùm invidet Parthus, nil nisi occasio data Romano potentiæ suæ propagandæ; dùm enim mutuis vulneribus decertatur, ac pro se quisque gnaviter annititur, Orbem universum agitabat. Neque exspectationi deerat Virtus aut Fortuna, quò sublimibus incrementis augeretur. Undè non alia major magisque fundata imperii constantia, quæ florentibus rebus adderet perpetuitatem. Sicut autem semina primò diffunduntur, dein herbescen-

tem oſtendunt viriditatem; ita inerat futuræ potentiæ fatis, ut per quaſdam velut ætates ad rerum faſtigium perduceretur. Quarum ſingulæ ita fœliciter temperatæ, prout Reipublicæ ratio poſtulabat. Principio rerum Regibus parêre cœpit, quò convenarum incondita multitudo eouſque in officio contineretur, donec conjugum ac ſoli charitas animos eorum conſociaſſet. Ab his cerimoniæ inſtitutæ, ſacra peracta, belli paciſque leges ſancitæ, pecuniæ publicæ diſpenſatæ; multa ſeveriùs vindicata, conſtituta ſapienter. Intereat autem Populi Romani, ut eorum ultimus, rapto per ſcelus imperio, vitalia peteret anxiè à prioribus conſervatæ libertatis, quò major poſteà ac illuſtrior exurgeret. Hinc duo Conſules inſtituti, quibus inſignia Regum concederentur. Sed neque ſtabilis erat Optimatum potentia, dùm plebs indiga, non modò omnis expers honoris, ſed adempto etiam connubiorum conſortio, maximâ cum indignitate ſerviret. Indè Tribunitiis procellis concuſſa Reſpublica, donec tranquilla moderatio imperii, Conſulum ac Senatorum injurias vindicaret. Nihil autem Populi

puli fœlicitati deesse videbatur, quam ut Plebiscita Patritios adstringerent. Quibus impetrandis ita vehementer incubuit, ut difficilem passurus fuisset moderationem, nisi legum aliquo præsidio subsecuto. Intereâ per diversa terrarum arma circumtulit, donec Italia consummata, transmarinos triumphos auspicaretur. Quo tempore præclara abstinentiæ, justitiæ, civilis denique concordiæ exempla extitêre. Hinc nulla Nobilium dissensio, sed omnium in Rempublicam studium est impensum. Paulatim verò horrêre cæpit humanæ fragilitatis vicissitudines, ac in visceribus suis experiri, quod ab Annibale aliquo debuisset. Igitur vetere labante disciplinâ, ubi opes atque divitiæ sæculi mores afflixêre, mersam vitiis suis Rempublicam pessumdedêre.

Jamque universo orbi par esse cœperat Populus Romanus, cùm amentes Tribuniplebis, agrariis aliisque legibus, judiciorum ad equites translatione, civium animos perturbarent. Gliscentibus igitur in dies odiis, ubi discissa factionibus suis civitas ruinâ cladium involveretur, Syllam aliquem repperit, qui Senatus assertâ libertate, po-

pularium arbitria convulsit. Sed oborta per Pompejum tempestas, ubi judicia per legem Aureliam renovantur, majorem plebis audaciæ viam patefecit, quam ut novæ mutationis species confirmaretur. Igitur suffragiis largitione corruptis, Marii, Cinnæ, Pisonis, aliorumque conspiratione laniata Respublica, ad unius iterùm imperium respexit. Erant in Urbe cives potentissimi: Crassus, Cæsar, Pompejus, qui nimiâ felicitate florentes, mutuis viribus in suam gloriam nitebantur. Horum initâ societate, Asia, Gallia, Hispania, maximæ provinciæ occupantur. Sic divisâ inter se dominatione suborta statim æmulatio, quæ in Reip. perniciem deflexit. Crasso namque à Parthis cæso, Pompeji necessitudine morte Juliæ, quæ malè cohærentis concordiæ pignus fuerat, abruptâ, ingemiscere rerum omnium status, ac unius Cæsaris Dictaturam experiri cœpit. Qui alienæ libertatis impatiens, ærarium effringere, patrimonium populi exhaurire cœpit. Hinc tantum odium duces incesserat, ut, quærentibus eos hostibus, proprio scelere mori mallent, quam alienæ gratiæ superesse. Quorum clade

de excitus Cato, mortem etiam lætus accivit. Reverſo autem Cæſare, Ponticis aliiſque triumphis gravido, edita omnis generis ſpectacula, quò de exterorum Principum, civiumque ſuorum ſanguine triumpharet. Jamque, ſubactâ Hiſpaniâ, compoſitus videbatur terrarum orbis, cùm incruentâ primùm, dein horribili ſtrage rerum omnium tranſitum molitur. Erant, ut autor loquitur, in unum principem congeſti honores; circa templum imagines, &c. Præluſerant in Urbe prodigia, equorum fletus, Calpurniæ terriculamenta, quibus nihil cunctatus, ſpretâ etiam Haruſpicum religione: venit in curiam, ubi in curuli ſedens, tribus & viginti vulneribus trucidatur. Ingens exindè trepidatio Ciceronem exciverat ad novandam patriæ libertatem. Et exſtinctum fuiſſet domeſticum incendium, niſi fraudibus convulſa conſilia revireſcentem imperii ſtatum retardaſſent. Viam ad hanc converſionem Triumviri munivêre, qui non contenti venire in cruentiſſimi fœderis ſocietatem, niſi clariſſimi Ciceronis caput Fulviæ ludibrio exponeretur. Bruto autem & Caſſio cæſis, Pompejo in Aſiâ oppreſſo, Lepido

exarmato, Antonio in Ægypto interempto, tot civilibus bellis concussa Respublica, haud aliter respirare potuit, nisi unius imperio gubernaretur. Quod igitur magistratuum, Senatus ac populi fuerat, ad Octavium revolutum, qui, Jano clauso, in luxuriem fluens sæculum, severissimis legibus adstrinxit. Has populi Romani vicissitudines, tot laboribus periculisque jactatas, ad Augusti Cæsaris principatum, noster, quem illustrandum suscepimus, Lucius Florus, quatuor libellis disertè eleganterque conscripsit. Quos qui compendium Livii aut breviarium faciunt, vel eo, præter cætera, redargui existimo, quòd in iis à Livio sæpenumerò abeat ac variet sententia. Potiùs totius imperii florentis tabulam appellabimus, cùm præsertim ipse in Prologo suo fateatur se ad exemplum eorum, qui terrarum situs pingunt, in brevi quasi tabellâ universam imperii imaginem ac magnitudinem ob oculos posuisse. Noster itaque autor sicuti nequaquam verbosus aut diffusus, ita neque, ut illi, qui summa rerum capita aut nuda breviaria contexunt, in se restrictus est aut exanguis, sed sobriam & verbis cultam ora-

tionem amat, densus interim sententiis & rebus cum judicio prolatis, adeò frequens & fœcundus, ut verborum propè numerum sententiarum numero consequatur. Quæ profectò quemadmodum insignis est, & nostro cum maximis auctoribus communis laus, ita reliquas, si non adsint, facilè sola compenset. Nam ut in cibis ii præcipuè laudantur, qui minimum detrimentorum, succi plurimum habent; ita maximi facienda oratio, quæ paucissimis verbis plurimum frugis & rerum complectitur. Illud coronidis adhùc vice addam: olim sicuti existimasse magistrum dicendi Fabium accepimus, multùm profecisse eum, cui Cicero placeret; ita fidenter affirmare audeam, quicunque Lucium hunc Annæum Florum sibi diligenti inspectione familiarem reddiderit, eum exindè cum fructu maximoque operæ suæ pretio Polybium, Livium, Dionem, Tacitum, Appianum, Cæsarem, & id genus majorum gentium lecturum historicos. Platonis cœnam ejus fuisse indolis ajunt, ut eâ invitati atque excepti, postridiè, quasi famem obsonassent, meliùs & majori cum appetitu pranderent; idem lectori studio-

sissimo

ſiſſimo ex hujus auctoris conſuetudine futurum ſpondeo. Nam ejus licet plenis ſe lymphis proluat, ſitim tamen & ſtudium maximarum rerum magis magiſque exſtimulabit.

Cùm verò Typographo, viro honeſtiſſimo, viſum eſſet, ſub incudem revocare opus hoc Florianum; iſque eam ad rem qualiquali induſtriâ meâ uti vellet, quò illuſtriora omnia atque emaculatiora, eòque etiam Juventuti ſtudioſæ gratiora, in publico apparerent: viſum mihi quoque eſt, Viri præſtantiſſimi, ſub ampliſſimi nominis veſtri auſpicio, iſta in publicum edere, & oculis veſtris hoc, quicquid eſt operæ illius, humiliter ſubjicere: quibus jure, privati mei otii, cujus etiam Cato reddendam operam putabat, ratio conſtare debet. Publicæ enim meæ functionî, ut ſcitis, pleraque temporis portio impenditur; privatis hujuſmodi ſtudiis & ſcriptionibus reliqua. Præſidium omne & ſplendorem FLORUS hic ab ampliſſimo nomine veſtro ſumit, quò calumniatoribus ſuis oculi dolere poſſint; auctoritatemque à vobis ſolis requirit, ut omnem vellicantis judicii aleam facilè prævertat.

tat. Nota eſt enim ſingularis veſtra virtus, & erga bonas literas amor, quibus & ipſi dudùm non tam liberales animos veſtros excoluiſtis, quam exemplo etiam veſtro commendaſtis. Cæterùm veſtrarum virtutum ſolidiſſimam catenam hic magno verborum ambitu deprædicare, ſingularis veſtra modeſtia non patitur. Magis enim laudanda facere, vobis ſemper cordi fuit, quam laudari. Quin & laudari adeò jam familiare omnibus, ut, qui-nam laudem mereantur, vix dignoſci poſſit. Jam verò cùm & ego conſidero & recordor veſtra in me merita, non poſſum non verecundiâ ſuffundi: tot enim ac tanta ſunt, ut non ſim ſolvendo, nec pudebit me nominis: ſemper enim ingenui animi exſtimavi, ut, cui ſatisfacere nequeas, ei te plurimùm tamen debere agnoſcas. Certè doleo intimè, me aliud non habere majus, aut ſpecioſius munus, quo meæ in vos venerationi poſſem ſatisfacere. Sed aliud præ manu nunc non erat, & differre diutiùs poſſeſſionem æris alieni pudor meus & ingenuus animus recuſabant. Suſcipite igitur, Viri præſtantiſſimi, non pretium, vel præmium amori veſtro par, vel officio

meo,

meo, ſed pro meâ tenuitate tamen officioſum: & ſervate mihi illum animum, quem hactenùs magnoperè mihi faventem ſenſi. Et ſuppliciter Deum pacis orabo, ut compingat veſtras *Dominationes* in omni opere bono, ad præſtandam ipſius voluntatem, efficiens in vobis, quod gratum ſit in conſpectu ſuo, per Jeſum Chriſtum, cui ſit gloria in ſæcula ſæculorum, AMEN.

ROTERODAMI. 1664.

AD LECTOREM.

TAntum blanda in me Amicorum vis potuit, ut hunc laboris mei fœtum publico juri vindicare ſuſtineam, & vadum hoc tentare publicæ famæ. Nihil enim mihi minùs in animo erat, quam huic me devovêre curæ, faſtidioſo hoc, ac delicatioris palati ſæculo, quo multi nunc ſunt Ariſtarchi, plures ſycophantæ, qui jejunè malevoli, nihil præter odium literarum profitentur; & ut nihil ſciunt, ita omnia carpunt, nihil admirantur. Vicit tamen eorum importunitas, quibus me totum debeo. Itaque non potui non ſuccinctas in Florum Notas in lucem dare, ſtudioſæ juventutis commodo impulſus, qui mihi unicus eſt ſcopus. Equidem ego ejus ſum animi, illi, qui docere velit, ſemper methodo ſtudendum, ut & breviter & dilucidè agat, nec auditorem aut ambagibus rerum, aut multiloquio oneret, nec de lanâ caprinâ, ut dicitur, diſputet, neque antiqua aut oblivione ſepulta ſine fructu quodam eruat & congerat; ſed rejectis omiſſiſque inutilibus, ipſum inculcet auctorem, textum ipſius manifeſtum det, ipſaſque res, & voces, & phraſes ſuccinctè explicet. En igitur tibi, benevole Lector, Florum à me notis ſelectiſſimis illuſtratum, ſed brevibus; omiſſis omnibus rerum & verborum ambagibus, quæ nihil lucis Auctori darent. Narrationem Auctoris, ſenſa ipſius, & hiſto-

rias

rias manifestas facere allaboravi: vocum significationes proprias exhibeo, ut & genuina noscatur vocis vis, & ad quam aliam significationem translata sit: phrases earumque significationes & vim breviter & dilucidè expono: urbium quoque, regionum, amnium situm & descriptionem, sed succinctam & brevem, addo: loca corrupta restituo, aliis mihi præeuntibus: varias lectiones, & inutiles conjecturas, ubicunque non opus est, omitto, nec de rebus nullius momenti disputo. Longè petita item, nihilque ad rem facientia prætereo, nec tam delassare lectorem, & multa ingerere, quam paucis prodesse annitor. Quò verò rerum æstimatoribus satisfiat, operæ pretium me facturum existimavi, si, quos secutus sim fontes, candidè aperirem. In exprimendo quidem Floro nullius editioni penitùs adhæsi, cùm varia occurrerent loca, quæ ab ingenio, vel meliorum codicum autoritate, lucem requirere videbantur. Interim fuêre plura, quæ tutò prætermisi, vel quia indigna, quibus manum admoverem, vel quia minus religiosus, ut propterea veterum scripturam sollicitarem. Ubi tamen loco removenda erat, plurimùm tribui iis, qui tam inusitatâ ingeniorum contentione, in limando hoc auctore allaborarunt, ut nihil sordium, quæ per imperitos librarios irrepserant, relictum videretur. Sic prodierunt Vineti, Stadii, Gruteri, Lipsii, Pontani, Freinshemii, Zevecotii ad eundem observationes.

tiones. Quibus ego ſubſidiis inſtructus, nihil reliquum videbatur, quam ut ea, quæ ab eximiis his hominibus erant excogitata, uno velut faſciculo concluderem, & adhibitâ judicii rectitudine, abſolutum opus literatis exhiberem. Auſus etiam plurima inſerere, quæ non indigna viſa, quæ recenti huic editioni adderentur. Ac ſicubi fortè humani ingenii lege erratum, veniam merebor ab ætate, tùm & præcipiti typothetarum feſtinatione, quæ ſtudia mea ſæpiùs interrupit. Atque ea ſunt, erudite Lector, quæ de inſtituto noſtro te ſcire volebam. Tuum erit labori noſtro conatibuſque pro animi tui candore favere, ac ſtudio tuo meam in majoribus poſthac audendis atque ſuſcipiendis diligentiam promovere, quæ ad ſolius Dei gloriam, ac proximorum meorum utilitatem eſt comparata. Vale.

In Viri

CLARISSIMI

JOHANNIS MIN-ELLII,

Præceptoris optimè de me meriti,

FLORUM ILLUSTRATUM.

IN Floro floret præclari fama MIN-ELLI,
Nec flos marcescet nocte die-ve Viri.
Quin tumulo ex ipso, fortunatâque favillâ,
Nascentur laudis lilia perpetuæ.
Accipe mente piâ studiis devota Juventus,
Et quoscunque alios Musa Latina juvat;
Accipite animis gratis monumenta MIN-ELLI,
Et meritâ tantum tollite laude Virum.

J. WESTERWYCK.

SERIES CAPITUM.

LIBRI I.

LIB.

In Viri

C L A R I S S I M I

JOHANNIS MIN-ELLII,

Præceptoris optimè de me meriti,

FLORUM ILLUSTRATUM.

IN Floro floret præclari fama MIN-ELLI,
Nec flos marcescet nocte die-ve Viri.
Quin tumulo ex ipso, fortunatâque favillâ,
Nascentur laudis lilia perpetuæ.
Accipe mente piâ studiis devota Juventus,
Et quoscunque alios Musa Latina juvat;
Accipite animis gratis monumenta MIN-ELLI,
Et meritâ tantum tollite laude Virum.

J. WESTERWYCK.

SERIES CAPITUM.

LIBRI I.

L B

LIBRI II.

SERIES CAPITUM,

LIBRI III.

LIBRI IV.

FLO-

L. ANNÆI FLORI
[1] RERUM ROMANARUM LIBRI IV.

PROOEMIUM.

1 [2] Populus Romanus, à Rege Romulo [3] in Cæsarem Augustum, [4] septingentos per annos [5] tantum operum pace belloque gessit, ut, si quis [6] magnitudinem imperii cum annis [7] conferat; [8] ætatem ultra putet. Ita latè per orbem ter-

1 Quidam codices habent *Epitome Rerum Romanarum.* Epitome est concisior laxioris operis & compendiosior narratio. 2 Laboriosos populi Romani progressus, & incrementa illa, quibus per bellicam virtutem, per disciplinam rei militaris orbis imperium acquisiverit, auctor noster Florus enarraturus, ordine & imagine ab hominis ætate desumptis, eam per infantiam, adolescentiam, virilitatem ac senium distribuit: dicitque populum R. egisse infantiam sub Regibus 246. annis; adolevisse principem populum sub Coss. Dictatorumque magistratu 245. annis ad primum usque bellum Punicum: maturuisse deinceps virilitate suâ 221. annis, id est, usque ad Cæsaris Augusti primum consulatum. Atque tantam imperii molem magnitudine suâ, Imperatorum inertiâ, populi Romani luxu avaritiaque consenuisse, confectamque videmus. 3 Usque ad. Ita loquitur auctor noster infrà in fine Præfationis: *in seculum nostrum.* Item infrà 1, 17, 1. *in id tempus.* 4 Alii ab V. C. ad Augusti primum consulatum 9. annos; alii 10. adjiciunt. Tacitus post 720. urbis annum solum Augustum imperasse scribit. Florus autem maluit uti rotundiore numero: quòd aliis etiam auctoribus familiare est. Sic Livius l. 9. P. R. *octingentesimum annum bellare* scribit. Ita etiam in enarrandis cladibus, ubi cæsorum numerus refertur, rara centenorum mentio est, sed tot ferè millia cæsa dicuntur. Sic infrà 1, 12, 7. *Cæsi apud Cremeram trecenti.* 5 Tot res. *Opera* enim sæpiùs sumuntur pro rebus gestis. Ita Vellej. 2. *Quanti voluminis opera gessimus?* Hoc sensu *divina opera Cæsaris* reperias apud Val. Max. 9, 2, 4. & eundem 3, 2, 23. *C. Cæsar non contentus opera sua Oceani claudere littoribus.* Dicit ergo P. R. tantum operum gessisse. Huc facit illud Virgilii 1. Æn. *Tantæ molis erat Romanam condere gentem!* Et Sal. in Cat. *Duabus his artibus, audaciâ in bello, ubi pax evenerat, æquitate seque, remque publicam curabant.* 6 Potentiam & præcellentiam. 7 Comparet. 8 Æstimet tantum operum tam brevi spatio geri non potuisse. Adeò ut *putare*, nihil hîc aliud sit, quam æstimare. Ter. *Recte* putas. Ut autem Latini *ætatem* vocant humanæ vitæ spatium suis progressibus distinctum; ita septingentos annos, quibus infantiam, adolescentiam, juventutem P. Romani complectitur, *ætatem* vocat.

2 rarum arma circumtulit, ut, qui res [1] ejus legunt, non
unius populi, sed [2] generis humani facta discant. Nam
tot laboribus periculisque [3] jactatus est, ut ad consti-
3 tuendum ejus imperium, [4] contendisse [5] Virtus & [6] For-
tuna videantur. Quare cùm præcipuè hoc quoque, sicut
cætera, [7] operæ pretium sit cognoscere; tamen quia
ipsa sibi [8] obstat magnitudo, rerumque diversitas aciem

1 Populi Romani. 2 Sic l. 4. c. 3. *Cum Romanæ dominationis, id est, humani generis conversione.* Solenne est bonis auctoribus per *Humanum genus* intelligere *Orbem Romanum.* 3 Agitatus. Sic Virg. 1. Æn. *Multum ille & terris* jactatus *& alto.* 4 Certasse, pugnasse. Hinc *contensio* pro certamine, pugna: ut infrà 1, 3, 4. 5 *Virtutis* exempla in P. R. multa fuerunt: adeò ut Polybius Romanis plus virtutis, quàm Fortunæ, impertiatur. Hinc illa elogia, ut Romam dicerent *Imperii Virtutumque Larem; Virtutum omnium matrem; Virtutum omnium latissimum templum; totius orbis, totius mundi.* Imprimis aureum hoc Virtutum sæculum illuxit temporibus bellorum, cum Porsenâ, Pyrrho & Annibale gestorum. 6 Non quam casum dixêre, sed voluntas Dei, qua arcana quadam ratione administrantur res, ut vel succedant rectè, vel secùs, prout ipsi visum fuerit. Nam nisi Deus successus largitur, frustrà omnis opera sumitur. *Fortunæ* non aliud majus exemplum fuit, quam quod *Bello* contigit *Gallico*, cùm Ducum negligentia, aut incuriâ Præsidiariorum Capitolio & Urbe captâ, Anser illum servavit scopulum, qui reliquo Orbi Romano solus de tot supererat terris. Unde Vegetius: *Mira*, inquit, *Fortuna, Viros, qui universum Orbem erant missuri sub jugum, una avis servavit.* Vide præter alios Plut. de Fortuna Romanorum. Adde de hac Fortuna populi Romani insignem locum Tac. H. l. 3. c. 46. & c. 59. Habemus & illud Fortunæ Romanæ documentum, quod sæpe Romani duces acie imperitissime instructa vicerint tamen. Cùm igitur Romanis de Fortunæ beneficio tam manifestè constaret, templis & aris eam venerati sunt, nunc *Fortunæ Publicæ*, nunc *Fortunæ Reipublicæ*, nunc *Fortunæ populi Romani*, nunc *Fortunæ Romanæ* nominibus cohonestarunt. Meminit præter alios Ovid. Fast. 5. *Nec te prætereo populi Fortuna potentis Publica, cui templum luce sequente datur*, &c. Colebatur autem in cubiculo Principum, & unà cum Imperio tradebatur successori. Tam ergo parùm sine Fortuna Virtus effecerit, quam sine virtute Fortuna. Sensit hoc Brutus, cùm exclamaret infrà 4, 7, 11. *Non in re; sed in verbo tantùm esse virtutem.* Adeòque verum est interdùm illud: *Vitam regit fortuna, non sapientia:* quod infirmat Sal. in Cat. *Profectò fortuna in omni re dominatur.* 7 Utile & dignum factu sit, opera & labore dignum. Quoniam enim nihil vel gratius, vel dignius est, quam ut pro labore pretium, id est, merces debita persolvatur, factum est, ut *operæ pretium* pro fructuoso usurpetur, & ad rem pertinente, vel quia decens, vel quia utile, vel quia gloriosum, vel quia jucundum. Cic. Operæ pretium *erat ludentes intueri.* Liv. *Facturus-ne sim* operæ pretium, *si à primordio urbis res populi Rom. perscripserim.* 8 Obest, officit. Eadem magnitudo obfuit Carthaginiensibus, ut infrà l. 2. c. 2. scribit Florus noster. Nec non Xerxi, non credenti Demarato, qui Regi multitudinem suorum obfuturam prædixerat.

intentionis [1] abrumpit; [2] faciam quod [3] solent, qui
terrarum [4] situs pingunt: in brevi [5] quasi tabellâ totam
ejus imaginem amplectar, nonnihil, ut spero, ad ad-
mirationem principis populi [6] collaturus, si pariter at-
que [7] insimul universam magnitudinem ejus ostendero.
4 Si quis ergo populum Romanum, [8] quasi hominem,
consideret, totamque ejus ætatem [9] percenseat, [10] ut
cœperit, utque [11] adoleverit, ut quasi ad quendam ju-
ventæ [12] florem pervenerit, ut posteà velut [13] con-
senuerit, quatuor gradus [14] processusque ejus inve-
5 niet. [15] Prima ætas sub Regibus fuit, propè [16] du-
centos quinquaginta per annos, quibus circum ipsam

1 Interrumpit, avellit. Sic *Abrumpere sermonem* dicimus. Hinc *Abruptus sermo*, vel *oratio*, quæ caret exordio: quales sunt orationes patheticæ. 2 In hoc opere imitabor Geographos. Alio simili usus Sextus Rufus: *Morem secutus calculatorum, qui ingentes summas æris brevioribus exprimunt; res gestas signabo, non eloquar.* 3 Sc. *facere*. 4 Qualitates & positiones. *Situs* enim nonnunquam dicitur qualitas & positio loci. Cæs. *Ut situm castrorum cognosceret.* Aliquando *situs* est lanugo ex humore creata, præsertim in locis Sole carentibus. Plin. *Pessimum esse crocum, quod situm redolet.* 5 Sæpissime vocem hanc elegantibus sententiis & comparationibus addit Florus. Sic paulò post: *Si quis ergo populum Romanum, quasi hominem, consideret.* Sic infrà 2, 12, 9. Quasi *templa & aras possent defendere, quem nec montes sui, nec arma potuissent.* 6 Additurus. 7 Simul, junctim. Sic infrà 3, 20, 1. *Populus R. ad Orientem pacem agebat, nec pacem modò; sed inusitatâ & incognitâ quadam felicitate relicta regiis hæreditatibus opes, & tota* insimul *regna veniebant.* 8 Nam sicut homines, ita civitates quoque & urbes nascuntur, crescunt, decrescunt, moriuntur. Et ut homo, qui animalium solus rationis & cogitationis particeps est, cæteris omnibus præfertur animalibus; ita Rom. Imp. cæterarum gentium imperia atque Reip. dignitate excelluit. Pari similitudine Cicero 5. de Finib. utitur. *Earum* inquit, *etiam rerum, quas terra gignit, educatio quædam & perfectio est, non dissimilis animantium. Itaque & vivere vitam, & mori dicimus; arboremque & novellam, & vetulam, & vigere & senescere.* 9 Recenseat. 10 Quomodo natus sit. 11 Creverit, incrementum ceperit. 12 Excellentiam vigorem, ἀκμήν. *Flos* enim sæpiùs sumitur pro excellentissimo in quoque genere, ornamento & decore. Cic. *Nobilitatis flos. Flos ætatis*, id est, vigor sive integra ætas. Sic noster infrà 3, 11, 25. *Flos ordinis equestris: sanguinis Italici*, 4, 2, 5. *senatus* 3, 21, 25. 13 Evanuerit, tempore defecerit. Ita *consenescere* dicitur *impetus* 3, 3, 5. Usurpavit hoc verbum Livius de exercitu. 14 Progressus, profectus. Ovid. *Sic tua* processus *habeat fortuna perennes.* 15 Hanc antiquissimam fuisse imperandi consuetudinem, meminit Arist. l. 3. Polit. c. 10. & 11. Et Justin. l. 1. *Principio rerum, gentium nationumque imperium penes Reges erat.* 16 Qui exactiùs computaverant, à Roma condita ad liberatam, annos 244. numerant. Florus ideò adjicit (*propè*) ut sexennium 250. annorum summæ deesse admoneret.

6 [1] matrem ſuam cum [2] finitimis [3] luctatus eſt. Hæc erit ejus Infantia. [4] Sequens à [5] Bruto Collatinoque Conſulibus, in [6] Appium Claudium, [7] Quintum Fulvium Conſules, ducentos quinquaginta annos [8] patet, quibus Italiam [9] ſubegit: hoc fuit tempus [10] viris armiſque [11] incitatiſſimum: ideo [12] quis Adoleſcentiam dixerit.
7 [13] Dehinc ad Cæſarem Auguſtum ducenti anni, quibus totum orbem [14] pacavit: hîc jam ipſa Juventa imperii,
8 & quaſi quædam robuſta maturitas. A Cæſare Auguſto

1 Alii *mammam*; alii *mœnia ſua* legunt. Unde hos *Circummuranos* dicit Marcellinus. 2 Vicinis, propinquis. 3 *Luctari* vocat, bella ut non magna, ita difficilia gerere, viribus nondùm confirmatis. 4 Sc. *ætas*, id eſt, ſecunda ætas. 5 Bini Conſules creati primùm ſunt, Regibus ob tyrannidem exactis, Junius Brutus, & Tarquinius Collatinus, A. V. C. 244. 6 Intelligit non Appium Claudium Cæcum, de quo infrà c. 18. ſed eum, cui cognomen Caudex, de quo l. 2. c. 2. 7 M. Fulvium Faſti præferunt. 8 Habet, extenditur. *Patêre* enim dicitur *ætas*, id eſt, habere tot annos, per tot annos extendi. Ita *patet tempus*, Sen. conſol. ad Marc. c. 24. *imperium*, 4, 2, 3. id eſt, extenditur, porrigitur. Suet. Tib. c. 16. *Toto Illyrico, quod inter Italiam, regnumque Noricum, & Thraciam; & Macedoniam, interque Danubium flumen, & ſinum maris Adriatici* patet, *perdomito & in ditionem redacto.* 9 Domuit, imperio ſuo ſubjecit: ita *pop. Romanus* ſubegit *Samnites*, infrà 1, 16, 8. Propriè ſignificat cogere, impellere. Sal. in Cat. *Ambitio multos mortales falſos fieri* ſubegit, id eſt, coëgit, impulit. 10 Circuitione ſignificat gentem Valeriam, Poſtumiam, Papiriam, Quintiam, Furiam Corneliam, Fabiam, Curiam, Fabriciam, quæ, à Regibus exactis uſque ad Italiam edomitam, magna & illuſtrata abſtinentiæ, modeſtiæ, fortitudinis & virtutis Romanæ documenta præbuit. 11 Promptiſſimum, fortiſſimum. *Sic incitatiſſimus furor* dicitur pro maximo. Nam *incitare* interdùm augere eſt. 22 Aliquis. Impetum notat primum optati honoris. Cùm enim ad Adoleſcentiam ventum, primamque juventutem, magnus eſt ſanguinis impetus; vireſque jam ſe nimis cognoſcunt. Ipſe Cicero in adoleſcentibus maximè videtur æſtimaſſe impetum, qui in Orat. pro M. Cœlio ſic ait: *Non loquor de ſapientiâ, quæ non cadit in hanc ætatem. De impetu animi loquor, de cupiditate vincendi, de ardore mentis ad gloriam: quæ ſtudia in his jam ætatibus noſtris contractiora eſſe debent: in adoleſcentiâ verò tanquam in herbis ſignificant, quæ virtutis maturitas, & quantæ fruges induſtriæ ſint futuræ.* Vide C. Philip. 5. c. 17. Iphicrates, viginti annorum adoleſcens, quantus Imperator fuerit, vide apud Juſt. 6, 5, 2. Alexander M. itidem annos viginti natus, regnum orditur; & paulò poſt bellum Perſicum; quo profligato, terrarum ſupremum imperium nationi ſuæ peperit. Idem l. 11. c. 1. Hannibalem, cum A. V. C. 577. Romanos ad Cannas fudiſſet, annos unum & triginta fuiſſe natum, colligimus ex Livii lib. 30. cap. 37. ubi Hannibal ſemetipſum fatetur annorum 45. eſſe; cùm A. V. C. 531. pacem cum Romanis, civibus ſuis ſuaderet. 13 Deinde. 14 Subegit, domuit. Sic infrà 4, 2, 1. *Jam pace toto orbe pacato, majus erat imperium Romanum, quàm ut ullis externis viribus exſtingui poſſet*, & 4, 12, 61. *Omnibus ad Occaſum & Meridiem pacatis gentibus*, &c. hoc ſenſu *pacatas ſylvas* dixit Horat. Epiſt. 1, 2, 45.

[1] in ſæculum noſtrum haud multò minùs anni ducenti: quibus [2] inertiâ Cæſarum quaſi [3] conſenuit atque [4] decoxit: niſi quòd ſub Trajano [5] principe [6] movet lacertos, & [7] præter ſpem omnium, ſenectus imperii, quaſi redditâ juventute, [8] revireſcit.

1 Uſque ad: ut ſuprà. 2 Ignaviâ. 3 Evanuit, tempore defecit: vide ſuprà. Sic infrà 4, 2, 41. *ut ardentiſſimi ducis conſeneſceret impetus.* Cæſares curam Imperii abjiciebant: partim ne à voluptatibus ſuis avocarentur, partim quia ſubditos ſuos imbelles eſſe malebant: Cùm enim Tyranni eſſent, alios ſi militarem forte gloriam occupaſſent, favore exercitus & populi ſubnixos, ſibi nocere poſſe verebantur. 4 Decoctum, diſſipatum eſt imperium. Activum pro Paſſivo. Sic Livius: *Suſpicio* inſinnaverat *animis.* In verbo (*Decoxit*) egregia eſt ſimilitudo: ut enim ſi vitio noſtro illa diſſipemus, quæ noſtro labore parta non ſunt, ſed à majoribus relicta, *decoxiſſe* dicimus; ita quæ virtute & rei militaris gloria ſibi P. R. acquiſiverat, illa Imperatorum ignavia, hoſtium inſultu divulſa ſunt ab Imperio. Atque ita cum omnibus impiis comparatum eſſe, prudenter judicavit Sal. in Cat. *Ubi pro labore deſidia, pro continentiâ & æquitate lubido atque ſuperbia invaſêre, fortuna ſimul cum moribus immutatur. Ita imperium ſemper ad optimum quemque à minus bono transfertur.* 5 Imperatore. 6 Convaleſcit, vires recipit. *Lacerti* enim ſæpius ſumuntur pro viribus ac robore. *Lacertus* alioqui dicitur in homine ſumma brachii pars inter ſcapulę & cubiti oſſa. 7 Contra. 8 Renaſcitur, reviviſcit, & vires reſumit: nam quæ viridiora ſunt, majorem vim habent. Sic Curt. *Non revireſcit ſolùm, ſed etiam floret imperium.* Prædixerat hanc temporum felicitatem Cornix, quæ in hæc effuſa verba, ἔϛαι πάντα καλῶς, clarè *innuit conſeneſcentem & decoctam* quaſi Remp. Romanam. *Revireſcere* autem propriè dicuntur arbores aut herbæ, id eſt, ad priſtinam viriditatem reverti; ut, *Laſſaſque jubet revireſcere ſylvas.*

LIBER PRIMUS.

CAP. I.

De Romulo, primo Romanorum Rege.

1 [1] PRimus ille, & [2] Urbis & imperii [3] conditor, [4] Romulus fuit; [5] Marte genitus, &

1 Reipublicæ Romanæ incrementa narraturus auctor noster, ab Urbis conditore, Regibusque, qui septem eo, quem prosequetur, ordine regnarunt, initium ducit. In hoc autem capite Romuli & Remi ortum, educationem, & fortunam exponit: quomodo, postquam Numitoris avi & Silviæ matris injurias ultus esset Romulus, Romam in Palatio condiderit, quam deinceps legibus, institutis, armis, consilio ita confirmavit: ut fundamenta tanto olim imperio jecerit: ipse Romulus incertâ morte ereptus. Quirini nomine consecratur. Historiam Romuli, præter Florum, invenies apud Livium 1. Justin. 43. Eutrop. 1, 4. Plut. in Romulo. Valer. Max. l. 3. c. 2. & l. 5. c. 3. Virg. Æn. 8. Ovid. 3. & 4. Fast. & 14. Metam. Horat. l. 3. Carm. Od. 3. Propert. l. 4. 2 Romæ. *Urbem* cùm dicimus, κατ' ἐξοχὴν intelligimus Romam. Nam propriè hæc *urbs* dicta est, cæteræ, hac una excepta, *oppida* sunt vocitata: vel ab *ope*, quòd *opis* causa mœnibus cingantur: vel ab *opere*, quod *opus* sunt ad vitam gerendam: vel ab *opponendo* se hostibus: vel ab opibus. Hujus enim rei gratia mœnia constituta sunt, ut homines *opes* suas eò conferrent, ubi nullum esset hostium periculum. *Urbs* autem ab *urvo*, id est, aratri curvatura, dicta est, quod antiqui Hetrusco ritu junctis bobus, tauro & vacca interiore aratro circumagebant sulcum, intra quem urbem ædificarent. Alii ab *orbe* & *urvo* appellatam *urbem* opinantur, quod sulcus in *orbem* duceretur. *Urbs* à *civitate* ita distinguitur, quod *urbs* mœnia ipsa significat. Virg. Urbs *antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni, Carthago. Civitas* colonos, qui *cives* dicuntur: aut multitudinem civium, iisdem legibus utentium. Apul. *Quod omnis* civitas *approbavit.* Aliquando tamen hæc confunduntur, & modò Contentum pro Continente ponitur. *Cùm plerasque* civitates *viderimus terræ motu funditùs collapsas.* Modò Continens pro Contento. Vig. *invadunt* urbem, *somno vinoque sepultam.* 3 Ædificator, constructor. *Condere* enim aliquando idem est quod ædificare, construere. Virg. *Pallas, quas* condidit *arces, Ipsa.* 4 *Romulum* à *rumâ*, id est, ubere seu mamma, *Romum* appellatum, refert & damnat Festus: inde *Romulum* blandiendi causa dictum, eò quod parvulus & inhians ad ubera lupæ sub fica repertus esset. Idem Festus *Romulum* à *robore* sic dictum putat: siquidem Græci ῥώμην *robur* appellant. Verùm de Urbis Romæ conditoribus *Historici certant, & adhùc sub judice lis est.* Quorum sententiæ à Livio l. 1. à Plutarcho in vita Romuli recitantur & refutantur. Florus noster cum iis sentit, qui à Romulo Romam esse conditam asserunt. Vide quæ nos ad Sal. p. 22. Condita est Roma eo loco, ubi expositi fuerant Romulus & Remus: anno à capta Troja 431. anno mundi 3213. undecimo Kalendas Maji, tempore Paliliorum, id est, pastorum Deæ solemnitatis: quam sententiam etiam amplectitur Proper. l. 4. El. 4. *Urbi festus erat, dixère Palilia patres, Hic cœpit primus mœnibus esse dies.* 5 Auctoritas magnum regnorum fulcrum est & salutis tutela. Ideò, ut eam sibi pararent, multi olim Principes cœlestem originem finxerunt. Unde, *ne successibus deesset auctoritas, duæ Amazonum Reginæ, Marthesia & Lampeto, genitas se Marte prædicarunt*, Justin. l. 2.

1 Rheâ

2 [1] Rheâ Silviâ. [2] Hoc de se [3] sacerdos gravida
confessa est: nec mox [4] fama dubitavit, cum [5] A-
mulii [6] imperio abjectus in [7] profluentem cum Re-
3 mo fratre, non potuit extingui. Siquidem & Ti-
berinus amnem [8] repressit: & relictis [9] catulis

1 Quidam *Serviam* appellant; quidam *Iliam*. Fuit virgo Vestalis, Numitoris, Albani Regis, filia. Amulius, frater minor, Numitorem primogenitum & successorem legitimum per vim regno depulerat, ejusque filium, ne qua spes heredis aut ultoris futuri superesset, in venatione percussit; filiam ad Vestale sacerdotium ceperat. Sed postquam furtivo concubitu gravidam deprehendit, eam custodia sepsit, ut partus enecaretur: ipsa quidem peperit gemellos, Romulum & Remum: qui Amulii imperio in profluentem projecti, beneficio Faustuli, regii pecoris magistri, in ripâ fluminis Tyberis reperti, inter pastores ab ipsius uxore Laurentiâ, (quæ ob vulgatum corpus Lupa dicta fuit) educati sunt: ipsa à partu liberata, & stupri rea, patrui jussu, viva defoditur. Alii in carcerem, deprecante Antho, Amulii Regis filia, conjectam referunt, & inde filii Romuli beneficio, cùm Amulium interfecisset, ereptam & liberatam. 2 Scilicet quod Marte genitus esset Romulus. 3 Virgo Vestalis seu Dea Vestæ: sic dictæ, quod *Vesta* sacra curarent. Has primùm sacerdotes Numa Pompilius Vestæ sacravit, stipendioque publico donavit, perpetuâque virginitate, aliisque cæremoniis venerabiliores effecit. Amulius ergo, ejecto è regno Numitore fratre, exinde, quod legitimum hæredem sexum ex nepte metueret virilem, Rheam Sylviam perpetuæ devovit virginitati. &, ne malitiæ deesset honos, eandem *Sacerdotii* titulo consecravit Liv. l. 1. 4 Scilicet de origine Romuli, id est, constans fama fuit, omnes crediderunt, Romulum Marte genitum. Sic apud Virg. Æn. 4. divinitatem Æneæ inde collegit Dido, quod maximos quosque casus evasisset: *Credo equidem (nec vana fides) genus esse Deorum. Degeneres animos timor arguit. Heu quibus ille Jactatus fatis! quæ bella exhausta canebat!* Huc referri possunt illa Sosthenis ad Leucippen apud Achillem Tatium, quæ Thersandri nuptias fastidiebat. *Eum-ne virum piratam existimas, quem adeò diligunt Dii, ut ex ipsis mortis faucibus eripuerint? Atque sumpta hinc dicendi occasione, naufragium recensuit, Divinâ ope factum, inquiens, quod evaserit.* Huic affine est, quod de Arionis Delphine fabulantur Poëtæ. 5 Avi sui. 6 Jussu, mandato. Sic infrà. c. 14. dicitur Manlius Torquatus *filium suum, quia contra* imperium *pugnaverat, quamvis victorem, occidisse.* Et paulò post: *quasi plus in* imperio *esset, quam in victoria.* 7 Fluvium præterlabentem, scilicet Tyberim. Ita Severus Albini filios *cum matre percussit, & in* profluentem *abjici jussit.* 8 Coërcuit, contraxit, cohibuit, continuit. Ter. *Tandem* reprime *iracundiam.* 9 Fœtibus suis. *Catulus* proprie significat juniorem canem: ab antiquo nomine *catus*, quod sagacem significat. Ponitur etiam pro fœtu omnium animalium, præterquam avium.

[1] lupa secuta [2] vagitum, [3] uber admovit infantibus,
[4] matremque se gessit. Sic repertos apud [5] arborem,
4 [6] Regis pastor tulit in [7] casam, atque [8] educavit [9] Alba
tunc erat [10] Latio caput, [11] Juli opus: nam
[12] Lavinium patris Æneæ contempserat. Ab [13] his
Amulius jam [14] bis septimâ sobole regnabat, fratre
[15] pulso Numitore, [16] cujus ex [17] filiâ [18] Romulus.
5 [19] Igitur statim [20] primâ juventæ face, patruum
Amulium ab [21] arce deturbat, [22] avum repo-

1 Utrùm vera lupa fuerit Romuli nutrix, an Laurentia, Faustuli uxor, quæ ob vulgati corporis vilitatem *Lupa* dicta fuit, dissentiunt auctores. Priorem sententiam confirmant Plutarch. Virg. 1. Æn. Cic. 1. de Divin. Ovid. 3. Fast. Just. l. 43. Posteriorem refert Livius, l. 1. 2 Fletum duorum infantium, Romuli scilicet & Remi. 3 Mammas dedit, præbuit, obtulit Romulo & Remo. Sic recens nato Tartesiorum Regi Habidi, *post varios casus in Oceanum abjecto, ac in littore leni fluctu exposito, cerva affuit, quæ ubera parvulo offerret.* Justin. l. 44. Nec minùs Cyro, *in sylvis exposito, ubera præbuit canis, infantemque à feris ac alitibus defendit.* Idem l. 1. Itidem Hieroni, Siciliæ principi, *exposito, apes, congesto circa jacentem melle, multis diebus aluêre.* Idem l. 23. Sic legimus, Semiramidem à columbis nutritam: Jovem & Platonem ab apibus: Midam à formicis. 4 Et matris officium fecit. 5 Ficum scilicet, sub quâ mammas dederat infantibus lupa, quæ dicta fuit *Ruminalis*; vel quia pecora ibidem *ruminantia* æstum sub umbra vitabant: vel à *Romulo*, ibidem à Faustulo collecto: undè etiam *Romularis* vocata fuit. 6 Faustulus. 7 Tugurium suum, domum suam rusticam. 8. Aluit, nutrivit. 9 Urbs est in Latio, ab Ascanio Julo, Æneæ ex Creusâ filio, condita, Appellatur *Longa, ab situ porrectæ in dorso urbis*, Livius. 10 Latii Metropolis. *Caput* enim sæpiùs sumitur pro eo quod eminet, principemque locum obtinet, sic etiam inter urbes caput *Achaiæ Corinthum* appellat, infrà 2, 16, 1. *Campaniæ Capuam.* 1, 16, 1. &c. Idem est dicere *Caput gentis*: ut 2, 13, 1. 11 Juli Ascanii structura, κτίσμα: sic Tarentum appellat *Lacedæmoniorum* opus, infrà, 1, 18, 2. 12 Urbem illam in Latio, ab Æneâ patre suo conditam, & à nomine Laviniæ uxoris, Latini Regis & Amatæ filiæ, ita appellatam, spreverat, deseruerat in odium Novercæ. Unde Juvenal. Sat. 12. *Atque Novercali sedes prælata Lavino.* Lege Liv. l. 1. 13 Æneâ & Ascanio. 14 Decima quarta, Quatuordecim enim ab Æneâ & Ascanio primis Latinorum Regibus, continua successione Reges gubernarunt. 15 Regno expulso. Amulius enim regnum, quod Numitori fratri propter ætatem debebatur, fraude occupavit. 16 Numitoris. 17 Rheâ Sylviâ. 18 Scilicet *natus est.* 19 Itaque. 20 Primo impetu seu ardore fervoris juvenilis. Vide notam ad Prolog. 6. 21 Tutissimo ac validissimo præsidio, id est, regno cum violentia dejicit Romulus, adeòque obtruncat. 22 Numitorem in regnum restituit.

6 nit. [1] Ipse [2] fluminis amator, & montium, apud quos erat educatus, mœnia novæ urbis [3] agitabat. [4] Gemini erant: uter [5] auspicaretur, & regeret, adhibuêre [6] piacula. Remus montem [7] Aventinum, [8] hic [9] Palatinum [10] occupat. [11] Prior ille sex [12] vultures, [13] hic
7 posteà, sed duodecim videt. Sic [14] victor augurio, urbem excitat, plenus spei, bellatricem fore: ita illi

1 Romulus. 2 Natale solum summè diligi, liquet ex illo Ovidii: *Nescio quâ natale solum dulcedine cunctos Ducit, & immemores non sinit esse sui.* Unde Suet. de Vespasiano: *Princeps quoque & locum incunabulorum assiduè frequentavit, manente villâ, qualis fuerat olim: ne quid scilicet oculorum consuetudini deperiret.* 3 Deliberabat, animo volvebat, consilium capiebat. Ter. *Ergo quoque id quidem* agitans, *mecum sedulò, inveni, ut opinor, remedium huic rei:* unde dicitur, *agitare consilia.* *Agitare* propriè, est frequenter agere, movere: Frequentativa enim significant frequentem actionem. 4 Restituto Numitore avo, ut Albam longam pastorum advenarumque turba, quæ cum Romulo ad vindicandam Amulii tyrannidem confluxerat, exonerarent, capiunt ex avi auctoritate & subsidio novæ u bis condendæ consilium: sed distrahebantur æmulatione fratres, utrius auspicio, & quo loco urbs conderetur. 5 Inciperet, aggrederetur negotium illud novę urbis condendæ. *Auspicari* propriè, est auspicia sumere, de rei eventu aves consulere. Cicer. Auspicari *est oblitus.* Et quoniam veteres nihil nisi auspicatò, idest, auspicio sumpto, gerebant, fit, ut *auspicari* sumatur pro incipere, & negotium aliquod aggredi. Sic auspicari *transmarinos triumphos* infrà 1, 18, 1. 6 Sacrificia. Sacris itaque legitimè peractis, rem auspiciis permittunt: quæ quare *Piacula* vocet Florus; multi dubitant: idèòque hæc verba substituunt, *adhibuêre auspicia:* aut, *adhibêre placuit Deos:* aut, *adhibuêre oracula. Oracula enim ex eo ipso appellata sunt, quod inest in his Deorum oratio:* ut ait Cicero in Topicis. Idem ergo fuerit, *adhibêre Deos,* & *adhibêre oracula,* hoc est, orationem Deorum. Cur autem Deos adhibuerint, ratio in præcedentibus verbis est, *gemini erant,* & ita nulla ætatis prærogativa. 7 Unum ex septem collibus Romanis, ita appellatum ab *Aventino,* duodecimo Albanorum Rege, qui ibidem & habitavit & sepultus est. Liv. l. 1. Dionys. l. 1. Remus autem Aventinum delegit propter Remuriam, jam utcunque ibidem à se extructam. 8 Romulus. 9 Unum quoque ex septem Romæ montibus, à *palando* dictum; quod ibi *palare,* id est, errare pecudes solitę essent antè urbem conditam: sive quod *palantes* Arcades cum Evandro ibi consederint: vel à *Pallante,* Evandri avo: vel à *Palantio,* Arcadiæ oppido, Evandri patriâ. Causa, quare Romulus in hoc monte constituerit Imperii ac dominationis sedem, hæc est, quod, cùm expositus esset unà cum fratre Remo, ibidem à Faustulo educatus fuerit, adeòque quandam prębuerit vitæ incolumitatem. Accedit, quod in hoc loco vultures ipsi addixerant regnum. 10 Invadit. 11 Remus. 12 Vultures ideò potissimùm in auguriis observatos testatur Plutarchus, quod rarissimè, & nisi fortuitò conspiciantur; quod innoxii sint, nec ex rapto vivant, & sui generis cadavera non devorent. 13 Romulus. 14 Melius auspicium nactus: qui enim plures vultures vidisset, is & locum, & nomen urbi poneret.

assuetæ

8 assuetæ [1] sanguine & prædâ [2] aves [3] pollicebantur. Ad
[4] tutelam novæ urbis sufficere [5] vallum videbatur: [6] cu-
jus dùm irridet angustias Remus, idque [7] increpat [8] sal-
tu; [9] dubium an jussu fratris, [10] occisus est. [11] Prima
certè victima fuit, [12] munitionemque urbis novæ san-
9 guine suô [13] consecravit. [14] Imaginem urbis magis,
quàm urbem, fecerat: incolæ deerant. Erat in proxi-
mo [15] lucus: [16] hunc Asylum facit: & statim mira
[17] vis hominum, [18] Latini [19] Tuscique pastores: qui-

1 Sic infrà 4, 12, 17. signis militaribus & disciplina, armis etiam *Romanis assueverat*. Ita Curt. l. 6. *gentes alterius* imperio ac nomine assuetas. 2 Vultures. 3 Id est, ex vulturibus colligebat & sperabat, urbem bellatricem fore. Nam *polliceri* dicuntur omnia; quæ colliguntur & sperantur ex iis. Sic *manifestam victoriam nata in prætoria puppe laurus* pollicebatur: l. 2. c. 7, 7. Vide infrà l. 1. c. 7, 8. Simile loquendi genus reperias infrà. 1, 6, 2. *clarum fore visa circa caput flamma* promiserat. 4 Ideò autem dicit vultures id pollicitos fuisse, quod tardo fere volatu comitari solent exercitus, tridhoque ante aut biduo volare, ubi cadavera futura sint. Plin. l. 10. c. 6, 5. Protectionem, custodiam. 5 Propugnaculum: quod ex vallis, id est, palis fiat. 6 Valli. 7 Cùm vallum, ut nimis angustum, irrideret Remus, saltu etiam transilivit simul, increpans, & quasi re ipsa demonstrans eas valli angustias, ut etiam levi saltu transiliri possent. 8 Ipso saliendi actu. 9 Cùm duo contraria, quorum uno proposito, alterum non potest ignorari, eloqui volumus; hac phrasi ita utimur, ut alterutrum tantùm exprimamus. Sic mox, Dubium *clypeos* an *armillas*. Ita *oblata sunt Cæsari Regni insignia*, Dubium an *ipso volente*: infrà 4, 2, 11. 10 Interfectus est à Celere, fabricæ præfecto. Unde Poëta: *Romulus aggreditur regnum, qui condidit urbem, Prima Remus quoniam mœnia transit, obit*, 11 Unde Lucanus l. 1. *Fraterno primi maduerunt sanguine muri*. Nimis verum est, *ipsa natura vincula dominandi perversâ cupidine dissolvi. Hostes facti, qui fratres erant: nihilque profuit, eodem sanguine concretos esse; in iisdem visceribus, priusquam nascerentur, vel ut domo habitasse*. Prudenter Tacitus monet: *Arduum eodem loci potentiam & concordiam esse*. 12 Munimentum, vallum. 13 Sanctam fecit, & inviolabilem. 14 Ita apud Appian. legatis Carthaginiensium respondet Censorinus: *Vos, non vestrum solum, putamus esse Carthaginem*. Ita Themistocles ait: *Patriam municipes esse, non mœnia*. Just. 2, 12, 14. 15 Locus arboribus consitus. Lucos ac nemora veteres Deo alicui consecrabant, Hosce lucos violare vel subvertere, nefas erat & capitale. 16 Ex hoc loco templum, aliumve locum facit perfugis ad securitatem. De hoc Romuli Asylo lege Liv. 1. Plut. in Rom. Virg. Æn. 8. & alios. In sacris literis *urbes perfugii* dicuntur asyla, quæ Deus ipse constituit certis quibusdam casibus, atque iis, qui delicta non voluntaria commiserant. Vide Deut. c. 4, 17. 17 Multitudo, copia: ut magna *vis* auri atque argenti. Sic *vis hostium* l. 4. c. 13, 5. *imbrium* l. 2. c. 6, 45. *sanguinis* l. 4. c. 2, 32. Ita vis *magna gladiorum*. Liv. l. 1. *hominum* Liv. l. 2. 18 Populi Italiæ in Latio, de quibus Livius: Primò Italiam tenuisse quosdam, qui appellabantur Aborignes, hos, posteà adventu Æneæ Phrygiis junctos, Latinos uno nomine nuncupatos. 19 Populi ex Tusciâ sive Tuscaniâ, Italiæ regione, à sacrificiis ita appellata (Græci enim θύειν *sacrificare* dicunt, vel à *thure*, quo maxime in sacrificiis utimur, originem habentes.

dem etiam [1] transmarini; [2] Phryges, qui sub Æneâ;
[3] Arcades, qui sub Evandro duce [4] influxerant. Ita ex
variis quasi [5] elementis congregavit [6] corpus unum; po-
10 pulumque Romanum ipse fecit. Res erat unius ætatis
populus [7] virorum. Itaque [8] matrimonia à finitimis
petita: quia non impetrabantur, [9] manu [10] capta sunt.
Simulatis [11] quippe [12] ludis equestribus, virgines, quæ
ad [13] spectaculum venerant, [14] præda fuere. Et hæc
11 statim [15] causa bellorum. [16] Pulsi [17] fugatique Vejen-
tes. [18] Cæninensium captum ac [19] dirutum est oppi-

1 Trans mare habitantes. 2 Populi sunt è Thraciâ oriundi. 3 Populi sunt ex Peloponnesi intima regione oriundi: ab *Arcade*, filio Jovis & Callistonis, Lycaonis Arcadiæ Regis filiæ, sic appellati. 4 Cum copia venerant. Sic *Influentia negotia* legimus apud Plin. Paneg. c. 81. 5 Partibus, principiis. 6 Totum unum, collectionem unam. *Corpus* enim à Floro nostro sæpiùs usurpatur pro quolibet toto, qualibet collectione. Sic *Corpus imperii*, l. 4. c. 3. Ita *Romani corpus fecêre ex membris*, l. 3. c. 18. &c. 7 Constans tantùm ex viris: sicut Amazones possis dicere *populum fœminarum*. Vel *populus virorum* hic est multitudo, vel copia virorum. Ita Just. 10, 1. 6. *Ostensi prorsùs genus, ubi in tanto populi*, id est, in tantâ multitudine filiorum, *non solùm sociari, verùm etiam sceleri parricidium potuit*. Et Sen. Benef. 6, 33. *populus amicorum*. Rem quod attinet, penuriâ mulierum concidunt quantumvis magnæ civitates. 8 Maris & fœminæ conjunctiones, connubia. 9 Vi. Sic infrà 4, 1, 5. Antonius conjurationem Catilinæ *manu* opprimit. Ita Curt. 8, 2, 22. *Angustias munitas ac valias barbari* manu *turbantur*. Sen. *Nobiles conspectatus viros supplicium* manu *sumpsit*. Habent à Græcis, qui χειροδικεῖν dicunt, cùm rigido jus dicitur ense. 10 Rapta sunt. 11 Enim. 12 Spectaculis equestribus. Consualia intelligit, Neptuno equestri dedicata, qui *Consus* dictus, id est, consiliorum Deus. Vide Plutarch. in Romulo. Contaminarà sanguinem suum putabant vicini, si matrimonia cum eâ gentium plebisque colluvione miscuissent; contemptæ sunt itaque legationes Romanorum conjugii causà cum vicinis susceptæ. Consilium ex necessitate sumpserunt, & additur dolus, rapiendas scilicet ad ludos equestres invitatas virgines, quando oculos & mentem ad spectacula convertissent. Successit fraus: raptæ sunt enim virgines, maxima ex parte Sabinæ, anno V. C. quarto, die 15. Cal. Septembr. Notandum est *Ludos* esse publica spectacula, quæ vel placandæ Deorum iræ, vel pro salute populi, vel gratiæ populi demerendæ causa sunt edita: & tùm *Ludi* ferè in numero plurali usurpantur. 13 Ludorum equestrium. 14 Alii *prædæ*: utrumque rectè. Numerus raptarum apud Dionys. est 683. 15 Cæninenses enim, Crustomini, Antemnates, Vejentes, Sabini hospitaliter vocati, & hac nunc raptarum virginum injuria irritati bellum movent. 16 Abacti, expulsi. 17 In fugam conjecti. 18 Incolarum Cæninæ, urbis vicinæ Romæ, à *Canite* conditore. 19 Dejectum, eversum, destructum. Cæninenses enim irâ magis, quam consilio, rem gerentes, primo impetu fusi fugatique sunt.

12 dum. Spolia inſuper [1] opima de [2] Rege, [3] Feretrio Jovi manibus ſuis Rex reportavit. Sabinis proditæ portæ per [4] virginem: [5] nec dolo: ſed puella [6] pretium rei, [7] quam gerebant in ſiniſtris, petierat: [8] dubium

1 Magnifica, egregia, ampla. *Opima ſpolia* vocantur Feſto, quæ dux duci detrahit: eaque trina tantùm contigerunt nomini Romano: prima, quæ dux Romulus de Acrone, ſecunda, quæ Cornelius Coſſus de Tolumnio Vejentium Rege: tertia, quæ M. Marcellus de Viridomaro Gallo fixerunt. Vide Val. Max. 3, 2, 3. 4. 5. 2 Acrone. Acron enim, Cæninenſium Rex, à rege Romulo interfectus eſt. 3 *Jupiter* dicitur quaſi *iuvans pater*. Sunt qui *Jovem* à *juvando* dictum velint. Cæterùm varia *Jovi* à Romanis cognomina fuerunt indita: ut *Jupiter Elicius*, *Capitolinus*, *Latialis*, *Piſtor &c.* Sic hoc loco à Floro noſtro *Jupiter Feretrius*, à *ferendo* pacem, vel *feriendo* hoſtem (ut quidam volunt) dictus: vel potiùs à *feretro* inſtrumento, de quo ſuſpendebantur ſpolia. Erat *Feretrum* ligneum inſtrumentum, ad id aptè fabricatum, ut ſpolia ferret, id eſt, ſuſtineret. Livius l. 1. *Romulus*, inquit, *duce hoſtium occiſo, urbem primo impetu capit, indè exercitu victore ducto, ipſe, cum factis vir magnificus, tùm factorum oſtentator haud minor, ſpolia ducis hoſtium caſi ſuſpenſa, fabricato ad id aptè feretro gerens, in Capitolium aſcendit; ibique cum ea ad quercum paſtoribus ſacram depoſuiſſet ſimul cum dono, deſignavit templo Jovis fines, cognomenque addidit Deo: Jupiter Feretri, inquit, hic victor tibi Romulus Rex regia arma fero, templumque his regionibus, quas modò animo metatus ſum, dedico, ſedem opimis ſpoliis, quo Regibus ducibuſque hoſtium cæſis, me auctorem ſequentes poſteri ferent.* Undè Apulejus *Tropæophorum* vocat. De Jove Feretrio plura Propert. l. 4. El. 11. quam ſic concludit: *cauſa Feretri, Omine quòd certo dux ferit enſe ducem. Seu quia victa ſuis humeris hæc arma ferebant: Hinc Feretri dicta eſt ara ſuperba Jovis.* 4 Tarpejam ſcilicet, Capitolio præfecti filiam. Legendus Livius, Dionyſius, Plutarchus, Val. Max. 9, 6, 1. *Romulo regnante, Sp. Tarpejus arci præerat; cujus filiam virginem aquam ſacris petitum extra mœnia egreſſam, Tatius, ut armatos Sabinos in arcem ſecum reciperet, corrupit; mercedis nomine pactam quæ in ſiniſtris manibus gerebant. Erant autem his armillæ, & annuli magno ex pondere auri. Loco potitum agmen Sabinorum, puellam præmium flagitantem, armis obrutam necavit: perindè quaſi promiſſum (quòd ea quoque lævis geſtaverant) ſolvens.* 5 Nec fraude, nec ulla malitia contra patriam. Nimirùm Florus totus ſtat ab eorum ſententia, qui ſcriptum reliquêre, Tarpejam Sabinos potiùs circumvenire voluiſſe, quàm cives ſuos. Cùm enim mercedem proditionis pepigiſſet, quod in ſiniſtris manibus Sabini haberent; non intellexiſſe armillas & annulos, ſed arma & clypeos; ut ſic intectos & nudos Romanis trucidandos objiceret. 6 *Pretium* hoc loco ſumitur pro quacunque re, quâ aliud quid comparatur & quaſi emitur. Ita *pretium victoriæ* dixit, infrà 1, 17, 7, & 1, 20, 2. 7 Illud *quam* pendet ex præcedente voce *rei*, quæ duplicem hic ſignificationem complectitur, *pretium rei*, id eſt, proditionis, & rem, quam gerebant in ſiniſtris. 8 Sic ſuprà: *Remus*, dubium an *juſſu fratris occiſus eſt.*

[1] clypeos, an [2] armillas [3] Illi ut & [4] fidem ſolverent,
13 & [5] ulciſcerentur, clypeis [6] obruêre. Ita [7] admiſſis
intra mœnia hoſtibus, atrox in ipſo [8] foro pugna, adeò
ut Romulus Jovem oraret, *ut [9] fœdam ſuorum fugam*
14 [10] *ſiſteret.* [11] Hinc [12] templum & [13] Stator Jupiter.
Tandem [14] ſævientibus [15] intervenêre raptæ laceris co-
mis. Sic pax facta cum [16] Tatio, [17] fœduſque percuſ-
ſum: ſecutaque res mira dictu, ut, relictis ſedibus ſuis,
novam in urbem [18] hoſtes demigrarent, & cum gene-
15 ris ſuis [19] avitas opes [20] pro dote ſociarent. Auctis

1 Scuta. 2 Ornamenta brachiorum. 3 Sabini. 4 Præſtarent quod promiſerant, Sabini fidem ſolverunt tradendo, quæ in ſiniſtris gerebant; & ſemetipſos, quos virgo per ſpeciem proditionis Romanis inermes objectum iverat, vindicarunt, obruendo clypeis. 5 Punirent. Sic infrà 1, 3, 5. *Hunc tam immaturum virginis amorem* ulus eſt *ferro.* 6 Oppreſſerunt, necaverunt. Sic & Ovid. *Arciſque viâ Tarpeja recluſâ, Digna animam pœnâ congeſtis exuit armis.* Tarpeja obruta clypeis oſtendit, *amari proditores, dum produnt, haberi odio, cum prodiderunt*; quod Antigonum dixiſſe Plut. ſcribit. 7 Cùm hoſtibus aditus eſſet præbitus. 8 Duo colles erant, Palatium & Capitolium. In Palatio erat Roma: in Capitolio opoſita arx Tarpeja, quæ firmo præſidio arceret hoſtes ab Urbe: ad quam Urbem illac tranſire neceſſe erat. Ergo arce tradita, ad mœnia uſque acceſſerunt: fuitque atrox pugna, egreſſo urbe Romulo cum ſuis, in ipſo Urbis aditu, ad veterem portam Palatii, ubi poſteà Romanum forum fuit, cùm creviſſet Urbs. 9 Turpem & effuſam. Sic fœda *clades*, infrà 2, 2, 23. 10 Stare faceret, reprimeret. 11 Exinde, ex eo. Ita auctor noſter loquitur, cùm alicujus rei cauſam originemve prædixit: ut infrà 1, 13, 6. *Exindè certamen.* 12 Situm fuit in Palatii radice. Hîc aliquando Senatusconſulta habebantur. 13 *Stator* à *ſiſtendo* dictus eſt, quod Romanos, à Sabinis in fugam verſos, *ſtiterit*, id eſt, corroboraverit, reſiſtere ac firmiter ſtare fecerit. *Stator* ergo propriè dicitur, qui aliquem *ſiſtit*, id eſt, ſtare facit: eſt enim à ſupino *ſtatum* verbi *ſiſto*, quod eſt ſtare facio, retineo. Undè *ſiſtere gradum, fugam, lachrymas*, id eſt retinere & comprimere. *Siſto* etiam aliquando pro repræſento, & quaſi præſentiam corporis exhibeo ſumitur: dictum ab eo, quod non tantùm comparêre quis debet, ſed etiam manere. Hinc *Stator* dictus nuntius Conſulis, aut alterius jus dicentis: & *ſtata ſacrificia*, quæ conſtitutis ac certis diebus fiebant. Præterea quæ ſuprà dicti ſcribunt de Jove Statore, lege Auguſtin. c. 13. de Civit. item Ovid. in fine 6. Faſt. 14 Furentibus. 15 Interceſſerunt. 16 Sabinorum Rege. 17 Scilicet poſt triennale bellum, hiſce conditionibus: ut Urbs à Romulo, Roma; Populus à Curibus, T. Tatii patriâ, Quirites vocarentur: ut mulieres, quæ vellent cum ſuis maritis vivere, liberæ ab omni opere & miniſterio, præter lanificium, haberentur. 18 Reſpectu animorum, quibus advenerant. Claudius apud Tacitum l. 11. *Conditor noſter Romulus tantum ſapientiâ valuit, ut pleroſque populos eodem die hoſtes, dein cives habuerit.* Ita Cic. *Romulus fœdere Sabino, docuit etiam hoſtibus recipiendis augeri hanc civitatem oportere.* 19 A majoribus relictas. 20 Loco dotis conjungerent.

brevi viribus, hunc Rex sapientissimus [1] statum Reipublicæ imposuit: [2] juventus divisa per [3] tribus, [4] in equis & armis, ad subita belli excubaret: consilium Reipublicæ penes [5] senes esset, qui ex auctoritate [6] *Pa-*
16 *tres*, ob [7] ætatem [8] *Senatus*, vocabantur. His ita ordinatis, repentè, cùm [9] concionem haberet, antè

1 Alibi hoc vocat, *Ordinare Rempublicam*: Justinus *Formare*. 2 Juvenes divisi. 3 Triplici modo vocabulum *Tribus* usurpatur, aut pro loco, aut pro hominibus, aut pro jure. Quando pro loco ponitur, tùm partem quandam urbis Romæ significat; quando verò pro hominibus, tùm partem quandam civitatis Romanæ, vel civium notat; pro jure acceptum, jus quo donati sunt illi, qui in talem aliquam civitatis partem postea fuerunt à Censoribus distributi. Erant igitur *Tribus* populi Romani partes distinctæ locis in Urbe diversis, sic appellatæ, aut à *Tributo* dando, quia P. Romanus in Tribus divisus tributa conferebat, aut quia primò tres tantùm fuerunt *Tribus*: quarum nomina hæc sunt *Ramnensis*, *Tatiensis*, & *Luceres*. *Ramnensis* dicta fuit à *Romulo*, quam conscripsit ex Albanis iis, qui secum eò ab Albâ convenerant & Palatium tenebant. *Tatiensis à Tito Tatio*. Sabinorum Rege, qui à Romulo prœlio victus, ab eodem in Urbem Romam & Imperii societatem receptus fuit. *Luceres* vel à *Lucumonibus*, id est, Thuscis; vel à *luco* Asyli, in quem multi fugâ delati, civitateque donati fuerunt. Quælibet ex Tribubus decem Curias continebat, unde 30. Curiæ colliguntur, quæ de nominibus Sabinorum appellatæ sunt. 4 Cum equis & armis ad bella subitò orta vigilaret. 5 Considerabat enim Romulus parva esse foris arma, nisi sit consilium domi: nec *prodesse foris esse strenuum, si domi male vivitur*, ut ait Val. Max. l. 2. c. 9. Delegit itaque senes, *quibus corpus annis infirmum, ingenium sapientiâ validum erat*, ut loquitur Sal. in Cat. ex quorum auctoritate omnia ageret, quæ publicè sibi suscipienda existimaret. *Senibus enim labores corporis sunt minuendi, exercitationes animi etiam augendæ videntur, danda verò opera, ut amicos, & juventutem, & maximè Rempublicam consilio & prudentiâ quam plurimùm adjuvent*. Cic. l. 1. Offic. 6 *Pater* propriè is dicitur, qui aliquem genuit. Quidam deduci volunt à Græco nomine πατήρ, quia πάντα τηρεῖ, id est, *omnia servat*. *Pater* etiam nomen reverentiæ est: unde dicit hoc loco Florus noster seniores istos appellatos fuisse *Patres* ex *auctoritate* sive ab honore, vel (ut Sallustii verbis utar) *curæ similitudine*. quia ita Rempublicam administrabant, ut patres familiam solent; unde versiculi isti: *Est pater hic curâ, pater est alius genitura: Hic pater ætate: pater ille vocatur honore*. Varias hujus appellationis causas adferunt Plut. in Rom. & Dionys. 7 Senium: unde *Seniores* dicti sunt. 8 Hæc fuit prima Senatus lectio majorumque gentium; qui verò cum progressu temporis sublecti sunt, *Patres Conscripti* appellabantur. Ita Sal. in Cat. *Delecti, quibus corpus annis infirmum, ingenium sapientiâ validum erat, Reip. consultabant*. At hæc ætas fuit inter Quinquagesimum & Sexagesimum annum. 9 Orationem, verba faceret ad populum. *Concio* enim tria significat: primò (ut hoc loco) orationem ipsam, quæ ad populum habetur. Cic. *Legi* concionem *tuam, nihil illa sapientius*. Secundò multitudinem populi congregatam ad audiendum aliquem orantem pro utilitate communi. Sal. *Itaque* concione *advocatâ, hujuscemodi orationem habuit*. Tertio denique suggestum, seu locum ipsum, unde verba fiunt. Liv. l. 3. *Vocato ad concionem populo, in* concionem *ascendit*. A *concio* fit *concilium*, id est, multitudo populi consulendi gratia congregata.

urbem

urbem apud [1] Capreæ paludem è [2] conspectu [3] ablatus
17 est. [4] Discerptum aliqui à Senatu putant, [5] ob asperius ingenium: sed [6] oborta tempestas, [7] Solisque defectio [8] consecrationis speciem præbuêre: cui mox
18 [9] Julius Proculus [10] fidem fecit, visum à se Romulum affirmans, [11] augustiore formâ quàm fuisset: mandare prætereà, ut se [12] pro numine acciperent: [13] *Quirinum* in cœlo vocari, placitum Diis: [14] ita [15] gentium Roma potiretur.

1 Al. *Capræ*. 2 Evanuit è mediis civium oculis, nullum prorsùs mortis suæ vestigium relinquens. Sic de Amilcare, Carthaginensium Rege, legimus apud Herodot. l. 7. è conspectu suorum ablatum, neque usquam gentium aut vivum aut mortuum comparuisse; frustrà Gelone ipsum quærente. Factum sæpè antiquitùs, ut intercepti homines in ergastulis supprimerentur; ut scribit Suet. Aug. c. 31. Regnavit Romulus annos 37. diebus 77. 3 Ereptus. Atque is dies *Nonæ Caprotinæ* dictus est, eò quòd Romulus, exercitum eo die ad *Capreæ* paludem recensens, ampliùs non comparuit. Variæ sunt de Romuli morte sententiæ apud scriptores. 4 Dilaceratum. Alii non in Capreî palude, sed in Vulcani templo dilaceratum tradunt, cùm forte Senatum coëgisset, de Republicâ consulturus, & e Patribus suum quemque Regis partem in sinu clam abstulisse. Lege Val. Max. 5, 3, 1. Ovid. 2. Fast. 5 Alias discerptionis causas Dionys. l. 2. c. 5. & Plut. in Rom. tradunt 1. Fastum, cum contumelia conjunctum, fuisse intolerabilem; cùm affabilitas & modestia res ejus stabilire potuisset. 2 Quod præter consuetudinem, inconsulto populo Vejentibus obsides reddidisset. 3 Contemptum novorum civium. 4 Crudelitatem in irrogandis suppliciis; quæ Caligulas, Nerones, Domitianos, aliosque innumeros mucronibus objecit. 6 Forte, repente exorta: hanc enim vim quandoque in compositionibus habet *ob* particula. Sic apud Liv. l. 23. Obnata *ripis salictà*. 7 Solis obscuratio. Ter solis defectum in unius Romuli historia factum legimus: primùm quo die conceptus dicitur: alterum Natali urbis die, cùm prima fundamenta jacerentur: tertium cum in vivis Romulus esse desiit. 8 Apotheosis, sive quod in Deorum numerum esset translatus speciem fecerunt. 9 Hic fuit nobilis ac clarissimus vir, Albâ oriundus. 10 Effecit ut crederetur. Nam *facere fidem* est efficere ut credatur. Vide infrà 3, 16, 6. Plebs enim cum facibus ad Curiam decursans à Julio Proculo revocata est, cùm ejus orationi fidem adhibuisset. Is enim primarius in civitate vir, se Romulum in monte aspexisse dicit, ut qui humana augustior forma divinitatem allecutus esset. Simile quid Suet. Aug. c. 100. *Nec defuit vir prætorius, qui se effigiem cremati euntem in cœlum jurasset.* Plura hùc pertinentia congessit Freinshemius: quibus adde Gruterum ad Liv. l. 1. c. 16. 11 Magnificentiore. 12 Loco Dei. 13 Rationes appellationis hujus varias adfert Ovidius 1. Fast. sive à *Quiri* seu *Curi*, id est, *hastâ*, quod hastâ assidue uteretur: sive à *Curibus*, opulentissima Sabinorum urbe: sive à *Quiritibus*, qui tamen ab ipso nomen acceperunt. 14 Id est, si hoc fecerint, si se pro numine acceperint. 15 Populos sub potestatem suam redigeret.

CAP.

CAP. II.

[1] *De Numâ Pompilio.*

I [2] SUccedit Romulo [3] Numa Pompilius: quem [4] Curibus Sabinis [5] agentem, [6] ultrò petivêre, ob [7] inclitam viri [8] religionem. [9] Ille [10] ſacra, & [11] cæremonias, omnemque [12] cultum Deorum immortalium

1 Numæ geſta ſcribunt Liv. l. 1, 18, & ſeqq. Eutrop. 1, 1. Val. Max. 1, 2, 1. Plin. 13, 13. 14, 12, 18, 29. Ovid. Metam. 15. Fab. 44. Virg. Æn. 6, 808. Plut. in vita Numæ. Dionyſ. 2, 59. 2 In Romuli locum venit. In hoc capite Numa Pompilius à Curibus Sabinorum, eò quod æquitate prudentiaque excelleret populi juſſu, Patrum auctoritate evocatus alter Pop. Rom. Rex creatur: qui etſi nulla belli laude nobilitatus ſit, tamen pacis & religionis virtute floruit: idem Pontifices, Augures, Flamines, Salios, Veſtales, alioſque ſacerdotes primus creavit. Verùm notandum eſt, poſt Romulum repente ſublatum, interreges Reip. præfuiſſe, id eſt, regnaſſe Patres, per viciſſitudinem decuriarum, eo, quo Livius prodit, ordine, annum unum. *Interregnum* vero, intervallum illud temporis, à re vocatum eſt, quo regnum vacavit à demortuo Rege ad ſucceſſoris proximi creationem. *Interrex* ille dicebatur, qui intereà regno præerat, donec ſucceſſor deſignaretur; ſed Interregia poteſtas quinque dierum tantùm erat: quibus exactis, alter iterùm creabatur Interrex. 3 *Numa* dictus eſt ἀπὸ τῶν νόμων, id eſt, *à legibus*, quas inſtituit. Pater erat Pompo Pompilius. Non multum à quadrageſimo anno aberat, cùm regnare inciperet. 4 *Cures* Sabinarum urbium tunc opulentiſſima: unde *Quirites* dicti putantur, ab *haſtis* ſcilicet, quas Sabini *Cures* vocabant. 5 Degentem, verſantem, habitantem. 6 Sponte, non laceſſiti aut moniti Numam Regem fecerunt. Sic ultrò *regnum datur Tullo*, infrà 1, 3, 1. 7 Celebrem & magni æſtimatam. Sic *incliti armis Romani* 3, 1, 2, 97. Sanctitatem. Id verò & in aureo ſæculo primùm obtinuiſſe volunt, ut ad regnum neminem vel generis dignitas, vel ambitio popularis, ſed ſpectata virtus proveheret. Sen. Ep. 40. *Inter homines pro ſummo eſt optimus. Animo itaque tunc rector eligebatur. Ideoque ſumma felicitas erat gentium, in quibus non poterat potentior eſſe niſi melior.* 9 Numa Pompilius. 10 Ritus ſacros, res divinas, omnia quæ ad divinum cultum ſpectabant. 11 Sacrificia. *Ceremonia* generaliter apud Latinos dicuntur omnes ritus ſacrificiorum, à *Cerete oppido*, teſte Val. Max. 1, 1, 10. 12 Reverentiam, venerationem.

docuit:

docuit : ille [1] Pontifices , [2] Augures , [3] Salios , cæteroſque per [4] ſacerdotia , [5] annum quoque [6] in duodecim menſes , [7] faſtos dies nefaſtoſque [8] de-

1 *Pontifex* verò appellatus eſt vel à *poſſe* & *facio* , vel (ut Varro ait) à *ponte faciendo :* nam à *Pontificibus* pons ligneus ſeu ſublicius primùm eſt factus, & poſteà ſæpè reſtitutus, nec non cæterorum pontium cura iis data. Erant autem *Majores* & *Minores Pontifices* , inter quos unus ſummus, qui *Pontifex Maximus* dicebatur, à Numa Pompilio inſtitutus, quod maximarum rerum , quæ ad ſacra & religionem pertinent , judex eſſet. Pontificum officium erat , de ceremoniis ac religione cognoſcere, leges ferre de ſacris, quæ nondùm ſcripta eſſent, nec uſu recepta: Sacerdotes inquirere. Ipſi nulli judicio mulctæ-ve erant obnoxii , neque Senatui, neque populo dictorum factorumque rationes reddebant. 2 Hi ab avium obſervatione nomen habent. Horum officium erat , non avium tantùm , ſed ſigna omnia divinitùs miſſa interpretari. 3 Sacerdotes Martis , dùm ancilia ferrent per urbem , ſalientes. *Salii* (teſte Livio 12.) in urbe fuêre à Numa conſtituti , & Marti Gradivo conſecrati, qui totidem ancilia per urbem cum ſaltibus geſtabant atque tripudiis : undè & nomen habent. 4 *Sacerdotes* vocantur omnes, qui quæ-ve res ſacras divinaſque tractabant, è quibus aliquot ſingulis Diis operabantur , aut promiſcuè omnium Deorum rationem habebant, de quibus jam diximus, Pontifices. Ex iis, qui ſingulis Diis operabantur , à Numa inſtituiti ſunt , Salii 12. qui Marti : Flamines tres, quorum qui Jovi operabatur , Dialis, qui Marti, Martialis, qui Quirino, Quirinalis dictus eſt, quæ Veſtæ ſacra curabant, Veſtales erant virgines. Cæterum Floro *per ſacerdotia deſcribere* idem eſt, quod Tacito *per cohortes* , *per manipulos componere.* 5 De hac re vide Plut. in Numa. Ovid. Faſt. 1. Notandum hîc, Kalendarii corrigendi curam penes Reges, vel Imperatores fuiſſe; ſic enim poſt Numam legimus C. Cæſarem faſtos correxiſſe. 6 Per. Sic infrà 1, 6, 3. in *claſſes digeſtus eſt populus Romanus.* 7 Numa , cùm annum in duodecim menſes diſtribuiſſet, eundem etiam in certa dierum genera diviſit , ita ut quidam dies eſſent *Feſti* ; alii *Profeſti* , alii *Interciſi.* *Feſti* dicebantur , in quibus vel ſacrificia Diis offerebantur, vel epulationes celebrabantur, vel ludi in honorem Deorum egebantur, vel feriæ obſervabantur. *Profeſti* , qui hominibus ad adminiſtrandam rem privatam , publicamque conceſſi erant: ſic dicti (ut ait Feſtus) *quòd procul* ſint à Religione numinis divini. Horum alii erant *Faſti* , quibus Prætori licebat fari tria verba ſollennia. *Do* , *Dico* , *Addico :* *Do* ſcilicet *agendi poteſtatem* ; *Dico* , ſcilicet *jus* ; *Addico* id eſt , adjudico rem , de quâ agitur. Quibus contrarii ſunt *Nefaſti*; his enim non licebat Prætori tria verba ſolennia fari. Alii *Comitiales* , quibus licebat cum populo agere , concilio coacto , populuſque Romanus convenire ſolebat ad ferendum ſuffragium, *Faſtis* quidem lege agi poteſt ; ſed cum populo non poteſt : Comitialibus utrumque poteſt : Undè Ovid. 1. Faſt. *Ille* ne faſtus *erit* , *per quem tria verba ſilentur :* Faſtus *erit* , *per quem lege licebit agi.* *Interciſi* dicti , in quibus Deorum ſimul atque hominum res agere licet: nam mane & veſperi fari , id eſt , jus dicere inhibetur; medio tempore inter cæſam hoſtiam & porrectam fari , ſive jus dicere permittitur. 8 Definivit , partitus eſt.

ſcripſit.

1 ſcripſit. Ille [1] Ancilia atque [2] Palladium, [3] ſecreta quædam imperii pignora; [4] Janumque geminum,

1 *Ancile* eſt ſcutum breve & rotundum: de quo Virg. *Lævâque* ancile *gerebat*. Dictum eſt *Ancile* ab *ancisione*, quod ſit ab omni parte veluti accisum & rotundum. Ovid. *Idque ancile vocant, quod ab omni parte reciſum eſt: Quemque notes oculis, angulus omnis abeſt*. Freinshemius hic citat Plutarchi locum in Numâ cap. 12. qui *Ancilia* vocat: ſic dicit, quoniam γκιλὸν τὸ σχῆμα ποιοῦσιν, id eſt, *curvam figuram faciunt*. Fuit, regnante Numa, breve ſcutum atque rotundum de cœlo lapſum: de quo Ovid. 3. Faſt. *Ecce levi ſcutum verſatum leniter aurâ Decidit: a populo clamor ad aſtra venit*. Conſulti deinde haruſpices reſponderunt ibi futurum totius orbis imperium, ubi ſcutum illud ſervaretur. Quo accepto reſponſo, & honoris gratiâ, & quò idem tutiùs ſervaretur, ne ab hoſtibus ſurripi poſſet. Numa Pompilius 12. alia ad ſimilitudinem cœleſtis illius fabricari juſſit, quæ in templo Martis repoſita fuêre: & cùm 12. adoleſcentes ſacerdotes Numa ipſi Marti Gradivo delegiſſet, juſſit ipſa cœleſtia arma, quæ *Ancilia* nominavit, ſuſpenſa collo ab illis per urbem portari, cum ſaltatu atque tripudiis carmina decantari: unde *Salii* dicti ſunt à *ſaltu*, teſte Ovid. 3. Faſt. *Jam dederat Saliis, (a ſaltu nomina ducunt) Armaque, & ad certos verba canenda modos*. Inter cætera carmina hoc fuiſſe dicunt, veterem Mamurii memoriam: quia cùm Numa acciviſſet undique fabros, qui ſcuta alia cœleſti ſimillima fabricarent, inventus eſt quidam Mamurius, qui adeò ſimilia fecit, ut à cœleſti diſcerni non poſſent. Juſſus itaque præmium petere quod vellet, nihil aliud petiiſſe dicitur, niſi ut Salii, Ancilia geſtantes, per urbem canerent in veterem Mamurii memoriam. 2 *Palladium* erat ſimulacrum Palladis, quod Æneas poſt excidium Trojæ, à Diomede acceptum in Italiam tranſportaſſe dicitur. Quem ideò *Penatigerum* vocat Ovid. Metam. 15. 3 *Fata* appellat Plautus: quibus nempe manentibus ſalus populi ſalva eſſet. *Pignus* enim dicitur omne illud, quod rem aut cauſam ſecuram facit, quoniam ea pignoris propriè dicti virtus eſt. Sic *pignus conjurationis* appellatur *ſanguis humanus* l. 4, 1, 4. Ita Capitolium *pignus imperii* vocat Tacit. Hiſt. 3, 72, 2. ſupercilium Conſulis Piſonis *pignus Reipublicæ*. Cic. pro Sex c. 8. *Secreta* vocat, quia illi maximè abſcondebantur, nec tractabantur, niſi rarò, & ab hominibus ei rei ſacris. Ergo *Pignora Imperii* ideò vocat, quod voce cœlitus miſſa exauditum eſt, civitatem omnium fore potentiſſimam, quamdiu Ancile de cœlo delapſum in eâ manſiſſet. Oraculum etiam de Palladio redditum erat, Urbem fore ſempiternam, ſi id ſimulacrum extra mœnia non portaretur. 4 *Janus* dictus eſt à *jannis*, quod *januis* præeſſet. Primus docuit Italos vinum & far ad ſacrificia, & religionem magis, quam ad eſum & potum. Appellatur verò *Geminus*, ob ſingularem prudentiam, quâ prævideret futura, & præterita ſciverit.

2 fidem

[1] fidem pacis ac belli; inprimis focum [2] Vestæ virginibus colendum dedit; [3] ut [4] ad simulacrum cœlestium siderum, [5] custos imperii flamma vigilaret. [6] Hæc om-

1 Signum, argumentum quod indicaret, pacem ne haberent an bellum Romani. Mortuus enim Janus inter Deos relatus est, templumque habuit Romæ à Numâ Pompilio positum, cujus portæ tempore belli patebant, pacis verò tempore claudebantur. Hinc Janus *Patulcius*, hinc *Clusius* cognominabatur. Constat autem templum hoc ter fuisse clausum; primò regnante Numa; iterùm, post bellum Punicum secundum; tertiò post bellum Actiacum. Vide l. 2. c. 3. & l. 4. c. 12. Hujus autem claudendi vel aperiendi templi ratio varia est. Alii dicunt, Romulo contra Sabinos pugnante, cum jam propè vinceretur, calidam aquam ex hoc loco erupisse, quæ fugavit exercitum Sabinorum. Hinc ergo tractum morem, ut pugnaturi aperirent templum, quod in eo loco fuerat constitutum, quasi ad spem pristini auxilii. Alii dicunt, Tatium & Romulum, facto fœdere, hoc templum ædificasse. Undè & Janus ipse duas facies habet, ut ostendat duorum Regum coïtionem; vel quod ad bellum ituri debeant de pace cogitare: quò tutò possint reverti. 2 Quæ Vestæ Deæ sacratæ ferant. *Virgines* enim *Vestales* dictæ sunt, quod Vestæ sacra curarent. 3 Ut, sicut sidera æternùm lucent, sic virginum assidua cura atque opera hic ignis lucere deberet; qui si fortè per negligentiam fuisset extinctus, nequaquam alio ex igni reparare fas erat, sed accensa per fomites ex Sole flamma, purus & cœlestis ignis elicebatur. Alii dicunt, quod ideò servabant, ut significarent se ita perpetuò puras & inviolatas esse debere, sicut inviolatus servabatur ignis. 4 Ad exemplum, exemplo, more. 5 Putabant enim Romani post extinctionem, Urbis & imperii eversionem secuturam. Vide quæ diximus ad Salust. p. 62. & Ovid. 6. Fast. & Rosin. Antiq. Rom. l. 3. c. 19. Primus æterni Ignis usus fuit in Ecclesia Judaïca. Ab his procul dubio, ut alia, religionem hanc mutuati sunt Ægyptii. Diod. Sic. Hinc Persæ & Chaldæi; de quibus Curt. 4, 14, 24. ad quem locum videndus Freinshemius, & qui ab eo citantur. Ab his habuerunt Græci. Nam & Athenis & Delphis ignem æternum servatum fuisse legimus apud Plutarch. in Numa. A Græcis accepêre nostri Romani, tanquam conditoribus suis. 6 Multi veterum guari, rem ad multitudinem imperitam & rudem efficacissimam esse superstitionem, & ficta cum Diis colloquia, sæpè hoc dolo usi sunt. Scipio Africanus Jovem in Capitolina cella consulere dixit. Minos leges, quas ferebat, Jovi adscripsit, ut violare eas homines vererentur, quas à Deo existimabant profectas. Valer. Max. l. 1, 2. Sic etiam Mahometes simulatione colloquiorum cum Gabriele Angelo suos contra totum orbem armavit. Alii referunt, etiam colloquia cum columbis simulasse; ut Sertorium cum cerva alba. Val. Max. l. 1. c. 2. Plutarch. in vita Sertorii. Sic Caligulam invenio apud Suet. congressus & colloquia simulasse cum Jove, Lucinâ, Castore & Polluce.

nia

nia quasi monitis [1] Deæ Egeriæ, quò magis [2] barbari [4] acciperent. Eò denique [4] ferocem populum [5] redegit, ut, quod vi & [6] injuriâ [7] occupaverat [8] imperium, [9] religione atque justitiâ [10] gubernaret.

1 *Nymphæ* sc. Hanc ab *egerendo* dictam vult Festus, quia ipsi sacrificabant prægnantes, quod eam putabant facilè fœtum utero *egerere*. Istam Egeriam consulere Numa sese super cultu religionum & cæremoniarum instituendis simulabat: ut populum superstitione captum ad ea, quæ commentabatur, faciliorem haberet. De hoc commento Numæ sic dicit Liv. l. 1. *Omnium primùm rem ad multitudinem imperitam, & illis sæculis rudem efficacissimam, Deorum metum injiciendum ratus est, qui eum descendere ad animos sinè aliquo commento miraculi non posset, simulat sibi cum Deâ Egeriâ congressus nocturnos esse, ejus sese monitu, quæ acceptissima Diis essent sacra, instituere.* Et paulo post: *Lucus erat, quem medium ex opaco specu fons perenni rigabat aquâ, quò quia se persæpè Numa sinè arbitris velut ad congressum Deæ inferebat, Camœnis eum Lucum sacravit, quod Dearum sibi consilia cum conjuge sua Egeria essent, & soli Fidei solenne instituit.* De Egeria etiam Ovid. 3. Fast. & Met. 15. Cic. 1. de Leg. Val. Max. l. 1. c. 2. Dionys. l. 2. Plutarchus in Numâ. 2 Appellat ita, quod rudes & feroces fuerint, nullis cultioribus institutis mitigati: quod Florus noster tangit infrà 1, 22, 1. sive quod ex Barbaris, id est, non Græcis, orti essent. *Barbari* enim dicebantur Grecis omnes aliæ gentes, etiam moribus legibusque cultissimæ. Cato apud Plin. 29, 1. *nos quoque* (scilicet Romanos) *Græci* Barbaros *dictitant*. 3 Susciperent, non respuerent. 4 Indomitum, ferum. 5 Deduxit, compulit. Ter. *Eo* redigis *me, ut, quid egerim, egomet nesciam.* 6 Iniquitate, injustitiâ. 7 Invaserat, sibi vendicaverat. Cic. *Tiberius regnum* occupare *conatus est.* 8 Regimen, 9 Sanctitate, 10 Regeret.

CAP. III.

De Tullo Hostilio.

1 [1] Excipit Pompilium Numam [2] Tullus Hostilius:

1 Sequitur, succedit Pompilio Numæ Tullus Hostilius, tertius Romanorum Rex, populi jussu, Patrum auctoritate creatus, militari iterùm disciplina armisque senescentem populi Romani virtutem acuit. Albanos tergeminorum Horatiorum pugna in potestatem redactos, Alba diruta, Romam traduxit. 2 Hunc Livius dicit nepotem fuisse illius Hostilii, qui fortiter pugnans adversùs Sabinos, in lacum Curtium lapsus est, qui deinde lacus Hostilius dictus est. Regnavit Hostilius annis 32. Fulmine ictum cum regia, uxore, filiis, omnique familia conflagrasse, ex Plinio & Dionysio liquet: qui de hoc incendio duas affert opiniones, & dicit incensam domum alios putare per fulmen, ob quorundam sacrorum intermissionem: plures tamen humanis insidiis esse factum; id opus Anco Martio, successori suo, adscribentes. Vitam Tulli Hostilii Regis scribunt Liv. 1, 22. Dionys. l. 3. Eutrop. 1, 6. Val. Max. 3, 4. 1, 7. 4, 1, 9, 12, 1. Virg. Æn. 6, 813.

[1] Cui

[1] Cui [2] in honorem [3] virtutis regnum [4] ultrò datum.
2 [5] Hic omnem militarem disciplinam, artemque bellandi [6] condidit. Itaque [7] mirum in modum [8] exercitâ juventute, [9] provocare ausus Albanos, gravem & [10] diu principem populum. Sed cùm [11] pari robore [12] frequentibus prœliis [13] utrique [14] comminuerentur, [15] misso in compendium bello, [16] Horatiis, Curiatiisque [17] tergeminis hinc atque indè fratribus, [18] utriusque po-

1 Tullo Hostilio. 2 Propter. Sic *ultionem*: infrà 1, 11, 1. In *honorem mortuorum* 3, 5, 10. 3 In Numâ religio, magnum cujusque status fulcimentum: in Tullo virtus spectata fuit. Confer Sen. Epist. 40. At quomodo potuit, si sub Numâ duorum & quadraginta annorum pax fuit? Sed de avo ejus id referunt Livius & Dionysius: ut ita non tam in honorem suum, qui virtutis avitæ regnum accepisse videatur: licet adeptum posteà præclarè administraverit. 4 Sponte. Referenda hæc ad locum superioris capitis, num. 1. 5 Tullus Hostilius. 6 Perpolivit, correxit, & quasi ex integro restituit, & in talem splendorem produxit, ut pro novo haberi possit. Sic Augustus *condidit* imperium l. 4. c. 12, 66. Gentem Tyriorum Alexander. Justin. 18, 4, 1. Imperium Carthaginensium Mago, Justin. 19, 1, 1. Pulchrè in hanc rem Alexander Severus: *Disciplina majorum Remp. tenet: quæ si dilabitur, & nomen Romanum, & imperium amittimus.* Urget eandem disciplinam Papirius apud Liv. l. 8. cum ipsi ereptum irent. Q. Fabium Rullianum, qui contra mandatum illius, licet prosperè, cum Samnitibus pugnaverat. Vide & Val. Max. l. 2. c. 8. qui disciplinam militarem acriter retinendam & retentam Romæ, Romanum imperium, ortum è Romuli casâ, totius terrarum orbis fecisse columen scribit. 7 Valdè, optimè. 8 Exercitatis juvenibus. Sic *exercitum corpus*. Sal. in Jug. 9 Sc. *ad pugnam*, id est, lacessere. Albani enim ex Romano agro prædas agebant. Lege Liv. l. 1. 10 Quia Alba condita fuit ab Ascanio, Æneæ filio, antè Romam annis 400 diruta sub ho T. Hostilio A. V. C. 87. Stetit ergo res Albania annis 477. *Principem populum*, id est, qui reliquis plus posset polleretque, ideò vocat, quia & Romani Albanorum coloni erant, & genus & gentem Romani etiam patricii magna ex parte ad Albanos referrent. 11 Æquali fortitudine. 12 Crebris, multis conflictibus & certaminibus. 13 Albani & Romani. 14 Debilitarentur. Sic l. 2. c. 6, 28. *Itaque sic maceravit Annibalem, ut, qui frangi virtute non poterat, morâ comminueretur*, id est, delibitaretur. 15 Paucioribus utrimque demandato bello. Sic mortis periculo plures erepti sunt, dum panci se illi exponunt. Apud Virgilium Turnus & Æneas certamine singulari decertant, atque eo modo res definire æquum esse judicat Æneas. Lege 1. Sam. c. 17. Joseph. Antiq. l. 6. c. 11. Herod. l. 1. Similia exempla collegit Zwingerus Theatri Histor. Vol. 8. l. 4. p. 2113. 16 Horatios Tergeminos pro Romanis, Curiatios pro Albanis pugnasse plerique testantur. 17 Tribus eodem partu editis utrimque fratribus. 18 Romani & Albani populi fortuna, quæ fati decreto destinata est, commissa ac tradita est. Antequam verò hoc fieret. fœdus ictum inter Romanos & Albanos est his legibus: ut utrius populi cives eo certamine vicissent, is alteri populo cum bonâ pace imperitaret, Liv. l. 1.

puli

4 puli fata permissa sunt. [1] Anceps, & pulchra [2] contentio, [3] exituque ipso mirabilis. Tribus quippe [4] illinc vulneratis, [5] hinc duobus occisis, qui supererat Horatius, addito ad [6] virtutem dolo, ut [7] distraheret hostem, [8] simulat fugam: [9] singulosque, prout sequi po-
5 terant, [10] adortus, [11] exsuperat. Sic (rarum alias decus) unius manu [12] parta victoria est: quam [13] ille [14] mox parricidio fœdavit. Flentem spolia circa se, [15] sponsi quidem, sed hostis, sororem viderat. Hunc

1 Dubia. Aliquando *anceps* ponitur pro eo, quod ex utraque parte est acutum: ut, *anceps gladius*, *culter*. 2 Pugna, certamen: est enim a verbo *contendere*, id est, certare, pugnare: ut suprà in Præfat. *Contentio* propriè significat vehementem conatum ad aliquid agendum. 3 Eventu: ut, Exitus *acta probat*. Sic incertus *exitus* & anceps fortuna belli. 4 Ex Albanis. 5 Ex Romanis. 6 Fortitudinem. 7 Diversè traheret, separaret seu disjungeret Albanos. 8 Præ se fert ac ostentat se fugere, cùm tamen non fugeret. *Simulamus* enim *falsa*, seu ea esse, quæ non sunt. Cic. Simulabat *se Romam rediturum, cum in Africam navigaturus esset*. *Dissimulamus vera*, seu ea non esse, quæ sunt. Virg. 4. Æn. Dissimulare *etiam sperasti perfide tantum Posse nefas?* *Simulo* autem à *simul* derivatur, quod est Adverbium congregandi. Nihil enim aliud est *simulare*, quam ea, quæ absunt, *simul* esse ostendere. Ista olim arte Cyrus Scythas, Scythæ Cyrum superarunt. Justin. l. 1. Romanorum exercitum sub jugum misit Jugurtha. Sal. in Jugurth. Persæ victi à Thessalis Curt. l. 3. c. 1. Et sæpiùs apud Tacitum fuga simulata locum fraudi quæsitum fuisse legimus. Hist. l. 1. c. 56. l. 2. c. 11. l. 6. c. 35. l. 13. c. 40. 9 Curiatios scilicet. 10 Aggressus. 11 Devincit. 12 Acquisita. 13 Horatius. 14 Paulò post cæde sororis suæ inquinavit, dehonestavit. Victoria & rerum successus impotentes animi facit homines. Moniti verò hoc genus exemplis Romani, pulcherrimo ritu Victoribus aures vellicarunt. Nam triumphantibus à tergo adstabat in eodem curru *servus publicus*, qui *auream immensi ponderis coronam* sustinebat, ac triumphantem ad *instrumenta ultimi supplicii*, proximè *currui appensa*, attendere monebat, quæ erant *tintinnabulum* & *flagellum*; indicantia, eum in tantas calamitates posse incidere, ut aut flagris cædatur, aut capitis damnetur. *Parricidium* Isidorus dici putat, quasi *parentis cædium*. Est autem à *parricida*, sic dictus quasi *patricida*, id est, qui patrem occidit: quamvis etiam extendatur ad eum, qui fratrem, aut matrem, aut sororem (ut hoc loco) aut alium quemvis de sanguine suo interfecit. Patriæ etiam oppressor, aut proditor, *parricida* jure vocatur: quia patria communis est omnium parens. Sic Senatores Catilinam vocant *parricidam*, quia conjuraverat in patriam. Sal. in Cat. 15 Soror Horatii, desponsata uni ex Curiatis, illi obviam ad portam Capenam fuit: cognitoque super humeros fratris paludamento sponsi, quod ipsa confecerat, crines solvit, & flebiliter nomine sponsum mortuum appellat. Movet feroci juveni animum comploratio sororis in victoria sua, tantoque gaudio publico: stricto itaque gladio simul verbis increpans, transfigit puellam. *Abi hinc cum immaturo amore*, inquit, *ad sponsum*, *oblita fratrum mortuorum vivique*, *oblita patriæ*. *Sic eat*, *quæcunque Romana lugebit hostem*. Liv. l. 1.

tam [1] immaturum virginis amorem [2] ultus eſt ferro.
6 [3] Citavere leges nefas : [4] ſed abſtulit virtus parricidam, & facinus [5] intra gloriam fuit. Nec diu in fide [6] Albanus. Nam [7] Fidenate bello miſſi [8] in auxilium [9] ex fœdere, [10] medii inter duos exſpectavêre, [11] fortunam. Sed [12] Rex [13] callidus, ubi inclinare ſocios ad hoſtem videt, [14] tollit animos, [15] quaſi ipſe mandaſſet : ſpes

1 Intempeſtivum. 2 Punivit gladio : nam transfixit eam, ut diximus. 3 Scelus, facinus, parricidium Horatii examinatum eſt legibus, ob parricidium raptus in jus ad Regem. Lex horrendi carminis erat: *Duumviri perduellionem judicent. Si a Duumviris provocaris, provocatione certato: ſi vicerint, caput obnubito: infelici arbori reſte ſuſpendito. Verberato vel intra pomœrium, vel extra pomœrium.* Hac lege capitis damnatus à Duumviris, pater Horatius ad populum provocat. Populus filii vitam lachrymis patris condonat. Liv. l. 1. 4 Sed fortitudo ſeu victoria parta eripuit ac liberavit Horatium, ſororis ſuæ interfectorem, à pœnâ parricidii. Nam *abſolverunt magis, admiratione virtutis, quam jure cauſæ* : ut loquitur. Liv. l. 1. 5 Minus gloriâ. Sic *pulchritudo Cleopatræ* intrà pudicitiam *principis Auguſti fuit*, id eſt, minor pudicitia. 4, 11, 9. Ita Quintil. l. 11. *Scripta Hortenſii* intrà famam *ſunt*, id eſt, minora famâ. Sic *intrà pubertatem mori*, eſt nondùm puberem mori. Dicit ergo gloriâ è certamine, cum Curiatiis decertato, parricidii abſcondiſſe ſcelus. 6 Id eſt, Albani, ſcilicet *manſerunt*. Singularis pro plurali. Sic l. 3. c. 10. *Iterùm de* Germano *Tuncteri querebantur*, id eſt, de Germanis. 7 Quod Romani gerebant contra Fidenates & Vejentes uſuri occaſione ex eventu belli, quod inter ſe Romanus & Albanus gerebat, arma ex inſidiis parabant: quos ut fœdere junctos intelligunt. bellum quoque & ipſi ſopiebant. Fraude tamen Suffetii, ſocietatiſque promiſſione, ad arma contra Romanos ſollicitantur. Flagrabat enim Dictator Suffetius domeſtica invidia apud ſuos, eò quod publicam fortunam Tergeminorum fato experiundam commiſiſſet : eam ſe Suffetius tali in Romanos inſidiarum occaſione extincturum ſperabat. 8 Ad auxilium contra Fidenates. 9 Juxta fœdus, juxta fœderis leges. Sic *Ex meritis*. 4, , 12, 28. *Ex more* 4, 2, 79. 10 Ambigui, quò inclinarent, dubitantes. 11 Eventum belli, callido ſcilicet conſilio ducis, quod tamen ipſi in exitium vertit. Fuit hoc ingenium etiam pleriſque Græcis. Vide Curt l. 4. c. 5. *Democritus prætor Ætolorum, egregie conſultum genti ajebat : nam utrius partis melior fortuna belli eſſet, ad ejus ſocietatem inclinaturos.* 12 Tullus Hoſtilius. 13 Prudens, ſolers, aſtutus. 14 Audaciam, animoſitatem Romanis facit. Sic Virg. Æn. de Turno: *Ultrò* animos tollit *dictis, atque increpat ultrò* : & Æn. 10. animos *tamen omne tollit*. Et Liv. l. 35. *Nec dubium eſt, quin omnis Hiſpania* ſublatura animos *fuerit* : quod Florus noſter *animos erigere* dixit 4, 9, 3, & *animis ingentibus* efferri. l. 3. c. 5. Vide noſtrum l. 4. c. 2. 15 Clariùs hoc explicat Livius l. 1. cùm addit, clara ipſum Regem voce ſuos inveniſſe milites, dixiſſeque. *Nihil trepidatione opus eſſe: ſuo juſſu Albanum circumduci exercitum*, (qui digreſſu ſuo latera Romanorum nudaverat) *ut nuda Fidenatium terga invadant.* Simili ſtratagemate uſus Jugurtha apud Sal. Jug. c. 102.

indè [1] nostris, metus [2] hostibus. Sic fraus proditorum
8 [3] irrita fuit. Itaque hoste victo, [4] ruptorem fœderis Metium Suffetium, [5] religatum inter duos currus, [6] pernicibus equis [7] distrahit.
9 Albamque ipsam [8] quamvis parentem, [9] æmulam tamen, [10] diruit, cùm priùs omnes opes urbis ipsumque [11] populum Romam transtulisset: prorsùs ut [12] consanguinea civitas non periisse, sed [13] in suum corpus rediisse [14] rursùs videtur.

1 Romanis. 2 Fidenatibus. 3 Inutilis, vana, nullius valoris. 4 Violatorem. 5 Albanorum Dictatorem: de quo Virg. Æn. 8. 642. & Ovid. 1. Trist. El. 3. *Sic doluit Metius, tunc cùm in contraria versus Ultores habuit proditionis equos.* Ligatum, alligatum. 6 Celeribus. Virg. *Pedibus celerem, & pernicibus alis.* 7 Diversè trahit, discerpit, dilacerat. Præter nominatos lege Val. Max. 7, 4, 1. Claud. in Gildon. 254. Varro *imperiosiùs, quàm humaniùs*, egisse hoc facto Tullum dicit. Livius certe l. 1. *supplicium exempli parùm memoris legum humanarum* vocat. Id supplicii Herculem invenisse ferunt. 8 Ita, ubi de imperio agitur, omnia alia inferiora, sunt, nec parentibus, nec filiis, aliis-ve sanguine junctis parcitur. Nam (ut ait Livius) *invidia regni, etiam inter domesticos, omnia invida atque infesta facit*: nimis enim altè infixum est animis hominum illud Euripidis: *Nam si violandum est jus, regnandi gratiâ violandum est: aliis rebus pietatem colas.* 9 Invidam. 10 Dejicit, evertit atque destruit. Ter. *Hanc maceriam jube* dirui. Liv. l. 1. *Una hora quadringentorum annorum opus, quibus Alba steterat, excidio ac ruinis dedit. Templis tamen Deorum (ita enim edictum ab Rege fuerat) temperatum est.* 11 Idem l. 1. *Cum translatus esset Romam, Principes Albanorum in Patres, ut ea quoque pars Reip. cresceret, legit; Tullios, Servilios, Quintios, Geganeos, Curiatios, Clælios: templumque, ordine ab se aucto, curiam fecit. Post, equitum decem turmas ex Albanis legit.* 12 Sanguine connexa. 13 Intra suum totum, Sic Justin. l. 5. 14 Suffecerat *redire*: sed gaudent interdùm hoc Pleonasmo scriptores. Sic *rursùs repetere*, est apud Suet. in Cæs. c. 2. & c. 17. Recidit rursùs *in discrimen aliud.* Ita *rursùm recipere* apud, Justin, l. 5.

CAP.

CAP. IV.

De Anco Marcio.

1 [1] ANcus deindè Marcius, nepos [2] Pompilii, [3] pari
ingenio. Hic igitur [4] & mœnia [5] muro amplexus
2 est, & interfluentem Urbi Tiberinum [6] ponte [7] commisit : [8] Ostiamque, in ipso maris fluminisque [9] confinio, [10] coloniam posuit : jam tùm videlicet [11] præsagiens animo, futurum, ut totius mundi opes & commeatus illo, veluti maritimo Urbis [12] hospitio, [13] reciperentur.

1 Ancus Marcius populi jussu, Patrum auctoritate quartus rex declaratus, mœnia muro cingit, Sublicium pontem struit, Ostiam condit. Quæ compendiosè hic tractantur, lege apud Liv. l. 1. Dionys. l. 3. Claud. 109. Virg. Æn. 6, 815. Dictus autem *Ancus ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος*, id est, *a cubito*, quem incurvum habuit. Regnavit annos 24. incertum quo genere mortis perierit: violentà suspicantur multi. Reliquit duos filios, qui postea cùm L. Tarquinium Priscum interfecissent, à Servio Tullio in exilium acti sunt. 2 Numæ sc. 3 Æquali, quantum sc. ad justitiam, religionem, pacisque artes attinet : sed etiam *cuique superiorum regum, belli pacisque & artibus & gloriâ par fuit*, teste Livio l. 1. Septem autem bella gessit, primum cum Latinis; alterum cum Fidenatibus; tertium & septimum cum Sabinis; quartum & quintum cum Vejentibus, sextum cum Volscis. 4 *Intermœnia* legit Salmasius, quæ sunt intervalla, quibus mœnia deficiebant, nec conjungebantur. Illa intermœnia muro amplexus est Ancus Marcius. Nam in illis locis, in quibus crebra & juncta erant ædificia, mœnibus non erat opus, cum objectu suo murorum vicem præstarent ædificia. Sed ubi deficiebant, quæ intervalla rectè *intermœnia* appellat, illa muro amplexus est. Vulgata tamen lectio defendi potest. Nam Auctores per *mœnia* nonnunquam opera vel ædificia intelligunt. Sic Frontin. de limitibus agrorum: *Ligna in reparationem* mœnium *publicorum traherentur.* Adde Servium ad illud Virg. 2. Æn. *Fusi per* mœnia *Teucri Conticuêre. Abusivè*, inquit, *& publica & privata ædificia mœnia dicuntur*. Vitruvium; qui *mœnia affluentia* dixit, pro urbe amplâ ac spatiosâ. Florum ipsum 3, 10, 2. *Venêre sedes petitum incensis* mœnibus *suis*, id est, ædificiis & vicis. 5 Muro cinxit. Quid hoc sit, ostendit Liv. l. 1. c. 33. *Janiculum*, inquit, *quoque adjectum, non inopiâ loci; sed ne quando ea arx hostium esset.* Addidit & porrò ibid. *id non muro solùm, sed etiam, ob commoditatem itineris, ponte sublicio, tùm primùm in Tiberi facto, conjungi urbi placuit.* Vide & Dionys. l. 3. c. 58. 6 Sublicio sc. id est, ligneo, à *sublicis*, id est, palis ligneis ad pontis sustentationem in aquâ defixis, quò ponte in Tiberim facto, urbem & Janiculum commisit. 7 Conjunxit : undè *commissura* : quod l. 4. c. 12. *Jungere ponte.* 8 Urbem : unde *Ostienses.* 9 Ostio, confluente. *Confinium* propriè est finis agri, ubi cum altero conjungitur. Per translationem pro quavis vicinitate aut propinquitate ponitur. 10 Oppidum, in quod cives ex urbe traducebantur. 11 Mente prævidens, sentiens. *Sagire* enim veteres acutè sentire dicebant : ex quo *sagæ anus*, qui multa scire volunt : & *sagaces* dicti *canes*, id est, acute odorantes. Is igitur, qui antè *sagit*, quam oblata res est, dicitur *præsagire*, id est, futura ante sentire. Hinc *præsagium*, id est præsensio, & prædivinatio. Ancus ergo Marcius non urbem modo cunctis vitæ commodis locupletavit; sed etiam ad majora capessenda incendit. 12 Ostiâ sc. 13 Acciperentur, caperetur,

CAP. V.

De Tarquinio Prisco.

1 [1] TArquinius posteà Priscus, quamvis [2] transmarinæ originis, regnum, [3] ultrò petens, [4] accipit, ob industriam atque elegantiam: quippe qui [5] oriundus [6] Corintho, Græcum ingenium Italicis [7] artibus miscuisset.

2 Hic & Senatus majestatem [8] numero ampliavit, & centuriis [9] tribus [10] auxit, [11] quatenùs Attius Navius [12] numerum augeri prohibebat, vir [13] summus augurio: [14] quem

1 Tarquinium Priscum, patre Corinthio oriundum, populus Romanus regnare jubet: qui novos Senatores legit. Augurum disciplina, quia experientia artis eventu probatur, sacra habetur. Hinc Thuscos domat, & Imperii dignitatem triumphalibus ornamentis illustriorem facit. Historiam regis hujus scribunt Liv. 1. 35. Dionys. 3, 59. Eutrop. 1, 7. Val. Max. 1, 4, 1. & 3, 4, 2. Plin. l. 33, 1. 2 Patre sc. Demaratho Corinthio natus. Is fuit potens mercator, qui Corintho patria per seditionem pulsus, in Italiam navigat. Tarquinios, Etruriæ urbem, omnium fortunarum suarum sedem deligit: ibi filios Aruntem & Lucumonem procreat. Lucumo, patre & fratre defunctis, jam lucem aliquam sibi prudentiâ per divitias quæsiturus, Romam venit. Legitur ab Anco Martio in Senatum, fit Lucius pro Lucumone, & Tarquinius, à Tarquiniis, patria sua appellatur: dignusque habitus est, qui, Anco mortuo, regnaret. Priscus autem dici cœpit, quando L. T. Superbus regnaret, quia avus nepotem jam ætate aliquâ præcesserat. Cùm regnasset annis 37. occisus est per Anci filios. 3 Spontè, non lacessitus, aut monitus. 4 Consequitur. 5 Originem habet. 6 Urbe Achajæ, duobus inclyta portubus. 7 Institutis, moribus probè temperaverat. Sic Tacitus Massiliam vocat locum Grȩca comitate, & provinciali parsimonia *mistum*, ac benè compositum. Ita Sen. Nat. quæst. l. 2. c. 50. *Attalus noster, egregius vir, qui Etruscorum disciplinam Græcâ subtilitate miscuerat.* 8 Quia centum Patres ducentis, à Romulo lectis, Priscus adjecit: qui deinde *Minorum gentium* appellati sunt. Hoc maximè pacto securitati suæ consuluit Priscus, cùm enim ob transmarinam originem non omnibus indigenis acceptum se esse sciret; ne Patres, quibus semper adesse non poterat, novi forte aliquid molirentur; adjunxit iis, qui absentiam suam propugnarent & tuerentur dignitatem. 9 *Tribus* hic non est numerus vel Ablativus à Nominativo *Tres*; sed est Accusativus à Nominativo *Tribus*. 10 Centurias equitum Romulus instituerat, iisque nomina imposuerat, quibus alteras tres Tarquinius addere decreverat; sed obnuntiante augure, Tarquinii instituti ita diremptum est, ut nominibus Centuriarum relictis, ipsorum numerum duplicaret, id est, ut mille & trecenti equites in tribus Centuriis essent. 11 Quia, quoniam. Sic infrà 2, 15, 18, 3, 8, 1, 4, 11, & 4, 12, 12, Ita Just. 12, 11, 6. & Horat. l. 1. Sat. 1. & 3. & l. 2. Sat. 4 l. 3. Carm. Od. 24. 12 Non autem prohibebant auguria Senatum ampliare, sed equitum Centurias tres à Romulo lectas. Sensus ergo est: Cùm Tarquinius per augurium prohiberetur augere tribus, id est, tribus adjicere veteribus, reliquit illas, nec novas addidit, sed tamen vetteres auxit centuriis, ita ut istæ sub illis tribubus, quas Romulus instituit, comprehenderentur. 13 Præstantissimus, excellentissimus augur. *Summus* enim sæpe sumitur pro excellentissimo in quâque re: ita Summus *ausu audaciâ*. 2, 17, 13. 14 Attium Navium.

[1] rex [2] in experimentum rogavit, *fieri ne posset quod ipse*
[3] *mente conceperat?* [4] Ille [5] rem expertus augurio, *posse*
4 respondit. *Atqui hoc*, inquit, [6] *agitabam, an* [7] *cotem*
illam [8] *secare* [9] *novacula possem?* Augur, *Potes ergo*,
inquit: & secuit. Inde Romanis sacer [10] augura-
5 tus. Neque pace Tarquinius, quàm bello, prom-
ptior. Duodecim namque [11] Tusciæ populos fre-
quentibus armis [12] subegit. [13] Indè [14] fasces,

1 Tarquinius Priscus. 2 Propter. 3 Cogitaverat. 4 Attius Navius. 5 Eadem re capto augurio, & consultis avibus. 6 Cogitabam, deliberabam. 7 Durissimum lapidem, quo cultri acuuntur. 8 Discindere. 9 Cultro rasorio, cultro tonsorio. 10 Scientia vel dignitas auguris: quia propter auspicia, id est, propter avium aspectum intelligebatur, quid placeret displiceret-ve Diis. Unde Val. Max. 2, 1, 1. *Apud antiquos non solùm publicè, sed etiam privatim nihil gerebatur, nisi auspicio priùs sumpto.* Cic. de Div. l. 1. *Romani nihil in bello sine extis agunt. nihil sinè auspiciis domi habent.* Hoc institutum apud Liv. l. 1. planè dignosci potest, ubi dicit, non priùs regnum acceptum fuisse à Numâ Pompilio, secundo Romanorum rege, quàm Deos auspiciis ille consuleret. Claudius etiam *ad senatum retulit, super collegio auspicum, ne vetustissima Italiæ disciplina per desidiam exolesceret.* Tac. 11. 15, 1. 11 Hi quondam Thyrreni & Etrusci dicti. Principes Etruriæ populi sunt hi: Arretini, Cerites, Clusini, Falisci, Fæsulani, Perusini, Pisani, Populonienses, Rusellani, Vejentes, Volaterrani, & Vulsinienses. 12 Imperio suo subjecit, domuit. 13 Cùm Tarquinius Priscus Hetruscos novennali bello fregisset, hac conditione pacem petentibus dedit, ut se civitatum suarum principem agnoscerent. Illi facile assensi, principatus insignia, quibus suos reges ornare consueverant, ad eum detulerunt. Alludit hîc Silius Ital. 8, 485. *Bissenos hæc prima dedit præcedere fasces:* & Sal. in Cat. *Insignia magistratuum à Thuscis pleraque sumpserunt.* Vide quæ nos ad Sal. p. 165. 14 Insignia magistratuum majorum, quæ ipsis à lictoribus præferebantur: Corona aurea, sella eburnea, sceptrum in summitate habens Aquilam, toga purpurea auro distincta. Utebantur autem insignibus istis, ut præ cæteris internosci, & à reliquo populo discerni possent. Habebant insuper circa se lectos juvenes trecentos, eosque robustissimos, ad custodiam corporis sui, qui, eò quod regi præsto essent quotidie, à *celeritate officii Celeres* appellati sunt: quidam tamen à Tribuno, vel Præfecto suo, cui hoc nomen fuerit, vel à *Celere* quodam, Romuli comite, qui Remum interfecerat, *Celeres* eos dictos affirmant. Præter Celeres habebant duodecim alios ministros, succinctos vestibus, & expeditos ad plectendos facinorosos, quos lictores vocant, qui ipsis, curuli sellâ vectis, præferrent fasciculos virgarum, intra quas obligata securis erat, sic ut ferrum in summo fasce emineret: cujus rei causam Plut. Probl. 8. explicat: & nos ex eo ad Sal. p. 73. *Fasces* porrò appellamus bacillos aliquot teretes colligatos in modum fascis, qui antiquitùs ex ulmo fuerunt. Quoniam verò *fasces* erant magistratuum insignia, factum est, ut pro ipsis etiam magistratibus & honoribus ponantur: ut apud Virg. 2. Georg. *Non illum populi fasces, non purpura regum Flexit.* Hinc *submittere fasces*, est auctoritatem vimque imperii majori atque augustiori imperio submittere. Sic Publicola cum populo Romano acturus, ejus majestati *fasces submisit*, id est, lictores, cæteraque magistratus insignia à se recedere jussit, ut veluti privatus populi judicium subiret. *Fascis* propriè est lignorum, aliarum ve rerum congeries, quam ligando facimus.

ſces, [1] trabeæ, [2] curules, [3] annuli, [4] phaleræ, [5] paludamenta, [6] prætexta: indè, quòd aureo curru qua-

1 Veſtes, quas honoratus quiſque ſuper tunicam ſumebat, quæ in extremitate purpuram habebant circumtextam. Hinc *Trabeati*, id eſt, trabeâ veſte induti. 2 Sc. *ſellæ*. Erat autem ſella, cui inſidebant Coſſ. & Prætores, Ædiles etiam, qui inde *Curules* dicebantur. Erat autem ea ſella eburnea, indeque Horatio *Curule ebur* dicitur. Ep. l. 1. ep. 6, 52. *Cuilibet hic faſces dabit, eripietque* curule *Importunus* ebur. Sic dicta vel à *Curibus*, civitate Sabinorum; vel quia ſellæ illi rotæ ſubjectæ eſſent, ut in quamcunque civitatis partem vehi & impelli poſſet. Nam quia juriſdictionem habebant, & civitas magna erat, ideo multis in locis jura dare cogebantur. Humiles erant Senatorum omnium ſedes, altæ Conſulum & excelſæ. 3 De annulorum origine & apud Romanos uſu prolixe Plin. Hiſt. Nat. l. 33. c, 1. ubi vide. Sacra tamen Scriptura, antiquitatis omnis princeps, Pharaonis annuli, quem Joſepho tradidit, meminit. Gen. 41. & Thamar à Judâ annulum popoſcit veluti obſidem. Gen. 38. E Græcia autem demùm ad Romanos pervenit. Atque ab initio quidem, triumphantes tantùm nec hi quidem omnes, aureis utebantur. Mox ad equeſtrem ordinem devenêre: vilioribus geſtare non licebat. Adeòque proprium hoc equitibus ornamentum erat, ut qui a Principe annulo aureo donarentur, in ordinem equeſtrem allecti intelligerentur. Suet. in Cæſ. c. 39. *Laberius eques Romanus mimum ſuum egit: donatuſque quingentis ſeſtertiis, & annulo aureo, ſeſſum in quatuordecim è ſcenâ per orcheſtram tranſiit*. Vide & c. 33. Hinc Florus noſter l. 2. c. 6. *dignitatem equeſtrem* pro annulis poſuit. Siniſtra manu ut plurimum geſtatos. Plinius auctor eſt. Medio digito à Romanis non geſtabantur. Ita autem digitis ii conſpicui fuêre, ut & ſinguli articuli iis graves eſſent. Unde Mart. *Sardonychas, Smaragdos, Adamantes, Jaſpides uno Portat in articulo, Stella, Severe, meus*. Et eò veſania profluxit ut, æſtivos & leviores, ac hyemales & ponderoſiores haberent. Unde Juv. *Ventilat æſtivum digitis ſudantibus aurum*. Inferioribus ſæculis ingenuitatis nota erat. 4 Ornamenta equorum, quibus inter dona militaria, equites ob rem benè geſtam donabantur. Exempla apud Liv. l. 39. Plin. l. 7. ubi Siccium phaleris viginti quinque donatum ſcribit. Hinc *phaleratus*, id eſt, phaleris ornatus. Per ſimilitudinem item *phaleratum* appellamus, quod fucatum eſt, & ad ſpeciem ornatum: metaphorâ petitâ ab equis venalibus, qui, ut carius vendantur, *phaleris* ſolent exornari. Ter. *Adeo ne te eſſe incogitantem atque impudentem, Phædria, ut* phaleratis *dictis ducas me*, id eſt ornatis, fucatis. 5 Indumenta ſeu veſtes Imperatoriæ: quanquam & tribuantur aliquando aliis etiam militibus, 6 Veſtis ſeu toga purpurea. *Togarum* enim varia fuerunt genera, nempe *Toga Prætexta, Candida, Pura, Pulla, Sordida, Picta, Purpurea, Palmata*: de quibus vide Roſ. Antiq. Rom. l. 5. c. 32. & quæ nos ad Sal. p. 240. b. *Toga Prætexta* (quæ & *Puerilis* dicebatur) dicitur à *prætexendo*, quia ei purpura prætexta erat, id eſt, quia purpuram in orâ habebat. Hac utebantur pueri uſque ad annum decimum ſeptimum, qui annus tyrocinii dicebatur: deinde *Virilem togam* ſumebant. Fuit tamen tempus, quo *prætexta* non adoleſcentes, ſed viri, qui magiſtratum gererent, utebantur: Quippe Tullius Hoſtilius, tertius Romanorum Rex, debellatis Hetruſcis, ſellam curulem, lictores, & togam pictam, atque prætextam, quæ inſignia magiſtratuum Hetruſcorum erant, Romam tranſtulit. Sed poſteà Tarquinius Priſcus, Demarati filius, cùm de Sabinis egiſſet triumphum, quoniam eo bello filius ejus, annos quatuordecim natus, hoſtem manu percuſſerat, & pro concione illum laudavit, & *prætexta* ac *bulla aurea* donavit: inſigniens puerum ſupra annos fortem, præmiis virilitatis & honoris. Nam ſicut *prætexta* magiſtratuum, ita *bulla* triumphantium geſtamen erat. *A prætextâ Prætextati* dicti ſunt, qui Toga Prætexta utuntur, ut l. 1. c. 6. ſicut à *Toga, Togati*. Prætextati autem ſunt, quamdiu Virilem Togam non ſumpſerunt.

tuor equis [1] triumphatur, [2] togæ pictæ, [3] tunicæque palmatæ : omnia denique [4] decora & [5] insignia, quibus imperii [6] dignitas eminet.

1 Triumphus agitur, seu cum triumpho ad urbem reditur. Hic triumphus curulis fuit, pedestri speciosior & ornatior. Honor *Triumphi* fuit illud summum & magnificentissimum præmium, quo præcellentium Imperatorum, qui res in bello feliciter gesserant, virtus & fortuna ornari solebat. Nemini, nisi qui Dictator, aut Consul, aut Prætor, res gessisset, licuit triumphare. Hujus verò apparatus pompaque variata fuit pro Reipublicæ incremento, & rerum gestarum magnitudine. Triumphum petentes oportebat extra urbem subsistere, & ibi decretum integri Senatus exspectare. Quis autem primus in urbe Romanâ triumphaverit, varia est Scriptorum sententia. Plutarch. in Rom. contendit à Romulo institutum pedestrem, sed à Prisco curulem, id est, ut *aureo curru, quatuorque albis equis triumpharetur*; eumque triumphum alii à Valerio Publicola Consule primum esse actum opinantur. De Pompâ triumphi vide quæ nos ad Sal. p. 106. b. & Val. Max. Cic. in Pisonem, &c. 2 Nempe acu, in quibus figuræ ita fingebantur, ut ad picturæ similitudinem accederent. Hæc erat purpurei coloris, auro distincta, à triumphantibus geri solita. Usus autem *togæ* proprius Romanorum fuit, ut Græcorum *pallium*. Itaque quemadmodum *Palliati* Græci, ita *Togati* Romani dicti fuêre. Virg. *Romanos rerum dominos, gentemque* Togatam. *Toga* autem à *tegendo* corpore, ut ait Varro. appellata est, fuit amictus exterior. Superimponebatur autem tunicæ. *Tunica* enim vestis fuit apud Romanos interior, & primò sine manicis. deinde manicata fuit: à *tuendo* corpore dicta, teste Varrone. Ad materiam *Togæ* quod attinet, lanea ea fuit. *Togæ* verò mensura non eadem omnibus, sed pro opibus varia fuit. Quibus enim erat res angusta domi, iis togæ parvæ: quibus ampla, majores: atque adeò ad calceos demissæ. 3 Has plerique pro iisdem habent cum togis pictis: sed differunt tamen, ut paulò antè diximus. Hanc merebantur ii, qui de hostibus palmam, id est, victoriam reportassent: inde *Palmata* dicitur. 4 Ornamenta externa. Sic decus *Græciæ*, *Athenæ* lib. 3. cap. 5. 5 Notæ, signa: ut corona aurea, & sceptrum eburneum, quod in summitate Aquilæ figuram habebat, &c. Sic etiam dicimus *insigne regni*, pro diademate, quo reges utuntur. Dicuntur autem *insignia*, quæ in vestibus, vexillis, & hujusmodi insignita sunt: aut ipsæ vestes, vexilla, & alia quæ fiunt, aut feruntur, ita ab aliis discreta, ut nosci possint, cujus sint, & ad quos pertinent: ut vestes militares, & insignia militaria; regalia, aut consularia, quibus acies ab acie, eques ab equite, Rex & Consul à viro privato cognosci debent. Virg. 2. Æn. 1. *Mutemus clypeos, Danaumque insignia nobis aptemus.* Hinc fit verbum *insignire*, quod est, signis notare seu distinguere, ornare. Virg. 7. Æn. *At lævem clypeum sublatis cornibus Io. Auro* insignibat. 6 Reverentia, majestas. Sic infrà lib. 1. cap. 8. *Jam verò Tarquinii ornamenta & insignia quantam principi populo addiderunt ex ipso habitu* dignitatem? Vide Val. Max. 2, 2, 7.

CAP. VI.

De Servio Tullio.

1 [1] SErvius Tullius deinceps gubernacula [2] Urbis [3] invadit, nec [4] obſcuritas [5] inhibuit, quamvis [6] matre [7] ſervâ [8] creatum.
2 [9] Nam eximiam indolem uxor Tarquinii Tanaquil liberaliter educaverat: & [10] clarum

1 Ser. Tullius matre ſervâ, id eſt, bello captâ natus, ob virtutem gener Tarquinio adſcitus, ſocrus auxilio regnum Romæ ſuſcipit. Ipſe cenſum inſtituit, per quem Pop. Rom. non viritim, ut anteà factum erat, deſcripſit, ſed pro fortunarum uniuscujuſque facultate in claſſes diſtribuit. De Rege iſto ſcribunt Liv. 1. cap. 41. Dionyſ. lib. 4. cap. 1. Valer. Max. 1, 6, &c. 2 Romæ. 3 Vi aut fraude occupat. Sic, *invadere regnum*, infrà 1, 1, 1. *rempublicam*. 4. 2, 11. 4 Ignobilitas. *Obſcurum* enim ſæpiùs ſumitur pro ignobili; ſicut *clarum* pro nobili: quæ metaphora indè petita eſt, quod viri nobiles omnibus conſpicui fiunt, & cogniti; contrà, qui humili loco ſunt nati, tanquam in tenebris viventes, nemini innoteſcant. 5 Impedivit. Ignobilitas enim ad altiora nitenti impedimento eſſe ſolet: quo conſilio Aſtyages, cùm ſibi à nepote metueret, filiæ ex gente, obſcurâ tum temporis, Perſarum, maritum dedit, ut *paterna maternaque nobilitas nepotis animos extolleret*. Juſtin. 1, 4, 4. Plures quoque Romæ Imperatores fuêre, quos, ſi genus ſpectatum fuiſſet, illius vilitas tanto faſtigio pronuntiaſſet indignos. Unde non dubitavit Abdolonymum quendam ſuburbanum hortum exiguâ ſtipe colentem regem Sidoniis dare Alexander. Curt. lib. 4. 6 Ocriſiâ, ſcilicet bello Corniculano captâ prægnante, apud Tanaquilem, uxorem Tarquinii. 7 Idcircò *Servium* appellatum eſſe tradit Dionyſius, quod è *ſervâ* matre natus erat. Conſentit cum Floro noſtro Juv. Sat. 8, 259. Livius ſentit non eſſe ſerva natum, ſed captiva. 8 Natum. 9 Liv. lib. 1. cap. 39. *Eruditi cœpit artibus, quibus ingenia ad magnæ fortunæ cultum excitantur.* Vide ibi Gruterum. 10 Celebrem.

fore,

3 fore, visa circa caput [1] flamma [2] promiserat. Ergo [3] inter Tarquinii mortem, [4] annitente reginâ, [5] substitutus in locum Regis, [6] quasi ad tempus, Regnum dolo partum sic [7] egit industriè, ut jure adeptus videretur. Ab [8] hoc

1 Lux: quia flamma lux ignis est, à quo illa oritur. Lucem putam indè fuisse colligimus, quod pilos collustrando, minimè combusserit. Ingens hoc naturæ miraculum. Historiam hanc scribunt Plin. lib. 2. & 36. Cic. de Divin. lib. 1. Val. Max. 1, 6, 1. Liv. 1, 39. Quod si ocyus quis actæ rei seriem expectat, audiat solum Dionysium lib. 4. cap. 2. cujus vicariis utar vocibus: *Cum aliquandò circa meridiem in regio thalamo consedisset, somnoque esset oppressus, flamma è capite ejus emicuit. Idque non tantum mater ejus, & regina, quæ per thalamum inambulabant, inspectarunt, sed & omnes, qui cum mulieribus tùm fortè aderant: nec priùs totum ejus caput flammâ collucere desiit, quam à matre accurrente excitaretur: quo facto, flamma simul cum somno dispersa, evanuit.* Breviter omnia complectitur Ovid. Fast. 6. *Signa dedit genitor, tùm cùm caput igne corusco Contigit, inque comis flammeus arsit apex.* De hoc prodigio Freinshemius ad Curtii 3, 3, 3. & Gruterus ad Livii lib. 21. cap. 39. Parem aleam expertus est apud Virg. 2. Æn. Ascanius: *Ecce levis summo de vertice visus Iuli Fundere lumen apex, tactuque innoxia molli Lambere flamma comas, & circum tempora pasci. Nos pavidi trepidare metu, crinemque flagrantem Excutere, & sanctos restinguere fontibus ignes.* Hoc repetit Claud. in 4. consulatu Honorii, 192. Diversus Laviniæ novercę splendor, quia lucem flamma urens comitabatur, ut cecinit Virg. Æn. 7. *Prætereà castis adolet dùm altaria tædis, Et juxta genitorem astat Lavinia virgo, Visa (nefas) comis comprendere crinibus ignem, Atque omnem ornatum flammâ crepitante cremari.* De L. Marcio narrant Livius lib. 25. cap. 39. & Val. Max. 1, 6, 1. Pœnos aggressuro & ducem Asdrubalem, flammam concionanti eluxisse è capite sine ipsius sensu, cum magno pavore circumstantium militum. 2 Portenderat, significaverat: ut suprà *polliceri*. Sic infra 4, 7, 9. aves & victimæ victoriam promittunt: caput in Capitolii fundamentis repertum, caput rerum. 1, 7, 8. Sicut enim ignis clarus est & splendidus; ita claros etiam futuros, quibus eveniunt, talia prodigia ostendunt. Eâdem ratione apud Dionys. lib. 5. cap. 45. Romani, cùm pila arsissent, λαμπρὰν νίκην, id est, *splendidam victoriam* sibi portendi interpretantur. Ita *Illustria Macedonum castra* Dario visa, fulgorem Alexandro portendere augurantur quidam apud Curt. l. 3. c. 3. 3 Dum Tarquinius Priscus moritur. 4 Valdè nitente, laborante: nam *ad* particula significationem verbi auget; ut videre est ex illis Senecæ ep. 71, 7. *Si virtutem* adamaveris, *amare enim parùm est*. Sic annixus *ex summo studio*, infrà, 1. 9, 4. *omni modo*. 1, 11, 15. 5 Surrogatus, suffectus, *substituo* enim est in locum alterius surrogo, sufficio. Cic. *Tum iste homo nefarius in eorum locum alios* substituere, *& supponere cœpit*. 6 Dùm scilicet Rex convalesceret, cujus mors tegebatur, donec Servio confirmaretur potestas. Sic Augusti mortem, ob superstitem Agrippam, non antè detexit Livia, *donec provisis, quæ tempus monebat, simul excessisse Augustum, & rerum potiri Neronem, fama eadem tulit.* Tac. lib. 1. An. cap. 5. Nec aliter Agrippina ire in melius valetudinem Claudii finxit, ut imperium filio stabiliret Neroni. Tac. An. 12. cap. 60. Simile exemplum est Calligenis, qui mortem Philippi celavit, dum Perseus regnum invaderet. Liv. 40. cap. 59. Adde Justin. lib. 30. cap. 2. 7 Administravit ingeniosè. 8 Servio Tullio.

populus Romanus [1] relatus in censum, [2] digestus in classes, [3] curiis atque collegiis distributus: summâque regis [4] solertiâ ita est ordinata Respublica, ut omnia [5] patrimonii, [6] dignitatis, ætatis, [7] artium [8] officiorumque discrimina [9] in tabulas referrentur; [10] ac si [11] maxima civitas minimæ domus diligentiâ contineretur.

1 Capita civium omnium numerata, & bona æstimata sunt, pro diversa opum uniuscujusque & ætatis, & artium officiorumque ratione instituta. Hoc ideò factum, ut, cùm numerus & opes civium scirentur, quantum Respublica posset, constaret, nec ultra facultatum vires tributis aliqui onerarentur. Vide latiùs Dionys. lib. 4. cap. & Liv. lib. 1. cap. 49. *Census* verò est æstimatio rerum ac bonorum facta, secundum quam tributa pendebantur. Unde *censum agere*, est recensere hominum facultates. 2 Distinctus, divisus, descriptus per ordines, pro census ratione institutos. *Classis* enim sæpiùs significat ordines, & civium partes pro census ratione distributas. In sex autem classes distributus fuit populus, quæ rursùs distributæ in centum nonaginta tres centurias: in harum classium primam allegebantur, qui centum millium æris, aut majorem censum habebant, id est, quorum patrimonium mille coronatos nostrates vel æquaret, vel excederet. In secundam admittebantur, quorum septnaginta quinque millium census esset, id est, 750. coronatorum. In tertiam, quorum quinqnaginta millium æris, id est, 500. coronatorum. In quartam veniebant, qui quinque & viginti millium æris possidebant, id est, 250. coronatos. In quintam, qui undecim millium æris, id est, 110. coronatos. In sextam, aut ultimam *capite censi* conjiciebantur, *id* est, qui aut parvo aut nullo ære censebantur: sic appellati, quod ob tenuitatem rei familiaris non ære, sed *capitibus censerentur.* Vide quæ nos ad Sal. p. 325. a. & b. 3 In sive per curias atque collegia, quæ Græci ἑταιρίας vocant. Plutarch. & Plin. Numæ institutum hoc tribuunt. 4 Industriâ, ingenii acumine. *Solers* enim dicitur, quasi totus ex arte consistens, industrius, ingeniosus: à quo *solertia*, id est, ingenii acumen, & dexteritas ad rem aliquam agendam. 5 Bonorum paternorum. 6 Honorum. 7 Generum & modorum vivendi. 8 Opificiorum, aliorumque artium. 9 In tabulas redigerentur, & in iis jam extarent ac legenda proponerentur. *Tabulæ* dicebantur codicilli ex ligno, cerâ obducti, in quibus olim testamenta, actaque publica scribebantur: unde etiam hodiè; quamvis mutatâ re, *tabulas* accipimus pro testamento, aliisve publicis scripturis, ex quavis materia confectis. Dicuntur item *tabulæ accepti & expensi*, in quas rationes acceptæ & expensæ pecuniæ referebantur. 10 Al. Ac sic. 11 Cic. ad At. 6. *provincia gubernata ut domus.* Quod maximæ est prudentiæ. Nec enim, qui domum regere potest, possit etiam civitatem regere.

CAP.

CAP. VII.

De Tarquinio Superbo.

1 [1] POstremus omnium fuit Regum Tarquinius, cui cog-
2 nomen [2] *Superbo* ex [3] moribus datum. Hic re-
gnum [4] avitum, quod à Servio [5] tenebatur, [6] rapere ma-
luit, quam exspectare; [7] immissisque [8] in eum [9] percusso-
ribus, scelere partam potestatem [10] non melius [11] egit,
3 quam acquisierat. Nec [12] abhorrebat moribus uxor
[13] Tullia, quæ, ut [14] virum regem salutaret super [15] cruen-

1 Septimus & ultimus Romanorum Rex Tarquinius à moribus, superbi cognomen invenit; regnum, quod soceri parricidio scelerate rapuerat, Senatorum etiam clade, & sanguine fœdavit. Fatigavit Patres populumque superba dominatione per 22. annos. Bello etiam Volscos & Sabinos fregit: Gabios dolo, & filii, transfugam simulantis, fraude in potestatem redegit. Serviit autem populus tyrannide oppressus, quousque etiam vis pudicitiæ illata est, filiusque alter Lucretiam stupraverit: quæ cives suos obtestata, postquam se interemisset, populus irritatus, pro libertate & pudicitiâ, ejectis tyrannis, arma sumsit. Hujus gesta scribunt Liv. l. 1. c. 49. & deinceps. Dionys. l. 4. c. 48. & deinceps. 2 Cognominis hujus rationem reddit Liv. lib. 1. quod insepultum socerum abjecerit: meliorem Florus noster, & Propert. lib. 3. El. 11, 48. *Nomine quem simili vita superba notat*, id est, cognomen hoc traxit, quoniam superbè vixit & imperavit. 3 Indole, ingenio, & factis indè profectis. Sic 3, 4, 7. *Nec aliter cruentissimi hostium, quam suis* moribus *domiti*. 4 Quod ab avo Prisco ad Superbum hereditate successerat. Indicat igitur Tarquinium Superbum nepotem fuisse Prisci; quod & Dionysius testatur: alii filium ejus faciunt: inter quos Liv. 1. cap. 47. 5 Possidebatur, habebatur. 6 Vi invadere, nondùm debitum. Sic 4, 2, 21. *censumque & patrimonium populi Romani antè rapuit, quam imperium.* Videtur alludere ad verba Livii lib. 1. cap. 47. *qui habere regnum, quàm sperare, mallet.* Sic Tiberius, cùm periculum à Germanico, quem adoptaverat, sibi timeret, eum veneno propinato creditur interfecisse. Tac. lib. 1. An. 7 Subornatis. 8 Contra. 9 Occisoribus. 10 Ita solet fieri. *Nemo enim unquam imperium flagitio quæsitum bonis artibus exercuit.* Tac. lib. 1. cap. 30. nam plerumque *imperium iis artibus retinetur, quibus initio partum est.* Sal. in Cat. 11 Gessit, administravit. 12 Aliena erat à moribus mariti. 13 Servii filia. 14 Maritum. 15 Sanguine suo infectum. Immanitas incredibilis. Sic legimus apud Just. lib. 41. cap. 6. *Eucratides à filio, quem socium regni fecerat, in itinere interficitur: qui, non dissimulato parricidio, velut hostem, non patrem interfecisset, & per sanguinem ejus currum egit, & corpus abjici insepultum jussit.* Inde *sceleratus vicus* dicitur, quo Tullia per patris corpus carpentum egisse fertur. Tulliæ facinus præter Liv. & Dionys. recenset etiam Val. Max. 9, 11, 1. & Ovid. 6. Fast. 603.

tum patrem, vecta [1] carpento, [2] consternatos equos
4 egit. Sed ipse in [3] Senatum cædibus, in omnes [4] super-
biâ, [5] quæ crudelitate gravior est bonis, [6] grassatus:
cùm sævitiam jam domi [7] fatigasset, tandem [8] in hostes
5 conversus est. Sic valida oppida in [9] Latio capta sunt
[10] Ardea, [11] Ocriculum, [12] Gabii, [13] Suessa Pome-
6 tia. Tùm quoque [14] cruentus in suos: [15] neque enim
[16] filium verberare [16] dubitavit, ut [17] simulanti trans-

1 Vehiculo rotato, quod muli juncti trahebant. *Carpentum* quasi *Carmentum* dicitur à *Carmenta* Evandri matre. Hinc Ovid. 1. Fast. *Non prius Ausonias matres carpenta vehebant, Hæc quoque ab Evandri dicta parente reor.* 2 Attonitos equos compulit: adeò ut auriga, jubente Tullia, vi debuerit per cadaver agere. 3 Rationem hujus facti reddit Liv. 1. c. 49. Nam cùm Senatus ex optimis & ditissimis civibus constaret, hunc præcipuè sublatum voluit, tam ut eorum præda ditesceret, quàm ut metum sibi ab iis demeret, denique ut faciliùs orbæ Reip. dominaretur. *Regibus enim boni, quam mali, suspectiores sunt, semperque his aliena virtus formidolosa est.* ait Sal. in Cat. 4 *Perdiccæ plus odium arrogantiæ, quàm vires hostium nocebant.* Just. l. 13. c. 8. 5 Quia sc. homines alto supercilio despicit. Ad despectum semper graviorem existimant homines ingenui, quàm vulnera, & vitæ pericula. Jasonem Thessalum, in quo tanta Græciæ spes erat, quanta posteà in Alexandro M. interfecêre quidam juvenes, quorum singulis denas plagas imponi Gymnasiarchæ concesserat; ut scribit Val. M. 9, 10, 2. ext. Ubi prudenter adjicit, juvenes illos *animi, non corporis dolore, pœnæ modum æstimasse.* Et mox vocat *irritamentum ingenui pudoris.* 6 Cum impetu & vi vasisset. 7 Pari elegantia Seneca *lassam crudelitatem* dicit l. 1. de Clement. c. 11. 8 Contra. 9 Eâ parte Italiæ, ubi sunt Tiberina ostia, & Roma terrarum caput. Dictum autem *Latium* putatur à *latendo*, quod illic *latuerit* Saturnus, dùm Jovem fugeret. Ovid. 1. Fast. *Dicta quoque est* Latium *terra, latente Deo.* Et Virg. 8. Æn. loquens de Saturno dicit Latiumque *vocari Maluit, his quoniam* latuisset *tutus in oris.* 10 Urbs Latii, Turni & Rutuli regia: unde incolæ ejus *Ardeates* dicti. Belli causam prætexuit, quod Romanos exules excepissent, eosque reducere in patriam conarentur: sed revera inhiabat opulentissimæ urbis divitiis: eâ urbe potitus non est, quia antequam expugnaretur, ob tyrannidem in exilium pulsus est, teste Dionys. l. 4. 11 Urbs Tuscorum. 12 Volscorum urbs opulentissima. 13 Urbs Volscorum. Hanc diripuit Tarquinius Superbus, atque ex ejus manubiis fecit 40. talentorum, id est, 21060. 14 Crudelis. 15 Sextum Tarquinium. Hanc historiam, præter citatos suprà, lege Ovid. 2. Fast. 691. Val. Max. 7, 4, 2. Plin. l. 19. c. 8. 16 Et non veritus est, id est, ausus est: is enim est elegans hujus verbi usus. Cic. *Non dubitat*, inquit, *P. Lentulum æternis vinculis mandare*, id est, non veretur, audet. 17 Præ se ferenti ac ostentanti se esse perfugam, seu transfugisse & ad hostes defecisse, Just. l. 1. c. 10. hac eâdem simulatione usum fuisse Zopyrum, unum ex interfectoribus, & de principibus Darii, Persarum regis, dicit: qui ut Babyloniam Persarum imperio subjiceret, domi se verberibus lacerari toto corpore jussit: nasum, aures, & labia sibi præcîdi: & transfugæ titulo Babyloniam profectus, hac eâdem arte urbem & imperium Dario prodidit. Apud Florum nostrum l. 2. c. 6. in Cannensi prœlio Annibal per simulatos transfugas terga Romanorum cecîdit. Apud eundem Florum l. 3. c. 11. Crassus, dùm simulato transfugæ cuidam Mezeræ Syro credit, ab eo in mediam camporum vastitatem deductus, unà cum exercitu undique hosti expositus, misere periit. Vide Freinshem. ad Curt. 4, 6, 15.

fugam,

7 fugam, apud hostes hinc [1] fides esset. [2] Cui Gabiis, ut voluerat, [3] recepto, atque per [4] nuncios [5] consulenti *quid* [6] *fieri vellet?* [7] eminentia fortè [8] papaverum [9] capita [10] virgulâ excutiens, cùm per hoc interficiendos esse [11] principes intelligi vellet, ([12] quæ superbia!) sic
8 respondit. Tamen de [13] manubiis captarum urbium [14] Templum erexit: quod cùm [15] inauguraretur, cedentibus cæteris Deis (mira res dictu) [16] restitêre [17] Juventas, & [18] Terminus. Placuit [19] vatibus [20] contumacia nu-
9 minum: siquidem firma omnia & æterna [21] pollicebantur. Sed illud [22] horrendum, quod [23] molientibus [24] ædem,

1 Ei crederetur. 2 Sexto Tarquinio. 3 Admisso, suscepto. 4 *Nuntius* tam eum significat qui nuntiat (ut hoc loco) quàm rem ipsam, quam nuntiat. Plaut. *Citius præcurri, ut nuntiarem* nuntium *exoptabilem.* *Nuntium* verò neutro genere significat rem, quæ nuntiatur. 5 Interroganti. 6 Ad expugnandos commodè Gabios. 7 Maxima & altissima 8 Herbarum alte crescentium, & quarum fructus soporem inducit. Conveniunt omnes præter Ovidium, qui dicit *liliorum* capita excussisse, 9 Calyces, quod formam *capitis* & situ & rotunditate referant. 10 Baculo decutiens 11 Primores, excellentissimos quosque Gabiorum. 12 Imò prudentia, ne cognitum ministro consilium per eundem proderetur. Verùm *superbiam* vocat Florus magis ex odio quodam adversus cæteram regis superbiam, quam ex vero. Multis in locis hac loquendi figurâ auctor utitur: ut infra lib. 3. cap. 4. (*simile prodigium!*) lib. 3. cap. 5. (*quanta felicitas!*) 13 Spoliis, præda ab hostibus capta. Dictæ sunt *manubiæ*, quod *manu capiantur* ab hostibus. Hinc *manubias facere*, id est, prędari. 14 Capitolium: ut avi sui vota persolveret. Nam ille cùm Sabinis dimicans, si pugna illâ vinceret, Jovi, Junoni, Minervæque templa voverat. Dionys. Templum hoc in monte Tarpejo extructum fuit, ac Jovi dicatum. Liv. lib. 4. cap. 55. 15 Dedicaretur, consecraretur. Apud veteres enim nefas erat, quempiam in dignitatem aliquam, aut sacerdotium assumi, aut etiam ædem alicui Deorum consecrari, nisi *auguratò*, id est, addicentibus avibus. 16 Non cesserunt. Cùm enim omnium sacellorum exaugurationes admitterent aves, in Termini fano non addixêre. Liv. l. 1. cap. 55. 17 Dea juventutis, Junonis filia, quam Græco nomine *Heben* vocamus: de quâ multa Torrentius ad Horat. 1. Carm. Od. 20. Ovid. solum restitisse Terminum dicit, Fast. 2. *Terminus, ut memorant veteres, inventus in æde Restitit, & magno cum Jove templa tenet.* 18 Qui sacellum ibi habebat à temporibus Numæ. Plutarch in Numâ: *Primum autem ferunt & Fidei & Termini templum condidisse.* *Terminus* apud antiquos Deus putabatur, in cujus tutela fines agrorum esse existimabant. 19 Qui scilicet in urbe erant, quousque ad eam rem consultandam ex Etruria accirentur? 20 Inobedientia Deorum, Jovi non cedentium. 21 Promittebant. *Polliceri* dicuntur omnia, quæ colliguntur, & sperantur ex iis. 22 Stupendum. 23 Incipientibus, ædificantibus, fundamenta jacientibus. 24 Templum.

in fundamentis [1] humanum repertum est caput: [2] nec dubitavêre cuncti, [4] monstrum pulcherrimum, imperii
10 [4] sedem, caputque terrarum [5] promittere. Tam diu superbiam Regis populus Romanus perpessus est, donec aberat [6] libido: hanc ex [7] liberis ejus [8] importunitatem
11 tolerare non potuit. Quorum cùm [9] alter ornatissimæ fœminæ [10] Lucretiæ [11] stuprum intulisset, [12] matrona dedecus [13] ferro expiavit. [14] Imperium tum regibus abrogatum.

1 Caput illud *Toli* cujusdam hominis fuisse, qui in Capitolino monte fuerit sepultus, & inde *Capitolium* nominatum, quidam volunt. Ita in fundamentis Carthaginis caput bubulum, mox equinum inventum, bellicosam potentemque fore significavit. Justin. lib. 18. cap. 5. Omnia enim ex similitudine rerum interpretabantur veteres. Ita vultures *assueta sanguine & præda aves bellatricem fore*, quam conderet urbem, Romulo spoponderant, suprà, 1, 1, 7. Ita Servium *clarum fore circa caput flamma promiserat*: suprà 1, 6, 1. Ita Carthaginensibus bellatoris equi caput virtutem bellicam; Romanis autem humanum caput, imperium orbis præsagiit, cùm omnia homo regat, hominem autem caput. 2 Non veriti sunt, sed ausi sunt. 3 Ostentum, omen. 4 Locum: ut *sedes belli*, id est, locus, ubi bellum geritur. lib. 4. cap. 2. 5 Portendere. 6 Pravus seu iniquus appetitus. Injuria enim, quæ fœminis infertur, gravissima minimeque tolerabilis habita semper fuit. 7 Sextum Tarquinium intellige potissimum. 8 Nefarium & execrandum scelus. 9 Sextus Tarquinius. 10 Filiæ Tricipitini, Præfecti urbis, uxoris Collatini. 11 Vitiasset. 12 *Matrona* Dicitur, quæ matrimonio viro est juncta, etsi liberi nondum sint nati. Distinguitur tamen inter *matronam*, *matrem*, *& matrem familias*. Nam dictæ *matronæ*, quoniam convenerunt in matrimonium: *matres*, quia per quandam juris solemnitatem in familiam mariti transierunt. Festus tradit appellatas *matronas*, quibus stolas habendi jus erat. 13 Gladio, cultro purgavit, punivit. Lege Liv. lib. 1. De hoc Lucretiæ facto sic Augustinus disputat: *Si adultera, cur laudatur? Si pudîca, cur occiditur?* 14 Potestas imperandi tùm regibus adempta est. *Abrogare* propriè est per rogationem, id est, legem ad populum latam adimere. Sic *abrogati fasces Collatino*: infrà 1. 9, 3. Diem verò, quo Reges Româ pulsi sunt, qui *Regifugium* dicebatur, bis quotannis celebrabant, septimo sc. Kal. Martii. & undecimo Kal. Jul. Ovid. 2. & 5. Fast. Pulsus autem fuit regno Tarquinius 7. Kal. Martii, ex 2. Fast. Regnatum Romæ ab V. C. usque ad liberatam annos 244. Liv. lib. 1. cap. 60.

C A P. VIII.

Anacephalæosis de septem Regibus.

1 [1] HÆc est prima ætas populi Romani, & quasi infan-
tia, quam habuit sub Regibus septem, quadam
fatorum industriâ, tam [2] variis ingenio, ut Reipublicæ
2 [3] ratio & utilitas postulabat. Nam quid Romulo [4] ar-
3 dentius? tali opus fuit, ut [5] invaderet regnum. Quid
Numâ [6] religiosius? ita res poposcit, ut [7] ferox popu-
4 lus Deorum metu [8] mitigaretur. Quid [9] ille militiæ ar-
tifex Tullus, [10] bellatoribus Viris quàm necessarius? Ut
acueret ratione virtutem. Quid [11] ædificator Ancus?
Ut Urbem [12] coloniâ extenderet, ponte jungeret,
5 muro tueretur. Jam verò Tarquinii ornamenta &
[13] insignia quantam principi populo [14] addiderunt

1 Enumeratione artificiosâ, quam ἀνακεφαλαίωσιν, id est, *brevem recapitulationem*, in quâ repetitio rerum summatim fit, Græci vocant, totam simul populi Romani infantiam educationemque sub regibus actam summatim colligit, ut memoriam repetitione prædictorum revocaret, & quæ jam fusius per capita dixisset, ratione collecta confirmaret. 2 Differentibus naturâ, alius bellator, alius sacricola, &c. Certe si omnes fuissent Romulo vel Tullio Hostilio similes, non ad id magnitudinis pervenisset Respublica Romana, quò pervenit. Nam qui toti bellicosi sunt, solida fundamenta imperii nunquam jaciunt. Sin omnes cum Numâ coluissent pacem, illa ipsa consenuissent, accessio insuper alieni imperii futuri. 3 Conditio, utilitas. 4 Animosum magis, omnia audens. Sic *ardentissimus dux*. 4, 2, 42. 5 Conderet, inchoaret, vel vi aut fraude occuparet. Suprà quoque 1, 2, 4. violentum initium regni Romani facit, cùm de Numâ scribit, eò ferocem populum redegisse, ut, quod vi & injuria occupaverat imperium, religione atque justitia gubernaret. 6 Quis religiones sanctiùs coluit, quam Numa? 7 Indomitus, ferus. 8 Leniretur, placaretur. Plutarch. de genio Socratis p. 580. Viris civilibus, & quibus necesse est vitam suam adversùs contumacem & dissolutam turbam instituere, non inutile putat; si multitudinem superstitione, quasi fræno, compescant, & ad utilia torqueant. 9 Ita suprà lib. 1. cap. 3. *Hic omnem militarem disciplinam, artemque bellandi condidit.* 10 Bellicosis, vel qui bellum gerunt. Certe ut Cic. de Orat. judicat: *Hæc duo invictos faciunt viros: Animus acer & præsens*, id est, ut Florus hic loquitur, *virtus, & acutus idem atque versutus*, id est, *ratio*; ut idem noster. Alioqui sine ratione nihil potest virtus; quod exemplo majorum nostrorum Sen. lib. 1. de Irâ cap. 11. pulchrè ostendit. 11 Qui libenter ædificavit. 12 Oppido, in quod cives ad incolendum deducti erant, propagaret. 13 Notæ, signa. 14 Auxerunt, fecerunt. Ita Sal. in Cat. *Huic severitas dignitatem* addiderat.

6 [1] ex ipso habitu [2] dignitatem? 3 Actus à Servio censûs
7 quid effecit, nisi ut ipsa se nosset Respublica? Postre-
mò 4 Superbi illius 5 importuna dominatio nonnihil,
imò vel plurimum, profuit. Sic enim effectum est, ut
[6] agitatus injuriis populus, cupiditate libertatis 7 incen-
deretur.

1 A Regnorum & Principatuum initiis legimus fuisse insignia, quibus magistratus spectabiliores apparerent. Vetustissimum dignitatis signum erat *sceptrum*, unde σκηπτοφόροι βασιλεῖς, & σκηπτοῦχοι Homero frequentissimè dicuntur. Tùm inventa *diademata*, *sellæ curules*, *trabeæ*, *chlamydes purpureæ*, *pilei gemmis margaritisque ex ornati*, *latus clavus*, &c. Quæ omnia maximam dignitatem conciliant, & plebis oculos imprimis perfringunt. Facit hùc quod Val. Max. dicit, 2,1,7. *Tribuni*, inquit, *instruxi imperia argenteis vasis, & annulis aureis publice præbitis patiebantur, quò talium rerum usu auctoritas magistratuum esset ornatior.* 2 Reverentiam, majestatem? 3 Celebrata, facta à Servio Tullio bonorum æstimatio. 4 Tarquinii sc. 5 Parùm decorum, impertinens, molestum imperium, regimen. *Importunus* is dicitur, qui neque loci, neque temporis, neque personæ habet rationem, molestus. Ter. *Imo ille senex fuit* importunus *semper*. *Importunum* dicitur, quasi sine portu. 6 Impulsus, instigatus: pro quo tamen fortè rectiùs *fatigatus* legeres, Justinus lib. 14. cap. 4. hoc fermè modo *seditionibus agitare* dicit. 7 Animaretur, stimularetur, induceretur: unde dicimus *incendere aliquem amore*, vel *irâ*, id est, ad amandum vel irascendum inducere.

CAP. IX.

De mutatione Reipublicæ.

1 [1] IGitur [2] Bruto [3] Collatinoque [4] ducibus, &

1 Reipublicæ Romanæ conversio facta est à regiâ dignitate ad Consulare imperium, quod duobus viris annuum sub Consulum nomine pari potestate à populo Romano mandatur, iisque primis Coss. L. Junio Bruto & L. Tarquinio Collatino, libertatis & pudicitiæ assertoribus, quorum Collatinus, quia regiæ gentis & nominis Tarquinii esset, coactus a Bruto collegâ abdicavit, cui suffectus est P. Valerius. Volusus, qui in hoc honore Poplicola, quia populum colebat, appellatus est. Brutus filios, consilia de recipiendis regibus consulentes, virgis cæsos securi percussit, tanquam eos victimas pro libertate populi Romani mactaret. 2 Cognomen istud, ille obtinuit à simulata stultitia, cùm verum ei nomen L. Junio esset. Fuit autem Marci Junii filius, ex Tarquiniâ, regis Superbi sorore, natus. Cùm enim ob opulentiam occiso patre & fratre, sibi quoque à Tarquinio metueret, sub hac personâ latuit, donec captâ occasione prorumperet. Ovid. 2. Fast. *Brutus erat stulti sapiens imitator, ut esset Tutus ab insidiis, dire Superbe, tuis.* Cùm enim suspecta sit Tyrannis nobilium alacritas, nonnulli, ut loquitur Seneca, *in contemptu remedii causâ delituerunt*: sicut hic noster, ut & David 1 Sam 21.13. Dionysius Corinthi apud Plut. & Just. l. 21. c. 5. Solon apud Cic de Offic. l. 2. Undè rectè Cato: *Stultitiam simulare loco, prudentia summa est.* 3 L. Tarquinius Collatinus Lucretiæ maritus fuerat, regiæ gentis & nominis, Egerii filius: *Collatinus* dictus a *Collatia*, oppido propè Romam, ubi plurimùm morabatur. Hinc Ovid. 2, Fast. 733. *Surgit, cui clarum dederat Collatia nomen.* 4 Concitoribus.

[1] aucto-

[1] auctoribus, quibus [2] ultionem sui moriens [3] matrona
mandaverat, populus Romanus ad [4] vindicandum libertatis ac pudicitiæ decus, quodam quasi [5] instinctu Deorum concitatus, regem repentè [6] destituit, [7] bona diripit, [8] agrum Marti suo [9] consecrat, imperium in eosdem libertatis suæ [10] vindices transfert, mutato tamen
2 & [11] jure, & nomine. Quippe [12] ex perpetuo [13] annuum
placuit, [14] ex singulari duplex: ne [15] potestas [16] solitu-

1 Suasoribus. 2 Vindictam de se. 3 *Dare dextras fidemque* (inquit Lucretia apud Liv. l. 1.) cap. 58. *haud impunè adultero fore. Sextus est Tarquinius, qui hostis pro hospite priore nocte vi armatus mihi sibique, si vos viri estis, pestiferum hinc abstulit gaudium. Vos*, inquit, *videritis, quid illi debeatur: ego me, etsi peccato absolvo, supplicio non libero: nec ulla deinde impudica, Lucretia exemplo, vivet.* Ita apud Silium lib. 1, 422. *Ipsa pyram super ingentem stans saucia Dido, Mandabat Tyriis ultricia bella futuris.* Ejus generis mandatum est Germanici apud Tacit. lib. 2. cap. 71. & Suet. Cal. cap. 3. Item Othonis apud eundem Vespas. cap. 6. 4 *Vindicare* hic duplici significatione positum: *libertatem* enim *vindicare*, est usurpare sibi, asserere se in libertatem: *pudicitiam*, est ulcisci pœnas ob eam læsam sumere. Sic infrà 1, 26, 5. 5 Impulsu, suasione, instigatione. 6 Deserit, eique ampliùs parêre non vult, oratione Bruti, quam in foro habuerat, concitatus. Hîc enim de vi ac libidine Sexti Tarquinii, de stupro infando Lucretiæ, ac miserabili cæde, de orbitate Tricipitini, varie disserebat. Indignam Servii Tullii retulit cædem, & invectam corpori patris nefando vehiculo filiam. Liv. 1, 28. 7 Bona populatur, spoliat, jussu scilicet & instinctu Patrum, *ut contractâ regiâ prædâ, omnem in perpetuum spem pacis cum his amitterent.* Ita Jugurtha apud Sal. *id modò festinabat, Bocchi pacem imminuere, ne, moras agitando, aliud quàm bellum mallet.* Ita Asdrubal ultimus Carthaginensium Imp. in captivos Rom. crudeliter sæviit, *ne Carthaginensibus ullam spem pacis à Romanis impetranda relinqueret.* 8 Undè Campus Martius, situs inter Urbem & Tiberim, equis & juventuti exercendæ accommodatus. Dicit autem *Marti suo*, quia conditor urbis originem ad eum referebat. 9 Devovet, dedicat. Quomodo *equos consecrare* dixit Suet. Cæs. cap. 81. 10 Tutores, assertores, scilicet Brutum & Collatinum. 11 Minus benè, Livio teste lib. 2. cap. 1. *libertatis originem indè magis, quàm quòd diminutum quicquam sit ex regiâ potestate, numeres. Omnia jura, omnia insignia primi Coss. tenuêre: id modò cautum est, ne ambo fasces haberent, duplicatus terror videretur.* 12 Pro perpetuo. 13 Annuum imperium, id est, annui magistratus, non nisi unum annum duraturi. Undè *annuum* id dicitur, quod unius anni spatio continetur; sicut *diurnum*, quod diei. Undè *spatium annuum* dicimus. *Annuum* quoque dicitur, quod fit singulis annis: ut apud Virg. *atque annui magna Sacra refer Cereri.* 14 Pro uno Imperatore duos fieri placuit: singulis enim annis duos Consules creavit populus. 15 Imperium. 16 Ubi unus imperat.

dine vel [1] morâ corrumperetur : [2] *Consulesque* appellavit
pro Regibus, ut [3] consulere se civibus suis debere me-
3 minissent. Tantumque libertatis novæ gaudium [4] in-
cesserat, [5] ut vix mutati status fidem caperent; [6] alte-
rumque ex Consulibus, tantum ob [7] nomen & [8] genus
4 regium, [9] fascibus abrogatis, Urbe [10] dimitterent. Ita-
que [11] substitutus [12] Valerius Publicola, [13] ex summo
studio [14] annixus est ad augendam liberi populi majesta-

1 Diuturnitate. Q. d. Duo Consules ideò creati sunt, ut, si unus improbus esse maluisset, alter eandem habens potestatem, collegam suum coërceret, & insolentiæ ejus occurrere posset. Et *annuus* fuit *magistratus*, ne diuturnitate Consules insolescerent, nec superbi fierent; sed temporis exiguitate deterriti, abstinerent ab iis perpetrandis, quorum paulò post privati rationem reddere cogerentur. Unde Sal. in Cat. *Post, ubi regium imperium, quod initio conservandæ libertatis, atque augendæ Reip. fuerat, in superbiam dominationemque convertit; immutato more, annua imperia, binos imperatores sibi fecêre: eo modo minimè posse putabant per licentiam insolescere animum humanum.* Adde Val. Max. 4, 1, 3. Ita *diuturnitate in superbiam* mutavit Vannius apud Tacit. An. lib. 12. cap. 29. *Vetustate Imperii coalita audacia*, Idem lib. 14. cap. 1. 2 Prudenter hîc Romani, cum jugum excussissent, nomen aliud summo Magistratui imposuerunt, ne, si Consules Reges vocassent, regiam iis & solutam legibus potestatem concessisse viderentur. Plutarchus asserit, eos creatos Kal. Jan. Hinc servatum, ut deinceps semper Kal. Jan. Coss. crearentur. 3 Adesse ope, consilio, consilium dare. 4 Invaserat, ceperat cives Romanos. Nec immerito: *libertas* enim *inæstimabilis res est.* Igitur Tarquinii Superbi crudelitas ita suavitatem commendavit publicæ libertatis, ut hyemis solet asperitas vernum laudare tempus. Dicitur autem *incessit me gaudium*, vel *incessit mihi gaudium.* Est autem à verbo *incesso* (quod derivatur à supino verbi *incedo*) quod significat lacesso, convitiis & maledictis peto. Ovid. *Quid simulacra ferox dictis* incessis *amaris?* Ut vix possent credere statum Reip. seu modum impetrandi esse mutatum. *Capere* enim sæpiùs sumitur pro comprehendendæ continendæque rei sufficere. Sic Liv. lib. 33. cap. 18. *Majus gaudium fuit, quàm quod universum homines* caperent. 6 Scilicet L. Tarquinium Collatinum, Lucretiæ maritum. Apposite utitur Florus noster voce *alterum: alter* enim plerumque de uno ex duobus dicitur: sic narrat Livius Annibalem in transitu Alpium *alterum* amisisse oculum. Sic hoc loco Florus duorum tantum Consulum mentionem fecerat: benè ergo dicit *alterum*, id est, unum ex duobus istis Consulibus, quos nominaverat. Atque in hoc distinguitur à voce *alius*, quod *alius* de pluribus dicatur: ut, *alii* virtutem præponunt, *alii* voluptatem, *alii* divitias, *alii* honores. 7 Quia appellabatur L. Tarquinius Collatinus. 8 Erat enim ex gente Tarquinia. 9 Potestate, cujus fasces sunt insignia, adempta, id est, abdicato consulatu. 10 Pellerent, exigerent. Improbat hoc factum Cic. Offic. 3. 11 In locum Collatini suffectus. 12 A *colenda plebe* sic dictus, quia plebem mirificè coluit. De hoc præter citatos vide Plutarch. in ejus vitâ. 13 Id est, summo studio. Græcismus est. ἐκ πολλῆς σπουδῆς. 14 Valdè nixus est.

tem

tem. Nam & [1] fasces ei pro concione submisit, & [2] jus provocationis adversus [3] ipsos dedit. Et, ne [4] specie arcis offenderet, [5] eminentes ædes suas in [6] plana submi-
5 sit. Brutus verò favori civium, etiam [7] domus suæ clado & [8] parricidio, [9] velificatus est. [10] Quippe cùm studere revocandis in Urbem Regibus [11] liberos suos comperisset, protraxit in forum, & concione mediâ virgis cecîdit, & [12] securi percussit: ut planè publicus parens in locum liberorum adoptasse sibi populum videretur.
6 Liber jam hinc populus Romanus, prima adversus exteros arma [13] pro libertate corripuit; mox [14] pro fini-

1 Imperium & potestatem consularem populo, quoties concio fieret, subjecit, id est, lictores, cæteraque consulatus insignia à se recedere jussit, ut velut privatus populi judicium subiret. Nam *submittere fasces*, est auctoritatem vimque imperii majori atque augustiori imperio subjicere. 2 Jus appellationis à Consulibus. Legem hanc Valeriam, de provocatione latam, Antonius apud Ciceronem de Orat. 2. *patronam civitatis, ac vindicem libertatis* vocat: eâ enim effectum est, ne Consul pro arbitrio in quemvis ex odio fortè, alia-ve injusta causa animadvertere posset, sed ubi populus comprobasset. Vide Liv. lib. 10. cap. 9. 3 Id est, Consules; ut hic rursus sit Emphaticum, ut suprà 1, 1, 9. 4 Similitudine castri aut domus regalis populum sibi infensum redderet. Inter irritamenta invidiæ Pisonianæ numerat Tac. An. 3, 9, 3. fuisse *domum foro imminentem*. 5 Excelso loco positas. Ædificaverat enim Consul Poplicola in summa Velia, id est, in altissima parte Palatini montis, & propterea suspicionem apud populum incurrerat, quasi arcem eam regno pararet. Vide Liv. lib. 2. cap. 7. 6 Demolitus est, in planitie ædificavit. 7 Familiæ suæ exitio. 8 Cæde. Jussit enim filiós duos virgis cędi, & securi percuti; quia cum illis senserant, qui Tarquinios reges, ab ipso paucis ante diebus exactos, in regnum restituere parabant. 9 Aucupatus est favorem civium, tanquam qui velis remisque operam daret, ut verum vindicem sese libertatis publicæ, severo etiam in filios supplicio, idque abrupto omni paternæ necessitudinis vinculo, præstaret. Sic Cic. Ep. fam. 8, 10. *ne velificatus alicui dicaris*, id est, blanditus, gratificatus. Apud eundem legimus, *velificari honori suo*. *Velificare* autem est navigare, vela facere. 10 De conjuratione filiorum Bruti contra Remp. præter Liv. & Dionys. lege Val. Max. 5, 8, 1. Claud. in Eutrop. 1, 441. *natos hoc dedere pœnæ Profuit, & misero civem præponere fratri.* Virg. 6. Æn. 820. *natosque pater nova bella moventes. Ad pœnam pulchrâ pro libertate vocabit.* 11 Filios suos, Titum & Tiberium. 12 Decollavit. 13 Ad defensionem, causâ libertatis, aut propter libertatem, de libertate sumpsit, cepit. 14 Ad defensionem, causa ditionis, territorii.

bus;

bus; deinde pro [1] sociis, [2] tum gloria & imperio, [3] lacessentibus assiduè [4] usquequaque finitimis: [5] quippe cui
7 patrii soli [6] gleba nulla, sed statim hostile [7] pomœrium, mediusque inter Latium & Tuscos, quasi in quodam bi-
8 vio collocatus, omnibus portis in hostem incurreret: donec quasi [8] contagione quadam per singulos itum est, & [9] proximis quibusque correptis, totam Italiam sub se [10] redegerunt.

1 Fœdere conjunctis. Romani enim *socios* suos appellabant, quos ita fœdere conjunctos habebant, ut & belli & pacis essent participes. Hinc propriè *socii* dicuntur, qui pari consilio, spe, & periculo rem aliquam inter se aggrediuntur. Virg. 2. Æn. *Addunt se socios Ripheus, & maximus armis Iphitus.* A quo *sociale* dictum, quod sociorum est: unde *sociale bellum*, quod cùm sociis gestum est: & *societas*, quasi participatio. Vide Sal. nostrum, p. 27. a. 2 Prætereà. 3 Irritantibus. 4 Passim, assiduè, semper. Plaut. *Mari terrâque illas usquequaque quæritat.* 5 Roma à principio tantum unam Tiberis ripam tenebat. Latium urbi ab Ortu, ab Occasu Hetruria erat, à Meridie Vejentes, Sabini à Septentrione, hostes omnes. 6 Frustum terræ. Extenuat rem Florus, ut major inde admiratio oriatur. Jam enim sub tot Regibus, & omnibus, præter Numam, bellatoribus, aliquantum agri acquisiverant Romani. 7 Dicebatur spatium, illud auguratò consecratum, quod intra murum & extra neque habitari, neque arari fas erat. Liv. l. 1. c. 44. Dictum *pomœrium* quasi *post murium*. Nam veteres *mœrum* dicebant *murum*. 8 Morbo serpente, contaminatione malorum. Dicitur *hoc contagium*, *hæc contages*, & *hæc contagio*, quæ proprie est morbus, qui ex contactu contrahitur: *à contingendo*. Ad eundem locum illa num. 6. sunt referenda: *Prima adversus exteros arma pro libertate corripuit, mox pro finibus; deinde pro sociis, tum gloriâ & imperio.* Et quod infrà 2, 9, 4. dicit: *Serpsit tamen latiùs in proximos bellum.* Denique quod 3, 5, 8. habet: *Sed hic terror Asiæ Europam quoque Regi aperiebat.* Nimirùm ut Justin. 1, 1, 8. loquitur: *Proxima quaque victoria instrumentum sequentis est.* Quam in rem pulchra congessit Freinshem. infrà 2, 1, 1. 9 Finitimis subactis. Ita Macedones apud Just. l. 7. c. 1. 10 Subegerunt.

C A P. X.

Bellum Etruscum cum Rege Porsenâ.

1 [1] Pulsis ex Urbe Regibus, prima [2] pro libertate arma corripuit. Nam Porsena Rex Etruscorum

1 Tarquinios ejectos Porsena, Etruscorum Rex, armis summaque vi conatur reducere: ipse Horatii virtute, Mucii fortitudine, Clœliæ Virginis audaciâ victus populum Romanum jubet esse liberum. Sed Tarquiniensium civium non priùs expugnata pertinacia est, quam Aruns Tarquinius & Consul Brutus infesto utrimque concursu perierint. Historiam hanc scribunt Liv. 2, 10. Dionys. 5, 21. Eutrop. 1, 11, Sil. 10, 481. Virg. Æn. 8, 646. 2 Exsequitur jam per partes, quod proposuerat suprà 1, 9, 6.

[1] ingentibus copiis aderat, & Tarquinios [2] manu reduce-
2 bat. [3] Hinc tamen, quamvis [4] & [4] armis, [5] & fame
[6] urgeret, occupatoque [7] Janiculo ipſis Urbis [8] faucibus
incubaret, [9] ſuſtinuit, [10] repulit: [11] noviſſimè etiam
tantâ admiratione [12] perculit, ut [13] ſuperior ultrò cum
3 pænè victis amicitiæ [14] fœdera feriret. Tunc illa [15] Ro-
mana prodigia atque miracula, Horatius, Mucius, Clœ-
lia: quæ niſi in [16] annalibus forent, hodiè fabulæ vide-
4 rentur. Quippe Horatius [17] Cocles, poſtquam hoſtes
[18] undique inſtantes ſolus [19] ſubmovere non poterat,

1 Maximâ militum multitudine, maximo exercitu. *Copia* enim in plurali numero peculiariter ſignificat multitudinem exercitus: ut *Copia Pompeji*, *Copia Cæſaris*. Ter. *Viden' militem ſecum ad te quantas* copias *adducere?* 2 Exercitu. Sal. *Memorare poſſem, quibus in locis maximas hoſtium copias populus R. parvâ* manu *fuderit*. Quidam *manum* à *manando* appellatam exiſtimant, quod ex brachiis *manet*: vel quod ex eâ *manent* digiti. Hinc *plenâ manu*, id eſt copiosè. Aliquando *manus* accipitur pro poteſtate. Ter. *Uxor quid faciat, in manu non eſt meâ*. Vide quæ nos ad Sal. p. 34. a, & b. 3 Porſenam. 4 Bello. 5 Edendi cupiditate: quâ tamen invictiſſima quæque facile expugnantur. *Sæpius enim penuria, quàm pugna, conſumit exercitum, & ferro ſævior fames eſt*: ait Veget. lib. 3 & iterùm lib. 3. *fames (ut dicitur) intrinſecus pugnat, & vincit, ſæpiùs, quam ferrum*. 6 Premeret. Alias ſecundùm Virg. Æn. 1. 533. *Non ea vis animo, nec tanta ſuperbia victis*. Sed Romana gens nunquam plus animi, plus ſuperbiæ, plus roboris oſtendit, quàm cùm in extrema pericula conjecta eſt. Unde Polyb. lib. 3. cap. 75. *Quippe Romani, quâ publice, quâ privatim, tùm maximè ſunt terribiles, quando præſentis alicujus periculi metu acri tenentur*. 7 Oppido in Janiculo monte, trans Tyberim, à conditore dictum: vel quod *janua* eſſet Romanis in Hetruriam proficiſcentibus. 8 Anguſtiis, ingreſſui, aut cervicibus pertinaciter inhæreret. incumberet, immineret: Porſena. 9 Retinuit, cohibuit. 10 Arcuit, rejecit. 11 Ultimò, ad extremum. 12 Permovit, perturbavit. 13 Victor. *Sæpe & ipſi virtutem mirantur hoſtes*. Sive ut Cic. in Piſon. *Habet hoc virtus, ut viros fortes ſpecies ejus & pulchritudo etiam in hoſte poſita delectet*. Hæc eadem Alexandrum M. permovit, ut Porum, Indorum Regem, à ſe victum & captum in regnum ſuum remitteret. 14 Conjunctiones, pactiones firmaret & ſanciret. *Fœdus* enim licet proprie pactionem illam ſignificat, quæ fit inter hoſtes, dùm à bello diſceditur; abuſivè tamen pro quacunque conjunctione accipitur: unde *fœdus amicitiæ*, *amoris*, *benevolentiæ*, *officii* dicimus. 15 Romani prodigiosè, id eſt, ultra modum mortalitatis affecti, aut Romani incredibilis fortitudinis. 16 Ita infra 1, 12, 11. de Vejis. *Laborat annalium fides, ut Vejos fuiſſe credamus*. 17 In facto Coclitis ſimili figurâ utitur Liv. *rem auſus plus famæ habituram ad poſteros, quàm fidei*. *Coclites* appellaverunt veteres, qui unum tantùm haberent oculum. 18 Ex omni parte urgentes. 19 Repellere, arcere. Sic infra 3, 10, 7. *Sed ille fortiter à Dolabellâ* ſubmotus eſt.

[1] ponte

[1] ponte [2] reciso [3] transnatat Tiberim, nec arma [4] di-
5 mittit. Mucius [5] Scævola [6] Regem per [7] insidias in castris
[8] ipsius aggreditur: sed ubi frustrato circa [9] purpuratum
ejus ictu tenetur, ardentibus [10] focis injicit manum,
6 terroremque geminat dolo. *Ut scias*, inquit, [11] *quem vi-
rum effugeris idem trecenti juravimus:* cùm interim [12] (im-
mane dictu!) hic interritus, ille trepidaret, tanquam ma-
7 nus regis arderet. Sic quidem viri: sed ne quis sexus à
laude cessaret, ecce & [13] virginum virtus. Una ex [14] ob-

1 Sublicio sc. id est, ligneo, Tiberi imposito, ad eam partem, quâ Janiculum ab Urbe dirimitur, eâ arte constructo, ut trabes sinè fulturis eximi possent. Dictus ergo est *sublicius*, quod ligneus esset, & *sublicis* fulciretur. *Sublica* enim est palus seu pertica, quæ in aquâ desigebatur ad pontis alicujus sustentationem. Hic autem Pons primùm factus est à Pontificibus, & sæpè restitutus; unde etiam *Pontifices* dicti sunt. 2 Rescisso, revulso. Cæs. *Pontem jubet* rescindi. Non absimilis virtus Cassii Scevæ, nisi quod scutum abjicere coactus sit, cùm in mare se daret. Val. Max. 3, 2, 23. ext. 3 *Tiberine pater*, inquit, *te sancte precor, hæc arma & hunc militem propitio flumine accipias.* Huic tantæ virtuti non ingrata civitas fuit. Statua illi in comitio posita, & de publico donatus ager, ter quantum uno die circumducto aratro posset amplecti. Liv. lib. 2. cap. 10. 4 Relinquit. Sen. Epist. 120. *Non minùs sollicitus ut armatus, quàm ut salvus exiret.* 5 Sinistra utens manu, quam Græci σκαιὰς dicunt. Unde *Scæva* & *Scævola*, qui sinistrâ tantùm manu utuntur. Scevola enim cùm dextram foculo incenso injecisset, ensemque à Porsena datum lævâ manu arripuisset, *Scævola* in posterum cognominatus est. Patres C. Mutio reduci, virtutis causa, trans Tiberim agrum dono dedêre. Liv. 2. cap. 11. 6 Porsenam. 7 Fraudem. 8 Porsenæ. 9 Scribam vocat Livius, quem milites recensentem unà cum rege Porsena in castris, & stipendium forte militibus dantem idem Livius scribit; & Mutium, qui ad regis cædem venerat, errore ductum, pro rege Scribam obtruncasse, quod ille corporis cultu nihil fermè à Rege differret. *Purpurati* autem vocantur amicorum regiorum principes, qui purpurea veste utebantur. Hac voce sæpissime pro satrapis utitur Curtius. 10 Ignibus, aut locis, in quo ignis Sacerdotis conservabatur, imponit, immittit, intrò jacit. 11 Q. d. Cùm trecenti sint è Nobilitate Romana, qui conjurarunt in caput tuum; facile conjicere potes, quantum effugeris virum, qui primus hoc decus suum esse voluit. Sunt qui legunt, *quam vix effugeris*, id est, quam vix effugere poteris, ut istud *effugeris* futurum notet. 12 Mirum & incredibile. 13 Romanis hoc loco quadraret, quod de Scythis prædicat Justin. 2, 1, 2. *Non virorum imperio magis, quam fœminarum virtutibus claruêre.* 14 Ob fidem fœderis icti servandam. *Obsides* enim dicuntur, qui dati sunt ob fidem servandam; sive qui traduntur imperio alicujus, eâ conditione, ut, si is, qui obsides dedit, à fide recedat, recipienti sit potestas in corpus & vitam eorum sæviendi, qui dati sunt obsides. Erant autem ex primariis familiis obsides viginti, imprimis Consulum liberi, Marci Horatii filius, Publii Valerii filia, jam nubilis, Dionys. Causam cur fœminæ etiam obsides dari solitæ sint, exprimit Tacitus: *Efficacius obligari animos eorum, quibus obsides imperata fuerint fœminæ: cùm infirmum charumque sexum hostili sævitiæ ac ludibrio facilè credatur expositurus.*

fidibus [1] regi data, [2] elapſa cuſtodiam, [3] Clœlia, [4] per
8 patrium flumen equitabat. Et Rex quidem tot tantiſque virtutum territus [5] monſtris, *valere, liberoſque eſſe* juſſit. Tarquinii tamdiu [6] dimicaverunt, donec Aruntem [7] filium [8] Regis manu ſuâ Brutus occîdit, ſuperque ipſum mutuo vulnere exſpiravit; planè quaſi [9] adulterum ad inferos uſque [10] ſequeretur.

1 Porſenæ, Hetruriæ Regi. 2 Cùm locum, quo ſervabatur cum cæteris, aut cuſtodes ipſos, effugiſſet. Sic Tac. *pugnam & vincula elapſi.* Fugiendi occaſio hæc fuit. *Cùm ad dicendam cauſam veniſſent Romani oratores, petierunt virgines licentiam in amne lavandi. Hac à cuſtodibus impetratâ, monentur tantiſper à flumine ſecedere, dùm ſe abluiſſent, & veſtimenta recepiſſent, ne illi nudas conſpicerent: cùm hoc quoque feciſſent cuſtodes, hortante ac praeunte Clœlia, natatu ſuperato flumine, in urbem ſe recipiunt.* Dionyſ. & *Romani novam in fœminâ virtutem novo genere honoris, ſtatuâ equeſtri, donavêre: in ſumma Sacra via fuit virgo inſidens equo.* Liv. lib. 2. cap. 13. 3 Virgo Romana. 4 In equo trajiciebat flumen patrium, & Romam aufugiebat. 5 Tam raræ virtutis ſpeciminibus, ut, pro monſtris haberi queant. Sic *miraculum audaciæ* dicit Livius, de Coclitis facto loquens. 6 Bellum geſſerunt. pugnaverunt. 7 Natu Maximum ſc. 8 Tarquinii Superbi. 9 Iſtis verbis Florus innuere videtur, Aruntem Tarquinium Lucretiæ vim intuliſſe, quem tamen omnes Sextum vocant. 10 Perſequeretur.

C A P. XI.

Bellum Latinum.

1 [1] LAtini quoque, [2] Tarquinios aſſerebant, [3] æmulatione & invidiâ: ut populus, qui foris dominabatur, ſaltem domi ſerviret. Igitur omne Latium, [4] Mamilio Tuſculano duce, quaſi

1 Italiæ populi ſeu Latii incolæ, eum tractum incolentes, qui eſt inter oſtia Tyberis & Circejos. Triginta Latinorum populi, duce Mamilio Tuſculano, quem Tarquinii excitaverant, arma ſumunt. Romani ad Regillum lacum, Dictatore Poſthumo, pro libertate pugnantes, ſtrenue vincunt. Indè à vicinis laceſſiti, fines etiam, dùm propulſant injuriam, producunt. Quinctius Cincinnatus ex agro ad Dictaturam extractus, Æquos, qui D. Minucium Conſulem in Algido monte circumſepſerant, ſub jugum miſit. Hiſtoriæ hujus auctores ſunt Liv. 2, 19. Dionyſ. 6, 2. Plutarch. in Coriol. cap. 31. Val. Max. 1, 8, 1. 2 Tarquinii filios defendebant, vindicabant, liberabant. 3 Neutra ferè eſt ſine alterâ, ut à ſcriptoribus rectè conjungantur. Plin. in Paneg. *Æmulatio maximè naſcitur ex conjunctione, alitur æqualitate, exardeſcit invidiâ, cujus finis eſt odium.* 4 Al. *Manilio.* Hunc florentibus adhùc rebus, ut dominationis ſuæ ſubſidio confirmaret, generum ſibi elegerat Superbus.

2 [1] in Regis ultionem, [2] tollit animos. Apud [3] Regilli la-
cum [4] dimicatur, diu Marte vario, donec [5] Posthumius
ipse [6] Dictator [7] signum in hostes [8] jaculatus est ([9] no-
vum & insigne [10] commentum) uti [11] peteretur [12] cursu.
3 [13] Cossus [14] equitum magister [15] exuere frænos impera-
4 vit (& hoc novum) quo [16] acriùs incurrerent. Ea denique
atrocitas fuit prœlii, ut interfuisse spectaculo Deos fama
tradiderit duos, [17] in candidis equis, [18] Castorem atque

1 Propter. Hanc enim causam prætexebant, cùm invidia esset, & metus augescentis Rom. potentiæ. 2 Erigit. 3 *Regillus* est lacus in agro Tusculano. 4 Prœlium fit, pugnatur. 5 Qui ob hanc victoriam *Regillensis* est appellatus. 6 Summo illo magistratu, à quo non licebat provocare, sed audiendum erat ejus dicto, fungens. Is ab altero Consulum, vel belli gerendi, vel seditionis sedandæ causâ nocte dicebatur, id est, creabatur. Potestas planè regia erat (omnes enim, exceptis tantùm Tribunis plebis, magistratu se abdicebant) sed ne morâ corrumperetur, tantum semestris. Primus Sylla, & post eum Cæsar illam sibi potestatem prorogari voluere. Vide Liv. l. 4. c. 17. & l. 9. c. 38. 7 Vexillum: sic dictum ab effigie animalium, quæ in vexillis fieri consueverunt, ut aquilæ, lupi, equi, apri; his enim uti Romanæ legiones solitæ sunt. Vide Sal. nostrum p. 41. b. 8 Projecit. Non meminit Livius illius signi in hac pugna jacti in hostes, ut repeteretur. Ait tantum Posthumium Dictatorem cohorti suæ signum dedisse, ut, quem suorum fugientem viderent, pro hoste haberent. Signa deserere pro magno scelere habebatur. Ovid. Fast. 3, 113. *Non illi cœlo labentia signa tenebant*, id est, intelligebant: *Sed sua: quæ magnum, perdere, crimen erat:* & propterea maximum ad pugnandum incitamentum, signa jecisse in hostes. Quod sæpiùs tentatum Romanis, prospero eventu. Vide Liv. 3, 12, 70, 4, 29, 3, 25, 14, 5. 34, 45, 11. 41, 4, 1. Cæs. de Bel. Gal. 3, 25. Val. Max. 3, 2, 20. 9 Imò à Servio Tullio multis ante annis usurpatum. 10 Stratagema, inventum. Ita Just. 21, 3, 1. *Deinde cum rapinæ occasio deesset, universam civitatem callido* commento *circumvenit*. Sic 22, 3, 7. 32, 4, 6. 11 Repeteretur ex hostium castris. 12 Freinshemius non *cursu* (quia manu & armis repetendum erat signum) sed *rursus*, vel *Rursus Cossus*, &c. legendum putat. 13 A. Cornelius ic. 14 Cui summa potestas in equites erat: addebaturque semper Dictatori, cui summa potestas erat in populum: unde & *Magister Populi* dicebatur, ut ait Varro. *Magistri* propriè dicuntur artium præceptores, pædagogi. Transfertur tamen hoc nomen ad omnes quibus præcipua cura rerum incumbit, sive ad quoscunque præfectos: vel quod *magis* cæteris possint; vel quod *magis*, quam cæteri, diligentiam & solicitudinem rebus, quibus præsunt, debent. 15 Detrahere equis frænos. Simile apud Val. Max. 3, 2, 9. Liv. l. 40. c. 40. ubi dicit, *id Rom. equites sæpè cum magnâ laude fecisse suâ, memoriæ proditum est.* 16 Vehementiùs, majore vi & impetu irruerent. Polybius l. 1. c. 47. ridet Historicos, ut ignavos & inficetos, qui non verentur id genus ineptias libris inserere. Verba ejus sunt: *Ubi exitum non inveniunt, nec quomodo mendacium deponant, Deos, & Deorum filios, in historiam rerum gestarum, veram & seriam narrationem professam, inducunt*, &c. 17 Insidentes candidis equis. 18 Fratres gemini fuerunt, Jovis ex Lædâ, sub cygni forma compressa, filii. Hoc inter miracula, quæ Romanis contigêre, affirmant Val. Max. 1, 8, 1. Cic. Tusc. Quæst. 1. & de Nat. Deor. 2. Plut. in Coriol. Similia Florus noster infrà 2, 12, Justin. 10, 3, 8. Plura congessit Zwinger. vol. 3. lib. 11.

Pol-

Pollucem, nemo dubitavit. Itaque & imperator vene-
ratus est. pactusque victoriam [1] templa [2] promisit; &
reddidit, planè quasi [3] stipendium [4] commilitonibus
5 Deis. Hactenùs [5] pro libertate: mox [6] de finibus cum
eisdem Latinis assidue & sinè intermissione pugnatum
6 est. [7] Sora (quis credat?) & [8] Algidum [9] terrori fue-
runt. [10] Satricum atque [11] Corniculum provinciæ. De
[12] Verulis & [13] Bovillis [14] pudet; sed triumphavimus.
7 [15] Tibur nunc suburbanum, & [16] æstivæ Prænestę deli-
ciæ, [17] nuncupatis in Capitolio votis petebantur. Idem

1 Ædem Castorum in foro fuisse testantur antiqui. Verùm in quâ parte fori, dubitatur. 2 Vovit. 3 Æs militare, seu præmium quod militibus datur. Est compositum ex *stipe* & *pendo*, quia ante nummum signatum Quæstores *stipem* militibus appendere solebant, non annumerare. 4 Simul militantibus, commilitibus. 5 Ad defensionem libertatis pugnatum est. Ergo Tarquinio, nec Porsenæ, nec Latinorum reduxit potentia. 6 Pro finibus, propter fines, id est, ditionem, territorium. Alterum membrum divisionis propositæ, 1, 9, 6. 7 Oppidum Campaniæ. 8 Oppidum Æquorum, non procul à Tusculo, in alto monte situm. 9 Florus hoc dicit, ex præsenti habitu rem æstimantibus, vix credibile fieri, tantam urbem ita debilem olim fuisse, ut hæc oppida terrori esse potuerint. 10 Urbs Antiatium in Latio, incensa est à Latinis indignitate irritatis, quod Antiates urbem agrosque dediderant. 11 Latini nominis oppidum, à Tarquinio Prisco expugnatum, direptum & incensum est; sed posteà instauratum. 12 Oppidum est Hernicorum, in Latio item, haud procul Româ. 13 Oppidum fuit in Latio, haud procul ab urbe Româ, viâ, quæ Ariciam ducebat. Dictum quasi *bovis villa*, quod eò vulnerata bos sua trahens intestina devenerit. 14 Hęc vox in oratione suspendit vocem sensumve turpem, aut ominosum. Ita *Pulsi fugatique*, pudet dicere, *hostes*, 3, 10, 11. Ovid. Met. 9, 530. in nefariis Byblidis literis magno artificio in tertium usque versum nomen ejus protelat: *Hanc tibi mittit amans*, pudet, ah pudet, *edere nomen*, &c. Eadem figura utitur Mart. Epigram. 1, 8. *Capto tuam*, pudet heu! *sed capto, Maxime, cœnam.* 15 Latinorum urbs, ad vigesimum ab urbe lapidem. Mart. Ep. 4, 57. ubi divites Romani prædia habuêre, in quibus æstivo pręcipuè tempore commorabantur, propter aëris ibi temperiem. 16 Locus, in quem æstate secedimus, ubi per æstatem delectamur, De ęstivis veterum deliciis vide Freinshemium ad Curt. 5, 8, 1. Posteriores Romanos plerumque in Campaniam per æstatem secessisse, multi Scriptores docent. 17 Promissis Diis in Capitolio voce expressis seu factis, & non solum animo conceptis. Duplex enim est *Votum*, *Conceptivum* & *Nuncupativum*. *Conceptivum* est, quod animo & mente solum concipitur: sed verbis non exprimitur. *Nuncupativum* verò, quod nominatim voce declaratur atque vovetur: ut si dixero: Si valetudinem recuperavero, statuam argenteam in templo Apollinis constituam & erigam. Qui vota nuncupassent, ea libellis inscripta porticibus affigebant. *Votum* est à verbo *vovere*, quod proprie est aliquid Deo sanctè promittere. Unde promissio ejusmodi, facta Deo, *votum* dicitur. Quoniam verò ea vehementer desideramus, quæ voto à Deo poscimus, fit ut aliquando *votum* pro desiderio capiatur. Unde *voti compos* is dicitur, qui desiderium suum assecutus est.

tunc

9 tunc [1] Fæſulæ, quod [2] Carræ nuper : idem nemus [3] Aricinum, quod [4] Hercynius ſaltus : [5] Fregellæ, quod [6] Geſoriacum : [7] Tiberis, quod [7] Euphrates. [8] Coriolos quoque (pro pudor!) victos, adeò gloriæ fuiſſe, ut [9] captum oppidum Cajus Marcius Coriolanus quaſi Nu-
10 mantiam aut Africam nomini [10] induerit. Exſtant & parta de [11] Antio [12] ſpolia, quæ Mœnius in [13] ſuggeſtu fori, [14] captâ hoſtium [15] claſſe, [16] ſuffixit; ſi tamen illa claſſis : nam ſex fuêre [17] roſtratæ. Sed hic numerus,
11 illis initiis, navale bellum fuit. [18] Pervicaciſſimi tamen Latinorum Æqui & Volſci fuere, & quotidiani,
12 ut ita dixerim, hoſtes. Sed hos præcipuè Lucius Quintius domuit, ille Dictator [19] ab aratro : qui obſeſſa, ac pænè jam [20] capta Marci Minucii conſulis caſtra,
13 egregiâ virtute ſervavit. Medium erat fortè tempus ſementis, cum patricium virum, innixum aratro ſuo, lictor in ipſo opere deprehendit. Indè in aciem profectus, ne quid à ruſtici operis imitatione ceſſaret, victos [21] mo-

1 Etruriæ civitas : unde incolæ ejus *Fæſulani* appellantur. In hujus agri oppido caſtra poſuit Catilina, teſte Cicerone & Salluſtio in Cat. 2 Meſopotamiæ urbs. 3 *Aricia* urbs fuit Latii à Roma viginti milliaria diſtans. 4 Hercynium nemus, Hercynia ſylva, omnium Germaniæ ſylvarum longè maxima. 5 Oppidum Latinorum non procul à Liri amne, à Samnitibus captum bello Samnitico, & à Romanis receptum. 6 Portus Morinorum in Gallia Belgica, quod nunc Caletum dicitur. 7 Nobiliſſima Orientis flumina. 8 *Corioli* oppidum Volſcorum à C. Marcio captum, ipſi cognomen Coriolano fecit. 9 Occupatum 10 Addiderit. 11 Volſcorum erat in Latio Metropolis, maritima urbs. 12 Nautica ſcilicet roſtra navium intelligit. 13 Loco edito, ubi concionabantur : à *ſuggerendo*, id eſt, aggerundo, dicto. Indè illud celebre nomen *Roſtra*. 14 Occupata. 15 Navium multitudine. 16 Affixit, in ſublimi fixit. 17 In prorâ æneo munitæ roſtro. Unde χαλκεμβόλους vocat Plutarch. in Ant. quod ſcilicet *roſtra* ſive ἔμβολαι facta eſſent *ex ære*. Hinc & *æratas naves* Virgilius vocat. 18 Pertinaciſſimi, nulli cedentes : nam cum iis annis 72. vario Marte pugnatum eſt, quouſque magna clade à Camillo Dictatore victi ſunt. De his lege Liv. lib. 3, & 4. 19 Plin. lib. 18. cap. 5. *Fortiſſimi viri & milites ſtrenuiſſimi ex agricolis naſcuntur.* De Quintio vide Liv. lib. 3. cap. 26. & ſeqq. 20 Occupata. 21 Inſtar pecudum, ut ſolent pecudes.

14 dum [1] sub jugum misit. Sic expeditione finitâ, rediit [2] ad boves rursus [3] triumphalis agricola. [4] Fidem nu-
15 minum! quâ velocitate? intra quindecim dies cœptum, peractumque bellum; prorsùs ut festinasse Dictator ad relictum opus videretur.

1 Hastas dispositas in speciem patibuli, in signum extremæ subjectionis. Nam *sub jugum mitti* dicuntur hostes victi, ereptis omnibus armis, telisque, cùm hastis defixis duabus in terrâ, tertiâque ad summum earum deligatâ, ipsi eam jubentur subeuntes transire: idque potissimum apud Romanos fiebat, quoties hostes, traditis armis, deditionem facerent. *Jugum* enim sæpiùs sumitur pro eo, sub quo ignominiæ gratiâ victi hostes mitti solebant: quod fiebat eo modo jam dicto. Ab hac significatione vocis *jugi* derivatur verbum *subjugare*, id est, debellare, atque imperio suo subjicere. *Jugum* item est vertex, sive cacumen montis. Virg. *Dum juga montis aper, fluvios dùm piscis amabit.* *Jugum* quoque est ligneum instrumentum, quo junguntur boves & arctantur. Item lignum, quo textores telam convolvunt. Ovid. *Tela jugo juncta est, stamen secernit arundo.* *Jugum* apud Ciceronem etiam sæpiùs sumitur pro servitute, onere, vel tyrannide. *Juga* etiam sunt tabulæ navium, in quibus remiges sedent, quæ & *transtra* vocantur. Virg. *Indè alias animas, quæ per juga longa sedebant, Deturbat, laxatque foros.* 2 Ad agriculturam. 3 Qui triumphaverat. Ita *triumphalis arator*, apud Plin. l. 18. c. 3. 4 Bone Deus? Sic *apud* Comicos *hominum fidem! Deum fidem!*

CAP. XII.

Bellum cum Etruscis, Faliscis, & Fidentibus.

1 [1] ASsidui verò, & [2] anniversarii hostes ab Etruriâ Vejentes: adeò ut extraordinariam manum adversus eos promiserit, [3] privatumque gesserit bellum

1 Rebus Romanorum accisis, bellum Reipublicæ nomine contra Vejentes suo periculo 306. Fabii moverant, qui ad Cremeram flumen cæsi sunt: dies prœlii inter nefastos relatus: porta quâ ad bellum exierant, Scelerata pro Carmentali dicta est, Vejorum urbs decennio obsessa tandem cuniculis & duce Camillo expugnanda fuit. Fidenates Latini dùm facibus armati in prœlium ruunt, ut Romanam aciem percellerent, ipsis faces à Romanis ereptæ sunt profligantur, cæduntur, urbs eorum capta est. Faliscos Etruscorum populos Camilli Justitia vicit & probitas, remisso ad Faliscos puerorum magistro proditore. Historiam 306. Fabiorum scribunt Liv. 2, 4, 8. Dionys. l. 9. cap. 17. Eutrop. 1, 11. Ovid. Fast. 2, 195. Silius 2, 3, & 7. 40. 2 Qui singulis annis, velut stato tempore, eos lacesserent. Sic apud Liv. l. 4. c. 45. *Æquorum jam velut* anniversariis armis *assueverat civitas.* 3 Privatis copiis, & sumptibus. *Privatum* enim *bellum* dicitur, quod privati gerunt, tanquam non concernens Remp.

[1] gens una Fabiorum. Satis superque [2] idonea cla-
2 des. Cæsi apud [3] Cremeram [4] trecenti : [5] patricius
exercitus : & [6] *scelerato* signata nomine, quæ [7] proficis-
3 centes in prœlium porta [8] dimisit. Sed ea clades ingen-
tibus [9] expiata victoriis, postquam per alios atque alios
duces [10] robustissima capta sunt oppida : [11] vario quidem
4 eventu. [12] Falisci se [13] sponte dediderunt. [14] Cremati

1 Familia sola Fabiorum : cujus sex stirpes fuêre. Prima eorum est, qui *Vibulani* (à *Vibone* forsan oppido, quod in Brutiis condidit Hercules) altera, qui *Ambusti* dicti, (auctore Festo, à Fabio Ebuino, quòd fulmine *ambustus* sit) tertia, qui *Maximi* (à Q. Fabio Rulliano, qui Censor cum P. Decio, omnem forensem turbam secretam in quatuor tribus conjecit, Urbanasque appellavit. Quæ res adeo gratis animis accepta est, ut *Maximi* cognomen, quod tot victoriis non pepererat, hac temperatione ordinum adeptus sit. Liv. l. 9.) quarta, qui *Pictores* (à Q. Fabio, C. F. qui primus ædem Salutis pinxit. Plin. l. 35. c. 4.) quinta, *Buteones*; postrema eorum, qui *Dorsones* appellati sunt. De Fabiis, vide quæ nos ad Sal. p. 201. a. & b. & Val. Max. p. 71. Hoc solummodò addam, quòd cognomen hoc *Fabiorum* sortiti sint ex re rustica, nempè à *fabarum* satione, sicut alii veterum haud infimæ sortis. Ita Cicerones, Pisones, ac Lentuli ob ciceres, pisa, lentesque eximiè satas, generosum familiæ nomen adinvenêre. 2 Non modicâ, sed satis magna strages. Diem hujus cladis Ovid. 2. Fast. de Idibus Februarii ita canit: *Hæc fuit illa dies, in quâ Vejentibus arvis Tercentum Fabii, ter cecidère duo.* 3 Fluvium Tusciæ haud procul Vejis distantem. 4 Livius l. 2. c. 49. & l. 2. c. 50. Dionys. l. 17. c. 9. Sen de benef. l. 4. c. 30. & Ovid. loco citato *sex & trecentos* numerant. 5 Constans ex patritiis, id est, Senatorum progenie, hoc est, iis, qui à primis Senatoribus, à Romulo institutis, oriundi erant. 6 Al. *Scelerata* legunt. Ea autem porta antea *Carmentalis* vocabatur, inter saxum Tarpejum & Tiberim sita: sed nomen mutavit ob emissos Fabios, quasi ipsa in cædem eorum consensisset. Unde Ovid. Fast. 2, 202. *Carmentis portæ dextra est via proxima Jano: Ire per hanc noli, quisquis es, omen habet: Illâ fama refert Fabios exiisse trecentos, Porta vacat culpâ: sed tamen omen habet.* Ex simili argumento *Sceleratus vicus* dictus est apud Liv. l. 1. c. 48. *Sceleratus campus* apud eundem Liv. l. 8. c. 15. *Sceleratus collis*, ubi Phalaridis taurus fuerat apud Diodor. Ita *Scelerata Castra* apud Suet. in Claud. c. 1. Apud Cretenses locus quidam *Impudentiæ* vocabatur. 7 Fabios. 8 Omisit, vel exeundi potestatem dedit. 9 Placata, punita. *Expiare* propriè est verbum sacerdotale. 10 Munitissima. 11 Dispari certè exitu. 12 Populi Italiæ, ab *Haleso* ita appellati. Ovid. Fast. 4, 73. *Venerat Atrida fatis agitatus Halesus: A quo se dictam terra Falisca putat*; *Hi autem* (ait Servius ad 7. Æn.) *immutato H, in F. Falisci dicti sunt: sicut Febris dicitur, quæ ante Hebris dicebatur. Nam posteritas in multis nominibus F. pro H. posuit.* Urbi autem *Falerii* & *Falisca* fuit nomen. 13 Ultrò, non coacti in potestatem Romanorum se tradiderunt. 14 Combusti. Non absimilia desperationis exempla referunt Polybius de Abydenis: Plut. in Bruto, de Xanthiis in Lyciâ: Liv. l. 21. c. 14. de Saguntinis: Florus noster l. 2. c. 11. de Carthaginensibus: & l. 2. c. 18. de Numantinis: & Val. Max. 3, 2, 7. Judæos quoque templum Hierosol. efflagrantem urbem lætis vultibus aspexisse, quod ita nihil essent hostibus relicturi, scribit Joseph. bell. Jud. l. 6. c. 38.

suo

ſuo igne Fidenates. [1] Rapti [2] funditùs [3] deletique Ve-
5 jentes. [4] Faliſci cùm obſiderentur, mira viſa eſt [5] fides
[6] Imperatoris, nec immeritò: quòd [7] ludimagiſtrum,
urbis proditorem, [8] cum iis, quos [9] adduxerat, pue-
6 ris, vinctum [10] ſibi [11] ultrò remiſiſſet. Eam namque
vir [12] ſanctus, & ſapiens, veram ſciebat victoriam,
quæ ſalva fide, & [13] integrâ dignitate [14] pareretur.
7 Fidenæ, quia pares non erant [15] ferro, ad terrorem
movendum facibus armatæ, & [16] diſcoloribus, [17] ſer-
pentum in modum, [18] vittis, furiali more proceſſe-
rant: ſed habitus ille [19] feralis [20] everſionis omen fuit.
8 [21] Vejentium quanta [22] res fuerit, indicat [23] decennis
obſidio. Tunc primùm [24] hiemagum ſub pellibus: [25]
taxata [26] ſtipendio [27] hiberna: [28] adactus miles ſua

1 Occupati. *Rapere* ſemper celeritatem notat, & violentiam. Hic *raptos* tamen dicit Vejentes, qui decenni obſidio vix ſubacti ſunt. 2 Prorſùs, à fundo. 3 Extincti, everſi. 4 Al. *Faliſcis, cùm obſiderentur*, &c. 5 Extat hiſtoria apud Liv. l. 5. c. 27. Val. Max. 6, 5, 1. Plut. in Camil. 6 Camilli. Livius eum Tribunum militum conſulari poteſtate fuiſſe tradit. 7 Qui ludo litterario, id eſt, ſcholis publicis præerat. 8 Notat enim liberorum eam eſſe charitatem, ut omnia extorqueat, omnem pertinaciam frangat. 9 In caſtra Romana, ad Imperatorem. 10 Faliſcis 11 Sponte, non laceſſitus, aut monitus. Sic medicum venale Pyrrhi caput offerentem ad eum remiſit Curius: infrà l. 1. c. 18. 12 Juſtus, integer. 13 Inviolatâ exiſtimatione, reputatione. Cic. de Invent. l. 2. ita definit: *Dignitas eſt alicujus honeſta, & cultu, & honore, & verecundiâ digna auctoritas.* 14 Pararetur. Sic ſuprà: *unius manu parta victoria.* 15 Armis. 16 Diverſorum colorum. 17 Effigie ac formâ anguium. Florus ergo fictos factoſque angues è diſcoloribus vittis fuiſſe innuit. Livius veros angues, cujus hæc ſunt verba l. 4. c. 17. *Indè terror maximus fuit, quod Sacerdotes eorum, facibus ardentibus, anguibuſque prælatis, inceſſu furiali militem Romanum inſuetâ turbaverunt ſpecie.* 18 Ligamentis capitis, id eſt faſciis, quas circùm caput veteres, vel crines, vel ſerta, aut flores, aut quidvis aliud religabant. 19 Funeſtus, exitialis. Veteres ſuperſtitioſi, qui omnium obſervationibus ſe totos addixerant, etiam genus veſtium, ſive habitum & colorem eò vel imprimis trahebant. 20 Excidii augurium fuit. Victi enim ſunt à Dictatore Q. Servilio. 21 Hiſtoriam hanc lege apud Liv. l. 5. c. 19. &c. Eutrop. ſin. l. 1. Plutarch. in Camil. c. 8. Val. Max. 5, 6, 8. 22 Reſpublica. Sic inf. 3, 21, 5. *Satis tanto belli uno imperatore reſiſtere res Romana non potuit.* Ita ſæpiſſimè auctores. 23 Decem annorum. Sic etiam Troja decennem obſidionem pertulit. 24 Hyems peracta, ſtatio hyberna habita. 25 Æſtimata. Utitur hoc verbo Juſtin. 5, 7, 11. & Sen. *Tanti quodque malum eſt, quanti illud taxavimus.* 26 Militari ſc. 27 Loca, in quibus milites hyeme commorantur. 28 Adacti milites. Singularis pro plurali.

9 ſponte jurejurando, *niſi captâ urbe*[1] *remearet.* Spolia
de Larte Tolumnio [2] Rege ad [3] Feretrium reportata.
Denique non [4] ſcalis, nec [5] irruptione; ſed [6] cuni-
culo, & [7] ſubterraneis dolis [8] peractum urbis exci-
10 dium. Ea denique viſa eſt prædæ magnitudo, cujus
[9] decimæ [10] Apollini [11] Pythio mitterentur: univer-
ſuſque populus Romanus ad [12] direptionem [13] urbis
11 vocaretur. Hoc tunc Vejentes fuêre: nunc fuiſſe quis
meminit? quæ [14] reliquiæ? quod-ve veſtigium? [15] La-
borat annalium fides, ut Vejos fuiſſe credamus.

1 Recederet, id eſt, ſi milites remearent niſi capta urbe, aut ſi remearent urbe non capta, omnes illæ exſecrationes in caput eorum verterentur. Nota hic ſtultitiam votorum & juramentorum. Apud Florum noſtrum l. 3. c. 10. occurrit ſimile factum Helvetiorum, qui mœnia ſua incenderunt, quaſi ſacramento, ne redirent. Simili juramento ſe aliquando obſtrinxêre Lacedæmonii, cùm Meſſenios obſiderent, *non priùs, quàm Meſſeniam expugnaſſent, reverſuros.* Juſt. l. 3. c. 4. Cæſaris etiam milites bello civili jurarunt, *non redituros ex acie, niſi victores.* 2 Vejentium. 3 Jovem. Vide ſuprà 1, 1, 11. 4 *Scalæ à ſcandendo* dictæ ſunt, quod his altiora *ſcandamus.* 5 Impetu, incurſione. 6 Subterraneo meatu. *Cuniculus* enim eſt foramen ſub terra occultum, ad ſuffodiendas urbes inventum: à ſimilitudine animalis, quod cavernis ſubterraneis delectatur. Hinc *agere cuniculos*, eſt ſpecus ſubterraneos effodere, per quos occultus in locum aliquem fiat aditus. 7 Cuniculis. 8 Confeſtim. 9 Decima pars prædæ. 10 Quòd ſcilicet ejus ope & conſilio vicerunt. 11 Pythonis ſerpentis interemptori, cujus pelle tripodes in templo Delphico tectæ erant. Ovid. Met. 1. *Inſtituit ſacros celebri certamine ludos, Pythia perdomitæ ſerpentis nomine dictos.* 12 Popülationem, ſpoliationem. 13 Vejentanæ. 14 Veſtigia? Q. d. nulla. Ita cecidit Perſepolis, de quâ Curt. 5, 7, 9. eleganter: *Hujus veſtigium non inveniretur, niſi Araxes amnis oſtenderet.* Propert. l. 4. El. 11, 27. *Et Veji veteres, & vos tùm regna fuiſtis: Et veſtro poſita eſt aurea ſella foro. Nunc intra muros paſtoris buccina lenti cantat, & in veſtris oſſibus arva metunt.* 15 Periclitatur. Sed profectò talium apud Sapientes nunquam laborat fides. Ipſe Seneca l. 1. Controv. 1. multis docet, *maxima & firmiſſima mutari, minui, tolli, aboleri; omnium inſtabilem & incertam felicitatem eſſe.*

CAP.

CAP. XIII.

[1] *Bellum Gallicum.*

1 , HInc ſive invidiâ Deûm , ſive [3] fato , [4] rapidiſſimus
procurrentis imperii curſus , parumper Gallorum
2 Senorum incurſione ſupprimitur. Quod tempus populo
Romano neſcio utrum clade [5] funeſtius ſ erit , an virtu-
3 tum [6] experimentis ſpecioſius. [7] Ea certè fuit [7] vis cala-
mitatis , [8] ut in experimentum illatam putem divini-
4 tùs , ſcire volentibus immortalibus Diis , an Roma-
na virtus imperium orbis mereretur. [9] Galli Seno-

1 Hujus belli meminerunt Liv. 5, 36. Val. Max. 1, 5, 1. Plutarch. Camillo c. 27. Virg. Æn. 8, 657. Mart. 13, 74. Ovid. Faſt. 6, 351. Al. *hic.* Galli Senones, à legatis Romanorum irritati, dùm ſponte Clusii obſidione ſolvunt, ad Alliam flumen occurrentes Romanos profligant: diſſipatos inſecuti, Urbem diripiunt, diruunt, incendunt: inde ad Capitolium ſedent menſes ſeptem, ſed Galli à Camillo Dictatore cæduntur: Roma liberatur. Galli iterùm ad Anienis ripam poſt triceſimum annum cæſi ſunt. Intra duodecimum annum deinceps in agro Pontino afflicti, tandem à Dolabella ad lacum Vadimonis ad unum omnes Senones deleti ſunt. Olet hoc paganicam impietatem: ſicut illud Curtii 6, 2, 19. *Nec ſibi ignaviam militum obſtare, ſed Deorum invidiam, qui fortiſſimis viris ſubitum patriæ deſiderium admoviſſent*, &c. Et ab eodem turbido fluit alveo querela Macedonum apud eundem 10, 5, 10. ſuper obitu Alexandri magni, *tam viridem, & in flore ætatis fortunæque*, invidia Deum *ereptum eſſe rebus humanis.* 3 Poteſtate illa, quæ res humanas inevitabili ſorte diſpoſuit. 4 Velociſſimus, id eſt, dùm imperium Romanum celeriter & inſigniter incrementum capit. Eâdem ſimilitudine utitur. Sen. Ep. 101. ubi de Cornelio Senecione loquitur: *in ipſo procurrentis pecuniæ impetu raptus eſt*, id eſt, dum & celeriter & inſigniter diteſcit, ac ſe collocupletat, dùm res familiaris ejus, & grande & velox incrementum capit, morte interceptus eſt. 5 Perniciofius, exitialius. 6 Tentamentis, probationibus pulchrius, magnificentius. Nihil hoc membro in toto Floro gravius, ſapientius & argutius. 7 Moles. 8 Propter explorationem. Res adverſas Virtutum eſſe experimenta, judicavit etiam Plin. l. 9. Ep. 26. *Nequaquam par Gubernatoris eſt virtus, cùm placido, & cùm turbato mari vehitur: tunc admirante nullo illaudatus, inglorius ſubit portum; at cùm ſtridunt funes, curvatur arbor, gubernacula gemunt, tunc ille clarus, & Diis maris proximus.* 9 Galliæ Celticæ populi, inter Sequanam & Ligerim.

nes, [1] gens [2] natura ferox, moribus [3] incondita, [4] ad hoc ipſa corporum [5] mole, perindè armis ingentibus, adeò [6] omni genere terribilis fuit, ut planè nata ad hominum [7] interitùm, urbium [8] ſtragem, videretur. [9] Hi quondam ab ultimis terrarum [10] oris, & cingente omnia [11] Oceano, ingenti [12] agmine profecti, cum jam media vaſtaſſent, poſitis inter [13] Alpes & [14] Padum [15] ſedibus, ne his quidem contenti, per Italiam [16] vagabantur. Tum [17] Cluſium

1 Natio. *Gens* enim modò nationem ſignificat. Virg. Gens *inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor.* Quanquam *gentis* appellatio generalior eſſe videtur, multaſque ſub ſe comprehendere nationes. *Gens* enim Itala Latinos habet, Hetruſcos, Campanos, Umbros, Picentes, & hujuſmodi. Modò ſignificat familiam & domum: ut, *gens Ælia*, *Valeria*, pro Æliorum, & Valeriorum familia. Undè *gentiles* dicuntur, qui ex eadem familia ſunt: & *gentilitius*, quod eſt ex gente aut familia. 2 A natura, per naturam indomita, fera. *Natura* propriè ſumitur pro generatione & nativitate viventium: atque hæc eſt prima & germana, tam apud Latinos, quàm apud Græcos, hujus vocis ſignificatio, Dicitur enim Latinis *natura*, quaſi à *naſcendo*. Græcis verò *natura* dicitur Φύσις, ἀπὸ τοῦ Φύειν, quod eſt *naſci*. 3 Agreſtis, rudis, impolita. 4 Inſuper, præterea. 5 Proceritate, magnitudine. 6 Similiter de Vercingetorige Florus noſter infra 3, 10, 20. 7 Exitium. 8 Everſionem. 9 Galli Senones. 10 Finibus. Virg. *Trojæ qui primus ab* oris. *Ora* propriè èſt extremitas cujuſque rei. Hinc veſtimentorum extrema *Ora* dicuntur. 11 Mari magno, *Oceanus* enim appellatur univerſum mare, quod univerſam circuit terram. *Oceanus* (ſecundum Poëtas) fuit Cœli & Veſtæ filius, & maritus Tethyos, quem Poëtæ maris Deum eſſe aſſerunt. Dictus eſt autem *Oceanus*, à Græcâ voce ὠκύς, id eſt, *velox*, ut quidam putant. Hic Oceanus in varia maria ac ſinus varie diſtribuitur. Vide quæ nos ad Sal. p. 233. b. 12 Exercitu. 13 Montes altiſſimos, diſterminantes Galliam ab Italia. A candore nivium nomen habent. 14 *Padus* (vulgò *il po*) fluvius eſt Italiæ aurifer, ſicut Tagus Hiſpaniæ, Hebrus Thraciæ, Pactolus Aſiæ, Ganges Indiæ, ut l. 33. docet Plin. Hic fluvius nulli amnium claritate eſt inferior, Græcis dictus *Eridanus*, Ἠριδανός, ac pœna Phaëtontis inſignis, ex imis radicibus montis Veſuvii profluens. 15 Habitationibus, domiciliis. Virg. Sedes *ubi fata quietas Oſtendunt.* Propriè eſt ſella, in qua ſedemus. 16 Hùc illùc oberrabant. *Vagari* eſt à nomine *vagus*: *vagi* autem propriè dicuntur, qui ſine negotio modò hùc, modò illùc inutiliter diſcurrunt: ſic dicti, quòd *vacui*, id eſt, ſine negotiis, *aguntur*. Hinc *vagari* dicimus inutiliter peragrare, huc illuc oberrare. Virg. 4. Æn. *Uritur infelix Dido, totáque* vagatur *Urbe furens.* Et *vagabundi* vocantur, qui modò huc, modò illùc diſcurrentes, tempus inutiliter abſumunt. 17 Urbem Etruriæ, Porſenæ quondam Regiam.

obſidebant.

obſidebant. [1] Pro ſociis ac [2] fœderatis populus Roma-
nus [3] intervênit. Miſſi ex more [4] legati. [5] Sed quod
jus apud Barbaros ? [6] ferocius agunt : exindè certa-
7 men. [7] Converſis igitur à Cluſio , Romamque ve-
nientibus , ad [8] Alliam flumen cum exercitu Fabius
Conſul occurrit. Non [9] temerè fœdior clades. Ita-
8 que [10] hunc diem [11] faſtis Roma damnavit. [12] Fuſo
exercitu, jam mœnibus Urbis appropinquabant. Erant

1 Ad defenſionem ſociorum. Livius tamen l. 5. c. 35. expreſſè ſcribit, Cluſinis adverſus Romanos nullum jus ſocietatis amicitiæve fuiſſe. 2 Fœdere & amicitià conjunctis. 3 Interceſſit. Sic *interveniunt raptæ pugnantibus*: ſupra 1, 1, 1,. 4 Viris ejuſmodi, qui legationem ſuſciperent, & mandata perferrent. *Legatus* enim is dicitur, qui legationem ſuſcipit, qui mandata perfert. Virg. Legati *reſponſa ferunt*. *Legatus* item in bello dicebatur, qui Imperatoris poteſtate fungebatur, maximamque eo abſente in exercitu obtinebat auctoritatem, aut qui ab Imperatore cum parte copiarum in expeditionem mittebatur, aut præſidio præficiebatur. Legati autem à Romanis miſſi fuêre três Fabii, quorum Q. Fabius Ambuſtus, quia contra jus gentium arma in Gallos moverat, repoſcebatur a Brenno Rege dedi eum ſibi aut puniri: qui cùm legationem ſuam à populo Romano contemptam intellexiſſet, exercitum, relicto Cluſio, movet ad urbem Romam, armis injuriam vindicaturus. Fabio Ambuſto ob liberatam urbem Romam ob hanc cauſam Tribunus plebis diem dixit: ſed tempeſtiva mors judicio & pœnæ reum eripuit. 5 Hi enim, quoniam *plurimùm gladiis ac poteſtate valent ferri*, amicire ſe judicant. Undè Marcellinus: *Barbaris omne jus in viribus eſſe aſſuevit*. Ita Tiridates apud Tacit. An. l. 15. c. 1. inquit: *Id in ſummâ fortunâ æquius, quod validius*. Nec tamen ad ſolos Barbaros hoc pertinet. Audi ex principe Græcorum urbe principem Lyſandrum: qui *Argivis, in controverſiâ de agris adverſus Spartanos juſtiora ſeſe afferre argumenta dicentibus, gladium ſtringens: Qui hunc, inquit, tenet, optimè de finibus agrorum diſputat*. Plutarch. in Apophth. Lacon. c. 94. 6 Al. *ferro cauſas*. Sic apud Tac. Germanorum *rixæ raro conviviis ſæpiùs cæde & vulneribus tranſiguntur*. 7 Galliis ſcilicet. 8 Umbriæ fluvium in Sabinis, ex Cruſtumenis montibus in Tiberim defluentem: ubi Romanus exercitus à Gallis profligatus eſt. 9 Facilè. Quint. *Ingeniorum præcox genus non temerè pervenit ad frugem*. 10 Quo Romani à Gallis cæſi ſunt. 11 Inter atros & nefaſtos dies retulit, connumeravit. Lucan. 7, 403. *Et damnata diu Romanis Allia faſtis*: dictuſque *Alienſis* & *Cremerenſis dies*; quem Liv. & Tac. faciunt ad diem 15. Kal. Sextiles, id eſt, poſtridiè Idus. 12 Profligato, proſtrato, victo. Virg. *Illi etiam, ſi quos obſcurâ nocte per umbram Fudimus inſidiis, totâque agitavimus urbe, Apparent*. Propriè *fundo* ſignificat diſpergo: diffundo, emitto. Et quia metalla igne liquefacta funduntur, *fundere* etiam dicuntur artifices aliquem, cùm effigiem alicujus arte fuſoria exprimunt: unde metalla dicimus *fuſa*, id eſt, liquefacta. Vide Sal. noſtrum p. 35. a.

nulla [1] præſidia. [2] Tùm igitur, aut nunquam aliàs, ap-
9 paruit vera illa Romana [3] virtus. Jam primùm majores natu [4] ampliſſimis uſi honoribus, in forum coëunt: ibi [5] devovente Pontifice, Diis ſe [6] manibus con-
10 ſecrant: ſtatimque in ſuas quiſque ædes regreſſi, ſicut [7] in trabeis erant, & [8] ampliſſimo cultu, in [9] curulibus ſellis ſeſe poſuerant: ut cum veniſſet ho-
11 ſtis, [10] in ſuâ dignitate morerentur. Pontifices,

1 Sive Romani multum Gallorum arma contempſerint ſecunda, quæ diu faverat, fortuna ebrii, ſive fato cum Floro adſcribere libeat, eos multum hic erraſſe certum. Quid enim inſanius, quàm nudare, quæ ſufficerent, præſidiis urbem? juventutem educere? *Præſidium* propriè dicuntur milites, qui unius præfecti imperio parent, & cuſtodia, vel defenſioni arcis, oppidi, vel perſonæ præſident. 2 Infrà 2, 2, 21. *Romanæ urbis magnitudo calamitatibus ferè approbatur.* 3 Robur & fortitudo animi. *Virtutis* enim vocabulum apud Latinos, teſte Cic. 2. Tuſc. Quæſt. à *viro* videtur deductum eſſe: undè etiam ſæpe pro fortitudine & vi (ut & hoc loco) quæ viri propria virtus eſt, propter excellentiam accipitur. Horat. *Eſt in juvencis, eſt in equis patrum* Virtus. Quoniam autem fortitudo cæteris omnibus virtutibus excellit, factum eſt, ut omnes rectæ animi affectiones *virtutes* appellentur. 4 Qui curules geſſerant magiſtratus. Hi enim honores ampliſſimi Romæ fuerunt. *Honore uſi* ſimpliciter dicebantur, qui magiſtratum geſſerant, quos & *Honoratos* dixerunt. 5 Morti addicente ſolenni prece. Devotionis formula hæc erat: *Jane, Jupiter, Mars, Pater Quirine, Bellona, Lares, Divi Novenſides, Dii Indigetes, Divi, quorum eſt poteſtas noſtrorum hoſtium, Diique Manes, vos precor, veneror, veniam peto, obſecroque uti Populo Romano Quiritium vitam ſalutemque proſperetis, hoſteſque populi Romani Quiritium terrore, formidine, morteque afficiatis; ſicut verbis nuncupavi, ita pro Republicâ Quiritium exercitu, legionibus, auxiliis pop. Rom. Quiritium, legiones auxiliaque hoſtium mecum Diis Manibus Tellurique devoveo.* Hoc igitur modo pro reliquis Romanæ Reipublicæ ſe devoverunt Senatores iſti decrepiti, quorum exemplum poſteà ſecutos Curtium & Decios, ex hiſtoria Romana conſtat. Videndus præter alios Caſaubonus ad Suet. Calig. c. 14. 6 Inferis devovent. 7 Trabeis amicti erant. Fuit enim hoc ſtudium Veteribus, ut extremo diſcrimini jam propinqui, quàm decentiſſime morerentur. Sic Cleopatra, *maximos induta cultus*, ad mortem ſe paravit: infrà 4, 11, 11. Et *Varus, liberti, quem id facere coëgerat, manu, cùm ſe inſignibus honorum velaſſet, jugulatus eſt.* Velle. 2, 71, 5. Suet. Aug. c. 99. *Supremo die petito ſpeculo, capillum ſibi comi, ac malas labantes corrigi præcepit.* Vide Curt. 5, 5, 2. & Juſtin. 14, 6, 5. Socrates tamen hauſturus cicutam, oblatum ab Apollodoro talem cultum, animo magno reſpuit. 8 Auguſtiſſimo habitu. 9 Quibus ipſi, dùm Ædilis Curulis officio fungebantur, utebantur. *Sella curulis* fuit ſella eburnea, quâ in publico & privato loco ſedendi cauſa utebantur: vide ſuprà. 10 In ſuæ dignitatis inſignibus.

&

& [1] Flamines, quicquid [2] religiosissimi in templis erat,
partim in doliis defossa [3] terræ recondunt, partim im-
12 posita [4] plaustris secum avehunt. Virgines simul [5] ex
sacerdotio Vestæ, [6] nudo pede fugientia [7] sacra comi-
tantur. Tamen [8] excepisse fugientes unus è plebe fer-
tur Lucius [9] Albinius, qui, depositis uxore & liberis,
[10] virgines in plaustrum recepit: adeò, tùm quoque
in [11] ultimis, [12] religio publica [13] privatis affecti-
13 bus antecellebat. [14] Juventus verò, quam satis
constat vix mille hominum fuisse, duce Manlio,
[15] arcem Capitolini montis [16] insedit, [17] obtestata
ipsum [18] quasi præsentem Jovem, *ut, quemadmo-
dùm ipsi ad defendendum templum* [19] *ejus concurrissent*,
[20] *ita ille virtutem eorum numine suo tueretur.* Ade-
rant interim Galli, apertamque Urbem primò tre-

1 Sacerdotes. *Flamines*, ut Varro testatur, dicti sunt, qui caput vinctum habeant filo, & cognomen accipiunt ab eo Deo, cui sacra faciunt. Ergo *flamen* dictus videtur quasi *filamen* à *filo* lanæ, quo caput vinctum habebat, quod aperto omnino capite esse non liceret. Livius scribit, Numam flaminem Jovi assiduum sacerdotem creavisse, insignique eum veste & curuli regiâ sellâ adornasse, huic duos flamines adjecisse, Marti unum, alterum Quirino. 2 Sanctissimi, quòd maxima religione colitur. 3 Humi abscondunt. Loquitur de mysteriis, quæ non nisi initiati aut spectare, aut audire poterant. 4 Curribus. 5 Vestæ Deæ consecratæ. 6 Reverentiæ & humilitatis ergo. Κακοζηλίαν diabolicam hic animadverte. Jusserat Deus Mosen, cùm illi appareret in rubo, *excalceare se*, locum namque terram sanctam esse, in quo staret, sicut legimus Exod. 3. 7 Cæremonias, religiones, rebus ipsis consecratas, ut Deorum imagines, &c. Sic Virg. Æn. 2. *Tu, genitor, cape sacra manu, patriosque penates.* 8 Accepisse plaustro seu curru. 9 Ita Livius lib. 5. cap. 40. At Val. Max. 1, 1, 10. L. Alvanium eum vocat. 10 Vestales scilicet. 11 Periculosissimis. 12 Sanctitas. 13 Propriis liberis & uxori præSvalebat, plus poterat. 14 Juvenes Romani. 15 Ipsum Capitolium sive templum Capitolinum. 16 Occupavit ad intercipiendos hostes. 17 Obnixè precata. *Obtestari* enim est precari, orare vehementiùs, implorare. Hoc verbo utimur in summis negotiis, & ferè semper cum adjuratione. Sal. *Te, atque Senatum obtestamur, consulatis miseris* civibus. 18 Quia opinio invaluerat jam apud Romanos, Jovem loco illi quasi semper præsentem, peculiarem ejusdem in se suscepisse tutelam. Cic. in Ver. *Homines cùm* (simulacrum Cereris) *viderent, ipsam videre se Cererem arbitrabantur.* 19 Jovis. 20 Notanda hic sapientia Gentilium, qui censebant *manum moventem cum Minervâ*, id est, gratiæ Divinæ accedere debere ingenium atque industriam. Convenienter Euripidis: τῷ γὰρ πονοῦντι καὶ θεὸς συλλαμβάνει, *Laboranti enim & Deus succurrit.*

pidi, [1] ne quis subesset dolus, mox ubi [2] solitudinem vident, [3] pari clamore & impetu invadunt: patentes passim domos adeunt: ubi sedentes in [4] curulibus suis [5] prætextatos senes, velut Deos geniosque venerati: mox eosdem, postquam esse homines liquebat, alioqui nihil respondere [6] dignantes, [7] pari vecordia [8] mactant, facesque tectis injiciunt: & totam Urbem igne, [9] ferro,
15 manibus [10] exæquant. Sex mensibus [11] barbari (quis crederet?) circa montem unum pependerunt, nec diebus modò, sed noctibus quoque omnia experti: cum tandem [12] Manlius nocte [13] subeuntes, clangore
16 anseris excitatus, à [14] summa rupe dejecit: & ut spem hostibus demeret, quanquam in [15] summa fame, tamen ad speciem fiduciæ, [16] panes ab [17] arce [18] jaculatus est. Et [19] stato quodam die, per medias hostium [20] custodias, Fabium Pontificem ab arce demisit: qui [21] solemne

1 Imperatori egregio, omnia quæ hostis agit, maxime insperata suspecta esse debent. Tunc potissimùm insidiis locus est, ubi nemo eas esse suspicatur. Ita apud Liv. l. 44. c. 7. Cos. Marcius Dium urbem, à Macedonibus relictam, ingressus, *vix satis* poterat *credere in tantis rebus, sinè causâ relictis, non aliquem subesse dolum.* 2 Hominum vacuitatem & carentiam. 3 Æquali, ac ante, trepidatione. *Pari* enim refertur ad præcedens *primò*, ut paritas illa sit trepidationis cum clamore & impetu, non autem horum inter se. Ita sequitur *pari vecordiam*, sc. ut ante, veneratione. 4 Sellis eburneis. 5 *Prætextati* fuerunt non puerilis tantùm ætatis juvenculi; sed & qui jam vel gesserant Magistratum, vel alio dignitatis honore præditi fuerunt. 6 Livius irritatos esse ad Senatorum cædem Gallos à Papirio tradit, qui Gallum, barbam sibi demulcentem, eburneo Scipione percusserit. 7 Sc. ut ante, veneratione. 8 Trucidant, interficiunt. 9 Ense. 10 Solo æqualem faciunt. 11 Galli Senones. 12 Capitolinus dictus. Prænomen est Marcus. 13 Appropinquantes. *Mira Fortuna*, inquit Veget l. 4. c. 26. *Viros, qui universum orbem erant missuri sub jugum, avis una servavit.* Item Lucret. *Romulidarum arcis servator candidus anser.* Diximus fere eadem ad Prolog. num. 4. 14 Ab apice rupis. 15 Extrema, maxima. 16 Inde Jupiter Pistor. Lege Ovid. Fast. 6, 350. 17 Capitolini. 18 Dejecit. Præcipuum existimatur in Duce, si celare possit inopiam suam. Id fecisse Thrasybulum, Milesiorum Ducem, scribit Herodot. l. 1. Nam Halyatem obsessorem sic elusit, cùm trumentum, quod Mileti habebat, omne in forum comportaret, & cives omnes juberet epulari. Hoc videns Caduceator, ab Halyate missus, persuasit illi, superesse copias diuturnæ obsidioni suffecturas. 19 Solemni, statuto. 20 Stationes. 21 Sacrificium quod certis temporibus fiebat. Sic Veget. *diem solemnem* vocat, quem paulò ante *statutum* dixerat. Notandum autem, talia sacra non potuisse ritè fieri, nisi propriis & suis locis: nec enim alia causa fuit Fabio tantum ad eundi discrimen. Liv. l. 5. c. 52. *Sacrificiis solemnibus non dies magis stati, quàm loca sunt, in quibus fiant.*

 sacrum

facrum in [1] Quirinali monte [2] conficeret. Atque ille per
media hoftium tela incolumis [3] religionis auxilio rediit,
17 [4] *propitiosque Deos* renunciavit. [5] Noviffime, cùm jam
obfidio [6] fua [7] barbaros fatigaffet, [8] mille pondo auri
[9] receffum fuum venditantes, idque ipfum per infolen-
tiam, cùm ad iniqua pondera addito adhùc gladio, fu-
perbè væ victis [10] increparent, fubitò aggreffus à tergo
Camillus adeò cecidit, ut omnia incendiorum veftigia,
18 Gallici fanguinis [11] inundatione, deleret. Agere gra-
tias Diis immortalibus, ipfo [12] tantæ cladis nomine,
libet. Paftorum [13] cafas ignis ille & flamma pauperta-
tem Romuli abfcondit. Incendium illud quid [14] egit
aliud, nifi ut deftinata hominum ac Deorum domicilio
civitas, non deleta, non obruta, fed expiata potiùs, &
[15] luftrata videatur? Igitur poft affertam à Manlio, refti-
19 tutam à Camillo [16] Urbem, [17] acrius etiam vehemen-
tiusque [18] in finitimos [19] refurrexit. Ac primum omnium
illam ipfam Gallicam gentem non contentus mœnibus
expuliffe, cum per Italiam [20] naufragia fua latius [21] tra-
heret, fic perfecutus eft duce Camillo, ut hodiè nulla
20 Senonum veftigia fuperfint. Semel apud Anienum tru-
cidati, cum fingulari certamine Manlius aureum [22] tor-

1 In quo Quirini templum erat, eique facra fiebant. 2 Id eft, facrificaret. 3 Sanctitatis. 4 Faventes. Sive tales extra reverâ monftrarent, five propitios effe Fabius finxerit. Hoc faltem egit, ut, tacti fuperftitione animi, quia Diis fe curæ effe credebant, nec obfidionis difficultatibus, nec hoftium minis frangerentur. 5 Ad extremum, poftremò. 6 Propria. *Suus* enim aliquando ponitur pro proprio, nativo, aut eo, quod quis affectu fuum fecit: ut, *Sua fortuna*, *Sua natura*, id eft, quam quis in poteftate habet: infra 3. 5. 21. Sic, Suâ *magnitudine prœpedita Antiochi acies* 2, 8, 17. 7 Gallos Senones. *Barbari* dicebantur Græcis omnes aliæ gentes, etiam moribus legibusque cultiffimæ. 8 Centum & duodecim millia Coronatorum, paulò ampliùs. Notum autem Romanos *aurum argentumque librafse*, id eft, ex pondere fummam ejus collegiffe, ut nos ex numero & notis. 9 Difceffum, abitum fuum fæpè vendentes, aut fpondentes. 10 Illuderent, dicteria in eos jacerent. Al. *gladio*, *infuper væ victis increparent*. Sed affentior Freinshemio, qui mavult ea fubintelligere, quàm contra tot manufcriptorum confenfum aliquid tentare. 11 Exundatione, diluvio. 12 Ob tantam cladem. 13 Tuguria, domos rufticas. 14 Effecit, profecit. 15 Illuftrata. Unde *Timagenes*, *felicitati urbis inimicus*, *ajebat*, *Romæ fibi incendia ob hoc unum dolori effe quòd fciret meliora refurrectura*, *quàm arfiffent*. Sen. Ep. 91. 16 Romam. 17 Vehementiùs, majore vi & impetu. 18 Contra. 19 Rursùs infurrexit. 20 Cladem fuam. Sic, *Naufragium belli*: infrà 4, 11, 7. 21 Circumferret. 22 Ornamentum colli ex auro contorto confectum.

quem [1] barbaro inter ſpolia detraxit : inde Torquati.
Iterùm Pomptino agro, cùm in ſimili pugnâ Lucius
Valerius, inſidente galeæ [2] ſacrâ alite adjutus, retulit
21 ſpolia : & indè [3] Corvini. Tandem [4] poſt aliquot an-
nos, omnes reliquias [5] eorum in Etruriâ [6] ad lacum
Vadimonis [7] Dolabella delevit : ne quis exſtaret in
ea gente, quæ incenſam à ſe Romam urbem gloria-
retur.

1 Gallo. 2 Corvo. *Sacram alitem* vocat ob augurium, cujus gratia multum obſervabatur hæc avis : vel quia, ut ſcribunt Liv. l. 7. c. 26. Val. Max. 8, 15, 5. à Deo credebatur immiſſa. *Alitem Apollinis* vocat Apulejus. Silius Italicus *Phœbeam alitem*. 3 Al. *Corvi*. 4 Circiter ſeptuaginta. 5 Gallorum Senonum. 6 Ad eundem lacum à Romanis cæſos fuiſſe Etruſcos, è Livii 9, 29, 6. notavit Freinshemius in hunc locum Flori. 7 Scilicet P. Cornelius.

CAP. XIV.

[1] *Bellum Latinum.*

1 [2] CONverſus à Gallis in Latinos, Manlio Torquato,
Decimo Mure Conſulibus, ſemper quidem æmu-
latione imperii infeſtos, tùm verò contemptu Urbis
incenſæ; cùm [3] *jus civitatis*, [4] *partem imperii* ac *ma-
giſtratuum* poſcerent, atque jam amplius, quàm con-
2 gredi auderent : quo tempore quis ceſſiſſe hoſtem mi-
rabitur? cum [5] alter Conſulum [6] filium ſuum, quia

1 De hoc bello lege Liv. l. 8. Val. Max. 6, 9, 1. & 9, 3, 4. Cic. Offic. l. 3. c. 31. 2 Latini reſponſo feroci, quo alterum Conſulem è Latio fieri petebant, populi Romani arma in ſe converterunt. Manlius Torquatus Conſul filium ſecuri percuſſit, quia contra edictum Conſulis pugnaverat. P. Decius ſeſe pro legionum ſalute devovet. 3 Libertatem civis Romani, qua Tribum cum honorum petitione conſequerentur. Hoc pertinaciter ſociis negarunt Romani, donec poſt crudeliſſima bella *victis afflictiſque, ipſi exarmati, quam integri univerſis civitatem dare maluerunt*, ut Vellejus loquitur. 4 Nempe ut alter Conſul Latinus eſſet, ſive ex Latio crearetur, & Senatus pars æqua ex utraque gente eſſet. 5 Manlius Torquatus. 6 T. Manlius.

contra

contra [1] imperium [2] pugnaverat, quamvis victorem, occiderit, [4] quasi plus in imperio esset, quàm in victo-
3 ria: [5] alter [6] quasi monitu Deorum, [7] capite velato
4 primam ante aciem [8] Diis manibus se devoverit: ut in [9] confertissima se hostium [10] tela [11] jaculatus, novum ad victoriam [12] iter, sanguinis sui semita, [12] aperiret.

1 Præceptum, jussum, scilicet patris sui Manlii. Edixerant enim Consules, ne quis extra ordinem in hostem pugnaret, ut sc. militaris disciplina ad priscos redigeretur mores. Forte Titus Manlius, Consulis filius, a gregario quodam Latino (nempe Geminio Metio, ad singulare certamen provocatus, sive quòd ferocis animi juvenis esset, sive ira, seu detrectandi certaminis pudore, oblitus imperii patris & Consulum edicti, præceps ad id certamen agitur, ibique hostem aggressus occidit. Victor ergo spoliisque potitus, ovans rediit ad patrem, dicens: *Ut me omnes tuo sanguine natum esse intelligant, provocatus equestria hæc spolia capta ex hoste cæso reporto*: quem pater, advocata concione, ut exemplum cæteris statueret se vindicem militaris disciplinæ, terroremque omnibus incuteret, ne quid auderent contra Imperatorum edicta moliri, statim spoliari & virgis cædi ac securi percuti jussit: atque hinc *Imperiosi* cognomen Manlio datum multi contendunt. 2 Contra Geminium. 3 Necaverit: fuit enim virgis cæsus, & securi percussus, ut diximus. 4 Quasi majus emolumentum esset in jussis, quam in victoria, id est, quasi aliquid præter victoriam ex imperio & disciplinâ exspectandum sit. 5 Sc. *Consulum*, nempe Decius Mus. 6 Imò Deorum monitu id factum Livius testatur, cum utrique Consuli visa species viri supra humanum habitum denuntiantis, ex unâ acie exercitum, ex altera Imperatorem Diis manibus Terræque matri deberi. 7 Quod in cultu religioso, ut sacrificiis & adoratione, moris erat apud paganos. Vide Plut. in Quæst. Rom. Varro docet *Velatos* fuisse dictos, qui *caput cinctum toga lato* habebant. 8 Diis inferis se morti addixerit, tradiderit, destinaverit. 9 Densissima. Sal. *In* confertissimos *hostes incurrit*, id est, densissimos. 10 Sagittas. 11 Cùm se jecisset, misisset. 12 Viam faceret.

CAP. XV.

[1] *Bellum Sabinum.*

1 [2] A Latinis aggressus est gentem Sabinorum, [3] qui immemores factæ sub Tito Tatio affinitatis, [4] quodam contagio belli se Latinis adjunxerant.
2 Sed Curio [5] Dentato Consule, omnem eum

1 Hujus belli, tanquam parvi momenti, pauci meminerunt. De Sabinis populis Plin. l. 3. c. 12. & Sil. l. 8, 413. 2 Manius Curius Dentatus Consul Sabinos in potestatem populi Romani redigit. 3 Nihil mirum. Nam imperandi cupiditas rumpit omnia id genus vincula. 4 Nota, sæpe conjunctos Italiæ populos fuisse, ad premenda Romanorum incrementa. 5 *Dentati* cognomen invenit Curius, vel quia cum *dentibus* natus est, vel quia solidum unum os pro *dentibus* habuerit.

[1] tractum,

[1] tractum, quâ [2] Nar ambit, fonteſque [3] Velini, [4] Ha-
3 driatico tenus mari, igne ferroque vaſtavit. Quâ victo-
riâ, tantum hominum, tantum agrorum redactum in
poteſtatem, ut in [5] utro [6] plus eſſet, nec ipſe poſſet
æſtimare, qui vicerat.

1 Regionem. 2 Sabinorum fluvius in Fiſcello monte naſcens, qui per urbem Narniam fluens Tiberi immiſcetur. Videtur hoc Flori deſumptum ex 7. Æn. *Sulphureâ Nar albus aquâ, fonteſque Velini.* *Sulphureus* auctoribus dicitur, vel quod ſit ſulphurei ſaporis, vel ſubviridis coloris; cujus tamen aqua, quando hauritur, alba eſt. 3 *Velia* Lucaniæ oppidum eſt: unde *Velinus*, adject. ut *portus Velinus*. Virg. 4 Uſque ad Hadriaticum mare. 5 Hominibus captis, an agris. 6 Majus emolumentum.

CAP. XVI.

Bellum Samniticum.

1 [1] PRecibus deinde Campaniæ motus, non [2] pro ſe,
ſed, quod eſt [3] ſpecioſius, [4] pro ſociis [5] Sam-
2 nites invadit. Erat fœdus cum [6] utriſque percuſſum:
ſed [7] hoc Campani [8] ſanctius, & [9] prius, omnium
ſuorum deditione fecerant. Sic ergo [10] Romanus
3 bellum [11] Samniticum tanquam [12] ſibi geſſit. [13] Om-
nium non modo Italia, ſed toto orbe terrarum,
pulcherrima [14] Campaniæ [15] plaga eſt. Nihil [16] mollius

1 Pro Capuanis deliciis populus Romanus arma contra Samnites movet: indè Campaniæ laudes à ſitu & fertilitate proſequitur: adhæc quinquaginta annorum cum Samnitibus bellum, & Caudinarum furcarum ignominiam à Romanis acceptam, Samnitibus eâdem ignominiâ repoſitam. Prima pars capitis hujus, de precibus ſc. & deditione Campanorum, habebatur à Livio l. 7. c. 30. &c. reliquum l. 9. 2 Ad defenſionem ſui. 3 Magis conſpicuum, pulchrum, generoſum. 4 Tertium membrum diviſionis propoſitæ ſuprà l. 1. c. 9, 6. 5 Populi in Samnio, quæ regio eſt Italiæ. 6 Sc. *populis*, nempè Samnitibus & Campanis. Sed hoc falſum: nam cum ſolis Samnitibus fœdus percuſſum eſt. Eâ enim causâ repulſi primò Campani auxilium contra Samnites implorantes, quòd negaret Senatus opem dare ſe poſſe fide fœderis illæsâ, externis, adverſus ſocios atque amicos. Coacti itaque Campani ſe & ſua Romanis dedêre, ut ſic illis liberet deditios ſuos tueri. Tunc opem illis pollicitus eſt Senatus, quia jam inde pro ſuis rebus & hominibus illud auxilium dabatur. Nam dedititii in poteſtate ſunt ac dominio eorum, quibus dediti ſunt. 7 Fœdus. 8 Arctius. 9 Potius. 10 Sc. populus. 11 Adverſus Samnites. 12 In ſuam utilitatem. 13 Campaniæ laus ſumpta eſt ex Plin. l. 3. c. 5. Eleganter Silius Campaniæ laudes cecinit l. 8. 526. 14 Regionis Italiæ. 15 Regio, tractus. 16 Mitius, temperatius, clementius aëre. Sic dicuntur volucres *cœli* ros *cœli*, &c. Alioqui ſumitur pro æthereâ regione ſola, & totâ (quæ propriiſſima eſt acceptio) ſtellas omnes continente, tam fixas, quam errantes. Nomen habet *cœlum* aliis à *cœlando*, id eſt, ſculpendo, eò quod ſtellis quaſi *cœlatum* & ornatum ſit.

cœlo :

cælo : [1] denique [2] bis floribus vernat. Nihil [2] uberius
4 solo : [3] ideo [4] Liberi [5] Cererisque certamen dicitur. Nihil [6] hospitalius [7] mari. Hic illi [8] nobiles portus, [9] Cajeta, [10] Misenus, & tepentes fontibus [11] Bajæ :
5 [12] Lucrinus & Avernus, quædam maris [13] otia. Hic [14] amicti vitibus montes, [15] Gaurus, Falernus, Massicus, & pulcherrimus omnium [16] Vesuvius, Ætnæi

1 Vox hæc sæpè, ubi res una memoratur, aut causa una allegatur, statim per se ex abrupto, & ante exspectatum solet inferri, ut hoc loco. Q. d. adeò verum est, nihil esse cœlo mollius, ut bis ver in anno habeat. 2 Floribus gignendis bis habet ver. 2 Fertilius. 3 Ideò Liber Ceresque de eo certarunt. 4 Ob vini generosissimi copiam. *Liber* autem appellatus est Bacchus, Deus vini, à *liberando*: quia vinum curas solvit, seu quòd vino usi liberè loquantur. 5 Ob frugum optimarum fœcunditatem. 6 Placidus, portuosius: multos enim commodos portus habet, qui sunt velut hospitia navium in alto jactatarum. Non homines tantùm *hospitales* sed etiam loca. Unde *inhospita tesqua*, deserta & cultu vacua, ac proinde accipiendis hominibus parùm idonea: ita & *inhospita maria* dici queunt, quorum littus importuosum & accessu difficile est. 7 Quod Campaniam alluit. 8 Clari, illustres. *Nobilis* dicitur quasi *noscibilis*, id est, dignus, cujus nomen omnibus cognitum sit. 9 Nomen habet (ut notat Freinshemius) à *Cajeta*, Æneæ nutrice. Virg. Æn. 7. *Tu quoque littoribus nostris Æneia nutrix, Æternam moriens famam Cajeta dedisti.* 10 Portus & promontorium est Campaniæ, olim urbs quoque satis celebris. Dictus à *Miseno*, Æneæ tubicine illic sepulto, teste Virg. Æn. 6, 234. 11 Promontorium & urbs & portus, à *Bajo*, Ulyssis socio illic sepulto. In hujus agro aquæ calidæ sunt, & ad voluptatem, & ad varios morbos commodæ. Fuit hic locus temperie aëris, & Romanorum frequentiâ, atque ornamentis ædificiorum celeberrima. Horat. *Nullus in orbe locus Bajis prælucet amœnis.* 12 Dictus à *lucro*, propter multitudinem piscium qui ibi capiebantur. 13 Eleganter Florus *quædam maris otia* esse dicit hæc æstuaria, quibus infusum mare velut quiescit & otiatur. Non movetur quippe mare, nec procellis obnoxium, quod intra illos receptus conceptum tenetur. De bonis etiam portubus hoc possis dicere, *quædam* videri *maris otia*. Quales sunt, in quibus naves haberi possunt ab omni ventorum flatu tectæ ac tutæ, sic ut vinculis alligari, aut anchorâ fundari ibi opus non habeant. In ejusmodi portubus *æquora tuta silent*, canit Virgilius. Freinshemius Indice in Florum nostrum, per *otia maris* portum intelligit. Non benè. Eodem modo *pax maris*, *pax fluminis*, infrà 4, 2, 28. Porrò eâdem Metaphorâ tribuit quietem fluctibus Virg. 5. Æn. *Mene salis placidi vultum, fluctusque quietos Ignorare jubes?* Ubi per *vultum* interpretes mutabilitatem maris intelligunt, quæ fit pro flatu & qualitate ventorum. Q. d. Vis, Æneam committam cœlo & Austris fallacibus, qui sum toties serenitatis fraude deceptus? Al. *Ostia* legunt, quibus aquam ex mari recipiunt. 14 Vestiti, cooperti. 15 Mons Campaniæ, in quo nascitur vinum præcipuæ bonitatis. 16 Mons est Campaniæ, agros habens miræ fertilitatis, nobilis generosissimo vino, & frequenti etiam incendio celebris. Eructat enim subinde flammas, & cinere quoque pingui vicina respergit. Flagravit sub Tito maximo incendio. Plinium, Naturalis Historiæ scriptorem, dùm illud sub Tito incendium Vesuvii, ejusque causas propiùs investigare contendit, crassâ aëris caligine suffocatum interiisse, ad Tacitum Plinius, ejus nepos, l. 6. Epist. 16. scribit.

ignis

6 ignis imitator. Urbes [1] ad mare, Formiæ, Cumæ,
Puteoli, Neapolis, Herculaneum, [2] Pompeji, & ipsa
[3] caput urbium [4] Capua, quondam inter tres maximas,
7 Romam, Carthaginemque numerata. Pro hac urbe,
his regionibus populus Romanus Samnites [5] invasit,
gentem, si opulentiam quæris, [6] aureis & argenteis
armis, [7] discolori veste, [8] usque ad ambitum armatam: si fallaciam, [9] saltibus ferè & montium fraude [10] grassantem: si rabiem ac furorem, [11] sacratis legibus, humanisque [12] hostiis in exitium [13] Urbis [14] agitatam: si pertinaciam, [15] sexies rupto
8 fœdere, cladibusque ipsis [16] animosiorem. Hos tamen quinquaginta annis per Fabios & Papirios pa-

1 Juxta mare. 2 Oppidum fuit ultra Herculaneum, paululum à mari remotum. 3 Metropolis, princeps. *Caput* enim sæpiùs sumitur pro eo, quod eminet, principem locum tenet. 4 De nomine hujus urbis variæ scriptorum sententiæ. *A campestri agro appellatam*, credit Liv. l. 37. c. 2. Plerique à *Capy*. Sil. *Tum Capys ut primus dederit sua nomina muris.* 5 Aggressus est. 6 Commune hoc fuit plerisque gentibus. Ita Persæ armati erant, Curt. 3, 10, 15. Just. 11, 13, 11. ita Parthi, Just. 41, 2, 10. Sic Cæsar apud Suet. c. 67. milites *habebat tam cultos, ut argento & auro politis armis ornaret; simul & ad speciem, & quò tenaciores eorum in prælio essent metu damni.* 7 Versicolori, diversorum colorum. Semel aut bis armati ac vestiti fuere Samnites, in eo prœlio, quo cæsi sunt à L. Papyrio Dictatore. 8 Ambitiosè, ut non usum magis armorum respicerent, quàm ornamenta. Quo fere sensu *ambitiosas comas* dixit Ammianus, ita magnas, ut ad ostentationem potiùs, quàm usum, comparatæ fuisse videantur. 9 Nemoribus, sylvis. 10 Turbantem, turbas dantem. Desumptum è Livii l. 9. c. 13. Similiter Florus infrà 4, 12, 10. *Dalmatæ plerumque sub sylvis agunt, inde in latrocinia promptissimi.* 11 Ita dicebantur, ut qui contra eas peccasset, *sacer*, id est, devotus alicui Deorum esset. Tales Samnitum leges fuisse, docet Liv. l. 10. c. 38. Samnites enim à ducibus suis ad jusjurandum coacti erant, se non fugituros, & quemcunque fugientem occisuros. Sic Labienus in exercitu Pompeji juravit, se, nisi victorem, in castra non rediturum. Cæs. de Bel. Civ. l. 3. 12 Sacrificiis. Intelligit eos, qui propter altaria cæsi jacebant, eò quòd jusjurandum abnuerant. 13 Romæ. 14 Impulsam, instigatam. 15 Auctor Epit. Liv. l. 11. in consulatu Fabii Gurgitis, qui de his triumphavit, scribit, *cum Samnitibus pacem petentibus, fœdusque quartò revocatum esse.* Notatur ibidem, sequentis anni Consulem Curium Dentatum bis triumphasse in eodem magistratu, *Samnitibus cæsis & Sabinis qui rebellaverant.* Sic quinquies fœdifragi Samnites. Et videtur tùm quoque fœdus cum his instauratum, quod tamen mox infregerunt. Atque ita sexies fœdus ruperunt. 16 Majorem in se animi vehementiam habentem. Quod suprà docuimus ad cap. 10, 2. Certissimum magni animi indicium est iniquæ fortunæ non cedere, prosperâ non extolli. Sallustius Cæsarem his verbis commendat: *In te præter cæteras unam artem egregiè mirabilem comperi: semper tibi majorem in adversis, quàm in secundis rebus, animum fuisse.* Orat. 2. de Rep. Ord.

tres,

tres, eorumque liberos, ita [1] subegit ac domuit, ita
[2] ruinas ipsas urbium diruit, ut hodiè Samnium in ipso
Samnio [3] requiratur: nec facilè appareat materia qua-
9 tuor & viginti triumphorum. Maximè tamen nota &
[4] illustris ex hac gente clades, [5] apud [6] Caudinas
furculas, Veturio Posthumioque Consulibus, accepta
10 est. Clauso enim per insidias intra [7] eum saltum exer-
citu, undè non posset evadere, stupens occasione
tantâ dux hostium Pontius, [8] Herennium patrem
consuluit, & ille, [9] *mitteret omnes, vel occideret*,
11 [10] sapienter, ut [11] senior, suaserat. Hic armis exu-
tos mittere sub [12] jugum maluit; ut nec amici fo-
rent beneficio, & post [13] flagitium hostes magis.
12 Itaque & Consules statim magnificè voluntariâ dedi-
tione turpitudinem [14] fœderis dirimunt, & [15] ultio-
nem flagitans miles Papirio duce, (horribile dictu!)
[16] strictis ensibus [17] per ipsam viam ante pugnam

1 Imperio suo subjecit. 2 Sæpiùs diruit, donec vix vestigium restet. 3 Quæratur, investigetur. Sic Cic. Ver. 5. dixit: *Ætnensis ager, sic erat deformis atque horridus, ut in uberrimâ Siciliæ parte Siciliam quæreremus.* Similis locutio Sen. Ep. 91. *Lugdunum, quod ostendebatur in Galliâ, quæritur.* 4 Memorabilis 5 Historia habetur à Liv. l. 9. c. 2. &c. Val. Max. 5, 1, 5. Ext. 7, 2, 14. Ext. Cic Off. l. 3. c. 30. Lucan. 2, 137. 6 Angustias montium, speciem furcarum repræsentantium, unde exire non poterant. À *Caudio* oppido dictas, ibi propinquo. 7 Id nemus, eam sylvam. 8 Ab Herennio patre consilium petit. 9 Dimitteret. 10 Scilicet ut vel tanto beneficio ad ineundam & colendam bonâ fide pacem obligaret Romanos, vel, occisâ juventute, destitutos militibus, bellum & vindictam in longum tempus cogeret differre. 11 Senex. Notus versiculus: *Consilio polles, cui vim Natura negavit.* Unde Plutarch. *Maximè salva est civitas, ubi consilia senum & juvenum arma obtinent.* 12 Hastas três, duas erectas, & unam transversam in formam patibuli. 13 Impositi jugi. 14 Fœdus non fuisse vult Livius, quia (ut apud eum affirmat Posthumius) injussu populi nihil sanciri poterat, quod populum teneret. 15 Al. *ultione flagrans.* Huc pertinet locus Tac. H. 2. c. 77. *Acrior e hodiè disciplinâ victis, quàm victores, agunt: hos ira, odium, ultionis cupiditas ad virtutem accendit; illi per contumaciam hebescunt.* Cui Silius l. 1. succinit: *Et fractis rebus violentior ultima virtus.* 16 Dicit milites, antequam manus consererent, in ipsâ procursione atque impetu, quo in hostem vadunt, strictis ensibus fuisse, id est, strictos enses habuisse. 17 Id est, in eo procursionis spatio, quod pilis emittendis sumitur. Mos enim prœlii fuit hic militi Romano, ut in concursu auspicando pila priùs emitteret, deinde gladiis strictis rem gereret. At in pugna adeò avidæ manus statim conserendæ cum Samnitibus fuit, ut pila, velut signo dato, abjiceret, strictosque gladios in ipso concursu præferret, ne qua mora daretur ardori pugnandi.

fuit:

fuit : & *in* [1] *congressu* [2] *arsisse omnium oculos*, hostis [3] auctor fuit : nec prius finis cædibus datus, quàm [4] jugum & [5] hostibus & [6] duci capto [7] reposuerunt.

1 Conflictu, prœlio, pugnâ. 2 Narrat hoc è Liv. l. 7. c. 33. Turno suo tribuit hoc Virg. Æn. 12. 101. *Totoque ardentis ab ore Scintillæ absistunt, oculis micat acriùs ignis.* Sic apud Homerum Iliad 15, 607. Hectori fulgebant oculi torvis sub superciliis. 3 Dixit, narravit. 4 Ignominiam Caudinæ deditionis. 5 Samnitibus. 6 Pontio. 7 Vicissim imposuerunt, reddiderunt.

CAP. XVII.

Bellum Etruscum & Samniticum.

1 [1] HActenus populus Romanus cum singulis gentium :
mox [2] acervatim : tamen sic quoque par omnibus.
[3] Etruscorum duodecim populi, Umbri [4] in id tempus
[5] intacti, antiquissimus Italiæ populus, Samnitium re-
liqui, in excidium Romani nominis repentè [6] conju-
2 rant. Erat terror ingens tot simul tantorumque po-
pulorum : latè per Etruriam [7] infesta [8] quatuor agmi-
3 num [7] signa [9] volitabant. [10] Ciminius interim [11] saltus
in medio, [12] antè invius, planè quasi [13] Calidonius,

1 Quæ hoc capite continentur, scribit Liv. l. 9. & 10. Entrop. 2, 1. Samnites, Etrusci, Umbri armorum societate bellum contra Romanos moverant : prœlio vincuntur à Fabio Maximo ad Ciminiam sylvam. Inde in Sentinati agrò dubio Marte pugnatur : ibi P. Decius Cos. P. F. cujus sinistrum cornu laborabat, sese patris exemplo devovit. Q. Fabius V. Consul victoria potitus est. 2 Conjunctim. 3 Inter hos populos, qui acervatim populo Romano sustinendi fuêre, perperam omisit Gallos. Nam Etrusci, Umbri, Samnites & Galli, hi quatuor simul populi, simul conjurarunt adversus Romanos. Vide Liv. l. 10. Et mirum sanè, quod tres tantùm populos hic recenseat Florus, qui in excidium Romani nominis conspirarunt, cùm mox *infesta quatuor agminum signa per Etruriam volitasse* dicat. 4 Usque ad. 5 Bello nondùm lacessiti. 6 Conspirant. 7 Nocivæ, adversæ copiæ sive acies, in hostem euntes, ut molestiam inferrent. 8 Sociaverant enim arma Etrusci, Galli, Samnites, Umbri, quorum signa seu vexilla singula singulis agminibus præferebantur. 9 Discursabant. Sic 2, 6, 32. *Cùm hostes per Campaniam Apuliamque* volitarent. 10 Lege Liv. 9, 36, 1. & Florum nostrum supra 1, 11, 8. ubi similis comparatio. 11 Sylva Ciminia, nemus Ciminium. 12 Quà anteà ultrò citròque iri non poterat. Livium loco citato imitatur, à quo fermè hæc expressa : *Sylva erat Ciminia magis tùm invia atque horrenda, quàm nuper fuerunt Germanici saltus.* 13 Calidonia Britanniæ sylva, eâ parte insulæ, quæ nunc Scotia dicitur, quæ primùm aperta est Romanis Claudio imperante. Multi hanc ursis nobilitatam referunt, ut Calidoniam, Ætoliæ sylvam, apris.

vel

vel [1] Hercynius, adeò tunc terrori erat, ut Senatus
[2] Conſuli denunciaret, [3] ne tantum periculi ingredi
4 auderet. Sed nihil horum terruit [4] ducem, qui [5],
fratre præmiſſo, exploraret [6] acceſſus. Ille [7] per
noctem [8] paſtorio habitu [9] ſpeculatus omnia, refert
5 [10] totum iter. Sic Fabius Maximus periculoſiſſimum
bellum [11] periculo explicavit. Nam ſubitò [12] incondi-
tos atque [13] palantes aggreſſus eſt; captiſque ſuperio-
ribus [14] jugis, [15] in ſubjectos [16] ſuo jure detonuit.
6 [17] Ea namque [18] ſpecies fuit illius belli, quaſi in
[19] terrigenas è cœlo ac nubibus tela [20] mitteren-

1 Hercyniæ ſylvæ Germanorum apud Romanos primus meminit Julius Cæſar l. 6. eamque latitudine novem dierum, longitudine ſexaginta dierum itinere, nec viſu nec auditum ſatis exploratam fuiſſe. 2 Q. Fabio. 3 Ne ſaltum Ciminium tranſiret. Denunciationem hanc à Senatu ſerò factum eſſe teſtatur Livius, utpote qui referat quinque legatos cum duobus Tribunis plebis, penetrata jam ſylva, & hoſtibus profligatis, ſuperveniſſe, nuntioſque victoriæ Romam reverſos. 4 Fabium. 5 Cæſone, vel, ut alii, C. Claudio. 6 Aditus, tranſitus ſylvæ: alibi vocat *Clauſtra*. 7 Imò interdiu & palam Etruſcis ſe immiſcuit, hoc ſolo tectus ac diſſimulatus, quod paſtorem præferret, linguæ etiam errore adjutus, qua ſe hoſtibus pro indigena inſinuavit. Livius Etruſcæ linguæ peritum fuiſſe hunc Fabii fratrem, qui Ciminiam ſylvam exploravit, & commercio linguæ fefelliſſe indicat. 8 Id eſt, pelle indutus. Simile factum occultantis ſeſe *alieno habitu* Cæſaris fuit apud Suet. in ejus vitâ c. 58 licet hoſtium caſtra non ingreſſus eſſet, ut explorator, ſed ut per ea penetraret ad ſuos, quos hoſtes obſidebant. 9 Exploratis, indagatis, perquiſitis, & veluti è ſpecula proſpectis omnibus. Hinc *ſpeculatores* dicti, qui vel è ſpeculis aſpiciunt; vel in bello ante exercitum explorandi gratiâ mittuntur. 10 Al. *tutum iter*; ut ſit ſenſus: ubi acceſſus exploraſſet, & omnia ſpeculatus eſſet, refert, tutò accedi & tranſiri poſſe. 11 Per periculum expedivit, extricavit. 12 Inordinatos, confuſos. 13 Diſperſos, ſine duce errantes. 14 Montis Ciminii. 15 In hoſtes, qui in plano erant, impetum fecit, eoſque delevit. 16 Suo arbitrio. Sic ſæpe loquitur Florus. Ita infrà 3, 17, 3. *Interceptis vectigalibus*, ſuo jure *peculabantur Rempublicam*. Al. *Jovis more*: ut infra 2, 6, 9. ubi ſimilis comparatio. 17 Talis. 18 Forma, imago prœlii ſeu certaminis. 19 Gigantes ex terra genitos, γηγενεῖς. Lucan. *Aut ſi terrigenæ tentarent aſtra gigantes*. Alludit enim ad Gigantomachiam, de quâ Poëtæ paſſim, adeòque ad Ipſum Jovem. Sed nimis Poëtice & præter veri fidem. Fabius enim (ut rem geſtam narrat Livius) ideò juga montis Ciminii tenuiſſe dicitur, ut conſpectum ex ſuperiori loco caperet ad contemplandum ſitum & arva Etruriæ. Hoc cùm feciſſet, milites emiſit extra ſaltum, nempè in agrum eos hoſtium emiſit. Ex quo, ingenti jam abacta præda, in occurſu habuerunt tumultuarias aliquot cohortes agreſtium Etruſcorum, quas principes ejus regionis ad hoc concitaverant, ut prædas abactas recuperarent. Eas adeò incompoſitas fuiſſe & inconditas dicit Livius, ut vindices prædarum propè ipſi prædæ fuerint. 20 Jacerentur, ingererentur.

tur.

7 tur. [1] Nec incruenta tamen illa victoria : nam [2] oppreſſus in [3] ſinu vallis alter Conſulum Decius, [4] more patrio [5] devotum Diis manibus obtulit caput : [6] ſolemnemque familiæ ſuæ [7] conſecrationem in victoriæ [8] pretium redegit.

1 Referenda hæc ſunt non ad illam expeditionem, quâ Ciminii ſaltus clauſtra perrupta ſunt, ſed ad totum bellum : *victoria* enim, ſicut *victor* & *vincere*, tam ad bellum, quàm prœlium, referuntur. Abſque explicatione confuſio oriretur hiſtoriæ; non enim idem in tempus incidit illa victoria cum morte Decii, ſed 13. annis diſtant. 2 Hoc nunquam factum. Nam pugna illa, quâ ſe devovit Decius hic, in agro Sentinate commiſſa eſt, non intra Ciminios ſaltus. Vide Liv. l. 10. 3 Receſſu & cavitate. 4 More patris ſui. Hoc enim ad Decium hujus Decii patrem, referendum eſt; qui ſeſe Latino prœlio ante annos 45. devoverat, quando ipſius etiam cornu ſiniſtrum laboraret. Vide ſupra 1, 14, 3. Val. Max. 5, 6, 6. Cic. de Divin. 1, 24. Tres fuêre Decii, qui pro Republica ſe devovêre; Pater bello Latino & Gallico; filius bello Hetruſco; nepos bello Pyrrhi, quod geſſit pro Tarentinis. Unde Cic. l. 2. Tuſcul. Quæſt. *Si mors*, inquit, *timeretur, non cum Latinis pater Decius decertans, cum Hetruſcis filius, cum Pyrrho nepos hoſtium telis objeciſſet.* Idem l. 2. de Fin. 5 Voto & ſolennibus verbis addictam morti & inferis obtulit vitam. 6 Solitam, receptam, conſuetam. 7 Devotionem ſive addictionem per votum & verba ſolennia morti & inferis. 8 Comparationem & quaſi emptionem fecerit.

CAP. XVIII.

Bellum Tarentinum, & cum Pyrrho Rege.

1 [1] SEquitur bellum [2] Tarentinum, unum quidem titulo & nomine; ſed victoriâ multiplex. Hoc enim Campanos, Apulos, atque Lucanos, & [3] caput belli Tarentinos, id eſt, totam Italiam, & cum iſtis omnibus [4] Pyrrhum, [5] clariſſimum Græciæ Regem, [6] una ve-

1 Succedit. 2 Quod cum Tarentinis geſtum eſt. De hoc bello ſcribit. Val. Max. 2, 1, 5. Plut. in vitâ Pyrrh. Epit. Liv. l. 12, 13, 14 Eutrop. 2, 1. Juſt. l. 18. c. 1. Tarentinum bellum omnium, quæ Populus Romanus in Italiâ geſſit, nobiliſſimum eſt. Cœptum A. V. C. CDLXXII. debellatum eſt A. V. C. CDLXXVIII. ſexennio enim duravit. 3 Unde bellum incepit, cauſas belli 4 Epirotarum Regem, paterno genere ab Achille, materno ab Hercule oriundum: qui tanta virtute crevit, ut, cum imperium orbis agitaret, & Romanos potentes videret, Apollinem de bello conſuluerit. Ille ambiguè reſpondit. *Aio te Æacida Romanos vincere poſſe.* Hoc ad ſe dictum putans, auxilio Tarentinis contra Romanos venit : adversùs quos vario eventu pugnavit. 5 Celeberrimum. 6 Uno veluti exitio. *Ruina belli* dicitur, quod vicina plerumque ſecum trahat, ut accidere ſolet in ruinis ædificiorum.

luti

luti ruina pariter [1] involvit: ut eodem tempore & Italiam [2] consummaret, & transmarinos triumphos [3] au-
2 spicaretur. [4] Tarentus Lacedæmoniorum [5] opus, Calabriæ quondam, & Apuliæ, totiusque Lucaniæ caput, cùm magnitudine & muris, portuque nobilis, tùm mi-
3 rabilis [6] situ: quippe in ipsis Hadriatici maris [7] faucibus posita, in omnes terras, Histriam, Illyricum, Epirum, Achajam, Africam, Siciliam, vela [8] dimittit. Imminet portui, ad prospectum maris positum, [9] majus [10] theatrum: quod quidem causa miseræ civitati fuit
4 omnium calamitatum. [11] Ludos fortè [12] celebrabant, cum [13] adremigantem littori Romanam classem [14] indè vident: atque hostem rati, [15] emicant, sinè discrimine [16] insultant: [17] *qui enim, aut undè Romani?* nec
5 satis. [18] Aderat sinè morâ [19] querelam ferens legatio. Hanc quoque fœde per [20] obscœnam turpemque

1 Corripuit, complexum est, traxit. Sic infra 3, 5, 21. *Mithridates itaque conversus ad proximas gentes, totum penè Orientem & Occidentem* ruina sua involvit. 2 Integram sub se redigeret. *Consummare* enim est totam summam colligere. 3 Inchoaret inciperet: à veteri more, quo pleraque auspicato incipere solebant. 4 Magnæ Græciæ urbs clarissima. Hæc à Tarente, Neptuni filio, primùm condita fuit, à quo & nomen accepit: deinde à Lacedæmonis aucta, qui, duce Phalanto, illùc advenientes, expulsis incolis (ut Just. 3, 4, 11. scribit) eam tenuerunt. Hujus incolæ dicuntur Tarentini. Tarenti originem, situm, potentiam, &c. lege apud Plin. l. 3. c. 10. Sil. 12, 432. 5 Structura. 6 Qualitate, positione loci. 7 Angustiis. 8 Hùc illùc mittit. 9 Dici hoc potest respectu minoris: nam forte Tarentinis duplex fuit theatrum, majus & minus. 10 Ædificium ad visenda spectacula factum: ἀπὸ τοῦ θεᾶσθαι, id est, *à spectando*. 11 Publica spectacula. 12 Cum celebritate quadam faciebant Tarentini. 13 Navigantem ad littus. 14 E theatro. 15 Subitò exoriuntur, cum impetu excurrunt, prosiliunt. Sen. *Ex humili atque depresso in editum* ciniciuit *locum*. Idem Epist. 79. *Purus ac levis in cogitationes divinas* emicuit. 16 Vehementius invehuntur, insurgunt, contumeliosius aliquid in Romanos faciunt. 17 Videtur hæc formula usitata fuisse in contemptu, & fastidio, cum etiam notos per superbiam se non noscere simularent. Sic Ariovistus infrà 3. 10, 11. *Quis est autem Cæsar?* Et 4, 12, 14. Dux Mysorum ad Romanos: *Qui vos*, inquit, *estis?* Ita Ovid Ep. Phyl. 106. *Hei mihi, si quæ sim Phyllis, & undè rogas*. Alias etiam ignotos ita compellare solebant: *Quis genus? undè domo*. Virg. Æn. 8, 114. 18 Rectè scribit Cic. Ver. 1. nomen legati ejusmodi esse debere, quod non modò inter sociorum jura, sed etiam inter hostium tela incolume versetur. 19 Expostulationem de injuria, ut que ea luatur, petitionem. 20 Pudendam.

6 dictu [1] contumeliam violant : [2] exhinc bellum. Sed ap-
paratus horribilis, cùm tot simul populi pro Tarentinis
consurgerent, omnibusque vehementior Pyrrhus : qui
[3] semigræcam ex Lacedæmoniis conditoribus civitatem
vindicaturus, cum totius viribus Epiri, Thessaliæ, Ma-
cedoniæ, [4] incognitisque [5] in id tempus [6] elephantis,
mari, terrâ, viris, equis, armis, addito insuper fe-
7 rarum terrore, veniebat. Apud Heracleam, & Cam-
paniæ fluvium Lirim, Lævino Consule, prima pugna :
quæ tam atrox fuit, ut Frentanæ turmæ præfectus Ob-
sidius [7] invectus in Regem, turbaverit, coëgerit-
8 que, [8] projectis insignibus, prælio excedere. [9] Actum
erat, nisi elephanti conversi in spectaculum belli pro-
currissent : quorum cum magnitudine, tum deformi-

1 Injuriam. Occisum à Tarentinis Duumvirum, id est, classis præfectum, bona classiariorum & mercatorum ab iisdem fuisse direpta, legatosque fuisse pulsatos, scribit Liv. Epit. 12. Valerius Max. 2, 2, 5. unum etiam urinâ respersum fuisse affirmat. 2 Et hinc bellum. Ob legatos malè habitos multa sæpe bella suscepta fuisse docent Historiæ. Ob appellatos superbiùs Legatos Corinthum totius Græciæ lumen extinctum esse voluerunt Romani, *jus legationis verbo violatum bello persecuti*. Nec aliud eos magis in Mithridatem accendit, quàm cædes indigna Legati consularis. Cic. pro leg. Manil. In sacris etiam David eo nomine bellum gessit adversus Ammonitas 2. Sam. 10. 3 Hoc referendum est non solùm ad originem, sed & ad mores, & ad dialectum Græcam; quæ nondùm apud Tarentinos prorsùs exoleverant. At mores sive vitia, quæ illis cum Græcis communia, indicant illa Poëtarum epitheta; cùm Horatio dicitur *molle*, item *imbelle*; sicut Ovidio *madidum*; Juvenali *coronatum* & *petulans madidumque Tarentum*. Nihil autem mirum, si à Lacedæmoniorum conditorum lingua, tanquam in alieno solo, in totum degenerassent. 4 Maximum autem hoc fuit belli momentum: Ita cùm Fidenates facibus armati erumperent, *forma insitata pugnæ Rom. milites terruit*. Liv. l. 4. c. 33. & à Britannis *novo genere pugnæ* perterriti sunt Cæsariani. Cæs. de bello Gal. 5. *Subita enim conterrent hostes, usitata vilescunt*. Veget 3. Plin. l. 8. c. 6. *Elephantes Italia primùm vidit Pyrrhi regis bello, & boves Lucas appellavit, in Lucaniâ visos*. 5 Usque ad. 6 *Elephantus* sive *elephas* (utroque enim modo dicitur) maximum terrestrium animalium est. Romæ juncti primùm ad currum fuêre Pompeji Magni Africo triumpho. Vide quæ nos ad Sal. p. 277. a. & b. 7 Magno impetu aggressus Pyrrhum. 8 Abjectis insignibus, scilicet ne per ea nosceretur, aut eo indicio hostibus proderetur. Sic Antonius consularem vestem abjecit inter cædem Cæsaris. Dio. l. 44. Curt. 3, 11, 11. de Dario. *Veritus, ne vivus veniret in hostium potestatem, desilit, & in equum, qui ad hoc sequebatur, imponitur: insignibus quoque imperii, ne fugam proderent, indecorè abjectis*. Vide ibi Freinshemium. 9 Actum fuisset.

tate,

tate, & [1] novo odore sibi [2] belluas, [3] amplius quàm erant, suspicarentur, [4] fugam stragemque latè [5] dederunt.
9 [6] In Apuliâ deinde apud Asculum melius [7] dimicatum est, [8] Curio, Fabricioque Consulibus: jam quippe belluarum terror [9] exoleverat, & Cajus Minucius [10] quartæ legionis [11] hastatus, [12] unius [13] proboscide [14] abscissâ, mori posse [15] belluas ostenderat.
10 Itaque & in ipsas pila [16] congesta sunt, & in [17] turres vibratæ faces tota hostium agmina ardentibus ruinis operuêre: nec antè cladi finis fuit, quam nox [18] dirimeret; [19] postremusque fugientium ipse Rex à satellitibus

1 Liv. 30, 18, 6. *Ad quorum stridorem odoremque & aspectum territi equi, vanum equestre prœlium fecerunt.* Equos ad omnia (sc. insolita) *pavidum animal*, ut vocat Curt. l. 8. c. 14. odore & stridore elephantorum territos non semel legimus. Adde Plut. Pyrrho c. 37. & Hirt. de bel. Afr. c. 72. 2 Elephantos. Vide paulò inferiùs. 3 Majores. 4 Hæc sæpiùs juncta reperias: ut apud Liv. l. 26. c. 4. l. 30. c. 6 5 Fecerunt. 6 Sudarunt in hoc quoque loco viri docti, quod ex notâ Freinshemii doceberis. Sed nihil mutandum. *Asculum* duplex: alterum Picenæ gentis caput, antiquissimum, Episcopatus hodiè dignitate nobile. De hoc non est intelligendus Florus. Alterum ejusdem nominis in Apulia Daunia, quæ hodie titulo Ducatus itidemque Episcopatus celebris. 7 Pugnatum est. 8 Curio nunquam in consulatu collega fuit Fabritius. Scribendum itaque *Fabricio & Æmilio Coss.* quibus ad Asculum cum Lucanis, Brutiis, Tarentinis, & Samnitibus pugnatum est. 9 Inveteraverat, defecerat. 10 Communis agnominatio Legionum à numero fuit, idque discretionis causâ, ut diceretur Prima, Secunda, Tertia, &c. Id autem ab ordine temporis & delectus, quo conscriptæ. Vide quæ nos ad Val. Max. p. 139. 11 *Hastati* dicebantur, qui primi in acie cum hastis constitui solebant. 12 Elephanti scilicet. 13 Rostro. Dicta autem *προβοσκίς*, quòd *antè depascat*, composito nomine ex *πρὸ* & *βοσκεῖν*. Elephanti ergo rostrum & natus est, quo & pro manu utitur: undè etiam *manum* appellant. 14 Quod erat facile. Vide Freinshem. in Curt. 8, 14, 29. 15 Elephantos. Ter. *Dic quæso, inquam, Strato, Eo ne es ferox, quia habes imperium in belluas?* id est, elephantos. *Bellua* enim propriè dicitur de immani ferâ. Quod vocabulum nonnulli derivatum volunt à substantio *bellum*, eo quòd *bestiæ* sæpiùs sibi mutuò *bellum* inferant, quibus natura in hunc finem arma videtur concessisse. 16 Confertim jacta, conjecta. 17 Machinas altiores, ex quibus in urbem jaciebantur tela. *Turris* autem dicta est à *terrendis* hostibus. 18 Destrueret, dissiparet, dissolveret. *Dirimere* proprie, est dividere, separare, distrahere. Plaut. *Sed prœlium id tandem diremit nox interventu suo.* Sic *dirimere litem, controversiam*, id est, dissolvere, & decidere. 19 Liv. l. 21. c. 4. de Hannibale: *Equitum peditumque longè primus erat. Princeps prœlium ibat: ultimus conserto prœlio excedebat.* At contrà Xerxes *primus in fugâ, postremus in prœlio semper visus est.* Just. 2. c. 23, 10.

humero

11 humero saucius [1] in armis suis referretur. In Lucaniâ suprema pugna sub Arusinis, quos vocant, campis, ducibus iisdem, qui superiùs: sed tunc ad totam victoriam [2] exitum, quem datura virtus fuit, casus dedit.
12 Nam productis in primam aciem rursus elephantis, unum ex his [3] pullum adacti in caput teli gravis ictus avertit: qui cum per stragem suorum percurrens, stridore quereretur, mater agnovit, &, quasi vindicaret, exsiluit: tum [4] omnia circa quasi hostilia gravi timore
13 permiscuit: ac sic cædem feræ, quæ primam victoriam abstulerant, secundam parem fecerant, tertiam [5] sinè
14 controversiâ tradidêre. Nec verò tantum armis, & in campis, sed consiliis quoque & domi intra Urbem cum Rege Pyrrho [6] dimicatum est. Quippe [7] post primam victoriam Rex callidus, intellecta virtute Romana, statim desperavit armis: [8] seque ad dolos
15 contulit. Nam interemptos cremavit: [9] captivosque [10] indulgenter habuit, & sinè pretio restituit. [11] Missisque deinde legatis in Urbem, omni modo
16 [12] annixus est, ut in amicitiam reciperetur. Sed bello & pace, foris & domi, omnem in partem

1 Super armis suis, ut moris erat saucios plerumque è prœlio referri. *Arma* autem hic scutum propriè notant vel clypeum. Nam Livius, eandem rem narrans, scuta habuisse perhibet auro & argento cælata. 2 Sic Virg. Æn. 5, 201. *Attulit ipse viris optatum casus honorem.* Ita *Romanis in sinum victoria de cælo devolavit.* Liv. l. 7. c. 11. Sed id contumeliæ, quàm laudi, proprius esse, prudenter animadvertens Florus, addit, *quem datura virtus fuit.* Q. d. absque casu fuisset, Romanis victoriam dedisset virtus sua. 3 Elephanti scilicet. 4 Lucretius elephantos l. 5. egregiè dixit *commune malum*, ut scilicet, *communem* Martem Cic. l. 6. Ep. fam. 4. ut *communes* Deos, qui utrisque partibus favent. Nimirùm & illi nunc suos, nunc ipsum hostem juvant. Hinc & Curt. 9, 14, 16. vocat *anceps auxilii genus*: ubi plura Freinshemius. 5 Incruentam. 6 Pugnatum est. 7 Ideòque dixit, *alterâ sibi pari victoriâ haud esse opus*: scilicet optimum quemque ex suo exercitu occubuisse cernebat. 8 Nam (ut ait Plut. in Laconicis, c. 64) *ubi non sufficit leonina pellis, assuenda est vulpina.* 9 Sicut priùs Alexander Scythis hostibus *captivos omnes sinè pretio remiserat, ut fidem faceret, sibi cum ferocissimis gentium fortitudine, non de irâ, fuisse certamen.* Curt. 7, 9, 18. Sic astutus ille Annibal socios Rom. captos dimisit. Ut sibi civitates suas populosque conciliaret: quod & posteà in Hispania imitatus est Scipio, & Nicomede victo, Mithridates. 10 Leniter tractavit. Ter. *Nunquam secùs habui illam, ac si ex me esset nata.* Sal. I. *Sylla exercitum nimis liberaliter* habuerat, 11 Hujus legationis præter cæteros meminit Cic. Tusc. Quæst. 1. 12 Valde nixus est.

Romana [1] virtus tùm se [2] approbavit: nec alia magis, quàm Tarentina victoria, ostendit populi Romani fortitudinem, Senatus sapientiam, ducum magnanimitatem.
17 [3] Qui nam illi fuerunt viri, quos ab elephantis primo prœlio [4] obtritos accepimus? omnium vulnera [5] in pectore: [6] quidam hostibus suis immortui: omnium in manibus enses: & relictæ in vultibus minæ: & [7] in ipsa
18 morte ira vivebat. Quod adeò Pyrrhus miratus est, ut diceret: *O quàm facile erat, orbis imperium occupare, aut*
19 *mihi Romanis militibus, aut me Rege Romanis!* Quæ autem eorum, qui superfuerunt, in reparando exercitu festinatio? cùm Pyrrhus, *Video me*, inquit, *planè* [8] *Herculis sydere procreatum, cui quasi ab* [9] *angue Lernæo, tot cæsa hostium capita* [10] *de sanguine suo* [11] *renascuntur.* [12] Qui autem ille Senatus fuit? cùm, [13] perorante Appio

1 Fortitudo. 2 Probum se ostendit. 3 Al. *Qui enim.* 4 Contritos, suffocatos. 5 Non à tergo, quæ *honesta* sunt *vulnera*. Hinc apparet, eos summa animi præsentia fuisse, neque terga vertere in animo habuisse. Vide Sal. in Cat. c. 61. Just. l. 9. c. 3. Lucan. 6, 132: In tergo autem vulnera accipere *inhonesta* sunt *vulnera*. Undè Ovid. Fast. 2, 211. *Diffugiunt hostes, inhonestaque vulnera tergo Accipiunt.* 6 Hic fuit mos veterum, qui, deficientibus telis ac viribus, cùm brevi morituros se ac lapsuros animadverterent in terram, collectis extremis viribus in adversarii sui corpus se conjiciebant. Lucan. 6, 207. de Scæva: *Jam gradibus fessis, in quem cadat, eligit hostem.* Statius l. 11. de Polynice: *Nec plura locutus Concidit, & totis fratrem gravis obruit armis.* 7 Inter mortem, dum moriebantur. Idem expressit Sil. fine l. 5. *Fronte minæ durant, & stant in vultibus iræ.* Sic de Catilina Sal. *Ferociam animi, quam habuerat vivus, in vultu retinens.* 8 Quarta Luna natum, id est, quarto à novilunio die. *Quartâ lunâ nati* dicuntur, qui parùm fœliciter nati sunt, ut quorum omnis vita voluptatum expers laboribus periculisque assiduis, ut alteri Hercules, involvuntur. De laboribus Herculis, vide quæ nos ad Sal. p. 37. & seqq. 9 Alludit Florus ad notissimam fabulam & anguem illum, qui ὁ [illegible] dicitur. Poëtæ enim finxerunt anguem sive Hydram multorum capitum in Lernæâ palude fuisse, quorum aliquot excisis, totidem continuò renascebantur. Hinc omnes, quibus unius mali sublati loco plura oriuntur: dicuntur ὕδραν τέμνειν, id est, hydram secare. Quod monstrum, cùm totam eam regionem devastaret, tandem ab Hercule clavâ primò ictum, deinde propter pestiferum afflatum sagittis petitum, postremò cum sese solitis cavernis condidisset, lignorum congesta strue, igne consumptum est. 10 Ex. 11 Iterum nascuntur. 12 Al. *Quis.* 13 Orationem finiente, dicendi finem faciente. Cic. *Quoniam sat multa dixi, est mihi perorandum.* Appii Cæci oratio apud Plut. in Pyrrho exstat. Cyneas enim orator eloquentissimus erat missus à Pyrrho legatus ad Senatum pacis causa, quando Romani prœlio ad Sirin utcunque fracti erant: agebatque Cyneas pacem iisdem conditionibus, ut Pyrrhus in Urbem reciperetur. Mox Appius & cœcus & senex in Senatum sese jussit deferri, & suâ oratione obtinuit, ne Pyrrhus reciperetur, dixitque (ut refert Cic. in Catone) versus Ennii. *Quò vobis mentes, rectæ quæ stare solebant Antehac, dementi sese flexere ruinâ?*

[1] Cæco, [2] pulſi cum muneribus ſuis ab Urbe [3] legati,
interroganti [4] Regi ſuo, quid de hoſtium ſede ſenti-
rent? *Urbem templum ſibi viſam, Senatum Regum* [6] *con-*
21 *ſeſſum eſſe*, confiterentur. Quis porrò ipſi duces? vel
in caſtris: [7] cùm [8] medicum, venale regis Pyrrhi caput
offerentem, [9] Curius remiſit: Fabricius oblatam ſibi
22 à Rege imperii partem repudiavit: vel in pace: cùm
Curius [10] fictilia ſua [11] Samnitico præferret auro: [12] Fa-
bricius decem pondo argenti circa Rufinum [13] conſula-
rem virum, quaſi [14] luxuriam, [15] cenſoriâ gravitate
23 damnaret. Quis ergo miretur his moribus, virtute,
militiâ, victorem populum Romanum fuiſſe? unoque
bello Tarentino intra quadriennium maximam partem
Italiæ, fortiſſimas gentes, [16] opulentiſſimas urbes,
24 uberrimaſque regiones in [17] ditionem redegiſſe? Aut
quid adeò fidem ſuperet, quam ſi [18] principia belli cum
exitu [19] conferantur? Victor primo prœlio Pyrrhus, totâ

1 Viſu privato: quod Herculis ſacra ad humile ſervorum miniſterium tranſtuliſſet Valer. Max. cap. de Negl. Rel. 17. 2 Repulſi, aut non recepti. 3 Legatum hunc Cyneam, Demoſthenis i. diſcipulum, à Pyrrho de agenda pace ad Romanos miſſum refert Plutarchus: nec minus ipſum eloquentiâ, quam Pyrrhum armis confeciſſe; ſed victum fuiſſe Romanorum integritate & continentia, qui munera & eloquentiam cum paupertatis gloriâ conjunctam ſolùm admirabantur. 4 Pyrrho. 5 Plutarch. in Pyrrho cap. 42. de Senatu tantùm: *cum multorum Regum viſum eſſe concilium.* 6 Concilium. 7 Al. *quòd.* 8 Timocharem Ambracienſem. Hanc hiſtoriam præter cæteros lege apud Val. Max. 6, 5, 1. latius apud Agel. 3, 8. Multa Cic. Off. 3, 22. 9 Al. *Fabricio*: quia Conſule Fabricio inſidiæ Medici Pyrrho ſignificatæ ſunt. Sed in iſto diverſa eſt opionum controverſia, fuerit-ne Fabricii imperio medicus ſuo domino remiſſus, an ipſius medici literæ ad Fabricium datæ? Itidem, fuerit-ne ex Senatus auctoritate alterutrum confectum? 10 Vaſa eſcaria ex cera atque argilla ficta ſeu formata. Hanc hiſtoriam lege apud Valer. Max. 4, 3, 5. Plutarch. Cic. &c. 11 Quod Samnites ad eum miſerunt. 12 Fabricius Cenſor cum Æmilio, Cornelium Rufinum bis Conſulatu, & ſemel dictatura functum Senatu movit, quia decem pondo argenti facti, id eſt, argenteorum vaſorum haberet; ſtrenuum alioqui ducem, ſed furacem avarumque. Hiſtoria habetur Epit. Liv. 14. Valer. Max. 2, 9, 4. 13 Qui bis Conſul fuerat. 14 Luxum. 15 Cenſoria auſteritate & rigiditate. 16 Ditiſſimas. 17 Imperium, dominium. 18 Sic apud Tacit. Artabanus *primo congreſſu fuſus, reparat vires, regnoque potitur.* 19 Comparentur?

tre-

tremente Campaniâ, [1] Lirim, Fregellasque populatus,
propè captam Urbem à Prænestinâ arce prospexit: & à
vicesimo [2] lapide, oculos trepidæ civitatis fumo ac pul-
25 vere implevit. Eodem postea bis exuto castris, bis sau-
cio, & in Græciam suam trans mare ac terras fugato,
pax & quies: & tanta de opulentissimis tot gentibus
26 spolia, ut victoriam suam Roma non [3] caperet. Nec
enim [4] temerè ullus pulchrior in Urbem, aut speciosior
27 triumphus intravit. Ante hunc diem nihil, [5] nisi pecora
Volscorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum,
fracta Samnitum arma vidisses: tùm si captivos aspice-
reres; [6] Molossi, Thessali, Macedones, [7] Brutius,
Apulus, atque Lucanus: si [8] pompam, aurum, pur-
28 pura, [9] signa, [10] tabulæ, Tarentinæque deliciæ. Sed
nihil libentiùs Populus Romanus aspexit, quam illas,
quas timuerat, [11] cum turribus suis belluas: quæ non
sinè [12] sensu captivitatis, [13] submissis cervicibus, victo-
res equos sequebantur.

1 *Liris* est nomen fluvii apud alios, qui Campaniam à Latio disterminat. Hoc loco videtur nomen oppidi; de quo tamen nullibi legitur. Puto igitur legendum: *totam trementem Campaniam, usque ad Lirim Fregellasque*: ut sit sensus: Pyrrhum tunc totam Campaniam populatum esse, usque ad initium Latii, ubi Liris fluvius, & fluvio adsitum oppidum Fregellæ. Freinshem. in Indice, Lirim hic putat esse oppidum. Verisimile videtur, Florum locutum Poëtarum in morem; *Lirim* scilicet dixisse pro accolis ejusdem fluvii. 2 Milliario: eò quòd apud veteres lapidibus milliaria designabantur. Unde legimus, *ad tertium, ad quartum lapidem.* 3 Contineret, & sufficeret ad tantam victoriam capiendam. Terent. *Dii boni, quid turba? Ædes nostra vix capient, scio.* 4 Facile. 5 Præter. 6 Populi Græciæ celeberrimi. 7 Brutii. Apuli, atque Lucani. Singularis pro Plurali. Extrema Italiæ versus ortum habebant. 8 Splendorem ac magnificentiam triumphi. 9 Imagines, statuæ ad vivum exsculptæ. 10 Picturæ. 11 Hoc anno nimirùm CDLXXIX. primùm ducti sunt in triumpho elephanti. 12 Intellectu. Plin. *Miror, quæstionem extitisse aquatilibus nullum inesse sensum.* Hac significatione dicuntur animalia *sensu carere.* 13 Inclinatis.

CAP. XIX.

Bellum Picenum.

1 [1] OMnis mox Italia pacem [2] habuit. [3] Qui enim [4] post Tarentum [5] auderent? nisi quòd ultrò per-
2 sequi [6] socios hostium placuit. Domiti ergo [7] Picentes, & [8] caput gentis Asculum, [9] Sempronio duce: qui tremente inter prœlium campo, Tellurem Deam, [10] promissa æde, placavit.

1 Quæ in hoc capite scribit Florus, habentur Epit. Liv. 15. 2 Tractavit. 3 Al. *Quid.* 4 Deletâ Tarento. Sic infra 2, 7, 1. dicit: Post Carthaginem *vinci neminem puduit.* 5 Nempe ubi fortior & potentior victus est, alii debiliores victorem lacessere metuunt. 6 Nam duobus potissimum modis ex obliquo pax læditur; cum aut nostri socii infestantur, aut hostes adjuvantur. 7 *Picenum* regio est Italiæ trans montem Apenninum, ab ipsis montibus usque ad mare Adriaticum extensa. Hinc *Picentes*, qui & *Piceni* dicuntur. 8 Metropolis Picentium Asculum. 9 De Picentibus triumphatum est ab utroque Consule. Sempronio Sopho, & Appio Claudio. 10 Promisso templo. De ejus in urbe Rom. æde, Plin. l. 34. c. 9. Val. Max. 6, 3, 1.

CAP. XX.

[1] *Bellum Sallentinum.*

1 [2] SAllentini Picentibus [3] additi, caputque regionis Brundusium [4] inclyto portu, Marco Atilio duce. Et in hoc certamine, victoriæ pretium templum sibi [5] pastoria Pales ultrò poposcit.

1 Hoc bellum scribit Epit. Liv. 15. 2 Populi in finibus Italiæ. 3 Isto nempe jure, quo omnia sibi commoda invadere, & occupare se posse existimarunt Romani, utile ubique præferentes honesto. Hujus certè belli alia causa non fuit, quam inclyti illius portus occupandi cupido. 4 Celebri. 5 Pastorum Dea: cujus festa *Palilia* sunt appellata: quoniam pro *partu* pecoris eidem sacra fiebant. Eo festo pastorum, i.e. 20. Aprilis, Romam à Romulo & Remo conditam, suprà annotavimus. De Pale Deâ lege Ovid. Fast. 4, 720.

CAP. XXI.

Bellum Volsinense.

1 [1] POstremi Italicorum [2] in fide mansere [3] Volsini, [4] opulentissimi Etruscorum, implorantes opem ad-

1 Quod hic scribit Florus, lege apud Val. Max. 9, 1, 2. Ext 2 Al. *in fidem*, id est, in potestatem, ditionem, *venêre*. Significaret enim omnes Italos descivisse à Romanis ante Volsinos. 3 Populi Hetruriæ. 4 Ditissimi.

versus

2 verſus ſervos quondam ſuos : qui libertatem, à [1] domi-
nis datam, [2] in ipſos [3] erexerant : [4] tranſlatâque in ſe
3 Republica dominabantur. Sed hi quoque, duce Fabio
Gurgite, [5] pœnas dederunt.

1 Patronis. 2 Contra, adverſus dominos. 3 Al. *exercuerant*, id eſt, uſi erant. 4 Suæ poteſtatis factâ. 5 Puniti ſunt. Civitas enim everſa fuit, ſervi non ſinè cruciatu occiſi.

CAP. XXII.

De Seditionibus.

1 HÆc eſt ſecunda ætas populi Romani, & quaſi ado-
leſcentia; qua maximè viruit, & [1] quodam flore
virtutis exarſit, ac ferbuit. Ita, quæ inerat quædam ad-
hùc ex paſtoribus feritas, quiddam ſpirabat indomitum.
2 Indè eſt, quòd exercitus [2] Poſthumium Imperatorem,
[3] inficiantem quas promiſerat prædas, facta in caſtris
ſeditione, [4] lapidavit : quòd ſub Appio Claudio [5] no-
luit vincere hoſtem, cùm poſſet : quòd [6] duce Vole-
3 rone, [7] detrectantibus pleriſque militiam, fracti Con-
ſulis faſces : indè, quòd clariſſimos principes, cùm
adverſarentur voluntati ſuæ, [8] exſulatione multa-
vit : ut Coriolanum, [9] colere agros jubentem;
([10] nec minùs ille ferociter injuriam armis [11] vin-
dicaſſet, niſi quòd jam [12] inferentem ſigna [13] filium
4 mater Veturia lacrimis ſuis [14] exarmavit :) ut ipſum

1 Quædam excellentia. 2 Vide Liv. l. 4. c. 50. 3 Negantem. 4 Lapidibus obruit. 5 Imò *non vincere tantùm noluit, ſed vinci voluit.* Liv. l. 2. Adde Val. Max. 9, 3, 5. 6 Hiſtoriam habet Liv. l. 2. c. 55. 7 Recuſantibus, ſcilicet ob certamina cum Patribus, non ob formidinem, ſicut poſterioribus temporibus, cum *pollices* ſibi præciderent, ut tanquam inhabiles, dubio Marti ſubtraherentur. 8 Exſilio punivit. 9 Quod per ſeditiones primò (Liv. l. 2. c. 29.) mox frumentarias largitiones omittebatur. 10 Hiſtoriam lege apud Liv. lib. 2 cap. 31. &c. Val Max. 5, 4, 1. 11 Ultus fuiſſet. 12 Admoventem exercitum. 13 Coriolanum. 14 Mitigavit, placavit. Quò alluſit Sen. in Thyeſte : *Nulla vis major pietate verâ eſt: Jurgia externis inimica durant, Quos amor verus tenuit, tenebit. Ira cùm magnis agitata cauſis Gratiam rupit; cecinitque bellum*, &c. *Opprimit ferrum, manibuſque junctis, Ducit ad pacem pietas negantes.*

[1] Camillum, quòd iniquè inter plebem & exercitum divisisse [2] Vejentem prædam videretur. Sed [3] hic melior [4] obsessis, in captâ [5] Urbe [6] consenuit; & mox suppli-
5 ces de hoste Gallo vindicavit. Cum Senatu quoque vehementiùs [7] æquo bonoque certatum est; adeò ut relictis sedibus solitudinem & interitum patriæ suæ minaretur.

1 Sc. *exsulatione multavit*. Nam M. Furius Camillus injustè, & per civium suorum ingratitud nem, die ipsi dicta à L. Appulejo Trib. pleb. ob prædam Vejentanam, non satis æquè distributam, in exilium Ardeam abiit: ipse tamen hujus injuriæ oblitus, patriam è Gallorum manibus eripuit, Urbemque liberavit. 2 Vejentanam. 3 Camillus. 4 Ni fallor, sensus hic est: Exsulavit patriæ, & ut obsessæ quondam prodesset, in Urbe captâ ærumnosam senectutem traxit. 5 Vejis sc. quò exsulatum concesserat: undè posteà tamen ultor civibus suis advenit, quos de hoste Gallo vindicavit. 6 Sc. mœstitia, tœdio, languoreque & inerti otio, quæ senio afficiebant hunc virum. Hinc *senium* sæpè Latini pro re ingratâ & odiosa dicunt. 7 Al. *de æquo*.

CAP. XXIII.

1 [1] PRima discordia ob [2] impotentiam fœneratorum: quibus, in terga quoque, [3] serviliter sævientibus, in [4] Sacrum montem plebs armata [5] secessit: [6] ægrèque, nec nisi [7] Tribunos impetrasset, [8] Menenii Agrippæ, facundi & sapientis viri, [9] auctoritate [10] revocata est.

2 Exstat orationis antiquæ satis efficax ad concordiam [11] fabula, quâ [12] *dissedisse inter se quondam humanos* dixit *artus, quòd, omnibus* [13] *opere fungentibus, solus venter immunis* [14] *ageret: deinde moribundos à* [15] *sejunctione* [16] *rediisse in gratiam, quando sensissent, quòd ejus operâ,* [17] *redactis in sanguinem cibis,* [18] *irrigarentur.*

1 De hac discordia Liv. l. 2. c. 32. Val. Max. 8, 9, 1. Eutrop. 1, 11. Ovid. Fast. 3, 663. 2 Potentiam immoderatè exercitam. 3 Servile enim supplicium hoc erat. 4 Quoniam Jovi fuerat consecratus. Trans Anienem montem fuit. 5 Seorsum recessit, abiit. *Secedere* enim est seorsim ab hominum frequentia recedere. Hinc fit *secessus*, id est, discessus, sive recessus in locum secretiorem. 6 Summa cum difficultate. 7 *Tribunatus* est plebejus Magistratus in Rep. Romanâ, quovis alio major, & sacrosanctus, eum in finem institutus, ut plebs tutior esset contra vim & injurias Consulum ac Senatorum, horum decretis & legibus intercedendi, ac injuriam plebi inferentes prehendendi, inque carcerem mittendi, invictam habens auctoritatem. Unde & *Tribuni-plebis* sunt appellati. Vide quæ nos ad Sal. p. 189. 8 Val. Max. vocat hunc *Valerium*, non *Menenium*. 9 Dignitate, eminentiâ. 10 Reducta, redire jussa est. 11 Apologus, ut dicit Livius. 12 Discordasse, dissensisse. 13 Officio. 14 Degeret. 15 Separatione ac segregatione. 16 Reconciliatos esse. 17 Digestis, conversis. 38 Vegetarentur.

CAP. XXIV.

1 [1] SEcundam in Urbe mediâ, [2] decemviratus libido
[3] conflavit. [4] Allatas [5] à Græciâ leges, decem principes
Icti, jubente populo conscripserant: ordinataque
erat in duodecim tabulis tota justitia: cum tamen tradi-
2 tos [6] fasces [7] regio quodam furore retinebant. Ante cæ-
teros [8] Appius eò insolentiæ elatus est, ut [9] ingenuam
[10] virginem stupro destinaret, oblitus & Lucretiæ, &
3 Regum, & juris, quod ipse composuerat. Itaque cum
oppressam judicio filiam trahi in servitutem videret Vir-
ginius pater; nihil cunctatus, in medio foro manu suâ
interfecit: [11] admotisque signis commilitonum, totam
eam dominationem obsessam armis, [12] in carcerem &
catenas ab Aventino monte detraxit.

1 Sc. *discordiam.* De hac lege Liv. l. 3. c. 44. &c. Val. Max. l. 6. c. 1, 2. 2 *Decemviratus* est summus, sed extraordinarius & annuo spatio definitus, in Romana Rep. Magistratus, quo Senatorii ordinis nobilissimi viri decem, Legum scribendarum causa, donati, cæteris omnibus Magistratibus interea abrogatis, donec deinde ex legibus restituerentur, Consularem & vere regiam, adeoque maximam, omnem Remp. administrandi, deque privatorum contractibus ac caussis omnibus cognoscendi habebant potestatem. 3 Excitavit. Propriè *conflare* est simul flare, id est, simul spirare, cùm diversi venti simul spirant. Præterea de metallis dicitur, quæ *conflari* dicuntur, cum igne liquefacta miscentur ac confunduntur. *Æs alienum conflare*, est debitorum se facere alienæ pecuniæ. 4 Cæsar apud Sal. in Cat. *Majores nostri neque consilii, neque audaciæ unquam eguere: neque superbia obstabat, quò minus instituta aliena, si modo proba erant, imitarentur.* 5 Ab Atheniensibus & Lacedæmoniis. 6 Potestatem, cujus sunt insignia. 7 Dominandi cupidine, quâ Decemviri regiam potestatem, etiam uno nomine odiosissimam, captabant. Hinc ubi quid insolentius gerebatur, aut ubi quis alterius potentiam ad invidiam vocabat, *regnandi & dominandi* verbo utebantur. 8 Claudius sc. ex Decemviris unus ad eam arrogantiam evectus est. Sic dicitur, eò *magnitudinis procedere*, eò *sapientiæ devenire*, id est, ad eam magnitudinem, sapientiam. 9 In libertate natam, honestam. 10 L. Virginii filiam, L. Icilio tribunitio viro desponsatam. 11 Adductis. 12 Intra locum maleficorum.

CAP. XXV.

TErtiam [1] seditionem excitavit [2] matrimoniorum dignitas; ut plebeji cum [3] patriciis [4] jungerentur: [5] qui tumultus in monte Janiculo, duce Canulejo Tribuno plebis, exarsit.

1 Discordiam. De hac late Liv. l. 4. 2 Conjugiorum decor. Benè ait Poëta: *Quàm male inæquales veniunt ad aratra juvenci; Tam premitur magno conjuge nupta minor.* 3 A Patribus ortis, vel Patrum progenie, ut loquitur Livius. 4 Matrimonio scilicet. 5 Quæ seditio connubiorum promiscuorum incensa est.

CAP. XXVI.

1 [1] QUartam [2] honorum cupido, ut [3] plebeji quoque
2 magiſtratus crearentur. Fabius [4] Ambuſtus [5] duarum pater, alteram Sulpicio patricii [6] ſanguinis dederat,
3 alteram [7] plebejo Stoloni: hæc quodam tempore, quòd [8] lictoriæ virgæ ſonum ignotum penatibus ſuis [9] expaverat, à ſorore ſatis inſolenter irriſa, injuriam non
4 [10] tulit. Itaque nactus [11] tribunatum, honorum & magiſtratuum conſortium, quamvis invito Senatui [12] ex-
5 torſit. Verùm in his ipſis ſeditionibus, principem populum non immeritò [13] ſuſpexeris. Siquidem nunc libertatem, nunc pudicitiam, tum natalium [14] dignitatem, honorum decora & inſignia [15] vindicavit; interque hæc om-
6 nia, [16] nullius acrior cuſtos, quàm Libertatis fuit; nullaque in pretium ejus potuit [17] largitione corrumpi; cum, [18] ut in magno, & indies majore populo, [19] interim per-

1 Scilicet *ſeditionem excitavit*. De hac Liv. verſus finem l. 6. & Val. Max. 8, 6, 3. 2 Magiſtratuum cupiditas. 3 Ex plebe deſumpti. 4 Quod fulmine eſſet ambuſtus. 5 Scilicet *filiarum*. 6 Generis. 7 Ex plebe viro. 8 Quem lictor fecerat virga: lictor enim fores percutiebat. Tangit morem hunc Plin. l. 7. c. 30. 9 Conſternata, metu ſubito correpta erat: ab *expaveſco*. 10 Paſſa eſt. 11 Plebis ſcilicet. 12 Per vim eripuit. *Extorquere* enim eſt aliquamdiu retinenti per vim eripere: aut tormentis, vel alia quavis vi aliquid auferre, eripere. Unde *extorquêre veritatem*, eſt adhibitis tormentis veram exprimere confeſſionem. 13 Reveritus, veneratus fueris, cum admiratione laudaveris. Sicut *deſpicere* ſumitur pro contemnere, ita *ſuſpicere* pro venerari & laudare: quia *deſpicere* eſt deorſum inſpicere, quæ verò infrà nos ſunt, contemnimus: *ſuſpicere* autem ſurſum aſpicere: at quæ ſuprà nos ſunt, veneramur fermè. 14 Decorem. 15 *Vindicare* hoc loco duplici ſignificatione (ut ſuprà 1, 9, 1.) ponitur: *libertatem* enim *vindicare*, eſt uſurpare ſibi, aſſerere ſe in libertatem: *pudicitiam*; eſt ulciſci, pœnas ob eam læſam ſumere. 16 Nullius rei. Ita Nullo *magis exprimi poteſt* 3, 10, 13. Sic Horat. in Ar. 329. *Præter laudem nullius avaris*. Sic etiam *ullius* voce uſus Liv. 2, 59. *Nemo ullius, niſi fugæ, memor*. 17 Liberalitate aut muneribus allici. 18 Ut ſolet in magno, &c. Liv. 45, 24. *Nulla eſt civitas, quæ non & improbos cives aliquando & imperitam multitudinem ſemper habeat*. Sal. in Cat. *In magnâ civitate multa & varia ingenia ſunt*, &c. 19 Interdum. Sic apud Sen. de irâ l. 1. c. 16. Interim *optimum miſericordiæ genus eſt occidere*.

niciosi

7 niciosi cives existerent. Spurium Cassium, [1] Agraria le-
ge; Mœlium, [2] largitione [3] suspectum regiæ [4] domi-
nationis, [5] præsenti morte multavit: ac de Spurio qui-
dem supplicium [6] pater ipsius sumpsit: [7] hunc Quinctii
Dictatoris [8] imperio, in medio foro [9] magister equi-
8 tum [10] Servilius Ahala [11] confodit. Manlium verò Capi-
tolii [12] vindicem, quia plerosque debitorum liberaverat,
altius se & [13] incivilius efferentem, ab illa, quam de-
9 fenderat, [14] arce dejecit. Talis domi ac foris; talis
pace belloque Populus Romanus, [15] fretum illud Ado-
lescentiæ, id est, secundam imperii ætatem habuit;
in quâ totam inter Alpes fretumque Italiam armis
[16] subegit.

1 Propter legem, quam tulerat de agro, quem populus Romanus bello acquisiverat, æquis portionibus dividendo. Liv. 2, 38. hanc legem numerat inter faces *novantibus res, ad plebem in optimates accendendam.* 2 Liberali donatione frumenti consequendi honoris gratiâ. Nam Sp. Mœlius frumento privata pecunia coëmpto, largitiones frumenti in populum fame laborantem facere instituit, ut hoc munere plebs sibi obnoxia facta honores demandaret. Unde *largitas* & *largitio* inter se differunt, quod *largitas* humanitatis ac liberalitatis sit; *largitio* ambitionis. 3 In suspicionem adductus. 4 Tyrannidis. 5 Morte, quæ non differebatur, punivit. 6 Spurius Cassius. 7 Sp. Mœlium. 8 Jussu. 9 Cui summa potestas in equites erat. 10 Quem pro præmio liberatæ Reipublicæ exsilium ab ingratis civibus tulisse, scribit Val. Max. 5, 3, 3. 11 Occidit. Liv. 4, 14. Val. Max. 6, 3, 1. addunt, etiam domum ejus dirutam, areamque, id est, spatiolum, ubi steterat domus ejus, *Æquimelii*, id est, æquoris seu planitiei factæ ex domo Mœlii solo æquata, appellationem traxisse. 12 Defensor: undè dictus *Capitolinus.* 13 Supra æqualitatem civium se erigentem, surgentem. Tacito est *plus quam civilia agitare.* 14 Capitolio. Damnati enim de Tarpejo monte præcipitabantur. 15 Fervorem. Adolescentes concito mari comparat, *quorum* (ut ait Lactantius) *cùm sit ætas lubrica, frænari ac regi debet. Tempus* enim à Bruto Collatinoque Coss. in Appium Claudium & Q. Fulvium Coss. *viros armisque incitatissimum*, in libri exordio *Adolescentiæ* comparavit. Sic suprà 1. 22, 1. *Hæc est secunda ætas populi Romani, & quasi Adolescentia, quâ maximè viruit, & quodam flore virtutis exarsit, ac ferbuit.* Idem ergo hoc loco repetens, *fretum Adolescentiæ* vocat, & secundam imperii ætatem. *Fretum* itaque à *fervendo.* 16 Domuit.

LIBER SECUNDUS

CAP. I.

Procemium.

1 1 DOmitâ ſubactâque Italia, Populus Romanus [2] propè quingenteſimum annum agens, [3] cum bonâ fide adoleviſſet; ſi quod eſt robur, ſi qua [4] juventas; tum ille verè robuſtus, & [5] par orbi terra-
2 rum eſſe cœpit. Ita, (mirum, & incredibile dictu) qui propè quingentis annis domi [6] luctatus eſt, (adeò difficile fuerat dare Italiæ caput) his ducentis annis, qui ſequuntur, Africam, Europam, Aſiam; totum denique orbem terrarum bellis victoriiſque [7] peragravit.

1 Enumeratione repetit quingentorum ferè annorum res à populo Rom. intra Italiam fortiter geſtas: hinc armis ipſorum Europam, Africam, Aſiam 200. annis domitam. 2 Quia ab V. C. ad primum bellum Punicum anni tantùm ſunt 489. Undecim itaque annos, qui ad quingenteſimum uſque deſiderabantur, unicâ dictione (*propè*) incluſit. 3 Cùm, extra omnem controverſiam, eſſet verè ἐν ἀκμῇ, ac vigoris ſui felicitatem intueretur. 4 Juventus: ſumitur enim hic pro ætate. 5 Sufficienter reſiſtere. 6 Bella, ut non magna, ita difficilia geſſit, viribus nondùm confirmatis. 7 Perluſtravit.

CAP. II.

[1] *Primum bellum Punicum.*

1 IGitur victor Italiæ Populus, cum à terrâ [2] fretum uſque veniſſet, [3] more ignis, qui obvias populatus incendio ſilvas, [4] interveniente flumine

1 Primum bellum geſtum cum Carthaginenſibus. *Pœni* enim dicuntur Carthaginenſes, quaſi Phœni. Nam de Tiro, parte Phœnicis regionis, venerunt, qui Carthaginem condiderunt: inde *Punicus*, id eſt, Carthaginenſis. Tria autem Romani cum Pœnis ſive Carthaginenſibus bella geſſerunt: de quibus vide, quæ nos ad Sal. p. 205. a. & ſeqq. De hoc primo bello Punico Epit. Liv. 16. & ſeqq. Eutrop. 2, 3. Sil. lib. 6. 2 Siculum ſcilicet. *Fretum* à *fervendo* dictum vult Varro, à ſimilitudine ferventis aquæ, quod in *fretum* ſæpe concurrat æſtus, atque ferveſcat. Propriè enim *fretum* ſignificat loca maris anguſtiora, quæ, quod aqua minùs liberum habeat fluxum, vehementiùs ſolent concitari: quale eſt fretum Siculum & Gaditanum. Ponitur tamen frequenter pro mari. 3 Inſtar ignis. 4 Intercedente.

[1] abrum-

2 [1] abrumpitur, paulisper [2] substitit. [3] Mox cum videret
opulentissimam in proximo [4] prædam, quodammodò
[5] Italiæ suæ abscissam, & quasi [6] revulsam; adeo cupi-
ditate ejus [7] exarsit, ut quatenus nec [8] mole [9] jungi,
nec pontibus posset, armis belloque [10] jungenda, & ad
3 [11] continentem suam [12] revocanda bello videretur. Sed
ecce ultrò ipsis viam [13] pandentibus fatis, nec occasio
defuit; cum de [14] Pœnorum impotentia, [15] fœderata
Siciliæ civitas [16] Messana quereretur. [17] Affectabat au-
tem ut Romanus, ita Pœnus [18] Siciliam; & eodem
tempore, paribus [19] uterque [20] votis ac viribus, impe-
4 rium orbis [21] agitabat. Igitur [22] specie quidem socios ju-
vandi, re autem sollicitante præda, quanquam territaret
novitas rei, (tanta tamen in virtute fiducia est) ille rudis,

1 Disjicitur, avellitur. 2 Constitit, pedem fixit. 3 Ditissimam. 4 Hæc præda Sicilia est. Diod. Siculus l. 23. c. 1. *Sicilia insularum omnium pulcherrima existit, ut quæ multùm conducit ad imperii seu principatus incrementum.* Cic. Siciliam, Asiam & Sardiniam vocat *tria frumentaria subsidia Reipublicæ.* Hæc igitur erat verissima causa primi belli Punici. 5 Ab Italia sua separatam, abruptam. *Abscindere* enim hic de aquis dictum, terras dirimentibus. Siciliam à continenti abruptam fuisse, etiam Virgilius auctor est his versibus: *Hæc loca vi quondam & vastâ convulsa ruinâ (Tantum ævi longinqua valet mutare vetustas) dissiluisse ferunt, cùm protinus utraque tellus Una foret; venit medio vi pontus, & undis Hesperium Siculo latus abscidit, arvaque & Urbes Littore diductas, angusto interluit æstu.* Eadem inter Poëtas referunt Sil. lib. 14. Ovid. Lib. 5. Met. de raptu Proserp. lib. 1. 6 Avulsam. 7 Incensus, inflammatus est. 8 Aggeribus. 9 Mare enim dissidium fecerat ac divortium inter Siciliam ac Italiam, continentemque terram interruperat. 10 Sicilia scilicet. 11 Scilicet *terram*, quam vulgò *Terram firmam* appellant, opponiturque *Insulæ*. 12 Reducenda. 13 Aperientibus. 14 Carthaginensium potentiâ immoderate exercitâ. 15 Fœdere & amicitia conjuncta. 16 Omnium Siciliæ urbium vetustissima. 17 Appetebat. 18 Maximam in Tyrrheno mari insulam, Italiæ ad Brutios imminentem: à Græcis *Trinacriam* dictam, à tribus promontoriis, quibus sese in mare protendit. 19 Populus Romanus & Pœnus. 20 Desideriis. 21 Deliberabat. 22 Prætextu, obtentu. *Speciem* ergo vocat rem à verâ causa diversissimam quæ erat, cupido prædæ atque imperii. Ob hanc ipsam sæpè Romani inter exteros discordias seminarunt, ut scilicet ab alterâ parte in auxilium vocati, occasionem haberent occupandi alieni soli, simul verò utramque conficerent partem.

ille [1] paſtorius populus, [2] verèque terreſter, [3] oſtendit
nihil intereſſe virtutis, equis an navibus, terrâ an mari
5 [4] dimicaretur. [5] Appio Claudio Conſule primùm [6] fre-
tum [7] ingreſſus eſt, [8] fabuloſis infame monſtris, [9] æſtu-
que violentum: ſed adeò non eſt exterritus, ut illam
ipſam ruentis æſtus violentiam [10] pro munere amplecte-
6 retur: ſtatimque ac ſinè mora Hieronem, Syracuſanum
Regem, tanta celeritate vicit, ut ille ipſe ſe prius
7 victum, quàm hoſtem videret, fateretur. Duillio Cor-
nelioque Conſulibus, etiam mari congredi auſus eſt.
[11] Tum quidem ipſa velocitas claſſis comparatæ, [12] au-
ſpicium fuit. [13] Intra enim ſexageſimum diem, quàm
cæſa ſilva fuerat, centum ſexaginta navium claſſis in
anchoris ſtetit; ut non arte factæ, ſed quodam mu-
nere Deorum converſæ in naves atque mutatæ arbores
8 viderentur. [14] Prœlii vero forma mirabilis: cum illas
celeres volucreſque hoſtium naves, hæ graves tardæ-
que comprehenderent. [15] Longe illis nauticæ artes,
[16] detorquere remos, & ludificari fugâ roſtra. In-

1 Romanos intelligit. 2 Γηγενής, id eſt, *terrâ natus*, qui mare nunquam viderat, nec à terrâ longius receſſerat, ſed ſuum tantùm littus norat: quem hic *maritimo* opponit. Ita dicebantur veteribus rudes adhuc & imperiti populi, quales tunc temporis erant Romani. 3 Hoc ipſum reſpicit Sal. cum in Cat. c. 7. de Romanis ait: *Talibus viris non labor inſolitus, non locus ullus aſper aut arduus erat, non armatus hoſtis formidoloſus; Virtus omnia domuerat.* 4 Pugnaretur, certaretur. 5 Qui *Caudex* indè appellatus eſt, quod primùm *caudicem*, id eſt, navem belli gerendi cauſa in Siciliam conſcenderit. 6 Siculum. 7 Intravit populus Romanus. 8 Malè audiens propter Scyllam & Charybdim, de quibus multa finguntur. Vide Juſtin l. 4. c. 1. Liv. Epit. 16. 9 Acceſſu & incremento. 10 Quod velocitas navium mare juvaretur. 11 Vult Florus rem auſpicatam illam fuiſſe Romanis; & benè ominatam, quod tam velociter claſſem comparaverint; ipſi antea rerum nauticarum rudes. 12 Omen. 13 Non minus admirabilis Scipionis celeritas in eâdem re, qui *ita inſtitit operi, ut die quadrageſimo quinto, quàm ex ſylvis detracta materia erat, naves inſtructæ ornataque in aquam deductæ* ſint. Liv. 28, 45, 19. 14 Duo omninò contraria hoc capite Florus proponit, ſcilicet Carthaginenſibus nec celeres priùs & expeditas naves quippiam contra Romanos gravioribus inſtructos, profuiſſe; nec poſteà graviores, cum promptas & leves haberent Romani. 15 Artes nauticæ nihil profuerunt Carthaginenſibus, nihil illos juverunt. Nam quæ præſentia, auxilio eſſe ſolent: longinqua fruſtra implores. Itaque & *adeſſe* dixerunt pro *juvare* & *patrocinari*. Vide infrà, 2, 3, 9. & 4, 2, 6. Sic explicat ipſe Florus 2, 6, 34. *Longè illi triplex murus, &c. niſi quòd hactenùs profuêre.* Sic Virg. Æn. 12, 52. *Longè illi Dea mater erit.* 16 Torquendo agitare. Al. *detergere.*

jectæ enim [1] ferreæ manus, [2] machinæque aliæ, [3] ante certamen multùm ab hoste derisæ, coactique hostes
9 quasi [4] in solido decernere. Victor ergo apud [5] Liparas, mersa & fugata [6] hostium classe, primum illum [7] mari-
10 timum egit triumphum. Cujus quod gaudium fuit? cùm Duillius Imperator, non contentus unius diei triumpho, [8] per vitam omnem, ubi à cœna rediret, prælucere [9] funalia, [10] præcinere sibi tibias jussit, quasi quotidiè triumpharet. [11] Præ tanta victoria leve hujus prælii
11 damnum fuit. Alter Consulum [12] interceptus [13] Asina Cornelius: qui [14] simulato colloquio evocatus, atque ita oppressus fuit: [15] perfidiæ Punicæ [16] documentum. [17] Calatino Dictatore, ferè omnia præsidia Pœnorum, [18] Agrigento, [19] Drepanis, [20] Panormo, [21] Ery-

1 Ferrei harpagones, quos, ut agilitatem Punicarum mole suarum navium retardaret, Duillius Consul excogitaverat. 2 Instrumenta alia. 3 Ita cum Annibal omne serpentium genus in fictiles lagenas conjici, easque in hostiles Eumenis naves medio prœlio mitti jussisset, ridicula ea res hostibus visa, fictilibus dimicare, qui ferro nequeant. Sed ubi serpentibus repleri naves cœpere, ancipiti periculo circumventi, hosti victoriam cessêre. Vide Just. l. 32. c. 4. 4 Terrestri prœlio, non maritimo, dimicare: ita ut pedestre magis, quàm navale prœlium videretur, omnisque in virtute militum, non agilitate navium, aut arte scientiâque gubernatorum spes victoriæ consisteret. 5 Insulam. 6 Pœnorum. 7 In mari partum celebravit triumphum. 8 Cato apud Cic. de Senect. c. 13. *C. Duillium, Marci filium, quòd Pœnos primus classe devicerat, redeuntem à cœnâ senem sæpè vidi puer; delectabatur cereo funali, & tibicine, quæ sibi nullo exemplo privatus sumpserat, tantum ei licentiæ dabat gloria.* Vide etiam Val. Max. 3, 6, 4. 9 Faculas. 10 *Præcinere* dicuntur *tibiæ* præcedentes, ad quarum sonum modumque aliquid fit. 11 Comparatum cum tantâ victoria. 12 Captus. 13 C. Duillii collega. 14 Hoc modo plures etiam decepti sunt. Ariarathes Cappadox apud Just. lib. 38. cap. 1. Tyranni Athenienses apud eundem Justin. lib. 5. cap. 10. 15 Quæ in proverbium abiit. Hinc Val. Max. 9, 6, 1. Ext. Carthaginem *ipsum fontem perfidiæ* vocat. 16 Probatio, exemplum. 17 Scilicet A. Atilius. 18 Siciliæ oppido, medio fere inter Pachynum & Lilybæum promontoria spatio. 19 *Drepanum* à Lilybæo in Septentrionem distabat stadiis ferè viginti: nomen habet ab incurvato sinu instar falcis: δρέπανον enim Græcis *falcem* significat. 20 *Panormus* ultra Drepanum in Septentrionem sita est, distatque à Lilybæo 48. mill. p. 21 *Eryx* mons est inter Drepanum & Panormum mari imminens; sed Panormo, quàm Drepano, vicinior; in ejus vertice planities erat, ubi Veneris Erycinæ templum.

13 ce, [1] Lilybæo detraxit. Trepidatum est semel circa
[2] Camerinensium [3] saltum: sed eximiâ [4] virtute Calpurnii Flammæ, Tribuni militum, evasimus: qui lecta trecentorum [5] manu [6] infestum & infessum ab hostibus tumultum occupavit, adeòque moratus hostem, dùm exercitus omnis evaderet: ac sic [7] pulcherrimo exitu,
14 [8] Thermopylarum & [9] Leonidæ famam adæquavit: hoc illustrior [10] noster, quòd expeditioni tantæ superfuit &
15 supervixit, [11] licet nihil scripserit sanguine. Lucio Cornelio Scipione, cùm jam Sicilia [12] suburbana esset populi Romani provincia; serpente latiùs bello, in Sar-
16 diniam annexamque Corsicam transit: ubi & sic Olbiæ [13] urbis excidio incolas [14] terruit: adeoque omnes [15] terra, mari Pœnos expugnavit, ut jam victoriæ nihil,

1 *Lilybæum* extremum Siciliæ in brumalem occasum promontorium. Erat in hoc quoque promontorio urbs firmissima & Carthaginensium præsidio munita; de quâ hic loquitur Florus. 2 *Camarina* urbs Siciliæ. 3 Sylvam, nemus. 4 Fortitudine. 5 Multitudine. 6 Iniquum Romanis, quia eum hostes circumsidebant. Liv. Epit. 17. *Attilius Calatinus Consul, cùm in locum iniquum, Pœnis circumsessum, temerè duxisset exercitum, M. Calpurnii Tribuni militum virtute & opera evasit.* 7 Lætissimo, felicissimo eventu. 8 *Thermopylæ* angustiæ montium atque saltuum sunt in Thessaliâ. Ibi Leonidas cum trecentis civibus Spartanis, quos secum duxerat, tantâ virtute dimicavit, ut non solùm multos ac prope innumorabiles ex hostibus de monte repulerit, sed etiam Rex ipse ter de sede suâ consternatus fuisse dicatur. Multos ex satellitibus, quos ad custodiam sui corporis servabat, quosque ἀθανάτους, id est, *immortales* appellabat, Leonidas superavit, & docuit esse mortales. 9 Lacedæmoniorum Regis. 10 Calpurnius Flamma. 11 Sedius putat Leonidæ tribui, quod Othryadis proprium erat. Cùm enim de Thyreatium agro inter Spartanos & Athenienses controversia esset, ita prœlio convenerat inter utrosque populos, ut lis ea armatis utrimque trecentis prœlio decerneretur, & dùm hi pugnarent, reliqui omnes in castra discederent. In hac pugna tanta animorum pertinacia certatum est ut cæteri omnes occubuerint, unus tantùm Othryades, Spartanorum dux, pugnæ superstes extiterit; qui, ne solus in castra rediret, se ipsum inter hostilia cadavera gladio transfixit, & sanguine proprio scuto suo literas inscripsit, *Vici*: suique eâ ratione agrum asseruit. 12 Proxima omnium provinciarum, & propemodum in conspectu Urbis. 13 Sardiniæ. 14 Per tria bella Punica Scipionum virtus enituit. Hoc primo L. Cornelius Scipio Pœnos & Sardos & Corsos divicit. P. Cornelius Scipio Africanus Major supplici Carthagini pacem dedit, & finem bello Punico imposuit secundo. Tertio bello enituit P. Scipio Æmilianus Africanus Junior, ut postea Numantiæ. 15 Al. *mare ac terram Pœnis repurgavit*, id est, tanquam purgamenta rejecit.

nisi

17 nisi Africa ipsa, restaret. [1] Marco Attilio Regulo duce
jam in Africam [2] navigabat bellum: nec deerant, qui
[3] ipso Punici maris nomine ac terrore [4] deficerent, au-
gente insuper Tribuno Mannio metum: in quem, nisi
paruisset, [5] securi [6] districta, Imperator metu mortis
18 navigandi fecit audaciam. Mox ventis remisque prope-
ratum est: tantusque terror hostici adventus Pœnis fuit,
19 ut apertis penè portis Carthago caperetur. Prima belli
præmium fuit civitas Clypea: prima enim à Punico lit-
tore quasi [7] arx & [8] specula [9] procurrit. Et hæc, & tre-
20 centa ampliùs castella vastata sunt. Nec cum homini-
bus, sed cum monstris quoque dimicatum est; cum
quasi in vindictam Africæ nata, [10] miræ magnitudinis
21 serpens, posita apud [11] Bragadam castra vexaret. Sed
omnium victor Regulus, cum terrorem nominis sui late
[12] circumtulisset; cumque magnam vim juventutis, du-
cesque ipsos, aut [13] cecidisset, aut [14] haberet in vincu-
lis; classemque ingenti præda onustam, & [15] triumpho
gravem, in Urbem præmisisset; jam ipsam [16] belli caput
Carthaginem urgebat obsidio, ipsisque portis inhærebat.

1 Lege Val. Max. 1, 1, 14. & 9, 2, 1. ext. Sil. 6, 391. & Horat. Carm. 3, 5. Cic. Off. l. 1. c. 13. & in Paradoxis. 2 Transportabatur. Cic. *Quam celeriter Cn. Pompeio duce belli impetus navigavit?* 3 Emphaticum hîc est. Sic Ovid. Ep. 13 53. *Ilion, & Tenedos, Simoïsque, & Xanthus, & Ida, Nomina sunt ipso penè timenda sono.* 4 Animo linquerentur, metu debilitarentur. 5 Olim *securi* puniebantur sontes, posteà *gladio*. 6 Stricta, evaginata. Tac. *Distringit acinacem.* Sic Cæs. *Districtus gladius.* 7 Munimentum, præsidium. 8 Locus editus, & eminens, unde aliquid eminùs videri & prospici potest. 9 Prominet. 10 De quâ Val. Max. 1, 8, 19. ext. Plin. l. 8. c. 14. CXX. pedum longitudinis fuisse pellemque ejus & maxillas usque ad bellum Numantinum, id est, CXV. annis Romæ in templo durasse testatur, eamque balistis tormentisque, ut oppidum aliquod, expugnatam. Vide Liv. Epit. 18. 11 Fluvium Africæ inter Uticam & Carthaginem in mare labentem. 12 Hùc illùc tulisset. 13 Interfecit. Al. *cepisset.* 14 Captivos detineret. 15 Spoliis in triumpho ferendis. 16 Locum, unde bellum incepit, & inflammatum est.

22 Hîc paululum [1] circumacta fortuna eſt ; tantum, ut
plura eſſent Romanæ [2] virtutis inſignia : cujus ferè
23 magnitudo calamitatibus approbatur. Nam converſis
ad externa auxilia [3] hoſtibus ; cum Xanthippum illis
ducem Lacedæmon miſiſſet, à viro militiæ peritiſſimo
vincimur. [4] Tùm fœdâ clade, Romaniſque [5] uſu incognita,
vivus in manus hoſtium venit fortiſſimus [6] Imperator.
Sed ille quidem [7] par tantæ calamitatis [7] fuit.
24 Nam nec Punico carcere [8] infractus eſt, [9] nec legatione
ſuſcepta : quippe [10] diverſa, [11] quàm hoſtes mandaverant,
cenſuit ; ne pax fieret, ne commutatio captivo-
25 rum [12] reciperetur. [13] Sed nec illo voluntario ad hoſtes
ſuos reditu, nec [14] ultimò, ſive carcere, ſive [15] crucis

1 Verſa, mutata. Meritò. Carthaginenſes à Regulo pacem petierant: hujus conditiones ille proponit adeò iniquas, ut Carthaginenſes pati quidvis, atque omnia experiri, quamlibet denique fortunam ſubire, cuncti præoptarent. Igitur duce Xanthippo iterum congreſſi, totum exercitum Romanorum profligant, ipſum quoque Regulum capiunt. Lege Polyb. l. 1. c. 35. 2 Quæ alibi *monſtra virtutis* vocat. 3 Carthaginenſibus. 4 Magnâ ſimul & turpi ſtrage. 5 Conſuetudine aut exemplo ſaltem ignotâ, id eſt, quæ nunquam venit uſu. 6 Regulus. 7 Sufficiens fuit, id eſt, reſiſtere potuit. 8 Fractus eſt. 9 Neque officio legati ſive nuncii ſuſcepto. 10 Contraria. 11 Pœni à Metello Conſule ad Panormum victi, Regulum, jam quadriennio captivum, Romam de pace, aut de captivis commutandis, una cum ſuis legatis miſerunt. Ille utrumque in Senatu diſſuaſit, & Carthaginem rediit, etſi ad crudeliſſimum hoſtem & exquiſita ſupplicia proficiſci ſeſe non ignorabat; tamen jusjurandum, quo ſe reverſurum adſtrinxerat, niſi utrumque impetraret, conſervandum putabat. 12 Admitteretur. 13 Multis heroicum hoc Reguli factum commendat Cicero Off. 3. 14 *Ultimò* hîc adverbialiter ſumitur. Neque enim ultimum carceris aut crucis ſupplicium hoc loco intelligendum. Dixerat Florus, non carcere Punico infractum eſſe Regulum, cùm primùm in carcerem conjectus eſt, non deindè legatione ſuſceptâ, quâ diverſum cenſuit, quàm hoſtes mandaverant, ne pax fieret, ac ne captivorum commutatio admitteretur. Sed ne illo voluntario ad hoſtes reditu infractus eſt: nec ultimò aut carcere, in quem retruſus eſt cum rediit, nec crucis ſupplicio deformata majeſtas. 15 Alii aliter referunt de ſupplicio Reguli: dicunt enim, Carthaginenſes in atris & profundis tenebris clauſiſſe, ac diu retentum, poſt ubi Sol viſus erat ardentiſſimus, repente eduxiſſe, & adverſus ictum Solis oppoſitum continuiſſe, atque intendere in cœlum oculos coëgiſſe, palpebraſque ejus, ne connivere poſſet, ſurſum deorſum ductas inſuiſſe. Alii ſomno diu prohibitum, atque ita vita privatum referunt. Cicer. in Orat contra Piſonem, Regulum in machina religatum ſcribit, & reſectis palpebris vigilando enecatum. Florus crucis ſupplicio enecatum tradit.

ſupplicio [1] deformata majeſtas, imò his omnibus admi-
rabilior, quid aliud [2] quàm victus de victoribus, atque
etiam, quia Carthago non [3] ceſſerat, de fortunâ trium-
26 phavit? Populus autem Romanus multò [4] acrior in-
feſtiorque [5] pro ultione Reguli, quàm [6] pro victoria
27 fuit. Metello igitur Conſule ſpirantibus altiùs Pœnis,
& reverſo in Siciliam bello, apud Panormum ſic hoſtes
28 cæcidit, ut nec ampliùs eam inſulam concitarent. [7] Ar-
gumentum ingentis victoriæ, centum circiter elephan-
torum captivitas: ſic quoque magna præda, ſi [8] gregem
29 illum non bello, ſed venatione cepiſſet. Appio Clau-
dio Conſule, non ab hoſtibus, ſed à Diis ipſis ſupera-
tus eſt, [9] quorum auſpicia contempſerat: [10] ibi ſtatim
claſſe demerſa, ubi ille præcipitari [11] pullos juſſerat,
30 quòd pugnare ab his vetaretur. Marco Fabio Buteone
Conſule, claſſem hoſtium in Africo mari apud [12] Ægi-
murum, jam in Italiam ultrò navigantem, cæcidit.
31 Quantus ô tunc [13] triumphus tempeſtate [14] intercidit,
cùm opulentâ præda claſſis, adverſis acta ventis, naufra-
gio ſuo Africam & [15] Syrtes, omnium imperia gentium,
32 inſularum littora, implevit! Magna clades, ſed non ſinè
aliqua principis populi dignitate; [16] interceptam tempe-
ſtate victoriam, & [17] triumphum periiſſe naufragio; & ta-
men, cùm Punicæ prædæ omnibus promontoriis inſuliſ-

1 Polluta, inquinata. 2 Tale illud Horatii: *Græcia capta ferum victorem cepit.* Et iſtud Cic. *Ipſam victoriam viciſſe videri*: nec non Sen. *Ipſam hoſtis ſui victoriam vicit.* 3 Obvenerat hoſtibus. 4 Vehementior. 5 Ad ulciſcendum ſeu vindicandum Regulum. 6 Ad conſequendam victoriam. 7 Plin. lib. 7. cap. 43. *Metellus primus elephantos primo Punico bello duxit in triumpho.* 8 Elephantos illos. 9 Adeò ſtulti erant veteres, ut, niſi auſpiciis addicentibus, ſuos in pugnam non educerent, etiamſi pulchra occaſio & ſpes de victoria certa invitaret. 10 Ex hiſtoricis obſervamus, ſceleris & pœnæ eundem ſæpè locum fuiſſe. Alexander Beſſum eo loco, in quo Darium ipſe occidit, necari juſſit. Curt. 7, 5, 43. ibidemque Freinshemius. Turullius ea in ſylvâ occiſus eſt, in quam impius fuit. Val. Max. 1, 1, 19. ext. 11 Gallinarum ſcilicet. 12 Inſulam in mari Africano. 13 Spolia in triumpho ferenda. 14 Periit, interceptus eſt. 15 Africæ loca vadoſa & arenoſa, ideòque exitioſa navigantibus. 16 Alii deſtinatas, ab alio exceptas tempeſtate manubias eâ victoriâ partas. 17 Spolia in triumpho ferenda.

que

que [1] fruſtrarentur & [2] fluitarent, populus Romanus &
33 ſic triumphavit. Lutatio Catulo Conſule tandem bello
finis impoſitus, apud inſulas, quibus nomen Ægates.
34 Nec major alias in mari pugna; quippe commeatibus,
exercitu, [3] propugnaculis, armis gravis hoſtium claſſis,
& in ea quaſi tota Carthago: [4] quod ipſum exitio fuit.
35 Romana claſſis prompta, levis, expedita, & quodam
genere caſtrenſis: [5] ad ſimilitudinem pugnæ equeſtris,
[6] ſic remis, quaſi habenis agebatur: & in hos vel in illos
36 mobilia roſtra, ſpeciem viventium præferebant. Itaque
momento temporis laceratæ hoſtium rates, totum inter
Siciliam Sardiniamque pelagus naufragio ſuo operue-
37 runt. Tanta denique fuit illa victoria, ut de [7] exſcin-
dendis hoſtium mœnibus non quæreretur. Superva-
cuum viſum eſt, [8] in arcem muroſque ſævire, cum jam
in mari eſſet deleta Carthago.

1 Fruſtratim diſcerperentur, & lacerarentur. 2 Sæpè ſive continuò fluerent. 3 Turribus. Sic Horat. Epod. 1, 1. *Ibis Liburnis, inter alta navium, Amice, propugnacula.* 4 Adde Liv. l. 21. c. 14. 5 Ad exemplum, exemplo, more pugnæ equeſtris. In pugna ad Actium erant Cæſariani equitibus ſimiles, modò irruentibus, modò ſe recipientibus, eò quod appellere ſubindè, ac retrò abducere naves ipſi ſuas tantum poterant. Hoc autem eſt *ad ſimilitudinem equeſtris pugnæ*, ut Florus loquitur: nempè ſumptis tergis & redditis. 6 Pulchra comparatio claſſis levis & expeditæ cum re equeſtri. Sic Euripides in Medeâ navem vocat *currum*. 7 Eruendis. 8 Arcem muroſque diruere.

CAP. III.

[1] *Bellum Liguſticum.*

1 [2] PEracto Punico bello, ſecuta eſt brevis ſanè, &
quaſi ad [3] recipiendum ſpiritum requies: argumen-

1 Al. *Bellum Ligurium.* Sic enim & *Ligurius* lapis à *Liguribus* dictus, apud quos inveniebatur. 2 Confecto, finito. Quæ hoc capite continentur, ſcribit Epit. Liv. 20. Eutrop. 3, 1. 3 Reſumendum, recolligendum. Methaphora à luctatoribus petita, aliiſque, qui vehementer exerciti, difficulter reſpirant, & ita ad recipiendum ſpiritum interquieſcere coguntur.

tumque

tumque pacis, & [1] bona fide cessantium armorum, tunc primum post Numam [2] clausa porta Jani fuit: sed statim
2 ac sine mora [3] patuit. Quippe jam [4] Ligures, jam [5] Insubres Galli, nec non & Illyrii lacessebant: sic [6] desub Alpibus, id est, desub ipsis Italiæ [7] faucibus, gentes, Deo quodam assiduè incitante, ne rubiginem ac
3 [8] situm scilicet arma sentirent: denique [9] utrique quotidiani, & quasi [10] domestici hostes [11] tirocinia militum imbuebant: nec aliter utrâque gente, quam quasi [12] cote quadam, populus Romanus ferrum suæ acuebat virtu-
4 tis. Ligures imis Alpium jugis adhærentes, inter [13] Varum & Marcum flumen, [14] implicitosque dumis silvestribus, major aliquantò labor erat invenire, quàm vincere. Tuti locis, & fugâ, durum atque velox [15] genus, ex occasione magis [16] latrocinia, quàm bella, [17] faciebat. Itaque cùm diu multumque eluderet Salyus, Deciates, Oxybius, Euburiates, Ingaunus, tandem Fulvius

Ita Sen. Epist. 85. *Nunquam bonâ fide mansuescunt*
1 Omnino, exactè.
vitia. 2 Quod signum erat belli. 4 *Ligures imis Alpium jugis adhærentes, inter Varum & Macram flumen, implicitosque dumis sylvestribus: major aliquantò labor est invenire, quam vincere*: paulò post. 5 Populi Galliæ Cisalpinæ. 6 Ex eo loco, qui est sub Alpibus. Sic *Desuper* dicitur pro *super*. 7 Augustiis. 8 Squallorem ex situ contractum. Ita Virg. Æn. 6, 462. *loca senta situ.* 9 Ligures, Insubres Galli, & Illyrii. Atque ita vocem *utrosque* de tribus usurpat. Sic infra c. 11. cùm tres Galatiæ populos nominasset, Tolistobogos, Trocinos & Tectosagas, statim infert: Utrique *fundis sagittisque acti, in perpetuam se pacem dediderunt.* 10 Vicini. 11 Prima rudimenta. 12 Scilicet *ne per otium torpescerent manus aut animus.* 13 Varus fluvius est grandis, ex Alpibus fluens, Galliam Transalpinam à Cisalpinâ separans, vetustissimus Italiæ terminus. Macra fluvius est ex initio Apennini fluens, inter Ligurum montes. 14 Cinctos, circumdatos. 15 Gens. 16 Piraticam. 17 Exercebat.

latebras

latebras eorum ignibus [1] sepsit: [2] Bæbius in plana deduxit: Posthumius ita [3] exarmavit, ut vix reliquerit ferrum, quo terra [4] coleretur.

1 Cinxit. 2 Ne locorum opportunitas iterùm eos ad rebellandum excitaret. Hac ratione sæpiùs sibi consuluerunt Romani, quibus hoc primum omnium fuit, expugnatum debellatumque hostium agrum, si eminentior fuerit, solo æquare. Idem Florus 2, 15, 5. de Carthagine inquit, *ex consiliis omnibus Senatum Romanum medium elegisse, ut urbs tantùm loco moveretur.* Similiter 3, 5, 28. Pompejus Regem Colchorum jussit in plana descendere, ne videlicet fiducia montium rebellaret. Vide & eundem 4, 12, 53. cum nota Freinshemiana. 3 Armis spoliavit. 4 Araretur.

CAP. IV.

[1] *Bellum Gallicum.*

1 GAllis Insubribus, & his accolis Alpium, animi ferarum, corpora [2] plusquam humana erant: sed experimento deprehensum est, quippe, sicut primus impetus eis major, quàm virorum est, ita sequens minor, quàm fæ-
2 minarum. [3] Alpina corpora humenti cœlo educata, habent quiddam simile cum nivibus suis: quæ mox ut caluêre pugna, statim [4] in sudorem eunt: & levi motu,
3 quasi sole, [5] laxantur. Hi sæpè & alias, sed Britomaro duce, [6] *non priùs soluturos se baltea, quàm Capitolium ascendissent*, juraverant. Factum est: victos enim Æmilius in

1 De hoc bello scribit Epit. Liv. 20. Eutrop. 3, 1. 2 Ultra staturam hominum enormia. 3 Docent Philosophi locatum consequi locorum conditiones. Hinc ait Porphyrius, locum esse generationis principium, quemadmodum & patrem. Lege Cic. lib. de Fato cap. 4. Propert. 2, 3. Virg. Georg. 1, 57. 4 In sudorem resolvuntur, sudore diffluunt. Nam fluida & mollia corpora levi labore atque æstu facilè in sudorem eunt. 5 Laxa redduntur. 6 Veteres, ubi quid efficiendum suscepissent, obstringebant se tali voto, tanquam assiduo monitore urgerentur ad maturandum, quam proposuerant.

4 Capitolio [1] diſcinxit. Mox Arioviſto duce, [2] vovêre *de noſtrorum militum præda* [3] *Marti ſuo* [4] *torquem.* [5] Intercepit Jupiter [6] votum: nam de torquibus eorum aureum
5 [7] tropæum Jovi Flaminius erexit. Viridomaro Rege *Romana arma Vulcano* promiſerant: [8] aliorſum vota ceciderunt: occiſo enim Rege, Marcellus [9] tertia poſt Romulum [10] patrem Feretrio Jovi arma ſuſpendit.

1 Cinctu ſolvit, baltea ademit. Militum inſigne erat cingulum, quod demebatur iis, cum exauctorarentur ignominiæ cauſa. Neque ſolum milites, ſeu quicunque ſerii aliquid facere parabant, cingulo veſtes fluxas conſtringebant. Undè Quintil. *Gracchos ad evertendam Rempubl. velut armis eloquentiæ* ſuccinctos, *acceſſiſſe.* Contrà *diſcinctos* dicebant negligentes, ut Græci ἀζώσυς, λυσιζώνυς. 2 Voto promiſere. Mos antiquiſſimus gentium, *ſpolia hoſtium* Deo vovendi. Cùm Trajanus ad bellum Parthicum proficiſceretur, ſpolia, quæ de Getis ceperat, *Jovi Caſio* appendit; *crateres* ſcilicet *argenteos*, & *poculum deauratum* ex *uri* ſilveſtris cornu. Sæpè ſacrabant non tam hoſtium arma, quàm omnia illa, per quæ aliquid memorabile patratum erat. Nonnunquam *pecuniæ è prædâ* redactæ *decimas Apollini* perſolvebant ex voto, ut Camillum feciſſe è Liv. l. 5. & Val. Max. l. 1. c. 2. captis Vejis, conſtat. 3. Docet Freinshem. ex Cæſare de bel. Gal. 6, 17. Gallos quinque potiſſimùm Deos coluiſſe, *Mercurium, Apollinem, Jovem, Martem*, atque *Minervam.* 4 *Gallos cum auro* (quod in torquibus habebant) *pugnare ſolitos*, *Torquatus indicio eſt.* Plin. 33, 1. 5 *Intercipi* hoc loco dicitur, quod alii deſtinatum, ab alio excipitur. 6 Marti nuncupatum. 7 Monumentum propter hoſtes in fugam converſos. Belli uſus invenit, ut, in quo loco hoſtes ſuperati eſſent, ibi tropæa erigerentur. *Tropæum* enim eſt monumentum ſeu columna marmorea à victore erecta, eò in loco, ubi hoſtes in fugam convertit: à τρόπῳ, id eſt, *converſione*, dictum. 8 Alium exitum vota nacta ſunt. 9 Ita Virg. Æn. 6, 869. *Tertiaque arma patri ſuſpendit capta Quirino.* Nam prima Romulus, ſecunda Coſſus ſuſpenderant, de quibus Liv. Epit. 20. 10 Conditorem populi.

CAP.

CAP. V.

[1] *Bellum Illyricum.*

1 ILlyrii, ſeu Liburni ſub extremis Alpium [2] radicibus
[3] agunt, inter Arſiam, [4] Titiumque flumen, lon-
giſſimè per totum Adriani maris littus effuſi. [5] Hi,
2 regnante [6] Teutanâ muliere, populationibus non con-
3 tenti, licentiæ ſcelus addiderunt. [7] Legatos quippe
noſtros, ob ea, quæ deliquerant, [8] jure agentes, nec
gladio quidem: [9] ſed ut victimas, ſecuri percutiunt:
[10] præfectos navium igni comburùnt, idque [11] quò indi-
gnius foret, mulier imperabat. Itaque [12] Cnæo Fulvio
4 Centimalo duce, latè domantur. Strictæ in principum
colla ſecures, legatorum [13] Manibus [14] litavêre.

1 De hoc bello lege Liv. Epit. 20. Eutrop. 3, 1. 2 Imis partibus. 3 Degunt, verſantur, habitant. 4 Antiqui libri *Ticinum* appellabant, ut Galliæ fluvium, apud quem cæſi primùm ab Annibale Romani. 5 Illyrii. 6 Hæc vidua erat Agronis, Regis Illyriorum. 7 Hos Cajum & Lucium Coruncanos Polybius vocat. Publium Junium & Titum Coruncanum Plinius. Appianus unius Coruncanii meminit. 8 Jure gentium querentis de illatis injuriis. 9 Ignominioſo mortis genere. 10 Trierarchas. 11 Fœminarum enim juſſa pati, ignominioſum eſt. 12 Et collegâ ejus Poſthumio Albino. 13 Gentiles credebant dolere manes interfectorum, niſi vindictâ levarentur. Ideòque hac quoque in cauſa principes Illyrios eâdem ignominioſa morte confecerunt. 14 Sacrificio facto placaverunt.

CAP. VI.

[1] *Bellum Punicum ſecundum.*

1 POſt primum Punicum bellum [2] vix quadriennii requies: ecce alterum bellum, [3] minus quidem ſpatio (nec enim ampliùs, quàm decem & octo annos, habet) ſed adeò cladium atrocitate terribilius,

1 Bellum ſecundum Punicum ſcribit Plutarchus in vitis Fabii, Scipionis, Marcelli, Hannibalis, Flaminii. Liv. l. 21. Eutrop. l. 3. Annibal, Amilcaris filius, in odium Romanorum ſacramento, ex patris auctoritate, à nono ætatis ſuæ anno obſtrictus, jam agens 26. & ab exercitu ſuo Imperator ſalutatus, deleta Sagunto, Hiſpaniæ Tarraconenſis urbe, fœdera Pœnorum cum Rom. icta violat: ipſe Annibal ſuperato Pyrenæo ſaltu per Gallias, fuſis, qui reſiſtere ei conati erant, ad Alpes venit: & laborioſo per eas tranſitu, cùm montanos quoque Gallos obvios aliquot prœliis repuliſſet, deſcendit, ibique ſexdecim annos contra Romanos proſpere pugnavit: tandem à Scipione Africano (qui à devicta Africa cognomen iſtud invenit) bello finis impoſitus eſt. 2 Imò à fine belli Punici primi, ad initium ſecundi, ſunt anni tres & viginti. Quid ergo hic *quadriennii requies*? Stadius exiſtimat, cujus ſententiam hic recipit Freinshemius, computaſſe Florum à tempore clauſi Jani, id eſt, A. V. C. 518 quod falſum eſt. Manifeſte enim Florus requiem hic non intelligit à cæteris Reipublicæ Romanæ hoſtibus, ſed eam, quam habuerant à Carthaginienſibus; neque computat à tempore Jani clauſi, ſed à tempore finiti belli Punici primi. Verba clara: *Poſt primum Punicum bellum vix quadriennii requies: ecce alterum bellum.* Et quomodo *quadriennis* quietem diceret, quæ fuit *paucorum menſium*, cùm Janus eſſet clauſus? An *Sardos, Corſos & Ligures*, qui coëgerunt Janum reſerare, non habuerunt inter hoſtes? Atqui dignos exiſtimarunt, de quibus acti triumphi exſtarent ad ſeram uſque poſteritatem. Atqui Florus Ligurum gentem ſupra c. 3, 3. agnovit *procote virtutis Romanæ*. Sed demus Stadio, Florum computaſſe à tempore Jani clauſi, id eſt, A. V. C. 518. An igitur poſt quadriennium, id eſt, annum 522. ortum eſt bellum Punicum ſecundum? Minime. Dicendum ergo, Floro fuiſſe in animo, Romanos Carthaginenſibus, cùm jam profligaſſent bellum cum mercenariis, id eſt, quadriennio poſt primum bellum Punicum controverſiam moviſſe de poſſeſſione Sardiniæ, bellum etiam minatos; ſed cùm iſti è re ſuâ non exiſtimarent, iterùm cum Romanis collidi, viribus præſertim valde fractis bello mercenariorum, non ſolùm Sardiniâ ceſſiſſe, ſed & mille ac ducenta Romanis talenta adjeciſſe. Hanc Romanorum violentiam cùm inter cauſas odiorum novorum, atque adeò belli ſecundi referat Polyb. lib. 1. cap. 88. Florus longiùs progreſſus, ab eo tempore ſcripſit ſurrexiſſe bellum, quo nova ſurrexerat cauſa belli. 3 Primum Punicum bellum cœpit anno DLXXXIIX. pax Pœnis data eſt anno DXII. ſunt itaque anni intermedii XXIV. Initum eſt hoc bellum, P. Cornelio Scipione, Tib. Sempronio Longo Coſſ. anno DXXXV. finitum debellato in Africâ Annibale, & pace Carthaginenſibus ſupplicibus data, Cn. Cornelio Lentulo, P. Ælio Pœto Coſſ. anno DLII. ſunt itaque anni intermedii in hoc ſecundo bello Punico ſeptendecim.

ut

ut si quis conferat damna utriusque populi, [1] similior
2 victo sit populus qui vicit. [2] Urebat nobilem populum
[3] ablatum mare, captæ insulæ, dare tributa, quæ [4] jubere consueverat. Hinc ultionem puer [5] Annibal ad
3 aram patri juraverat: nec morabatur. [6] Igitur in causa
belli [7] Saguntus deleta est; [8] vetus Hispaniæ civitas
& opulenta, fideique erga Romanos magnum quidem,
4 sed triste monumentum: [9] quam [10] in libertatem communi fœdere exceptam, Annibal, causas novorum
motuum quærens, & [11] suis & [12] ipsorum manibus
evertit, ut [13] Italiam sibi rupto fœdere [13] aperiret.
5 [14] Summa fœderum Romanis [15] religio est: itaque
ad auditum sociæ civitatis [16] obsidium, memores icti
cum Pœnis quoque fœderis, non statim ad arma procurrunt, dùm priùs more legitimo [17] queri malunt.
Interim jam [18] novem mensibus [19] fessi fame, [20] machinis, ferro, versa denique in rabiem fide, imma-

1 Romani enim initio maximis attriti fuerant cladibus. Idem dicit Liv. l. 21. c. 1. *Adeò varia belli fortuna ancepsque Mars fuit, ut propiùs periculo fuerint, qui vicêre*, & Sil. l. 1, 77, &c. *Propiusque fuêre periclo, Queîs superare datum.* 2 Dolori erat Carthaginensibus. 3 Hoc ad leges pacis à Romanis primo bello Punico datas, referendum est: quas ita ferè Polybius refert: *Pœni Sicilia & omnibus insulis, quæ inter Italiam & Africam sunt, excedunto*; MCC. *talenta in annos* XX. *pendunto*: &c. 4 Imperare. 5 Narrat hoc juramentum Silius lib. 1, 77, &c. Q. d. Puer Annibal novennis adhuc patri blandiens, altaribus admotus, tactis sacris, juraverat, se, cum primum posset, hostem fore populo Romano: nec in morâ erat Annibal, scilicet ex quo die imperium & ducatum exercitus obtinuit Annibal, nec ullam moram interposuit, quin bellum Saguntinis inferret, & per hujus causam Romanis. 6 Al. *Igitur in causam belli Saguntus delecta est.* Delegit enim Saguntum Annibal, cujus eversio causam belli præberet inter se & Romanos. 7 *Saguntus* oppidum est opulentissimum in Hispaniæ finibus positum circa flumen Liberum, quod fuit quondam terminus imperii populi Romani & Carthaginensium. 8 Quippe 200. antè excidium Trojæ annis condita. 9 Saguntum civitatem. 10 Liberam relictam partium consensu. 11 Annibalis. 12 Saguntinorum. Nam se suaque omnia in pyram conjecerunt, nec arbitrium victoris exspectarunt. 13 In Italiam viam faceret. Ita Curt. l. 7, 1. *Primus Asiam aperuerat Regi.* Ideò missus à Senatu ad Annibalem Legatus dixisse fertur, Carthaginenses, dum Saguntum oppugnant, ipsa Romæ moenia pulsare. 14 Extrema, maxima. 15 Sanctitas. 16 Obsidionem. 17 Expostulare de injuria, utque ea luatur, petere. 18 *Octavo mense, quèm cœptum oppugnari, captum Saguntum*, ait Liv. 21, 15. 19 Fracti fatigati fame Saguntini. 20 Instrumentis.

nem

nem in foro excitant [1] rogum: [2] tum desuper se suosque cum omnibus opibus suis ferro & igni corrumpunt.
7 Hujus tantæ cladis [3] auctor Annibal [4] poscitur. [5] Tergiversantibus Pœnis, [6] dux legationis, *Qua*, inquit, *mora est?* Fabius. *In hoc ego sinu bellum pacemque porto: utrum eligitis?* [7] Succlamantibus, *Bellum*. *Bellum igitur*, inquit, *accipite:* & excusso in media curia togæ gremio, non sine horrore, quasi planè sinu bellum ferret, effu-
8 dit. Similis exitus belli initio fuit: [8] nam quasi [9] has inferias sibi Saguntinorum ultimæ [10] diræ in illo publico parricidio incendioque [11] mandassent; ita Manibus eorum, vastatione Italiæ, captivitate Africæ, ducum & Regum, qui id gessêre bellum, exitio [12] parentatum est.
9 Igitur ubi semel [13] se in Hispaniâ movit illa gravis & luctuosa Punici belli [14] vis atque [15] tempestas; [16] destinatumque Romanis jam diu fulmen Saguntino igne [17] conflavit: statim quodam impetu rapta, medias

1 Struem lignorum ad cremanda cadavera, pyram ardentem. 2 Saguntinorum cladem præter cæteros scribit Val. Max. 6. 6, 1. ext. & Sil. 1. 3 Causa. 4 Ad supplicium. 5 Totus enim Senatus Annibalis erat, eumque fovebat. 6 Caput, princeps. Hi autem legati fuerunt Fabius Pamphilus, & Valerius Publicola. Eleganter hanc legationem canit Silius in principio secundi. 7 Acclamantibus Pœnis sive Carthaginensibus. 8 Non leve momentum habere putabantur pereuntium imprecationes adversus eos, qui salutem eorum aut impugnaverant injustè, aut, cùm possent, deberentque, opem ferre neglexerant. Ita & Saguntinis, cùm à Pœnis quidem eversi, à Romanis autem destituti essent; hinc Italiæ vastatione, illinc Africæ captivitate, satisfactum est. Sic Eumenes ab exercitu proditus, infit apud Iustin. 14, 4, 12. *Ultima nunc ego perfidorum victima, has vobis diras atque inferias dico; ut inopes extorresque omne ævum in hoc castrensi exsilio agatis, devorentque vos arma vestra, quibus plures vestros, quam hostium duces, absumpsistis.* 9 Hæc sacrificia, quæ inferis solvuntur. Unde *inferias facere*, est Manes sacrificiis placare. 10 Execrationes, imprecationes, 11 Iussissent, delegassent. 12 Iusta persoluta sunt. 13 In Hispania cœpit. 14 Tota moles. 15 Procella. 16 Martii Vatis carmen innuit, quo, diu ante, Romanis Cannensis clades prædicta fuerat, ut tradit Liv. lib. 25. cap. 12. Notandæ verò venustissimæ comparationes bellorum cum tempestatibus, fulminibus, procellis, &c. Ipsi bellatores *fulmina*. Virg. Æn. 6, 842. *Quis Gracchi genus, aut geminos, duo fulmina belli Scipiadas, cladem Lybiæ?* 17 Confecit, excitavit. Al. *conflagravit*.

[1] perfregit Alpes; & in Italiam ab illis fabulosæ altitu-
10 dinis nivibus, velut cœlo [2] missa, descendit. Ac primi quidem impetus turbo inter Padum & Ticinum valido statim fragore detonuit. Tunc, [3] Scipione duce, fusus exercitus: saucius etiam ipse venisset in manus hostium Imperator, nisi [4] protectum patrem [5] prætexta-
11 tus admodùm filius ab ipsa morte rapuisset. [6] Hic erit Scipio, qui in exitium Africæ crescit, nomen ex malis
12 ejus habiturus. [7] Ticino [8] Trebia succedit: hîc secunda belli Punici [9] procella desævit, Sempronio Consule: tunc callidissimi hostes frigidum & nivalem nacti diem, cùm se ignibus priùs [10] oleoque fovissent (horribile dictu!) homines à meridie & Sole venientes no-
13 stra nos hyeme vicerunt. [11] Thrasymenus lacus [12] tertium fulmen Annibalis, Imperatore Flaminio: ibi quoque ars nova Punicæ fraudis: quippe nebula lacus, [13] palustribusque virgultis [14] tectus eques, terga

1 Nam aceto maceratas rupes & igni domitas demum ferramentis amolitus est. Transitum Annibalis per Alpes describit Sil. 4. 3. Virg. Æn. 10, 13. Iuv. Sat. 10, 147. Lege Plutarch. in vita Annibalis. 2 Demissa. Frequens est loquendi genus, ut, quæ supra communem altitudinem attolluntur, dicantur οὐρανομήκη. Hinc de Alpibus etiam dictum, *in cœlum assurgere*. Sil. lib. 2. *Proindè polo crescant Alpes, astrisque coruscos Appenninus agat scopulos.* Adeòque qui de Alpibus descendêre, Florus egregiè dixit; *velut cœlo missos descendisse*. De hac altitudine Alpium idem Silius: *caligat in altis Obrutus saxis, abeuntque in nubila montes.* 3 P. Cornelio Africano. 4 Egregio huic facto versum istum Virg. Æn. 10, 100. composuisse videri possit: *Dum genitor nati parmâ protectus abiret.* 5 Non amplius adhuc quam prætextatus, id est, puer. Intendit enim rem hæc particula, & admirationem auget. Sic apud Iust. 17, 2, 4. *post menses* admodum *septem*. 6 Sic Liv. *Hic erit juvenis, penes quem perfecti hujusce belli laus est, Africanus ob egregiam victoriam de Annibale & de Pœnis appellatus.* 7 Fluvio. Insubriæ in Eridanum fluenti. 8 Fluvius prope Placentiam in Gallia Cisalpina. 9 Tempestas sævit, sævitiam suam exercet. 19 Hoc enim conferre putabant ad robur corporis: nam uncta membra frigus commodius ferunt. 11 Perusinus. Lege Cic. de Divin. 1, 35. Valer. Max. 1. 6, 6. 12 Tertia clades, quâ Annibal attrivit Romanos. 13 Hæc ars Punicæ fraudis, quâ palustribus virgultis tectus eques terga subitò pugnantium invasit, non est adhibita ab Annibale in hoc prælio ad Thrasimenum lacum; sed in altero ad Trebiam flumen. In ea quippe pugna, quæ ad Thrasimenum lacum pugnata est, nihil aliud fraudis commentus est Pœnus, nec aliud curavit, quam ut clausum lacu & montibus, copiisque suis circumfusum haberet hostem. Eumque sic circumfusum militi suo ad satietatem præbuit cædendum. 14 Tecti equites.

subitò

14 subitò pugnantium invasit. Nec [1] de Diis possumus
queri: imminentem quippe [2] temerario duci cladem
[3] prædixerant insidentia signis [4] examina, & [5] Aquilæ
prodire nolentes, & [6] commissam aciem secutus
[7] ingens terræ tremor: nisi illorum horrorem soli
equitum virorumque discursus, & mota vehementiùs
15 arma fecerunt. [8] Quartum, id est, pœnè [9] ultimum
vulnus imperii, Cannæ; [10] ignobilis Apuliæ vicus: sed
magnitudine cladis emersit, & quadraginta millium
cæde [11] parta nobilitas. Ibi in exitium infelicis exerci-
tus, dux, terra, cœlum, dies, tota denique rerum na-
16 tura consensit. Siquidem non contentus simulatis
transfugis Annibal, qui mox terga pugnantium ceci-
derunt, insuper callidissimus Imperator, patentibus
in campis, [12] observato loci ingenio, [13] quòd &
Sol ibi acerrimus, & plurimus pulvis, & [14] Eurus

1 De Iniquitate Deorum. 2 Flaminio. 3 Præsagierant, præsignifi-caverant. 4 Multitudo apum. Livius pro examine apum aliud habet, Flaminii scilicet casum, supra cespitantis equi caput evoluti, cùm in eum insiluisset. At examen apum pro malo omine fuit Scipioni in eo prælio, quod commissum est inter Padum & Ticinum. 5 Aquilæ non cedentes, cùm revellerentur humo. Mali res ominis, quasi Diis expugnationem aspernantibus. Aquila enim legionis signum defigebatur in terram, quæ si evelli non posset, cum in hostem eundum esset, inter prodigia numerabatur. 6 Aciem Romanam & Punicam pugnantem. 7 Quippe *qui multarum urbium Italiæ magnas partes prostraverit, avertitque cursu rapido amnes, mare fluminibus invexit, montes lapsu ingenti proruit.* Liv. 22, 5. Eum tamen neminem pugnantium sensisse, testatur idem. 8 Cannensem cladem scribunt late, Liv. lib. 22. cap. 45. &c. Valer. Max. 1, 1, 16. 2, 4, 4. 4, 5, 2. 7, 4, 2. ext. Silius in toto nono. 9 Clades quæ plane jugulabat: postquam alteri non erat locus. 10 Sic infra 3, 19, 8. de Euno: *Magnitudo cladium facit, ut meminerimus.* 11 Facta. Q. d. Nobilis ille factus vicus & posteritati innotuit quadraginta millium cæde. Sic apud Curt. 9, 6, 22. Alexander daturum se *nobilitatem ignobilibus locis*, magnitudine scilicet rerum à se gestarum, jactat. 12 Observata loci naturâ. 13 Exercitatus Imperator, dum pugnandum est, quantum licet, studet, ut nec ventum, nec Solem patiatur iniquum. Hic enim fulgore excæcat, ille pulvere. Imitatus hoc postea Marius, insignem ex Cimbris victoriam retulit: infra 3, 3, 15. 14 Is *Vulturnus* Livio dicitur, qui ab incolis ejus regionis, ubi tum pugnatum est, ita vocari scribit. Ab amne Vulturno qui veniebat ventus, quod ab Oriente his flaret, sic appellarunt indigenæ.

ab Oriente semper quasi ad [1] constitutum, ita [2] in-
struxit aciem, ut Romanis [3] adversus hæc omnia ob-
versis, quasi [4] secundum cœlum tenens, vento, pul-
17 vere, Sole pugnaret. Itaque duo maximi exercitus
cæsi ad hostium satietatem, donec Annibal diceret
militi suo; *Parce ferro.* Ducum effugit alter, alter
occisus est: dubium uter majore animo. Paulum
18 puduit, [5] Varro non desperavit. [6] Documenta cla-
dis, cruentus aliquamdiu [7] Aufidus: [8] pons de cada-
veribus, jussu ducis, factus in torrente [9] Vergelli;
[10] modii duo annulorum Carthaginem missi, [11] digni-
19 tasque equestris taxata mensurâ. Dubium deinde non
[12] erat, quin [13] ultimum illum diem habitura fuerit
Roma, quintumque intra diem epulari Annibal in
[14] Capitolio potuerit, si (quod Pœnum illum dixisse
Adherbalem [15] Bomilcaris ferunt) [16] *Annibal quem-
admodum sciret vincere, sic* [17] *uti victoriâ scisset.* Tum
20 quidem [18] illum, ut dici vulgò solet, aut [19] fatum urbis

1 Scopum. 2 Ordinavit. 3 Soli, vento & pulveri adversis, Pœnis verò aversis. 4 Quia secundo Sole ac vento pugnabat. 5 Ideò ab occurrente Senatu gratiæ huic hoc nomine actæ sunt, quod de restituenda Republica non desperasset. 6 Argumenta, signa. 7 Fluvius est in Hirpinorum montibus nascens. 8 Vide Val. Max. 9, 2, 2. ext. 9 Al. *Vergello.* 10 Val. Max. 7, 2, 13. ext. aliique afferunt fuisse modios tres. Liv. autem l. 23. c. 12. *Ad fidem*, inquit, *deinde lætarum rerum effundi jussit in vestibulo curiæ annulos aureos, qui tantus acervus fuit, ut metientibus dimidium supra tres modios explesse sint quidam auctores. Forma tenuit, quod propior est vero, haud plus fuisse modio.* Ob acceptam hac clade ignominiam usque ad Severi Imperatoris tempora, non nisi Tribunis aureorum annulorum usus in expeditionibus concessus fuit: cæteris fuerunt ferrei. Interim cùm annuli distinguerent ordinem Equestrem à plebejo, immanis peremptorum Equitum numerus procul dubio fuit, si detracti singulorum digitis annuli tantam mensuram expleverint. 11 Annuli, quibus equites utebantur, æstimati mensurâ. 12 Al. *erit.* 13 Extremum, summum, periculosissimum. 14 Summa arce. 15 Scilicet filium. 16 Scilicet quod occasionem & fortunam majoris rei, Romæ scilicet potiundæ, quam illi hæc victoria obtulerat, de manibus amitteret, nec eâ uti vellet. 17 Quia cùm à victoria Cannensi Romam capere posset, rem tantam statim animo concipere non potuit. Simile dictum Cæsaris de Pompejo apud Suet. in ejus vita c. 36. 18 Annibalem. 19 Fortuna illa, quæ fati decreto destinata est.

imperaturæ, aut ipsius [1] mens mala, [2] & aversi à Car-
21 thagine Dii, [3] in diversum abstulerunt. [4] Cum victo-
riâ posset uti, frui maluit: relictâque Româ, Campa-
niam Tarentumque [5] peragrare: ubi mox & [6] ipse, &
exercitus [7] ardor elanguit; adeò ut [8] verum dictum sit:
22 [9] *Capuam Annibali Cannas fuisse.* Siquidem invictum Al-
pibus, indomitum armis, Campaniæ (quis crederet?)
[10] Soles, & tepentes fontibus Bajæ, [11] subegerunt.

1 Hic *mala mens* opponitur *bonæ menti*, quæ in illo esse dicitur, qui suæ mentis est compos. Qui eà caret, is demens est. Hoc sensu Virg. Ecl. 1, 16. & Æn. 2, 55. *si mens non læva fuisset*, id est, si sibi constitisset, si non fuisset abrepta in deteriora consilia. 2 Hæc communis erat sententia veterum, Deos indigenas iratos esse iis, qui captivitati exponerentur victorum, aliisque calamitatibus. Sinon apud Virg. 2. Æn. *Ex illo fluere, & retro sublapsa referri Spes Danaûm, fractæ vires, aversa Deæ mens.* 3 Aliud persuaserunt, aliò impulerunt. Contra decebat, & arcere primùm apes, ac deinde mel commodius legere. 4 Acumen hujus Flori sententiæ obscurus est, dum ait, Annibalem, victoriâ cum posset uti, frui maluisse. Imò vel fructum hujus victoriæ amplissimum tulisset, si Romam cepisset, quod illi fortuna tum videbatur quasi in manum dare, si eâ usus esset. Negari quidem non potest, aliarum rerum usum esse, aliarum, imò & in eadem re potiunda & usurpanda, usum à fructu plerumque distingui. Cæterum nihil hic tale fingi aut accommodari potest. Aliquid esset, si Annibal post hanc victoriam Cannensem, ab armis ac bello in totum cessasset, atque otio desidiæque, ut victoriæ bonis frueretur, sese dedisset. Tum sane dici posset, victoria illum frui maluisse, quam uti. Quòd enim, relictâ Româ, in Campaniam flexit, non eo id fecit animo ac proposito, ut deliciis Campaniæ frueretur, sed voto ac spe nobilissimæ urbis capiundæ Capuæ, quæ duarum tum toto orbe maximarum, Romæ & Carthaginis, erat æmula. Sed robur ejus exercitus luxuria Campana enervatum est. Quid tum? Hoc noluerat Annibal, & magno redemptum vellet, non accidisse. Certe cum à victoria Cannensi Romam capere posset, rem tantam statim animo concipere non potuit, sic victoriâ (ut diximus) uti nescit. *Mira ejus duci*, ut Livius tradit, *fatis creditur saluti fuisse Urbi atque Imperio.* Hæc Salmasius. 5 Perlustrare. 6 Annibal. Unde Seneca ad Lucil. Epist. 51. *Una hiberna*, inquit, *Annibalem solverunt, & indomitum illum nivibus atque Alpibus virum enervavêre Campaniæ fomenta, armis invictus, vitiis victus est.* 7 Vehementia animi languore confecta est, torpescendo periit, plane extincta est. 8 Al. verè. 9 Hoc dictum sumptum est ex oratione Marcelli ad milites, quæ apud Livium est lib. 23. cap. 45. *Reliquias illorum virorum, vix arma membraque sustinentes, pugnare: Capuam Annibali Cannas fuisse: ibi virtutem bellicam, ibi militarem disciplinam, ibi præteriti temporis famam, ibi spem futuri extinctam.* 10 Calor, quo gaudebant Pœni seu Afri. Liv. lib. 23. & Val. Max. 9, 1, 1. ext. tradunt, intra muros ac tecta urbis Capuæ majorem partem hyemis Annibalem exercitum habuisse, ibique tempus illud in vino, epulis, balneis, scortis transegisse. 11 Vicerunt, perdiderunt.

Interim [1] respirare Romanus, & quasi [2] ab inferis
23 emergere. [3] Arma non erant: [4] detracta sunt templis:
deerat juventus; in [5] sacramentum militiæ [6] liberata
servitia: egebat [7] ærarium: opes suas libens Senatus
24 in medium protulit: nec præter quod in [8] bullis singulisque annulis erat, quicquam sibi auri reliquêre. Eques
25 secutus exemplum, imitatæque equitem [9] tribus: denique vix suffecere [10] tabulæ, vix scribarum manus, Lævino Marcelloque Consulibus, cùm privatæ opes

1 Spiritum recipere. *Multum unus dies Reip. contulit ad salutem*, dicit quondam Demosthenes. Hoc cum neglexisset Annibal, Romam erexit, evertit Carthaginem. Liv. l. 23. c. 31. *Mora ejus diei satis creditur saluti fuisse Urbi atque Imperio.* Quod ipsum argute epigrammate reddit Ovvenus lib. 2. n. 110. *Hannibal in paucas fortunam distulit horas, Non benè Romanas præmeditatus opes. Vincere cum sciret, fortunâ nesciit uti Punus homo, quamvis Afer, eoque vafer. Heu! quantum Hannibali nocuit differre paratos! Servata est minimâ maxima Roma morâ.* 2 Ex desperatis rebus eluctari, & quasi à mortuis redire. Simile est illud Virg. *Quondam etiam victis redit in præcordia virtus.* 3 Exequitur hic quædam ultimæ necessitatis tela, ad quæ confugerunt Romani Cannensis cladis vi subacti. 4 Moris enim fuit, tam apud Græcos, quam apud Romanos olim, ut spolia, hostibus erepta, templis affigerentur. Lege Val. Max. 7, 6, 2. ext. Lucan. l. 6. Horat. l. 7. Od. 15. denique præter illos Sil. lib. 1. *In foribus sacris, primoque in limine templi, Captivi currus, belli decus, armaque rapta Pugnantum ducibus, sævaque in Marte secures, Perfossi clypei, & servantia tela cruorem, Claustraque portarum pendent.* 5 Iuramento. Eleganter hoc verbum transfert auctor ad quamcunque necessitatem, quâ quis ad bellum gerendum adigitur. Ita Sen. de brev. vitæ 6, 6. *Juvenes adulterio, velut* sacramento, *adacti.* 4 Liberati servi, non ad delectum, sed publice empti, diuque in ea conditione retenti, donec, post fortem fidelemque in bello navatam operam meruêre libertatem. Sic etiam olim Agathocles, bellum in Africam translaturus, omnes servos militaris ætatis, libertate donatos, sacramento adegit. Iust. lib. 22. cap. 4. Quondam is fuit Romanorum in bello mos, ut non nisi liberis & probatæ famæ militibus uterentur, nec eos 17. annis minores, vel 45. majores conscriberent: si quid contra fieret, hoc in dubiis Reip. rebus, ut necessitati imperanti obediretur, accidit. 7 Locus ubi pecunia publica reponitur. 8 *Bulla* erat ornamentum puerorum, & præsertim nobilium, quod à collo in pectus descendebat, ut significaretur, eam ætatem alterius regendam consilio. 9 Plebs. 10 Codicilli. Referebatur enim in tabulas quantum quisque contulisset, ut, meliori Reip. statu, redderetur: quod etiam, finito hoc bello, tribus æquis portionibus factum est. Liv. l. 24. c. 18. Similis in Cicerone locutio Philip. 2. *Quis nomen non dedit? quanquam nec scribæ sufficere, nec tabulæ nomina illorum capere potuerunt.*

26 in publicum deferrentur. Quid autem in deligendis magistratibus, quæ centuriarum sapientia, cum juniores à [1] senioribus consilium de creandis Consulibus petivêre? Quippe adversùs [2] hostem toties victorem, tam callidum, non virtute tantùm, sed [3] suis etiam pug-
27 nare consiliis oportebat. Prima redeuntis, & ut sic dixerim, reviviscentis imperii spes Fabius fuit: qui novam de Annibale victoriam [4] commentus est, [5] non pugnare. Hinc [6] illi [7] cognomen novum, & Reipublicæ salutare, *Cunctator*. Hinc [8] illud [9] ex populo, ut
28 *Imperii* [10] *scutum* vocaretur. Itaque per Samnium totum, per Falernos Gauranosque saltus sic [11] maceravit Annibalem, ut, qui [12] frangi virtute non poterat,
29 [13] mora comminueretur. Indè Claudio Marcello duce etiam congredi ausus est. [14] Cominùs venit, & pepulit in Campania sua, & ab obsidione Nolæ urbis
30 [15] excussit. Ausus &, Sempronio Graccho duce, per Lucaniam sequi, & [16] premere terga cedentis: quamvis tunc (ô pudor!) [17] manu servili pugnaret. Nam huc usque tot mala compulerant. Sed libertate donati.
31 Fecerat [18] de servis virtus Romanos. O [19] horribilem in tot adversis fiduciam! ô singularem animum ac [20] spiritum populi Romani! tam [21] arctis [22] afflictisque re-

1 Senibus. 2 Annibalem intelligit. 3 Propriis. Q. d. usu edocti virtutem suam adversus tam callidum hostem non sufficere, & ipsi tandem leoninæ vulpinam assuerunt, atque ita suis (quod dicitur) pennis Hannibalem ceperunt. 4 Invenit, excogitavit. 5 Ratio est, ut, qui frangi virtute non posse videbatur, morâ & tædio frangeretur. 6 Fabio. 7 Fabio huic quatuor fuêre cognomina, *Maximus*, *Ovicula*, *Verrucosus*, *Cunctator*. 8 Scilicet cognomen. 9 Quod populus imposuit. 10 Sicut contra Marcellus *ensis*. 11 Attenuavit & vexavit. 12 Vi non debilitari. 13 Cunctando, bellum trahendo frangeretur ac debilitaretur. 14 Ausus est congredi. 15 Expulit. Vide Liv. 23. 24. & deinceps. 16 Instare fugienti Annibali. 17 Volones Livius intelligit, hoc est, servos publicè redemptos, qui voluntate suâ sacramento dixerant, octo millium numero. 18 Ex servis, cum prius servi fuissent. Sic Iuvenalis Sat. 6, 165. *de Tusca Gracula facta est*. Al. *Fecerunt se de servis virtute Romanos*. Libertatem enim virtute meruerunt: ita fecerunt se de servis Romanos, ac liberos propriâ virtute. 19 Stupendam. 20 Magnum animum. 21 Livio aliquoties *accisæ res* sunt. Sic Iuvenali Sat. 3, 165. dicitur, Res angusta *domi*. 22 Perditis, prostratis.

bus, cum de Italia sua dubitaret, ausus est tamen in di-
32 versa respicere, cumque hostes in jugulo per Campa-
niam Apuliamque [1] volitarent, mediamque [2] de Italia
Africam facerent; eodem tempore & hunc sustinebat,
& in Siciliam, Sardiniam, Hispaniam, divisa per ter-
rarum orbem arma mittebat. [3] Sicilia mandata Marcel-
lo, [4] nec diu restitit. Tota enim insula in una urbe su-
33 perata est. Grande illud, & ante id tempus, invictum
caput Syracusæ, quamvis [5] Archimedis ingenio defen-
34 derentur, [6] aliquando cesserunt. [7] Longè illi triplex
murus, [8] totidemque arces, portus ille marmoreus, &
fons [9] celebratus Arethusæ, nisi quòd hactenus profuê-
re, ut pulchritudini victæ urbis parceretur. [10] Sardi-
35 niam Gracchus arripuit: [11] nihil [12] illi gentium feri-
tas, [13] Insanorumque (nam sic vocantur) immanitas
montium [14] profuêre. [15] Sævitum in urbes, urbemque

1 Discuterent. 2 Ex Italia. 3 Scribuntur hæc à Livio 25, 13. &c. Sil. l. 14. in princ. 4 Imò diu. Multos enim labores, multa pericula circa mœnia Syracusana Marcellus exhausit. Agrigentum quoque adhuc valido Carthaginensium præsidio tenebatur, quod ille expulit, & sic, quod reliquum erat belli in Sicilia, perfecit. 5 Archimedes diversitum quas indies excogitabat, machinarum operâ, per integrum fere triennium Marcelli impetum elusit. Speculis ex ære ustoriis non semel Classiarios, ipsasque hostium naves combussit. De hoc Archimede Claudianus in Epigram. Item Liv. 24, 34. Plutarch. in vita Marcelli. Et Silius 14, 343. 6 Aliquo tempore Marcello obvenerunt. 7 Triplex murus nihil profuit illi, quo minus caperetur. Sic suprà 2, 2, 8. cum vellet dicere parum valuisse artes nauticas Carthaginensibus: *Longe illis nauticæ artes; detergere remos, & ludificari fuga rostra.* Cæterum ut *adesse* alicui dicitur, qui eum defendit ac protegit; ita *abesse* & *longe esse*, à quo non potest præsens auxilium sperari. Nusquam vero triplici fuisse muro cinctam Syracusarum urbem legimus. Amplissimam quidem civitatem fuisse Syracusas constat, sed in plures divisam partes, quæ singulæ ferè instar urbium fuêre. Eæ partes muro etiam invicem disclusæ & interceptæ. 8 Livius duas tantum commemorat. 9 Poëtis decantatus. 10 In Sardinia eo anno, quo expugnatæ sunt Syracusæ, quidquam egisse Gracchum non legimus. Tribus aut quatuor annis ante domita fuit Sardinia per T. Manlium Prætorem, qui triginta millia Sardorum uno prœlio cecîdit. Vide Liv. lib. 23. cap. 40. Sempronius Gracchus tum Consul Campanos cecîdit. 11 Sardiniæ. 12 Valde magnorum. 13 De Syracusis idem dixerat alio modo: *Longe illi triplex murus, totidemque arces.* 14 Quo minus Sardinia caperetur. 15 Dirutæ sunt urbes, & metropolis Caralis.

urbium Catalim, ut gens contumax, [1] vilisque mortis,
saltem [2] desiderio patrii soli domaretur. In Hispaniam
missi [3] Cnæus & Publius Scipiones, pœnè totam Pœ-
nis eripuerant; sed insidiis Punicæ fraudis oppressi rur-
sus amiserunt, magnis quidem illi prœliis, cum Pu-
nicas opes cecidissent: sed Punicæ insidiæ alterum,
ferro castra [4] metantem, alterum, cum evasisset in
37 turrim, cinctum facibus oppresserunt. [5] Igitur in ul-
tionem patris ac patrui missus cum exercitu [6] Scipio,
cui tam grande de Africa nomen [7] fata decreverant,
38 bellatricem illam, viris armisque nobilem Hispaniam,
[8] illam [9] seminarium [10] hostilis exercitus, illam Anni-
balis eruditricem, [11] (incredibile dictu) totam à Py-
renæis montibus in Herculis [12] columnas & Oceanum
39 recuperavit: nescias citius, an [13] felicius: quàm
velociter, quatuor anni fatentur: quàm facilè,
vel una civitas probat: [14] eodem quippe, quo
obsessa est, die capta est: omenque Africanæ vi-
ctoriæ fuit, quod tam facilè victa est Hispana
40 Carthago. Certum est tamen, ad [15] profligan-
dam provinciam maximè [16] profecisse singularem

1 Al. *vilisque morti*, id est, facilis ad mortem excipiendam, & mortem ni-hili faciens. 2 Carissimarum enim rerum periculis compelluntur hostes ad deditionem. 3 Historiam hanc scribunt Liv. libris 23, 24, 25. Plutarch. in vita Scipionis. Val. Max. 1, 6, 2. & 3, 7, 1. Sil. 23, 381. & 15, 3. 4 Describentem & collocantem. 5 Cùm cæteri omnes oblatam Hispaniæ provinciam recusarent, quia fortunam ibi Romanam restitui posse desperabant, Scipio eam se petere professus summo centuriarum consensu & applausu obtinuit. 6 Quæ hic scribuntur de Scipione superiori, habentur laté à Liv. lib. 26. & seqq. Plutarch. in vita Scipionis. Val. Max. 3, 7, 4. 7 Potestas illa, quæ res humanas inevitabili sorte disposuit, constituerat. 8 Per appositionem hæc dicuntur. 9 Fontem & originem. Ita Curt. 8, 6, 6. *Hæc cohors velut seminarium ducum præfectorumque apud Macedonas fuit.* Sic Cic. in Pison. Seminarium *triumphorum Macedonia.* 10 Punici. 11 Nam hi sunt utrimque ejus termini. Iust. 44, 1, 3. *Hispania inter Africam & Galliam posita, Oceani freto, & Pyrenæis montibus clauditur.* 12 *Speculas* vocat 4, 2, 76. 13 Facilius. 14 Vide Liv. 46, 42. &c. Eutrop. 3, 15. Sil. 15, 220. Plutarch. in Scipione, & nostrum infra 2, 17, 7. 15 Conficiendam. 16 Assecutam esse, quod conferat ad profligandam provinciam.

[1] ducis [2] sanctitatem : quippe qui [3] captivos pueros, puellasque præcipuæ pulchritudinis, barbaris restituerit, ne in conspectum quidem suum passus adduci, ne quid de virginitatis integritate [4] delibasse saltem oculis vi-
41 deretur. Hæc inter [5] diversa terrarum populus Romanus : nec ideò tamen Italiæ visceribus inhærentem [6] submovere poterat Annibalem. Pleraque ad hostem defecerant : & dux acerrimus [7] contra Romanos Itali-
42 cis quoque viribus utebatur. Jam tamen eum plerisque oppidis & regionibus [8] excusseramus. [9] Tarentus [10] ad nos redierat : jam & Capua, sedes & domus, & [11] patria altera Annibalis, tenebatur : cujus amissio tantum Pœno duci dolorem dedit, ut inde totis viribus
43 Romam converteretur. O populum [12] dignum orbis imperio! dignum omnium favore, & admiratione hominum ac Deorum! [13] Compulsus ad ultimos metus, ab incepto non destitit : & de sua Urbe sollicitus, Capuam tamen non omisit ; sed parte exercitus sub Appio Consule relicta, parte Flaccum in urbem secuta, absens simul, præsensque pugnabat.
44 Quid ergo miramur, moventi castra à tertio

1 Scipionis. 2 Integritatem, abstinentiam. 3 Historiam hanc habet Liv. 26. Silius 15, 268. Val. Max 4, 3, 1. Quantæ autem ad conciliandos hostium animos efficaciæ sit ista continentia & humanitas ; patet exemplo Alexandri & Darii apud Curt. 4, 10, 34. & Plut. Orat. de virtute Alex. Itemque Val. Max. 5, 1. toto capite. 4 Leviter degustasse. 5 Diversas terras. Sic *profunda camporum*, *prærupta collium*, *ardua montium* : Iustin. 4, 1, 11. *Opportuna locorum*. Tac. 4, 24. *opaca locorum*. Virg. Æn. 2, 7, 5. *Opaca viarum*. Idem Æn. 6, 633. 6 Depellere, removere, abire facere. Liv. I. lictor, submove *turbam*. 7 Persuasum enim erat Annibali, Romanos, nisi Italiæ viribus, vinci non posse : qua de causa quoque posterius Antiocho Regi auctor fuit bellum in Italiam transferendi. 8 Expuleramus. 9 Tarentini. 10 Qua arte Tarentum à Fabio recuperatum, docet Liv. 27, 17. Sil. 15, 320. 11 Urbs caritate proxima post veram patriam. Sil. 11, 425. *Altera jam patria, atque æquo sub honore vocatur, Altera Carthago Capua*. Cic. in Ver. 4. *Tua te altera patria, quemadmodum dicere solebas, Messana circumvenit*. 12 Ob virtutem scilicet & constantiam. Pertinet huc, quod supra 1, 13, 3. dixit : *Ea certe fuit vis calamitatis, ut in experimentum illatam putem divinitus, scire volentibus immortalibus Diis, an Romana virtus imperium orbis mereretur*. 13 Al. *Compulsus ad ultimas metus*, id est, ad incitas redactus.

[1] lapi-

[1] lapide Annibali, iterùm ipsos Deos, Deos inquam,
45 (nec fateri pudebit) restitisse? Tanta enim ad singulos
illius motus [2] vis imbrium effusa, tanta ventorum violentia coorta est, ut divinitus hostem [3] submoveri;
[4] neque cœlo, sed ab Urbis ipsius mœnibus & Capito-
46 lio, ferri videretur. Itaque fugit, & cessit, & in ultimum se Italiæ recepit [5] sinum, cum Urbem [6] tantum
47 non [7] adoratam reliquisset. Parva res dictu, sed ad magnanimitatem populi Romani probandam satis efficax: quòd illis ipsis, quibus obsidebatur, diebus, [8] ager, quem Annibal castris insederat, venalis Romæ fuit, [9] hastæque subjectus, invenit emptorem.
48 Voluit Annibal contrà fiduciam imitari; subjecitque [10] argentarias Urbis tabernas: nec [11] sector inventus
49 est: ut scias, etiam [12] præsagia satis fuisse. Nihil [13] actum erat tanta virtute, tanto favore etiam Deorum: siquidem [14] Asdrubal, frater Annibalis, cum exercitu novo, novis viribus, nova belli mole ve-
50 niebat. [15] Actum erat procul dubio, si [16] vir ille se cum [16] fratre junxisset: sed hunc quoque [18] castra metantem Claudius Nero cum Livio [19] Salinatore [20] de-
51 bellat. Nero in ultimo Italiæ angulo submovebat

1 Milliari. 2 Multitudo. 3 Depelli, removeri. 4 Q. d. Tanta imbrium & ventorum vis coorta, ut divinitus hostem submoveri putares, nec illam vim imbrium cœlo ferri, sed ab ipsis mœnibus urbis & Capitolio, diceres. 5 Angulum. 6 Propemodum, fermè. 7 *Adorare urbem*, est non in conspectum ejus modo, sed ita prope accedere, ut & colloqui cum civibus possit. Apud Apul. Metam. 2. & 3, *adorare populum*, est verba ad populum facere. Al. *adortam*, legunt, id est, quam quis adortus est. 8 Refert hoc præter ceteros Plutarch. in Annibale. Item Val Max. 3, 7, 10. 9 Auctioni subjectus, id est, publicè venditus. Solebant enim in auctionibus publicis hastæ præfigi. 10 Intelligit eas, quas Argentarii, sive qui Argentariam faciebant, & nummariæ rei negotiationem exercebant, circa forum habebant. 11 Qui bona, hastæ subjecta, simul emit. 12 Id est, fata, quæ mansura erant utrumque, scilicet populum Romanum & Annibalem, his velut ominibus esse significata: vel ea fiducia privatorum vel diffidentia fuit velut præsagium felicitatis Romanæ, & infortunii Carthaginis. 13 Effectum, profectum. 14 Auctores historiæ sunt Liv. 2, 7, 38. &c. Valer. Max. 3, 7, 4. & 7, 4, 4. Sil. 15, 494. 15 Scilicet *de imperio Romano*, id est, periisset. 16 Asdrubal. 17 Annibale. 18 Castra locantem, sive ponentem. 19 *Salinator* dictus est à lege, quam arctissimam & populo maximè molestam de vendendo *sale* tulerat. Ob quam deinde damnatus est. 20 Bello vincit ad Metaurum fluvium.

Annibalem. Livius in diversissimam partem, id est, in ipsas [1] nascentis Italiæ [2] fauces, [3] signa converterat.
52 Tanto, id est, omni, [4] quâ longissima Italia, solo interjacente; quo consilio, qua celeritate Consules castra conjunxerint, inopinanterque hostem [5] collatis
53 signis compresserint, neque id fieri Annibal senserit, difficile dictu est. Certè Annibal, re cognitâ, cùm projectum [6] fratris caput ad sua castra vidisset, [7] *Agnosco*, inquit, *infelicitatem Carthaginis.* Hæc fuit [8] illius viri, non sine præsagio quodam [9] fati imminentis,
54 prima confessio. Jam certum erat, Annibalem, etiam ipsius confessione, posse vinci: sed tot rerum prosperarum fiduciâ plenus populus Romanus, magni æstima-
55 bat, asperrimum hostem in sua Africa debellare. Duce igitur Scipione, in ipsam Africam tota mole conversus, imitari cœpit Annibalem, & Italiæ suæ clades in Afri-
56 cam vindicare. Quas [10] ille (Dii boni!) Asdrubalis copias, quos [11] Syphacis exercitus [12] fudit? quæ quantaque utriusque castra facibus illatis unâ nocte delevit? denique jam non à tertio [13] lapide, sed ipsas Carthagi-
57 nis portas obsidione quatiebat. Sic factum est, ut inhærentem atque [14] incubantem Italiæ [15] extorqueret
58 Annibalem. Non fuit major sub imperio Romano dies, quàm ille, cùm duo omnium & antea & postea ducum

1 Incipientis. 2 Angustias. 3 Exercitum intulerat, admoverat. 4 Ubi. Adverbialiter positum. 5 Justa acie, justo prœlio suppresserint, coërcuerint, & in arctum deduxerint. 6 Asdrubalis. 7 Ita derivantur in fortunam publicam pleraque. Darius post infelicem pugnam, hortantibus suis, ut equum conscenderet, respondit: *Deos ultores adesse.* Curt. 5, 13, 16. id est, Pertinacem illam fortunam, quæ Persas urgere non desineret. 8 Annibalis. 9 Mortis. 10 Scipio. 11 Regis Numidiæ: qui cùm Scipioni per Lælium fuisset conciliatus, bellique societatem, amicitiæ fœdera, & contra Pœnos consilia cum eo iniisset, paulò post sollicitatus à Carthaginensibus per nuptiarum occasionem formosissimæ fœminæ Sophonisbæ, Asdrubalis filiæ, amicitiæ Scipionis renunciavit, ab eoque defecit, & Carthaginensium arma secutus, brevi tempore à Lælio & Massinissâ captus ad Scipionem catenatus ductus est, à quo in triumpho circumductus, & deinde in carcerem inclusus, inediâ vitam finit: atque sic perfidiæ illius pœnas dedit. Legé Val. Max. de hac perfidia disputantem 6, 9, 7. ex. 12 Profligavit, prostravit, vicit. 13 Milliari. 14 Pertinaciter inhærentem, incumbentem. Loquitur autem de Annibale, tanquam serpente quodam vel dracone, qui, quod complexus est, ægré dimittit. 15 Expelleret, extraheret.

maxi-

maximi, ille Italiæ, hic Hispaniæ victor, [1] collatis
59 comminùs signis direxêre aciem. Sed & colloquium fuit
inter ipsos [2] de legibus pacis. [3] Steterunt diu mutua ad-
miratione [4] defixi: ubi de pace non convênit, [5] signa
60 cecinêre. [6] Constat utriusque confessione, *nec meliùs*
[7] *instrui aciem, nec acriùs potuisse pugnari.* Hoc Scipio
de Annibalis, Annibal de Scipionis exercitu prædica-
61 verunt. Sed tamen Annibal cessit: præmiumque vi-
ctoriæ Africa fuit, & secutus Africam statim terrarum
orbis.

1 Instâ acie, justo prœlio de prope sive à propinquiore loco instruxerunt & ordinarunt exercitum. 2 De conditionibus pacis. 3 Quæ hîc scribuntur, lege apud Liv. 30, 33. Plut. in Scipione. Sil. l. 17. 4 Quòd in vehementi admiratione stupor quidam oriatur, quo in unum aliquem locum defiguntur oculi. Sic *Defixus ob metum.* Tac. 1, 68. *Extremo metu corpora defixêre in his vestigiis.* Idem Agr. 4, 4. 5 Vexilla cantu tubarum, aut cornuum erecta sunt. Unaquæque enim legio tubicines, cornicines, & buccinatores habebat. Tubicines, vocabant milites ad bellum, & rursum receptui canentes revocabant Cornicines, buccinatores erant ornamentum totius legionis, in ingressu conflictus, & ejus reditu: & quotiescunque ad aliquod opus exituri sunt soli milites, tubicines canunt, & soli milites ad signa eorum obtemperant: quotiescunque signa movenda sunt, cornicines canunt: quotiescunque pugnatur, & tubicines, & cornicines classicum canunt. Vide quæ nos ad Sal. p. 135. b. 6 Certum est. 7 Disponi, præparari, sc. *ad pugnam.*

C A P. VII.

Bellum [1] *Macedonicum primum.*

1 [2] Post Carthaginem vinci neminem puduit. Secutæ
sunt statim Africam gentes, Macedonia, Græ-
cia, Syria, cæteraque omnia, quodam quasi [3] æstu
2 & torrente fortunæ. [4] Sed primi omnium [5] Ma-
cedones, affectator [6] quondam imperii populus:
itaque quamvis tunc [7] Philippus [8] regno præsideret,

1 Sic dictum à *Macedonia* Rege Philippo, Demetrii filio. Ea, quæ hoc capite continentur, scribunt Liv. libris 31, 32, 33, 34. Val. Max. 4, 8, 5. & 5, 2, 6. Iust. l. 30. & 30. Eutrop. 4, 1. Plut. in Flaminio. Sil. 15, 298. 2 Post deletam Carthaginem. 3 Qui ubi incurrit & ingruit, frustra ei solus resistes. 4 Al. *sic.* 5 Scilicet cum quibus bellum, Afri à devictâ, aut pacatâ, Romani gesserint. 6 Olim. Respicit autem ad tempora Philippi & Alexandri Macedonis: post quos Reges nulla imperia inveniuntur affectasse, ut qui multum à viribus & virtute majorum excidissent. 7 Demetrii filius. 8 Rex esset.

Ro-

Romani tamen [1] dimicare sibi cum Rege Alexandro vi-
3 debantur. Macedonicum bellum [2] nomine ampliùs, quàm [3] spectatione gentis fuit. Causa cœpit à [4] fœdere
4 Philippi, [5] quo [6] Rex jampridem dominantem in Italia Annibalem sibi [7] sociaverat: posteà crevit, implorantibus Athenis auxilium contra Regis injurias, cùm ille ultra jus victoriæ [8] in templa, aras, & sepulcra ipsa
5 sæviret. Placuit Senatui opem tantis ferre [9] supplicibus. Quippe jam gentium Reges, duces, populi, nationes, præsidia sibi ab hac urbe petebant. Primò igitur, Lævi-
6 no [10] Consule, populus Romanus Ionium mare ingressus, tota Græciæ littora veluti triumphanti classe
7 peragravit. Spolia quippe Siciliæ, Sardiniæ, Hispaniæ, Africæ [11] præferebat; & [12] manifestam victoriam nata in [13] in prætoria [14] puppe [15] laurus [16] pollicebatur.

1 Bellum gerere. 2 Famâ, opinione majus. 3 Consideratione, respectu. Q. d. amplius id bellum nomine fuisse, propter nomen & memoriam olim virtutis Macedonum, quàm consideratione & respectu ipsius gentis, quæ illo tempore non multum laudata erat. 4 Fœderis & societatis istius leges ita Liv. l. 43. recitat: *Philippus ducentarum navium classe in Italiam trajiceret, vastaret oram maritimam, bellum pro parte sua terra marique gereret: ubi debellatum esset, Italia omnis, cum ipsa urbe Roma, Carthaginensium atque Annibalis esset, prædaque omnis Annibali cederet: perdomita Italia navigarent in Græciam, bellumque, cum quibus Regibus placeret, gererent: quæ civitates continentis, quæ insulæ ad Macedoniam vergunt, ea Philippi regnique ejus essent.* 5 Philippus. 6 Aliquanto abhinc tempore. 7 Conjunxerat. 8 Templa, aras, & sepulchra ipsa dirueret. 9 Auxilium orantibus. 10 Valerio Levino, non Consuli, sed Prætori, contra Philippum in Græciam Imperium mandatum esse, ex Livio 3, 3, 2. & 24, 40. Iustin. 29, 4, 4. 11 De triumpho semper ferè hæc vox apud veteres dicitur. 12 Haud dubiè obventuram victoriam. 13 Livius hæc paulò aliter refert 32, 1, 7. *Prætoriam puppem* non intellige, quâ Prætor vehitur; sed eam, quam hodie vocant *Admiralem*, id est, quâ dux vehitur, quisquis ille sit, & quemcunque magistratum gerat: ut *prætorium* dicitur tabernaculum ducis, quod de Regum etiam tabernaculis dicunt Curt. 5, 2, 7. & Iustin. 2, 13, 15. Sic postea sub Imperatoribus *prætoriani milites* & *præfecti prætorio* dicti. 14 Navi. Pars pro toto. Al. *prætoriæ* (sc. navis) *puppe*: ut non modò navis, sed & locus ejus annotetur; & verò in puppi navis enatam laurum etiam Livius prodit. 15 Laurum victoriæ gloriæque omen fuisse constat. Addebatur militum lanceis, & pilis, & fascibus imperatorum. Ex iis in gremio Iovis deponebatur, quoties victoria novam aliquam lætitiam attulit. Idque non quia perpetuo viret sed quia spectatissima est in monte Parnasso; ideoque gratissima Apollini. Quidam etiam hanc causam adferunt, quod sola hæc arbor ex omnibus manu satis, & in domos receptis, non icitur fulmine. Tiberium principem, tonante coelo, coronari eâ solitum ferunt contra fulminum metus. 16 Id est, ex lauro, in prætoria puppe nata, colligebatur & sperabatur victoria.

Aderat

8 Aderat ſponte in auxilium [1] Attalus Rex Pergameno-
rum: aderant Rhodii, nauticus populus; [2] qui navibus
à mari, Conſul à terris, omnia equis viriſque [3] quatie-
9 bat. Bis victus Rex, bis fugatus, bis [4] exutus caſtris:
cùm tamen nihil terribilius Macedonibus fuit ipſo vul-
nerum aſpectu: quæ non ſpeculis, non ſagittis, nec
ullo [5] Græculo ferro, ſed ingentibus [6] pilis, nec mi-
noribus adacta gladiis, [7] ultra mortem patebant.
10 [8] Enimverò, Flaminio duce, invios anteà [9] Chaonum
montes [10] Aoumque amnem per abrupta [11] vadentem,
id eſt, [12] ipſa Macedoniæ clauſtra penetravimus. [13] In-
11 troiſſe victoria fuit: nam nunquam poſtea auſus con-
gredi Rex, ad tumulos, quos [14] Cynoſcephalas vocant,
uno, ac ne hoc quidem [15] juſto prælio, opprimitur. Et
12 illi quidem Conſul pacem dedit, regnumque conceſſit:
mox, ne quid eſſet hoſtile, Thebas, & [16] Eubœam, &
[17] graſſantem ſub [18] Nabide ſuo [19] Lacedæmona com-

1 Regis Eumenis filius, ſocii quondam commilitoniſque Romani. 2 Hic naves viris equiſque opponit, ut Conſulem Rhodiis, terram mari. 3 Moleſtabat Plin. 2, 27. *Cum Rex Philippus Græciam quateret.* 4 Caſtra ejus occupata. 5 Græci levioribus & brevioribus utebantur armis & telis: contrà Macedones vaſtis clypeis. Inde *Græculum ferrum* dicit per contumeliam: nam & Græcos *Græculos* ignominioſe vocabant. 6 *Pilum* telum miſſile eſt, quod longitudine trium pedum, craſſitudine digitali lignum habebat. 7 Id eſt, altius iactiſque adacta erant, quam requireretur ad inferendam mortem. 8 Sed. 9 *Chaonia* Epiri regio eſt, quæ à Meridie Ceraunis montibus clauditur, ab Occaſu mari Ionio; ab Ortu Pindo monte, amne & urbe clauditur; à Septentrione Macedonia. 10 Non procul Apollonia in mare Ionium euntem: ad quem Flaminio res primum cum Macedone fuit. 11 Labentem, fluentem. 12 Ipſas Macedoniæ anguſtias, per quas in Macedoniam iter eſt. 13 Indicat auctor ſummam celeritatem illius victoriæ, ut vult Freinshemius. Pertinet huc exemplum, quod refert Sal. Iug. cap. 76. Iugurtham ſtatim profugiſſe, *cùm Metello nihil infectum cerneret; quippe loca, tempora, denique naturam ipſam, cæteris imperitantem vicerat.* Ita quoque Annibalem Romanos valde perculiſſe audaciſſimo per Alpes in Italiam tranſitu, ſcribit Polyb lib. 3. cap. 61. Hoc igitur vult Florus, maximum ad victoriam momentum attuliſſe, quod T. Quinctius Flaminius, velut naturæ victor, per invia & inacceſſa irrupiſſet in Macedoniam. 14 Nomen hoc à figura canini capitis habent: Græcè enim κυνὸς κεφαλαὶ illi tumuli vocantur. Vide Liv. 33, 1. 15 Toto, pleno. 16 Maris Ægæi inſulam. 17 Turbantem, turbas dantem. 18 Spartanorum tyranno. 19 Al. *Lacedæmoniam*, Hiſtoriam habes ex Liv. 34, 25. &c. Iuſtin. 31, 1, 1.

peſcuit;

pescuit. Græciæ verò veterem statum reddidit, ut legi-
13 bus viveret suis, & avitâ libertate frueretur. Quæ gau-
dia, quæ vociferationes fuerunt, cum hoc forte [1] Ne-
14 meæ in theatro, quinquennalibus [2] ludis à præcone ca-
neretur? [3] quo certavêre plausu? [4] quid florum in Con-
15 sulem profuderunt? Et iterum iterumque præconem re-
petere illam vocem jubebant, quâ libertas Achaiæ pro-
nunciabatur: nec aliter illâ consulari sententiâ, quàm
[5] modulatissimo aliquo tibiarum aut fidium cantu, frue-
bantur.

1 Sylva, locus, urbs, ludi. Quatuor Græciæ certamina sacra fuerunt, Nemea, Pythia, Isthmia, Olympia. Quod ergo Florus hic dicit factum in Nemeis, Liv. 33, 18. & 34, 40. & Plut. in Flaminio, id dicunt factum in Isthmiis primùm, deinde in Nemeis, & magis etiam in Isthmiis. 2 Spectaculis. 3 Quâ complosione, id est, concussione manuum certavêre Græci? 4 Hoc fieri solitum erat honoris atque benevolentiæ causâ, *Diis, hominibusque* bene meritis. Imagines quoque floribus sparsas legimus apud Tacit. 24, 61, 1. & H. 1, 53, 3. 5 Cum mensura & numerorum ratione composito.

CAP. VIII.

Bellum Syriacum Regis Antiochi.

1 MAcedoniam [1] statim, & Regem Philippum Antio-
chus [2] excepit, quodam casu, quasi industriâ,
sic [3] adgubernante fortunâ, ut quemadmodum ab
Africa in Europam, sic ab Europa in Asiam, ul-
trò se [4] suggerentibus causis, imperium procederet,
& cum terrarum orbis situ, ipse ordo victoriarum
2 navigaret. Non aliud [5] formidolosius [6] famâ bellum
fuit: quippe cum Persas, & Orientem, [7] Xerxem at-

1 Bellum, adversus Antiochum Regem à Romanis gestum, scribunt Liv. l. 34. & seqq. Iustin. l. 31. Val. Max. 2, 5, 1. 4, 1, 9. ext. 7, 3, 4. in damnat. 9, 1, 4 ext. Plut. in Scipione. Eutrop. 4, 1. Videtur autem hîc inserenda vox *Macedoniam statim Syria*, &c. nam regnum regno, Regem opponit Regi. 2 Secutus est. 3 Regente. 4 Offerentibus. Hoc etiam felicitatis magnæ est, acquirere regna aliena justo titulo, & absque nostra invidia. 5 Terribilius. Sic *Formidolosus hostis*, apud Sal. in Cat. 6 Nomine, opinione. 7 Darii Hystaspis filium, qui, patre in apparatu belli moriente, intra quadriennium conscribit, ut in Græciam moveret, exercitum numero & fide majorem: quinquagies enim & bis centena octoginta tria millia militum censa fuerunt: flumina quoque ipsis prandentibus epota, & mare sex millium omnis generis navium classe quasi constratum fuit, &c. Lege Iustin. l. 2, c. 10, & seqq.

que

que [1] Darium [2] cogitarent; quando perfossi [3] invii mon-
3 tes, quando velis opertum mare nunciaretur: [4] ad hoc
[5] cœlestes minæ territabant, cum humore continuo Cumanus Apollo [6] sudaret. Sed hic faventis [7] Asiæ suæ nu-
4 minis timor erat. Nec sane viris, opibus, armis, quicquam copiosius Syriâ: sed in manus tam ignavi [8] Regis inciderat, ut nihil fuerit in Antiocho [9] speciosius,
5 quàm quòd à Romanis victus est. Impulere Regem in id bellum, illinc Thoas Ætoliæ [10] princeps, [11] inhonoratam apud Romanos querens adversus Macedones militiæ suæ societatem: hinc Annibal, qui in Africa victus, profugus, & pacis impatiens, hostem populo
6 Romano toto orbe quærebat. Et quod illud fuisset periculum, [12] si se consiliis ejus Rex tradidisset, id est, si Asiæ viribus usus fuisset miser Annibal? Sed Rex
7 suis opibus, & nomine regio fretus, satis habuit [13] bellum movere. Europa jam dubio procul jure ad Romanos pertinebat: hic [14] Lysimachiam urbem,

1 Hystaspis filium, qui hinniens equini prærogativâ Rex Persarum designatus & inauguratus erat. 2 Id est, hæc omnia in animo haberent & perpenderent, quid virium haberent, habuerint-ve. 3 Per quos utro citroque iri non poterat. 4 Insuper. 5 Prodigia in cœlo visa. 6 Plut. in Coriol. disputat hoc naturalibus ex causis quandoque posse fieri. Meminit hujus prodigii Cic. de Divin. 1. Idem Apollo Cumanus etiam lacrumasse legitur apud Liv. 43, 13, 14. Idque triduum ac tres noctes. Etiam tunc bovem locutum fuisse referunt, *Cave tibi, Roma.* 7 Quid sibi velit hic Florus, intelligas ex Obsequente c. 87. *Apollinis simulacrum lacrumavit per quatriduum: vates persenderunt, Græcia fore exitum, unde deductum esset.* 8 Antiochi. Quantum momenti sit in bono duce, testatur noster infra 2, 18. 11. *Tanti esse exercitum, quanti Imperatorem, vere proditum est.* 9 Uti infame est planè, & nulla consolatione minuendum, ab imbecilliore superari; ita minus turpe, & ideo tolerabile magis est, vinci à potentiore. Apud Virg. Æn. 10, 829. ait Æneas, dum Lausum occidit: *Hoc tamen, infelix, miseram solabere mortem, Æneæ magni dextra cadis.* Innuens id illi in malis suis indulgere fortunam, ut non ab ignavo aut vili occidatur, sed à forti. Antiocho profectò nec ulli bellum cum Romanis suadere debuissent, nec ipse suscipere. 10 Qui erat ex primoribus regionis illius Græcorum. 11 Nunquam magis offenduntur generosorum animi, quàm cùm debita illis gloria aut præmia negantur. 12 Si se regi consiliis ejus permisisset. 13 Excitare, sumere. Tac. H. 4, 67. *Sumi bellum etiam ab ignavis, strenuissimi cujusque periculo geri.* 14 *Lysimachia*, à *Lysimacho*, Macedoniæ Rege, condita est in Isthmo: eam cùm post Lysimachi mortem Thraces delevissent, Antiochus iterum instaurat, colonisque donat.

in

8 in littore Thracio [1] positam à majoribus suis, Antio-
chus ut hæreditario jure reposcebat : hoc velut [2] sidere
Asiatici belli [3] mota tempestas. Et maximus Regum
contentus fortiter indixisse bellum, cùm ingenti stre-
pitu ac tumultu movisset ex Asia, occupatis statim insu-
lis, Græciæque littoribus, otia & luxus tanquam vi-
9 ctor [4] agitabat. Eubœam insulam continenti adhæren-
tem [5] tenui freto, [6] reciprocantibus aquis [7] Euripus
[8] abscidit. Hic ille [9] positis aureis sericisque tentoriis,
sub ipso freti murmure, cùm inter fluenta tibiis fidibus-
que concineret, collatis undique, quamvis per hyemem,
rosis, ne non aliquando ducem genere agere videretur,
10 virginum puerorumque delectus habebat. Talem ergo
Regem jam [10] suâ luxuriâ debellatum, populus Roma-
nus, Acilio Glabrione Consule, in insula aggressus,
ipso statim adventus sui nuncio coëgit ab insula fugere.
11 Tum præcipitem apud Thermopylas assecutus, locum
trecentorum Laconum speciosâ cæde memorandum, ne
ibi quidem fiduciâ loci resistentem, mari ac terrâ cedere
12 coëgit. Statim & è vestigio itur in Syriam. Classis re-
gia [11] Polyxenidæ Annibalique commissa : nam Rex
prœlium nec spectare poterat. Igitur duce Æmilio Re-
gillo, adremigantibus Rhodiis, tota laceratur. Ne sibi
13 placeant Athenæ; in Antiocho vicimus Xerxem; in
Æmilio Themistoclem æquavimus; Ephesis Salamina
14 pensavimus. Tum Consule Scipione, cui frater, ille
modò victor Carthaginis Africanus, voluntaria

1 Conditam. 2 Quod ut Sol tempestates, ita illæ causæ bella conciverint. 3 Cœpta. 4 Agebat. 5 Augusto. 6 Per æstum huc illuc jactatis. 7 Fretum inter Aulidem Bœotiæ portum, & Eubœam insulam, quod unius diei & noctis spatio septies recurrit eo impetu, ut navigia repugnantibus ventis plena secum rapiat. Inde proverb. *Homo Euripus*, de inconstanti & inquieto. 8 Avulsit: de aquis dictum terram dirimentibus. 9 Fixis, erectis. 10 Suo luxu. *Quippe nec ira Deûm tantum, nec tela, nec hostes, Quantum sola noces animis illapsa voluptas* : ut canit Sil. lib. 5. 11 Polyxenidas exul Rhodius erat, classis Regiæ præfectus, qui ab Æmilio Regillo Prætore ad Mionesum Ionium promontorium navali prælio victus est, tredecim navibus captis, 28. aut incensis aut depressis.

lega-

[1] legatione aderat, debellari Regem placet: & jam
15 toto cesserat mari: sed nos imus ulterius. [2] Mæan-
drum ad amnem, montemque Sipylum, castra ponun-
tur. Hic Rex, incredibile dictu! quibus [3] auxiliis, qui-
16 bus copiis consederat: trecenta millia peditum; equi-
tum, falcatorumque curruum [4] non minor numerus.
Elephantis ad hoc immensæ magnitudinis, auro, pur-
pura, argento, & [5] suo ebore fulgentibus, aciem utrim-
17 que [6] vallaverat. Sed hæc omnia [7] præpedita magnitu-
dine suâ: ad hoc imbre, qui subitò superfusus, mira
felicitate Persicos arcus corruperat: primùm trepidatiò,
mox fuga, [8] dehinc triumphus fuerunt. [9] Victo & sup-
plici pacem atque partem regni dari placuit, eò liben-
tiùs, quòd tam facilè [10] cessisset.

1 Officio legati sive locum tenentis amore fratris, utque ei provincia ista extra sortem daretur. Liv. 73, 1. 2 *Meander* Cariæ fluvius, multis adeo flexibus sinuosus, ut tortuosa & involuta *Meandros* à similitudine vocemus. 3 Propriis viribus. 4 Quam multitudo pedestrium copiarum requireret. 5 Nativo, proprio. 6 Munivérat, protexerat. 7 Impedita. Omnibus enim in rebus suus esse debet modus. 8 Deinde. 9 Antiocho. 10 Victus esset. Plerumque minor victoria, ubi minor victi hostis pertinacia.

CAP. IX.

Bellum Ætolicum.

1 Syriatico bello successit, ut debebat, [1] Ætolicum.
Victo quippe Antiocho, Romanus [2] faces Asiatici
2 belli persequebatur. Ergo Fulvio Nobiliori mandata
ultio est. Hic protinùs caput gentis Ambraciam, re-
giam Pyrrhi, machinis quatit. Secuta deditio est.
3 [3] Aderant Ætolorum precibus Attici, Rhodii: & me-
4 mineramus [4] auxilii: [5] sic placuit ignoscere. Serpsit
tamen latius in proximos bellum, omnemque latè

1 Quod Ætoli cum Romanis gesserunt. *Ætolia* Græciæ pars est. Hoc bellum describunt Liv. 38. Justin. l. 32. Eutrop. 4, 1. 2 Auctores: de quibus supra 2, 8, 5. *Impulêre Regem in id bellum: illinc Thoas: Ætoliæ princeps, inhonoratam apud Romanos quærens adversus Macedones militiæ suæ societatem: hinc Annibal, qui in Africa victus, profugus, & pacis impatiens, hostem populo Romano toto orbe quærebat.* 3 Patrocinabantur Ætolis. 4 Contra Philippum præstiti. 5 Sapientes decet viros beneficiorum potius, quam injuriarum meminisse.

Cepha-

[1] Cephaleniam, Zacynthon: & quicquid insularum in eo mari inter Ceraunios montes [2] jugumque Maleum, Ætolici belli [3] accessio fuerunt.

1 Insulam maris Ionii: ab ea Zacynthos in meridiem distat 60. stadiis. 2 Montem Maleum. 3 Additamentum, auctarium.

CAP. X.

Bellum Histricum.

1 [1] Histri sequuntur Ætolos: quippe bellantes eos nu-
per adjuverant: [2] & [3] initia pugnæ prospera [4] ho-
2 sti fuerunt, eademque exitii causa. Nam cùm Cnæi Man-
lii castra cepissent, opimæque prædæ [5] incubarent; epu-
lantes, ac ludibundos plerosque, ac ubi essent, [6] præ
3 poculis nescientes, Appius Pulcher invadit. Sic cum san-
guine & spiritu malè partam [7] revomuêre victoriam.
Ipse Rex [8] Apulo equo impositus, cum subinde cra-
pula & capitis errore lapsaret, captum sese vix & ægrè,
postquam experrectus est, [9] didicit.

1 Histris, quia maritimos populi Romani agros latrociniis infestassent, bellum indictum est. 2 Al. *Sed.* 3 Nam *ferme* (ut ait Liv. 21, 61.) *fit ut secundæ res negligentiam creent.* Ideoque sæpe accidit aliis, quod hîc Histris. 4 Histris. 5 Pertinaciter inhærerent. 6 Impedientibus poculis. Hoc modo Scythæ etiam perierunt, apud Iustin. 1, 8, 7. 7 Iterum evomuêre, effudêre. Dictum de ebriis interemptis ad instar illius Virgiliani Æn. 9, 349. *Purpuream vomit ille animam, & sanguine mista Vina refert moriens.* 8 Nomen proprium reguli hujus. Al. *ab epulo.* 9 Intellexit.

CAP. XI.

[1] *Bellum Gallogræcum.*

1 [2] GAllogræciam quoque Syriaci belli ruina [3] convol-
vit: [4] fuerant inter auxilia Regis Antiochi. [5] An
2 fuiſſent, an cupidus triumphi Manlius eos viſos ſimula-
verit, dubium eſt. [6] Certè negatus eſt victori trium-
phus; quia cauſam belli non [7] approbavit. Cæterùm
3 gens Gallogræcorum, ſicut ipſum nomen indicio eſt,
mixta, & [8] adulteratæ reliquiæ Gallorum, qui Brenno
duce vaſtaverant Græciam: mox Orientem ſecuti, in
4 media Aſiæ parte ſederunt. Itaque ut frugum ſemina mu-
tato ſolo degenerant, ſic illa [9] genuina feritas eorum
5 Aſiatica amœnitate mollita eſt. Duobus itaque prœliis
fuſi fugatique ſunt: quamvis ſub adventu hoſtis relictis
ſedibus, in altiſſimos ſe montes recepiſſent, quos To-
loſtobogi, Tectoſagique jam inſederant. Utrique fun-
6 dis ſagittiſque [10] acti, in perpetuam ſe pacem dedide-
runt. Sed alligati miraculo quodam fuêre, cùm catenas
morſibus & ore tentaſſent, cùm [11] offocandas invicem
7 fauces præbuiſſent. Nam [12] Orgiagontis [13] Regis uxor
à [14] Centurione ſtuprum paſſa, memorabili exem-

1 Hoc bellum latè ſcribit Liv. lib. 38. Meminit Iuſtin. lib. 13. Val. Max. 6, 1, 2. ext. Faciunt huc quæ ſcribit Iuſtin. lib. 24. & 25. 2 Regionem Aſiæ minoris: cujus incolæ *Gallo-Græci dicuntur*, quia ſunt populi è Gallis orti, & in Græciæ parte regnantes. 3 Corripit, complectitur, trahit. 4 Vult eis illatum bellum fuiſſe, quod auxilia tuliſſent Antiocho. 5 Al. *An fuiſſet cupidus triumphi Manlius, ac eos viſos ſimulaverit: præcedit enim, fuerant inter auxilia Regis.* Hoc in dubium revocat, iis quæ ſequuntur, an, inquit, triumphi cupiditas eò Manlium impulerit, ut iis attribueret, quod fuiſſent in auxiliis Regis Antiochi, ac eos viſos ſimulaverit, dubium. 6 Imo decretus, tamen ſine controverſia. Liv. 38, 50. 7 Probam eſſe oſtendit. 8 *Adulteratum* dicitur, quidquid ex alienæ rei commixtione corruptum eſt. 9 Ingenita. 10 Abacti, exacti, deturbati. 11 Strangulandos ſeſe Gallo-Græci obtuliſſent. Ovid. Met. 12, 11. *Et ſe præbentem valuit diſtringere Cygnum.* 12 Gallo-Græcorum. 13 Chiomata. 14 Ordinis ductore, qui centum peditibus præerat, quibus ferè captivorum turba mandabatur cuſtodienda. Hiſtoriæ meminerunt, Val. Max. 6, 1, 2. ext. Liv. 38, 24.

plo [1] cuſtodiam evaſit, [2] revulſumque militis caput [3] ad maritum ſuum retulit.

1 Livius dicit, non evaſiſſe cuſtodiam, ſed à centurione eductam ad duos neceſſarios ſeu proximos ſanguine mulieris, qui ad flumen eam ſpectabant: à quibus duobus centurio, aurum pendendo exquirens, interfectus eſt. Idem ſentit Valerius. 2 Amputatum, abſciſſum à Gallo-Græcis. 3 Ad conjugem ſuum Orgiagontem reportavit.

CAP. XII.

[1] *Bellum Macedonicum ſecundum.*

1 DUm aliæ aliæque gentes, Syriatici belli ſequuntur
[2] ruinam, Macedonia ſe rurſus erexit. Fortiſſimum
2 populum memoria & recordatio ſuæ nobilitatis [3] agitabat: & ſucceſſerat Philippo filius Perſes; qui ſemel in
perpetuum victam eſſe Macedoniam, non putabat ex
3 gentis [4] dignitate. Multò vehementius ſub [5] hoc Macedones, quam ſub [6] patre, [7] conſurgunt: quippe Thraces in vires ſuas [8] traxerant: atque ita induſtriam Macedonum, viribus Thracum; [9] ferociam Thracum, diſciplina Macedonum [10] temperaverunt. Acceſſit his con-
4 ſilium ducis, qui ſitum regionum ſuarum [11] ſummo ſpeculatus Hæmo, poſitis per [12] abrupta caſtris, ita Macedoniam ſuam armis ferroque [13] vallaverat, ut non

1 Bellum Macedonicum ſcribunt paſſim omnes. Liv. lib. 40. & ſeqq. Iuſtin. lib. 33. Plutarch. in Paulo Æmilio. Valer. Max. 4, 3, 8. 5, 1, 8. Eutrop. 4. 1. 2 Caſum. 3 Impellabat, inſtigabat. *Memoria nobiliſſimorum Majorum ingens flamma egregiis viris in pectore creſcit, neque prius ſedatur, quàm virtus eorum famam atque gloriam adaquaverit.* Sal. Iug. cap. 4. Sic Pyrrhum in bella Romana præcipitem agere cœperant exempla Majorum. Iuſtin. 18, 1. 2. Hinc Aſtyages filiam ſuam neque claro viro, neque civi in matrimonium dedit, ne paterna maternaque nobilitas nepoti animos extolleret. Iuſtin. 1, 4, 4. 4 Dignitate. De vetuſtate & nobilitate Macedonum. Iuſtin. lib. 7. 5 Perſe. 6 Philippo. 7 Bellum capeſſunt. 8 Involverant, in ſocietatem aut partes traduxerant. 9 Fortitudinem. 10 Miſcuerunt. 11 Hæmus mons, qui Thraciam à Myſia dividit, tantæ altitudinis eſſe putatur, ut ex ejus ſummo vertice Adria verſùs occaſum, Euxinus verſus ortum cernatur. 12 Præcipitia. 13 Muniverat, protexerat.

reſi-

5 reliquisse aditum, [1] nisi à cœlo venturis hostibus videretur. Nam, Marcio Philippo Consule, eam provinciam ingressus populus Romanus, [2] exploratis diligenter accessibus, per Astrudem paludem, per acerbos [3] dubiosque tumulos, [4] illa, quæ volucribus quoque videbantur invia, accessit: [5] Regemque securum, & nihil tale metuentem, subita belli irruptione terruit.
6 [6] Cujus [7] tanta trepidatio fuit, ut [8] pecuniam omnem in mare jusserit mergi, ne periret: [9] classem cremari, ne incenderetur.
7 [10] Paulo Consule, cùm majora & [11] crebra essent imposita præsidia, per alias vias Macedonia deprensa est; summa quidem arte & industria ducis,
8 [12] cùm [13] aliâ minatus, aliâ irrepsisset. [14] Cujus adventus ipse adeo terribilis Regi fuit, ut interesse non auderet, sed gerenda ducibus bella mandaverit.
9 Absens ergo victus, fugit in maria, insulamque [15] Samothracen, fretus celebri religione, quasi templa & aræ possent defendere, quem nec montes sui, nec
10 arma potuissent. [16] Nemo Regum diutius amissæ

1 In eadem opinione erat Arimazes, qui altitudine petræ, quam occupaverat, fretus, interrogavit, *an Alexander volare posset?* Curt. 7, 11, 5. 2 Quod omnino in re tali faciendum esse monet cautissimus ille ducum apud Sil. l. 8. *Tu protinus arma, Tu campum noscas ante, explore sque trahendo Quantum hostis vitus valeat, quæ copia rerum, Quæ natura loci, quod sit, rimabere solers, Armorum genus; & stantem super omnia tela Fortunam aspicies.* Observavit Cæsar apud Suet. in ejus vita cap. 58. 3 Periculosos, non exploratos colles. 4 Simile proverbium fuit veterum, cum dicerent de altis ac præruptis locis, aut de re tecta & cognita, *ne avibus quidem notam esse.* Nam quid non latebunt, si aves latuerint? 5 Persen. 6 Persei. 7 Tantus pavor. 8 Hanc per urinatores postea rursus extraxit. 9 Videtur allusum ad ista Martialis 2, 80. *Hostem cum fugeret, se Fannius ipse peremit, Dic rogo, non furor est, ne moriare, mori?* 10 Æmilio scilicet Maximum Lunæ deliquium, ea nocte, quæ prælium præcessit. Sulpicius Gallus Tribunus militum, explicata causa, & condicta hora futurum prædixit, convocata ex Pauli Consulis permissu concione, ut ne lunæ obscuratæ caligine exercitus consternaretur. 11 Al. *crebriora.* 12 Nihil frequentius hoc stratagemate Sæpe enim urbem, quam minimè obsidere vult, velle se simulat hostis, ut, quam desiderat, præsidio aut necessariis nudatam obtineat facilius. 13 Scilicet *viâ.* Vide de hoc locutionis genere Gronov. ad Liv. l. 21. c. 6. & l. 22. c. 53. 14 Simillimus Antiocho, de quo supra 2, 8, 12. 15 *Samothrace* insula est in mari Ægæo sita, à *Samone*, Mercurii filio, & *Thracia* vicina, conflato nomine *Samothracia* dicitur. Hæc tota sacra erat, & omnibus jus asyli aperiebat, exceptis iis, qui homicidio polluti erant. 16 Irridet Persen, qui rebus perditis speciosorum majorem rationem haberet, quam salutis.

fortunæ [1] conſcientiam retinuit. Supplex cum ſcriberet
ad Imperatorem ab illo, [2] quò confugerat, [3] templo,
nomenque [4] epiſtolæ [5] notaret ſuum, *Regem* addidit.
11 Sed nec [6] reverentior captæ majeſtatis alius Paulo fuit.
Cùm in conſpectum veniſſet hoſtis, in [7] templum rece-
pit, & conviviis adhibuit, liberoſque admonuit ſuos,
[8] ut fortunam, cui tantum liceret, revererentur. In-
12 ter pulcherrimos hunc quoque populus Romanus de Ma-
cedonia duxit atque vidit triumphum: quippe cujus ſpe-
13 ctaculo triduum impleverit. Primus dies ſigna tabulaſ-
que: ſequens arma, pecuniaſque tranſvexit: tertius
captivos, ipſumque [9] Regem, [10] attonitum adhuc,
14 tanquam ſubito malo ſtupentem. Sed multò prius gau-
dium victoriæ populus Romanus, quàm epiſtolis victo-
ris perceperat: [11] quippe eodem die, quo victus Perſes
15 in Macedonia, Romæ cognitum eſt. [12] Duo juvenes can-

1 Memoriam. 2 Ad quod. 3 Samothraces ſcilicet. 4 Quomodo autem excepta fuerit ea epiſtola à Coſſ lege apud Liv. 45, 4, 3. 5 Subſcriberet. 6 *Reverens* tam de eo dicitur, qui meretur reverentiam, quàm qui exhibet. 7 Al. *tenturn*, id eſt, tabernaculum vel tentorium. *Tendere*, eſt tentorium figere: *tentum*, eſt tentorium vel tabernaculum. Narrat igitur Florus tantâ humanitate ſeſe præditum oſtendiſſe circa Regem captivum, ut tabernaculo ſuo receperit, & conviviis adhibuerit. 8 Oratio plena gravitatis & ſapientiæ extat apud Liv. lib. 45. cap. 8. *Exemplum inſigne cernitis rerum humanarum. Vobis hoc præcipue dico juvenes. Ideo in ſecundis rebus nil in quenquam ſuperbe ac violenter conſulere decet, nec præſenti credere fortunæ, cùm, quid veſper ferat, incertum ſit. Is demum vir erit, cujus animum nec proſpera ſtatu ſuo efferet, nec adverſa infringet.* Hoc idem monet Horat. lib. 2. Carm. Od. 3. *Æquam memento rebus in arduis Servare mentem.* 9 Perſen. 10 Quaſi tonitru edito perculſum. 11 Cic. de Nat. Deor. *P. Vatienus, cùm è præfectura Reatina Romam venienti noctu duo juvenes cum equis albis dixiſſent, Regem Perſen illo die captum, Senatui nuntiavit: & primò, quaſi temere de Republica locutus eſſet, in carcerem conjectus eſt: poſt à Paulo literis allatis, cum idem dies conſtitiſſet, & agro à Senatu, & vacatione donatus eſt.* Vide Liv. 45, 5. Plutarchum in Æmilio. Sic illâ ipsâ, quâ periit, horâ, Domitianum occidi, auditoribus ſuis indicavit Apollonius Thyanæus. Plura ejuſmodi exempla collegit Zwingerus theatri volum. 5. lib. 4. p. 1380. 12 Caſtor & Pollux.

didis equis apud [1] Juturnæ lacum pulverem & cruorem
16 abluebant: hi nunciavère, Castorem & Pollucem fuisse creditum vulgo, quòd gemini fuissent: [2] interfuisse bello, quòd sanguine maderent: à Macedoniâ venire, quòd adhuc [3] anhelarent.

1 Sc. Nymphæ. De hoc lacu Virg. Æn. 12. & Ovid. Fast. 2. Propert. 3. Eleg. 21. Fuit & in foro, juxta Dionysium, sed alius ab eo, qui juxta Numicum fluvium. Uter autem intelligatur, differunt auctores. Quod ad Juturnam attinet, qui propè Numicum fluvium est, ex Albani montis radicibus, & ex Albano lacu subterraneis meatibus sub ipsa via Appia tanta aquarum vi sonorus, ut inquit Virgilius, erumpit, ut statim à capite molas circumvolvat: undè non longe progressus amnis, in lacum diffunditur haud perinde magnum: ex lacu deinde ad Tiberim defertur. Lacum hodie vocant *Lago di Turno*, cùm ab initio esset *Lago di Juturna*. Hic verò fons in Urbe intelligi videtur sc. in foro Romano, qui exiguum lacum faciebat. 2 Sic suprà lib. 1. cap. 11. *Ea denique atrocitas fuit prælii, ut interfuisse spectaculo Deos fama tradiderit, duos in candidis equis; Castorem atque Pollucem nemo dubitavit. Itaque & imperator veneratus est, pactusque victoriam templa promisit, & reddidit planè quasi stipendium commilitonibus Diis.* 3 Ægre halarent.

CAP. XIII.

[1] *Bellum Illyricum.*

1 MAcedonici belli [2] contagio [3] traxit Illyrios. Ipsi quidem ut [4] Romanum à tergo [5] distringerent, [6] à Perse Rege conducti pecuniâ, militavère. [7] Sinè morâ
2 ab Anicio Prætore subiguntur. [8] Scordam [9] caput gentis delesse suffecit: statim secuta deditio est. Denique [10] hoc bellum antè finitum est, quàm geri Romæ nunciaretur.

1 Bellum hoc describit Plutarchus in Æmilio. Meminit Epit. Liv. 43. & 44. Eutrop. 4, 1. Val. Max. 3, 3, 2. 2 Contaminatio. Proprie est morbus serpens, qui ex contactu contrahitur: à contingendo. Transfertur deinde ad alias quoque res, ut *Contagio belli*, hoc loco. 3 Involvit, in societatem aut partes traduxit: ut supra 2, 12, 3. 4 Romanos. 5 Distraherent, distinerent. 6 Pactus erat Gentius, Illyricorum Rex, trecenta talenta, sed avarus Perses misit tantùm decem; ideòque tardiùs & minùs generose Macedonibus succurrerunt Illyrii. 7 Statim, intrà 30. scilicet dies. Liv. 44, 32. 8 Al. *Scodram.* 9 Metropolin. 10 Liv. 44, 32. *Hoc unum bellum priùs perpetratum, quàm cœptum, Romæ auditum est.*

CAP. XIV.

[1] Bellum Macedonicum tertium.

1 QUodam fato, quaſi ita [2] conveniſſet inter Pœnos &
Macedonas, ut tertio quoque vincerentur, eodem
2 tempore utrique arma moverunt: [3] ſed prior jugum ex-
cutit Macedo, [4] aliquantò, quam antè, gravior, dum
3 contemnitur. Cauſa belli prope [5] erubeſcenda: quippe
regnum pariter & bellum vir [6] ultimæ ſortis Andriſcus
[7] invaſerat: [8] dubium liber an ſervus; [9] mercenarius
certè: ſed quia vulgò ex ſimilitudine Philippi, [10] *Pſeudo-
philippus* vocabatur, [11] regiam formam, regium nomen,
4 animo quoque regio implevit. Igitur dum hæc ipſa con-
temnit populus Romanus, Juventio Prætore conten-
tus, [12] virum non Macedonicis modò, ſed Thra-
ciæ quoque auxiliis ingentibus validum, temerè ten-
tavit: [13] invictuſque à veris Regibus, ab illo [14] ima-
5 ginario & [15] ſcenico Rege ſuperatur. Sed Conſule Me-
tello, amiſſum cum legione Prætorem, pleniſſimè ultus
eſt. Nam & Macedoniam [16] ſervitute multavit: &

1 De hoc bello ſcribunt Epit. Liv. 50. Val. Max. 7. 5. 4. Eutrop. 4. 3. 2 Complacuiſſet ex pacto. Undè pacta *conventa* dicimus. 3 Sed priores ſervitutem abjecerunt, exuerunt Macedones. 4 Nullius hoſtis tam exiguæ vires ſunt, ut debeant contemni. In proverbiis legimus; *Habet & muſca ſplenem:* & *formica ſua bilis ineſt.* Egregiè Annibal apud Liv. 21. 43. *Sæpè contemptus hoſtis cruentum certamen edidit, & inclyti populi Regeſque perlevi momento victi ſunt.* 5 Pudenda, turpis. Sic *erubeſcenda ſentina.* Val. Max. 2, 7, 1. 6 Infimæ conditionis. 7 Vi & fraude occupaverat. 8 Vide ſuprà 1, 1, 8. 9 Operarius, qui mercedis gratià operam ſuam præſtabat. 10 Falſus Philippus, qui ſe falſò Philippi regis filium ob oris ſimilitudinem vocavit, & Perſei Regis ex pellice filium conſtanti aſſeveratione mentitus eſt. 11 Ita Tac. de Germanico: *Augebat intuentium viſus eximia ipſius ſpecies.* 12 Andriſcum. 13 *Leo quoque minimarum avium pabulum fuit: & ferrum rubigo conſumit: nihil tam firmum eſt, cui periculum non ſit etiam ab invalido.* Curt. 7, 8, 15. 14 Non juſto & legitimo. Sic *imaginarii faſces* apud Liv. 3, 41. 15 Non vero, ſed quales ſolent introduci in dramatibus. Alio ſenſu *Scenicus* appellatur Nero apud Tac. 15, 59. quod ſcenis gauderet, & ipſe fabulas cantaret. 16 Victo enim Perſe, Macedonia libera relicta fuerat, legibuſque optimis, quas Paulus præſcripſerat, utebatur. Vide Liv. 45, 29, &c

ducem

ducem belli deditum ab eo, ad quem confugerat, Thraciæ Regulo, in Urbem in catenis reduxit: hoc quoque illi in malis indulgente fortunâ, [1] ut de eo populus Romanus, quasi de vero Rege, triumpharet.

1 Egregium verò solatium, quale Antiocho etiam contigit suprà 2, 8, 4. *quod à Romanis victus est.*

CAP. XV.

[1] *Bellum Punicum tertium.*

1 TErtium cum Africa bellum, & tempore exiguum,
(nam quadriennio [2] patratum est) & in comparatio-
ne priorum minimum labore: (non enim tam cum vi-
ris, quam cum ipsa urbe pugnatum est:) sed planè ma-
2 ximum eventu: quippe eo tandem Carthago [3] finita
est. Atque si quis trium temporum [4] momenta conside-
ret, primo [5] commissum bellum, [6] profligatum secun-
3 do, tertio verò [7] confectum est. Sed hujus causa belli,
quòd contra fœderis legem adversus Numidas quidem
parasset classem & exercitum, frequens autem Masinis-
4 sæ [8] fines territabat. Sed huic bono socioque Regi fave-
batur. Cùm bellum [9] sederet, de belli fine tractatum
est. [10] Cato inexpiabili odio delendam esse Carthagi-
5 nem, [11] & cum de alio consuleretur, pronunciabat:

1 Bellum Punicum tertium scribunt, Plutarch. in Catone. Eutrop. 4. 3. Aug. Civ. 3, 21. Epit. Liv. 48 & 49. 2 Confectum, finitum est. 3 Sublata, deleta est. Hoc sensu Ovidius: *Sunt aliquid manes, lethum non omnia finit.* 4 Puncta. 5 Inceptum. Sic Liv. 3, 28. & eodem sensu *Committere ludos.* Idem 2, 37. & Virg. Æn. 5, 113. *Et tuba commissos medio canit aggere ludos.* Sic *commissa proscriptio*, & *finita* opponuntur apud Vellej. 2, 64. etsi non ignoro, *Committere bellum*, non de initio modò, sed totâ ejus duratione dictum, infra 4, 2, 6. 6 Pœnè confectum, profligando pœnè finitum. Sic *profligatum urbis excidium*, hoc eodem capite. 7 Patratum, finitum est. 8 Ditionem, territorium. 9 Decretum, planè depositum & finitum non esset. Q. d. Cum vix bellum suscipiendum esse decrevissent Romani, jam de fine belli tractabant. 10 Vide Cic. de Senect. 11 *Erat quippe frequens Senatoribus, si quid è Republica crederent, loco sententiæ promere.* Tac. 2, 23, & 13, 49.

Scipio Nasica servandam, [1] ne metu ablato [2] æmulæ urbis, [3] luxuriari felicitas [4] Urbis inciperet. Medium Se-
6 natus elegit, ut urbs tantum [5] loco moveretur. Nihil enim [6] speciosius videbatur, quàm esse Carthaginem,
7 quæ non timeretur. Igitur Manilio Censorinoque Consulibus, populus Romanus aggressus Carthaginem, spe pacis injectâ, traditam à volentibus classem, [7] sub ipso
8 ore urbis incendit. Tùm evocatis principibus, *si salvi esse vellent, ut migrarent* [8] *finibus*, imperatum. Quod [9] pro rei atrocitate adeò movit iras, ut extrema mallent.
9 [10] Comploratum igitur publicè statim, & pari voce clamatum est, Ad arma: [11] seditque sententia, quoquo modo [12] rebellandum: non quia spes ulla jam superesset, [13] sed quia patriam suam mallent hostium, quàm
10 suis manibus, everti. Qui rebellantium fuerit furor, vel hinc intelligi potest, quòd in usum novæ classis tecta domosque [14] resciderunt: in armorum officinis aurum & argentum pro ære ferroque [15] conflatum est: in tormentorum vincula matronæ crines suos contu-
11 lerunt. Mancino deinde Consule, terra marique

1 Ita & Sen. de Tranq. An. cap. 3. *Scias in florenti ac beatâ Republicâ pecuniam, invidiam, mille alia vitia inermia regnare.* Huc pertinet Cleomenis dictum apud Plut. a, opth Lacon. 76. qui, *dicenti, cur Argivos devictos, qui sæpè bellum contra vos susceperunt, non delevistis? Nequaquam delendi nobis sunt, respondit, ne desint, qui juvenes nostros exerceant.* 2 Carthaginis imitatricis & invidæ imperio Romano: quia ei per quam similis erat, ideòque de imperio cum Roma certavit. Refert Plin. Nat. Hist. 15, 18. per annos 120. de terrarum orbe æmulam Carthaginem fuisse. 3 Luxuriæ se dedere, lascivire. Ovid. Luxuriant *animi rebus plerumque secundis.* Propriè *luxuriare* de plantis dicitur, cùm nimiâ alimenti ubertate quodammodò lasciviunt. 4 Romæ. 5 In alium locum transferretur. Situ enim maximè opportuna erat Carthago.: undè præcipua illi opum initia & incrementa. 6 Pulchrius. 7 In conspectu ipso. Ita Sal. in Iug. *incedunt per ora vestra magnifici.* 8 Ditione, territorio. 9 Secundum, juxta. 10 Simul ploratum. Verbum funebrè aptè hoc loco usurpatum. Videtur autem *Comploratio* ista secuta, cùm *Conclamatio* jam fidem fecisset, actum esse. Porrò *Comploratioris* vox ab hac significatione transfertur etiam ad eos, qui imminens exitium velut in antecessum deplorant, ut hoc loco; & apud Iustin. 11, 9, 13. *Conspectis armatis invicem se amplexæ, velut statim morituræ*, complorationem ediderunt. 11 Placuit, fixa obstinataque fuit. 12 Repugnandum. 13 Sic apud Curt. 5, 12, 11. in ultimis Darii verbis: *Forsitan mireris, quòd vitam non finiam; alieno scelere, quàm meo, mori malo.* 14 Demoliti sunt. 15 Fictum, fusum, formatum est.

[1] fer-

[1] fervebat obſidio. [2] Operis portus nudatus; & primus,
& ſequens, jam & tertius murus; cùm tamen [3] Byrſa,
quod nomen arci fuit, quaſi altera civitas reſiſtebat.
12 Quamvis [4] profligato urbis excidio, tamen [5] fatale
Africæ nomen Scipionum videbatur. Igitur in alium Sci-
pionem converſa Reſpublica, finem belli repoſcebat.
[6] Hunc Paulo Macedonico procreatum, Africani [7] illius
magni filius, [8] in decus gentis aſſumpſerat, hoc ſcilicet
fato, ut, quam urbem [9] concuſſerat avus, nepos ejus
13 everteret. Sed ut quàm maximè [10] mortiferi eſſe mor-
ſus ſolent morientium beſtiarum: ſic plus negotii fuit
14 cum [11] ſemirutâ Carthagine, quam integra. Compul-
ſis in unam arcem hoſtibus, portum quoque maris Ro-
manus obſederat. Illi alterum ibi portum ab alia ur-
bis parte foderunt: nec ut fugerent, ſed quia ne-
15 mo illos hac evadere poſſe credebat. Indè [12] quaſi
enata ſubitò claſſis erupit: cùm interim jam diebus,
jam noctibus, nova aliqua moles, nova machina,
nova perditorum hominum manus, [13] quaſi ex
obruto [14] incendio ſubita [15] de cineribus flamma,

1 Strenuè procedebat, urgebatur. Sic Coelius in Cic. ep. fam. 8, 8. *De damnatione ferventer loqui cœptum eſt.* 2 Operibus. 3 Græcis *corium* ſignificat: nomen arci Punicæ ideo inde factum eſt, quòd Dido, cum à Tyro Pygmalionis Regis tyrannidem fugâ vitaſſet, & in Africam appuliſſet; tantum certa pecunia agri ab Iarba, Getuliæ Rege, comparaſſet, quantum bovu tergo comprehenderetur, quæ ſectio in corrigias tenuiſſimas tergore tria fere millia paſſuum complexa, & arcem Byrſam & Carthaginis initia condidit. Vide Iuſtin. 18, 5. 4 Pœnè confecto. 5 Exitio Africæ deſtinatum. 6 Hic Scipio filius fuit Pauli Æmilii, qui de Perſeo, Macedonum Rege, triumphum dux t. 7 Egregii & clari. Sic *Cato ille Cenſorius.* 2, 17, 9. *pater ille Gracchorum.* ibid. 8 In nomen gentis adſciverat, adoptaverat. *In decus enim gentis,* hîc interpretor, non, ut eſſet decus gentis, ſed ut frueretur decore, honore, gloriâ hujus familiæ. 9 Commoverat. 10 Lethales, mortem adferentes. 11 Semidiruta. Ita Liv. 5, 49. *In ſemirutæ ſolo Urbis.* & 10, 4. *tecta ſemiruta.* 12 Quæ, unde tam ſubitò prodiret, ignorabatur. 13 Quoad rem, ſimilis locus illi, quem habuimus ſuprà 1, 18, 19. *Quaſi ab angue Lernæo tot caſa hoſtium capita de ſanguine ſuo renaſcuntur.* Quoad verba iſti, quem habebimus infrà 3, 5, 14. *Igitur ut extincta parum fideliter incendia majore flammâ reviviſcunt, ita ille de integro auctis majorem in modum copiis veniebat.* 14 Bello. 15 Ex.

16 prodibat. [1] Deploratis novissimè rebus, quadraginta
se millia virorum dediderunt: quod minus credas, duce
17 Asdrubale. Quanto [2] fortius fœmina, & uxor [3] du-
cis? quæ comprehensis duobus liberis, à [4] culmine se
domus in medium misit incendium, imitata [5] Reginam,
18 quæ [6] Carthaginem condidit. Quanta urbs deleta sit,
ut de cæteris taceam, vel [7] ignium morâ probari po-
test: quippe per continuos decem & septem dies vix
potuit incendium extingui, quod domibus ac templis
suis sponte hostes immiserant: ut, [8] quatenus urbs eri-
pi Romanis non poterat, [9] triumphus arderet.

1 Desperatis. 2 Scilicet egit. 3 Asdrubalis. Hanc historiam, ut alios sileam, lege apud Val. Max. 3, 2, 8. ext. 4 Vertice, fastigio. 5 Didonem: quia cum ab Jarba, Gætulorum Rege, in matrimonium, ni pareret, bello etiam indicto sollicitaretur ipsa, ne Sichæo marito datam morienti fidem violare cogeretur, vitam sibi, conscenso prius rogo, gladio finivit. Justin. 18, 6. 6 *Condita est urbs hæc 72. annis antequam Roma.* Justin. 18, 6. 7 Incendii duratione. Nam Carthago incensa est. Horat. Carm. 4, 8. *incendia Carthaginis impiæ.* Et Epod. 7, 5. *Non ut superbas invida Carthaginis Romanus arces ureret.* Vellejus *dirutam* ait. 8 Quia, quoniam. 9 Res de quâ triumphatur.

CAP. XVI.

Bellum [1] *Achaicum.*

1 QUasi sæculum illud eversionibus urbium curreret,
ita Carthaginis ruinam statim Corinthus excepit,
Achaiæ [2] caput, Græciæ decus, [3] inter duo maria, Io-
nium & Ægeum, quasi [4] spectaculo exposita. Hæc
(facinus indignum!) antè oppressa est, quàm in nume-
2 rum certorum hostium referretur. [5] Critolaus causa

1 *Achaja* Peloponnesi regio huic bello nomen fecit. Hoc bellum scribunt Epit. Liv. 51, & 52. Justin. 34, 1. & 2. Val. Max. 7, 5, 4. Eutrop. 4. 3. Cic. pro M. Manil. & Off. 1. 2 Metropolis, in medio Isthmi Peloponnesiaci sita. *Lumen Græciæ* appellavit Cicero. 3 Indè *Bimaris*, Ἀμφιθάλασσος dicta Poëtis: Horatio 1. Carm. 8. Ovidio Ep. 12, 27. 4 Laudat pulchritudinem Corinthi. 5 Cic. de Nat. Deor. 3, 38. *Critolaus evertit Corinthum: Carthaginem Asdrubal, Hi duos illos oculos oræ maritimæ effoderunt.*

belli,

belli, qui [1] libertate à Romanis data, adverſus ipſos
uſus eſt: Legatoſque Romanos, dubium an & manu,
3 certè oratione violavit. Igitur Metello, [2] ordinanti
tùm maximè Macedoniam, mandata eſt ultio: & hinc
Achaicum bellum: ac primam Critolai manum Metellus
[3] Conſul, per patentes [4] Elidis campos, toto cecidit
4 [5] Alpheo. Et uno prœlio peractum erat bellum: jam
& [6] urbem ipſam terrebat obſidio: ſed (fata rerum!)
cùm Metellus dimicaſſet, [7] ad victoriam Mummius ve-
5 nit. [8] Hic alterius ducis [9] Diæi latè exercitum ſub ipſis
[10] Iſthmi [11] faucibus fudit, geminoſque portus ſanguine
6 [12] infecit. Tandem ab incolis deſerta civitas, [13] direpta
primùm, deinde [14] tubâ præcinente [15] deleta eſt. Quid
[16] ſignorum, quid veſtium, quid-ve [17] tabularum ra-
ptum, [18] incenſum atque projectum eſt? Quantas opes
& abſtulerit & cremaverit, hinc ſcias, quòd, quicquid
Corinthii æris toto orbe laudatur, incendio ſuperfuiſſe

1 Suprà 1, 21, 2 *Volſinienſium ſervi libertatem à dominis datam in ipſos erexe-
runt.* 2 Formanti Macedoniam, ſtatum ei aliquem tùm maximè impo-
nenti. Sic Curt. 7, 3 5. *gentem Evergetarum* ordinavit. 3 Erat Prætor
tantùm. 4 Elis oppidum eſt, juxta quod Olympicum certamen celebrari
ſolet. *Alpheus* fluvius eſt in Elide Peloponneſi regione. 6 Corinthum.
7 Minimè novum eſt, ut intervertantur præmia, alterius conſilio periculoque
parta; victoriaque jam parata è manibus eripiatur ſucceſſoris novi ſuperven-
tu. Unde ſæpiùs invidia decedentium & rerum gerendarum impedimenta.
Vide Sal. Iug. cap. 38. & Valer. Max. 9, 3, 7. 8 Mummius. 9 Nomen
Achaici Imperatoris. 10 *Iſthmos* inſula eſt inter duo maria concluſa. In hoc
loco ludi fieri conſueverunt in honorem matris Maturæ atque Portuni: ad
quod ſpectaculum univerſa Græcia convenire ſolebat. 11 Anguſtiis.
12 Tinxit, commaculavit. 13 A militibus: nam ex more Romano
expugnatæ urbis præda ad milites, deditæ ad Ducem pertinebat. 14 *Præ-
cinere* dicuntur *tubæ*, ad quarum ſonum modumque aliquid fit. Hîc ergo
tuba cecinit, ut omnibus innoteſceret, auctoritate juſſuque publico nego-
tium iſtud peragi: vel ut eodem modo deſtrueretur, quo condi ſolebant ur-
bes, niſi quod ibi tibiæ adhibitæ: quemadmodum etiam Athenienſium mu-
ros diruit Lyſander. 15 Everſa eſt. Iuſtin. 34, 2, 6. *Urbs ipſa Corinthus
diruitur: populus omnis ſub coronâ venditur; ut hoc exemplo cæteris civita-
tibus metus novarum rerum imponeretur.* 16 Statuarum, imaginum. Sal.
in Cat. *Signa mirari.* 17 Picturarum. 18 A militibus ſcilicet pretium
eorum non æſtimantibus, ſub duce nihilo rerum illarum prudentiore.
Mummius enim, ut traditur, magnanimitatis, quàm artificiorum, ſtudio-
ſior.

7 comperimus. Nam & æris notam pretiosiorum ipsa [1] opulentissimæ urbis fecit injuria : quia incendio permistis plurimis statuis atque simulacris, æris, auri, argentique venæ [2] in commune fluxere.

1 Ditissimæ. 2 In unum.

CAP. XVII.

Res in Hispaniâ gestæ.

1 UT [1] Carthaginem Corinthus, ita Corinthum Numantia secuta est. Neç deinde toto orbe quicquam [2] inta-
2 ctum armis fuit. Post illa duo [3] clarissimarum urbium incendia, latè atque passim, nec per [4] vices, sed simul pariter quasi unum undique bellum fuit; [5] prorsùs ut illæ urbes, quasi agitantibus ventis, diffudisse quædam belli
3 incendia toto orbe viderentur. Hispaniæ nunquam [6] animus fuit adversus nos universæ [7] consurgere: nunquam [8] conferre vires suas libuit, neque aut [9] imperium experiri, aut libertatem tueri suam [10] publicè: alioquin ita undique mari Pyrenæoque [11] vallata est, ut [12] ingenio situs [13] nec adiri quidem potuerit. Sed antè à Roma-
4 nis [14] obsessa est, [15] quàm se ipsa cognosceret; & sola

1 Bella, quæ post deletam Corinthum orta sunt, lege in Epit. Livii 51. & 52. Iustin. l. 34. Eutrop. 4. 3. 2 Integrum, impollutum. 3 Celeberrimarum urbium, Carthaginis & Corinthi. 4 Intervalla. 5 Huic affine est illud, quod noster scribit infrà 3, 18, 4. *Eadem fax, quæ illum cremavit, socios in arma & oppugnationem urbis accendit.* 6 Prudentia, rectum consilium. 7 Bellum capessere. 8 Congregare, unire. 9 Tentare an rerum potiri possit. 10 Conjunctis viribus gentes enim Hispanas respectu totius corporis pro privatis habet: sicut habenda sunt imperia regnaque in magna illa *Republica generis humani*, ut Senecæ dicitur. Hispaniæ situm lege apud Iustin. lib. 44. Sil. 3. 325. &c. 11 Munita, protecta. Ducta vox à *vallo*, quo muniri solent castra. Alludit vox Scipionis. in Ep. Liv. 57, 2. *Cùm gladio se vallare scieris, vallum ferre desinito.* 12 Natura loci. 13 Tantum abest, ut oppugnari potuerit. 14 Occupata, infessa. 15 Benè igitur noster suprà 1, 8, 6. censum Servii commendat eo, quod effecerit, *ut ipsa se nosset Resp.* Hinc Britanni apud Tac. Agricol. c. 15. monentur, *ut se numerent*, id est, vires suas cum Romanis conferant; statim apparituram imbecillitatem populi Romani. Pertinet huc adagium nostratium, quo dicunt, equum, si vires suas nosset, homini, quippe debiliori, non ita patienter pariturum.

omnium

omnium provinciarum vires ſuas, poſtquam victa eſt,
5 [1] intellexit. In [2] hac [3] propè ducentos per annos [4] di-
micatum eſt, à primis Scipionibus, in Cæſarem Augu-
ſtum, non continuè nec [5] cohærenter, ſed prout cauſæ
laceſſierant: nec cum Hiſpanis initio, ſed cum Pœnis in
Hiſpania: indè contagio & ſeries cauſaque bellorum.
6 Prima per Pyrenæum jugum [6] ſigna Romana Publius &
Cnæus Scipiones [7] intulerunt: prœliiſque ingentibus An-
nonem & Aſdrubalem fratrem Annibalis ceciderunt:
[8] raptaque [9] erat impetu Hiſpania, niſi [10] fortiſſimi viri,
in ipſa ſua victoria, oppreſſi Punica fraude cecidiſſent,
7 terra marique victores. Igitur quaſi novam [11] integram-
que provinciam ultor patris & patrui Scipio [12] ille, mox
Africanus, invaſit: iſque [13] ſtatim, capta Carthagine,
& aliis urbibus, non contentus Pœnos expuliſſe, [14] ſti-
pendiariam nobis provinciam fecit: omne citra ultra-
que [15] Iberum ſubjecit imperio: primuſque Romano-
8 rum ducum victor ad Gades & Oceani [16] ora perve-
nit. [17] Plus eſt [18] provinciam retinere, quàm [19] fa-
cere: itaque per partes jam hùc, jam illùc miſſi
duces, [20] qui ferociſſimas, & ad id temporis libe-

1 Idem verbum in ſimili ſententia Plauti: *Tum denique homines noſtra intelligimus bona, cum, quæ in poteſtate habuimus, ea amiſimus.* 2 Hiſpaniâ. 3 Conſentit Liv. 28, 11, 10. 4 Bellum geſtum eſt. 5 Aſſiduè. 6 Exercitum. 7 Admoverunt. 8 Occupata, coercita. Ita Curt. 4, 14, 1. *Syriam Ægyptumque prætereuntibus rapta.* 9 Fuiſſet. 10 Publius & Cnæus Scipiones. 11 Cæſ. de bel. civ. 20, 5. *ſuos cohortatus, quos integros ſuperaviſſent, ut victos contemnerent.* Egregius & clarus. 13 Nempe eodem die, quo obſeſſa. Vide ſuprà 2, 6, 39. 14 Quæ ſtipendium pendit, ſive ſtipendium pendentem nobis regionem perdomuit, ut reciperet jugum. 15 Hiſpaniæ fluvium. 15 Oſtia. 17 Majoris operæ. 18 Regionem aliquam. *Viribus parantur, jure retinentur,* ut ait Florus 4, 12, 19. ubi eadem eſt ſententia. Similis apud Liv. 37, 35, 9. *Parari ſingula acquirendo faciliùs poſſunt, quàm univerſa teneri.* Curt. 1, 11, 9. *Facilius eſt quædam vincere, quàm tueri.* Sic. Claud. Paneg. 2. in Stiliconem: *Plus eſt ſervaſſe repertum, Quàm quæſiſſe novum.* Cauſam hujus difficultatis tangit etiam Ovid. de Arte 2, 21. *Non minor eſt virtus, quàm quærere, parta tueri: Caſus ineſt illic; hîc erit artis opus.* 19 Perdomare, ut recipiat jugum. 20 Similis locus infrà 4, 12, 2. *Nova quippe pax: nec dùm aſſueta frenis ſervitutis tumida gentium inflataque cervices, ab impoſito nuper jugo reſiliebant.*

ras gentes, ideò impatientes [1] jugi, multò labore, nec
9 incruentis certaminibus ſervire docuerunt. Cato [2] ille
Cenſorius Celtiberos, id eſt, [3] robur Hiſpaniæ, aliquot
prœliis [4] fregit. [5] Gracchus, pater ille Gracchorum,
eoſdem centum & quinquaginta urbium everſione [6] mul-
10 tavit. [7] Metellus ille, qui ex Macedonia cognomen me-
ruerat, cùm & [8] Contrebiam memorabili cepiſſet exem-
11 plo & [9] Nertobriges, majori gloriâ pepercit. [10] Lucul-
lus Turdulos, atque Vaccæos: de quibus [11] Scipio ille
poſterior, ſingulari certamine, cùm Rex [12] fuiſſet pro-
vocatus, [13] opima retulerat. [14] Decimus Brutus ali-
12 quantò latius, Celticos Luſitanoſque, & omnes Gallæ-
ciæ populos, [15] formidatumque militibus [16] flumen Obli-
vionis: [17] peragratoque victor Oceani littore, non priùs
[18] ſigna convertit, quàm [19] cadentem in maria Solem

1 Servitutis. 2 Egregius & clarus. Geſta hujus Catonis contra Celtiberos, ſcribit Plutarch. in vitâ ejus, & in apophth. Val. Max. 4, 3, 11. Multa Cicero in Catone Majore. 3 Fortiſſimos Hiſpanorum. Sic *Robur Italici ſanguinis*. 4, 2, 5. *Orientis*. Ibid. *ſociorum*. 3, 18, 6. 4 Vincendo debilitavit. 5 Tib. Sempronius. Quod hîc dicitur de Graccho patre, lege apud Val. Max. 4, 6, 1. Cic. de Divinat. 1, 18, & alibi. Adde Liv. 41, 6. 6 Punivit. 7 Metellus, inquit ille, qui tulerat ex Macedoniâ cognomen, meruerat & ex Celtiberia ferre, cùm duas urbes in Celtiberia cepiſſet, victis pepercit, nec eorum urbes evertit, & ita abſtinuit Celtiberici cognomine, quod ad æternam gentis maculam & opprobrium retinuiſſet. Sed majorem laudem adeptus eſt ob humanitatem & clementiam quâ erga victos uſus eſt, quàm ſi ex victoriâ cognomen tuliſſet. 8 Celtiberorum urbem in Hiſpania. 9 Valerius Maximus *Centobricenſes* appellat. 5, 1, 5. 10 Luculli geſta in Hiſpaniâ ſcribit Epit. Liv. 48. 11 Æmilianus. Lege Val. Max. 3, 2, 6. 12 Provocaſſet. Paſſivum uſurpatum ut Deponens. Sic Cic. pro Mil. *Punitus es inimicum*. Suet. Aug. cap. 21. *Multatus eſt rebellantes*. 13 Spolia egregia, laxiore ſignificatione: nam alioqui *ſpolia opima* ſunt, quæ dux occiſo à ſe hoſtium duci detrahit. Dicuntur autem ferè *Opima*, non addita voce *ſpoliorum*, intellecta tamen. Ita Sen. Herc. Fur. Opima *vict. Regis ad ſuperos refert*. 14 Quæ de Decio Bruto dicit Florus, ſumpta ſunt ex Epit. Liv. 55, & 56. 15 Quod formidant milites. 16 *Ferunt inter Celticos & Turdulos, cùm fecissent expeditionem eò, Limæum flumen cùm tranſiiſſent, ortam ſeditionem: ad quam cùm acceſſiſſet ducis obitus, manſiſſe illos ibi diſperſos, indeque Oblivioni fluvio factum nomen*. Strabo. lib. 3. 17 Perluſtrato. 18 Exercitum. 19 Poëtico more, ſed & ex opinione communi. Antiquitas Apollinem quotidiè ad veſperam in Tethyos cubilia ſe recipientem fingebat. Ipſe apud Ovid. 2. Met. *Tunc etiam, quæ me ſubjectis excipit undis, Ne ferar in præceps, Thetis ſolet ipſa vereri*. Quò reſpiciens Sil. 3. Tethyn appellat *Phœbea cubilia*. Hinc ſubjicit noſter, *non ſinè quodam ſacrilegii metu & horrore*.

obrutum-

tumque aquis ignem, non sine quodam sacrilegii metu
13 & [1] horrore, deprehendit. Sed tota certaminum mo-
les cum Lusitanis fuit & Numantinis, nec immeritò.
Quippe solis gentium Hispaniæ duces contigerunt.
Fuisset & cum omnibus Celtiberis, nisi dux illius mo-
tus initio belli oppressus esset, [2] summus vir [3] astu &
14 audaciâ, si res cessisset, Salondicus: [5] qui hastam ar-
genteam quatiens, velut cœlo missam, vaticinanti si-
milis, omnium in se mentes converterat. Sed cùm
[6] pari temeritate sub nocte castra Consulis adiisset,
15 juxta tentorium ipsum pilo vigilis [7] exceptus est. Cæte-
rùm Lusitanos [9] Viriatus erexit, vir calliditatis [9] acer-
rimæ: qui ex venatore latro, ex latrone subitò dux at-
que imperator, &, si fortuna [10] cessisset, Hispaniæ
[11] Romulus: non contentus libertatem suam defende-
re, per quatuordecim annos omnia citra ultraque Ibe-
16 rum & Tagum, igni, ferroque populatus; castra etiam
[12] Prætorum, & præsidum aggressus, Claudium Uni-
manum penè ad [13] internecionem exercitus cecidit, &
[14] insignia trabeis & fascibus nostris, quæ ceperat, [15] in
17 montibus suis [16] trophæa fixit: tandem etiam Fabius
Maximus Consul oppresserat: sed à successore Pompilio
violata victoria est: quippe qui conficiendæ rei cu-

1 Veneratione cum metu juncta, quæ ex religione incuritur. 2 Excellentissimus. 3 Astutiâ. 4 Successisset. 5 Salondicus. Commento usus est apud imperitam multitudinem efficacissimo, quæ superstitione capta, nullum pro Duce suo solet recusare periculum, si cum Diis eum putat habere commercium. 6 Sicut astutia. 7 Oppressus est. 8 Historiæ hujus auctores sunt, Epit. Liv. 52, & 54. Cic. de Offic. 2, 11. Valer. Max. 6. 4, 2. Sil. 3, 554. 9 Acutissimæ, solertissimæ. 10 Successisset. Sic paulò ante: *Si res cessisset.* 11 Fundator & conditor imperii Hispani, sicut Romani fuerat Romulus. 12 M. Vetilii & C. Plautii. 13 Universalem cladem. 14 Insignia. 15 Trophæa non figebantur, nisi in eminentioribus locis. 16 Monumenta victoriæ erexit.

pidus, [1] fractum ducem, & extrema deditionis [2] agitantem, per fraudem, & insidias, & [3] domesticos percussores aggressus, hanc hosti gloriam dedit, ut videretur aliter vinci non potuisse.

1 Debilitatum. 2 Deliberantem. 3 Amicos, familiares occisores, quos pro pace consequendâ miserat. De facinore hoc sic scribit Val. Max. 9, 6, 4. *Viriati etiam cædes duplicem perfidiæ accusationem recepit: in amicis, quòd eorum manibus interemptus est: in Q. Servilio Cæpione Consule, quia is sceleris hujus auctor, impunitate promissa, fuit: victoriamque non meruit, sed emit.*

CAP. XVIII.

[1] Bellum Numantinum.

1 NUmantia, quantum [2] Carthaginis, Capuæ, Corinthi [3] opibus inferior; ita [4] virtutis nomine & honore
par omnibus, summumque, si viros æstimes, Hispaniæ
2 [5] decus: quippe quæ sine muro, sine turribus, modicè
edito in tumulo apud flumen Durium sita, quatuor millibus Celtiberorum, quadraginta millium exercitum, per annos quatuordecim sola sustinuit; nec sustinuit modò, sed sævius aliquantò perculit, pudendisque fœderibus affecit. [6] Novissimè cum invictam esse [7] constaret, opus
3 quoque [8] eo fuit, qui Carthaginem [9] everterat. Non [10]
temerè, [11] si fateri licet, ullius causa belli injustior. [12] Sedigenses socios & consanguineos. Romanorum manibus elapsos, [13] exceperant: [14] habita pro eis depreca-
4 tio nihil valuit: cùm se ab omni bellorum contagione removerent, in legitimi fœderis pretium, jussi *arma depo-*

1 Bellum Numantinum scribunt. Epit. Liv. 57. & seqq. Val. Max. 2, 7, 1. 3, 2, 7. ext. 7. 1, 3. ext. Eutrop. 4, 3. 2 Fuit hæc urbs Celtiberorum in Hispania, obsidione suâ celeberrima. 3 Potentiâ minor. 4 Ob fortitudinem. 5 Ornamentum. 6 Ad extremum. 7 Certum, notum esset, 8 Nempe P. Cornelio Scipione. 9 Deleverat. 10 Facile. 11 Simili præfatione utitur infrà 3, 7, 1. *Creticum bellum*, si vera volumus noscere, *nos fecimus.* 12 Incolæ Sedigæ urbis. 13 Numantini scilicet. Cùm Thebas diruisset Alexander, Atheniensibus quoque, quia contra interdictum portas refugiis profugorum aperuerant, bellum indixit. Iustin. 11, 3, 10. 14 *Habere deprecationem* idem est, quod deprecari.

nere.

nere. Hoc sic [1] à barbaris acceptum, [2] quasi manus abscin-
derentur. Itaque statim, Megara viro fortissimo duce, ad
arma conversi, Pompejum prœlio aggressi, fœdus tamen
5 maluerunt, cùm [3] debellare potuissent. Hostilium dein-
de Mancinum: hunc quoque assiduis cædibus ita [4] sube-
gerunt, [5] ut ne oculos quidem aut vocem Numantini
6 viri quisquam sustineret. Tamen cum hoc quoque fœ-
dus maluere, contenti armorum [6] manubiis, cùm ad [7] in-
7 ternecionem [8] sævire potuissent. Sed non minus Nu-
mantini, quàm [9] Caudini illius fœderis, flagrans ignomi-
nia ac pudore populus Romanus, dedecus quidem præ-
8 senti flagitii [10] deditione Mancini [11] expiavit: [12] cæte-
rùm duce Scipione, [13] Carthaginis incendiis ad [14] ex-
cidia urbium imbuto, tandem etiam in ultionem [15] ex-
9 canduit. Sed tunc [16] acrius in castris, quàm in cam-

1 Numantini interpretatum, intellectum. 2 De Hispanis in genere Just. 44, 2, 5. *Plurimis militares equi, & arma, sanguine ipsorum cariora.* Liv. 34, 17. Hispanos plerosque sibi manu [illegible] referet ob adempta arma. *Ferox gens,* inquit, *nullam vitam rati sine armis esse.* Nam, ut ait Diodorus, *Fortes arma & vitam eodem æstimant pretio.* Unde P. Furius maluit cum millenariâ cohorte perire, quam redimere salutem traditis armis. Dionys. 9, 80. 3 Bello vincere. 4 Domuerunt. 5 Ut nemo Numantinis appropinquare ausus fuerit. Nonnulli exponunt hæc de ardore vultus & oculorum. Suprà jam docuimus, vanis sæpe plus commoveri militum animos, quàm justis formidinis causis. Quidam enim solo *aspectu*, quidam solo *clamore hostium* debellari se patiuntur. Hinc & pugnam *βοὴν*, id est, *vocem & clamorem* vocabant veteres. Homerus Iliad. β. Menelaum commendat à clamore; βοὴν ἀγαθὸς Μενέλαος. Plura Gruterus discursu [illegible]. in Tac. Freinshemius in Curt. 3, 10. 1. At de verâ virtute Sen. *Adversus apparatus terribilium rectos oculos tenet, nihil ex vultu mutat, sive illi dura, sive secunda ostendantur.* 6 Prædâ. 7 Universalem cladem, *cùm spes nulla servandi exercitus esset.* Epit. Liv. 55. 8 Crudeliter agere 9 Vide suprà, 1, 16. 10 Mancinus enim nudus à P. Furio Philo Consule, manibus post terga revinctis, ante portas Numantinorum expositus, ibique in noctem à suis desertus, ab hostibus non receptus, tristi spectaculo utrisque commiserationem movit. 11 Purgavit, placavit. Romani enim hac Mancini deditione sese satis fecisse fœderi credebant. 12 Sed. 13 Nimirùm, *Iter est, quacunque dat prior vestigium:* ut loquitur P. Syrus, 14 Eversiones. 15 Exarsit, incensus est. 16 Similiter Tacit. lib. 13. An. cap. 35. *Sed Corbuloni plus molis adversus ignaviam militum, quàm contra perfidiam hostium erat.*

po,

po, [1] noſtro cum milite, quàm cum Numantino, præ-
10 liandum fuit. Quippe aſſiduis & injuſtis & [2] ſervilibus
maximè operibus attriti, ferre plenius vallum, qui ar-
ma neſcirent; luto inquinari, qui ſanguine nollent,
jubebantur. Ad hoc ſcorta, [3] calones, ſarcinæ, niſi
11 ad uſum neceſſariæ, [4] amputantur. [5] Tanti eſſe exerci-
tum, quanti Imperatorem, vêrè proditum eſt. Sic
redacto in diſciplinam [6] milite, [7] commiſſa acies:
quodque nemo viſurum ſe unquam ſperaverat, factum
12 eſt, ut fugientes Numantinos quiſquam videret. De-
dere etiam ſeſe [8] volebant, ſi toleranda [9] viris impera-
rentur. Sed cùm Scipio veram vellet & [10] ſinè exceptio-
ne, victoriam, eò neceſſitatum compulſi, ut [11] deſti-
natâ morte in prœlium ruerent, cùm ſeſe prius epulis,
quaſi [12] inferiis, impleviſſent, carnis [13] ſemicrudæ, &
[14] celiæ: ſic vocant indigenam ex frumento potionem.
13 Intellectum ab [15] Imperatore conſilium: itaque non
eſt permiſſa pugna morituris. [16] Cum foſſâ, at-

1 Cum noſtris militibus. 2 Servis dignis maximè laboribus militaribus, ad uſum militiæ pertinentibus, ſenſim debilitati. 3 Servi militum caſtra ſequentes, qui fuſtes gerebant, vel qui militibus ligna ſubminiſtrabant. 4 Adimuntur, removentur. Idem fecit Alexander apud Curt. 6, 6. 5 Scilicet *in vulgus manant exempla regentum; Utque ducum lituos, ſic mores caſtra ſequuntur.* Claud. de laud. Stil. 1. 368. Hinc Liv. 5, 18. *multitudinem ſemper fermè regenti eſſe ſimilem.* Confeſſi id etiam ſunt Numantini: rogati enim poſt cladem, an non pudore ſuffunderentur, quod ab iis ſuperati eſſent, quos ipſi antè toties ſuperarant: Reſponderunt, fateri ſe eaſdem eſſe oves, ſed alium iis præeſſe paſtorem. 6 Militibus. 7 Prœliatum eſt. 8 Numantini. 9 *Vir* ſignificationem hîc habet fortitudinis. 10 Sinè conditione, ſinè ullâ pactione. 11 Præconcepta, præpoſita. 12 Sacrificiis, quæ inferis ſolvuntur. Qui mortem ſibi conſciſcere volunt, ut omnem ſenſum ſibi doloris adimant, ſolent vino & epulis largiùs indulgere; ſic enim homines ad quidvis ſuſcipiendum audaciores efficiuntur. Atque hoc feciſſe dicitur Brennus, qui Gallos in Græciam duxit. Nam cùm profligatas res ſuas cerneret, tædio ac deſperatione victus cùm ſe mero ingurgitaſſet, manus ſibi attulit. 13 Non planè coctæ. 14 *Celia* eſt cerevisiæ genus, ſeu potus ex frugibus confectus. Eſt item *Celia* Apuliæ oppidum. 15 Scipione. 16 Timebat tam paucos Numantinos tanto exercitu inſtructus Scipio, & quanquam prœlio victor, urbem vi tentare auſus non fuit. Eam igitur diutiùs, quàm per annum integrum, undique circumſepſit, ut quam ſuorum virtute obtinere ſe poſſe deſperabat, à fame obſeſſorum impetraret victoriam.

que

que [1] loricâ, quatuorque castris circumdatos, fames
premeret; ab [2] duce orantes prœlium, ut tanquam
[3] viros occideret, ubi non impetrabant, placuit [4] eru-
14 ptio: sic [5] confertâ manu plurimi occisi: & cùm urge-
ret fames, aliquantisper [6] indè vixere: [7] novissimè
consilium fugæ [8] sedit: sed hoc quoque, ruptis equorum
cingulis, uxores ademêre, summo scelere, per amo-
15 rem. Itaque [9] deplorato exitu, in [9] ultimam rabiem fu-
roremque conversi, postremò mori [10] hoc genere desti-
narunt: duces suos, seque, patriamque, [11] ferro &
veneno, subjectoque undique igne [12] peremerunt.
16 [13] Macte fortissimam, &, meo judicio, beatissimam
in ipsis malis civitatem! [14] asseruit [15] cum fide socios,
populum [16] orbis terrarum viribus fultum, suâ manu,
ætate tam longâ, sustinuit. Novissimè, maximo duce
oppressa civitas, nullum de se gaudium [17] hosti reliquit.
17 Unus enim vir Numantinus non fuit, qui in catenis du-
ceretur. Præda, ut de pauperibus, nulla: arma ipsi
cremaverant. Triumphus fuit tantum de nomine.

1 Vallo & aggere. 2 Scipione. 3 Fortes milites. Nam ille aliter pereundi modus vilissimos fortissimosque non distinguit. Senserunt hoc Alexandri milites, cùm *quererentur clarissimum Regem non in acie saltem, non ab hoste dejectum; sed abluentem aquâ corpus ereptum esse.* Curt. 5, 5. 4 Cum impetu egressio. *Eruptio* enim est, cum milites ex urbe impetum in hostes faciunt. 5 Postquam conflixissent. 6 Ex cadaveribus occisorum. Meminit Valer. Max. 7, 6, 2. ext. *Capta jam urbe complures inventos, artus & membra trucidatorum corporum sinu suo gestantes.* 7 Ad extremum. 8 Placuit, fixum atque ratum fuit. 9 Desperato eventu, Sic Suprà 2, 13, 14. *Deploratis rebus.* 9 Extremam, summam. 10 Theogenem quendam hujus facinoris auctorem facit Val. Max. 3, 2, 7. ext. 11 Armis, gladiis. 12 Interfecerunt, ne scilicet viri fortissimi novissimum spiritum per ludibrium & contumelias effundere cogerentur. Simili furore à victorum potestate se suaque vindicarunt Astapenses. Liv. 28, 12. Cantabri, infrà 4, 12, 50. Cappadoces, Iust. 16, 6, 2. Carthaginenses. Florus 2, 15, 17. Valer. Max. 3, 2, 8. Cimbricæ feminæ, infrà 3, 3, 19. Iudæ, Ioseph. de bel. Iud. 6, 28, & 7. 18. Thalenses, Sal. in Iug. & plurimi alii. 13 *Mactus* idem est, quod magis auctus. Solus autem vocativus utriusque numeri est in usu, *macte* & in pl. *macti*, quibus propriè utimur, cum aliquem ob rem pœnè cœptam laudamus, & ad perficiendum adhortamur. Virg. Macte *novâ virtute puer.* Liv. Macti *virtute, milites Romani este.* 14 Defendit. 15 Summâ fide, bonâ fide, fideliter. 16 Intelligendum hoc de orbe Romano. 17 Appianus tradit Scipionem, quinquaginta ad triumphum selectis, qui efferata maximè specie essent, reliquos sub corona vendidisse.

CAP.

CAP. XIX.

1 HActenus populus [1] Romanus pulcher, egregius, pius, sanctus, atque magnificus, reliqua sæculi, ut grandia æquè, ita vel magis turbida & fœda; [2] crescentibus
2 cum ipsa magnitudine imperii vitiis: adeò ut si quis hanc tertiam ejus ætatem transmarinam, [3] quam ducentorum annorum fecimus, dividat; centum hos priores, quibus Africam, Macedoniam, Siciliam, Hispaniam domuit, [4] *aureos*, (sicut Poëtæ canunt) jure meritòque fa-
3 teatur: centum sequentes, *ferreos* planè & cruentos, & si quid immanius: quippe qui Jugurthinis, Cimbricis, Mithridaticis, Parthicis bellis, Gallicis atque Germanicis, quibus [5] cœlum ipsum gloria ascendit, Graccha-
4 nas, Drusinasque cædes, ad hoc Servilia bella miscuerunt: & ne quid turpitudini desit, Gladiatoria. Denique, [6] in se ipse conversus, Marianis, atque Syllanis, novissimè Pompeji, & Cæsaris manibus, quasi per rabiem,
5 & furorem, & nefas, [7] semetipse laceravit. Quæ etsi

1 Quæ hoc capite continentur, patent ex antehabitis & posthabendis capitibus. Prosequitur autem luxuriam per Asiaticos triumphos in Urbem invectam, exterarum gentium metu amoto; virtutem Romanorum inclinatam, & in vitia degenerantem. Lege Liv. 39, 6. Iustin. 36, 4, 12. Iuvenal. Sat 3, 58. &c. & 6, 298. &c. 2 Vide infrà 3, 12. 13. Adde Sal. Cat. cap. 20. *Sed ubi labore atque justitia Respublica crevit; Reges magni bello domiti; nationes fera & populi ingentes vi subacti; Carthago æmula imperii Romani ab stirpe interiit; cuncta maria terræque patebant; fortuna sævire ac miscere omnia capit.* 3 Suprà Prol. num. 8. 4 Ex variis hominum moribus quatuor ætates Poëtæ effecerunt, quibus pro morum qualitate à metallis nomina imposuerunt. Prima enim *Aurea* fuit appellata, quòd optimis moribus illo tempore, quo Saturnus regnavit, homines floruerint. Secunda *Argentea*, quòd, quo tempore cœpit regnare Iupiter, in vitia homines inclinare cœperint. Tertia *Ærea*, quam bella occuparunt. Quarta *Ferrea*, quòd in ea à nullo crudelitatis genere homines abstinuerint. Lege Ovid. Met. 1. Fab. 3, & 4. 5 Sic Daphnis Virgilianus usque *ad sidera notus*: Ecl. 5, 43. & Æn. 1, 291. de Iulio Cæsare: *famam qui terminat astris.* 6 Contra se. Iustin. 44, 2, 2. de Hispanis: *Si extraneus deest, domi hostem quærunt.* Hinc Liv. 30, 44. *Nulla magna civitas diu quiescere potest. Si foris hostem non habeat, domi inveniet.* 7 More furentium suos ipse artus & sua membra cædens, quod de Macedonibus dixit Iustin. 13, 6, 17.

invo-

[1] involuta inter se sunt omnia atque confusa: tamen quò
6 melius appareant, simul &, ne scelera virtutibus obstrepant, separatim proferentur: priusque, ut cœpimus, justa illa, & pia cum exteris gentibus bella, memorabimus: ut magnitudo crescentis in dies imperii appareat: tum ad illa civium scelera, turpesque & impias pugnas revertemur.

1 Tenebris offusa, obscura. 2 Vult Florus, nolle se interrumpere seriem laudabilium commemoratione fœdiorum. Eodem consilio Ovid. Fast. 1, 61. *Hac mihi dicta semel, totis hærentia fastis, Ne seriem rerum scindere cogar, erunt.* 3 Civiles. Ita Claud. in Ruf. 1, 61. *Impia certamina* vocat à cive concitata contra Remp. quæ parentis instar est. Quâ de causâ *Impii* etiam dicuntur, qui insidiantur principi: ut apud Curtium sæpius in causa Philotæ.

CAP. XX.

[1] *Bellum Asiaticum.*

1 Victa ad Occasum Hispania, populus Romanus ad orientem pacem agebat; nec pacem modò, sed inusitata & incognita quadam felicitate, relictæ regiis hæreditatibus
2 opes, & tota [1] insimul regna veniebant. [2] Attalus, Rex Pergamenorum, Regis Eumenis filius, socii quondam commilitonisque nostri, testamentum reliquit: *Populus Romanus bonorum meorum hæres esto:* [3] in bonis [4] Regi fue-

1 Junctim, simul. 2 Quæ hîc de Attali Regis testamento dicuntur, habentur à Plin. 33, 11. Val. Max. 5, 2, 3. ext. Epit. Liv. 58, & 59. Just. 36, 4, 5. Eutrop. 4, 3. Advertendum, Asiam, bello captam, Attalo Regi muneris loco possidendam populum Romanum tribuisse, &c. Lege Val. Max. 4, 8, 4. Attalus enim contra Philippum, Macedoniæ Regem, & contra Antiochum pro Rom. pugnaverat. 3 *Hæres* is dicitur, qui defuncto succedit in jus universum, quod habebat: ab *hærendo* quidam dictum putant, quia qui *hæres* est, *hæret* seu proximus est illi, cujus est *hæres*. Quidam hoc nomen ab *herus* derivant, & per simplex e scribendum putant, quòd *Dominus* fiat bonorum, quæ ad eum perveniunt. *Secundus hæres* dicitur, qui hæredi instituto substituitur, eâ lege, ut si prior hæreditatem non adeat, devolvatur ad secundum. 4 Attali Al. *in bonis Regis hæc fuerunt.* Alii existimant post hæc verba deesse multa, sc. regionum, urbium, aliarumque ditionum nomina, quæ in hæreditatem venerant, aut in bonis fuerant Attali. Convenientior tamen eorum sententia est, qui ad superiora hæc referunt; sc. *Tota insimul regna veniebant*, & paulo post, *Populus Romanus bonorum meorum hæres esto.* Vult enim dicere: *In bonis Regis*, quorum Attalus in testamento mentionem fecit, *fuerant hæc ipsa*, sc. *regna*. Alioqui non omnia regna ita sunt Regum, ut eorum hæredem externum aliquem instituere possint.

rant

3 rant. [1] Aditâ igitur hæreditate, provinciam populus Ro-
manus, non quidem bello, nec armis; sed, quod est
4 æquius, testamenti jure retinebat. Sed hanc, difficile
dictu est, utrùm faciliùs amiserit, an recuperaverit. Ari-
stonicus [2] regii sanguinis ferox juvenis, urbes, [3] Regibus
parere consuetas, partim facilè [4] sollicitat: paucas resi-
5 stentes, Myndum, Samon, Colophonem, vi recepit.
Crassi quoque Prætoris [5] cecidit exercitum, [6] ipsumque
cepit: sed [7] ille memor & [8] familiæ, & Romani nomi-
nis, custodem sui barbarum virgulâ excœcat: [9] in exi-
6 tium sui, quod volebat, ita concitat. Mox à [10] Perper-
na [11] domitus, & captus, & per deditionem [12] in vin-
7 culis habitus. [13] Aquilius Asiatici belli reliquias confe-
cit, mixtis (nefas!) [14] veneno fontibus ad deditionem
quarundam. Quæ res ut maturam, ita [15] infamem fecit
victoriam: quippe cùm, contra fas Deûm moresque ma-
jorum, [16] medicaminibus impuris, [17] in id tempus [18] sa-
crosancta Romana arma violasset.

1 Cùm igitur pro hærede poulus Romanus se gessisset. Notandum hîc obiter, *adire hæreditatem*, & *immiscere se hæreditati* quosdam ita distinguere, ut *adeant hæreditatem*, qui alieni sunt, hoc est, qui non sunt filii, nec filiorum filii: filii verò sive filiorum filii *immiscere se hæreditati* dicantur: sed hæc confunduntur. 2 Erat enim Eumenis, cui Attalus successerat, filius. Ejusdem commatis locus cum illo, quem suprà habuimus 2, 12, 2. *Fortissimum populum memoria suæ nobilitatis agitabat.* 3 Plutàrch. in Ant. Orientales vocat *homines servire assuetos, & regnari quærentes.* 4 In suas partes pertrahit. 5 Profligavit. 6 Crassum. Idem Val. Max. 3, 2, 12. 7 Crassus. 8 Non tam adoptivæ, quam agnatæ, Muciæ scilicet, undè *Mucianus* appellatus est; solebant enim Romani adoptantis quidem assumere nomen, sed & suæ familiæ retinere. 9 Nam barbarus ille latus Crassi sicâ confodit. 10 Marco prænomine. Meminit hujus Perpernæ Valer. Max. 3, 4, 5. qui Consul fuit, antequam civis, & Crasso in Asiam successit: hic Aristonicum recenti victoria grassantem & exultantem inopinato prælio aggressus fudit & in fugam vertit. 11 Victus Aristonicus. 12 Captivus detentus est. 13 Manius Aquilius Consul, Perpennæ successor, Attali gazas Romam deportavit, & de victoria, alterius labore parta, triumphavit. Aristonicus in carcere jussu Senatus trucidatus. 14 Idem fecerunt Afri contra Curionem. Lucan. 4, 360. 15 Turpem. 16 Venenis. Sic Græcis interdùm Φάρμακον accipitur. 17 Usque ad. 18 Pura, impolluta, nullis flagitiis inquinata.

LIBER

LIBER TERTIUS.

CAP. I.

[1] *Bellum Iugurthinum.*

1 HÆc ad Orientem : ſed non ad Meridianam [2] pla-
gam eadem quies. Quis [3] ſperaret [4] poſt Cartha-
2 ginem aliquod in Africa bellum ? Atqui non levi-
ter ſe Numidia [5] concuſſit : & fuit in Jugurtha, quod
[6] poſt Annibalem timeretur. Quippe [7] Rex callidiſſimus
populum Romanum armis [8] inclytum, & invictum, opi-
bus [9] aggreſſus eſt : & citra ſpem omnium fortuna [10] ceſ-
ſit, ut Rex, [11] fraude præcipuus, fraude caperetur.
3 [12] Hic avo [13] Maſiniſsâ, & Micipsâ patre [14] per adop-

1 Bellum, quod populus Romanus cum Iugurthâ geſſit. Cæterùm hic Iugur-
tha ex pellice Manaſtabilis filius, Maſiniſſæ nepos erat, quem Micipſa, Nu-
midiæ Rex, Scipioni Æmiliano, rem cum Numantinis gerenti, auxilio mi-
ſit : cumque ibi res magnas feliciter & fortiter geſſiſſet, eaſque Scipio litteris
etiam ad Micipſam datis teſtaretur, Rex eum, etſi Atherbalem & Hiempſalem
filios haberet, tamen in filium adoptavit, atque dùm ſuis tutorem & patronum
hoc beneficio ſibi demereri parat, percuſſorem in ſuos immiſit. De bello, con-
tra Iugurtham geſto, exſtat liber integer Salluſtii. Epit. Liv. 62. & ſeqq.
Plutarch. in Mario & Sylla. Eutrop. 4, 3. 2 Regionem. 3 Timeret.
Virg. 4. Æn. *Hunc ego ſi potui tantum* ſperare *dolorem*. 4 Emphaticè
iſtud profertur. Q. d. neminem potuiſſe ſuſpicari in Africâ, Carthagine dele-
tâ, hoſtem aliquem metuendum eſſe, qui hoſtium maxime erat formidoloſus &
potens: cùm alias ſoleat fieri, ut, validiſſimis domitis, reliqui ſponte in po-
teſtatem veniant. 5 Commota, tumultuata eſt. 6 Q. d. neminem quo-
que potuiſſe ſuſpicari, hoſtem aliquem metuendum eſſe, victo Annibale. 7 Iu-
gurtha. 8 Celebrem & magni æſtimatum. 9 Adortus eſt. Norat enim
plus occultâ liberalitate, quàm aperto perfici bello. Hac arte luſit Philippus
Alexandri Magni pater : de quo ita Horat. lib. 3 Od. 16. *Diffidit urbium Por-*
tas vir Macedo, & ſubruit æmulos Reges muneribus, munera navium Sævos
illaqueant duces. 10 Succeſſit. 11 Callidiſſimus. 12 Iugurtha. 13 Re-
ge Numidarum, & amico. Pop. Rom. patre Micipſæ; de quo Sal. in Iug.
14 In filii locum adſcriptione, filii factione. Erat enim Iugurtha verus filius
Manaſtabalis, fratris Micipſæ.

tionem, cùm interficere [1] fratres ſtatuiſſet, [2] agitatus re-
gni cupiditate, nec illos magis, quàm Senatum populum-
que Romanum, quorum in fide & [3] clientela regnum erat,
4 metueret: primum ſcelus [4] mandat inſidiis: potituſque
Hiempſalis capite, cùm ſe in Atherbalem convertiſſet,
iſque Romam profugiſſet, miſſa per legatos pecunia tra-
xit in [5] ſententiam ſuam Senatum. Et hæc fuit de nobis
5 ejus prima victoria. Miſſos deinde, qui regnum inter
[6] illum Atherbalemque dividerent, ſimiliter [7] aggreſſus,
cùm in Scauro ipſos Romani imperii [8] mores expugnaſ-
6 ſet, inchoatum [9] nefas perfecit audaciùs. [10] Sed diu
non latent ſcelera: [11] corruptæ nefas legationis erupit:
7 placuitque bello perſequi parricidam. Primus in Numi-
diam Calpurnius Beſtia Conſul [12] immittitur: ſed Rex,
[13] peritus, fortius adverſus Romanos aurum eſſe, quàm
8 ferrum, pacem emit. Cujus flagitii [14] reus, cùm [15] in-
terveniente publica fide à Senatu accerſeretur, pari auda-
cia & venit, &, [16] competitorem imperii Maſiniſſæ [17]
9 Maſſivam, immiſſo percuſſore, [18] confecit. Hæc alte-
ra contra Regem fuit cauſa bellandi: igitur ſequens ultio
mandatur Albino. Sed hujus quoque (pro dedecus!)

1 Atherbalem & Hiempſalem. 2 Impulſus, inſtigatus. 3 Tutelâ. 4 Per inſidias exequitur. Sic Iuſtin. 5, 2, 5. *Itaque cùm principes, velut omnium gloria ſua, interficiendum inſidiis mandaſſent, &c.* 5 Partes ſuas. 6 Iugurtham. 7 Adortus. 8 Inſtituta viciſſet. Scaurus enim Majorem abſtinentiæ & veræ virtutis fuerat ſpecimen: hîc autem ab ejus tramite defecit. Verum igitur illud Cic. Ver. 1. *Nihil tam ſanctum eſt, quod non violari; nihil tam munitum, quod non oppugnari pecunia poſſit.* 9 Scelus, facinus. 10 Sic Claud. *Nam lux altiſſima fati Occultum nihil eſſe ſinit, latebraſque per omnes Intrat, & abſtruſos explorat fama receſſus.* Item Lucret. Lib. 5. *Nec facile eſt placidam ac pacatam degere vitam; Qui violat factis communia fœdera pacis: Etſi fallit enim Divûm genus humanumque, Perpetuo tamen id fore clam, diffidere debet.* 11 Corruptorum ſcelus legatorum divulgatum, detectum eſt. 12 Mandatur ei, ut in Numidiam impetum faciat. 13 Expertus. 14 Accuſatus. 15 Interpoſita ſeu data fide, publica, id eſt, ſecuritate promiſſâ. 16 Æmulum, affectatorem. *Competitores* dicuntur, qui in magiſtratibus, in officiis, in honoribus petendis concurrunt: eſt enim à verbo *competo*, id eſt, ſimul peto. 17 Guluſſæ filium, Maſiniſſæ nepotem. 18 Interfecit.

ita

ita corrupit exercitum, ut voluntaria nostrorum fuga vin-
ceret [1] Numida, castrisque potiretur: [2] addito etiam tur-
pi fœdere, in pretium salutis, [3] quod priùs emerat, [4] di-
10 misit exercitum. [5] Eodem tempore [6] in ultionem non
tam imperii Romani, quam pudoris, Metellus [6] assur-
git: qui [7] callidissimè hostem nunc precibus, nunc mi-
nis; jam simulata, jam quasi vera fuga eludentem, [8] ar-
11 tibus suis aggressus est. Agrorum atque vicorum popula-
tione non contentus, [9] in ipsa Numidiæ capita impetum
fecit, & Zamam quidem frustrà diu [10] voluit; cæterùm
Thalam, gravem armis, [11] thesauroque [12] Regis, [13] di-
12 ripuit. Tunc [14] urbibus exutum Regem, & jam [15] fi-
nium suorum, regnique fugitivum, per [16] Mauros at-
13 que [17] Getuliam sequebatur. Postremò Marius auctis ad-
modùm copiis, cum pro obscuritate generis sui [18] ca-

1 Iugurtha. 2 Al. *addito turpi fœdere in pretium salutis, quem priùs eme-ras, exercitum dimisit.* Emerat exercitum Albini Iugurtha, quem corruperat pecunia, ut facili victoria potiretur. Alii *quod* retinendum censent, ut sit sensus. Primus Iugurtha salutem suam pretio redemerat, corrupto Albini exercitu; ne scilicet vinceretur à Romanis: pòst illi ipsi Romani, cùm voluntariam fugam fecissent, turpi fœdere in pretium salutis sancito, à Iugurtha dimissi sunt; & ita salutem etiam redemerunt, quod priùs fecerat Iugurtha. 3 Alii (ut diximus) legunt, *quem priùs emeras*, id est, pecunia corruperat. Ita Valer. Max. 9, 6, 4. *emere victoriam.* 4 Abeundi potestatem dedit. 5 Al. *Eò demùm tempore*, id est, tùm demum, serò quidem, at tandem. 6 Ultionem capessit, ultioni accingitur: quod *consurgere* vocat: suprà 2, 11, 3. & 2, 17, 3. cujus contrarium est *sedere*, id est, otiosum esse, quiescere. 7 Al. *callidissimum.* 8 Fraudibus, inventis callidis nativis ac propriis adortus est. Hæc ex Sal. Iug. 48, 2. 9 In ipsas Numidiæ urbes præcipuas, Zamam scilicet & Thalam, impetum dedit, irruit. 10 Oppugnando tentavit. 11 Al. *thesaurosque.* 12 Iugurthæ. 13 Populatus est, spoliavit. 14 Urbibus regis occupatis. 15 E finibus suis regnoque suo fugientem. Eadem fortuna Darii, qui de se ipso apud Curt. 4, 8, 11. *Quousque in regno exulabo, & per fines imperii mei fugiam externum & advenam regem?* Vide ibi Freinshemium. 16 Populos, Mauritaniam Africæ regionem Occidentalem versùs Gaditanum fretum incolentes. 17 Africæ regionem. 18 Pauperes, vilissimos, id est, eos, qui obnoxii erant ad pendendum censum pro capite. Nam *Capite censi* dicebantur, qui pro suo capite tributi nomine æra pendebant: sic appellati, quod ob tenuitatem rei familiaris non ære, sed *capitibus censerentur.* Cæterum Servium Regem distinxisse ex censu populum Romanum, id est, ex facultatibus in sex classes, 1. libro diximus. Hac de re lege Sal. Iugurth. 86, 2. Valer. Max. 2, 3.

pite censos [1] sacramento adegisset, jam [2] fusum & saucium Regem [3] adortus, non facilius tamen vicit,
14 [4] quam si [5] integrum & recentem. Hic & urbem [6] Herculi conditam Capsam in media Africa sitam, anguibus arenisque [7] vallatam, mira quadam felicitate superavit:
15 & saxeo [8] inditam monti [9] Mulucham urbem, per [10] Ligurem, aditu arduo [11] inaccessoque, penetravit. Mox non ipsum modò, sed Bocchum quoque Mauritaniæ Regem, jure [12] sanguinis Numidiam vindicantem, apud
16 oppidum Cirtam graviter cecidit. Qui, ubi diffisus rebus suis, alienæ cladis [13] accessio fieri timet, [14] pre-
17 tium fœderis, atque amicitiæ, Regem facit. Sic fraudulentissimus Regum, fraude [15] soceri sui in insidias deductus est, & Syllæ in manum traditus: tandemque opertum [16] catenis Jugurtham in triumpho populus Ro-
18 manus aspexit: sed ille quoque, quamvis victus, & vinctus, vidit [17] Urbem; quam [18] venalem, & quandoque perituram, si habuisset emptorem, frustra cecinerat. Tamen [19] ut venalis fuisset, habuit [20] emptorem: & cum [21] ille [22] non evaserit, certum erat eam [23] non esse perituram.

1 Iuramento, quod milites tanquam rem sacram Imperatori præstabant, adstrinxisset, obstrinxisset, id est, milites fecisset. *Sacramentum* enim genus erat militiæ, quo singuli milites jurabant pro Republica se esse facturos nec discedebant, nisi confectis stipendiis. 2 Profligatum, prostratum. Al. *fessum*, id est, fractum & fatigatum. 3 Aggressus. 4 Sc. *adortus esset*. 5 Intactum. 6 Ab Hercule. 7 Munitam, protectam. 8 Impositam, inædificatam. 9 Fluvius est *Mulucha* apud Sal. in Iug. Quem autem locum Marium Liguris operâ cepisse bello Iugurthino legitur, cum Sallustius *castellum* appellat, non longè à flumine Mulucha in monte saxeo situm. 10 Virum ex Liguria, Italiæ regione. 11 Quò non potest accedi. 12 Affinitatis. 13 Additamentum, auctarium. 14 Fœdus atque amicitiam tradito Rege velut emit. 15 *Generi* scribendum est, quia Bocchus, cui Iugurthæ filia nupserat, ut Sallustius testatur, gener erat Iugurthæ: atque is à Boccho proditus est L. Syllæ, tunc Quæstori Marii Consulis. 16 Iugurtha à Mario cum duobus filiis vinctus in triumpho ductus, nudus in barathrum detrusus est, ibidemque sex totos dies cum fame colluctatus, dignas tandem flagitiis suis pœnas dedit, ut Plutarchus attestatur in vita Marii. 17 Romam. 18 Vendibilem. Istam Iugurthæ vocem annotarunt etiam Sal. Iug. 35. Ep. Liv. 64. 19 Etiamsi. 20 Iugurtham sc. 21 Emptor. 22 Sed victus sit & captus. 23 Sublato emptore de medio, quod frustra Iugurtha cecinerat.

CAP. II.

[1] *Bellum Allogobricum.*

1 SIc ad meridiem populus Romanus. Multò atrocius,
& multipliciter, & magis à Septentrione, sævitum.
2 Nihil hac [2] plaga infestius. Atrox [3] cœlum, [4] perinde
ingenia. Omni igitur tractu violentus hostis, [5] à dextris
[6] atque lævis, & medio Septentrionis, [7] erupit. [8] Pri-
3 ma trans Alpes arma [9] nostra sensêre [10] Salyi; cùm de
[11] incursionibus eorum fidelissima atque [12] amicissima
4 civitas [13] Massilia quereretur. [14] Allobroges deinde, &
& [15] Arverni, cùm adversus eos similes Æduorum
[16] querelæ opem & auxilium nostrum flagitarent. [17] Va-
rusque victoriæ testis, [18] Isaraque, & Vindelicus amnes,
5 & impiger [19] fluminum [20] Rhodanus. Maximus bar-
baris terror elephanti fuêre, immanitati gentium pa-
res. Nil tam [21] conspicuum in triumpho, quàm Rex
ipse Bituitus, [22] discoloribus in armis, argenteoque
6 [23] carpento, qualis pugnaverat. Utriusque victoriæ quod
quantumque gaudium fuerit, vel hinc [24] existimari po-

1 De hoc bello Liv. Ep. 61. Velle. 2, 3, 10. Val. Max. 9, 6, 3. Suet. Ner. cap. 2. Cæs. de bel. Gal. 1, 45. 2 Regione. 3 Aër, temperies. 4 Alludit Florus ad illud, quod ait *Curt.* 8, 9, 26. *Ubique locorum situs ingenia hominum format.* 5 Videtur intelligere eos populos septentrionalis plagæ, qui versus ortum sunt Italiæ respectu, ut Thracas, Dacos, Getas, Pannonios, Illyrios, &c. 6 Hîc verò designat Gallos & Germanos, aliosque ad septentrionem vergentes. 7 Eruptionem fecit. 8 Id est, primi Gallorum Transalpinorum: primusque Roman. M. Fulvius Flaccus Transalpinos Ligures bello domuit, ut habet Ep. Liv. 60. 9 Romana. 10 Populus Galliæ Narbonensis. 11 Excursionibus, impetu hostili Salyorum; erant enim vicini, & præter solita inter accolas odia, antiquitus hostes. Vide Liv. 5, 34. 12 Populo Romano amicitia devinctissima; adeo ut cum cæteræ civitates à populo Romano defecissent, Massilienses soli in fide & officio permanerent. 13 Urbs in Narbonensi provincia, à Medis, Astyage imperante, condita. 14 Allobroges cis Rhodani ripam ab ortu habitant ad Iuram montem, & lacum Lemanum. 15 Galliæ populi ad Ligerim siti. 16 *Querelæ* hoc loco dicuntur, cum socii aut subditi ab aliis infestari se nunciant, contraque eos auxilium orant. Ita paulò ante *queri de incursionibus hostium* dictum est. 17 Fluvius grandis, ex Alpibus fluens, Galliam Transalpinam à Cisalpina separans, vetustissimus Italiæ terminus. 18 Fluvius Allobrogum. 19 Inter flumina. Sic dicimus, *eximius virorum*, &c. 20 Fluvius Galliæ rapidissimus. Vulgò *Rosne.* 21 Illustre. 22 Diversorum colorum. 23 Vehiculo. 24 Æstimari.

test,

test, quòd & [1] Domitius Ænobarbus, & Fabius Maximus, ipsis quibus dimicaverant in locis, saxeas erexêre turres, & desuper exornata armis hostilibus [2] trophæa fixêre: cum hic mos inusitatus fuerit nostris. Nunquam enim populus Romanus hostibus domitis victoriam suam [3] exprobravit.

1 De quo Suet. in Ner. c. 2. 2 Spolia in stipitibus fixa erexêre. 3 Nempe trophæa, erigendo, ut jugum patientius ferrent. Vide Iust. lib. 9. cap. 4.

CAP. III.

[1] *Bellum Cimbricum, Theutonicum, ac Tigurinum.*

1 [2] Cimbri, [3] Theutoni, atque [4] Tigurini, ab extremis Galliæ profugi, cùm [5] terras eorum inundasset
2 Oceanus, novas sedes toto orbe quærebant: exclusique Gallia & Hispania, cum in Italiam [6] remigarent, misêre legatos in castra Silani; indè ad Senatum, petentes, *ut* [7] *Martius populus aliquid sibi terræ daret quasi stipendium:*
3 *cæterùm, ut vellet, manibus atque armis suis uteretur.* Sed quas daret terras populus Romanus agrariis legibus intra se dimicaturus? Repulsi igitur, quod nequiverant preci-
4 bus, [8] armis petere constituunt. Sed nec primum quidem impetum barbarorum Silanus, nec secundum Manlius, nec tertium Cæpio sustinere potuerunt: omnes fu-
5 gati [9] exuti castris. [10] Actum erat, [11] nisi Marius illi sæculo contigisset. [12] Ille quoque non ausus congredi statim, [13] militem tenuit in castris, donec invicta illa rabies, & impetus, quem pro virtute barbari habent, [14] consene-
6 sceret. Recessêre igitur [15] increpantes, & (tanta erat capiendæ Urbis fiducia) consulentes, [16] *si quid ad uxores*

1 De bello Cimbrico Ep. Liv. 67. & 68 Plutarch. in Mario. Val. Max. 5, 8, 4. & 6, 9, 14. Cæs. de bel. Gal. 1, 33. Eutrop. 5, 1. & 40. 2 Populi fuerunt Septentrionales. Hodiè *Dani* appellantur. 3 Germaniæ populi. Populi inter Helvetios Limagi fluminis accolæ. 4 Eorum metropolis est *Tigurum* urbs, vulgò *Zurich*. 5 In terras eorum copiosè incurrisset. 6 Al. *remigrarent*. 7 Romanus. 8 In quibus omne barbarorum jus est. Vide 1, 13, 6. 9 Castra eorum occupata sunt. 10 Actum fuisset. 11 Sal. in fine Iug. *Marius Cos. absens factus est, & ei decreta provincia Gallia, &c. ea tempestate spes atque opes civitatis in illo sita.* 12 Vide Plut. in Mario c. 22. 13 Milites retinuit. 14 Evanesceret, tempore deficeret. 15 Illudentes, dicteria jacientes. 16 Si quid uxoribus suis renunciari juberent.

suas

suas mandarent. Nec segnius, quàm minati fuerant, [1] tri-
7 pertito agmine per Alpes, id est, [2] claustra Italiæ, [3] fere-
bantur. Marius mirâ statim velocitate, occupatis [4] com-
pendiis, [5] prævenit hostem: prioresque Theutonos,
sub ipsis Alpium radicibus, assecutus, in locum, quem
[6] Aquas Sextias vocant, quo, [7] fidem numinum! prœ-
8 lio oppressit? Vallum fluviumque medium hostes tene-
bant: nostris aquarum nulla copia, [8] consulto-ne id
egerit [9] imperator, an errorem in consilium verterit,
dubium: certè necessitate aucta virtus, causa victoriæ
fuit. Nam flagitante aquam exercitu, *Viri*, inquit,
9 *estis, en illic habetis.* Itaque tanto ardore pugnatum est,
eaque [10] cædes hostium fuit, ut [11] victor Romanus [12] de
cruento flumine non plus aquæ biberit, quàm sanguinis
10 Barbarorum. Certè Rex ipse Theutobochus, quater-
nos senosque equos [13] transilire solitus, vix unum, cum
fugeret, ascendit: proximoque in saltu comprehensus,
insigne spectaculum triumphi fuit; quippe vir procerita-
11 tis eximiæ super, [14] trophæa [15] ipsa eminebat. Sublatis
funditus Theutonis, in Cimbros convertitur. Hi jam
(quis crederet?) per hiemem, quæ altius Alpes [16] levat.
Tridentinis jugis in Italiam [17] provoluti ruinâ descende-
12 rant. Atesim flumen non ponte, nec navibus, sed quadam
[18] stoliditate barbarica primum corporibus aggressi,
postquam retinere amnem manibus & clypeis frustrà

1 In tres partes diviso. 2 Angustias, per quas in Italiam iter est. 3 Proficiscebantur. 4 Brevioribus viis. Plin. fin. Paneg. *Quæ ad honores compendia paterent.* 5 Præoccupavit. 6 Galliæ Narbonensis urbem, nunc Aquensem civitatem, quam Sextius dux, redactis in potestatem Salyis, ædificavit, ubi exstant aquæ calidæ. 7 Bone Deus! 8 De industriâ: Quod omnino verisimilius. Alioqui summa fuisset temeritas & imperita; castra in loco aquarum inopi metari. 9 Marius. 10 Cæsa sunt 150. millia Theutonum primo ac postero die. 11 Victores Romani. 12 Ex. 13 Raptim transgredi. 14 Spolia quæ triumphantibus præferebantur. 15 Al. *sua*, id est, quæ de ipso victo & suis spoliis instructa erant. 16 Extollit, altiores facit, sc. mole nivium, quæ per hyemem frequentes, in immensam altitudinem excrescunt. Sic infra 3, 10, 22. *Hyeme creverant Alpes.* Ita Petronius de bel. civ. *Hunc* (sc. locum in Alpibus) *nive durâ Claudit hyems, canoque ad sydera vertice tollit.* 17 Spontè à summis jugis ruentes, & se demittentes, ursorum more. 18 Imperita, quod scilicet putarent flumina Italiæ suis similia.

tentaverant, [1] ingestâ obrutum silvâ transiluêre: &, si
13 statim [2] infesto agmine Urbem petiissent, grande discrimen esset: sed in [3] Venetiâ, [4] quo ferè tractu Italia [5] mollissima est, ipsa soli cœlique [6] clementiâ robur [7] elanguit: ad hoc panis usu, carnisque coctæ, & dulcedine vini [8] mitigatos, Marius [9] in tempore aggressus
14 est. Jam diem pugnæ à nostro [10] imperatore petierunt, & sic proximum dedit. In [11] patentissimo, quem [12] Raudium vocant, campo [13] procurrêre. Millia [14] indè ad sexaginta [15] ceciderunt: [16] hinc trecentis minùs:
15 [17] per omnem diem [18] conciditur barbarus. Istic quoque imperator addiderat virtuti dolum; secutus Annibalem, [19] artemque Cannarum: primùm, [20] nebulosum nactus diem, ut hosti [21] inopinatus occurreret; tum ventosum quoque, ut pulvis in oculos & ora ferretur; tum acie conversa in Orientem, ut, quod ex captivis mox cognitum est, ex splendore [22] galearum, ac [23] repercussu, quasi ardere cœlum videretur. Nec minor cum uxoribus eorum pugna, quam cum ipsis, fuit: cùm

1 Variis olim modis fluvios superatos fuisse legimus. Multi utribus, multi aliis auxiliis usi fuerunt. Annibal, per Padi superiora traducens exercitum, elephantos ad impetum fluminis sustinendum opposuit. A Cæsare, Rubiconem transituro, *Primus in obliquum sonipes opponitur amnem Excepturus aquas: molli tùm cætera rumpit Turba vado fracti faciles jam fluminis undas.* Lucan. l. 1. Et in Hispania idem Cæsar magno numero jumentorum in flumine suprà atque infrà constituto, transducit exercitum, paucique ex militibus vi fluminis abrepti, excepti ab equitatu & sublevati fuerunt. 2 Hostili, nocivo, vim inferente. 3 Togatæ Galliæ parte, ab occasu Athesi, ab ortu Adriatico sinu, à meridie Pado, à septentrione Natisone claudebatur. 4 Quâ ferè regione. 5 Mitissima, temperatissima. 6 Miti temperie. 7 Languendo evanuit. 8 Mollitos, effœminatos. Victi igitur sunt voluptatibus, armis invicti. Quod ne sibi accideret, metuentes Nervii, Belgarum quondam fortissimi, *nihil* patiebantur *vini* reliquarumque rerum ad luxuriam pertinentium *inferri.* Cæs. 2. de bel. Gal. cap. 15. 9 Opportunè. 10 Mario. 11 Spatiosissimo. 12 *Raudi* loci antiquâ voce vocabantur rudes & asperi, quales isti campi. 13 Al. *concurrêre.* 14 Ex parte Barbarorum, sive ex Barbaris. 15 Occubuerunt. 16 Ex parte Romanorum, sive ex Romanis vix trecenti. 17 Id est, post prœlium usque ad noctem, quo spatio temporis infinita barbarorum multitudo cæsa est. 18 Minutatim vel simul cæditur. 19 Fraudem de quâ suprà 2, 6, 17. 20 Nebulis tectum, nebulis & nubibus plenum. 21 Præter spem & opinionem. 22 Apud Plut. in Mario legimus, equitum Cimbrorum galeas seu capitis tegmina & plumis & horrendis hiantium animalium formis spectabilia fuisse. 23 Reflexione solis.

1 Ob-

[1] objectis undique [2] plaustris, atque carpentis, altæ desuper quasi è turribus, lanceis [3] contisque pugnarent.
16 Perinde [4] speciosa mors earum fuit, quam pugna. [5] Nam cùm missa ad Marium legatione, libertatem ac [6] sacer-
17 dotium non [7] impetrassent, (nec fas erat) suffocatis [8] elisisque passim infantibus suis, aut mutuis concidêre vulneribus, aut vinculo è crinibus suis facto, ab arbori-
18 bus, jugisque plaustrorum pependerunt. Bœorix rex in acie dimicans, [9] impigrè nec [10] inultus occubuit. Tertia Tigurinorum manus, quæ quasi subsidio Noricos insederat Alpium [11] tumulos, in diversa lapsi, fugâ igno-
19 bili & latrociniis evanuit. Hunc tam lætum, tamque felicem liberatæ Italiæ, [12] assertique imperii nuncium, non per homines, ut solebat, populus Romanus acce-
20 pit; sed per ipsos, [13] si credere fas est, Deos. Quippe eodem die, quo gesta res est, visi pro æde Castoris & Pollucis, juvenes laureati Prætori literas tradere: frequensque in spectaculo rumor, *Victoriæ Cimbricæ felici-*
21 *ter*, dixit. Quo quid admirabilius, quid insignius fieri potest? Quippe velut [14] elata montibus suis Roma spectaculo belli interesset, quod in gladiatorio [15] munere fieri solet, uno eodemque momento, cum in acie Cimbri succumberent, populus in urbe [16] plaudebat.

1 Oppositis. 2 Germanorum aliorumque more: quem vide apud. Cæs. de bellis Gallicis. 3 Hastis ferro præfixis, ad percutiendum aptis. 4 Pulchra, conspicua. 5 Præter citatos in hoc capite lege Val. Max. lib. 6. cap. 1. in fine. 6 Ut Virginibus Vestalibus servirent. 7 Cimbrorum uxores. 8 Enecatis. 9 Fortiter. 10 Sine ultione mortuus est. Magnum id morientis solamen multum non mori. Hinc illæ adhortationes, miserationes, querelæ, &c. Virg. Æn. 2, 670. *Nunquam omnes hodiè moriemur* inulti. Sic Sal. in Cat. *Cavete, ne inulti animum amittatis, non capti potiùs, sicuti pecora, trucidemini.* Curt. 5, 3, 19. *Miserrimum fortibus viris erat, quòd* inulti *ferarum ritu, velut in foveâ deprehensi, cæderentur.* 11 Colles. 12 Defensi, vindicati, liberati. 13 Al. *sic.* 14 Sic Cic. *Mihi ipsa Roma, propè sedibus suis convulsa, obviam procedere visa est.* In Pison cap. 21. 15 Spectaculo. 16 Manus præ gaudio complodebat, concutiebat.

CAP. IV.

[1] *Bellum Thracium.*

1 POst Macedonas, [2] si Diis placet, Thraces rebellabant, ipsi quondam [3] tributarii Macedonum: nec in proximas modò provincias contenti incurrere, Thessaliam, atque Dalmatiam; in Adriaticum mare usque venerunt: eoque fine contenti, quasi [4] interveniente na-
2 turâ, [5] contorta in ipsas aquas tela miserunt. Nihil interim per id omne tempus residuum [6] crudelitatis fuit in captivos sævientibus: litare Diis sanguinem humanum: bibere [7] in [8] ossibus capitum, & [9] cujusquemodi ludibrio fœdare mortem tam igni quam fumo: [10] partus quoque
3 gravidarum extorquêre tormentis. Sævissimi omnium Thracum [11] Scordisci fuêre: sed [12] calliditas quoque ad

1 Hujus belli meminerunt Epit. Liv. 63. Eutrop. 4, 33. 75, 12. 2 Indignantis hæc vox est, & aspernantis. Cato apud Liv. 34, 2. *Nos, ô Diis placet, jam Remp. etiam capessere eas* (fœminas) *patimur.* 3 Tributum pendentes Macedonibus. 4 Intercedente. Ita suprà 2, 2, 1. 5 Tali stoliditate Xerxes, Persarum Rex, pedicas aureas in profundum jecit, Neptunum se dictitans alligare, ut scribit Herodot. lib. 7. 6 Qua nota crudelitatis infames olim Thraces fuêre. 7 Ex. Ita Sen. Agam. 878. *Merumque in auro veteris Assaraci trahunt.* 8 Eò verba hæc referri possunt, ut intelligantur Thraces ex craniis interfectorum fecisse sibi pocula more barbarico: quem & Livius exponit, 23, 24, 25. De inimicissimorum capitibus hoc faciunt Scythæ; ut quisque illud, quod est infra supercilia recisum, prorsùs excutiat: & crudo tantùm bovis corio, si pauper sit; sin dives, non modò exterius inducat bovino corio, verùm etiam interiùs inauret, & sic uterque pro poculo utatur. Herodot. 4, 65. 9 Sensus istorum verborum est, non contentos simplici morte, fœdasse insuper suppliciis, aliosque igni, fumo alios necasse. Sicut Nero sæviit ludibriis in Christianos, apud Tac. 15, 44. 10 Embryones. 11 Gens originis Gallicæ, Ep. Liv. 63. Justin. 32, 3, 5. latissimè citra & ultra Istrum habitans. Cum Scordiscis primum bellum gestum est, quia in Macedoniam latrocinatum irruperant. 12 Ita supra 1, 3, 4. Horatius solus tres Curiatios vicit, *addito ad virtutem dolo.* Infrà 3, 11, 3. Parthi *præter armorum fiduciam simulant trepidationem, & in campos fugam.* Hæc mixtura calliditatis & fortitudinis facit invictos viros. Ab utrâque Sallustius Jugurtham deprædicat in Jug. cap. 7. *Prœlio strenuus erat*, inquiens, *& bonus consilio: quorum alterum ex providentiâ timorem, alterum ex audaciâ temeritatem afferre plerumque solet.*

robur

robur accesserat. [1] Silvarum & montium situs cum in-
4 genio consentiebant: itaque non fusus modò ab his, aut
fugatus, (sed [2] simile prodigio) omnino totus [3] inter-
5 ceptus exercitus, quem duxerat [4] Cato. Didius Vagos,
& liberâ populatione diffusos, intra suam repulit Thra-
ciam. Drusus ulteriùs [5] egit, & vetuit transire [6] Danu-
bium. [7] Minutius [8] toto vastavit Hebro, multis quidem
amissis, dùm per [9] perfidum glacie flumen equitatur.
6 [10] Piso Rhodopen Caucasumque penetravit. [11] Curio
[12] Dacia tenus venit: sed tenebras saltuum [13] expavit.
Appius in Sarmatas usque pervenit; Lucullus ad [14] ter-
7 minum gentium Tanaim, lacumque Mæotim. Nec ali-
ter [15] cruentissimi hostium, quàm [16] suis moribus, do-
miti: quippe in captivos igne ferroque sævitum est. Sed
nihil Barbaris atrocius visum est, quàm quòd, abscissis
manibus relicti, vivere superstites pœnæ suæ jubeban-
tur.

1 Supra 3, 2, 2. *Atrox cœlum, perindè ingenia.* Cic. 2. Agra. *Non ingenerantur hominibus mores tam ab stirpe generis ac seminis, quàm ex iis rebus, quæ ab ipsâ naturâ loci & à vita consuetudine suppeditantur, quibus alimur & vivimus.* Ad. de Tac. An. lib. 4. cap. 46. de Thracibus: *qui montium editis inculti, atque eo ferocius agitabant.* 2 Ita *simile portenti.* Cic. Phil. 2, 27. *monstri simile.* Val. Max. 9, 11. 1. 3 Captus. 4 C. Porcius Cato. 5 Pepulit. 6 Maximum Europæ fluvium. Etiam *Ister* dicitur. 7 M. Minutius cùm à Scordiscis Dacisque premeretur, quibus impar erat numero, jussit cum paucis equitibus ac æneatoribus ad vicinos montes deflectere fratrem, & sub initium prœlii cum clangore accurrere: resonantibus itaque montium jugis territi hostes, nova adventare auxilia suspicati, terga dedêre. 8 In utraque ejus ripa. 9 Infidum. Ita vocat, quòd Minucius, dùm flumini congelato exercitum suum sideret, multos amiserit, propter glaciei, nondùm satis firmatæ, fragile & lubricum. Eâdem Metaphora Tacitus 1, 61, 2. *fallaces campos* dixit. 10 Hic fuit ille Piso, in quem acerrima Ciceronis extat oratio. 11 Videndi sunt. Epit. Liv. 92, & 95. Eutrop. 6, 3. Ruffus cap. 7. Cic. in Pison. cap. 19. 12 Usque ad Daciam, Scythiæ Europeæ regionem. 13 Metuit. 14 Non intelligit ultra Tanaim nullas gentes colere; sed Thraces omnem eum tractum habitare usque ad Tanaim: Tanais enim *Europam & Asiam medius interfluit.* Curt. 6, 2, 14. 15 Sanguinolentissimi hostium Thraces. 16 Nativis ac propriis factis, indole, ingenio. Adde suprà 3, 1, 17.

CAP. V.

[1] *Bellum Mithridaticum.*

1 PONticæ gentes ad Septentrionem in [2] mare sinistrum
[3] jacent, à Pontico cognominatæ mari. [4] Harum
gentium atque regionum Rex antiquissimus Æetas:
2 post Artabazes, à [5] septem Persis oriundus: indè [6] Mithridates omnium longè maximus; quippe cùm quatuor
Pyrrho, decem & septem anni Annibali suffecerint;
ille per quadraginta annos restitit, donec tribus ingentibus bellis subactus, felicitate Syllæ, virtute Lu-
3 culli, [7] magnitudine Pompeji [8] consumeretur. Causam
quidem illius belli [9] prætenderat apud Cassium legatum,
attrectari terminos suos à Nicomede [10] *Bithynico:* [11] cæterùm elatus animis ingentibus, Asiæ totius, &, si pos-
4 set, Europæ cupiditate flagrabat. [12] Spem ac fiduciam
dabant nostra vitia: quippe cùm civilibus bellis disjungeremur, [13] invitabat occasio: [14] nudumque imperii
5 latus ostentabant procul Marius, Sylla, Sertorius. In-

1 Hoc bellum scripsit Liv. à l. 76. usque ad 102. sed temporis injuriâ non extant, nisi eorum argumenta. Plut. in vitis Syllæ, L. Luculli, Cn. Pompeji. Val. Max. 4, 6, 1. ext. 8, 7, 16. ext. 9, 2, 3. ext. Cic. pro L. Manil. Just. lib. 37, & 38. Eutrop. 5, 2. 2 Mare sinistrum Pontus Euxinus erit à Roma in Asiam Minorem proficiscentibus. 3 Sitæ sunt. 4 Ponticarum. 5 Iis sc. qui cum Dario ad recipiendum à Magis regnum conjuravêre. Septem enim Persarum proceres Magis, qui regnum fraude & conspiratione à Cambysis morte occupaverant, interfectis, de novâ Regis ex Septemviratu suo creatione ita convenerant, ut, cujus equus primum, oriente sole, ante palatium equis conscensis, hinnitum edidisset, is Rex salutaretur; equini hinnitus prærogativâ Darius, Hystaspis filius, regnum obtinet. 6 Ponti & Bithyniæ Rex inclytus: de quo Plin. l. 25. Nat. Hist. sic tradit: *Mithridates maximus suâ ætate Regum, quem debellavit Pompejus, omnium ante se genitorum diligentissimus vitæ fuisse, argumentis, præterquam famâ intelligitur. Uni ei excogitatum quotidie venenum bibere præsumptis remediis, ut consuetudine ipsa innoxium fieret:* de cujus memoriâ paulò infrà sic ait, *istum solum mortalium Mithridatem, 22. linguis locutum certum est, nec de subjectis gentibus ullum hominem per interpretem appellatum ab eo annis 56 quibus regnavit.* Alii, quod majus est, unumquemque suo nomine ex tot millibus appellare solitum fuisse dicunt, perindè linguâ & oratione cujusque non minùs scitè, quàm si gentilis ejus fuisset, locutum fuisse. 7 Potentia & præcellentia. 8 Sensim absumeretur, & attereretur. 9 Præbuerat. 10 Bithyniæ Rege. 11 Sed. 12 Multi intestinis dissensionibus suis & civilibus bellis exitium suum debent. Sic infrà 4, 2, 62. hujus Mithridatis filius magis discordiæ Romanæ fiduciâ, quàm sua virtutis, bellum cœpit. 13 Ter. Eun. Act. 3. Sc. 5 *Ego ne occasionem Mihi ostentatam, tam brevem, tam optatam, tam insperatam, Amitterem?* 14 Indefensum. Metaphora à gladiatoribus desumpta, quos, ut ait Sen. de Irâ 1, 11. *ars tuetur, ira denudat.*

ter

ter hæc Reipublicæ [1] vulnera, & hos tumultus, repentè, quasi captato tempore, in lassos simul atque [2] districtos, subitus turbo Pontici belli, ab ultimâ veluti [3] speculâ
6 Septentrionis erupit. Primus statim impetus belli Bithyniam [4] rapuit. Asia deinde pari terrore correpta est. Nec cunctanter ad Regem ab urbibus nostris, populisque de-
7 scitum est. [5] Aderat, [6] instabat, sævitiâ quasi virtute utebatur. Nam quid atrocius uno ejus [7] edicto, cùm omnes, qui in Asiâ forent, Romanæ civitatis homines [8] interfici jussit? Tùm quidem domus, templa & aræ,
8 humana omnia atque divina jura violata sunt. Sed hic terror Asiæ Europam quoque Regi [9] aperiebat: itaque missis Archelao Neoptolemoque præfectis, [10] exceptâ Rhodo, quæ pro nobis stetit, cæterum Cyclades, Delos, Eubœa, & ipsum Græciæ [11] decus [12] Athe-
9 næ, tenebantur. Italiam jam, ipsamque urbem Romam [13] regius terror [14] afflabat. Itaque Lucius Sylla festinat, [15] vir armis optimus: [16] parique violentiâ
10 ruentem ulterius hostem, quadam quasi manu, repulit: primumque Athenas urbem (quis crederet?) fru-

1 Bella civilia. 2 Distractos, distentos. 3 Extremâ. 4 Occupavit, corripuit. 5 Urgebat, instabat. Hoc sensu Sen. Ep. 53, 9. *Domina est, adest & jubet.* Sentio ergo cum Grutero, non abesse debere vocem, *Aderat.* Simile quoque illud Cic. Ver. 2. Adest, *instat, urget Dolabella, ut quamprimùm securi feriantur.* 6 Urgebat, imminebat. 7 Edictum Mithridatis hujusmodi erat, ut ad tricesimam diem observationis, omnes pariter Romanos, qui apud eos essent, & Italos, eorumque mulieres cum pueris & liberis, qui Romani sanguinis esse censerentur, interficarent. 8 Interfecta autem sunt hominum 150000. auctore Plutarch. in Sylla cap. 48. Val. autem Max. 9, 2, 3. ext. dicit 80000. civium Romanorum. Idque eadem die atque horâ. Simile huic edictum fuit, quod Haman adversus Judæos procuraverat, Esther. 3, 13. Cato multas Hispaniæ urbes uno die muris nudavit. 9 Viam faciebat. Ita Curt. 7, 1, 3. *Primus Abanas* aperuerat Regi. & 5, 3, 22. *mari quoque novum iter* aperuerat. 10 Præter Vellejum 2, 18, 3. quem Freinshemius citat, Cic. Ver. 3. *Rhodii bellum illud propè soli superius cum Mithridate Rege gesserunt, omnesque ejus copias acerrimumque ejus impetum mœnibus, littoribus classibusque suis exceperunt.* 11 Ornamentum. 12 Liv. Ep. 78. 13 Mithridatis Regis. 14 Tam propè erat, ut quasi spiritu contingere posset. Ad hunc modum videtur dictum illud Virg. Georg. 1, 250. *Nosque ubi primus equis Oriens* afflavit *anhelis.* & Æn. 5, 739. *Et me sævus equis Oriens* afflavit *anhelis.* Sic *fulmine afflari* dicuntur, qui non prorsùs feriuntur, sed ejus fervore & halitu perstringuntur, apud eundem Æn. 2, 649. 15 Idemque pace pessimus. 16 Æquali impetu.

gum [1] parentem, obsidione, ac fame [2] ad humanos cibos compulit. Mox [3] subruto Piræi portu, sex quoque & amplius muris, postquam domuerat *ingratissimos*, ut ipse dixit, *hominum*, [4] in honorem tamen [5] mortuorum,
11 [6] sacris suis famæque donavit. Mox cum Eubœâ, atque Bœotiâ, præsidia Regis [7] dispulisset, omnes copias, uno apud [8] Chæroneam, apud [9] Orchomenon altero bello [10] dissipavit: statimque in Asiam transgressus, [11] ipsum opprimit: & [12] debellatum foret, [13] nisi de
12 Mithridate triumphare citò, quàm verè, maluisset. Ac tunc quidem hunc Asiæ statum Sylla dederat. Ictum cum Ponticis fœdus: recepit Bithyniam [14] Regi Nicomedi, [15] Ariobarzani Cappadociam: ac sic erat Asia
13 rursus nostra, ut cœperat: Mithridates tantum [16] repulsus: itaque non [16] fregit ea res Ponticos, sed [18] incendit. Quippe rex Asia & Europa quodammodo [19] inescatus, non jam quasi alienam, sed quia amiserat, quasi
14 [20] raptam [21] belli jure repetebat. Igitur ut extincta parum fideliter [22] incendia majore flamma reviviscunt; ita

1 Inventricem. 2 Ad esum humanæ carnis. 3 Suffosso, vel fundamento diruto. Ovid. Subruere, *est, arces & stantia mœnia, virius.* 4 Ad honorem. 5 Majorum sc. rebus pace belloque gestis, adhæc artium multarum inventione cultuque nobilissimorum. 6 Sic Justin. 38, 6, 6. 38, 9, 9. Suet. Aug. 5, 2. Liv. Ep. 82. 7 Expulisset, dissipasset. 8 Bœotiæ urbem ad Citheronem montem, Plutarchi patriam, juxta quam Sylla Archelaum, Mithridatis Imperatorem, 120. millium exercitu suffultum, præruptisque locis vallatum, cæsis centum decem millibus fudit fugavitque; ipse autem 14. tantùm milites se in eo prœlio desiderasse scribit. 9 Achajæ urbem. 10 Dispersit, diffudit. 11 Mithridatem. 12 Bellum finitum fuisset. Liv. Debellatum est *cum Græcis.* 13 Hi tùm mores erant, non triumphabant, quia vicerant; sed vicisse videbantur, ut triumpharent. 14 Al. *Rex Nicomedes.* 15 Al. *Ariobarzanes Cappadociam.* 16 Rejectus. 17 Vincendo debilitavit. Claud. de bello Getico 149. fregitque *furentem Cunctando.* 18 Animavit, stimulavit. Sic supra 1, 8, 7. *cupidine libertatis* incenditur *populus* 19 Esca objecta illectus. 20 Ereptam. 21 Ea nimirum humani ingenii consuetudo est, quæ semel possederunt, jure sive injuriâ, putare pro suis. Eâ indole fuit Evagoras, Cypri Rex, qui cùm antea privatam vitam egisset, in exilium actus, regnum sibi vindicandum arbitrabatur; ut est apud Isocratem. Et eâdem planè persuasione triginta illi Tyranni Atheniensium urbem repetunt apud Just. 5, 10, 8. ibi *Tyranni se in exilium actos indignantes, quasi vero aliorum libertas sua servitus esset, bellum Atheniensibus inferunt.* 22 Eodem simili de incendio utitur Florus supra 2, 15, 15. & infra 4, 2, 53. Eodem Curt 6, 3, 11. *Parva sæpè scintilla contempta, magnum excitavit incendium.*

ille [1] de integro, [2] auctis majorem in modum copiis,
[3] totâ denique regni sui mole, in Asiam rursus mari,
15 terra, fluminibusque veniebat. [4] Cyzicum nobilis civitas, arce, mœnibus, portu, turribusque marmoreis, Asiaticæ [5] plagæ littora illustrat: hanc ille, quasi alteram
16 Romam, toto invaserat bello: sed [6] fiduciam [7] oppidanis resistendi nuncius [8] fecit, docens adventare [9] Lucullum, qui (horribile dictu!) per medias hostium naves [10] utre suspensus, & pedibus iter [11] adgubernans, [12] vi-
17 dentibus procul quasi marinâ pristrix evaserat. Mox [13] clade conversa, cum ex mora obsidentem Regem fames, & ex fame pestilentia urgeret, recedentem Lucullus assequitur: adeòque cecîdit, ut Granicus & Æ-
18 sapus amnes, cruenti redderentur. Rex callidus [14] Romanæque avaritiæ peritus, spargi à fugientibus sarcinas & pecuniam jussit, qua [15] sequentes moraretur. Nec felicior in mari, quam in terra, fuga: quippe centum ampliùs navium classem, [16] apparatumque belli gravem, in Pontico mari aggressa tempestas, tam [17] fœda strage laceravit, ut navalis belli [18] instar efficeret: planè quasi Lucullus quodam cum fluctibus procellisque [19] commercio, [20] debellandum tradidisse [21] Regem ventis videretur. [22] Attritæ jam omnes validissimi

1 De novo, denuò. 2 Quam antea habuerat, cum ipsi bellum cum Sylla esset. 3 Ita loquitur Tacitus 6, 36, 1. *Mox Artabanus totâ mole regni ultum iit.* 4 Quæ hic dicuntur, lege præter alios, Plin. 5, 32, & 36, 15. Tac. 4, 36, 3. 5 Regionis. 6 Animum. 7 Oppidum Cyzicum incolentibus. 8 Addidit. 9 Quem inter summos Imperatores merito suo numerat Justin. 37, 1, 8. cujusque ingentes, sed veræ laudes apud Cic. Quæst. Acad. 4, 1. 10 Utri, id est, pelli, qua vinum aut oleum deferri solet, incumbens, & super eum hærens. Suet. de Cæsare 57, 4. *si flumina morarentur, nando trajiciens, vel innixus inflatis utribus, persæpè nuncios de se prævenit.* Hi utres vel inflabantur follibus, vel stramentis infarciebantur; ut apud Curt. 7. Postea inventi sunt à Romanis pontes utribus junctis constantes. Historiam recitat etiam Sal. H. 3, 3, 7. 11 Regens. 12 Hoc est, qui procul spectabant, iis apparebat quasi *pristrix*, id est, genus piscis marini longissimi, atque angusti corporis. Ab hujus similitudine, navis oblonga dicta est *pristrix*. 13 Mutata belli fortuna. 14 Adde supra 3, 1, 7. 15 Insequentes Romanos. 16 Al. *apparatuque*: ita ut vox *gravis* commodiùs ad *classem*, quam *apparatum*, referatur. Sic supra 3, 1, 11. *Thalamos, gravem armis, thesauroque Regis, diruptos.* 17 Magna simul & turpi clade. 18 Speciem, similitudinem. 19 Pacto fœdere. Ad hanc formam Claud. *O nimium dilecta Deo, cui militat æther, Et conjurati veniunt ad classica venti.* 20 Bello vincendum. 21 Mithridatem. 22 Diminutæ, tractæ,

21 regni vires erant; [1] sed animus malis augebatur. Itaque
conversus ad proximas gentes, totum pænè Orientem
ac Septentrionem ruina suâ [2] involvit. Iberi, Caspii,
[3] Albani, & [4] utræque sollicitabantur Armeniæ: per-
que omnia & [5] decus, & [6] nomen, & [7] titulos Pom-
22 pejo [8] sua fortuna quærebat. Qui ubi novis motibus
[9] ardere Asiam videt, [10] aliosque ex aliis prodire Re-
ges; nihil [11] cunctandum ratus, [12] priusquam inter se
gentium [13] robora coïrent, statim ponte navibus facto,
23 omnium antè se primus transit Euphratem: Regemque
fugientem media nactus Armenia (quanta felicitas vir.!)
uno prœlio [14] confecit. [15] Nocturna ea dimicatio fuit,
& Luna [16] in partibus; quippe quasi commilitans, cùm
à tergo se [17] hostibus, à facie Romanis præbuisset,
Pontici per errorem longiùs cadentes umbras suas,
24 quasi hostium corpora, petebant. Et Mithridates qui-
dem nocte illa debellatus est: nihil enim posteà [18] va-
luit, quanquam omnia expertus, [19] more anguium,
qui [20] obtrito capite, postremum caudâ minantur.
25 Quippe cum effugisset hostem Colchos, Siciliæ quo-
que littora, & Campaniam nostram subito adventu
terrere voluit, [21] Colchis tenus jungere Bosphorum,

1 Magnæ indolis signum est superare semper. Vide suprà 1, 16, 7. Ita In-
frà 3, 21, 10. *redit ab Africâ Marius clade major.* Adde Just. 27, 2, 4.
2 Circumdedit, texit, implicuit. 3 Asiæ populi. 4 Utraque Arme-
nia, Major & Minor, in partes pertrahi studebantur. 5 Gloriam. 6 Ho-
norem. 7 Laudem & dignitatem. 8 Propria, quam in potestate ha-
bebat. Al. *suo.* Sic enim & Lucan. 8, 730. *Pompejus, fortuna, tuus.*
9 Turbari, exagitari. 10 Id est, quibusdam debellatis, nihilo segniùs
alios arma movisse. 11 Cessandum, morandum. 12 Magnum boni
ducis τεκμήριον, discretos viribus aggredi; ut enim tunc validissimi sunt
hostes, cùm omnes suas vires conjunxêre, ita infirmissimos esse liquet, cùm
dispersas habent copias. 13 Fortissimæ gentes convenirent, congrega-
rentur. 14 Debellavit. 15 Noctem aliis ad audaciam, aliis ad formi-
dinem opportunam esse, Tacitus scribit, An. 11. 16 Ab altera partium,
scilicet *erat*, id est, favebat partium alterutri, scilicet Romanis. Tradunt
enim scriptores, Lunam, in occasum devergentem, Romanis a tergo fuisse,
& hinc ut propiùs ad Horizontem prolabitur, ita productiores Romanorum
umbras porrigit, deceptos inani imagine Ponticos, in umbrarum spectra
in irritum tela conjecisse, & Romanos in Ponticos, ita exarmatos, irru-
pisse, victoriâque potitos esse. 17 Ponticis. Ita ut legendum sit, *a fa-
cie hostibus, à tergo Romanis.* 18 Potuit. 19 Instar anguium, id
est, ut solent angues. 20 Contrito; contuso. 21 Usque ad
Colchos.

indè

indè per Thraciam, Macedoniam & Græciam [1] transi-
26 lire: sic [2] Italiam nec opinatus invadere [3] tantum cogi-
tavit: nam per defectionem civium, Pharnacisque filii
[4] scelere præventus, [5] malè tentatum veneno [6] spiri-
27 tum [7] ferro expulit. Cnæus interim Magnus [8] rebelles
Asiæ reliquias sequens, [9] per diversa gentium terrarum-
que volitabat. Nam sub Orientem secutus Armenios,
captis [10] ipso capite gentis [11] Artaxatis, supplicem jussit
28 regnare [12] Tigranem. At in Septentrionem Scythicum,
iter tanquam in mari [13] stellis secutus, Colchos ce-
cidit: ignovit Iberiæ: pepercit [14] Albanis: Regem
Colchorum Orodem, [15] positis sub ipso Caucaso [15] ca-
stris, jussit [16] in plana descendere: [17] Arthocen, qui
Iberis imperabat, & obsides liberos dare. [18] Orodem
etiam remuneratus est, ultrò ab Albaniâ suâ lectulum
29 aureum, & alia dona mittentem. Nec non & in meri-
diem [19] verso agmine, Libanum Syriæ, Damascumque
transgressus, per nemora illa odorata, per thuris & bal-
sami sylvas Romana [20] circumtulit signa. Arabes, si quid
30 imperraret, [21] præsto fuêre. Hierosolymam defendere

1 Raptim transgredi. 2 Antea invitatus ab Italis. 3 Al. *tamen. Tamen* enim quandoque pro *tantùm* sumitur: ut apud Liv. 29, 35, 12. 4 Defectione. 5 Nequicquam, frustrà. Insidias enim tutorum metuens, *antidota sæpius bibit, & ita se exquisitis tutioribus remediis munivit, ut ne volens quidem senex veneno mori potuerit.* Justin. 37, 2, 6. Hinc certum antidori genus hodièque *Mithridaticum* appellant. Sic & Agrippina, Neronis mater, præsumendo remedia, contra venena munierat corpus, auctore Tac. An. 2 cap. 3. 6 Vitam. 7 Gladio, cultro, seu pugione ejecit, id est, se gladio interfecit. 8 Rebellium Asiaticorum reliquos. 9 Per diversas gentes terrasque discursabat Pompejus. 10 Ipsa Metropoli. 11 *Artaxata, orum*, clarissima Armeniæ urbs. 12 Armeniæ Regem. Hic tertio Pontico bello perdomitus est. 13 Proverbio Græci dicebant de iis, qui longum iter, & per desertas terras faciebant, *διὰ τῶν ἀστέρων ἐπισημαίνεσθαι τὴν ὁδόν.* Curt. 7, 4, 28. *Qui transeunt campos* (in Bactrianis) *navigantium modo noctu sidera observant, ad quorum cursum iter dirigunt.* Lucan. 9, 495. *Sideribus movere viam.* 14 Quippe fratribus. Justin. 42, 2, 4. 15 Castrametatus 16 Ne scilicet fiducia montium rebellaret: ita factum suprà 2, 3, 5. & infrà 4, 2, 59. 17 Id est, jussit Arthocen non solum in plana descendere, sed etiam obsides liberos dare. 18 Orodi etiam vicissim dono dedit. 19 Converso exercitu. 20 Hùc illùc tulit, circumduxit exercitum. 21 Imperata promptè fecere.

tentavêre Judæi: verùm hanc quoque intravit; & vidit
illud grande [1] impiæ gentis arcanum patens, [2] sub aureo
vitem cœlo: dissidentibusque de regno fratribus, arbi-
31 ter factus, regnare jussit Hircanum. [3] Aristobulo,
[4] quia renovabat eam rem, [3] catenas dedit. Sic [5] Pompejo duce populus Romanus totam, qua latissima est, Asiam pervagatus, [6] quam extremam habebat imperii provinciam, mediam fecit. Exceptis quippe Parthis, qui fœdus maluerunt, & Indis, qui adhuc nos non noverant; omnis Asia inter Rubrum mare, & Caspium, & Oceanum, Pompejanis domita, vel oppressa [7] signis, tenebatur.

1 Judaicæ gentis arcanum. Claud. de bel. Get. 103. arcanum tanti *deprendere* regni. 2 Vitis aurea magnæ artis & pretii in Judæorum templo fuit, quam Pompejus illic sive repperit, ut Florus & Tacitus volunt, sive oblatam ab Aristobulo recepit, ut Josephus 14, 5, 9, &c. narrat. In hanc vitem ludit & dentem stringit nunc Florus: & En, inquit, hoc illud secretum & grande arcanum, quod templi sui adytis Judæi celant & colunt. Vitis ergo hæc non simplex fuit, sed monti aureo implexa, totumque opus in formam horti flexum. Ideò Florus hic dicit, *sub aureo vitem cœlo.* Dicit autem, *patuisse grande impiæ gentis arcanum*, quia fuit Gentilibus incognitum, quem Deum colerent Judæi. Sed cùm viderent in templum *auream vitem*, credebant Romani jam illud arcanum patere, & deprehendi Judæos in Bacchi cultu. 3 Aristobulum in catenas dedit. 4 Aristobulus enim Romæ in Capitolio auream vitem dedicavit. 5 Cic. in Cat. 3. de Pompejo. *Fines vestri imperii non terræ, sed cæli regionibus, terminavit.* Et in eodem: *Pompeji res gestæ atque virtutes iisdem, quibus Solis cursus, regionibus ac terminis continentur.* 6. Gesta Pompeji compendiosè habes à Plin. 7, 26, & 37, 1. Val. Max. 8, 15, 8. Lucan. 2, 276. 7 Pompejano exercitu.

CAP. VI.

[1] *Bellum Piraticum.*

1 INterim dùm populus Romanus per [2] diversa terrarum
distractus est, [3] Cilices invaserant maria: sublatisque
commerciis, [5] rupto fœdere generis humani, sic ma-
2 ria bello, quasi tempestate, [5] præcluserant. Auda-
ciam perditis furiosisque [6] latronibus dabat inquieta

1 De Piratico bello Liv. Ep. 99. Plut. in Pompejo, c. 37. Val. Max. 8, 15, 8. 2 Diversas terras. 3 Incolæ Ciliciæ, Asiæ Minoris regionis. 4 Ea de causa Cicero in Ver. 4, 9, & 5, 29 appellat piratas *communes hostes gentium nationumque omnium.* Et Plin. 2, 46. *omnium mortalium hostes* Adde Cic. Off. 3, 29. 5 Intuta reddiderant. 6 Piratis. Sic *Latrocinium maris* pro piratica est apud Justin. 43, 3, 5.

Mithri-

Mithridatis prœliis Asia: dùm sub [1] alieni belli tumul-
3 tu [2] exterique Regis invidia, impunè [3] grassantur: ac
primùm duce Isidoro, contenti proximo mari, Cretam
inter atque Cyrenas, Epirum & Achaiam, [4] sinumque
4 Maleum, quod à spoliis *Aureum* ipsi vocavêre, [5] latroci-
nabantur: missusque in eos [6] Publius Servilius, quamvis
leves & [7] fugaces [8] myoparonas gravi & Martia classe
5 turbaret, non incruenta victoria superat. Sed nec mari
[9] submovisse contentus, validissimas urbes eorum, &
diutina præda abundantes, [10] Phaselin, & Olympon
[11] evertit, [12] Isaurumque ipsam [13] arcem Ciliciæ: undè
conscius sibi magni laboris, [14] *Isaurici* cognomen adama-
6 vit. Non ideò tamen tot cladibus domiti, terra se con-
tinere potuerunt: sed ut quædam animalia, quibus
aquam terramque incolendi gemina natura est, sub ipso
hostis recessu impatientes soli, [15] in aquas suas resilue-
7 runt: & aliquantò latius, quam prius. Sic ille quoq; antè
felix, dignus nunc victoria Pompejus visus est; & Mithri-
daticæ provinciæ facta [16] accessio. [17] Ille dispersam toto
mari [18] pestem, semel & in perpetuum volens exstinguere,

1 Quod ab aliis gerebatur. 2 Hoc est, exteri Regis nomen prætendunt, eique invidiam concitant. 3 Turbant, turbas dant Cilices. 4 *Sinus* Geographis dicitur, ubi mare terris, utrimque abscedentibus, quasi in gremium admittitur. 5 Piraticam faciebant. 6 Historiam habent Val. Max. 8, 5, 6. Claud. in Eutrop. 1, 2, 17. Cic. in *Ver.* 5, 26. 7 Celeres. Confer supra 2, 2, 35. 8 Navium piraticarum. *Myoparo* enim dicitur scapha, id est, navicula & navis piratica: undè ipsi piratæ *Myoparones* aliquando dicuntur. *Myoparo* ex *Myo* & *Parone* componitur. A forma autem μυῶνες, id est, *angusta & oblonga*. Porro *Parones* dictos volunt ab insula *Paro*. Alii Germanicam vocem esse volunt: nam & *Parones*, sive *Varones* à *navigando* dicti sunt. *Vaeren* enim navigare. 9 Pepulisse. 10 Urbes Lyciæ maritimas & maximas, quæ piratarum & prædonum semper domicilium & receptaculum fuerunt, & ea de causa hoc bello etiam & à Servilio expugnatæ & deletæ sunt Cic. in Ver. 4, 9. 11 Delevit. 12 Quæ postea *Claudiopolis* a *Claudio*, qui eò coloniam deduxit, denominata est. 13 Munimentum, præsidium. 14 Quod *Isauros* in Cilicia domuerit. Val. Max. 8, 5, 6. *majorum suorum titulis Isaurici cognomen adjecit.* 15 De hac gente Ammianus 15, 4. *Atque (ut Tullius ait) ut etiam ferè mutæ plerumque ad eum locum ubi aliquando pasta sunt, revertuntur: ita omnes instar turbinis digressi montibus impeditis & arduis, loca petivêre mari confinia.* 16 Additamentum, auctarium. 17 Pompejus. 18 Piratas utpote homines noxios. Cic. Phil. 5, 6. *Hanc pestem agmen armatorum sequebatur*, & Phil 8, 3. *omnes Caphones, omnes Saxa, cæteraque pestes, quæ sequuntur Antonium.* Florus noster hujusmodi homines *Portenta* 4, 2, 69, & *Prodigia* 1, 10, 3, vocat.

divino,

8 [1] divino quodam apparatu aggressus est. Quippe cùm
[2] classibus suis & socialibus Rhodiorum abundaret, plu-
ribus [3] legatis atque præfectis utraque Ponti & Oceani
ora complexus est. Gelius Tusco mari [4] impositus:
9 Plotius [5] Siculo: Gratilius Ligusticum sinum: Pom-
pejus Gallicum obsedit: Torquatus Balearicum: Tibe-
rius Nero Gaditanum fretum, [6] quâ primum maris nostri
10 [7] limen aperitur. Lentulus Lybicum; Marcellinus
Ægyptium; [8] Pompeji juvenes Adriaticum; Varro
Terentius Ægæum & Ponticum; Pamphylium Metel-
lus; Asiaticum Cæpio; ipsas Propontidis [9] fauces Por-
cius Cato; sic [10] obditis navibus, quasi portam, obse-
11 ravit. Sic per omnis æquoris portus, sinus, latebras,
recessus, promontoria, freta, [11] peninsulas, quicquid
12 piratarum fuit, [12] quadam indagine inclusum & oppres-
sum est. Ipse Pompejus in originem fontemque belli
Ciliciam versus est: nec hostes detrectavêre certamen,
[13] non ex fiduciâ; sed quia oppressi erant, ausi videban-
tur: sed nihil tamen ampliùs, quàm ut ad primum
13 ictum concurrerent. Mox ubi [14] circumfusa undique
rostra viderunt, abjectis statim telis remisque, [15] plausu
undique pari, quod supplicantium signum fuit, vitam

1 Maximè admirabili, coelesti, quasi communem humanitatis infirmitatem excedente. 2 Classem quingentarum navium habuisse dicitur, peditum CXX. M. equitum. V. M. 3 Sc. militaribus, quos locum tenentes sive *lieutenants* hodiè vocamus, quòd vicariam Imperatori præstent operam. 4 Præpositus, præfectus. Ita crebro Tacitus. 5 Sc. *mari*. 6 Ubi. Adverbialiter positum: ut suprà 2, 6, 52. Qui *longissime Italia*. 7 Ostium sive primus ingressus aperitur, id est, ubi incipit mare nostrum. Sic *aperta Oceani* dicit Tacit. 2, 23, 5. pro medio mari. 8 Pompeji Magni filii, legati patris. 9 Angustias. 10 Oppositis navibus, quasi pessulis vel claustris, clausit.. Q. d. Ut obditis pessulis vel seris portæ obserantur, sic ille obditis navibus Propontidis fauces, quasi portam, obseravit. 11 Penè insulas, id est, terras undique ferè aquis clausas. 12 Quodam quasi reti. *Indago* propriè est venatorium rete, seu series plagarum, quibus saltus stabulaque ferarum cinguntur à venatoribus. Virg. *Saltusque* indagine cingunt. Sumitur item pro quavis indagatione seu inquisitione. Hîc autem & alibi Metaphorice de iis dicitur, qui undique opprimuntur & cinguntur. Plin. paneg. c. 34. *Mille panarum* indagine *inclusi delatores*. Eâdem similitudine utitur infrà 4, 2, 32. & 4, 1., 48. 13 Eodem sensu apud Liv. 21, 40, 6. *Nec nunc illi quia audent, sed quia necesse est, pugnaturi sunt*. 14 Circumdata, circumcincta. Sic apud Liv. 2, 65, 4. Circumfusi *ducibus equites*. & apud Tacit. 3, 5, 3. circumfusa *lecto imagines*. 15 Complosione seu concussione manuum.

petive-

14 petiverunt. Non [1] aliàs tam incruentâ victoriâ [2] usi unquam sumus: sed nec fidelior in posterum reperta gens ulla est. Idque prospectum [3] singulari consilio ducis, qui maritimum genus à conspectu longè removit maris, &
15 mediterraneis agris quasi [4] obligavit. Eodemque tempore & usum maris navibus recuperavit, & terræ homines suos reddidit. Quid priùs in hac mirêre victoria? velocitatem, quòd quadragesimo die parta est? an felicitatem, quòd ne una quidem navis amissa est? an verò perpetuitatem, quòd amplius piratæ non fuerunt?

1 Al. Legunt *aliâ*. 2 Id est, non alias tam incruentam victoriam nacti sumus. 3 Simile infrà 4, 12, 59. 4 Nam Pompejus piratis agros dederat, quibus tolerare vitam possent, ne ex inopia ad piraticam relaberentur.

CAP. VII.

[1] *Bellum Creticum.*

1 [1] CReticum bellum, si vera volumus noscere, nos [2] fecimus, sola vincendi nobilem [3] insulam cupiditate: [4] favisse Mithridati videbatur: hoc placuit
2 armis vindicare. Primus invasit insulam [5] Marcus Antonius, cum ingenti quidem victoriæ spe atque fiducia, adeò, ut plures catenas in navibus, quàm arma,
3 portaret. [6] Dedit itaque pœnas vecordiæ. Nam ple-

1 Creta insula maximi olim nominis, centum urbes numeravit; undè Virg. Æn. 3. *Creta Jovis magni medio jacet insula Ponto, Mons Idæus ubi & gentis cunabula nostra, Centum urbes habitant magnas uberrima regna.* Cretam alteram piratarum arcem sive fontem Plutarchus vocat. De bello Cretico Liv. Ep. 99. Eutrop. 6, 4. Val. Max. 7, 5, 1 ext. 2 Concitavimus, movimus. Similem Romanorum iniquitatem arguit infrà 3, 9, 3. 3 Cretam. 4 Adde suprà 2, 1, 2. 5 Cujus meminit Cicero in Verrina quarta. Plut. in Antonio, cap. 1. 6 Nemo celeriùs opprimitur, quàm qui nihil timet, & frequentissimum initium calamitatis securitas est. Spes nulla militum animos abjicit, nimia enervat; debere enim se vincere etiam sine armis credunt, qui stultæ spei se totos dederunt, ideòque sæpiùs non leves temerariæ suæ vecordiæ pœnas persolvunt. Apud Justin. l. 34 Achæi, cum Romanis pugnaturi, prædam, non prœlium, cogitantes, & vehicula ad spolia hostium reportanda duxerunt, & conjuges liberosque suos, ad spectaculum certaminis, in montibus posuerunt. Sed prœlio commisso, ante oculos suorum cæsi, lugubre his spectaculum, & gravem luctus memoriam reliquerunt. Conjuges quoque liberique eorum, de spectatoribus captivi facti, præda hostium fuêre.

rasque naves [1] intercepêre hostes: captivaque corpora
[2] religata velis ac funibus pependêre: ac sic [3] velificantes
triumphantium in modum Cretes portibus suis adremiga-
4 verunt. Metellus deinde totam insulam igni ferroque po-
pulatus, intra castella & urbes [4] redegit, & Cnossum,
& Erythræam, &, ut Græci dicere solent, *urbium ma-*
5 *trem* Cydoneam: adeòque sævè in captivos [5] consuleba-
tur, ut veneno se plerique [6] conficerent, alii [7] deditio-
6 nem suam ad Pompejum absentem [8] mitterent. Et cum
[9] ille res in Asia gerens, eò quoque [10] præfectum misisset
[11] Antonium; in [12] aliena provincia [13] inclitus fuit: eò-
que infestior Metellus [14] in hostes jus victoris exercuit:
victisque Lasthene & Panare Cydoneæ ducibus, victor
rediit: nec quicquam amplius tamen de tam famosa vi-
ctoria, quàm cognomen *Creticum*, portavit.

1 Cepêre. 2 Ligata, alligata. 3 Vela facientes, navigantes. 4 Compulit. 5 Statuebatur, cum captivis agebatur. 6 Interficerent. Sic Ptolomæus infra 3, 9, 3. & Cantabri 4, 12, 50. 7 Tabulam, aut nuncium deditionis, aut legatos de deditione. 8 Miserrima verò eorum conditio est, qui ad extrema redacti, cui dedere se debeant, non sciunt. Hic in Cretenses, quia Pompejum sibi prætulerant, atrociùs sævit Metellus. Et Annibal, cum in Italia bellum gereret, promissam Romanis à Maharbale, cui se tradiderant, securitatem & salutem præstare noluit, negans injussu suo aliquid fieri aut promitti potuisse. 9 Pompejus. 10 Legatum. 11 Octavium vocat Dio lib. 36. 12 Non suâ. 13 Clarus, celeber. 14 Contra Cretenses jure victoris usus est. Sic *exercere victoriam*. Sal. Jug.

CAP. VIII.

[1] *Bellum Balearicum.*

1 [2] QUatenus Metelli Macedonici [3] domus [4] bellicis
nominibus assueverat; altero ex [5] liberis [6] ejus
[7] Cretico facto, [8] mora non fuit, quin alter quoque

1 De hoc bello Epit. Liv. 60. 2 Quia, quoniam. 3 Familia. 4 Bello quæsitis. 5 *Liberorum* appellatione etiam nepotes & pronepotes, cæterique descendentes continentur, ut recte observat Freinshemius. 6 Metelli Macedonici. 7 A devictâ *Cretâ*. 8 Cunctatio nulla fuit, id est, statim.

2 [1] *Balearicus* vocaretur. [2] Baleares per idem tempus in-
ſulæ piraticâ rabie [3] corruperant maria. Homines [4] feros
atque ſilveſtres mireris auſos à ſcopulis ſuis ſaltem maria
3 proſpicere. Aſcendêre etiam [5] inconditas rates, &
[6] prænavigantes [7] ſubindè inopinato impetu terruêre.
4 Sed cùm venientem ab [8] alto Romanam claſſem pro-
ſpexiſſent, prædam putantes, auſi etiam occurrere: &
primo impetu, ingenti [9] lapidum ſaxorumque nimbo
5 claſſem operuerunt. Tribus quiſque fundis prœliatur:
certos eſſe quis miretur ictus, cùm hæc ſola genti arma
ſint: id unum ab infantia ſtudium. Cibum puer à matre
6 non accipit, niſi quem ipſa monſtrante [10] percuſſit. Sed
non diu [11] lapidatione terruêre Romanos: poſtquam
cominus ventum eſt, expertique roſtra, & pila venien-
tia, [12] pecudum in morem clamore ſublato, petierunt
fuga littora: dilapſique in proximos [13] tumulos, quæ-
rendi fuerunt, ut vincerentur.

1 A devictis *Balearibus*. 2 *Baleares* dictæ ſunt inſulæ duæ in mari Mediterraneo, Hiſpaniæ adjacentes, & haud longè inter ſe diſtantes: & à ſpatio ſuo cognominibus acceptis, *Maiores* & *Minores*, nunc vulgò *Majorca* & *Minorca* appellantur. Dictæ autem *Baleares* ἀπὸ τοῦ βάλλειν, id eſt, à *jaculando*, propterea quòd fundæ jaculatione Baleares peritiſſimi habiti ſunt. Narrant enim Hiſtorici (ut & paulò poſt Florus noſter) eam hiſce in inſulis obſervatam fuiſſe conſuetudinem, ut eſurientibus filiis a matribus jentaculum in ſublimi trabe proponeretur, quod illi contingere non poterant, niſi priùs fundâ dejeciſſent. 3 Infeſta & intuta fecerant. 4 Agreſtes. 5 Rudes, impolitas naves. 6 Prætermavigantes. 7 Frequenter, ſæpiùs. 8 Scilicet *mari*. Sic apud Virg. Æn 1, 7. *multùm ille & terris jactatus &* alto. 9 Densè conjectis lapidibus & ſaxis inſtar imbris. Sic *Nimborum in modum tela fuſa*. 3, 11, 8. Hoc locutionis genere Scriptura ſacra utitur. Sic apud Virg. Æn. 12, 284. *Tempeſtas telorum, ac ferreus ingruit imber*. 10 Fundâ dejecit. 11 Conjectione lapidum. 12 Pecudum more cum clamaſſent. 13 Colles.

CAP. IX.

[1] *Expeditio in Cypron.*

1 ADerat [2] fatum insularum: igitur & [3] Cypros recepta
2 sine bello. Insulam [4] veteribus divitiis abundantem,
3 & [5] ad hoc Veneri [6] sacram, Ptolemæus regebat. Sed
divitiarum tanta erat fama, nec falsò, ut [7] victor gentium populus, & donare regna consuetus, [8] Publio
Clodio Tribuno duce, socii vivique [9] Regis [10] confisca-
4 tionem mandaverit. Et ille quidem [11] ad rei famam ve-
5 neno [12] fata præcepit: cæterùm Porcius Cato [13] Cyprias
opes [14] liburnis per Tiberinum ostium invexit: quæ res
latiùs ærarium populi Romani, quàm ullus triumphus,
implevit.

1 Quod hoc capite continetur, habetur abundè à Plut. in vitâ Catonis junioris. 2 Fortuna, quæ fati decreto destinata est. 3 *Cyprus* insula in Pamphylio sinu, à *Cypro*, Cinyræ Regis filia, ita appellata, vel ab ubertate *Cypri* arboris. 4 Hac forma Ἀρχαιόπλουτος apud Græcos dicitur, & Παλαιόπλουτος apud Ælianum. Tacitus 16, 31, 1. *longam opulentiam.* 5 Insuper. 6 Consecratam: quia mos erat Cypriis, virgines ante nuptias prostituere, ut dotalem pecuniam quærerent, ut refert Just. 18, 5, 4. vel quòd ibi Venus præcipuo honore coleretur. Hinc etiam *Cypris* & *Cypria* creberrimè vocatur à Poëtis. 7 Id est, Romani. 8 Hic hostis Ciceroni acerrimus fuit. 9 Ptolomæi. 10 Publicationem, in fiscum redactionem. Sic Suet. Cal. cap. 41. *confiscare equites*, id est, bona eorum in fiscum redigere. 11 Cùm ea res nunciaretur. 12 Mortem præoccupavit, antecepit. Sic infra 4, 12, 50. 13 Confectam pecuniam septem millium talentorum scribit Plutarch. Cat. cap. 54. 14 Navium genere levissimo, velocissimoque. Horat. *Ibis* Liburnis *inter alta navium, amice, propugnacula.*

CAP. X.

[1] *Bellum Gallicum.*

1 ASiâ Pompeji manibus subactâ; [2] reliqua, quæ [3] resta-
2 bant in Europâ, fortuna in Cæsarem transtulit. [4] Restabant autem [5] immanissimi gentium Galli, atque

1 Quæ hoc capite continentur, scribit Plutarch. Cæs. c. 26. &c. Suet. Cæs. c. 25. Lucanus in primo, & latiùs Cæsar ipse in septem libris suorum commentariorum de bello Gallico. 2 Reliquias. 3 Supererant. 4 Supererant. 5 Ferocissimi. Vocabulum hoc referendum, tùm ad animorum incredibilem audaciam, tùm ad ingentem corporum magnitudinem.

Ger-

Germani: & quamvis [1] toto orbe divisa, tamen qui
vinceret, habuit Britannia. Primus Galliæ motus ab
[2] Helvetiis cœpit: qui Rhodanum inter & Rhenum siti,
non sufficientibus terris, venêre sedes petitum; incensis
[3] mœnibus suis: hoc [4] sacramentum fuit, ne redirent.
3 Sed [5] petito tempore ad deliberandum, cùm inter moras
Cæsar, Rhodani ponte [6] rescisso, [7] abstulisset fugam:
[8] statim bellicosissimam gentem sic in sedes suas, quasi
4 greges in stabula pastor, deduxit. Sequens longèque
[9] cruentior pugna [10] Belgarum; quippe pro libertate
pugnantium. Hic cùm multa Romanorum militum [11] insignia,
tum illud egregium ipsius [12] ducis, quòd [13] nutante
in fugam exercitu, [14] rapto [15] fugientis è manu
scuto, in primam [16] volitans aciem, manu prœlium re-
5 stituit. Indè cum Venetis etiam navale bellum: sed major
cum Oceano, quàm cum ipsis navibus, [17] rixa: quippe
illæ rudes & informes, & statim naufragæ, cum rostra
sensissent. [18] Sed hærebat in vadis pugna, cum æstibus
solitis cum ipso certamine [19] subductus Oceanus [20] inter-
6 cedere bello videretur. Illæ quoque accessêre diversita-

1 Virg. Ecl. 1. *Et penitus toto divisos orbe Britannos.* Claud. de laud. Stil. 3. *Vincendos alio quæsivit in orbe Britannos.* 2 Helvetios Cæsar ab ortu à Germaniâ Rheno dividit; à meridie Jurâ monte, Lemanno lacu, Sequanâ & Rhodano fluvio à Narbonensi Gallia & provincia distinguit: hodiè *Switsers* dicti. 3 Urbibus, ædificiis. 4 Eleganter hoc verbum transfert Florus ad quamcunque necessitatem, quâ quis ad bellum gerendum adigitur. Sic de trucidatis legatis à sociis 3, 18, 9. de crematis centurionibus à Germanis 4, 12, 24. Ita Sen. de brev. vitæ, 5, 6. *Juvenes adulterio, velut* sacramento, *adacti.* 5 Sciebat Cæsar primum Gallorum impetum plusquam virorum esse, cæteros minùs quam fœminarum. Itaque ut cum feroce gente non statim dimicare cogeretur, nihil missis ad se Legatis denegavit, nihil etiam concessit: donec opportunum ad pugnandum tempus advenisse judicans, cum securi illi nihil minùs, quam pugnam, timerent, usus occasione facili negotio superavit: 6 Destructo, demolito. 7 Impediisset, obstruxisset. 8 Eâdem similitudine utitur Justin. 8, 5, 7. 9 Crudelior. 10 Al. *Nerviorum* legunt ex Cæs. com. 2, 17. & Val. Max. 3, 2, 19. qui sunt Galliæ Transalpinæ populi. 11 Sc. *facta.* 12 Cæsaris. 13 Inclinante ad fugam. 14 Similia Cæsaris facta apud Val. Max. 3, 2, 19. Suet. 62, 1. & nostrum infra 4, 2, 82. 15 Militis. 16 Celeriter accurrens. 17 Pugna. Sic infra 4. 2, 27 18 Sed propter vada naves non poterant congredi. 19 Paulatim subtractus. *Subducere* enim habet hic significationem paulatim & propè sine sensu rei subtrahendi. Velle. *quos præsenti periculo fortuna* subduxerat. 20 Impedire pugnam & vetare videretur; quo sensu & Tribuni pleb. dicebantur intercedere.

tes pro gentium locorumque natura. [1] Aquitani, callidum genus, in speluncas se [2] recipiebant; jussit includi:
7 [3] Morini dilabebantur in silvas; jussit incendi. Nemo
tantùm feroces dixerit Gallos, fraudibus agunt: Induciomarus [4] Treviros, Ambiorix [5] convocavit [6] Eburones: utrique, absente Cæsare, [7] conjuratione facta, [8] in-
8 venêre legatos: sed [9] ille fortiter à [10] Dolabellà [11] submotus est, relatumque Regis caput: [12] hic, insidiis in valle dispositis, dolo perculit: itaque & castra direptà sunt, & aurum ablatum. Cottam cum Titurio Sabino legato ibi amisimus. Nec ulla de Rege mox ultio: quippe
9 perpetua trans Rhenum fuga latuit. Nec Rhenus ergo immunis: nec enim fas erat, ut liber esset [13] receptator
10 hostium atque defensor. Sed prima contra Germanos illius pugna, justissimis quidem ex causis. Hædui enim de
11 [14] incursionibus eorum querebantur. Quæ Ariovisti superbia? Cùm legati dicerent, *Veni ad Cæsarem. Quis est autem Cæsar?* &, *Si vult, veniat*, inquit; &, *Quid ad illum, quid agat nostra Germania? nùm ego me* [15] *interpono*
12 *Romanis?* Itaque tantus gentis novæ terror in castris, ut [16] testamenta passim, etiam in [17] principiis, scriberentur. Sed illa immania corpora, quò erant majora, [18] eò
13 magis gladiis ferroque patuerunt. Qui [19] calor in prœ-

1 Incolæ Aquitaniæ regionis & tertiæ Galliæ partis: vulgò *Guienne*. 2 Conferebant. *Recipere* enim plerumque cedentium est, & locum munitiorem quærentium. Sic C. Gracchus in Aventinum se *recipit* infrà 3. 15, 5. 3 Quorum caput *Teroana*, urbs Episcopalis: vulgò *Teroanne*. 4 Qui hodiè *Trierische* appellantur, à Metropoli *Trier*. 5 Al. *commovit*, aut *concitavit*. 6 Horum urbs hodiè *Leodium* dicitur; vulgò *Luyk*. 7 Conspiratione initâ. 8 Offenderunt vicarios Imperatorum, *lieutenans*. 9 Induciomarus. 10 Cæsar. T. *Labienum* esse scribit, qui hanc meruit laudem. 11 Repulsus est. 12 Ambiorix. 13 Receptatores enim perinde puniuntur, ac meruerunt ii, quos receperunt *Receptator* verò dicitur, qui latrones, eorumque surrepta recipiunt, occultantque. 14 Excursionibus, irruptionibus. 15 Intersero 16 Expressit verba Cæsaris de bel. Gal. 1, 39. Testamenta militaria, qui in aciem prodituri erant, antequam scuta caperent, & togis se præcingerent, id est, in procinctu, tanquam ad certam mortem eundum esset, faciebant tribus aut quatuor audientibus. 17 Locis castrorum, in quibus Tribuni mil. jus dicebant, aliaque militaris jurisdictionis exercebant: ut in quæstorio Quæstor, Imperator in prætorio. 18 Adde Liv. 38, 22, 8. Tacit. 2, 20, 4. 19 Ardor, Vehementia.

liando militum fuerit, [1] nullo magis exprimi poteſt,
quàm quod elatis ſuper caput ſcutis, cùm ſe [2] teſtudine
[3] barbarus tegeret, [4] ſuper ipſa Romani ſcuta ſalierunt:
14 & [5] inde in [6] jugulos gladiis [7] deſcendebant. Iterum de
[8] Germano Tencteri querebantur. Hic verò jam Cæſar
[9] ultrò [10] Moſulam [11] navali ponte [12] tranſgreditur,
ipſumque Rhenum: & Hercyniis hoſtem quærit in ſil-
vis: ſed in [13] ſaltus & paludes [14] genus omne diffuge-
rat: tantum pavoris [15] incuſſit [16] intra ripam ſubitò
15 [17] Romana vis. Nec ſemel Rhenus, ſed [18] iterùm
quoque, & quidem [19] ponte facto, penetratus eſt.
Sed major aliquantò trepidatio: quippe cùm Rhenum
ſuum ſic ponte, quaſi jugo, captum viderent, fugâ
16 rurſus in ſilvas ac paludes: &, quod [20] acerbiſſimum
Cæſari fuit, non fuère, qui vincerentur. Omnibus terra
marique captis, reſpexit Oceanum: & quaſi hic [21] Ro-
manis orbis non ſufficeret, [22] alterum cogitavit. Claſſe
igitur comparata, Britanniam [23] tranſit, mira celeri-
tate: quippè cum tertia vigilia Morino [24] ſolviſſet à

1 Nulla re. Sic Horat. in arte 329. *præter laudem* nullius *avaris*. 2 Integumento quodam ex ſcutis inter ſe connexis. *Teſtudo* enim hoc loco dicitur congregata militum multitudo, conſertis ſuper capita ſcutis ſeſe adverſus impetum lapidum, aliorumque telorum deſuper cadentium protegens. *Teſtudo* propriè eſt animal tardigradum, à *teſta*, quâ tegitur, nomen habens. Teſtudines item in ædificiis dicuntur fornices, ſive cameræ, teſtudinei tegminis inſtar convexæ. Eſt item *teſtudo* muſicum inſtrumentum. 3 Barbari tegerent. 4 In ipſa ſcuta Romani inſilierunt. 5 Deinde. 6 *Jugulus* vel *jugulum* eſt colli pars anterior, in quâ aſpera arteria cernitur eminere. 7 Liv. lib. 2. de Tarquinio cæſo; *ferrum non altè deſcendiſſe in corpus*. 8 Germanis. 9 Spontè ſuâ, non laceſſentibus Germanis. 10 Al. *Moſellam*. 11 Hujus pontis ſtructuram Cæſar de bel. Gal. 4, 17. elegantiſſimè deſcribit. 12 Tranſit. 13 Silvas, nemora. 14 Gens omnis. 15 Incuſſit, id eſt, terruit. 16 In citeriore ripâ. Sic Ovid. Triſt. 2, 127. voce *Citra* utitur. 17 Arma Romana. 18 Bis, ſecundò. 19 *Novâ atque inſitatâ ratione*, ait Cæſ. de bel. Gal. 6, 9. 20 Maximum dolorem Cæſari inuſſit. 21 Al. *Romanus*. *Romanum orbem* vocat τὴν οἰκουμένην: nam ita Romanos vocat *gentium dominos*, *orbis dominos*. Cæſaris ambitionem & Φιλαρχίαν tangit: cui exſaturandæ non erat ſatis orbis & terrarum, & quicquid parebat Romanis, niſi alterum orbem quæſiſſet. 22 Brittanniam intelligit, de quâ in continenti ſequitur, quem *novum orbem* & *alterum orbem* appellant Romani. 23 Al. *petit*. Intelligebat enim Cæſar Britannos hoſtibus populi Romani auxilia ſubminiſtrare, aut profugos etiam excipere, ideò in eos proficiſci decrevit. 24 *Solvere* hic de navibus dicitur, iter auſpicantibus.

portu,

portu, minùs quàm medio die [1] insulam ingressus est.
17 Plena erant tumultu hostico littora, & [2] trepidantia [3] ad conspectum rei novæ [4] carpenta volitabant: itaque trepidatio pro victoriâ fuit. Arma, & obsides accepit à trepidis: & ulteriùs iisset, nisi [5] improbam classem
18 naufragio [6] castigasset Oceanus. Reversus igitur in Galliam, classe majore, auctisque admodùm copiis, [7] in eundem rursus Oceanum, eosdemque rursus Britannos, Calidonias secutus in silvas, unum quoque è Regibus
19 [8] Cavelanis [9] in vincula dedit. Contentus his (non enim provinciæ, sed [10] nomini studebatur) cum majore, quàm prius, prædâ revectus est; ipso quoque Oceano tranquillo magis, & [11] propitio, quasi [12] im-
20 parem se fateretur. Sed maxima omnium, eademque [13] novissima conjuratio fuit Galliarum, cum omnes pariter [14] Arvernos atque [15] Biturigas, Carnutas simul Sequanosque [16] contraxit, ille corpore, armis, [17] spirituque terribilis, [18] nomine etiam quasi [19] ter-
21 rore composito, Vercingetorix: ille festis diebus, &

1 Britanniam. 2 Cum cura & metu festinantia. Ita, *non est trepidandum*, dixit Sen. benef. 6, 43, 4. 3 Propter. 4 Vehicula discursabant. Quis ille pugnandi modus sit, luculenter describitur Cæsari de bel. Gal. 4, 33. adde sup. 3, 2, 8. 5 Audacem, impudentem, nimis avidam, nimis alta spirantem. Sic *improbâ spes* est apud Just. 21, 7, 4. Ita Sen. Ep. 12, 6. *Nemo tam senex est, ut improbè unum diem speret.* Mart. Epigr. 8, 2, 4. Improba *non fuerit si mea charta, dato.* Sic quod apud Homerum Odyss. 11, 597. est *ἀναιδὴς*, id est, *impudens*, illud est *improbus* apud Virg. Æn. 12, 687. Sicut *probus* apud Festum, quasi *prohibus*, qui se à delinquendo prohibet: sic *improbus*, qui non *inhibetur*, [illegible]. Illud verò Virgilii Georg. 1, 145. *Labor omnia vincit* Improbus, in bonam partem sumitur. 6 Cecidisset. Eadem phrasis infra 4, 2, 75. Sic Liv. 39, 25, 11. *equum tenacem frenis asperioribus* castigare. 7 Sc. *convertitur.* 8 Al. *Caßi velauni* legunt ex Cæs. de bel. Gal. 5, 22. 9 In carcerem conjecit. 10 Famæ, gloriæ. Justin. 1, 1, 7. de Vexore de Tanao Regibus: *Longinqua, non finitima bella, gerebant: nec imperium sibi, sed populis suis gloriam quærebant.* Et de Scythis idem 2, 3, 7. *nihil victores præter gloriam concupiscunt.* Similis locus occurrit infrà 3, 12, 4. *Armenios etiam & Britannos, ut non in usum, ita ad imperii speciem magna nomina acquisivisse, pulchrum atque decorum.* 11 Favente, benè affecto. 12 Debiliorem. 13 Ultima. 14 Celtarum populos. Hodiè *Auvergne.* 15 Hodiè *Berri.* 16 Adunavit. 17 Magno animo. 18 Cùm sæpè vana plus possint in bello, quam veræ formidinis causæ; non adeò vanè iste Vercingetorix. Stilico apud Claud. de bel. Gildonico 384, *Plus nominis horror, Quàm tuus ensis aget.* Et hùc pertinet illud Ovidii: *Nomina sunt ipse penè timenda sono.* 19 Al. *ad terrorem.*

1 comi-

[1] comitialibus, cum frequentissimos in lucis haberet,
22 [2] ferocibus dictis ad jus pristinum libertatis [3] erexit.
Aberat tunc Cæsar, Ravennæ [4] delectum agens: &
hieme [5] creverant Alpes: sic [6] interclusum putabant
iter. Sed ille [7] qualis erat ad nuncium rei [8] felicissimæ
temeritatis? Per invios [9] ad id tempus montium tumulos, per [10] intactas vias & nives expeditâ manu [11] emersus, occupat Galliam; & ex distantibus hibernis castra
[12] contraxit; & antè in media Gallia fuit, quam ab ul-
23 timâ timeretur. Tum ipsa [13] capita belli aggressus, urbes, [14] Avaricum cum quadraginta millibus [15] propugnantium [16] sustulit: Alexiam ducentorum quinquaginta millium juventute subnixam flammis adæquavit.
24 [17] Circa Gergoviam [18] Arvernorum, tota belli moles fuit: quippe cum octoginta millia muro, & arce, & abruptis defenderent; maximam civitatem, vallo, [19] sudibus, & fossa, inductoque fossæ flumine, ad hoc decem & octo castellis, ingentique [20] lorica circumdatam, primum fame domuit: mox [21] audentem eruptiones, in vallo, gladiis, sudibusque [22] concî-

1 Quibus licebat cum populo agere concilio coacto, populusque Romanus convenire solet ad ferendum suffragium. Al. legunt *conciliabulis*, id est, locis ubi in concilium venitur. Cæsar *concilia* vocat. 2 Fortibus. Sic *ferociter* pro fortiter Liv. 3, 47, 2. 3 Animavit. 4 Delectum celebrans, id est, milites deligens antiquo more. 5 Altiores factæ erant densâ nive & glacie. Ita supra 3, 3, 11. *per hiemem, quæ altius Alpes levat.* 6 Impeditum. 7 Ut erat, id est, se habebat, *ὡ εἶχεν*. Vult, ni fallor, eundem ardorem animi, in vindictam hostium festinantis, describere, qualem in Semiramide Val. Max. 9, 3, 4. ext. quæ, qualis erat, ad nuncium defectionis Babylonem advolavit. Vide locum. 8 Videtur Florus tribuere Cæsari, quod Alexandro Seneca de benef. 1, 12. *felicem temeritatem.* 9 Eousque. 10 Per quas nemo iter fecit. Sic *Intactum fretum* est apud Claud. belli Getici principio. 11 Similis propè locus apud Cic. pro Sextio cap. 5. *cùm è pruinâ Apennini atque è nivibus illis emersisset.* 12 Adunavit. 13 Loca, unde bellum incepit, & instauratum est. 14 Biturigum oppidum trans Ligerim, ferè ab omni parte flumine aut palude circumdatum. 15 Defendentium. 16 Delevit. 17 Errat Florus: frustra enim tentatam reliquit Cæsar, & Vercingetorigem, qui cum octoginta millibus Alexiam se receperat, obsedit, & undique circumvallavit; unde fame domiti, & redacti ad extrema præsidiarii & cives, se cum Rege Cæsari dediderunt. 18 Scilicet *oppidum.* 19 Perticis. 20 Aggere. De loricis, incredibili labore per maximum spatium ductis, exempla sunt in Floro nostro supra 2, 18, 13. & infra 4, 2, 39. 21 Ita sæpissimè Tacitus. 22 Simul cecidit.

26 dit: noviſſimè in deditionem [1] redegit. [2] Ipſe ille Rex, maximum [3] victoriæ [4] decus, ſupplex cùm in caſtra veniſſet, tum & phaleras, & ſua arma ante Cæſaris genua projecit: [5] *Habes*, inquit, *fortem virum, vir fortiſſime, viciſti.*

1 Compulit. coëgit. 2 Vercingetorix. 3 Gallicanæ. 4 Ornamentum. Ita ſupra 3, 2, 5. 3, 10, 3. 5 Victus es. Videtur enim ſingulari quadam ſignificatione poſitum, quomodo & alias *Habendi* verbo peculiariter uſi ſunt: ut in ludis gladiatoriis & funeribus. Terent. Andr Act. 1. Sc. 1. *Egomet continuò mecum, certe captus eſt*, habet: Sen. Habet, *peractum eſt; quas petis, pœnas dedit.* Ita fortaſſis hoc loco deditionis formula eſt.

C A P. XI.

[1] *Bellum Parthicum.*

1 DUm Gallos per Cæſarem in Septentrione [2] debellat, interim ad Orientem [3] grave vulnus à [4] Parthis popu-
2 lus Romanus accepit. [5] Nec de fortuna queri poſſumus: caret ſolatio clades. [6] Adverſis & Diis, & hominibus, [7] cupiditas Conſulis Craſſi, dum Parthico [8] inhiat auro, undecim [9] ſtrage legionum, & ipſius capite multata
3 eſt. Et tribunus plebis Metellus, exeuntem [10] ducem hoſtilibus [11] diris devoverat: & cum [12] Zeugma tranſiſſet exercitus, [13] rapta ſubitis ſigna turbinibus hau-
4 ſit Euphrates: [14] & cum apud Nicephorum [15] caſtra

1 De hoc bello ſcribit Epit. Liv. 106. Plut. In M. Craſſi vita Juſt. 42, 4, 4. Eutrop. 6, 6. Val Max. 1, 6, 11. Lucanus paſſim. Propert. 4, 6, 83. 2 Bello vincit. 3 Gravem cladem. 4 Incolis Parthiæ, regionis Aſſyriæ. 5 Nec de iniquitate fortunæ poſſumus conqueri: ut alioqui mortales ſolent. Hanc enim ferè proſcindimus, quoties noſtræ levitati perfidiæque ſtigma inurendum eſt. Sic ſupra 2, 6, 14. *Nec de Diis poſſumus queri.* 6 Non meliore Numinum favore legimus in eoſdem Parthos iviſſe Cæſennium Pætum apud Tac. An. l. 15. c. 7, & 8. 7 Avaritia. 8 Vehementer appetit Luporum proprium eſt, quia aperto ore, cibum appetere dicuntur. 9 Clade. 10 Craſſum. 11 Execrationibus, imprecationibus. 12 Aſſyriæ urbem, ad citeriorem Euphratis ripam poſitam. Ita dicta eſt, quod ibi Alexander Magnus ponte catenis juncto exercitum tranſportaverat 13 Celeriter capta. Multa in hac expeditione omina notarunt Cic. de Divin. 2, 40. Plin. 15, 19. quibus Plut. c. 36. ipſius etiam Craſſi vocem addit; quâ *ſe pontem ideò reſcindere* militibus dixit *ne quis eorum reverteretur.* Quæ vox valdè terruit animos Rom. Nam antiquitùs ex verbis temerè prolapſis captabantur omina: ut ejus exemplum eſt in Val. Max. 1, 5, 4. & Tac. 15, 74, 3 Quapropter ſedulò dabant operam, ne quid ominoſæ vocis excideret. 14 Al. *ſed*, 15 Caſtra metatus eſſet.

poſuiſſet,

posuisset, missi ab Orode [1] Rege legati denunciavêre,
5 [2] *Percussorum cum Pompejo fœderum, Syllâque, meminisset.*
[3] Regiis inhians [4] ille thesauris, nihil, [5] ne imaginario
quidem jure; sed [6] *Seleuciæ se responsurum esse*, respondit.
6 Itaque Dii, fœderum ultores, nec insidiis, nec virtuti ho-
7 stium [7] defuerunt. Jam primùm, qui solus & [8] subvehere
commeatus, & munire poterat à tergo, [9] relictus Euphra-
tes: tùm [10] simulato transfugæ cuidam [11] Mezeræ Syro cre-
ditur, dùm in mediam camporum [12] vastitatem eodem duce
8 ductus exercitus, undique hosti [13] exponeretur. Itaque vix
dùm [14] venerat [15] Carras, cùm undique [16] præfecti Regis,
Sillaces & Surenas, ostendêre signa auro [17] sericisque
vexillis [18] vibrantia. Tum sinè morâ [19] circumfusi undique
[20] equitatus, in modum grandinis atque nimborum den-
sa pariter tela fuderunt. Sic miserabili strage deletus exer-

1 Parthorum. 2 Legatorum Parthicorum ad Syllam meminit Velle. lib. 2. cap. 24. 3 Regis Orodis. 4 Crassus. 5 Ne quocunque quidem prætextu. Sic Antonius infrà 4, 10, 2. *neque causâ, neque consilio, ac ne imaginariâ quidem belli indictione, in Parthos impetum fecit.* Quo facto Crassus barbaros omnes longè superavit. Vix enim unquam quisquam tam barbarus, tamque profligatæ improbitatis fuerit, qui aliena invadens non aliquam suo facto juris speciem prætexat; ut Brennus ille apud Plutarch. Camil. cum aliena invaderet, in eo *naturæ legem antiquissimam* dicebat se suosque sequi, ut nimirum validioribus subderentur infirmiores. Sic nec Annibali defuêre prætextus, cum Saguntum oppugnaret, apud Polyb. lib. 3. cap. 15. Græci vocant προφάσεις. 6 Syriæ oppidi. Similis superbiæ similes eventus habuit Democritus, Ætolorum Prætor, qui respondit Quintio, *decretum responsumque brevi in Italiâ, castris super ripam Tiberis positis, daturum.* Liv, 35 33, 6. posteà captus. Idem 36, 25, 4, & suamet manu interfectus in eâdem *ripâ Tiberis.* Idem 37, 46, 5. 7 Non adfuerunt, non juverunt. 8 Navibus adferre. Hinc fluminum præcipua cura maximis Imperatoribus. Exemplum Germanici apud Tacit. 2, 5. 9 Sensus est, Euphratem, nisi relictus, & in aliam partem iter versum esset, potuisse tutum præstare Rom exercitum à tergo. 10 Græcis χεμδανλομόλῳ. Constat apud omnes, hunc transfugam subornatum à Persis fuisse, ut Crassi credulitate in ipsius perniciem abuteretur. 11 *Agbarum Arabum præfectum*, Appian. vocat. *Ariamnem* Plutarch. 12 Immensam planitiem. 13 Opportunus præberetur exercitus. 14 Crassus. 15 Mesopotamiæ urbem, Crassi cæde nobilitatam. Urbs nomen accepit à *Carrâ*, Syriæ flumen. 16 Duces Orodis. 17 Ex serico confectis. 18 Nitentia, micantia. 19 Circumdati, circumcincti. 20 Equites mille, qui ad Crassum cum P. Crasso, Crassi filio, à Julio Cæsare è Gallia missi erant.

9 citus. [1] Ipse in colloquium [2] sollicitatus, signo dato, vivus in hostium manus incidisset, nisi Tribunis [3] reluctantibus, fugam [4] ducis [5] barbari ferro occupassent. [6] Sic quoque relatum [7] caput ludibrio [8] hosti fuit. [9] Filium
10 ducis, pænè in conspectu patris, eisdem telis operuêre. Reliquiæ infelicis exercitus, [10] quò quemque [11] rapuit fuga in Armeniam, Ciliciam, Syriamque [12] distractæ, [13] vix nuncium [14] cladis retulerunt. Caput [15] ejus [16] re-
11 cisum cum dexterâ manu, ad [17] Regem reportatum, ludibrio fuit, neque indigno. Aurum enim [18] liquidum in [19] rictum oris infusum est; ut, cujus animus [20] arserat auri cupiditate, ejus etiam mortuum & [21] exsangue corpus auro [22] ureretur.

1 Crassus. 2 Evocatus à Surenâ, tanquam de pace acturo. De insidiosis hoc genus colloquiis dictum suprà, 2, 2, 11. 3 Repugnantibus. 4 Crassi. 5 Parthi gladio prævenissent, præcepissent, id est, nisi Parthi Crassum cecidissent, prinsquam fugeret. 6 *Sic quoque* usurpari solet, cum intervenit actui quoddam impedimentum, tamen ad eum tollendum sufficiens. 7 Crassi. 8 Parthis. 9 Filium Crassi, scilicet P. Crassum. 10 Quò quisque se fuga proripuit. Ut solet in rebus afflictis & sublato duce, Curt. 5. 13, 18. *Barbari ducibus destituti, quà quemque aut spes ducebat, aut pavor, dissipabantur.* 11 Impulit, celeriter egit. 12 Dissipatæ. 13 Cic. pro L. Manil. cap. 2. *Tanta clades, ut eam non ex prælio nuntius, sed ex famâ rumor adferret.* Liv. 4, 10, 4. *Vix nunciis cladis relictis.* Sic olim in clade Cyri, à Scythis accepta, *etiam illud memorabile fuit, quòd ne nuncius quidem tantæ cladis superfuit.* Iustin. 1, 8, 12. Adde Zwingeri theatrum p. 512. f. 11. 14 Quanta hæc fuerit clades, satis explicat Appian. *nam ex centum millibus vix decem millia refugerunt in Syriam.* 15 Crassi. 16 Amputatum. 17 Orodem. 18 Solutum & liquefactum. 19 Distentionem oris. Sic Scytharum regina Tamyris *caput Cyri amputatum, in utrem humano sanguine repletum conjici jussit, cum hac exprobatione crudelitatis, Satia te, inquit, sanguine, quem sitisti, cujusque insatiabilis semper fuisti.* Iust. 1, 8, 13. 20 Vehementissimè aurum concupiverat. Sic Virg. Æn. 11, 782. *spoliorum ardebat amore.* 21 Exanimatum. 22 Al. *uteretur.*

CAP.

CAP. XII.

Anacephalæosis.

1 [1] HÆc est illa tertia ætas populi Romani transmarina,
quâ Italiâ progredi ausus, orbe toto arma [2] circum-
tulit. Cujus ætatis superiores centum anni, sancti, pii, &
2 ut diximus, *aurei*; sinè flagitio, sinè scelere, dùm sincera
adhuc & innoxia [3] pastoriæ illius sectæ integritas, dumque
[4] Pœnorum hostium imminens metus disciplinam vete-
3 rem continebat. Postremi centum, quos à Carthaginis,
Corinthi, Numantiæque excidiis, & Attali Regis Asiaticâ
hæreditate deduximus in Cæsarem & Pompejum, secu-
tumque hos, de quo dicemus, Augustum, ut [5] claritate re-
rum bellicarum magnifici, ita domesticis cladibus miseri
4 & [6] erubescendi. Quippe sicut Galliam, Thraciam, Cili-
ciam, Cappadociam, uberrimas validissimasque provincias,
Armenios etiam, & Britannos, ut non in [7] usum, ita ad
imperii speciem magna nomina acquisiisse, pulchrum atque
5 decorum: ita eodem tempore dimicasse domi cum civibus,

1 Enumeratione comparat Florus res superiore sæculo gestas, quæ laudem habent, cum sequenti, quod ad vitia degenerat, & seditionum facibus ardet, quæ vix civili sanguine restinguuntur, adhæc quod servilibus & gladiatoriis bellis omnia contaminentur: mox ambitum ex opulentiâ invasisse, ex luxuriâ egestatem, quæ quia invaluerint, universum malorum fontem aperuisse. Continet ergo hoc caput compendiose materiam 17. capitum immediatè præcedentium, & 13. immediatè sequentium. 2 Hùc illùc tulit. 3 Romanæ illius rationis & modi vivendi sinceritas. Sic suprà 2, 2, 4. Romani *posterius populus* appellantur. Simile quid exprimit Sen. In Hippolyto: *Non alia magis est libera & vitio carens, Ritusque meliùs vita quæ priscos colat, Quàm quæ relictis mœnibus silvas amat.* Hoc est illud, quod de Scythis dicit Iustin. 2, 2, 15. *Tanto plus in illis proficit vitiorum ignoratio, quàm in his* (scilicet Græcis) *cognitio virtutis.* 4 Vide Claud. de bel. Gild. Eleganter Iuv. 6, 291. *Nunc patimur longæ pacis mala: sævior armis Luxuria incubuit, victumque ulciscitur orbem.* Dicit Ergo Florus, mala sequentia ex otio accidisse Romanis. Rectè Appius Claudius apud Val. Max. 7, 2, 1. *negotium populo Rom. melius, quàm otium, committi.* Huc igitur respexit Catullus Carm. 52. cum cecinit: *Otium reges priùs & beatas Perdidit urbes.* 5 Celebritate. 6 Pudendi, turpes. Suprà 2, 14, 3. erubescendi *causa belli.* 7 Commodum.

ſociis, mancipiis, gladiatoribus, totoque inter ſe Senatu,
6 turpe atque miſerandum. Ac neſcio an [1] ſatius fuerit po-
pulo Romano, Siciliâ, & Africâ contento fuiſſe, aut his
etiam ipſis carere, dominanti [2] in Italia ſua, quàm [3] eò
magnitudinis creſcere, ut [4] viribus ſuis [5] conficeretur.
7 Quæ enim res alia [6] furores civiles peperit, quàm [7] nimia
felicitas? [8] Syria prima nos victa corrupit: mox Aſiatica
[9] Pergameni Regis hæreditas. Illæ opes atque divitiæ
[10] afflixêre ſæculi [11] mores: merſamque vitiis ſuis, quaſi
8 [12] ſentina, Rempublicam peſſumdedêre. Undè enim po-
pulus Romanus à Tribunis agros & [13] cibaria flagitaret,
niſi per famem, quam luxu fecerat? Hinc ergo Gracchana
& prima & ſecunda, & illa tertia Appulejana ſeditio.
9 Undè [14] regnaret judiciariis legibus divulſus à Senatu
eques, niſi ex avaritiâ, ut [15] vectigalia Reipublicæ, atque
ipſa judicia [16] in quæſtu haberentur? Hinc rurſus & [17] pro-
10 miſſa [18] civitas Latio, & per hoc [19] arma ſociorum. Quid

1 Melius. 2 Al. *Italia ſua.* 3 Ad eam potentiam ſive præcellentiam. 4 Hor. Ep. 16. *Suis & ipſa Roma viribus ruit.* 5 Debellaretur. 6 Bella civilia. 7 Prima cauſa: ex quâ ut multa ſuppullulant vitia, ita & quæ indè naſci ſolent variæ naſcuntur calamitates. Infrà 4, 2, 8. *Cauſa tantæ calamitatis eadem quæ omnium, nimia felicitas.* Ep. 91, 4. *Cladis cauſas, ſi alia deficiunt, nimia ſibi felicitas invenit.* 8 Manlius ad milites ſuos apud Liv. 38, 17, 18. *Vobis me herculè Martis viris cavenda ac fugienda quamprimùm amœnitas eſt Aſiæ: tantum hæ peregrinæ voluptates ad exſtinguendum vigorem animorum poſſunt; tantum contagio diſciplinæ moriſque accolarum valet.* Prudenter ergo *Spartana civitas, ſeveriſſimi Lycurgi legibus obtemperans, aliquamdiu civium ſuorum oculos à contemplandâ Aſiâ retraxit; ne illecebris ejus capti, ad delicatius vitæ genus prolaberentur. Quod eos non fruſtrà timuiſſe, dux ipſorum Pauſanias patefecit, qui maximis operibus editis, ut primùm ſe Aſiæ moribus permiſit, fortitudinem ſuam, effeminato ejus cultu, mollire non erubuit,* ut ait Val. Max. 2, 6, 1. 9 Attali. 10 Perdiderunt, proſtraverunt. Vere Juven. Sat. 7. *Prima peregrinos obſcœna pecunia mores Intulit, & turpi fregerunt ſæcula luxu Divitiæ molles.* 11 Inſtituta. 12 Receptaculo ſordium in baſe navis. 13 Alimenta. 14 Dominaretur. Sic *regnum judiciale* dixit Cic. ad Attic. 1, 1. Appoſite autem hoc dicit: *nam* (ut Memmius ait apud Sal. Jug) *impunè quælibet facere, id eſt, Regem eſſe.* Jam autem tale erat *judiciorum* hoc *regnum*, ut iterum appellat Florus noſter 3, 13, 3. ut eâ *poteſtate ſubnixi fata fortunaſque principum haberent in manu.* Infrà 3, 17, 3. 15 Tributa. Infrà 3, 17, 3. *Equites Rom. interceptis vectigalibus ſuo jure peculabantur Rempublicam.* 16 Inde rem facerent. 17 Per Druſum, infrà 3, 17, 6. 18 Jus civitatis. 19 Bella.

autem

autem bella servilia? undè nobis, nisi ex [1] abundantia fa-
miliarum? Undè gladiatorii adversus dominos suos exer-
citus, nisi ad [2] conciliandum plebis favorem effusa [3] lar-
gitio, cùm spectaculis indulget, [4] supplicia quondam ho-
11 stium [5] artem facit? Jam ut [6] speciosiora vitia tangamus,
non-ne [7] ambitus honorum [8] ab iisdem divitiis incitatus?
12 Atque indè Mariana, indè Syllana tempestas. Aut ma-
gnificus apparatus conviviorum, & [9] sumptuosa largitio;
non-ne ab opulentia, paritura mox egestatem? [10] Hæc
13 Catilinam [11] patriæ suæ impegit. Denique illa ipsa [12] prin-
cipatus & dominandi cupido, undè, nisi ex nimiis opi-
bus venit? Atqui hæc Cæsarem atque Pompejum, [13] fu-
rialibus in exitium Reipublicæ [14] facibus armavit. Hos
14 igitur populi Romani omnes [15] domesticos motus, [16] se-
paratos ab externis justisque bellis, ex ordine prosequemur.

1 Copia servorum. Erat enim numerus servorum bellicosis nationibus major, ut loquitur Sen. de Benef. lib. 7. cap. 10. Sic infrà 3, 10, 9. *Athenis pastor, interfecto domino, familiam ergastulo liberatam sub signis ordinat.* Tac. Annal. 4, 27. *Urbs trepidat ob multitudinem* familiarum, *quæ gliscebat immensum, minore indies plebe ingenuâ.* 2 Plebs enim Romana talibus spectaculis ad furorem usque dedita fuit. Undè Iuv. Sat. 10. de pop. Romano: *Duas tantùm res anxius optat, Panem & Circenses.* 3 Editio gladiatorii muneris, aliorumque spectaculorum. 4 Respicit Florus ea tempora, *cùm sontes ferro depugnabant,* ut ait Cic. Tusc. Quæst. 2, 17. 5 Nomen & auctoritatem artis indit. 6 Quæ majorem speciem habent. Aptissimo vocabulo usurpat *speciosiora vitia*, quæ propiùs virtutem erant: quod ipsum de ambitione censet. Sal. Cat. cap. 11. 7 Illicita affectatio honorum. Nam *ambitus honorum* est, cum magistratus illicitis mediis, ut pecuniâ, aliisque lenociniis ambiuntur. Hoc sensu *ambitus rei* dicuntur infra 3, 17, 5. 8 Sal. Cat. *Primò pecuniæ, deinde imperii cupido crevit; ea quasi materies omnium malorum fuêre.* 9 Nimios sumptus requirens. 10 Egestas. 11 Contra patriam suam impulit. 12 Dominationis. 13 *Faces* Furiis tribuuntur, quod illæ turbarum incentrices crederentur. 14 Motibus in arma concitavit. 15 Civiles, quod cives unius civitatis, quasi ejusdem domus, incolæ fiunt. Sic *domestico scelere oppressus Drusus*, infra 3, 18, 4. 16 Vide supra 2, 19.

CAP. XIII.

Seditiositas tribuniciæ potestatis.

1 SEditionum omnium causas Tribunicia potestas excita-
vit: quæ [1] specie quidem plebis tuendæ, cujus in auxi-
lium comparata est, re autem dominationem sibi acqui-
rens, [2] studium populi ac favorem, [3] agrariis, [4] frumenta-
2 riis, [5] judiciariis legibus [6] aucupabatur. Inerat omni-
bus species æquitatis. Quid enim tam justum, quàm reci-
pere plebem jus suum à patribus? ne [7] populus gentium
victor, [8] orbisque possessor, [9] extorris [10] aris ac focis
3 [11] ageret. Quid tam æquum, quàm inopem populum vive-
re ex [12] ærario suo? Quid ad jus libertatis æquandæ magis
efficax, quàm ut Senatu regente provincias, ordinis eque-
4 stris auctoritas saltem judiciorum [13] regno niteretur? Sed
hæc ipsa in perniciem [14] redibant: & misera Respublica in
5 exitium suum [15] merces erat. Nam & à Senatu in equitem
translata judiciorum potestas, [16] vectigalia, id est, imperii

1 Sal. in Cat. cap. 38. *Quicunque Rempublicam agitavere honestis, nominibus, alii, sicuti jura populi defenderent, pars, quò Senatus auctoritas maxima foret, bonum publicum simulantes, pro suâ quisque potentiâ certabant.* 2 Amorem. 3 De dividendis agris, militia partis, æquis portionibus. Agraria lex primum à Sp. Cassio tertio Consule promulgata est: ea erat, ne quis plus 500. jugera agri possideret, cætera plebi divideret. 4 Cajus Gracchus legem frumentariam tulit, ut frumentum in modios singulos plebi semis æris ac trientibus daretur: ita enim victus plebi suppeditabatur sinè labore. Repugnabant boni, quia eâ lege plebem ab industria ad desidiam avocari putabant, & ærarium exhauriri videbatur. 5 *Judicium* est potestas de rebus aut publicis ex jure & legibus Romanis judicandi: qui judicia obirent, *Judices* dicti sunt. 6 Captabat, venabatur. 7 Id est, Romani. 8 Romani, scilicet. 9 Extra terram, id est, patriam, tanquam exul. 10 Al. *agris.* 11 Degeret, versaretur, habitaret. 12 Loco ubi publica pecunia reponitur. Nam ex isto depromebatur pecunia, quâ coëmeretur frumentum, quod posteà vilissimo pretio vendebatur plebi. 13 Dominatione, potestate. Vide suprà 3, 12, 13. 14 Vertebantur, id est, perniciosa fiebant. 15 Pretium. Idem planè cum Floro dicit Val. Max. 7, 6, 4. *quo tempore non Reip. victoria, quærebatur, sed præmium victoriæ res erat publica.* 16 Pecuniam, quæ vel portus, vel venditionis, vel circumvectionis nomine exigebatur.

[1] patri-

[1] patrimonium, [2] ſupprimebat: & emptio frumenti, ipſos Reipublicæ nervos, [3] exhauriebat ærarium. [4] Reduci plebs in agros undè poterat ſinè poſſidentium everſione? qui ipſi pars populi erant, & tamen relictas ſibi à majoribus ſedes, [5] ætate, quaſi jure hæreditario, poſſidebant.

1 Reditus & pecuniæ publicæ: his enim *Reſp.* ſuſtinetur. Tac. 13, 51, 2. 2 Intercipiebat. 3 Evacuabat, exinaniebat. 4 Hac poſteriore capitis parte propugnat Florus agrorum poſſeſſores, recenſetque incommoda & iniquitatem, quæ ſequerentur leges iſtas, cum prius commoda earum æquitatemque propoſuiſſet. 5 Longo tempore.

CAP. XIV.

[1] *Seditio Tiberii Gracchi.*

1 PRimam [2] certaminum facem Tiberius Gracchus [3] accendit, [4] genere, formâ, eloquentia [5] facilè princeps.
2 Sed hic, ſive [6] Mancinianæ deditionis, quia [7] ſponſor, fœderis fuerat, contagium timens, & indè [8] popularis: ſi-
3 ve æquo & bono ductus, quia depulſam agris ſuis Plebem miſeratus eſt, quacunque mente, rem auſus
4 ingentem, poſtquam [9] rogationis dies aderat, ingenti

1 Seditionem Tiberii Gracchi ſcribunt Liv. Ep. 58. Plut. in vita Gracchorum. Valer. Max. 1, 4, 2. 3, 2, 17. 4, 7, 1. 7, 2, 6. 2 Seditionum cauſam, initium. 3 Id eſt, ſeditionibus cauſam præbuit. 4 Nati enim ſunt Tib. & C. Gracchi fratres patre Tib. Sempronio Graccho, qui bis Conſul fuit, biſque triumphavit: matre Cornelia, fœmina lectiſſima, moribus ſanctiſſimis, P. Cornelii Scipionis, qui Annibalem debellavit, filia. 5 Hoc eſt, egregius, eximius. Hoc enim verbum civiliter capiendum eſt, non ita ſtrictè, quaſi Florus eum omnibus aliis, ipſique fratri præponat. Sic cum aliquem fortiſſimum, doctiſſimum, &c. dicimus, non continuò ſequitur, neminem ad idem fortitudinis doctrinæ-ve perveniſſe. Sic Cicero Gracchum hunc *ſummum Oratorem* fuiſſe dicit. 6 Ti. Graccho invidia Numantini fœderis, cui feriendo, Quæſtor C. Mancini Conſulis cum eſſet, interfuerat, & in eo fœdere improbando Senatus ſeveritas dolori & timori fuit, iſtaque res illum à gravitate patrum deſciſcere ad equites & plebem coëgit. De Mancini deditione vide ſuprà 2, 18, 5. 7 De fœderibus per Sponſionem lare Liv. 9, 9. & nos ad Sal. p. 257. a. & b. 8 Addictus & favens plebi. Sic *facta popularia* apud Liv. 6, 14, 2. His enim locis *populus* pro plebe accipitur. 9 Legis.

[1] ſtipatus agmine [2] Roſtra conſcendit: nec deerat obvia
manu tota indè [3] nobilitas, & Tribuni [4] in [5] partibus. Sed
5 ubi [6] intercedentem legibus ſuis [7] Cnæum Octavium videt
Gracchus, contra fas collegii, jus poteſtatis, injecta manu
depulit Roſtris: adeòque præſenti [8] metu mortis exter-
6 ruit, ut [9] abdicare ſe magiſtratu cogeretur. Sic [10] Triumvir creatus dividendis agris. Cùm ad perpetranda cœpta, die [11] comitiorum [12] prorogari ſibi vellet [13] imperium, obvia nobilium manu, eorumque, quos agris [14] moverat,
7 cædes à foro cœpit. Indè cùm in Capitolium profugiſſet, plerumque ad defenſionem ſalutis ſuæ, [15] manu caput tan-

1 Cinctus, circumſeptus. Liv. Stipatus *agmine armatorum, in forum irrumpit.* *Stipari* enim dicuntur principes, qui cuſtodiæ causâ ſatellitio cinguntur: item, qui amicorum, clientum, comitum-ve turba ſepiuntur. A. Gel. 2, 13. recitans verba Sempronii Aſellionis de Tib. Graccho, *Gracchus*, inquit, *domo cum proficiſceretur, nunquam minùs terna aut quaterna millia hominum ſequebantur.* 2 Editum illum locum antè Curiam, undè edicta publica & ad populum verba fiebant, navium ab Antiatibus captarum roſtris adornatum. In Roſtris magiſtratus ſedentes jus dicebant, & ibidem leges ferebantur, & conciones habebantur. 3 Nobiles. 4 Scilicet *erant*, id eſt, favebant partium alterutri. Sic ſuprà 3, 5, 23. & infrà 4, 2, 5. 5 Factionibus. 6 Vetantem, impedientem, ne leges ſuæ perferrentur. Tribunorum autem plebis, inquit in hac Hiſtoria Plutarch. hæc poteſtas erat, ut uno intercedente, alii, etiamſi plures eſſent, nihil agerent. Intercedentium ſolennis vox erat, *Veto.* 7 Tib. Gracchi collegam: erat enim & hic Tribunus plebis. 8 Tac. H. 5, 26, 2. *ſc. ſpes vitæ magnos etiam animos infringit.* 9 Deponere ſive relinquere magiſtratum. 10 Triumviros, qui agros plebi lege ſuâ dividerent, quique quotannis crearentur, ut judicarent, qua publicus, qua privatus ager eſſet, lege ſanxerat, ſeque & Cajum fratrem, & Appium Claudium ſocerum primos Triumviros creavit. 11 Congregationum, conventus, & coitionum populi Romani, ad creandos ſeu eligendos novos magiſtratus. *Comitia* enim (à *coëndo*, vel *comeundo*, quod populus *coire* his, & unum in locum convenire ſoleret, dicta) fuerunt conventus & congregationes populi ad creandos magiſtratus, leges ferendas, & alia cum populo agenda *Comitia* differunt à *Conciliis*, quòd *Comitia* ſint, cùm univerſus populus convenit; *Concilia* autem, quando non univerſus populus, ſed pars tantum aliqua ejus congregata eſſet, quæ tamen differentia anxiè ab auctoribus non eſt obſervata. Neque verò omnes populi conventus *Comitia* dicta fuerunt, ſed ii tantum, qui ferendorum de aliqua re ſuffragiorum cauſa haberentur. Quando verò ludorum, vel cenſus gratia, univerſus populus conveniret, *Comitia* non fuerunt. Vide quæ nos ad Sal. p. 91. b. & ſeqq. 22 Longius protrahi, differri. 13 Tribunatum. 14 Expulerat, ejecerat. 15 Cæteris enim, qui longius aberant, mirantibus, & quid-nam rei ageretur, quærentibus, ipſe Tib. Gracchus, quia vox exandiri non poterat, geſtu periculum, in quo verſaretur, ſcilicet capitis ſui periculum agi, indicaturus, manu caput ſuum tetigit.

gens, hortaretur, [1] præbuit speciem regnum sibi & [2] diadema poscentis: atque ita duce Scipione Nasica, concitato in arma populo, quasi jure [3] oppressus est.

1 Similem ex gesto errorem prodit Suet. in Cæs. cap. 33, 3, & 3. ubi Cæsar *existimatur equestres censue pollicitus singulis* (militibus:) *quod accidit opinione falsâ. Nam cùm in alloquendo exhortandoque, sæpiùs digitum lævæ manus ostentans, affirmaret se ad satisfaciendum omnibus, per quos dignitatem suam defensurus esset, annulum quoque æquo animo detracturum sibi: extrema concio, cui facilius erat videre concionantem, quàm audire, pro dicto accepit, quod visu suspicabatur: promissumque jus annulorum cum millibus quadringenis fama distulit.* 2 Coronam regiam. Adeò Romanis erat invisum istud imperii aut regni potius signaculum. 3 Interfectus est, ictus fragmentis subselliorum. De cujus nece lege Plutarch. & quæ nos ad Sal. p. 252. b. & 253. a.

CAP. XV.

[1] *Seditio Caji Gracchi.*

1 Statim & mortis, & legum [2] fratris [3] sui vindex non
2 minore impetu [4] incaluit Cajus Gracchus: qui cùm
[5] pari tumultu atque terrore plebem in [6] avitos agros
[7] arcesseret; & recentem Attali hæreditatem in alimen-
3 ta populo polliceretur; jamque [8] nimius, & potens al-
4 tero tribunatu, [9] secunda plebe volitaret: [10] obrogare auso legibus suis Minucio Tribuno, fretus, comitum manu, [11] fatale familiæ suæ Capitolium invasit. [12] Indè proximorum cæde pulsus, cùm se in Aventi-
5 num recepisset; indè quoque obvia Senatus manu, [13] ab

1 Quæ hîc scribuntur, habentur latius à Liv. lib. 60, & 61. Plutarch. in vita Gracchorum. Val. Max. 1, 7, 6. 4, 7, 2. 6, 8, 3. 8, 10, 1. 9, 4, 3. 2 Tiberii Gracchi, natu majoris. 3 Ultor. 4 Exarsit. 5 Æquali, ac antè frater. Comparatio enim hîc inter Gracchos est, non inter tumultum & terrorem. Vide suprà 1, 13, 14. 6 A majoribus relictos. 7 Vocaret. 8 Intolerabilis. Sic Horat. 2, 12, 6. *nimium mero.* 9 Favente. 10 Intercedere, abrogare. Sic. 3, 17, 8. 11 Exitio domus ac generis sui destinatum. Sic fatale *nomen Scipionum Africa*, supra 2, 15, 12. Credebant enim veteres, quibusdam gentibus, familiis, hominibus, loca alta aliis feliciora esse, aut iniquiora. 12 E Capitolio. Al. *Undè.* 13 Refert Val. Max. 6, 8, 3. a servo suo Philocrate interfectum, *ne in potestatem inimicorum* (sc. L. Opimii, & aliorum nobilium) *veniret*: cujus rei exemplum infra 4, 7. de Cassio & Bruto; & passim apud auctores.

6 Opimio Consule oppressus est. [1] Insultatum quoque mortis
reliquiis : & illud [2] sacrosanctum caput Tribuni plebis per-
cussoribus auro pensatum est..

1 Contumeliosius actum, illusum. 2 Tribuni enim plebis *ἱεροὶ* erant. Promulgatum erat, si quis C. Gracchi caput adferret, quod æquale auri pondus ipsi de publico rependeretur. Septimulejus itaque ejus familiaris illud, pilo transfixum, ad Opimium Consulem retulit, plumboque in cerebri detracti locum infuso, ita ut septendecim librarum & semissis penderet, parricidio etiam suo Rempublicam avaritiaque circumscripsit.

CAP. XVI.

[1] *Seditio Appulejana.*

1 NIhilominùs Appulejus Saturninus Gracchanas [2] asse-
rere leges non destitit. Tantum [3] animorum viro Ma-
rius dabat : qui nobilitati semper inimicus, consulatu [4] suo
prætereà [5] confisus, occiso palam [6] comitiis [7] Annio com-
petitore Tribunatus, [8] subrogare conatus est in ejus lo-
cum [9] Cajum Gracchum, hominem [9] sine tribu, sine no-
mine : sed [10] subdito titulo, in [11] familiam ipse se [12] ad-
2 optabat. Cùm tot, tantisque ludibriis exultaret impunè,
[13] rogandis Gracchorum legibus ita vehementer [14] incu-
buit, ut Senatum cogeret [15] in verba jurare ; cùm [16] ab-
nuentibus [17] *aquâ & igni interdicturum se minaretur.*

1 De Appulejanâ seditione scribunt Liv. 69. Plut. in Mario. Val. Max. 3, 2, 18. 2 Defendere, vindicare. 3 Spiritus, superbiæ. 4 Al. *sexto* ex Ep. Liv. 5 Potestate suâ multos abuti ad res novas, exempla testantur innumera. Similis locus infrà cap. 17, 3. de Equitibus Romanis: *Tanta potestate subnixi, ut qui fata fortunasque Principum haberent in manu, interceptis vectigalibus, peculabantur suo jure Rempublicam.* 6 Scilicet *in.* 7 Val. Max. hunc *A. Nunnium* vocat 9, 7, 3. 8 Substituere per rogationem. 9 Val. Max. 9, 7, 2. & 3, 2, 18. & 3, 8, 6. hominem *L. Equitium* appellat, *qui se Ti. Gracchi filium simulabat.* Cic. *Numerum* & *Quinctium.* 9 Hoc est, servum, aut fugitivum. Libertini enim tribum habebant, Esquilinam, aut quamcunque urbanam, in quâ censebantur. Tanti apud Romanos Gracchi fuerunt, ut non statuas tantum mortuis iis erexerint, sed & hominem sinè tribu, sinè nomine, pro Tribuno plebis agnoverint. 10 Supposito. 11 Domum, genus. 12 Inferebat, immiscebat. 13 Ferendis ad populum : rogandus enim erat populus, utrum vellet eam legem, & juberet. 14 Summo studio ursit Appulejus. 15 Se legi Saturnini consentirè. 16 Recusantibus. 17 Id est, pœnam exilii irrogaturum ; siquidem earum rerum usu privati, quæ maximè ad vitam sustentandam sunt necessariæ, abire ab urbe cogebantur.

3 [1] Unus tamen extitit, qui mallet exilium. Igitur post Me-
telli [2] fugam [3] omni nobilitate perculsa, cùm jam tertium
annum dominaretur, eò vesaniæ progressus est, ut [4] con-
4 sularia quoque comitia [5] nova cæde turbaret. Quippe ut
[6] satellitem furoris sui [7] Glauciam Consulem [8] faceret,
Cajum Memmium [9] competitorem [10] interfici jussit: &
in eo tumultu *Regem* ex satellitibus suis se appellatum, læ-
5 tus accepit. Tùm verò jam [11] conspiratione Senatus, ipso
quoque jam Mario Consule, quia tueri non poterat, ad-
verso; [12] directæ in foro acies: expulsus indè, [13] Capito-
6 lium invasit. Sed cùm, [14] abruptis [15] fistulis, obsidere-
tur, Senatuique per legatos [16] pœnitentiæ fidem faceret,
[17] ab arce [18] degressus, cum [19] ducibus factionis receptus
7 in [20] curiam est. Ibi eum, facta irruptione, populus [21] fu-
stibus saxisque coopertum, in ipsa quoque morte lacera-
vit.

1 Hic fuit Metellus Numidicus. Vide Cic pro Sextio cap. 16. Val. Max. 3, 8, 4. 2 Exilium. Sic Tacitus & Iustin. Hinc Ovidio Trist. 2, 193. *fugare*, est in exilium mittere. 3 Omnibus nobilibus attonitis, consternatis. 4 Conventus populi, quibus consules creabantur. 5 Alia præter eam, quam jam commiserat. 6 Ministrum. Ita enim per irrisum vocantur plerumque alienæ potentiæ ministri. 7 Prætorem urbanum, suæque factionis studiosissimum. 8 Crearet. 9 Consulatus. 10 Quia eum actionibus suis adversari judicabat. 11 Consensu, conjunctione: nam in bonam partem hic sumitur. 12 Instructæ, ordinatæ. 13 Notandum autem, solenne fuisse hoc refugium seditiosis & tumultuantibus. Exempla apud Liv. 3, 15, 7. Florum nostrum suprà, 3, 14, 7. Tac. 3, 69, 7. 14 Incisis. 15 Per quas aqua deducitur fusa: sic dictæ, quod *fistulæ* & tibiæ similes sint. *Fistulæ* item à Medicis appellantur ulcera manantia. 16 Efficeret ut Senatus crederet, Saturninum factorum suorum pœnitere. 17 A Capitolio. 18 Deorsum gressus. Nam particula de in compositionibus fere denotat motum ad inferiorem locum. 19 Auctoribus, concitoribus. 20 Hostiliam. 21 Locus insignis de levitate vulgi, quos modò provexerat summo conatu, rursus destruentis. Quam mobilitatem sale Satyrico multum perfricat Juvenalis Sat. 10, 65. ubi de Sejano verba facit: *Pone domi lauros, duc in Capitolia magnum Cretatumque bovem: Sejanus ducitur unco Spectandus; gaudent omnes.* Et mox v. 72. *Sed quid turba Remi? sequitur fortunam semper, & odit damnatos. Idem populus, si Nortia Tusco Favisset, si oppressa foret secura senectus Principis, hac ipsâ Sejanum diceret horâ Augustum.*

CAP. XVII.

[1] *Drusiana seditio.*

1 POstremò Livius Drusus non tribunatus modò viribus; sed ipsius etiam Senatus auctoritate, totiusque Italiæ consensu, [2] easdem leges [3] asserere conatus, dùm aliud
2 [4] captat ex alio, tantum [5] conflavit incendium, ut ne prima illius flamma posset sustineri: & subita morte [6] correptus, [7] hæreditarium in posteros suos bellum [8] propagaret.
3 [9] Judiciaria lege Gracchi diviserant populum Romanum, & [10] bicipitem ex una fecerant civitatem: Equites Romani, tanta potestate subnixi, ut qui [10] fata fortunasque [11] principum haberent in [12] manu, [13] interceptis vectigalibus, [14] peculabantur [15] suo jure Rempublicam: Senatus [16] exilio Metelli, [17] damnatione Rutilii debilitatus,
4 omne decus majestatis amiserat. In hoc statu rerum [18] pares opibus, animis, dignitate, (undè & nata Livio Druso æmulatio accesserat) [19] equitem Servilius Cæpio, Senatum
5 Livius Drusus [20] asserere. Signa, & aquilæ, & vexilla aderant: cæterùm sic urbe in una, quasi in binis castris disside-

1 Scribunt hoc idem Ep. Liv. 70, & 71. Val. Max. 9, 5, 2. 2 Gracchanas. 3 Defendere, vindicare. 4 Venatur, petit. 5 Confecit, excitavit bellum. 6 Captus. 7 Hæreditate relictum. Nam *bellum hæreditarium* dicitur quod à vivente conflatum, post mortem ejus, velut hæreditate relictum, geritur. 8 Transmitteret. 9 Duo capita habentem. Nam plebe à Senatu separatâ, gemina quædam civitatis facies apparet. Hinc Varro quoque ejusmodi civitatem *bicipitem* appellavit. *Diductam civitatem* nominat Tac. H. 4, 17, 4. 10 Fortunam illam, quæ fati decreto destinata est. 11 Primorum cujusque civitatis. 12 Potestate. 13 Ad se translatis. Vide supra 3, 12, 13. 14 Furabantur ea, quæ ad remp. pertinent. 15 Hoc est, concessâ legibus potestate ad peculatum abutebantur. 16 De quo suprà 3, 16, 3. 17 Vide Val. Max. 6, 4, 4. 18 Æquales; Iustin. 16, 3, 1. *Inter pares assiduum discordiæ malum.* & 13, 2, 3. *Inter ipsos verò æqualitas discordiam augebat.* Nam cùm idem competunt, illud Senecæ valet de Irâ, 3, 34: *Quod vinculum amori esse debebat, seditionis atque odii causa est, IDEM VELLE.* 19 Equites. 20 Liberare, vindicare. Sic *assertores* dicuntur Suet. Cæs. cap. 80. liberatores populi, vindices libertatis.

batur.

batur. Prior Cæpio, in Senatum impetu [1] facto, [2] reos am-
bitus Scaurum & Philippum, [3] principes nobilitatis [4] ele-
6 git. His motibus ut resisteret Drusus, plebem ad se Grac-
chanis legibus, eisdem socios ad plebem spe civitatis [5] ere-
xit. Extat vox ipsius. *Nihil se ad largitionem ulli reliquisse,*
7 *nisi si quis aut cœnum dividere vellet, aut cœlum.* Aderat pro-
mulgandi dies; cùm subitò tanta [6] vis hominum undique
apparuit, ut hostium adventu obsessa civitas videretur. Au-
8 sus tamen [7] obrogare de legibus Consul Philippus: sed ap-
prehensum faucibus [8] viator non antè dimisit, quàm san-
9 guis in ora & oculos redundaret. Sic per vim [9] latæ, [10] jus-
sæque leges: sed pretium [11] rogationis statim socii flagita-
vêre, cùm interim [12] imparem Drusum, [13] ægrumque re-
rum temerè [14] motarum, [15] matura, [16] ut in tali discrimi-
ne, mors [17] abstulit: [18] minus socii promissa Drusi à po-
pulo Romano reposcere armis desierunt.

1 Dato, id est, cùm irrupisset. 2 Utpote qui honores & magistratus illicitis mediis, ut pecunia, aliisque lenociniis affectassent: quod crimen apud Romanos variis legibus coërcitum est. 3 Primores nobilium. 4 Al. *ejecit.* 5 Id est, plebem sibi Gracchanis legibus, eisdem socios plebi spe civitatis faventes reddidit. Pro *erexit*, quidam legunt *traxit*. 6 Multitudo hominum. 7 Intercedere rogationi. Sic supra 3, 15, 4. obrogare *auso legibus suis Minucio tribuno.* 8 Publicus minister. Dissentit expressè a Val. Max. 9, 5, 2. qui *obtortâ gulâ, & quidem non per viatorem, sed per clientem suum* hoc factum dicit. *Viatores* olim dicti sunt, qui ex agris in curiam Senatores accersebant. 9 Rogatæ, promulgatæ. 10 Ratæ habitæ, factæ. Notandum autem, *ferre* pertinere ad magistratus; *jubere* ad populum. 11 Legis. 12 Non sufficientem cœptis. 13 Sic *æger consilii*. Sal. H. 4, 5, 17. *Ægra animi*. Liv. 1, 58, 6. 14 Turbatarum. 15 Opportuna. 16 Respectu talis periculi. 17 Exemit, subduxit. In atrio domus suæ incerto percussore, quem tamen *C. Varium* Cic. de Nat. Deor. 3, 33. nominat, occisus inventus est. 18 Ideò tantum. Nam duæ negationes non semper negant. Vide Nonium in *Duæ negationes.*

CAP. XVIII.

[1] *Bellum Sociale.*

1 [2] SOciale bellum vocetur licet; ut [3] extenuemus invidiam: si verum tamen volumus, illud civile

1 Bellum sociale scribunt. Ep. Liv. 71, & seqq. Val. Max. 8, 6, 4. Eutrop. 5, 1 Plin. 33, 1. 2 Quia cum Italicis, sociis populi Romani, gestum est. 3 Minorem faciamus, quam revera sit.

bellum fuit: quippe cum populus Romanus Etruscos, Latinos, Sabinosque miscuerit, & [1] unum ex omnibus sanguinem ducat; [2] corpus fecit ex membris, & ex omnibus
2 unus est. Nec minore flagitio socii intra Italiam, quam intra urbem cives [3] rebellabant. Itaque cùm jus civitatis;
3 quam viribus auxerant, socii justissimè postularent, ad quam spem eos cupidine dominationis Drusus [4] erexerat,
4 postquam ille [5] domestico scelere oppressus est, eadem [6] fax, quæ illum cremavit, socios in arma & oppugnatio-
5 nem Urbis [7] accendit. [8] Quid hac clade tristius? quid calamitosius? cùm omne Latium, atque Picenum, Etruria omnis, atque Campania, postremò Italia contrà [9] matrem ac [10] parentem suam [11] Urbem [12] consurgerent:
6 cùm [13] omne robur [14] fortissimorum fidelissimorumque sociorum [15] sub suis quosque signis haberent [16] municipalia illa prodigia: Popedius [17] Marsos, & Latinos Afranius; Umbros totus Senatus, & Consules; Samnium Lucaniamque Telesinus: cùm Regum & gentium arbiter populus ipsum se regere non posset, ut victrix Asiæ Europæ-

1 Eandem ex omnibus originem trahat, id est, ejusdem originis sive generis sit. 2 Collectionem sive totum. Sic suprà 1, 1, 9. Romulus ex *variis quasi elementis congregavit corpus unum.* 3 Repugnabant, bellum instaurabant. 4 Animaverat. 5 Civili. 6 Causa & initium motus, incendium. Hoc loco *fax* & propria significatione & translata sumitur: sicut infrà 3, 23, 1. Fax *illius motus ab ipso Syllæ rogo exarsit.* Ita Catilina *ex rogo filii maritalem* facem *accendit.* Valer. Max. 9, 1, 9. 7 Incitavit. 8 Plin. 2, 81. *Bellum sociale, quod haud scio, an funestius ipsi Italiæ fuerit, quàm civilia,* 9 Hoc ad Colonias pertinet. 10 Propinquam, consanguineam. Hoc ad reliquas urbes nationesque pertinet. Hoc sensu *parentes* hodieque pro consanguineis efferuntur: quod ostendit exemplum Curtii 6, 10, 30. 11 Romam. 12 Bellum capesserent: cujus contrarium est *sedére*, id est, otiosum esse, quiescere. 13 Omnes fortissimi. 14 Sæpius ita conjunctim hæc reperias apud scriptores: ut apud Liv. 31, 9, 3. Fortis fidelisque *opera.* Liv. 28, 9, 13. 40. 45, 4. *satis constat servos* (Ciceronis periclitantis) fortiter fideliterque *paratos fuisse ad dimicandum.* 15 Sensus est, illa municipalia prodigia socios adversus Romanos duxisse, *sub suis quosque signis.* 16 Municipes illi summe scelerati, duces Italici belli ex municipiis oriundi, id est, quibus cum suffragii latione civitas est data, hoc est, quibus honores dare & petere licebat. 17 Fortissimum populum.

que

8 que à [1] Corfinio Roma peteretur. Primum fuit belli [2] in
Albano monte consilium, ut festo die [3] Latinarum Julius Cæsar, & Martius Philippus Consules, inter sacra
9 & aras [4] immolarentur. Postquam id nefas proditione
[5] discussum est, [6] Asculo furor omnis erupit, in ipsâ
quidem [7] ludorum frequentiâ trucidatis, qui tùm aderant
ab Urbe, [8] legatis: hoc fuit impii belli [9] sacramentum.
10 Indè jam passim ab omni parte Italiæ, duce & auctore
belli discursante Popedio, diversa per populos & urbes
11 [10] signa cecinere. Nec Annibalis, nec Pyrrhi fuit tanta
vastatio. Ecce Ocriculum, ecce [11] Grumentum, ecce Fesulæ, ecce Carseoli, Reate, Nuceria, & Picentia; cæ-
12 dibus, ferro & igne vastantur. Fusæ Rutilii copiæ,
fusæ Cæpionis. Nam ipse Julius Cæsar, exercitu amisso, cùm in Urbem cruentus referretur, miserabili fu-
13 nere mediam etiam Urbem [12] perviam fecit. Sed magna
populi Romani fortuna, [13] & semper in malis major,
totis denuò viribus [14] insurrexit: aggressique singuli populos; Cato discutit [15] Etruscos; Gabinius Marsos; Carbo Lucanos; [16] Sylla Samnites. Strabo verò

1 Urbe Peligna, quam communi consilio muniverant Itali, *Italicamque vocaverant.* 2 Ubi fieri solebat Iovi Latiali feriis Latinis. Consules die initi magistratus, Iovis Opt. Maximi templum adibant, Latinas indicebant, ad diem condictam ferias celebrabant, Iovi Latiali sacrum solenne in monte Albano faciebant. 3 Scilicet *feriarum.* 4 Ut victimæ mactarentur. Eosdem conceptus habuit. Val. Max. 9, 7, 2. de Q. Pompeji cor. nece; *sacrificare incipientem adorti, in modum hostiæ mactaverunt.* 5 Oppressum & impeditum. Sic *Discussi hostes*, suprà 1, 18, 13, *Discutio* enim per similitudinem ponitur pro impedio, removeo. Dic. Discussa *est caligo*, quam paulò antè dixi. *Discutio* propriè est in diversas partes rejicio, dispello. Aliquando est variis modis examino, investigo. Cic. 4. Acad. *Oportet igitur non esse armatos, ut occurrere possimus interrogationibus eorum, captionesque* discutere. Undè *discussum* dicitur, quod est examinatum aut judicatum. 6 Oppido Piseni. Initium autem belli à Picentibus ortum est in Ep. Liv. 72. 7 Spectaculorum. 8 Id est, illis, qui pro consulibus, aut prætoribus erant. 9 Necessitas, quâ ad bellum gerendum adigebantur. 10 Id est, cantu tubarum, aut cornuum signa erecta sunt. Unaquæque enim legio tubicines, cornicines, & buccinatores habebat. Vide suprà 2, 6, 60. 11 Picentinorum oppidum. 12 Al. *permadefecit.* 13 Vide suprà 2, 2, 22. 14 Consurrexit. 15 Etrusco tum animos, dum moliuntur bellum, à Senatu Romano in amicitiam civitatis donatione fuisse præoccupatos alii scribunt. 16 Idem Valer. Max. 1, 6, 4. Cic. de Divin. 1, 33.

Pompejus omnia flammis ferroque populatus, non prius [1] finem cædium fecit, [2] quàm Asculi eversione, manibus tot exercituum consularium, direptarumque urbium Diis, litaretur.

1 Desiit cædere. 2 Hoc enim maximè necessarium credebant, hostium eversione satisfacere Manibus suorum.

CAP. XIX.

[1] *Bellum Servile.*

1 UTcunque, etsi cum sociis, (nefas!) cum liberis tamen,
& ingenuis dimicatum est: [2] quis æquo animo ferat in
2 principe gentium populo bella servorum? Primum [3] Servile bellum inter initia Urbis Herdonio Sabino duce in ipsa Urbe tentatum est: cum occupata tribuniciis seditionibus civitate, Capitolium obsessum est, & à Consule captum: sed hic [4] tumultus magis fuit, quàm bellum. Mox imperio [5] per diversa terrarum occupato, quis crederet Siciliam multò cruentius servili, quam Punico bello, esse
3 vastatam? [6] Terra frugum ferax, & quodammodo [7] suburbana provincia, [8] latifundiis civium [9] Romanorum tenebatur. Hîc ad cultum agri, frequentia [10] ergastula, [11] ca-

1 Servile bellum, quod in Sicilia gestum est, scribunt Ep. Liv. 56. Plut. Crasso 6, 18. Eutrop. 4, 3. 2 Eadem indignatio Senecæ l. 1. de Clem. cap. 9. ubi de iis, qui Augusto insidiati sunt: *Taceam alios*, inquit, *quos tantùm ausos pudet.* Sed præcipua hujus indignationis causa est, quòd servorum esset pessima conditio, ita ut vix hominum numero haberentur. 3 De quo Liv. 3, 15, 7. 4 Tumultus erat, cum ex subito, & vicino plerumque bello summa oriebatur perturbatio. Ideò tunc indicto Senatus decreto justitio saga sumebantur. Nec enim Iuri dicendo vacare se debere prudenter existimarunt, cum securos fortè cives aut mitiora sperantes præsentis ac magni periculi suo ipsi exemplo admonere debebant, & leges frustra exerceri ostendere, ni imminens iis pernicies armis omnium averteretur. Nec id sufficiebat, etiam delectus isto tempore & in Urbe & Italia habebatur promiscuè, nec ullum excusabat vacatio. 5 Per diversas terras. 6 Quo respectu *benignissimam urbis nutricem Siciliam* nominat Val. Max. 7, 6, 1. Infra 4, 2, 22. *annonæ pignus.* Plura de ejus fertilitate Claud. de raptu Proserp. lib. 1. Lucret. lib. 1. Sil. 14, 23. 7 Quæ proxima est omnium provinciarum, & propemodùm in conspectu Urbis. 8 Magnis & amplis fundis. 9 Al. *lautiorum.* 10 Loca sive carceres, in quibus servi ad labores compellebantur. 11 Servi ergastularii.

4 tenatique cultores, materiam bello præbuêre. Syrus qui-
dam nomine Eunus (magnitudo cladium facit, ut memine-
rimus) [1] fanatico furore ſimulato, [2] dum Syriæ Deæ [3] co-
5 mas jactat, ad libertatem & arma ſervos, quaſi numinum
[4] imperio concitavit; idque ut divinitus fieri probaret, in
ore abdita nuce, quam ſulphure & igne [5] ſtipaverat, leniter
6 inſpirans, flammam inter verba fundebat. Hoc [6] miracu-
lum primum duo millia ex obviis; mox [7] jure belli [8] re-
fractis ergaſtulis, ſexaginta amplius millium [9] fecit exer-
citum: [10] regiiſque, ne quid malis deeſſet, decoratus in-
ſignibus, caſtella, oppida, vicos, miſerabili direptione
7 vaſtavit. Quin illud quoque, ([11] ultimum belli dedecus)
capta ſunt caſtra Prætorum; nec nominare ipſos pudebit,
caſtra Manilii, Lentuli, Piſonis, Hypſæi. Itaque qui per
[12] fugitivarios [13] diſtrahi debuiſſent, prætorios duces, pro-
8 fugos prœlio, ipſi ſequebantur. Tandem [14] Perperna
Imperatore ſupplicium de eis ſumptum eſt. Hic enim
victos, & apud [15] Ennam [16] noviſſimè obſeſſos, cum
fame quaſi peſtilentia [17] conſumpſiſſet, reliquias la-
tronum compedibus & catenis religavit, [18] crucibuſ-
que punivit: fuitque de ſervis [19] oratione contentus;

1 Inſano. *Fanatici* autem dicti ſunt, quòd in *fanis*, id eſt, in templis ſacerdotes oraculum edituri, hujuſmodi furore corripiebantur. 2 *Nihil in ſpeciem fallacius, quàm pravam religionem eſſe, ubi Deorum nomen prætenditur ſceleribus*, ait Liv. l. 39. 3 Al. *ceremonias*. Al. *comos*. *Comus* enim eſt ſaltationis genus, quod tibiâ & fiſtulâ in comeſſationibus, cujuſmodi erant Syriæ iſtius Deæ, paſſim agitabatur. 4 Juſſu. 5 Condenſaverat, claudendo coarctaverat. 6 Al. *miraculo*: ut ſequentia, *fecit exercitum*, referantur ad Eunum. 7 Al. *more belli*: quod enim jus belli ſervis? 8 Ruptis. 9 Comparavit. 10 Diadematibus. Inſuper mutato nomine, *Antiochum* ſe vocavit, alios ſervos ſubditos *Syros*. 11 Extremum. 12 Græci eleganter *Φυγαδοθήρας* vocant. 13 Diverſè trahi, divelli, disjungi. 14 Al. *P. Rupilio*. Hic enim cum fugitivis debellavit, ac bello confecto provinciam ordinavit. 15 Siciliæ civitatem. 16 Ad extremum. 17 Senſim abſumpſiſſet, & attriviſſet. 18 Servili ſupplicio. 19 Minoris triumphi genus eſt, quod concedebatur Imperatoribus, *cùm aut bella non ritè indicta, neq; cum juſto hoſte geſta eſſent, aut hoſtium nomen humile & non idoneum eſt, ut ſervorum piratarumque: aut deditione repentè factâ, inpulvere (ut dici ſolet) incruentaque victoriâ evenit*. Ovans nec curru vectus, nec trabeâ, nec togâ pictâ indutus, pedibus urbem exercitu præeunte ingreditur. *Ovationem* Plutarch. ab *ove*, quam immolabant ovantes, ut triumphantes in Capitolio Taurum, dictam contendit.

nec

ne [1] dignitatem triumphi [2] servili inscriptione violaret.
9 Vix dum [3] respiraverat insula, cùm statim [4] à servis, & à
Syro reditur ad [5] Cilicem Athenio pastor, interfecto do-
mino, [6] familiam ergastulo liberatam [7] sub signis ordi-
10 nat. Ipse veste purpureâ, argenteoque [8] baculo, & [9] re-
gium in morem fronte redimitâ, non minorem, quàm
[10] ille fanaticus prior, [11] conflat exercitum: acriùsque
multò, quasi & illum vindicaret, vicos, castella, oppida
diripiens, in dominos, in [12] servos infestiùs, quasi in
11 transfugas, sæviebat. Ab hoc quoque Prætorii exercitus
cæsi; capta Servilii castra, capta Luculli. Sed Aquilius
Perpernæ usus exemplo, interclusum hostem commeati-
bus ad extrema compulit: communitasque copias armis,
fame facilè delevit: dedidissentque se, [13] nisi supplicio-
12 rum metu voluntariam mortem prætulissent. Ac ne de
duce quidem supplicium [14] exigi potuit, quamvis in ma-
nus venerit: quippe dum circa [15] deprehendendum eum
multitudo contendit, [16] inter rixantium manus præda la-
cerata est.

1 Decus. 2 Hoc est, si ita inscribatur; *Triumphus de servis.* 3 Receperat spiritum. 4 Al. *servi.* 5 *Cilix* gentile est, qui è Ciliciâ ortus est. 6 Servos. 7 Per signa componit. 8 Sceptro, gestamine regio. 9 Diademate revincta. *Diadema* enim erat fascia candida, quâ frontem circumligabant. Hinc illud Favonii in Pompejum apud Val. Max. 6. 2, 7. *Non refert, inquit, quâ in parte corporis sit diadema, Exigui panni cavillatione regias ejus vires exprobrans.* 10 Eunus. 11 Conficit, excitat. 12 Nempè quòd communem causam proderent. 13 Uti multos *in summa pericula misit Venturi timor ipse mali.* Quam vecordiam his verbis insequitur M. Brutus in quadam ad Atticum epistola: *O magnam stultitiam timoris, id ipsum, quod verearis, ita cavere, ut, cum vitare fortassè potueris, ultrò accersas & attrahas.* 14 Sumi. 15 Capiendum, prehendendum. 16 Sic infrà 3, 21, 26. *Babius inter manus laceratus est.*

CAP.

CAP. XX.

[1] *Bellum Spartacium.*

1 Enimverò ſervilium armorum dedecus feras: nam & ipſi per fortunam in omnia obnoxii, tamen [2] quaſi ſecundum hominum genus ſunt; & [3] in bona libertatis noſtræ
2 adoptantur. Bellum Spartaco duce concitatum, quo nomine appellem, neſcio: quippe cum ſervi militaverint, [4] gladiatores imperaverint: illi infimæ ſortis homines:
3 [5] hi peſſimam auxêre ludibrio calamitatem. Spartacus, [6] Crixus, Oenomaus, [7] effracto Lentuli ludo, cum triginta haud amplius ejuſdem fortunæ [8] viris eruperunt Capuâ; ſerviſque ad vexillum vocatis, cum ſtatim decem amplius millia coïſſent hominum, [9] non modò effugiſſe contenti,
4 jam [10] vindicare volebant. Prima velut harena viris mons Veſuvius placuit. Ibi cum obſiderentur à [11] Clodio Glabro, per [12] fauces cavi montis [13] vitigineis delapſi vinculis,

1 De bello contra Spartacum geſto ſcribunt Ep. Liv. 59. Eutrop. 6, 2. Plut. in Craſſo. Claud. de bello Get. 155. Lucan. 2, 554. 2 Quaſi verò ſervitus differentiam quandam ſpecificam inter liberos & ſervos conſtituat, ita ut illi *homines* ſint, hi *quaſi homines*. Sic ille apud Iuv. 6, 221. *O demens, ita ſervus homo eſt*; Homines autem eos eſſe, parumque diſcriminis inter eos & dominos, oſtendit Sen. Ep. 47. 3 Per manumiſſionem, quaſi adoptionem, libertatem conſequuntur. 4 *Gladiatores* ſervi erant, qui in ludo ſuo à Laniſtis pugnandi artem edocebantur, ut, cum munus gladiatorium à magiſtratu ipſi populo ad voluptatem præberetur, tunc illi à muneratoribus redempti in arenâ depugnarent, eâ quidem neceſſitate, ut vel adverſarium victum conficerent, vel ipſi conficerentur, idque toties, donec vel ætate emeriti, vel ſæpius victores libertate & miſſione digni haberentur, & inde à prætore donarentur; qua accepta ab omni depugnandi neceſſitate liberabantur. 5 Al. *hi peſſima, nam, &c. & auxêre ludibrio calamitatem.* Cum enim calamitoſiſſimum ſit ſervire, miſerius adhuc eſt gladiatorem eſſe: cujus vita, vilisque ſanguis, ludicris & ſpectaculis impenditur. 6 Gladiator. 7 Lentulus quidam Batiatus magnam gladiatorum familiam Capuæ alebat, qui à quodam Spartaco Thrace perſuaſi, ut pro ſuâ potius libertate, quam pro ſpectatorum voluptate, dimicarent, effracta cuſtodia & armis, quæ viatoribus obviis eripuerant, inſtructi, Veſuvium montem occuparunt. 8 Gladiatoribus. 9 Hæc enim eſt *ſeries cupiditatum: altera ex alterius ſinu naſcitur*, ut loquitur Sen. Ep. 9. Sed hoc cogitabat imprimis iſte Spartacus, ſcelus ſcelere majori propugnandum eſſe & obtegendum. 10 Al. *vindicari.* 11 In Ep. Liv. 95. *Claudius Pulcher* eſt. 12 Anguſtias. 13 Vimineis, quæ ex vite fiunt.

ad

ad imas ejus deſcendêre radices: & exitu [1] invio, nihil tale opinantis ducis ſubito impetu caſtra [2] rapuêre : indè
5 alia caſtra. Deinceps Coram, totamque pervagantur Campaniam: nec villarum atque vicorum vaſtatione contenti, Nolam, atque Nuceriam, [3] Thurios atque Meta-
6 pontum terribili ſtrage populantur. Affluentibus in diem copiis, cùm jam eſſet [4] juſtus exercitus ; è viminibus pecudumque [5] tegumentis [6] inconditos ſibi clypeos : è ferrò ergaſtulorum [7] recocto, gladios ac tela fecerunt. Ac
7 ne quod decus [8] juſto deeſſet exercitui, domitis obviis gregibus, paratur equitatus : captaque de Prætoribus inſi-
8 gnia & faſces ad ducem detulêre. Nec abnuit ille de [9] ſtipendiario Thrace miles, de milite deſertor, indè latro,
9 deinde in honore virium gladiator : [10] qui defunctorum quoque prœlio ducum funera imperatoriis celebravit exequiis, captivoſque circa [11] rogum juſſit armis depugnare: [12] quaſi planè expiaturus omne præteritum dedecus, ſi
10 [13] de gladiatore [14] munerator fuiſſet. [15] Indè jam conſulares quoque aggreſſus, in Apennino Lentuli exercitum percecidit: apud Mutinam [16] Caji Caſſii caſtra [17] delevit.
11 Quibus elatus victoriis, de invadendâ urbe Romana (quod
12 ſatis eſt turpitudini noſtræ) deliberavit. Tandem etiam totis imperii viribus contra [18] mirmillonem [19] conſurgi-

1 Al. *non uno.* 2 Occuparunt, corripuerunt. 3 *Thurii* urbs Locrorum in ſinu Tarentino ad Sibarim fluvium. 4 Plenus. 5 Coriis. 6 Impolitos. 7 Iterùm igni immiſſo, & ad alios uſus formato. 8 Pleno, 9 Auctorato gladiatore. Similis climax ſuprà de Viriato, 2, 17, 15. 10 Al. *quin.* 11 Crixi, Spartaci ſocii. Eſt autem *rogus* ſtrues lignorum ad cremanda corpora. 12 Credebant enim Romani, ſi ſanguinem effudiſſent, ad umbrarum expiationem pertinere. 13 Ex gladiatore, cùm priùs gladiator fuiſſet. Sic *De ſervitute Romani*, 2, 6, 34. 14 Qui munera ſive ludos gladiatorios populo, emptis à Laniſtâ gladiatoribus ſuo ſumptu, exhibet. 15 Nimirùm, ut Iuſt. 1, 1. 8. loquitur : *Proxima quæque victoria inſtrumentum ſequentis eſt.* 16 Galliæ Ciſalpinæ prætoris. 17 Spartacus. 18 Species pro genere. Nec enim mirmilio fuit iſte Spartacus, *Thrax* genere, ſicâ armatus, propria Thracibus armatura. *Mirmillones* & *Retiarii* gladiatores erant, qui inter ſe in Arenâ committebantur, & certare ſolebant, donec aut occideretur alter, aut ſe victum fateretur. Retiarius pugnabat adverſus *Mirmillonem* ; dictus à *reti*, quod ſub ſcuto gerebat, ut Mirmillonem involveret atque implicaret. Mirmillo autem piſcem in galea habebat, quem Retiarius capere nitebatur, dictitans ſubindè : *Non te peto, piſcem peto, quid me fugis Galle ?* Nam *Mirmillonium* genus eſt armaturæ Gallicæ, ideò & Galli *Mirmillones* ſunt appellati. 19 Prœlium capeſſitur.

tur :

tur: pudoremque Romanum Licinius Crassus [1] asseruit: à quo pulsi fugatique ([2] pudet dicere) hostes, in
13 extrema Italiæ refugerunt. Ibi circa Bruttium angulum occlusi, cùm fugam in Siciliam pararent, neque navigia [3] suppeterent, ratesque ex cratibus, & dolia connexa virgultis in rapidissimo freto frustrà experirentur; tandem
14 [4] eruptione facta, [5] dignam viris obiêre mortem: & quod sub gladiatore duce [6] opportuit, [7] sine missione pugnatum est. Spartacus ipse in primo agmine fortissime dimicans, [8] quasi Imperator occisus est.

1 Defendit, vindicavit, liberavit. 2 Hæc vox (ut supra 1, 11, 6. diximus) in oratione suspendit vocem sensum-ve turpem, aut ominosum. 3 Adessent. 4 Cùm erupissent. 5 Quæ strenue pugnantibus obvenit. Eadem appellatur *pulcherrima* infrà 4, 1, 13. Hoc ipsum suis inculcavit Catilina apud Sal. *Cavete, ne inulti animam amittatis, neu capti potius, sicuti pecora trucidemini.* 6 Æquum fuit. 7 Hoc est, ad necem usque. Ita Sen. de Irâ 1, 15, 14. *C. Cæsar ad pugnam vocavit Jovem, & quidem* sine missione. *Missio* enim erat gratia deferendi pugnam, quæ dabatur quandoque victis gladiatoribus; cùm autem placeret, ut eò usque pugnaretur, quoad alteruter occumberet, dicebatur pugna *sine missione*. Hujusmodi *missionum* in re militari multa sunt genera. Est enim *missio honesta*, quæ emeritis stipendiis ab Imperatore indulgetur. Est *Causaria*, quâ quis propter valetudines à laboribus militiæ solvitur. Unde *Causarii milites* à Livio dicuntur. Est & *ignominiosa*, cùm quis propter delictum sacramento solvitur. Denique est & *missio gratiosa*, quæ per ambitionem & gratiam impetrata est. 8 Simile est suprà 2, 14, 9. de Pseudophilippo; *ut de eo pop. Rom. quasi de vero Rege triumpharet.*

CAP. XXI.

[1] *Bellum civile Marianum.*

1 HOc [2] deerat unum populi Romani malis, jam ut ipse intra se [3] parricidiale [4] bellum domi stringeret; & in urbe media ac foro, quasi harena, cives cum civibus suis, [5] gladiatorio more concurrerent. Æquiore animo utcunque ferrem, si plebeji

1 Hoc bellum scribunt Ep. Liv. 77. & seqq. Plutarch in vitis Marii & Syllæ. Eutrop. lib. 5. Val. Max. 1, 5, 5. 2, 3, 1. 6, 8, 2. 6, 9, 14. 9, 2, 2, Lucan. 2, 67 2 Aberat. 3 Civile, quia contra patriam communem parentem: etiam quia inter ipsam belli moram, multa parricidia perpetrantur. 4 Al. *telum*, aut *ferrum*: hoc enim *stringendi* verbo meliùs convenit. 5 Ut solent gladiatores.

duces; aut ſi nobiles, mali ſaltem, [1] ducatum ſceleri præ-
buiſſent: [2] cum vero, prò facinus, qui viri! qui imperato-
res! decora & ornamenta ſæculi ſui Marius, & Sylla, peſ-
3 ſimo facinori ſuam etiam dignitatem præbuerunt. Tribus,
ut ſic dixerim, ſideribus agitatum eſt: primo & levi, &
modico tumultu [3] magis, quàm bello, intra ipſos [4] ar-
4 morum duces [5] ſubſiſtente ſævitiâ: mox atrocius, &
cruentius, per totius viſcera Senatus graſſante victoriâ: ul-
5 timum non [6] civicam modò, ſed hoſtilem quoque [6] ra-
biem [7] ſupergreſſum eſt; cum armorum furor totius Italiæ
viribus niteretur, eouſque odiis ſævientibus, donec [8] de-
6 eſſent, qui occiderentur. Initium & cauſa belli, [9] inex-
plebilis honorum Marii [10] fames, dum decretam Syllæ
provinciam [11] Sulpiciâ lege [12] ſollicitat. Sed impatiens in-
juriæ ſtatim Sylla legiones [13] circumegit: [14] dilatoque
Mithridate, Eſquilinâ, Collinaque porta geminum [15] ag-
7 men urbi [16] infudit. Undè cum [17] conſultò Sulpicius, &
Albinovanus objeciſſent catervas, [18] ſudeſque & ſaxa un-
dique à mœnibus ac tela jacerentur; ipſe quoque jaculatus
incendio viam fecit, arcemque Capitolii, quæ Pœnos
quoque, Gallos etiam Senones evaſerat, quaſi captivam
8 victor inſedit. Tum ex [19] conſulto Senatus adverſariis ho-
ſtibus judicatis, in præſentem Tribunum, aliosque [20] di-
verſæ factionis, jure ſævitum eſt. Marium ſervilis fuga
[21] exemit; [22] imò fortuna alteri bello reſervavit. Corne-

1 Duces ſceleri ſe præſtitiſſent, duces ſceleri fuiſſent. 2 Al. *jam.* 3 Al. *majore.* Cum hac autem periodo confer, quæ ſcribuntur infrà 4, 2, 2, & 3. 4 Bellorum. Ut ſuprà 3, 12, 9. & infrà 4, 2, 73. 5 Conſiſtente, pedem figente. 6 Bella civilia. Ita Horat. Od. 3, 24. *&* rabiem *tollere* civicam. 7 Superavit. 8 Abeſſent, non eſſent. 9 Inſatiabilis. 10 Cupiditas. 11 Quam P. Sulpicius tribunus pl. tulerat. 12 Hoc agit, ut ſibi decernatur. 13 Reduxit: alibi *convertere ſigna* appellat. 14 Repreſſo, ſubmoto. 15 Exercitum. 16 Immiſit. 17 Deditâ operâ, de induſtriâ. Plaut. Conſultò *factum eſt.* 18 Tela tumultuaria, quæ Virgilius quoque conjunxiſſe videtur in illis, Æn 1 54. *Jamque faces* (vel *ſudes*) *&* *ſaxa volant.* 19 Decreto. 20 Diverſarum partium. 21 Eripuit, ſervavit. 22 Lucanus de hoc Mario 2, 85. *Non ille favore Numinis, ingenti Superûm protectus ab irâ Vir ferus, & Romam cupienti perdere fato Sufficiens.* Non adeò male, ſolet enim Deus malis hominibus uti, ceu flagellis, ad caſtigandos eos, quibus iraſcitur, imò quorum ſalutem quærit per hujuſmodi pœnas. Sic duo Veſpaſiani, cum Iudæam & Iudæos perderent, & exſcinderent urbem ſacram, fecerunt id quidem alio fine, gloriæ & propagandi imperii, ſed erratunt. Revera lictores & ſatellites ultionis divinæ fuerunt in impiam gentem, & inſcii Chriſti mortem vindicarunt in Iudæâ.

9 lio Cinna, Cnæo Octavio Consulibus, [1] malè obrutum resurrexit [2] incendium: & quidem ab ipsorum discordia, cum de revocandis, quos Senatus hostes judicaverat, ad
10 populum [3] referretur. Cincta quidem gladiis [4] concione, sed vincentibus, quibus pax & quies potior, profugus patria sua Cinna confugit ad partes. Redit ab Africa Marius, [5] clade major: siquidem carcer, catenæ, fuga, exi-
11 lium, [6] horrificaverant dignitatem. Itaque ad nomen tanti viri latè [7] concurritur: [8] servitia (pro nefas!) & ergastula armantur: & facilè invenit exercitum miser im-
12 perator. Itaque vi patriam reposcens, undè vi fuerat expulsus, poterat videri jure agere, nisi [9] causam suam sævitia corrumperet. Sed cum Diis hominibusque infestus rediret, statim primo impetu cliens & [10] alumna Urbis
13 [11] Ostia nefanda strage diripitur: mox in urbem quadru-

1 Obiter, vix, non satis. Ita malè *viva caro*. Ovid. Met. 15. 380. & Fast. 3. 102. male *forte genus*. 2 Bellum aut clades. 3 Lex ad populum ferretur. 4 Multitudine, quæ concionantem audiebat. 5 Vide suprà 1, 16, 7. 6 Id est, admirabiliorem fecerant Marium, & quodam quasi sacro horrore & religione auxerant, reverentiamque conciliarant, quòd, cum tot periculis appetitus esset, non potuerit extingui: *Horror* enim ad res sacras refertur, & venerationem. Virg. Æn. 1, 169. horrentique *atrum nemus imminet umbrâ*. Lucan. 3, 411. *Arboribus suus* horror *inest*. Hoc ipsum Virgilius expressit 4. Æn. sub persona Didonis, quam non tam nobilitas Æneæ, nec vultus & species corporis, quàm ipsum infortunium commovebat: *Credo equidem (nec vana fides) genus esse Deorum. Degeneres animos timor arguit: heu quibus ille Jactatus fatis! quæ bella exhausta canebat!* Adde Tac. An. 2, 25, 6. 7 Prœlium inchoatur, quod cursu ferè fieri solebat, ut telorum jactum anteverterent: ut apud Iustin. 2, 9, 11. *Magna igitur in pugnam euntibus alacritas animorum fuis, adeò ut, cùm mille passus inter duas acies essent, citato cursu ante jactum sagittarum ad hostem venerint*. Vel aliquando, ut citius ad gladios, tanquam certiora gravioraque tela, devenirent: vel, quoniam procursu plurimum concitantur tela, teste Liv. 34. 38, 3. 8 Servi. Non incommodè Val. Max. 8, 6, 2. 9 Notandum est, bonam quoque comœdiam, indecenter agendo corrumpi. Tac. H. 1, 83, 4. *Sæpe honestas rerum causas, ni judicium adhibeas, perniciosi exitus consequuntur*. Ita Pompejani causæ suæ bonitatem corrupisse visi sunt Ciceroni: cujus verba sunt ad Marium lib. 7. Ep. 3. *Fuerunt in oratione ita crudeles, ut ipsam victoriam horrerem*. Idem lib. 9. Ep. 6. *Victoriam etiam illorum timebam, ad quos veneramus; crudeliter enim otiosis minabantur*. 10 Quæ alit Urbem, scilicet commeatibus ex aliis regionibus eò convectis: quod tangit suprà, 1, 4, 3. *Alumnus* enim non is modò dicitur, qui alitur, sed & qui alit. Contrario sensu *alumna Urbis* est apud Tac. 12, 11, 3. 11 Urbs in ostiis Tiberinis sita, ab Anco Martio condita, in ipso maris fluminisque confinio.

plici

13 plici agmine intratur: divisêre copias Cinna, Marius,
Carbo, Sertorius. Hic postquam manus omnis Octavii
depulsa Janiculo est; statim ad principum cædem [1] signo
dato, aliquantò sævius, quàm aut in Punicâ, aut in Cim-
14 brica urbe, sævitur. [2] Octavii Consulis caput [3] pro Ro-
stris exponitur: [4] Antonii [5] consularis in Marii ipsius
[6] mensis: Cæsar, & Fimbria in penatibus domorum sua-
rum trucidantur; Crassi pater & filius in mutuo alter al-
15 terius aspectu: Bæbium atque Numitorium per medium
16 forum [7] unci traxêre carnificum: [8] Catulus se ignis hau-
stu ludibrio hostium [9] exemit: Merula [10] flamen Dialis
in Capitolio Jovis ipsius oculos venarum cruore respersit:
[11] Ancharius, ipso vidente Mario, confossus est, quia
[12] fatalem illam [13] scilicet manum non porrexerat salu-
17 tanti. Hæc tot Senatus funera [14] intra Kalendas & Idus
Januarii mensis, septima illa Marii [15] purpura [16] dedit.
Quid futurum fuit, si annum [17] consularis implesset?
18 Scipione & Norbano quinto Consulibus, tertius ille
turbo [18] civilis insaniæ toto furore detonuit: quippe

1 Ineundi prœlii. Solebat enim militibus, pugnam inituris, *signum dari*, quando concurrerent. 2 Cujus necem præcessit prodigium, quod refert Valer. Max. 1, 6, 10. 3 In Rostris, ut noster loquitur 4, 6, 5. vel antè Rostra, id est, editum illum locum ante Curiam, undè edicta publica, & ad populum verba fiebant. 4 Hic fuit ille orator eximius, qui cunctos eloquentia sua ætate superavit, teste Cicerone, potuitque orationis suavitate Marianos milites demulcere, ac cædis inferendæ cupiditatem reprimere, nisi P. Annius, qui ejus orationi non interfuerat, post illos ingressus, illum occidisset. Cujus caput Mario inter epulas oblatum, tanta cum alacritate suscepit, manibusque pertractavit, ut planè omnibus animi insolentiam ostenderet: deinde in Rostris exponi jussit. Vide Valer. Max. 9, 2, 2. Plutarch. in Mario. cap. 47. Hunc M. Antonium cum Crasso de eloquentia disputantem in Oratore suo Cicero introducit. 5 Consulatum gesserat. 6 Sic de Antonio Triumviro Sen. fine epist. 83. Valer. Max. 9, 5, 4. 7 Instrumenta incurva. 8 Q. Lutatius Catulus, cùm non incolumitatem, sed exilium deprecaretur, sævâ illâ Marii voce, *moriatur*, finire vitam coactus est. Vide Cic. Tusc. Quæst. 5, 19. & de Orat. 3, 3. Val. Max. 9, 12, 4. 9 Eripuit, servavit. 10 Sacerdos Jovis. 11 Accedentem se ac salutantem Marius occîdi jussit. 12 Quæ fata vitasque hominum in potestate habet. 13 Scire licet. Ironicè dictum. 14 Nam Marius decessit Idibus. Ep. Liv. 80. 15 Consulatus, quod vestes consulares purpura prætextæ essent, Marius enim primus omnium septies Consul fuit. 16 Fecit. 17 Freinshemius legit, *consulatus*. 18 Belli civilis.

cùm hinc octo legiones, [1] inde quingentæ cohortes starent in armis, & indè ab Asia cum victore exercitu Sylla
19 properaret. Et sanè cùm tam ferus in Syllanos Marius fuisset; quantâ sævitiâ opus erat, ut Sylla de Mario vindicaretur? Primùm apud Capuam sub amne Vulturno signa concurrunt: & statim Norbani fusus exercitus: statim omnes Scipionis copiæ, ostentatâ spe pacis,
20 oppressæ. Tum [2] Marius juvenis, & Carbo Consules, quasi desperatâ victoriâ, ne inulti perirent, [3] in antecessum sanguine Senatus sibi [4] parentabant: obsessaque curia, sic de Senatu quasi de carcere, qui jugularentur,
21 [5] educti. Quid funerum in foro, in circo, in patentibus templis? Nam Quinctus Mucius Scævola pontifex Vestales [6] amplexus aras, [7] tantum non eodem igne sepe-
22 litur. [8] Lamponius atque Telesinus, Samnitum duces, atrocius [9] Pyrrho & Annibale Campaniam Etruriamque populantur: & sub [10] specie partium se vindicant.
23 Apud Sacriportum, Collinamque portam debellatæ omnes hostium copiæ. Ibi Marius, hîc Telesinus oppressi. Nec idem tamen cædium, qui belli, finis fuit. Stricti enim & in pace gladii, [11] animadversumque in eos,
24 qui se sponte dediderant. [12] Minus est, quòd apud Sacriportum, & apud Collinam portam septuaginta amplius millia Sylla concidit: [13] bellum erat. Quatuor millia deditorum inermium civium in [14] villa publica inter-

1 Al. *atque*. Plut. etiam in Mario cap. 51. asserit, quadringentas & quinquaginta cohortes habuisse. Porrò cum legiones & cohortes opponuntur, in hoc loco, illæ ad cives Romanos, hæ ad socios & auxiliares referuntur. 2 Marius iste, filius-ne Marii 7. Consulis, an nepos fuerit, incertum est. 3 Ante justum tempus. 4 Justa exsolvebant. Hujus sceleris invidiam uni Damalippo impingere videtur Vellej. 20, 5. & Val. Max. 9, 2, 3. 5 Imò in ipsâ curia confossi. 6 Hoc autem factum, seu præsidii causâ, ut ad aras, tanquam asylum, confugerent: quemadmodum Ioabus Reg. 3, 2, 28. seu ut execrarentur homicidas, & quasi à præsentibus Diis ultionem peterent. Vide Velle. 2, 22, 3. 7 Propemodum, parum abest. 8 De his suprà 3, 18, 7. 9 Eadem comparatio suprà 3, 18, 11. 10 Prætextu, obtentu. 11 Apud Tac. 11, 17, 2. *trucidare deditos sævum videbatur.* 12 Parùm est. 13 Q. d. belli jure isti occidebantur: nullum erat in morte ipsorum nefas. 14 Domo amplissima in campo Martio, in quo hostium legati, quibus in Urbe hospitium non concedebatur, recipiebantur, & de publico alebantur.

25 ſici juſſit. Iſti tot in pace, [1] non plures ſunt: quis autem
illos poteſt [2] computare, quos in Urbe paſſim, quiſquis
voluit, occidit? donec admonente Furfidio, *Vivere ali-
quos debere, ut eſſent, quibus imperarent:* propoſita eſt
[3] ingens illa tabula; & ex ipſo Equeſtris ordinis [4] flore
ac Senatus, duo millia electi, qui mori juberentur: [5] no-
26 vi generis edictum. Piget poſt hæc referre, ludibrio ha-
bita fata Carbonis, fata Sorani Prætoris, atque Venuleji:
Bæbium ſinè ferro, ritu ferarum, [6] inter manus lania-
tum: Marium ducis ipſius fratrem [7] apud Catuli ſepul-
chrum, [8] oculis, manibus, cruribuſque defoſſis, ſerva-
tum aliquandiu, ut per ſingula membra moreretur. [9] Po-
27 ſitis ſingulorum hominum ferè pœnis, [10] municipia Ita-
liæ ſplendidiſſima, [11] ſub haſta venierunt, Spoletium,
28 Interamnium, Præneſte, Florentia. Nam Sulmone, ve-
tus oppidum ſocium atque amicum (facinus indignum!)
nondum expugnato, ut obſides jure belli, & mox mor-
te damnati [12] duci jubentur: ſic damnatam civitatem juſ-
ſit Sylla deleri.

1 Al. *num.* 2 Rationem ſubducere, colligere. 3 Non potuit non eſſe magna, quæ duorum millium Rom. nomina contineret. 4 Excellentiſſimo. 5 Non uſitati. 6 Vide ſuprà 3, 19, 12. 7 Vide infrà 4, 6, 6. 8 Hanc crudelitatem paſſim memorant & deteſtantur, imprimis Lucan. 2, 174. cui perſimilis eſt illa, quam in Hannonem civem ſuum exercuerunt Carthaginienſes. Juſtin. 21, 4, 7. 9 Abolitis, deſitis. 10 Tanquam hoſtilia, & bello capta; nam etiam urbes, ut cætera bello capta, vendebantur. 11 Sub auctione vendita ſunt: figebatur enim haſta in auctionibus publicis. 12 Scilicet *ad ſupplicium.* Solemnis formula. Sen. Epiſt. 4. *At ſi fortè in manus hoſtium incideris, victor te duci jubebit.*

CAP.

CAP. XXII.

Bellum Sertorianum.

1 [1] BEllum Sertorianum quid aliud, quàm Syllanæ proſcri-
ptionis [2] hæreditas fuit? [3] hoſtile potiùs, an [4] civile
dixerim, neſcio: quippe quod Luſitani Celtiberique Ro-
2 mano geſſerint duce. Exul & [5] profugus [6] feralis illius ta-
bulæ, vir [7] ſummæ quidem, ſed calamitoſæ virtutis, malis
ſuis maria terraſque permiſcuit: [8] & jam Africæ, jam
Balearibus inſulis fortunam expertus, [9] miſſuſque in
Oceanum, Fortunatas inſulas penetravit: tandem Hiſpa-
3 niam [10] armavit. [11] Viro cum viris facile convenit. Nec
alias magis apparuit [12] Hiſpani militis vigor, quàm Ro-
4 mano duce. Quanquam ille non contentus Hiſpania,
[13] ad Mithridatem quoque Ponticoſque reſpexit, Regem-
5 que claſſe juvit. [14] Et quid futurum fuit? ſatis tanto hoſti
uno Imperatore reſiſtere [15] res Romana non potuit: ad-
ditus Metello Cnæus Pompejus: hi copias viri diu, & an-

1 Quæ hoc capite ſcribit Florus, lege Ep. Liv. 50. & ſeqq. Plutarch. in vita Sertorii. Val. Max. 1, 2, 4. Eutrop. in princ. ſexti. Hic Sertorius cervam candidam inſignis fortunæ per Luſitaniam ducebat, & ab eâ, quæ agenda aut vitanda eſſent, moneri ſe aſſeverabat, ut barbari ad omnia, tanquam divinitus imperata, obedirent. 2 Quod idem licet dicere de bellis ſequentibus: de quorum connexione lege Auguſt. De Civ. Dei lib. 3. cap. 30. Uſque adeò verum eſt, quod ait Sal. in Iugurth. cap. 88. *Omne bellum ſumi facile, cæterùm ægerrimè deſinere*; atque ita ſæpè bellum ad poſteros ἄσπονδον ſtruitur, ut appellat Cic. l. 9. ad Attic. Ep. 12. 3 Quod hoſtes, id eſt, peregrini, & diverſarum civitatum regionumque homines inter ſe gerunt. Quod autem *hoſtile* hoc loco appellatur, idem etiam *externum bellum* dicitur in fine hujus capitis, & infrà 4, 2, 4. 4 Quod inter ſe gerunt cives, & ejuſdem loci incolæ. 5 Ita ſuprà *fugitivum regni* dixit. 6 Funeſtæ, exitialis. 7 Extremæ, maximæ. 8 Al. *etiam Africa, etiam Balearibus.* 9 Al. *niſuſque in Oceanum, Fortunataſque inſulas penetrare.* Non enim penetravit inſulas Fortunatas, ſed meditatus eſt tantùm id conſilium, non executus. 10 In arma concitavit Sertorius. 11 Significationem hîc habet fortitudinis. 12 Etiam ſuprà 2, 17, 13. dictum eſt. Hiſpanos non tam animis viribuſque, quàm ducibus defectos, nihil egregium auſos. 13 Cum Mithridate enim fœdus junxit. 14 Tò ET, reſpicit ad ſequentia eademque ita connectit ſuperioribus. Cùm Sertorius fœdus iniiſſet cum Mithridate, cumque jam claſſe poſſet juvare, quid futurum fuit? præſertim cum ſolus Sertorius tantum negotium faceret populo Romano, ut ad ipſum debellandum opus eſſet duobus maximis Imperatoribus. 15 Reſpublica.

CAP. XXIII.

[1] *Bellum civile sub Lepido.*

1 [2] MArco Lepido, Quinĉto Catulo Conſulibus, civile bellum pænè citius oppreſſum eſt, quam inciperet: ſed quantum, latèque [3] fax illius motus ab ipſo Syl-
2 læ [4] rogo [5] exarſit! Cupidus namque [6] rerum novarum per inſolentiam Lepidus, [7] aĉta tanti viri reſcindere parabat; nec immeritò, [8] ſi tamen poſſet ſine magna clade
3 Reipublicæ. Nam cùm jure belli Sylla Diĉtator [9] proſcripſiſſet inimicos: qui ſupererant, revocante Lepido, [10] quid aliud quam ad bellum vocabantur? Cumque damnatorum civium bona, [11] addicente Sylla, quamvis malè capta, jure tamen, repetitio eorum procul dubio labefaĉta-

1 Scribunt hæc Ep. Liv. 91. Plutarch. Pompejo cap. 25. Valer. Max. 2, 8, 7. 2 M. Lepidus conſul dum Syllæ leges abrogare conatur, novo motu perturbat Rempublicam: ipſe profligatus, in Sardiniâ animi ægritudine periit. 3 Cauſa & initium. 4 Strue lignorum ad cremanda corpora. 5 Accenſa eſt. Nam crematus hic primus omnium Corneliorum, cùm majores ejus terrâ conderentur. Ejus rei cauſam fuiſſe dicit. Cic. de Leg. 2, 22. quod Sylla viĉtor C. Marii reliquias diſſipari juſſerat (quod etiam Val. Max. 9, 2, 1. refert) eòque timebat ſimilem fortè caſum corpori ſuo poſſe accidere. 6 Turbarum. 7 Leges Syllæ abrogare. 8 Salus populi ſuprema lex eſt; cujus conſervandæ nonnunquam in unum vel alterum privatorum iniquitas admittenda eſt. Ita quos Sylla proſcripſerat, æquum fortaſſis erat reducere; ſed inutile Reipublicæ, quòd aĉta Syllana ſinè bello civili reſcindi non poterant. Vide Cic. Ver. 5. cap. 35. 9 Per ſcriptum prævium morti, ubicunque reperirentur, addixiſſet. *Proſcribere* enim idem eſt, atque publicè fixo libello aliquid edicere & denuntiare. Hinc *proſcribi bona* dicuntur, cùm fixis publicè libellis, venditio eorum bonorum in diem certam edicitur & ſignificatur: hinc *proſcripti*, quorum nomina palam in foro ſcripta exſtabant, ut ad necem quærerentur, præmio percuſſori, & ſupplicio occultatori propoſito. Aliquando *proſcribo* eſt libellis propoſitis aliquid venale indico: unde *proſcriptum* dicitur, hoc eſt, venale expoſitum; quia quæ erant vendenda, publicè ſcribebantur. *Proſcribi* itaque *domus* dicuntur, quando oppoſitâ inſcriptione, venales vel locandæ ſignificantur. Cic. 3. Offic. *Itaque Calphurnius cùm præcognoviſſet Claudium ædes poſteà proſcripſiſſe.* 10 hinc conſtat, quàm periculoſum ſit exules reducere, vindiĉtæ ſemper cupidos. 11 Adjudicante. Verbum prætoriæ juriſdiĉtionis. Liv. 6, 14, 10. *Ne quem veſtrum, Quirites, donec quicquam in re mea ſupererit, adjudicatum* addiĉtumve *duci patiar.*

4 bat [1] compositam civitatem. [2] Expediebat ergo quasi ægræ
sauciæque Reipublicæ requiescere quomodocumque; [3] ne
5 vulnera curatione ipsa [4] rescinderentur. Ergo cùm turbidis [5] concionibus, velut [6] classico civitatem terruisset, profectus in Etruriam, arma inde & exercitum, urbi [7] ad-
6 moverat. Sed jam [8] Milvium pontem, collemque Janiculum Lutatius Catulus, Cnæusque Pompejus, Syllanæ [9] dominationis duces atque [10] signiferi, alio exercitu
7 [11] insederant. A quibus primo statim impetu retrò pulsus, [12] hostisque à Senatu judicatus, incruenta fuga Etruriam, inde Sardiniam recessit: ibique morbo & pœnitentia interiit. Victores, quod non temere alias in civilibus bellis, [13] pace contenti fuerunt.

1 Tranquillam & quietam. 2 Cavendum ergo, ne intempestivis remediis adhibitis mala civitatis exasperentur. Nam *Curando fieri quadam majora videmus Vulnera, qua meliùs non tetigisse fuit.* 3 Elegans translatio & frequens scriptoribus. Ad eum sensum Sen. de Benef. 5, 16. *Ingratus L. Sylla, qui patriam durioribus remediis, quàm pericula erant, sanavit.* Contrà Cic. *Appii vulnera non refricando*, saluti provinciæ suæ consulebat, ad Attic. 1, 15. 4 Iam coalescentia rursùs aperientur. Sic *rescindere plagam*, 4, 2, 72. 5 Sermonibus. Extat una concionum ejus apud Sal. H. 1. 6 Signo ineundæ pugnæ dato. 7 Adduxit. 8 Qui suprà Tiberim in via Flaminia ab Urbe plus minùs duobus millibus passuum distat: exstructus est à M. Scauro censore Syllæ tempore. 9 Tyrannidis auctores, concitores. Ita Sal. Cat. 6, 10. *Post, ubi regium imperium, quod initio conservanda libertatis, atque augendæ reip. fuerat, in superbiam* dominationemque *convertit*, &c. Sic *Domini* pro tyrannis apud Iustin. 5, 12, 2. & 22, 3, 3, 10 *Signiferi* hoc loco dicuntur, qui præcipuè factionem aliquam juvant, quomodo & *Antesignani* dicuntur. 11 Occupaverant, obsederant. 12 Quanquam non immeritò acta Syllæ rescindere voluerit Lepidus, tamen quia intempestivè id tentavit, hostis judicatus fuit. 13 Alias enim dominatio, vel saltem vindicta peti solet.

LIBER

LIBER QUARTUS.

CAP. I.

[1] *Bellum Catilinarium.*

[2] Catilinam [3] luxuria primùm, tùm [4] hinc [5] conflata egestas [6] rei familiaris, [7] simul occasio, quòd in extremis finibus mundi arma Romana peregrinabantur; in nefaria consilia opprimen-
2 dæ patriæ suæ compulère; Senatum confodere, Consules trucidare, [8] distringere incendiis Urbem, [9] diripere ærarium, totam denique Rempublicam funditùs tollere, & quicquid nec Annibal videretur optasse. Quæ omnia quibus (ô nefas!) [10] sociis aggressus est? ipse [11] patri-
3 cius: sed hoc [12] minus est: [13] Curii, [14] Porcii,

1 Bellum Catilinarium scribunt Ep. Liv. 102, & 103. Sallustius, Plutarch. in vitis Syllæ, Ciceronis, Cæsaris. Val. Max. 5, 8, 5. ext. & 9, 1, 9. & 9, 11, 3. Extant quatuor Ciceronis invectivarum in L. Catilinam libri, quibus rem totam simul, & eleganter complexus est. Meminit Iuv. Sat. 10. 2 Catilinæ & sociorum ipsius conjurationem exponit, & Ciceronis Consulis in eâ opprimendâ vigilantiam, dehinc Catilinam à C. Antônio Consule cum suo exercitu cæsum esse. 3 Superfluus rerum usus. 4 E luxuria. Igitur facetè Plaut. in prologo Trinummi fabulæ, *Luxuriæ filiam* facit *Inopiam:* quam quidem filiam ibidem se prædicat adolescenti luxurioso nuptum dedisse, ut cum ipsâ ætatem ageret, quoniam ei, quî se alat, nihil videat esse reliqui. Hinc Claud. in Ruffin. 1, 35 *Et luxus populator opum, cui semper adhærens Infelix humili gressu comitatur egestas.* Adde Sal. in Cat. 5 Confecta, excitata. 6 Substantiæ, bonorum domesticorum. *Familiaris* enim significat quod ad familiam pertinet, quod est familiæ: undè *familiaria negotia*, *res familiares* dicimus. 7 Vide supra 3, 5, 4. & 3, 6, 1. Idem dicit Sal. Cat. 16, 6. *in Italiâ nullus exercitus: Cn. Pompejus in extremis terris bellum gerebat,* 8 Distrahere, distinere: ut boni duobus simul implicati periculis, cui primum occurri oporteret dubii, minus conjuratis resisterent. 9 Populari, spoliare repositorium pecuniæ publicæ. 10 Præter istos autem socios, quos numerat Florus, *erant complures paulo occultiùs consilii hujus participes nobiles; quos magis dominationis spes hortabatur, quàm inopia aut alia necessitudo.* Sal. Cat. 17, 6. ut nominatim *M. Crassus* eodem loco: item *Cæsar*, Plut. Cæs. cap. 11. 11 A Patribus ortus, vel *Patrum progenies*, ut Livius, vel *nobili genere natus*, ut Sallustius loquitur. 12 Parùm est. Sic supra 3, 21, 24 13 Q. Curius Quæstorius fuit: aleator notissimus: ideòque damnatus est, ut Cicero refert. 14 *M. Porcius Leca* a Sallustio nominatur. Hic ille est, in cujus domo Catilinæ dies exeundi, tùm cæteris manendi conditio, tùm descriptio totam per Urbem cædis atque incendiorum constituta est. Hic quoque postea damnatus est: auctor est Cic. in oratione pro Syllâ.

[1] Syllæ, [2] Cethegi, [3] Antronii, [4] Vargunteji, atque [5] Longini: quæ familiæ? quæ Senatus [6] insignia? [7] Lentulus quoque cum maximè [8] Prætor: hos om-
4 nes immanissimi facinoris [9] satellites habuit. Additum est [10] pignus conjurationis, [11] sanguis

1 P. Cornelius Sylla, & Servius Cornelius Sylla, filii Servii Cornelii Syllæ. Dion. narrat lib. 35. Cornelium Syllam, patrem eorum, qui conjurarunt, fuisse fratrem L. Syllæ Dictatoris. 2 Cethegus in civilibus hisce dissensionibus urbe ejectus, ad Syllam supplex confugit: inde Syllanas partes secutus est. Hic C. Cethegus temeritate & audacia Catilinam superabat. Plura de hoc leges apud Cic. in orationibus pro Syllâ & in L. Catilinam, Plutarch. in Cic. 3 Hic fuit condiscipulus Ciceronis in pueritia, collega in quæstura. Consul designatus, ambitus judicium tollere ac disturbare voluit: postremò ob conjurationem in exilium abiit. 4 L. Vargunteius Senator cum C, Cornelio equite constituerant cum armatis hominibus nocte, quæ secuta est postridiè Non. Novemb. salutatum *ire* Ciceronem, & eum in suo lectulo confodere: sed Cicero per Fulviam mulierem de dolo, qui parabatur, certior factus, non admisit salutatores tam perniciosos. Sunt & isti posteà damnati lege Lutatia de vi publica. 5 Hic *L. Craßius Longinus sibi procurationem incendendæ urbis depoposcerat*, ut ait Cic. in 3. Invect. in Cat. 6 Ornamenta, homines qui Senatum decorant. 7 P. Cornelius Lentulus Sura consularis: Consul enim fuerat cum Cn. Aufidio Oreste, & prætor iterum, conjurationis per indicia convictus, in carcerem ex Senatus consulto, quod ex Catonis severiore sententia factum est, cum Cethego, Statilio, Cæpario, Gabinio conjectus est, atque de iis supplicium, gulæ laqueo fracta, in Tulliano sumptum est. 8 *Prætor* dictus est, quasi *Præitor*, à *præeundo*, quòd populo *præiret* jure & exercitu: & sic Consules primum *Prætores* appellati fuêre. Post autem cum Consules ab Urbe bellorum finitimorum gratia evocarentur, neque esset, qui in civitate jus reddere posset, factum est, ut Prætor quoque crearetur, qui jus in Urbe diceret, qui propterea *Prætor Urbanus* appellatus est. Post aliquot annos non sufficiente eo Prætore, quod multa turba peregrinorum ad jus petendum in Urbem veniret, creatus est & alius *Prætor*, is *Peregrinus* appellatus est, quia inter *peregrinos* jus dicebat. Ubi verò designati erant, ex Senatus consulto suas jurisdictiones, Urbanam & Peregrinam sortiebantur, quamque sorte adepti erant, eam exercebant. Munus dicendi juris tribus hisce continebatur verbis, *Do*, *Dico*, *Addico*: *Do*, scilicet agendi potestatem; *Dico*, scilicet jus: *Addico*, hoc est, adjudico rem, de qua agitur. Vide quæ nos ad Sal. p. 77. a. & b. 9 Ministros. Sic suprà 3, 16, 4. 10 Certitudo, securitas. *Pignus* enim dicitur omne illud, quod rem aut causam securam facit, ut suprà diximus. 11 Recenset hoc Sal. Cat. cap. 22. Catilina pateris infudit vinum sanguine humano permixtum: deinde circumtulit, ut omnes id libarent, hac execratione, ut ita omnium sanguis hauriri posset, nisi, quod promiserant, fecissent, uti sanguinem illius hominis hausissent. Mos hic sanguine sanciendi fœdera & amicitias à Scythis: *apud quos cùm amicitiarum fœdus initur, ac jus jurandum maximum fit, sc. & victuros eos, pariter, & mortem oppetituros, si opus sit, alterum pro altero: sibi digitos incidunt, & sanguinem in calicem distillant, summisque intinctis gladiis, ambo pariter admoventes labra: nec quicquam deinde est, quod poßit eos dirimere.* Plutarch. in Cic.

[1] humanus : quem [2] circumlatum [3] pateris [4] bibêre : summum [5] nefas ; nisi [6] ampliùs esset, propter quod
5 biberunt. [7] Actum erat de pulcherrimo imperio, nisi illa conjuratio in [8] Ciceronem & [9] Antonium Consules incidisset : quorum [10] alter industria rem patefecit, [11] al-
6 ter [12] manu oppressit. Tanti sceleris indicium [13] per Fulviam [14] emersit, vilissimum scortum, sed [15] parrici-
7 dii innocens. Tum Consul [16] habito Senatu, in præsentem reum Cicero [17] peroravit : sed non ampliùs profectum, quàm ut hostis evaderet, seque, palam [18] pro-

1 Id est, *humani corporis*, ut ait Sal. Cæsum enim puerum, memorat Dio, superque ejus viscera juramentum conceptum. Ut autem fœdera Romani jungebant cæsa porca, non sine execratione; ita Græci tauro, capro, aut ariete. 2 Circum gestatum. 3 Poculis latis, & patentibus, 4 Ut plus posset execratio : sic apud Maronem Dido, cum Æneæ imprecata esset, adjungit tandem : *Hæc precor, hanc vocem extremam cum sanguine fundo.* 5 Scelus, facinus. 6 Majus. 7 Actum fuisset, id est, periisset pulcherrimum imperium. 8 Ob id factum Cicero *Pater patriæ* à Catone Uticensi primum appellatus est. Plin. 7, 30. Plutarch. Cic. cap. 31. Iuv. 8, 224. Lucan. 7, 62. 9 Hic tamen parum ad opprimendum Catilinam contulisse legitur : imò pactione provinciæ vix persuasum à Cicerone, ut cum Rep. sentiret; nec ipsum adeò pugnasse in hostes, sed bellum id per Petrejum legatum suum confecisse. Hæc ex Cicerone passim, & Sallustio, 10 Præmium enim & impunitatem etiam meditati facinoris sociis, si resipiscere vellent ac conscios indicare, promisit Cicero. Pertinet huc quod idem Cicero dixit Off. 1, 22. *Parvi sunt foris arma, nisi sit consilium domi.* 11 Antonius. 12 Vi, bello, armis. 13 Ut pleraque per hunc sexum, plenum rimarum : & inter rariora numerandum, quod de Leænâ scribit Plutarch. de Garrulitate; de Porciâ, M. Bruti conjuge, idem in vitâ Bruti. 14 Detectum est. 15 Cædis Senatus, Consulumque, imò ipsius patriæ subversionis, quæ omnia peracturus erat Catilina. 15 Convocato Senatu 6. Idus Novembris in Iovis Statoris ædem, ut de Republica consultarent. 17 Orationem habuit. Exstant enim quatuor Orationes Invectivæ Ciceronis in Catilinam. In prima Catilinam ex Urbe egredi jubet : in secunda gratulatur populo & Reipublicæ, quod Catilina ex urbe sit profectus : in tertia exponit, quid in Senatu actum sit : in quarta de duabus contrariis sententiis Cæsaris & Catonis ita disputat, ut non obscurè in severiorem inclinet, 18 Cum professus esset. Malim hîc legere, *professus* : ut sit sensus, hoc ipso sese hostem professum esse, cum diceret, *incendium suum* restincturum ruina.

fesso, [1] *incendium suum restincturum ruinâ* minaretur. Et
8 [2] ille quidem ad præparatum à [3] Manlio in Etruria exercitum proficiscitur, [4] signa illaturus urbi. Lentulus [5] destinatum familiæ suæ [6] Sibyllinis versibus [7] regnum [8] sibi vaticinans, ad præstitutum à Catilinâ diem, urbe totâ
9 viros, faces, tela disponit. Nec [9] civili conspiratione contentus, legatis [10] Allobrogum, [11] qui tùm fortè aderant, in arma [12] sollicitatis, iisset ultra Alpes

1 Furorem suum, incommodum, inflammationem ex injuria ortam deleturum exitio atque damno Senatus vel Urbis minaretur. Q. d. se Senatores omnes perditurum, & hoc pacto odium, quod in se conceperant, restincturum. Est Metaphora petita ab incendio in civitate aliquâ exorto: ubi incendium unius domus est causa ruinæ alterius: ideòque ne viciniæ incendantur ædes, præcipites in ruinam trahi solent. Undè eleganter Horat. *Tùm tua res agitur, paries cùm proximus ardet.* Eadem Sal. Cat. 31, 10. Cic. pro Murænâ cap. 25. Val. Max. 9, 11, 3. Vox inhumana; qualis illius fuit, quæ senario reddita in proverbium abiit: Ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί, id est, *Terra ignibus, me misceatur mortuo.* Detestatur graviter Cic. 3. de Fin. & Sen. lib. 2. de Clem. cap. 2. Nero adhùc in deterius vertit, cùm diceret, ἐμοῦ δ᾽ ζῶντος, id est, *me vivente.* Atque ita fecit Phaëton iste orbis terræ, ut eum nominat Plinius. Non absimile illud Damonis apud Virgilium in Pharmaceutriâ: *omnia vel medium fiant mare; vivite sylvæ.* Idem animus Mithridati suprà 3, 5, 21. 2 Catilina. 3 Duce exercitus Catilinarii. 4 Exercitum admoturus. 5 Addictum. 6 Sibyllinis libris. Sal. Cat. 47, 4. *Sibyllinus* dicitur, quod est Sibyllæ, vel quod à Sibyllâ factum est. Hinc *libri Sibyllini* dicti sunt: de quorum origine, vide quæ nos ad Sal. pag. 148. a, & b. Appellantur autem *libri Sibyllini*, non quia fuerunt unius Sibyllæ, sed quod omnes fœminæ vates *Sibyllæ* sunt à veteribus nuncupatæ, à consiliis Deorum denunciandis sic dictæ: Σιὺς enim *Deos* vocant Æoles, non Θεὺς, & consilium non βυλὴν, sed βιλὴν appellant. 7 Imperium Romanum. 8 Sal. Cat. ibid dicebat *ex libris Sibyllinis, regnum Romæ tribus Corneliis portendi: Cinnam atque Syllam anteà; se tertium esse, cui fatum foret urbis potiri.* Idem refert Cic. in 3. Orat. in Cat. 9 Conjuratione cum civibus tantum initâ. 10 Populorum Galliæ juxta Rhodanum fluvium, victoria Fabii, & Catilinæ conjuratione notorum. 11 Plutarch. in Cic. *Forte, inquit, tùm Romæ erant duo legati Allobrogum, quæ gens tunc maximè affligebatur, Romanorumque dominationem ægrè tolerabat. Hos Lentulus existimans utiles sibi fore ad concitandam Galliam, conjurationis socios efficit, literasque eis ad Senatum Allobrogicum & Catilinam dedit, libertatem illi promittens, hunc hortans, ut servis libertate donatis, statim Romam peteret.* 12 Allectis, impulsis.

[1] furor, nisi [2] alterâ proditione Vulturcii, [3] Prætoris litte-
teræ tenerentur. Statim Ciceronis [4] imperio injecta est
10 barbaris manus. Palam Prætor in Senatu convincitur.
De supplicio agentibus, [5] Cæsar parcendum [6] dignitati;
[7] Cato [8] animadvertendum [9] pro scelere censebat.
[10] Quam sententiam secutis omnibus, in [11] carcere
[12] parricidæ [13] strangulantur. Quamvis parte conjuratio-
nis oppressâ, tamen ab incepto Catilina non destitit: sed
[15] infestis ab Etruriâ signis patriam petens, obvio Anto-
11 nii exercitu [16] opprimitur. Quàm atrociter dimicatum
sit, exitus docuit: nemo hostium bello superfuit: [17] quem
quis [18] in pugnando [19] ceperat locum, eum, amissâ
12 [20] anima, [21] corpore tegebat. Catilina [22] longè à [23] suis
inter hostium cadavera [24] repertus est; [25] pulcherrima
morte, si pro patria sic concidisset.

1 Catilinæ. 2 Prius enim patriæ proditor erat, conjurando cum hostibus ejus; mox ipsorum, cum quibus conjuraverat. An *altera proditio* dicitur, quia prior fuerat à Fulvia. 3 Lentuli. 4 Iussu. 5 Is tùm erat, ut ostendit Suetonius, Prætor designatus: quare Cic. Ep. ad Attic. l. 12. ait eum loco prætorio sententiam dixisse. Cæsaris & Catonis contrariæ orationes extant in Sallustii Catilinaria, c. 51. & 52. 6 Majestati. 7 Hic fuit M. Porcius Cato, qui posteà *Uticensis* dictus est; erat tum designatus tribunus plebis, ut ostendit Cic. pro Sextio: sed antè Catonem Cicero orationem habuit, quæ est quarta in Catilinam. 8 Puniendum. 9 Secundum, juxta scelus. 10 Catonis. 11 Loco maleficorum, nempè Tulliano: à Tullo Hostilio exstructo, undè & nomen accepit. Est enim *carcer* locus, in quo servantur malefici à *coërcendo* dictus, ut docet Varro; quod vincti in eo custoditi prohibeantur exire. Undè & in circo, ex quo equi emittebantur ad cursum, *carceres* sunt appellati, quod *coërceantur* equi, ne indè exeant, antequam magistratus signum miserit. Virg. *Ut cùm* carceribus *sese effudêre quadrigæ, Addunt se in spatia.* 12 Conjuratores adversùs patriam, nempè Lentulus, Cethegus, Statilius, Gabinius & Ceparius. 13 Suffocantur, laqueo gula frangitur. Hæc strangulatio solebat semper fieri in Tulliano: præcipitatio verò ex Robore, quæ erat altera pars carceris. 14 Obrutâ, exstinctâ. 15 Nocivis, adversis. *infesta* enim *signa* dicuntur, quæ ab hostibus irruentibus inferuntur. 16 Interficitur. 17 Totidem verbis Sal. in Cat. cap. 61. 18 Dum pugnaret in prœlio. 19 Occupaverat. 20 Vita. 21 Sic Iustin. 9, 3, 10. *quippe adversis vulneribus, omnes loca, quæ tuenda à ducibus acceperant, morientes corporibus texerunt.* Et Lucan. 6, 132. *jacuere peremti Debuerant quo stare loco.* 22 Procul. 23 Militibus. 24 Inventus est. 25 Quæ strenuè pugnantibus obvenit, eadem appellatur *dignâ viris*, supra 3, 20, 14.

CAP. II.

[1] Bellum Cæsaris & Pompeji.

1 JAm pænè toto orbe [2] pacato, majus erat imperium Romanum, quam ut ullis externis viribus extingui posset.
2 Itaque [3] invidens fortuna principi gentium populo, ipsum illum in exitium suum [4] armavit: ac Mariana quidem Cinnanaque rabies, intra Urbem [5] præluserat, quasi [6] experiretur. Syllana tempestas latius, intra Italiam tamen, de-
3 tonuerat. Cæsaris furor atque Pompeji Urbem, Italiam, gentes, nationes, [7] totum denique, qua [8] patebat, imperium, [9] quodam quasi diluvio & inflammatione [10] corri-
4 puit: adeò ut non rectè tantum *civile* dicatur, ac ne *sociale* quidem; sed nec [11] *externum*: sed potiùs *commune quoddam*

1 Bellum civile inter Cæsarem & Pompejum scribunt imprimis Cæsar ipse tribus libris. Ep. Liv. 102, & seqq. Plutarch. in Cæsare & Pompejo. Eutrop. 6. Val. Max. 1, 5, 6. 1, 6, 12. & 14. 4, 5, 5. & 6. 4, 6, 4. 5, 1, 10. Lucanus. Plin. 7, 25. & 26. Cæsar, Pompejus. Crassus coïtione sibi dominationem confirmabant, Crasso à Parthis cæso, Pompeji & Cæsaris necessitudine ob Iuliæ mortem abrupta, cum Cæsar priorem, Pompejus parem non ferret, civilibus armis cum totius orbis & Urbis calamitate socer & gener contendunt. Pompejus in Ægyptum fugiens perfidissimi regis inconstantia interfectus est. Cæsar victis inimicis, Rempublicam occupat, & invidia affectati regni, optimatium conspiratione, post triennium in Senatu 23. vulneribus confossus est. 2 Subacto, domito à Romanis. Hoc sensu *Pacare sylvas.* Horat. Ep. 1, 2, 45. 3 Adde suprà 1, 13, 1. 4 In arma concitavit. 5 Pugnam præmeditata erat. Cum hoc loco confer quod scripsit suprà 3, 21, 3. 6 Tentaret vires. 7 Undè Cic. 2. Ep. Fam. 15. *Nulla est acerbitas, quæ non omnibus hac orbis terrarum perturbatione impendere videatur.* Prævidit idem 6. ad Att. 9. & 7. ad Att. 1. *Videre mihi videor tantam dimicationem, quanta nunquam fuit,* &c. 8 Extendebatur, porrigebatur. Sic Iustin. 2, 2, 2. de Scythia: *Multùm in longitudinem & latitudinem patet.* Et 42, 2, 9. *Siquidem Armenia à Cappadocia usque mare Caspium undecies centum millia patet.* Suet. Tib. 16, 4. *toto Illyrico, quod inter Italiam, regnumque Noricum & Thraciam, & Macedoniam, interque Danubium flumen, & sinum maris Adriatici patet, perdomito & in ditionem redacto.* Et sic *patescere* apud Tac. H. 2, 81, 4. 9. Videtur Floro in animo fuisse locus Senecæ lib. 3. Nat. Quæst. cap. 1. *Philippus, Alexander, cæterique exitio gentium clari, non minores fuêre pestes mortalium, quàm inundatio, quâ planum omne perfusum est; quàm conflagratio, quâ magna pars animantium exaruit.* 10 Cepit, rapuit. 11 Alias hostile dicit.

5 *ex omnibus*, *&* [1] *plus quàm bellum.* Quippe ſi duces ejus inſpicias; totus Senatus [2] in partibus: ſi exercitus; hinc undecim legiones, indè decem & octo, [3] flos omnis & [4] robur Italici ſanguinis; ſi auxilia ſociorum; hinc [5] Gallici Germanique delectus: indè [6] Dejotarus, Ariobarzanes, Tarchondimotus, [7] Cothus, omne Thraciæ Cappadociæque, Ciliciæ, Macedoniæ, Græciæ, Ætoliæ, totiuſque
6 [8] robur Orientis: ſi moram belli; [9] quatuor anni, & pro clade rerum breve tempus: & locum & ſpacium, ubi [10] commiſſum eſt; intra Italiam: indè ſe in Galliam Hiſpaniamque [11] deflexit: reverſumque ab occaſu, totis viribus in Epiro Theſſaliaque conſedit: hinc in Ægyptum ſubitò tranſiliit: indè reſpexit Aſiam: indè Africæ [12] incubuit: poſtremò in Hiſpaniam [13] regnavit,
7 & ibi [14] aliquando defecit. Sed non & odia partium [15] finita cum bello. Non enim prius quievêre, quàm in Urbe ipſa, medio Senatu, eorum, qui victi erant,
8 odia victoris ſeſe cæde ſatiarent. [16] Cauſa tantæ calamitatis eadem quæ omnium, [17] nimia felicitas. Siquidem

1 Id eſt, quod non ſatis exprimi poteſt hoc nomine. Sic Luc. 7, 639. *Plus eſt quàm vita ſaluſque.* Reſpexiſſe videtur Florus Lucanum primo Pharſal, qui *plus quàm civilia bella* ſe canere dicit. 2 Scilicet *eſt*, id eſt, favet partium alterutri, eſt ab altera partium. Sic ſuprà 3, 5, 23. 3, 14, 4. 4, 1, 5. Hoc vel imprimis cauſam Pompeji favorabilem reddidit, quod penè totus Senatus, quem *pulcherrimum Reipublicæ prætextum* ideò nominat Sen. Ep. 17. ejus partes ſequeretur. Sic enim factum, ut ab ipſius partibus Reſpublica, à Cæſaris, hoſtes Reipublicæ viderentur. 3 Excellentiſſimi. 4 Fortiſſimi. 5 Milites ipſi ex Gallicis Germaniſque delectibus. 6 Gallogræcus. 7 Thrax. 8 Fortiſſimi. 9 Confer ſuprà 2, 15, 1. 10 Non tantùm inceptum, ſed etiam duravit. 11 Avertit. 12 *Incumbere* hoc loco de bello, quaſi mole aliqua dicitur. 13 Revolutum eſt, quaſi in orbem rediit. Al. *remigravit.* 14 Tandem deſiit, finitum eſt. 15 Sublata, deleta. 16 Has cauſas eleganter canit Lucan. 1, 7. *Fert animus cauſas tantarum exprimere rerum*, &c. Unde has aſſignat Lucanus cauſas: Fatum ipſum: nimiam Rom. potentiam: diſcordem concordiam Pompeji, Craſſi & Cæſaris: Craſſi & Iuliæ mortem: ducum ipſorum ſuperbiam, & tandem publica Romæ paſſim vitia. Lege Cæſarem, Appianum, Suetonium, Plutarchum. *Pulchris ſtare diu Parcarum lege negatur, Magna repentè ruunt, ſumma cadunt ſubitò*: Claud. Epigram. Lucan. 1, 71. *ſummiſque negatum Stare diu.* 17 Adde ſuprà 3, 12, 7. Eodem planè modo Sen. Ep. 91. *Cladis cauſas, & alia deficiunt, nimia ſibi felicitas invenit.*

Quincto Metello, Lucio Afranio consulibus, cùm Ro-
mana majestas toto orbe polleret, recentesque victorias,
Ponticos & Armenios [1] triumphos in [2] Pompejanis thea-
tris Roma [3] cantaret: nimia Pompeji potentia apud otio-
9 sos, ut solet, cives [4] movit invidiam. Metellus ob [5] im-
minutum Cretæ triumphum: Cato [6] adversus potentes
semper obliquus, [7] detrectare Pompejum, [8] actisque ejus
obstrepere. [9] Hinc dolor [10] transversum egit: & ad
10 [11] præsidia [12] dignitati paranda impulit. Fortè tunc Cras-
sus genere, divitiis, dignitate florebat: vellet tamen
[13] auctiores opes: Cajus Cæsar eloquentia, & [14] spiritu,
ecce jam consulatu [15] allevabatur: Pompejus tamen su-
11 per [16] utrumque eminebat. Sic igitur Cæsare [17] dignita-
tem comparare, Crasso augere, Pompejo retinere cu-
pientibus, omnibusque pariter potentiæ cupidis, de [18] in-
12 vadenda Republica facile convenit. Ergo cùm mutuis vi-
ribus in suum quisque decus niteretur, Galliam Cæsar in-
vadit, [19] Crassus Asiam, Pompejus Hispaniam; [20] tres
maximos exercitus: & jam sic [21] orbis imperium socie-
13 tate [22] trium principum occupatur. Decem annos
[23] traxit ista dominatio. Exindè, quoniam [24] mutuo
metu tenebantur, Crassi morte apud Parthos, & morte

1 Victorias. 2 Loquitur figuratè. Novimus enim *unum* saltem *Pompeji theatrum.* 3 An alludit ad *Musica* illa *spectacula*, quæ Pompejus exhibuit? Malim referre ad solennem acclamandi ritum. 4 Invidia potentiæ comes. Sal. Cat. 6, 4. coalescente re Romanâ, *sicuti pleraque mortalium habentur, invidia ex opulentiâ orta est.* 5 *Minutum: quippe ornamentum triumphi ejus captivos Pompejus subduxerat.* Vellej. 2, 4. Maximum enim triumphorum decus erant imperatores hostium supra 3, 16, 26. 6 Potentibus semper iniquus. 7 Vituperare. Sal. *Adversæ res etiam bonos* detrectant. 8 Acta Pompeji sugillabat, eorumque rescissionem suadebat. 9 Al. *hic.* 10 Aliò Pompejum impulit. 11 Auxilia, subsidia. 12 Honoribus, majestati suæ. 13 Ampliores. 14 Magno animo. Sic supra 2, 6, 31. 3, 10, 20. 15 Nitebatur, fretus erat, sublevabatur. 16 Crassum & Cæsarem. 17 Honores, majestatem acquirere. 18 Vi aut fraude occupanda. 19 M. Licinius Crassus. 20 Al. *Hispaniam, tres maximi exercitus.* 21 Romani. 22 Pompeji, Cæsaris & Crassi. 23 Duravit. 24 Thucydides 3, 2. *Tutissimas reddit societates mutuus metus; quippe qui eam violare cupit, dùm ambigit, an superior esse possit, absterretur.*

1 Juliæ,

[1] Juliæ, Cæsaris filiæ, quæ nupta Pompejo, generi soceri-
que concordiam matrimonii fœdere [2] tenebat, statim
14 [3] æmulatio erupit. [4] Jam Pompejo suspectæ Cæsaris
[5] opes, & Cæsari Pompejana [6] dignitas gravis. [7] Nec hic
ferebat parem, [8] nec ille superiorem. Nefas! sic de prin-
cipatu laborabant, tanquam duos [9] tanti imperii fortuna
15 non caperet. Ergo Lentulo Marcelloque Consulibus,
rupta prima [10] conjurationis fide, de successione Cæsaris
[11] Senatus, id est, Pompejus, agitabat: nec ille abnue-
16 bat, [12] si ratio sui proximis comitiis haberetur. Consula-
tus [13] absenti, quem [14] decem Tribuni plebis, favente
Pompejo, nuper [15] decreverant, tùm dissimulante [16] eo-
dem negabatur: [17] *Veniret, & peteret* [18] *majorum more.*
17 Ille contrà flagitare decreta: ac *nisi in fide permanerent,*

1 Quæ pudore quodam continebat eorum animos, ne socer & gener scelestis armis colliderentur. Vellej. 2, 47. *Malè cohærentis inter Cn. Pompejum & C. Cæsarem concordiæ pignus, Julia uxor Magni decessit.* Adde Lucan. 1, 111. & Val. Max. 4 6, 4. 2 Continebat, custodiebat. 3 Invidia. 4 De Pompeji livore in Cæsarem ita Lucan. 1, 120. *Stimulos dedit æmula virtus. Tu, nova ne veteres obscurent acta triumphos, & victis cedat piratica laurea Gallis, Magne, times.* 5 Potentia, vires. Sic suprà 2, 18, 1. & Iustinus multis in locis. 6 Majestas molesta. 7 Nec Pompejus patiebatur æqualem. Lucan. 1, 125. *Nec quenquam jam ferre potest Cæsar-ve priorem, Pompejus-ve parem.* Queritur & ipse Cæsar belli civilis 1, 4. *Pompejus neminem dignitate secum exæquari volebat.* 8 Nec Cæsar potentiorem. Hunc animum suum ipse Cæsar detexit apud Plutarch. Apopth. cap 43. nam *oppidulum in Alpibus transiens nullius nominis, amicis dubitantibus, an ibi quoque tumultus & contentiones essent de principatu? Mallem, inquit, hîc primus esse, quàm Romæ secundus.* 9 Totidem fere verbis sententiam hanc expressit Lucan. 1, 110. *Quæ mare, quæ terras, quæ totum possidet orbem, Non cepit fortuna duos.* 10 Factionis. 11 Notissimum est, Pompejum ad arbitrium Senatum ductasse, & Senatum in partibus Pompeji fuisse. Al *Senatus, idemque Pompejus.* 12 Si liceret sibi proximis congregationibus populi ad creandos consules nomen suum profiteri, & honores petere. 13 Cæsari. Quod alias non licebat. 14 Lege Cic. ad Attic. 7, 3. & 8, 3. 15 Assignaverant, attribuerant, detulerant. 16 Pompejo, 17 Hostilitas nimis manifesta, exigere id à Principe civitatis, quod in cæteris non attendebatur. Quantus enim eorum numerus, qui Consules creati sunt absentes? Longè prudentiores illi, qui, ne potentiores offendant, statuunt, aliquid *generaliter & in omnes*; quod fecerunt illi Carthaginenses apud Iustin. 21, 4, 5. 18 Majorum institutis, legibus. More majorum præsentes & privati tantum in Urbe nomen suum professi petebant magistratum: fuisset itaque Cæsari dimittendus exercitus, ipseque inimicorum suorum ludibrio obnoxius, ut privatus coactus fuisset primi consulatus sui & administrati in Galliâ imperii reddere rationem.

1 non

[1] *non ſe remittere exercitum.* Ergo ut in hoſtem decernitur.
18 His Cæſar agitatus, ſtatuit præmia armorum armis defendere. [2] Prima civilis belli harena, Italia fuit; cujus arces [3] levibus præſidiis Pompejus [4] inſederat: ſed omnia
19 ſubito Cæſaris impetu oppreſſa ſunt. Prima [5] Arimino [6] ſigna cecinerunt: tùm pulſus Etruria Libo, [7] Umbria Thermus, [8] Domitius [9] Corfinio. Et [10] peractum erat bellum ſinè ſanguine, ſi Pompejum Brundiſii opprimere potuiſſet: & ceperat: ſed [11] ille per obſeſſi clauſtra por-
20 tus nocturna fuga evaſit. [12] Turpe dictu! modò princeps patrum, pacis bellique moderator, per triumpha-
21 tum à ſe mare, lacera & pænè inermi nave fugiebat. Nec Pompejum ab Italia, quam Senatus ab Urbe, fugatur prior: quam pænè vacuam metu Cæſar ingreſſus, [13] Conſulem ſe ipſe facit. [14] Ærarium quoque ſanctum; quia tardiùs aperiebant Tribuni, juſſit [15] effringi: [16] cenſumque & [17] patrimonium populi Romani antè [18] rapuit,
22 quàm imperium. Pulſo fugatoque Pompejo maluit prius

1 Non ſe dimittere, ſed detinere. Al. *dimiſſurum.* 2 Primus locus, ubi commiſſum fuit civile bellum. 3 Infirmis. 4 Occupaverat, obſederat. 5 Civitate Italiæ, etiam Galliæ Aquitaniæ provinciæ. 6 Cantu tubarum aut cornuum ſigna erecta ſunt: quia tubæ & litui, quibus canitur claſſicum, ad ſigna erant. Vide ſuprà 2, 6, 60. 7 Expreſſa hæc ſunt ex Lucano 2, 462. Ubi etiam: *juſque ſuum pulſo jam perdidit Umbria Thermo.* 8 Ænobarbus. 9 Oppido in Pelignis. 10 Confectum fuiſſet: frequens iſta temporum enallage. Sic apud Tac. 1, 35, 8. *elatumque* (gladium) deferebat *in pectus, ni proximi prenſam dextram vi attinuiſſent*, & 3, 14, 7. *Populus effigies Piſonis* traxerat *in Gemonias, ni juſſu principis protectæ forent.* Adde infrà, 3, 3, 2. Si mox *ceperat*, id eſt, cepiſſet. 11 Pompejus. 12 Similis hypotypoſis apud Iuſtin. 2, 13, 10. apud Curt. 4, 1, 1. apud Tac. lib. 3. Hiſt. cap. 68. Hic tamen non fortuna, ſed imprudentia Pompeji accuſanda eſt, quam aliquoties notat Cic. ad Atticum, & ipſe Atticus, αἰσχίστως illum & urbem & Italiam reliquiſſe dicentes. 13 Imò poſtea hoc fecit, cùm ex Hiſpania victor Maſſiliam reverteretur. 14 In quo pecunia Gallici belli cauſâ ſervabatur, cum execrationibus publicis eam motum non iri, niſi Gallicum bellum impenderet: hoc Cæſar, fruſtrà obſiſtente Metello trib. pl. effregit, pecuniamque abſtulit, cavillans populum ex religione ſolutum, quia nihil eſſet quod ampliùs de Gallis metueretur, quos ipſe perdomuiſſet. Plutarch. Cæſ. cap. 53. & in apopth. cap. 43. Lucan. 3, 153. 15 Vi quadam & impetu frangi, perfringi. 16 Bona, reditus. Sic elegantiſſimè Plin. 36, 15. *Curio nihil* in cenſu habuit, *præter diſcordiam principum.* Ovid. *dat cenſus honores.* 17 Reditus & pecunias publicas. 18 Vi invaſit.

[1] ordi-

[1] ordinare provincias, quàm ipsum sequi. [2] Siciliam &
23 Sardiniam, annonæ [3] pignora, per legatos [4] habet. Nihil
hostile erat in Gallia: pacem ipse fecerat: sed ad [5] Hispanienses Pompeji exercitus transeunti per eam duci [6] portas claudere ausa Massilia est. [7] Misera, dum cupit pacem, belli metu in bellum incidit: sed quia tutis muris
24 erat, vinci eam sibi jussit absenti. [8] Græcula civitas, [9] non pro mollitie nominis, & vallum [10] rumpere, &
25 incendere machinas ausa, & congredi navibus: sed [11] Brutus, cui mandatum erat bellum, victos terra marique perdomuit. Mox dedentibus sese ablata omnia, præter, quam potiorem omnibus habebant, liberta-
26 tem. [12] Anceps, [13] variumque, [14] & cruentum in Hispania bellum cum [15] legatis Cnæi Pompeji Petrejo

1 Formare provincias, statum illis aliquem imponere. 2 Quam Cato obtinebat. 3 Certitudines. De Siliciæ fertilitate suprà 3, 19, 3. 4 Possidet, retinet. Sic infrà 4, 8, 1. Ita Sal. Cat. 6, 1. Curt. 8, 8, 12. 5 Non quidem Hispanos, sed morantes in Hispaniâ. 6 Ea propter *fide melior, quàm consilio prudentior* vocatur Vellejo 2, 50. 7 Hoc sæpe fit in rebus humanis, ut, dùm aliquod incommodum vitare volunt homines, id sibi attrahant, & vitando fata in ipsa fata incurrant. Quod ostendit Gruterus ad Liv. lib. 6. cap. 16. Rectè verò reprehendit noster Florus hoc factum Massiliensium, sicut & Vellejus lib. 2. cap. 50. quod se interposuerint tam gravi bello. Inferiorum enim est quiescere. Liv. lib. 9. cap. 14. de Papirio: *Signa indè ferre jussit, & copias eduxit; vanissimam increpans gentem, quæ suarum impotens rerum, aliis modum pacis ac belli facere æquum censeret.* 8 Massilia. Per contemptum ita diminuerunt vocem Græci. Sic *Græculum ferrum* suprà 2, 7, 9. Ita *Græculus* est apud Cic. in Pison. cap. 29. Iuven. 6, 185. 9 Nam Græci linguâ, quam viribus, promptiores habebantur. Vide Liv. 8, 23, 9. Ovid. Fast. 3, 102. *Græcia facundum, sed malè fortè genus.* Sic Freinshemius. Malim tamen intelligi Massiliense nomen, ob *mollitiem* infame; quales pleræque *urbes maritimæ*, divites & otiosæ. Hinc T. Arius, qui Massiliam relegavit filium suum, apud Sen. lib. 1. de Clement. cap. 15. dicitur damnasse *exilio delicato*. Apud Plautum in Casinâ, *mores Massilienses* sunt impudici & obscœni. Sed cum contrarium de hac civitate affirment Cicero tum alibi, tum pro L. Flacco, Iustin. lib. 43. cap. 4. quidam per *impudicam Massiliam* intelligere maluerunt non Gallicam istam, sed *Lybicam* seu *Africanam*. Videatur Erasmus in proverbio *Naviges Massiliam*, & *E Massilia venisti*. 10 Cædere. 11 Decius Iunius. 12 Neutro inclinante victoriâ. 13 Incertum. 14 Al. *sed incruentum*; ut dicat anceps quidem fuisse bellum & varium, modò obsessione Cæsare, modò ipso quasi obsesso, (ut pergit dicere) sed non stetisse multo sanguine, cum nulla insignis ibi clades illata vel accepta sit, verum deditione bellum finitum fuerit. 15 Vicariis, *lieutenants*.

& Afranió : quos [1] Ilerdæ caſtra habentes, apud Sicorim amnem obſidêre, & ab oppido intercludere aggreditur.
27 Interim [2] obundatione verni fluminis [3] commeatibus prohibetur : ſic fame caſtra tentata ſunt : [4] obſeſſorque
28 ipſe quaſi obſidebatur: ſed ubi [5] pax fluminis rediit; populationibus & pugnæ campos aperuit : iterùm ferox inſtat: & cedentes ad Celtiberiam conſecutus, aggere & vallo,
29 ac per hæc ſiti ad deditionem compulit. Sic [6] citerior Hiſpania [7] recepta eſt ; nec ulterior [8] moram fecit : [9] quid enim una poſt quinque legiones ? Itaque ultrò cedente Varrone, Gades, fretum, Oceanus, omnia felicitatem
30 Cæſaris ſequebantur. Aliquid tamen adverſus abſentem ducem [10] auſa fortuna eſt circa Illyricum & Africam ; quaſi [11] de induſtriâ proſpera ejus adverſis [12] radiarentur.
31 Quippe cùm [13] fauces Adriatici maris juſſi occupare [14] Dolabella & Antonius ille Illyrico, hic [15] Curictico littore [16] caſtra poſuiſſent ; jam maria latè tenente Pompejo, repentè [17] legatus ejus Octavius & Libo ingentibus
32 copiis claſſicorum circumvenit [18] utrumque. [19] Deditio-

1 Oppidi citerioris Hiſpaniæ. 2 Inundatione, diluvio. Al. *abundatione.* 3 Cibaris, victuariis. *Commeatus* enim ſæpius accipitur pro cibariis ad alimoniam exercitus,, aut Reipublicæ, aut multitudinis, vel etiam privati alicujus pertinentibus. 4 Non abludit illud Iuſtin. 22, 5, 12. *Gloriam certè tam honeſtæ militiæ tantam in omne ævum futuram, ut terminari nullo tempore oblivione poſſit ; ut dicatur eos ſolos mortalium eſſe, qui obſeſſores urbis ſuæ obſederint.* 5 Quies fluminis cum deſiiſſet exundare, & in ſuum alveum redire. Ita Silius *pacem æquoris* dixit, ut Lucretius ipſe lib. 5. *ventorum paces.* Non diſſimili forma Tacit. lib. 12. An. cap. 43. dixit *moleſtiam hyemis*, quâ frumentum navibus potuit ſubvehi. 6 Propior nobis. 7 Occupata, capta eſt. *Recipere* propriè, eſt iterum capere, id eſt, rem ſemel depoſitam, aut traditam rurſus aſſumere. Aliquando ponitur pro accipere, & honoris, vel beneficii, vel humanitatis cauſa admittere. Cic. *Quendam ſuadentem, ut in urbe manerent, Xerxemque* reciperent, *lapidibus obruerunt.* 8 Morata eſt. 9 Nam dementiæ potius, quam virtutis, ſit, ei reſiſtere velle, cui fortiores ceſſerint. Vide ſuprà 1, 19, 2. 10 Mutuatus eſt hæc, ſicut alia multa hoc capite, Florus ex Lucano 4, 402. *Non eadem belli totum fortuna per orbem Conſtitit : in partes aliquid ſed Cæſaris auſa eſt.* Suet. Cæſ. 35, 1. *Omnibus civilibus bellis, nullam cladem, niſi per legatos ſuos, paſſus eſt.* 11 Dedita opera. 12 Radiis diſtinguerentur, 13 Anguſtias. 14 Cæſaris legati. 15 A *Curicta*, quæ in faucibus Adriæ maris ſita eſt. 16 Caſtrametati eſſent. 17 Vicarius, *lieutenant.* 18 Dolabellam & Antonium. 19 Antonius enim cum quindecim cohortibus ſe Octavio dedidit.

nem

nem fames [1] extorsit Antonio. Missæ quoque à Basilo in
auxilium ejus rates, quales inopia navium fecerat, novâ
Pompejanorum arte Cilicum, [2] actis sub mare funibus,
33 captæ quasi per [3] indaginem. Duas tamen æstus [4] expli-
cuit. Una, quæ [5] Opiterginos ferebat, in vadis hæsit,
[6] memorandumque posteris exitum dedit. Quippe vix
mille juvenum [7] manus, [8] circumfusi undique exercitus,
per totum diem tela sustinuit: & cum exitum virtus non
haberet, tamen ne in deditionem veniret, hortante tri-
34 buno Vultejo, [9] mutuis ictibus in se [10] concucurrit. In
Africâ quoque par & virtus & calamitas [11] Curionis fuit:
qui ad recipiendam provinciam missus, pulso fugatoque
Varro jam superbus, subitum [12] Jubæ regis adventum,
equitatumque Maurorum sustinere non potuit. [13] Pate-
bat [14] victo fuga, sed [15] pudor suasit, ut amissum suâ te-
35 meritate exercitum, morte sequeretur. Sed jam [16] debi-
tum par fortunâ [17] flagitante, [18] sedem bello Pompejus
36 Epiron elegerat: nec Cæsar moratur: quippe [19] ordinatis
à tergo omnibus, quamvis hiems media prohiberet tem-
pestate, ad bellum navigavit: [20] positisque ad [21] Oricum
castris, cum pars exercitus, ob inopiam navium cum An-
tonio relicta, Brundisii moram faceret; adeò impatiens

1 Id est, fames eò adegit Antonium, ut deditionem faceret. 2 Al. *jactis*. 3 Venatorium rete. Sic *Cantabri ritu ferarum, quasi* indagine, *debellati*, infrà 4, 12, 48. *quicquid piratarum fuit, quadam* indagine *inclusum & oppressum*, suprà 3, 6, 11. 4 Expedivit, extricavit. 5 Incolas Opitergii, Venetiæ Mediterraneæ oppidi. 6 Memorabilem. 7 Copiæ, globi. 8 Circumdati, circumcincti. 9 Simile occurrit infrà num. 69. 10 Sic *adcucurrit* Tac. H. 3, 22, 6. & Apulejus Metam 1. *decucurrit*. Cæs. de bell. Gal. 2, 19, & 21. *excucurrisset*. Suet. Galbâ 18, 6. *præcucurristi*. 11 C. Scribonii, ducis Cæsariani. 12 Mauritaniæ regis. 13 Cæs. de bel. civ. 2, 24. *Curio nunquam, amisso exercitu, quem à Cæsare fidei suæ commissum acceperit, se in ejus conspectum reversurum, confirmat; atque ita prælians interficitur.* 14 Curioni. 15 Nihil magis vir fortis metuit, quam ignominiosam vitam, adeòque mortem illi anteponit. Vide Freinshem. ad Curt. 5, 3. 21. & ad 7, 2, 38. Iunge exemplum Centenii apud Liv. 25, 19, 14. & Asdrubalis. Liv. 3. lib. 27. 16 Deducta locutio ab athletis aut gladiatoribus, qui ita comparabantur. 17 Poscente. 18 Locum, ubi bellum gereretur. 19 Formatis. 20 Castrametatus. 21 Maritimam Chaoniæ urbem.

erat,

erat, ut ad arcessendos eos, [1] ardente ventis mari, [2] nocte concubiâ, speculatorio navigio, solus ire tentaverit. Extat ad trepidum tanto [3] discrimine [4] guber-
38 natorem vox ipsius: [5] *Quid times? Cæsarem vehis.* [6] Contractis in unum undique copiis, positisque [7] cominus castris, diversa erant [8] ducum consilia. Cæsar [9] pro naturâ ferox, & conficiendæ rei cupidus, ostentare aciem,
39 provocare, lacessere; nunc obsidione [10] castrorum, quæ sedecim millium [11] vallo obduxerat: (sed quid his obesset obsidio, qui patente mari omnibus copiis abun-
40 darent?) nunc [12] expugnatione [13] Dyrrhachii [14] irritâ, (quippe quam vel situs [15] inexpugnabilem faceret:) [16] ad hoc assiduis [17] in eruptionem hostium prœliis; (quo tempore egregia [18] virtus Scævæ [19] centurionis emicuit, [20] cujus in scuto centum atque viginti tela
41 [21] sedêre:) jam verò direptione urbium sociarum, cùm Oricum, & Gomphos, & alia castella Thessaliæ vastaret.
42 Pompejus adversus hæc [22] nectere moras, tergiversari, simul ut hostem interclusum undique inopiâ [23] commea-

1 Turbato, exagitato. Sic *novis moribus* ardet. *Asiâ*, suprà 3, 5, 22. 2 Nocte intempestâ, mediâ: à *concubando*, quòd omnia animalia tùm *cubent* & dormiant. 3 Periculo. 4 *Amiclantem* vocat Lucan. 5, 531. 5 Quod non vehis aliquod vile caput, quod Diis minùs curæ esse videatur: sed Cæsarem, in quem omnium & Deorum & hominum oculi sunt conjecti, quique pluris unus est, quam cæteri omnes, *quem Numina nunquam Destituunt: de quo male tunc fortuna meretur, Cùm post vota venit*, ut est apud Lucan. 5, 58. Appianus ita pronuntiat: *Cæsarem vehis Cæsarisque fortunam*: & mox subjicit: *Multò plus fortunæ sua Cæsarem, quàm consiliis, esse fisum.* 6 Adunatis. 7 Ex propinquo, & quasi conjunctis manibus. 8 Cæsaris & Pompeji. 9 Secundum, juxta. 10 Pompeji. 11 Hæc ratio includendi hostes dicebatur *circumvallare*. 12 Al. *oppugnatione*: mox enim sequitur *inexpugnabilem* 13 Urbis in eâ parte Macedoniæ, quæ mari Adriatico incumbit.. 14 Vanâ. 15 Quod etiam Lucan. 6, 18. arguit, appellans *tutam vel solis turribus urbem*. 16 Prætereà, insuper. 17 In erumpentes hostes. 18 Fortitudo. 19 Cæsaris. 20 Et nihilominùs custodiam portæ commissi castelli retinuit. 21 Inciderunt, pervenerunt. In hoc consilio si persistere potuisset, actum erat de Cæsare. Nihil enim contra veteranos, quos Cæsar ducebat, magis salutare, quàm cunctatio; nihil autem tyronibus, quos Pompejus, tam exitiosum, quàm maturata pugna. 22 Cunctari, morari. 23 Cibariorum, victualium.

tuum

tuum [1] tereret, utque [2] ardentissimi ducis [3] consenesce-
43 ret impetus. [4] Nec diutiùs profuit duci salutare consilium: milites ocium, socii moram, principes ambitum ducis increpabant. Sic [5] præcipitantibus fatis, prœlio [6] sumpta est Thessalia: & [7] Philippicis campis, Urbis, imperii, generis humani [8] fata com-
44 missa sunt. Nunquam ullo loco tantum virium populus Romanus, tantum dignitatis fortuna vidit. Trecenta ampliùs millia hinc vel illinc, præter auxilia
45 Regum, & Senatus. Nunquam imminentis [9] ruinæ manifestiora [10] prodigia: fuga [11] victimarum; [12] exa-

1 Sensim & progressu temporis imminueret, frangeret. Facit hùc simillimus locus suprà 2, 6, 28. *maceravit Annibalem, ut, qui frangi virtute non poterat, morâ comminueretur.* Al. *terreret*, id est, subito metu averteret. 2 Animosissimi, omnia audentis. Sic suprà 1, 8, 2. *quid Romulo ardentius?* Egregium Epitheton. Græci tales διαπύρους appellant, vividos, acres, *ardentes*, & in quibus pectoris ille vigor, quem negotia requirunt. Sic Plin. l. 7. in Cajo Cæsare prædicat *celeritatem ingenii quodam igne volucrem.* 3 Evanesceret, tempore deficeret. Sic suprâ 3, 3, 5. Prudens consilium & sæpiùs usitatum. Vide suprà 2, 6, 28. 4 Certissimus hic est character tyronum, de quo Veget. lib. 8. cap. 12. *Ne confidas satis, si prœlium tyro cupit; inexpertis enim dulcis est pugna: & noveris te oportere differre, si exercitati bellatores metuunt dimicare.* 5 Potestate illa, quæ res humanas inevitabili sorte disposuit, vel urgente (& agendi significatu sumitur; velut *præcipitare mentem* apud Virg. Æn. 2, 3, 16.) vel potiùs in exitium tendente: sicut apud eundem Æn. 2, 8. *nox humida cœlo* Præcipitat, *suadentque cadentia sidera somnos.* Cæs. de bel. civ. 25. *hyems præcipitaverat.* Ovid. Trist. 1, 3, 47. *Jamque moræ spatium nox* præcipitata *negabat.* 6 Electa est. 7 Pharsalicis, qui sunt in Macedonia. 8 Fortuna, quæ fati decreto destinata est. 9 Exitii. 10 Signa insolita sive res insolitæ, quibus ruina portendi credebatur. 11 Hostiarum. Nam cùm altaribus hostias admovisset Pompejus, statim fugam adornarunt. Lucan. *Admotus superis discussâ fugit ab arâ Taurus.* Et hæc quoque inter prodigia habita. Videbantur enim irati Dii, & hostiam aspernantes. Lege Val. Max. 1, 6, 12. Sicut è contra argumentum erat insigniter propitiorum, si semet obtulisset victima. 12 Fœturæ sive multitudo apum, quæ ex alvearibus suis evolaverant. Nam alias transfertur ad quamlibet multitudinem. Sic apud Liv *examina avium.* Just. 25, 2, 8. *Quanquam Gallorum eâ tempestate tantæ fœcunditatis juventus fuit, ut Asiam omnem velut* examine *aliquo implerent. Examen* quoque stylus est in lance, sive statera, qui, quò pondus se vergit, exit. Unde Metaphoricè ponitur pro exacto judicio. De hoc prodigio Lucan. *Nec non innumero cooperta examine signa.* Quod prodigium significabat multitudinem nocituram esse Pompejo. Undè Vegetius de re militari: *Nil magis obfuit Pompejo, quam exercitus numerosi copia: quod etiam sensisse fertur. Dixit enim, nihil aliud portendere apes, quàm numerosam militum copiam.* Hoc sæpiùs prodigii loco annotatum est; suprà 2, 6, 14. Existimabant autem veteres per hoc *discrimen magnum portendi, conjecturâ videlicet tali, quòd hæ volucres post compositas sedes, opesque congestas, fumo pelluntur & turbulento sonitu cymbalorum.* Ammianus 18, 6.

mina in signis; [1] interdiu tenebræ; [2] dux ipse & [3] nocturnâ imagine, theatri sui audiens plausum, in modum planctus circumsonare; & manè cum [4] pullo (nefas!) apud
46 [5] principia conspectus. Nunquam acrior neque alacrior exercitus Cæsaris fuit: indè [6] classica prius, indè tela. Annotatum quoque [7] committentis aciem [8] Crastini [9] pilum: qui mox adacto in os gladio, sic inter cadavera repertus, [10] libidinem ac rabiem, quâ pugnaverat, ipsâ
47 [11] novitate vulneris [12] præferebat. Sed nec minus admirabilior illius exitus [13] belli. Quippe cum Pompejus adeò equitum copia abundaret, ut facilè circumventurus sibi
48 Cæsarem videretur; circumventus ipse est. Nam cum diu [14] æquo Marte contenderent, jussuque Pompeji [15] fusus à [16] cornu [17] erupisset equitatus; repentè hinc

1 Per diem tenebræ. Hoc etiam sæpiùs annotatum inter prodigia, ut apud Liv. 37, 4, 4. *cœlo sereno interdiu obscurata lux est.* & 38, 35, 3. sicut contrà, *nocte interluxisse*, & *inter noctem lux orta*, apud eundem Liv. 29, 14, & 23, 29. 2 Pompejus. 3 Somnio. Hinc *imaginari* pro somniare apud auctores. Somnium hoc Pompejanum refert etiam Plut. Cæs. cap. 61. & Obsequens c. 124: *Ipse Pompejus pridiè pugnæ sibi visus in theatro suo ingenti plausu excipi.* 4 Nigro & funebri colore sc. amiculo. Virg. *Rejice, ne maculis infuscet vellera pullis.* Juv. *Pullati proceres*, id est, atrâ veste induti. Omen illud præcipue infaustum & ferale, præsertim apud Rom. qui pullis non utebantur, nisi in luctu vel reatu. Idem obtigit M. Crasso bello Parthico: huic enim *pullum traditum est paludamentum; cùm in prælium exeuntibus album, aut purpureum dari soleret:* referente Val. Max. 1, 6, 11. 5 Primam aciem, quæ post Velites remanet, eò quod ipsi pugnam reverâ incipiant: nam Velitum præludium magis, quam pugna, esse videbatur. 6 Signa ineundæ pugnæ data. 7 Initium pugnandi facientis. 8 Is cum omnia stipendia implevisset, spontè iterùm militans, animo suo & virtute magnum ad victoriam momentum attulit. Scribit de eo Lucanus: *Dî tibi non mortem, quæ cunctis pœna paratur, Sed sensum post fata tua dent Crastine morti. Cujus torta manu commisit lancea bellum, Primaque Thessaliam Romano sanguine tinxit.* 9 Lancea. Sic Æn. 12, 460. annotatus est *Tolomnius augur, Primus in adversos telum qui torserat hostes.* Al. *dictum* legunt: hoc enim pro omine annotarunt Plut. Pomp. c. 117. & ipse Cæsar de bel. civ. 3, 91. cujus verba, quod & ea Crastini fuisse videntur, adscribam. *Faciam hodiè, imperator, ut aut vivo mihi, aut mortuo gratias agas.* Nam hoc vel præcipuè pertinet ad alacritatem, quàm modò Cæsaris militibus tribuerat auctor. 10 Ardorem. 11 Insolentiâ vulneris, forma non usitata. Sic *Novi generis edictum*, suprà 3. 21, 25. 12 Præ se ferebat, manifestè ostendebat. 13 Prœlii. Sic suprà 1, 18, 8. 14 Neutrò inclinante victoria, & neuter esset superior. 15 Effusus, emissus. 16 Parte, angulo, latere aciei. *Cornua* enim in prœlio dicuntur aciei partes, ab utroque latere prominentes. In exercitu enim est *dextrum* & *sinistrum cornu*, & quod inter utrumque est, dicitur *media acies.* Unde Ter. in Fun. *In medium hùc agmen cum vecti, Donax, tu Simalio in* sinistrum cornu, *tu Sirisce in* dextrum. 17 Eruptionem fecisset,

1 signo

[1] signo dato, Germanorum cohortes tantum in effusos
equites fecêre impetum, ut illi esse pedites, hi venire [2] in
49 equis viderentur. Hanc [3] stragem fugientis equitatus,
[4] levis armaturæ ruina comitata est. Tunc terrore latius
[5] dato, turbantibus invicem copiis, reliqua strages quasi
una manu facta est: [6] nec ulla res magis exitio fuit, quàm
50 ipsa exercitus magnitudo. [7] Multus in eo prœlio Cæsar
fuit, [8] mediusque inter Imperatorem & [9] militem. Voces quoque [10] obequitantis exceptæ, altera cruenta, sed
docta, & ad victoriam efficax, [11] *Miles faciem feri*: altera ad [12] jactationem composita; *Parce civibus*: cum

1 Ineundi prœlii. 2 Insidentes equis. Sic in equis candidis *conspecti Castor & Pollux*, supra 1, 11, 4. Intelligere videtur pedites Germanos, qui inter equites prœliari consueverant. Vide Cæs. de Bel. Gal. lib. 1, & 7. 3 Cladem. 4 Leviter armatorum. 5 Facto. 6 Sen. de vita beata cap. 13. *Non est bonum, quod magnitudine laborat suâ.* Hæc ipsa magnitudo obfuit Carthaginensibus, ut Florus prodidit supra 2, 1, 34. Hæc Xerxi, quod Demaratus Lacedæmonius prædixerat, cujus verba sunt apud Sen. lib. 4. de Benef. cap. 31. *Ipsam illam, quâ sibi placeres, multitudinem, indigestam & gravem, metuendam esse ducenti: immo tica nunquam regi posse; nec diu durare, quicquid regi non potest.* 7 Assiduus, diligens, vehemens, sive ut loquitur Tac. lib. 3. H. cap. 17 *nullum qui constantis ducis, aut fortissimi militis officium omisit.* Ita Ovid. Trist. 4, 10, 128. *in toto* plurimus *orbe legor.* Sal. Jug. 95, 3. *ad vigilias* multus *esse.* & 84, 1. *tùm verò* multus *atque ferox instare.* Cic. Offic. 2, 18. multus *in laudandâ magnificentiâ.* 8 Imperatoris & militum munere fungens. Sic Catilina *strenui militis, & boni Imperatoris officia simul exequebatur.* Sal. Cat. 60, 3. & Vespasianus apud Tac. H. 2, 5, 1. 9 Milites. 10 Circumequitantis Cæsaris. 11 Milites, faciem ferite, id est, fœdate, vulnerate. Nonnulli putant id jussisse Cæsarem, quia in Pompeji exercitu erant juvenes tenelli ac formosi, quasi speraverat illos, veritos ne vultus sui deformarentur, in fugam se conversuros. Verùm alii eò factum id esse putant, ut noti vultus ferro turbarentur, neve quis suis, si agnovisset, parceret, eòque pugnandi ardor senesceret. Quod & Lucanus intellexit, apud quem milites sic Cæsar alloquitur: *Sed dum tela micant, non vos pietatis imago Ulla, nec adversâ spectati fronte parentes Commoveant, vultus gladio turbate verendos.* Alii denique credunt, hanc pugnandi formam in quibuslibet prœliis efficacem esse, cùm hoc modo, dum vitantur vulnera, facies avertatur, eòque motus crescat, & adversariis repercutiendi facultas adimatur: quò pertinet oculorum esse præcipuam homini curam; quos ideò natura quoque diligentissimè muniverit. Ideò Tac. G. 43, 11. *primi in omnibus prœliis oculi vincuntur.* Aliud etiam Cæsaris propositum arguere videtur Lucan. 7, 318. *nec cadere quisquam Hostis terga velit*: q. d. non in fugientes, sed resistentes pugnandum. 12 Gloriationem. Valdè premit famam Cæsaris, tanquam hæc imitamenta clementiæ fuerint, & mera simulatio. Interim negari non potest, in hostes, quamtumvis acerrimos, extitisse clementissimum.

51 ipse [1] sequeretur. [2] Felicem utcunque in malis Pompe-
jum; si eadem ipsum, quæ exercitum ejus, fortuna
[3] traxisset? Superstes [4] dignitatis suæ vixit, ut cum ma-
jore dedecore per Thessalica [5] Tempe equo fugeret, ut
unâ naviculâ [6] Lesbon [7] applicaretur: pulsus [8] Hedris
in deserto Ciliciæ scopulo, fugam in [9] Parthos, Africam,
52 vel Ægyptum [10] agitaret; ut denique in [11] Pelusio lit-
tore, [12] imperio [13] vilissimi regis, consiliis [14] spado-
num, &, ne quid malis desit, [15] Septimii [16] desertoris
sui gladio trucidatus, sub oculis [17] uxoris suæ liberorum-
53 que moreretur. Quis non peractum esse cum Pompejo
crederet bellum? [18] at quin acriùs multò atque vehe-
54 mentius Thessalici [19] incendii cineres recaluêre. Et in
Ægypto quidem adversus Cæsarem sine [20] partibus bel-
55 lum. Quippe cum Ptolomæus, Rex Alexandriæ, [21] sum-
mum civilis belli scelus peregisset, [22] fœdusque amicitiæ
cum Cæsare, medio Pompeji capite sanxisset; ultio-
nem [23] tanti viri Manibus quærente fortuna, causa non
56 defuit. Cleopatra, [24] Regis soror, affusa Cæsaris geni-

1 Persequeretur eos. 2 Hùc pertinet locus Ciceronis de Orat. 3. de L. Crasso, cujus mortem aliquantò maturiorem in summa felicitate ponit. *Non vidit flagrantem bello Italiam, non ardentem invidiâ Senatum, non sceleris nefarii Principes civitatis reos, non luctum filiæ, non exilium generi*, &c. Vide similem locum apud Ovid. Fast. 6, 185. 3 Involvisset, in societatem aut partes suas traduxisset. 4 Existimationis, reputationis. 5 Thessaliæ loca, amne irrigua, cujus ripæ gramine viridi, amœnissimisque vestiuntur arboribus. Undè quælibet loca amœna, nemora præsertim atque aquas habentia, *Tempe* vocamus. 6 Insulam in mari Ægæo, Æolicarum urbium Metropolim. 7 Appelleretur: ut apud Justin. 2, 4, 21. *Igitur cùm Hercules ad littus Amazonum* applicuit, &c. & 2, 2, 2. *Et, cùm colloquendi copiam non haberet, quò* appliciturі erant, &c. 8 Al. *ut pulsus Syedris deserto Ciliciæ scopulo.* 9 Regionem Parthorum. Sic Just. 12, 3, 1. *Hac cùm nunciata* in Parthis *Alexandro essent*, &c. 10 Deliberaret. 11 Pelusii oppidi in extrema Ægypti ora. 12 Jussu. 13 Ptolomæi. 14 Eunuchorum. Pompeji cædem suaserat Theodorus Chius, mercenarius Rhetoricæ magister, Deducitur *spado ἀπὸ τῦ σπᾶν*, id est, à *trahendo*, quia *trahuntur* & debilitantur genitalia, non penitùs tolluntur, sed enervantur quibusdam instrumentis, ut virilia agere non possint. 15 Tribuni militum: de quo Cæsar de Bel. Civ. 3, 104. & Cic. fam. ep. 8, 8, 12. 16 Ex exercitu Pompeji. 17 Corneliæ. 18 Atqui. 19 Belli aut cladis. Eodem simili de incendio utitur suprà 3, 5, 14. 20 Factionibus. *Partes* enim propriè dicuntur unius Reipublicæ, in factiones scissæ, cives. 21 Pompeji necem. 22 Ars pessimorum hominum, calamitatibus aliorum benevolentiam sibi conciliare. 23 Tam clari. 24 Ptolomæi.

bus,

bus, partem regni reposcebat. [1] Aderat puellæ [2] forma, & quæ duplicaretur ex illo, quòd talis passa vide-
57 batur [3] injuriam: [4] odium ipsius Regis, qui Pompeji
cædem, [5] partium fato, non Cæsari, dederat: haud
58 dubie idem in ipsum ausurus, si expedisset. [6] Quam
ubi Cæsar restitui jussit in regnum, statim ab eisdem
percussoribus Pompeji [7] obsessus in regia, quamvis
[8] exigua manu, ingentis exercitus molem mira virtute
59 sustinuit. Ac primum ædificiorum proximorum, atque
[9] navalium [10] incendio, infestorum hostium tela [11] submovit; mox in pæninsulam Pharon [12] subitus evasit:
indè [13] depulsus in maria, mira felicitate ad proximam
classem enatavit: relicto quidem in fluctibus [14] paludamento, seu [15] fato, seu [16] consilio, ut illud ingruen-
60 tibus hostium telis saxisque peteretur. Tandem receptus
à [17] classicis suis, undique simul hostes adortus, debellata perfida gente, [18] justa [19] generi Manibus [20] dedit:

1 Patrocinabatur Cleopatræ, causam illius agebat. Nam *adesse* dicebantur causarum patroni: ut apud Luc. 3, 11, 2. *Pisoni, patronos petenti, M. Lepidus & L. Piso, & Livenejus Regulus* adfuere. Sic *adesse dolori* apud Sen. Ovid. de Arte 3, 531. *jus qui profitebitur*, adsit. 2 Pulchritudo: in qua quantum patrocinii sit, lege Justin. 12, 7, 9. Tac. 11, 51, 6. *Formosa facies muta commendatio est*, ait P. Syrus. Zeno dixit *formam esse vocis florem*. Theophrastus appellavit *silentem fraudem*. Aristoteles, *rem quavis epistolâ efficaciorem*. 3 Injuriam miserationem, & indè favorem conciliare, notat etiam Florus noster infrà 4, 4, 4. *Angustum atate & injuriâ favorabilem*. 4 Al. *tùm*, sive *jam odium*: dicit enim Cleopatræ patrocinio fuisse formam, injuriam, tùm odium Regis. 5 Factionis, alterius dissentientis civitatis membri fortunæ, quæ fati decreto destinata est, id est, qui Pompeji cædem propter fatum partium, non propter Cæsarem fecerat. 6 Cleopatram. 7 Casum hunc, totumque illud bellum luculenter descripsit Cæsar fine Bellorum civilium, & Hirtius. 8 Exiguis copiis, exiguo exercitu. 9 Locorum, in quibus stant, vel fieri solent naves. Virg. *Diripientque rates alii* navalibus. 10 Quo instructissima illa Ptolomæi Philadelphi bibliotheca conflagravit. Cùm enim classis Cæsaris ab hostibus diriperetur, facibus eos submovere coactus est; ideòque in tali rerum statu pretiosa & vilia non distinguntur. Habet enim locum illa excusatio, quam pro se affert Nabarzanes apud Curt. 6, 16. *Nihil est mortalibus spiritu carius; amore ejus ad ultima propulsus, ea magis sum secutus, quæ coëgit necessitas, quàm quæ optabam*. 11 Repulit. 12 Subitò, repente. 13 Al. *delapsus*. 14 Indumento seu veste imperatoriâ. 15 Necessitate. 16 Proposito. 17 Scilicet *militibus*, qui in navibus merent; alias *socii navales* appellantur. 18 Exequias funebres, inferias. *Justa* enim dicuntur exequiæ quæ mortuis impendiuntur, ita dicta quòd *jure* fierent his, qui de nobis viventes benè meriti fuerant. 19 Pompeji. 20 Fecit, celebravit.

quippe & Theodotus [1] magister, [2] auctorque totius
belli, & ne [3] virilia quidem portenta, Pothinus atque
Ganymedes, diversâ per mare & terras fugâ & morte
consumpti. [4] Regis ipsius [5] corpus obrutum limo reper-
61 tum est in aureæ loricæ [6] honore. [7] In Asiâ quoque no-
vus rerum motus à Ponto: planè quasi [8] de industriâ
[9] captante fortunâ hunc Mithridatico regno exitum, ut
à Pompejo [10] pater, à Cæsare [11] filius vinceretur.
62 Rex Pharnaces [12] magis discordiæ nostræ fiduciâ, quàm
virtutis suæ, infesto in Cappadociam [13] agmine rue-
63 bat: sed hunc Cæsar aggressus, [14] uno, &, ut sic di-
xerim, non toto prœlio, obtrivit; [15] more fulminis,
quod uno eodemque momento [16] venit, percussit, ab-
scessit. Nec vana de se prædicatio est Cæsaris; [17] *antè*
64 *victum hostem esse, quàm visum.* Sic cum exteris: at [18] in
Africâ cùm civibus multò atrocius, quàm in [19] Pharsaliâ.

1 Ptolomæi pueri præceptor, id est, qui eum quacunque in re instituebat. Virg. Æn. 5, 669. *nec exanimes possunt retinere* magistri. Fuit autem Samius, arte Rhetor. Plut. Pomp. c. 127. Hunc posteà Brutus cruci affixit. Idem ibid. c. 133. 2 Suasor. Sic supra 1, 9, 1. 3 Eunuchi, qui virilitatem sola facie aut vestitu mentiebantur, virilibus exsectis. *Ambigui mares* vocantur eunuchi Claudiano in Eutrop. 1, 462. *Portenta* verò appellat, id est, homines prodigiosè sceleratos. 4 Ptolomæi. 5 Cadaver. 6 Decore, ornamento. Res alias satis periculosa, ducem, prœlium committentem, in ornamentis suis conspici; tamen & illam utilitatem habet, ut, si quid secùs accidat, ejus cadaver inter cætera possit agnosci & dignè sepeliri. 7 Hanc historiam scribunt Suet. Cæs. c. 35. Plut. Cæs. c. 73. Eutrop. l. 6. c. ult. Epit. Liv. 113. 8 Data opera. Similis observatio in Just. 11, 15, 2. 9 Per illecebras alias-ve artes venante, seu petente. 10 Mithridates. 11 Pharnaces. 12 Hoc vult Suetonius Cæs. 35, 5. cùm inducit Pharnacem *occasione temporum bellantem.* Vide supra 3, 5, 4. 13 Exercitu. 14 Simile supra 1, 7, 11. *uno, ac ne hoc quidem justo prœlio opprimitur,* 15 Instar fulminis. Sic Val. Max. 1, 7, 6. ext. *Dionysium fortuna, vel ut fulmen aliquod, otio ac tranquillitati injecit.* Hoc simili plerique Poëtarum & Oratorum celeritatem repræsentant. 16 Alludit ad titulum illum trium verborum, quem Julius Cæsar Pontico triumpho inter pompæ fercula prætulit, VENI, VIDI, VICI. Suet. in Cæs. 37, 4. Est autem elegans loquendi modus, quo eâdem verborum celeritate res percurritur, qua gesta est. Tale est illud Velleji l. 2. c. 7. *Ego vix crediderim, tam maturè tantam urbem crevisse, floruisse, concidisse, resurrexisse.* Ovid. Fast. 3, 21. *Mars videt hanc, visamque cupit, potiturque cupitâ.* 17 Suet. loco citato ita rem narrat: *Pontico Triumpho inter pompæ fercula trium verborum prætulit titulum, VENI, VIDI, VICI: non acta belli significantem, sicut cæteris, sed celeriter confecti notam.* 18 Bellum in Africa contra cives à Cæsare gestum scribunt Hirtius singulari commentario. Liv. Ep. 113. & 114. Plutarch. Cæs. cap. 74, &c. 19 Regione ad Pharsalum: aut forsan ipsa urbe.

Hùc reliquias partium [1] naufragarum quidam furores æſtus expulerat : nec reliquias diceres, ſed integrum bellum. [2] Sparſæ magis, quàm oppreſſæ vires erant.
65 [3] Auxerat [4] ſacramentum ipſa clades [5] Imperatoris : nec [6] degenerabat ducum ſucceſſio : quippe ſatis [7] amplè ſonabant in Pompejani nominis locum Cato & [8] Scipio. Acceſſit [9] copiis Mauritaniæ Rex Juba, videlicet ut latiùs vinceret Cæſar.
66 Nihil ergo inter Pharſaliam, & Thapſon, niſi quod [10] amplior, eòque acrior Cæſarianorum impetus fuit, indignantium poſt Pompejum creviſſe bellum. Denique, quod aliàs nunquam, antè [11] imperium ducis, [12] ſuâ ſponte ſigna [13] cecinerunt.
67 Strages à Jubâ cœpit : ejus elephanti bellorum rudes, & nuper à ſilva, conſternati ſubito [14] clangore : ſtatim & exercitus [15] in fugam, [16] & duces [17] fortiùs, quàm ut fugerent, [18] non inconſpicua tamen morte omnium. [19] Jam Scipio nave fugiebat : ſed aſſecutus eum hoſtibus,

1 Victarum. 2 Hæc itidem ex Lucano 8, 273. *Sparſit potius Pharſalia noſtras, Quàm ſubvertit, opes.* Ideòque duci ſollicitè curandum, ut victis ſemel hoſtibus acriter inſtet, nec vires eorum denuò coaleſcere patiatur. Et hoc eſt *ſcire victoriâ uti*, quod ignoratum, aut neglectum Annibali, Carthaginem perdidit. 3 Imò ſtimulabat illa libertas, quæ armis Cæſarianis peti videbatur. Nunquam enim facile quieſcunt, qui pro libertate pugnant; quod ipſe Florus noſter dicit ſupra 3, 10, 4. 4 Scilicet *militiæ*, id eſt, neceſſitatem, quâ ad bellum gerendum adigebantur. Sic ſupra 2, 6, 23. 3, 10, 2. 3, 18, 9. 5 Pompeji. 6 A genere Pompeji deflectebat. 7 Amplum & magnum locum habebant. 8 Socer Cnæi Pompeji. 9 Exercitui Pompejano ſeu Catonis & Scipionis. 10 Major. Al. *amplior hic hoſtium exercitus; eòque acrior*, &c. nam hoc arguunt ſequentia : *poſt Pompejum creviſſe bellum.* Aliter iſta comparatio inter Pharſaliam & Thapſon non conſtat. 11 Mandatum. 12 *Dubitante Cæſare, atque militum ſtudio cupiditatique reſiſtente, ſibique, eruptione pugnari, non placere clamitante, & etiam atque etiam aciem ſuſtentante, ſubitò dextro cornu, injuſſu Cæſaris, tubicen à militibus coactus canere cœpit.* Ita Hirtius de bel. Afric. cap. 82. 13 Cantu tubarum erecta ſunt. Vide ſupra 2, 6, 60. 14 Sono tubarum. 15 Scilicet *ſe conjicit.* 16 Q. d. duces fugiſſe quidem, ſed non ut cuperent effugere, verùm ut ſuo arbitratu morerentur. Al. *nec duces fortiùs, quàm ut fugerent* : nam hoc dicit Florus, & exercitum fugiſſe, & duces ipſos; hos autem fugæ fœditatem emendaſſe decoro exitu. 17 Scilicet *egerunt*. Sic ſupra 2, 15, 17. *Quantò* fortiùs *fæmina, & uxor ducis*, ſcilicet *egit?* 18 Non ingloriâ, non ignobili, id eſt, glorioſâ, nobili. 19 Al. *Nam*, ut cohæreat præcedentibus, & reliquis etiam Jubæ, Petrejo, Catoni, poſſit applicari : reſpondet enim præcedenti propoſitioni; *non inconſpicuâ tamen morte omnium.*

gladium per [1] viscera [2] exegit: & *ubi* [3] *esset*, [4] quodam
[5] requirente, [6] respondit hoc ipsum; [7] *Benè se habet*
69 *Imperator.* [8] Juba cùm sese recepisset in [9] regiam,
[10] magnificè epulatus, postero die cum [11] Petrejo,
fugæ comite, [12] super mensas & pocula interficiendum
se ei præbuit: [13] ille & regi suffecit, & sibi: cum interim
[14] semesi in medio cibi, & [15] parentalia fercula
70 regio simul Romanoque sanguine madebant. Cato non
interfuit bello: [16] positisque apud [17] Bagradam castris,
[18] Uticam, velut altera Africæ [19] claustra, servabat.
Sed accepta [20] partium clade, nihil cunctatus, [21] ut
sapiente dignum erat, [22] mortem etiam lætus [23] accivit.
71 Nam postquam filium comitesque ab amplexu dimisit,
in nocte [24] lecto ad lucernam Platonis libro, qui
immortalitatem animæ docet, paululum quievit: tum
circa primam vigiliam stricto gladio revelatum ma-
72 nu pectus semel iterumque percussit. Ausi post hoc

1 Præcordia sua. 2 Egit, adegit. De hujus Scipionis interitu præter alios lege Val. Max. 3, 2, 13. & Sen. ep. 24. 3 Imperator Scipio. 4 Ex Cæsarianis militibus. 5 Interrogante, quærente. 6 Ipse Scipio. 7 Incolumis est & salvus: quia dedecus deditionis morte effugit. 8 Mauritaniæ Rex. 9 Al. *regnum*: nam bellum in provincia gestum erat. 10 Hunc morem animadvertimus supra 1, 18, 12. 11 Duce Pompejano. 12 In mensis & poculis, id est, inter edendum & bibendum. Curt. 7, 4, 7. *debellaturus* super mensa *Alexandrum.* 13 Consentit Liv. Epit. 114. *Petrejus Jubam, seque interemit.* 14 Semi comesti. 15 Missus ciborum ad exequias pertinentes. 16 Cùm castra locasset. 17 Fluvium, qui præter Uticam labitur. 18 Africæ oppidum; ubi Cato sibi mortem conscivit: undè *Uticensis* dictus est. 19 Angustias, per quas in Africam iter est. 20 Sociorum, qui erant factionis suæ. 21 Laudat Florus Catonis αὐτοχειρίαν sive fortitudinem in consciscenda sibi morte, quam, ut Augustinus de Civitate Dei lib. 1. verè & doctè declarat, nemo meritò laudaverit. Non enim penes nos est, animam, quam Deus custodiendam nobis, donec eam evocaverit, dedit, pro libitu ejicere; neque qui se ipsum necat, immunis est homicidii, neque fortitudinis, sed pusillanimitatis est argumentum, ne duriora patiantur, leviora subire. De hoc Cæsar dictare solitus erat, invidisse gloriæ suæ, quod sub ejus esse noluisset imperio; nam is erat Cato, qui nisi liber, & cum dignitate vivere potuisset, quem Uticenses honore sepulturæ decorarunt. 22 De interitu Catonis lege Val. Max. 3, 2, 14. Cic. Off. 1, 31. & Tusc. Quæst. 1, 30. & alibi sæpè Catonem egregiè extollit Lucan. 9, 601. Horat. 2, 1, 24. Hirt. de bello Afric. c. 88. & Plutarch. in Cat. cap. 89, &c. Sæpissimè meminit ejus facti cum eximiis elogiis Seneca. 23 Sibi conscivit. 24 Libros sapientum legisse jam morituros, constat ex historiis.

1 virum

[1] virum medici violare [2] fomentis: ille passus [3] dum
abscederent, [4] rescidit plagas: secutaque [5] vis sanguinis
73 [6] moribundas manus in ipso vulnere reliquit. Quasi non
esset usquam dimicatum, sic [7] arma rursus & [8] partes:
quantòque Africa [9] suprà Thessaliam, tantò Africam
74 superabat [10] Hispania. [11] Plurimum quantum favoris
[12] partibus dabat [13] fraternitas ducum: & pro uno duos
[14] stare Pompejos. Itaque nusquam atrocius, nec tam
75 [15] ancipiti Marte [16] concursum est. Primum in ipso
[17] ostio Oceani Varus [18] Didiusque legati conflixêre;
sed acrius fuit cum ipso mari, quàm inter se navibus
bellum: siquidem velut [19] furorem civium [20] castigaret
76 Oceanus, utramque classem naufragio cecidit. [21] Quinam ille horror, cum eodem tempore fluctus, procellæ, viri, naves, [22] armamenta confligerent? Adde situs ipsius formidinem; [23] vergentia in unum, hinc Hispaniæ, indè Mauritaniæ littora: mare & [24] intestinum, & externum: imminentesque Herculis [25] speculas: cum omnia undique simul prœlio, & tempestate sævi-
77 rent. Mox circa obsidiones urbium utrimque discursum
est: [26] quæ miseræ inter hos atque illos duces societatis
78 Romanæ pœnas dabant. Omnium postrema certaminum
[27] Munda: hîc non [28] pro cætera felicitate, sed anceps,

1 Catonem. 2 Medicamentis vulnerum dolorem mitigantibus: utuntur eo sensu Livius & Tacitus. 3 Donec abscederent. 4 Rursus aperuit jam coalescentia vulnera. Hoc sensu *Vulnera interdùm ipsa curatione rescinduntur.* 5 Multitudo. 6 Morientes, morti vicinas. 7 Bella. 8 Factiones. 9 Superavit Thessaliam, sc. apparatu & crudelitate belli. 10 Bellum hoc scribunt Plut. Cæs. c. 79 Late Hirtius singulari commentario. Appian. de bel. civ. l. 2. Val. Max. 7, 6, 5. 11 Hellenismus, πλεῖστον ὅσον: sic *nimium quantum, mirum quantum, immane quantum,* & similia apud alios usurpata. 12 Factionibus. 13 Nam Cnæus & Sextus Pompejus duces fratres erant. Vivebat igitur Pompejus in filiis. 14 Adesse. 15 Neutrò inclinante victoria. 16 Dimicatum est. 17 Introitu. 18 Legatus Cæsaris. 19 Bellum civile. 20 Cæderet, puniret. Eadem phrasis suprà 3, 10, 17. 21 Quæ-nam illa veneratio cum metu juncta? 22 Navium instrumenta Al. *elementa.* 23 Propè concurrentia. 24 Mediterraneum. Græci τὴν εἴσω θάλασσαν appellant. 25 *Columnas* vocat suprà 1, 6, 18. 26 Vide suprà 3, 22, 8. 27 Oppidum Hispaniæ, apud quod ultimum bellum à Cæsare gestum est. De hac civitate, & bello, ibi à Cæsare gesto, Lucan. 1, 40. *ultima funestâ concurrant prœlia Mundâ.* 28 Secundum, juxta cæteram felicitatem.

& diu [1] triste prœlium : ut planè videretur nescio quid
79 [2] deliberare fortuna. Sanè & ipse ante aciem mœstior
non [3] ex more [4] Cæsar : sive respectu fragilitatis humanæ : sive nimiam prosperorum [5] suspectam habens
continuationem : vel eadem timens, [6] postquam idem
80 esse cœperat, quod Pompejus. Sed in ipso prœlio,
quod nemo unquam meminerat, cùm diu pari Marte
acies [7] nihil aliud quàm occiderent, in medio ardore
pugnantium subitò ingens inter utrosque silentium :
81 quasi [8] convenisset. [9] Novissimè illud inusitatum Cæsaris oculis nefas, post quatuordecim annos probata veteranorum manus gradum retrò [10] dedit : quod etsi
nondum fugerat, apparebat tamen [11] pudore magis,
82 quàm virtute, resistere. Itaque [12] ablegato equo, similis furenti, [13] primam in aciem procurrit. Ibi [14] prensare fugientes, [15] confirmare : per totum denique agmen
83 oculis, manibus, clamore [16] volitare. Dicitur in illa

1 Periculosum. 2 Sic apud Liv. 21, 44, 10. *fortuna dubitat.* 3 Secundum, juxta consuetudinem suam. 4 Cujus alias vigori mirabilique hilaritati milites in rebus dubiis innitebantur. 5 Suspectans, diffidens. Forsan, enim ut cæteri gentiles, metuebat. Nemesin, perpetuam comitem lætarum rerum. 6 Postquam ad idem imperii gloriæque culmen ascenderat, eòque pervenerat, ut jam totius Orientis & Africæ victor esset, ac neminem parem haberet, sicut anteà Pompejus Romanorum haud dubiè clarissimus & potentissimus fuerat, ideòque æquari sibi Cæsarem impatienter ferens, bellum civile excitarat. Et sanè timendi causam habuit; *Maximæ enim cuique fortunæ minimè credendum est*, ait Annibal apud Liv. 30, 30, 19. Sic Alexander *illam ipsam fortunam, quâ aspirante res tam prosperè gesserat, verebatur.* Curt. 3, 8, 10. Quomodo & ejus pater Philippus, rebus ex voto fluentibus, dicitur veneratus fortunam, ut quam minimo incommodo felicitatem istam lueret. Adde supra 3, 12, 7. & 4, 2, 8. 7 Tantùm. 8 Ex pacto complacuisset. Sic supra 2, 14, 1. & infra 4, 7, 14. 9 Ad extremum. 10 Fecit, id est, loco pulsa est, retrocessit, pedem retulit. Id autem timoris erat indicium. 11 Al. *pudorem magis, quàm virtutem, resistere.* 12 Dimisso equo, quo scilicet *exæquato periculo militibus animus amplior esset*, ut ait. Sal. in Cat. cap. 59. 13 In partem illam aciei, quæ proximè hostem est. 14 Comprehendere ut maneant. Vide Val. Max. 3, 2, 19. Est autem hoc orantis maximè, Tac. 2, 31, 2. *Prensare* enim propriè de supplicibus dicitur, & candidatis, cùm magistratum aliquem ambientes, suffragatorum manus prehendunt. Lucan. 7, 574. de eodem Cæsare : *Ipse manu subicit gladios, ac tela ministrat, Promovet ipse acies, impellit terga suorum : Verbere conversa cessantes excitat hasta.* 15 Robur atque animum addere. 16 Discursare.

pertur-

perturbatione & [1] de extremis agitasse secum, & ita [2] manifesto vultu fuisse, quasi [3] occupare manu mortem vellet: [4] nisi cohortes hostium quinque per transversam aciem actæ, quas Labienus periclitantibus castris
84 subsidio miserat, fugæ speciem præbuissent: hoc aut & ipse credidit, aut dux [5] callidus arripuit in occasionem: & quasi [6] in fugientem invectus, simul & [7] suorum erexit animos, & hostes perculit: [8] nam hi dùm se putant vincere, fortiùs sequi; Pompejani dùm fugere
85 credunt suos, fugere cœperunt. Quanta fuerit hostium cædes, ira, rabiesque victoribus, sic æstimari potest: hoc à prœlio profugi cùm se Mundam recepissent, & Cæsar obsideri statim victos imperasset, ex congestis cadaveribus agger [9] effectus est, quæ pilis jaculisque confixa inter se tenebantur: fœdum etiam inter barba-
86 ros! Sed videlicet victoriam desperantibus Pompeji liberis, Cnæum prœlio profugum, crure saucio deserta & [10] avia petentem, Cesonius apud Lauronem oppidum consecutus, pugnantem (adeò nondum desperabat) in-
87 terfecit. Sextum fortuna in Celtiberiam interim abscon-
88 dit: [11] aliisque post Cæsarem bellis reservavit. Cæsar in patriam victor invehitur. Primum [12] de Gallia triumphum transmiserat Rhenus, & Rhodanus, & ex auro captivus Oceanus. Altera [13] laurus Ægyptia: tunc in [14] ferculis [15] Nilus, [16] Arsinoë, & ad [17] simulacrum ignium

1 De nece, de consciscendâ sibi morte deliberasset ut fieri solet in inusitatis. 2 Vultu aperte præ se tulisse. 3 Prævenire, præcipere, priusquam inferatur ab inimicis. Hoc sensu, *Occupare ferrum*, infra 4, 11, 9. *Occupare* enim est prævenire, priorem aliquid facere. Ita Curt. 8, 6, 7. *Cùm aprum telo occupasset, quem Rex ferire destinaverat.* 4 En! quam levis occasio tantæ victoriæ. Sapienter ipse Cæs. l. 1. de bel. civ. *In bello, parvis momentis sapè magni casus intercedunt.* 5 Prudens, solers. 6 Fugientem persecutus. 7 Milites suos animavit. 8 *Bellum plerumque opinione gubernatur*, ut testatur Cic. Philip 5. Nam verba sunt Liv. 34, 12, 3.) *sapè vana pro veris maxime in bello valuere: & credens se aliquid auxilii habere, perindè atque haberet, ipsa fiduciâ & sperando atque audendo servatus est.* Virg. Æn. 5, 31. *Hos successus alit; possunt, quia posse videntur.* 9 Confectus est, exstructus est. Vide Val. Max. 7, 6, 5. Hirt. de bello Hispan. cap. 32. in princ. 10 Loca invia, per quæ iri non potest. 11 Ad alia bella, quæ referuntur infra 4, 8. 12 Ex. 13 Triumphus. 14 Simulacris victarum urbium, fluviorum, montium, &c. quæ ferebantur in triumpho. Sic Suet. Cæs. c. 37. *Ferre* de triumpho semper ferè dicitur apud veteres. 15 Ægypt. fluvius. 16 Ptolomæi filia. 17 Exemplum, similitudinem.

ardens [1] Pharus. Tertius de Pharnace [2] currus, & Ponto.
89 Quartus Jubam & Mauros, [3] & bis subactam ostendebat Hispaniam, Pharsalia, & Tharpsos, & Munda [4] nusquam: & [5] quantò majora erant, de quibus
90 non triumphabat! Hic [6] aliquando finis [7] armis fuit: reliqua pax incruenta: pensatumque clementia bellum. Nemo cæsus [8] imperio [9] præter Afranium: [10] satis ignoverat semel: & Faustum Syllam: didicerat [11] generos timere: [12] filiamque Pompeji cum patruelibus ex Sylla:
91 [13] hìc posteris cavebatur. Itaque non ingratis civibus, omnes unum in principem [14] congesti honores: circa

1 Insula in medio mari. In eâ turris est ingens, in quâ noctu accensæ faces, navigantium cursum regebant. 2 Triumphus: quod curru deaurato triumphator veheretur. Sic infrà 4, 12, 53. 3 Bis à Cæsare Hispaniam ante hanc de Pompeji liberis victoriam esse subactam constat; semel cum Lusitaniam post urbanam præturam vicit, coactus triumphum dimittere, ut præsens consulatum peteret. Iterùm cum Afranium & Petrejum, legatos Pompeji, itidem Varronem exercitibus exuisset. 4 Sc. *visebantur*. Rationem reddit suprà 3, 22, 10. *Victores duces externum id magis, quàm civile bellum, videri voluerunt, ut triumpharent.* 5 Sc. ipsis civibus, ipsis Romanis. Sensus est: Cæsaris triumphum plus honoris habuisse, quod civium clades non ostentarit: quomodo apud Tac. 3, 76, 5. in funere Junæ *præfulgebant Cassius atque Brutus, eò ipso, quòd effigies eorum non visebantur.* 6 Tandem. 7 Bellis. 8 Jussu Cæsaris. 9 Imò *ne hos quidem voluntate ipsius interemptos putant.* Suet. Cæs. cap. 75. 10 Diod. Sic. *Qui ob delicta non resipiscunt, omninò puniendi sunt.* Nihil igitur peccavit Cæsar, si jussit interfici, qui veniam antè imperatam, iteratâ rebellione, corruperant. 11 *Generos Cæsaris* vocat, Pompejum primò generum ipsius Cæsaris, deinde Pompeji ipsius generum Faustum Syllam, qui duxerat filiam generi Cæsaris, & ita erat progener Cæsaris. Vide Suet. Cæs. cap. 27. Neptim enim Cæsar uxorem habebat, filiam Pompeji; ideò vocat *generos* Pompejum & Faustum Syllam. Pompejo filia Cæsaris nupserat, Fausto Syllæ neptis ejusdem Cæsaris. Utrique igitur *generi* dicuntur Cæsaris, quamvis de Sylla minùs propriè, qui potiùs progener esset. 12 In Floro nostro aut verbum (*conservavit*) in contextu prætermissum est, aut diversus abit ab Hirtio, qui Cæsarem *Pompeiæ Fausti Syllæ conjugi, ejus liberis reliquisque rebus omnia incolumia concessisse scribit.* Duæ autem fuerunt Pompejæ, altera Pompeji Magni filia, L. Cornelii Syllæ Fausti conjux, altera Sexti Pompeji filia, Magni neptis, L. Scribonii conjux. Intelligere videtur Florus Sexti filiam, quòd addit, *eam patrueles habuisse ex Syllâ:* ubi abutitur vocabulo *patruelium*, atque ita dicit, quos, propriè debuisset *consobrinos.* Hæc igitur mens Flori: neminem jussu Cæsaris occisum esse, præter Afranium & Faustum Syllam, & hujus liberos cum consobrina Pompeja, sive Pompejam, Sexti Pompeji filiam cum consobrinis suis, qui erant Fausti Syllæ filii. 13 Id est, sustulit domum Syllæ, ne sc. ex illo genere superessent, qui aliquando bellum civile instaurarent, contra partes Cæsarianas insurgendo. 14 Collati. Lege Dionem lib. 44.

templa

templa imagines: in theatro [1] distincta radiis corona: [2] suggestus in curia: [3] fastigium in domo: [4] mensis in cœlo: ad hoc [5] pater ipse patriæ perpetuusque Dictator: [6] novissimè, dubium an ipso volente, oblata [7] pro
92 Rostris ab Antonio Consule [8] regni insignia. Quæ omnia velut [9] insulæ in [10] destinatam morti victimam congerebantur. Quippe clementiam principis vicit invidia: gravisque erat liberis ipsa beneficiorum potentia.
93 Nec diutiùs dilatio [11] donata est: sed Brutus & Cassius, aliique [12] patricii consenserunt in cædem principis.
94 Quanta vis [13] fati! [14] manaverat latè conjuratio: [15] libellus etiam Cæsari datus: eodem die nec [16] perlitare centum victimis potuerat: venit in curiam tamen

1 Constabat ex duodecim radiis emicantibus ex aurea lamina, eaque lamina sic imponebatur capiti, ut diadema. Hùc respicit Lucan. *cui tempora circum Aurati bis sex radii fulgentia cingunt.* 2 Cippus modicæ altitudinis, in quo statueretur sella aurea. 3 Fastigium quoddam refert Plutarchus ædibus Cæsaris, quasi honoris causa & majestatis, ex Senatus auctoritate impositum fuisse, quod Calpurnia, uxor ejus per somnium eâ nocte, quæ cædem ejus præcedebat, collabi, maritumque in gremio suo confodi deflebat. 4 Julius mensis, qui anteà Quintilis erat, ex nomine Cæsaris dictus est. 5 Magna laus est principis, ut, *pater patriæ* vocetur, quasi populos suos non terrore, non armis, non præsidiis militaribus, tanquam subditos, sed humanitate, benevolentia, pietate, tanquam filios regat. Primus omnium hoc cognomen Cicero meruit; Catilinæ conjuratione detecta, & urbe incendio liberata. Plut. Cic. c. 31. Juv. 8, 44. Tunc enim civitas omnis Ciceroni, quacunque iter faceret, gratulans, illum *servatorem patriæ*, *illum conditorem urbis*, *illum optimum consulem* vocitabant. Post hunc idem cognomen Augusto universa civitas repentino maximoque consensu detulit. Sed cùm id præ modestia non recepisset, ineunti paulò post Romæ spectacula, non decreto Senatus, neque acclamatione populari, sed per Valerium Messalam, id mandantibus cunctis rursus delatum est. Multis præterea Imperatoribus hoc cognomen, sed adulatione potiùs, blanditiisque, quàm meritis, & vera gloria, inditum est. Tandemque eò deventum fuit, ut semper in theatris imperatorem populus & *dominum*, & *patrem patriæ* appellaret. 6 Ad extremum. 7 In vel ante Rostra. i. editum illum locum ante Curiam, undè edicta publica, & ad populum verba fiebant. 8 Cùm Cæsar pro Rostris in aurea sella sedens, amictus toga purpurea, spectaret Lupercos, Antonius Consul unus è Lupercis ad sellam accessit, & capiti ejus diadema lauro circumposita imposuit, quod Cæsar cum plausu populi rejecit. 9 Fasciæ in modum diadematis, à quibus dependent vittæ ab utraque parte. 10 Notus est mos insulis ornandi victimas. 11 Data. 12 Patrum progenies. Al. *Patres*: al. *parricidæ* legunt. 13 Potestatis illius, quæ res humanas inevitabili sorte disposuit. 14 Emanaverat. 15 Sc. index conjurationis sive insidiarum: quem legere Cæsar neglexit. Simile quid Archiæ, Thebarum tyranno accidit Nam super convivium allatam epistolam, quæ indicium conjurationis haberet, rejecit, cum voce εἰς αὔριον τὰ σπουδαῖα, id est, *in crastinum seria*. Sed crastinum non vidit. Nam ea nocte à Pelopida cæsus est. Plut. in Pelop. 16 Perfectè litare, sacrificium absolvere, Gel. *Si res divinæ factæ, ritèque* perlitatæ essent.

95 expeditionem. [1] Parthicam meditans: ibi in [2] curuli ſedentem eum Senatus [3] invaſit, tribuſque & viginti vulneribus [4] ad terram datus eſt. Sic ille, qui terrarum orbem civili ſanguine impleverat, tandem ipſe [5] ſanguine ſuo curiam implevit.

1 In Parthos. 2 Sc. *ſellâ*, quâ ipſe, Ædilis curulis officio dùm fungebatur, utebatur. Fuit autem ſella eburnea, quâ in publico & privato loco ſedendi cauſa utebantur. Vide ſuprà 1, 5, 5. & 1, 13, 10. 3 Aggreſſus eſt. 4 Confoſſus eſt. 5 Adeò vere Juv. 10, 112. *Ad generum Cereris ſinè cæde & vulnere pauci Deſcendunt Reges, & ſicca morte tyranni.*

CAP. III.

[1] *Cæſar Auguſtus.*

1 POpulus Romanus, Cæſare & Pompejo trucidatis,
rediiſſe in ſtatum priſtinæ libertatis videbatur: &
[2] redierat, [3] niſi aut Pompejus liberos, aut Cæſar hære-
2 dem reliquiſſet: vel, quod utroque pernicioſius fuit,
[4] ſi non collega quondam, mox æmulus Cæſarianæ potentiæ, fax & turbo ſequentis ſæculi, ſuperfuiſſet [5] An-
3 tonius. Quippe dùm [6] Sextus paterna repetit; trepidatum toto mari: dùm Octavius mortem [7] patris ulciſci-
4 tur, iterùm fuit [8] movenda Theſſalia: dum Antonius
[9] varius ingenio, aut ſucceſſorem Cæſaris indignatur
Octavium, aut amore Cleopatræ [10] deſciſcit in Regem:
[11] nam aliter ſalvus eſſe non potuit, niſi confugiſſet
5 ad ſervitutem. Gratulandum tamen in tantâ perturbatione eſt, quòd potiſſimum ad Octavium Cæſarem

1 Caput iſtud tertium quaſi procemium eſt ad Cæſaris Auguſti res geſtas: cujus ſi quis in unum *Tantarum ſperet cumulos advolvere, rerum, Promptiùs imponet glaciali Pelion Oſſæ.* Geſta autem Octavii Auguſti ſcribunt Liv. à l. 116. ad finem uſque operis. Appian. de bel. civ l. 2, 3, 4. & 5. Suet. in ejus vita. Plut. Cæſ. Cic. Anton. Bruto. Val. Max 1, 7, 1. & 7, 6, 6. Sex. Aurelius. Sextus Ruffus. Eutrop. l. 7. 2 Rediiſſet. 3 Exponit cauſas conclamatæ libertatis publicæ. 4 Aliud impedimentum libertatis, *Antonius.* 5 Hujus elogia præclara & multa lege apud Cic. in Philippicis. 6 Pompejus. 7 Adoptivi ſc. Cæſaris. 8 Turbanda. Vide infra 4, 7, 6. 9 Inconſtans, mutabilis. 10 Rex fit ex Imperatore Romano. Sic, *in monſtrum deſciverat*, infrà 4, 11, 3. Uſurpatur autem ita verbum hoc, cùm aliquis in pejus mutatur, ut *degenerare.* Romanis autem Regis nomen exoſum erat. 11 Freinshemius legit, *deferenda fuit populo libertas, nam aliter ſalvus*, &c.

Augustum [1] summa rerum rediit : qui sapientia sua atque
6 solertia, perculsum undique & perturbatum [2] ordinavit
imperii corpus. Quod ita haud dubiè nunquam coïre &
7 consentire potuisset, nisi [3] unius præsidis nutu, quasi
animâ & mente regeretur. Marco Antonio, Publio
8 Dolabellâ Consulibus, imperium Romanum jam ad
Cæsares transferente fortunâ, varius & multiplex civitatis motus fuit : quodque in annuâ cœli conversione fieri solet, ut [4] mota sidera tonent, ac [5] suos flexus tempestate significent ; sic [6] cum [7] Romanæ dominationis, [8] id est, humani generis conversione, [9] penitus intremuit, omnique genere discriminum, civilibus, terrestribus ac navalibus bellis, omne imperii corpus [10] agitatum est.

1 Summum arbitrium. Intelligit autem Monarchiam Augusti, sive metum unius Principis absolutum imperium. 2 Constituit totum imperium. 3 Eadem prope verba Tac. 1, 12, 4. *Unum esse Reip. corpus, atque unius animo regendum.* 4 Motus Sol. Sic Plin. Panegyr. c. 29. *quod terra genuit, quod* sidus *aluit, quod annus tulit.* Et c. 80. *velocissimi* sideris *more, omnia invisere.* 5 Suas revolutiones. 6 Al. *in.* 7 Romani imperii. 8 Vana opinio Romanorum, sub Imperatoribus præcipuè, spiritus adeò inflaverat ut crederent se totius orbis dominos, cùm sane modicam ejus partem obtinerent. Sic Florus noster suprà Præfat. 2. *qui res Rom. legunt,* generis humani *facta discunt.* 9 Non mirum: cùm *omnes mutationes Rerumpubl. cædem, fugam, aliaque hostilia portendunt,* ut ait Sal. in Jugurth. 10 Motum, concussum est.

CAP. IV.

[1] *Bellum Mutinense.*

1 PRima civilium motuum causa [2] testamentum Cæsaris fuit, cujus [3] secundus hæres Antonius prælatum sibi Octavium [4] furens, [5] inexpiabile contra adop-

1 Bellum Mutinense scribunt Liv. l. 17, 118, 119. Appian. de bel. civ. l. 3. p. 588. Plut. Antonio c. 22. Cicero in Philippicis. Suet. Augusto 2, 10 &c. Ovid Met. 15, 822 & Fast. 4, 623. Octavius à Senatu contra Antonium, Reipublicæ hostem, Imperator declaratus, exercitum Antonii ad Mutinam profligat : Decimum Brutum Mutinæ obsessum liberat : undè & hoc bellum *Mutinense* à *Mutinâ* dictum fuit. 2 Testamentum Cæsaris, L. Pisone ejus socero postulante, invito Senatu, ad populum recitatum fuit, antequam Cæsaris cadaver in foro cremaretur. 3 Qui hæredi instituto substituitur. Secundi hæredes ideò post primos adscribebantur, ut si quid illis primis humanitùs accidisset, tunc secundi succederent. 4 Supra modum excandescens. 5 Implacabile.

 tionem

2 tionem acerrimi [1] juvenis susceperat bellum. Quippe cùm intrà decem & octo annos tenerum, [2] obnoxium, & [3] opportunum injuriæ juvenem videret, ipse [4] plenæ ex [5] commilitio Cæsaris dignitatis, [6] lacerare furtis hæreditatem, ipsum insectari probris, cunctis [7] artibus [8] cooptationem Juliæ [9] gentis [10] inhibere non desineret;
3 denique ad [11] opprimendum juvenem, palam arma moliri: & jam parato exercitu in [12] Cisalpinâ Galliâ re-
4 sistentem moribus suis Decimum Brutum obsidebat: Octavius Cæsar, [13] ætate & injuriâ [14] favorabilis, & nominis majestate, quod sibi induerat, revocatis ad arma veteranis, [15] privatus (quis crederet?) Consulem aggreditur: obsidio Mutinæ liberat Brutum. [16] An-
5 tonium exuit castris. Tùm quidem etiam manu pulcher apparuit: nam cruentus & saucius aquilam, à moriente [17] signifero traditam, suis humeris in castra referebat.

1 Augusti. Decreverat Senatus, ne quis Augustum *puerum* diceret, ne majestas tanti imperii diminueretur. Virg. sæpè Octavium *juvenem* nominat, ut Ecl. 1, 44. *Hîc illum vidi* juvenem: & Georg. 1, 500. *Hunc saltem everso* juvenem *succurrere sæclo Ne prohibete.* Lege Cic. Philip. 4, & 5. 2 Obligatum seu addictum. Ter. *Tum uxori* obnoxius *sum.* Ita Liv. 41, 46, 3. Ovid. Am. 2, 2, 17. 3 Cui facilè injuria inferri poterat. Ita de Atherbale Sal. Jug. 9, 3. 4 Adultæ, perfectæ. 5 Belli societate. Ita Justin. 5, 10, 3, & 11, 5, 3. 6 Hæreditatem enim Cæsaris expilavit. Vellejus 2, 60, 5. scribit sestertium septies millies depositum à Cæsare ad ædem Opis, ab Antonio fuisse occupatum. 7 Fraudibus, inventis callidis. 8 Adoptionem. 9 Familiæ. 10 Impedire. 11 Al. *deprimendum.* 12 Tota olim Gallia in tres partes divisa est, Togatam sive Cisalpinam, quæ Alpibus Italiæque antiquo limite Rubicone flumine terminatur, & Comatam sive Transalpinam (quæ iterum in Belgicam, Celticam, & Aquitanicam dividitur) & Braccatam, quæ erat Narbonensis Romanorum provincia. 13 Juvenilis ætas in tantum favorabilis est, ut etiam in delictis mitiùs puniendis ejus habeatur ratio. 14 Gratiosus ac favoris plenus apud omnes. 15 Privato consilio & privata impensa. 16 Antonii castra occupavit. 17 Aquilifero.

CAP. V.

[1] *Bellum Perusinum.*

1 ALterum bellum [2] concitavit agrorum divisio, quos Cæsar veteranis in castris, pretium militiæ, per-
2 solvebat. Semper alias Antonii [3] pessimum ingenium [4] Fulvia, gladio cincta virilis militiæ, uxor [5] agitabat. Ergo [6] depulsos agris colonos incitando, iterum in arma
3 ierat. Hic verò jam non privatis, sed totius Senatus suffragiis [7] judicatum hostem Cæsar aggressus, intra Perusiæ muros [8] redegit, compulitque ad extrema deditionis, [9] turpi & [10] nihil non experta fame.

1 Hoc bellum scribunt Liv. lib. 126. Suet. Aug. cap. 14. & 15. Appian. de bel. civ. lib. 5. Eutrop. 7, 1. Plin. 7, 41. Bellum Perusinum, & cætera ab Augusto gesta bella explicat Propert. 2, 1. & Lucan. 1, 41. Lege quæ de Augusto scribit Virg. Æn. 6, 791. 2 Excitavit. 3 Hic enim est Antonius testimonio Vel. 2, 74, 2. *vitiorum fratris consors, sed virtutum, quæ interdum in illo erant, expers.* 4 De tali muliere Juvenal. Sat. 6, 251. *Quem præstare potest mulier galeata pudorem, Quæ fugit à sexu?* 5 Impellebat, instigabat. 6 Qui coacti erant cedere veteranis, quibus agri isti distributi erant. 7 Hoc eam habebat vim, ut, qui *hostis* judicatus esset, omnia jura & beneficia perderet civitatis Romanæ; deindè, ut ejus bona publicarentur: tertiò, ut ipse quæreretur puniendus more majorum; quòd explicat Suet. Ner. c. 49. Denique adversus hostem judicatum omnia licebant, perindè atque in hostem alienigenam. Cic. Philip. ult. 8 Compulit. 9 Turpem faciente, Sic Virg. Æn. 6, 276. *turpis egestas.* Sic *obscœnam famem* dixit idem Poëta Æn. 5, 367. 10 Omnia, quidvis.

CAP. VI.

[1] *Triumviratus.*

1 CUm solus etiam [2] gravis paci, gravis Reipublicæ esset Antonius, quasi ignis [3] incendio Lepidus

1 Cum Antonius, Lepidus, Cæsar, se Reipublicæ constituendæ causa Triumviros in quinquennium renunciassent, proscriptione ac cæde inimicorum civium Respublica convulsa est lacerataque. Ciceronis caput jussu Antonii præcisum inter duas manus pro Rostris positum est. Exponunt hoc capite contenta Liv. Lib. 119. & 120. Plutarch. Antonio cap. 24. Bruto cap. 39. Cicerone cap. 67. Appi. de bel. civ. lib. 3. & 4 Suet. Aug. cap. 12, 13. & 27. Eutrop. 7, 1. Plin. 7, 45. 2 Inimicus, infestus. 3 Bello, motui Antoniano.

accessit.

accessit. [1] Quid contra duos exercitus necesse fuit
2 venire in cruentissimi fœderis societatem? [2] Diversa
omnium nota incendia. Lepidum divitiarum cupido,
quarum spes ex [3] turbatione Reipublicæ: Antonium
ultiones de his, qui se hostem judicassent: Cæsarem inultus pater, & [4] Manibus ejus graves Cassius
3 & Brutus [5] agitabant. In hoc velut fœdus pax inter
tres duces componitur. Apud Confluentes inter Perusiam, & Bononiam [6] jungunt manus, & [7] exercitus consalutant. Nullo bono [8] more Triumviratus invaditur: oppressaque armis Republicâ, redit Syllana
[9] proscriptio: cujus atrocitas nihil in se minus habet,
4 quàm numerum centum quadraginta Senatorum. [10] Exitus [11] fœdi, truces, miserabiles, toto terrarum orbe
fugientium: pro quibus quis pro dignitate reus ingemiscat, cùm Antonii Lucium Cæsarem avunculum
suum, Lepidus Lucium Paulum suum fratrem [12] pro-
5 scripserit? Romæ capita cæsorum proponere in Rostris
[13] jam usitatum erat: verùm sic quoque civitas lacrymas [14] tenere non potuit, cum [15] recisum Ciceronis

1 Al. *cui*: ut sensus sit, duobus ex diversa parte exercitibus stantibus, necesse fuisse Lepido, utpote debiliori, venire in societatem. Al. *contrarios exercitus*, ut indignetur eos, qui nuper hostes erant, aliter non potuisse societatem inire, quam in perniciem civium. Al. denique. *Quid unus contra duos exercitus? Itaque necesse fuit venire in cruentissimi fœderis societatem*: sic ut supra 4, 2, 29. *Quid enim una post quinque legiones? Itaque ultrò cedente Varrone*, &c. 2 Al. *Diversa omnium vota*. Al. *Diversa omnium nota ingenia*; q. d. satis constat, quam diversa fuerint omnium ingenia & cupiditates. 3 Perturbatione. Vide Tac. 5, 3, 5. & H. 1, 21, 1. 4 Credebantur enim occisorum Manes ultione placari, quod tangit Just. 16, 1, 16. Hinc intelligendum illud Virgilii Æn. 10, 519. *inferias quos immolet umbris*. Observabant autem imprimis, ut, si fieri posset, ad tumulos ipsos occisorum mactarentur; quòd sc. nullum gratiorem umbris liquorem spargi posse crederent, quam inimicorum sanguinem. Sic Pyrrhus Polyxenam ferit *paterni vertice in busti*. Sen. in Troadibus 1151. Sic L. Cæsar jugulatus ad bustum Vari. Val. Max. 9, 2, 2. & Marius Prætor ad bustum Catuli, supra 3, 21, 27. 5 Impellebant, instigabant. 6 Integratæ amicitiæ signum. 7 Adde Tacit. H. 2. 42, 3. Liv. 7, 42, 5. 8 Exemplo. Videtur allusum ad exemplum Cæsaris patris, Pompeji, & Crassi de quibus suprà 4, 2, 12. 9 Publicatio. 10 Proscriptorum. 11 Miserabiles, atroces, sævi. 12 Per scriptum prævium morti, ubicunque reperirentur, addixerit? 13 Lucan. 7, 315. *Et caput hoc positum rostris*, &c. Vide suprà 3, 21, 14. 14 Continere. Sic *tenere ora*, apud Virg. Æn, 2, 1. *risum*, apud Horat. de Arte 5. 15 Amputatum.

caput

[1] caput [2] in illis suis Rostris videretur, nec aliter ad vi-
6 dendum eum, quàm solebat ad audiendum, concurreretur. [3] Hæc scelera in Antonii Lepidique tabulis. Cæsar percussoribus patris contentus fuit. Hæc quoque [4] nisi multa fuisset, etiam justa cædes haberetur.

1 Juvenalis dicit, non caput solum, sed etiam dextram manum abscissam fuisse Ciceroni, quod eâ Philippicas in Antonium scripserat. Dicit enim Sat. 10. *Ingenio manus est & cervix cæsa, nec unquam sanguine causidici maduerunt rostra pusilli.* De hujus interitu lege præter supradictos Val. Max. 1, 4, 5, 5, 3, 4. Juv. Sat. 10, 118. 2 Pro illis suis Rostris, loco præ aliis conspicuo: ut, undè in Antonium verba faciens auditus fuerat, ibi caput ejus inter duas manus conspiceretur. 3 Hæ proscriptiones virorum illustrium. Ita Sen. Nat. Quæst. 6, 23. de rebus Alexandri: *Nihil tam magnum erit, quàm scelus Callisthenes*, nempè occisus. 4 Nam etiamsi justa puniendi causa sit, præstat ignoscere, cùm magna delinquentium copia est, aut paucorum saltem supplicio contentum esse, quàm acrioribus remediis, ac ipsa mala sunt, civitatem labefactare.

CAP. VII.

[1] *Bellum Cassii & Bruti.*

1 [2] BRutus & Cassius sic Cæsarem, quasi [3] Tarquinium Regem, [4] depulisse regno videbantur: sed libertatem, quam maximè restitutam voluerunt, illo ipso
2 [5] parricidio perdidêre. Igitur cæde perfectâ, cùm veteranos Cæsaris, nec immeritò, timerent: statim è curiâ in Capitolium confugerunt. Nec illis ad ultionem deerat

1 Bellum Cassii & Bruti scribunt Liv. l. 121, 122, 123, 124. Plutarch. Anton. cap. 27. & Brut. cap. 54. Ap. de bel. civ. lib. 4. Val. Max. 1, 5, 7. & 8, 5, 1, 11, 9, 9, 2. Eutrop. 7, 1. Suet. Aug. cap. 13 Lucan. 2, 234. 2 Republica utcunque per triumviros ordinata, M. Antonius & Cæsar Octavianus in Græciam contra Brutum & Cassium proficiscuntur; fit prœlium in campis Philippicis: ibi Cassius sibi errore dum suos fugere, qui vicerant, opinatur, caput præsecari jubet. Brutus etiam post paucos dies altero prœlio victus, exorato Stratone ut se gladio confoderet, vitam finivit. 3 Tarquinium Superbum, Regum Romanorum postremum, qui à Junio Bruto regno, ut tyrannus, expulsus est. 4 Sed valdè isti decepti fuerunt, ut ex progressu patebit. Sapientius T. ille Q. Flaminius censebat, Nabidem tyrannum Lacedæmone relinquendum esse, quod sinè gravissimâ ruinâ totius civitatis opprimi non posset. Plutarch. in ejus vitâ. 5 Homicidio: quia, quem ex S. C. Patrem patriæ superiori anno cognominaverant, eundem in Senatu occiderint. Testatur etiam Suetonius placuisse populo, ut Idus Martiæ *Parricidium* dicerentur: scilicet quia ii patrem patriæ eo die in Senatu occidissent, quos ipse hostes paulo antè servaverat.

animus:

3 animus: [1] ſed ducem non habebant. Igitùr cùm appa-
reret, quæ ſtrages Reipublicæ immineret, diſplicuit ul-
4 tio [2] cum Conſulis [3] abolitione decretâ. Ne tamen [4] pu-
blici doloris oculos ferrent, in provincias ab illo ipſo,
quem occiderant, Cæſare datas, Syriam & Macedo-
niam, conceſſerunt. Sic vindicta Cæſaris [5] dilata po-
5 tiùs, quàm oppreſſa eſt. Igitur ordinatâ magis, ut po-
terat, quàm ut debebat, in Triumviros Republica, re-
licto ad Urbis [6] præſidium Lepido, Cæſar cum Antonio
6 in Caſſium Brutumque [7] ſuccingitur. Illi comparatis in-
gentibus copiis, [8] eandem illam, quæ [9] fatalis Cnæo
Pompejo fuit, [8] arenam [10] inſederant. Sed nec tùm
7 [11] imminentia cladis deſtinatæ ſigna latuêre. Nam &
[12] aſſuetæ cadaverum pabulo volucres, caſtra quaſi jam
[13] ſua circumvolabant: & in aciem prodeuntibus obvius

1 Ducibus enim repertis, moventur quicunque *non benevolentiâ continentur, reſumpturi arma, ubi metus abjeceſſerit.* Tac. H. 4, 76, 11. 2 Al. *Ciceronis conſilio abolitione decreta.* Al. meliùs, *conſenſu Conſulis.* Per *Conſulem* intelligunt Antonium. Verum quidem, auctorem ἀμνηςίας fuiſſe Ciceronem; ſed tamen cùm decerneretur, conſenſus aderat ipſius Antonii. Cic. Phil. 1. cap. 1. 3 Ἀμνηςία, id eſt, *oblivione actorum ſive injuriarum.* Sic apud Suet. Tib. 4, 3. & Val. Max. 4, 1, 4. ext. quæ Athenienſium exemplo, & conſenſu etiam Antonii, ut diximus, fuit decreta, ſed ab eodem mox abolita, ſimulac amoto metu, ſecurus ad ingenium redire poterat. 4 Populi, plebis: plebs enim irritata ad percuſſorum domos facibus è rogo raptis contendebat. Cæſaris mortem vindicatura. 5 Submota. Ita Juſtin. 9, 6, 8. 6 Defenſionem, cuſtodiam. 7 Expeditionem ſumit. Deducto loquendi uſu à militibus, quorum erat *cingi.* 8 Eundem illum locum, ubi civile bellum commiſſum fuerat. Sic ſuprà 4, 2, 8. Philippos, urbem Macedoniæ, intelligit, ubi hoc prœlium commiſſum eſt: undè & hoc bellum *Philippenſe* vocatur. Virg. Georg. 2, 490. *Romanas acies iterùm vidêre Philippi.* Ovid. Met. 15, 824. *Æmathiique iterùm madeſient cæde Philippi.* *Arenam* tranſlatitie vocat campos Philippicos, in quibus depugnatum eſt: quia locus, ubi gladiatores committebantur, arena ideò inſpergebatur, ut ne ipſi ſanguinis ſui, dùm digladiantur, lubricitate lapſarent. 9 Exitio Cn. Pompeji immutabili neceſſitate deſtinata fuit. Sic ſupra 3, 15, 4 Fatale *Capitolium Gracchis*, & 2, 15, 12. fatale *nomen Scipionum Africæ.* Sic *fatalis locus* extat apud Juſtin. 12, 2, 14. & 12, 13, 3. ita *fatale munus*, apud eundem 13, 4, 24. 10 Occupaverant. 11 Al. *imminentis cladis deſtinata ſigna.* 12 Vultures præcipuè, qui præſagio quodam naturali, biduo aut triduo convolare eò ſolent, ubi cadavera ſunt futura, ut Plinius teſtatur. 13 Propria, quæ affectu ſua fecerant; Liv. 22, 16, 4. *Nec Annibalem fefellit, ſuis ſe artibus peti.*

Æthiops

8 Æthiops nimis apertè [1] ferale signum fuit. Ipsique Bruto
per noctem, cùm allato lumine [2] ex more aliqua secum
[3] agitaret, [4] atra quædam imago se obtulit: &, *quæ
esset*, interrogata; *Tuus*, *inquit*, [5] *malus genius.* Hoc
9 dixit, & sub oculis [6] mirantis evanuit. Pari in meliora
præsagio in Cæsaris castris omnia aves, victimæque
[7] promiserant; sed nihil illo [8] præsentius, quòd [9] Cæsaris medicus somnio admonitus est, *ut Cæsar castris*
10 *excederet, quibus capi imminebat:* ut factum est. [10] Acie
namque commissa, cùm [11] pari ardore aliquamdiu dimicatum foret: & quamvis [12] duces non essent præsentes, quorum [13] alterum [14] corporis ægritudo, [15] illum metus & ignavia [16] subduxissent, [17] staret tamen pro [18] partibus invicta fortuna & [19] ultoris, [20] & qui vindicabatur: primùm adeò anceps fuit, & par utrimque discrimen, ut exitus prœlii docuit. Capta sunt

1 Funestum, exitiale omen. Nam abominantur Æthiopem propter colorem nigrum, qui funebris est. Nam lugentium vestis nigra & fusca, quæ Varroni dicitur *amiculum nigellum:* ut contra color candidus lætitiæ & felicitatis index. Spartianus in Severo auctor est, Æthiopis occursum & vocem illam, *Totum fuisti, totum vicisti, jam Deus esto victor*, mox quasi fatalem illius Imperatoris mortem subsecutam. 2 Juxta consuetudinem suam. 3 Deliberaret. 4 Nigrum aliquod spectrum. 5 Addiditque, *Apud Philippos iterùm me videbis:* tùm ille imperterritus; *videbo*, inquit. Verùm idem spectrum, sed mutum, se Bruto in Philippis obtulit, pridie quàm ultimo prœlio Brutus superaretur. Sic Cassio Parmensi, cùm, fractis Antonii rebus, fugisset Athenas, paucis post diebus Octavii jussu perituro apparuit homo immanis, niger & squalidus, qui se malum illius genium esse affirmavit. 6 Bruti. 7 Portenderant, scilicet *victoriam* 8 Quod certiùs demonstraret faventes Deos. 9 Artorius. Cæsar ex valetudine imbecilliore in castris decumbebat, sed eâ medici denuntiatione admonitus, in aciem se recepit, quæ res ipsi saluti fuit: nam, captis forte castris, Brutiani milites Augusti Cæsaris tentorium ingressi, lecticam ejus, in quâ illum cubantem putabant, gladiis transfixerunt, asseverantes Bruto, cui gladios cruentatos ostendebant, ipsum quoque Cæsarem à se confossum esse. Vide Plutarch. Ant. cap. 28. Ap. de bel. civ. lib. 4. Vel. 2, 70, 4. Val. Max. 1, 7, 1. 10 Prœlio enim incepto, tùm confligeretur. 11 Æquali vehementia, studio, impetu. 12 Cæsar & Antonius. 13 Cæsarem. 14 Morbus. Utitur hac Phrasi Curt. 3, 5, 9. 15 Antonium. Plutarch. Ant. cap. 28. *Sunt qui scripserunt, non interfuisse prœlio Antonium, sed post pugnam confectam bus jam hostes suis, supervenisse.* Adde eundem Bruto, cap. 61. 16 Paulatim subtraxissent. 17 Militaret. 18 Factionibus. 19 Cæsaris Octavii, qui necem patris ultum ibat. 20 Id est, ejus fortuna, qui vindicabatur, scilicet Julii Cæsaris.

hinc

11 hinc Cæſaris caſtra, indè Caſſii. [1] Sed quantò efficacior
eſt fortuna, quàm virtus! & quàm verum eſt, quod
moriens [2] efflavit [3] non *in re, ſed in verbo tantum eſſe*
12 *virtutem!* Victoriam illi prœlio error dedit. Caſſius [4] in-
clinato cornu ſuorum, cùm captis Cæſaris caſtris, rapi-
do impetu [5] recipientes ſe equites videret, fugere arbi-
13 tratus, evadit in [6] tumulum: indè pulvere & ſtrepitu,
etiam nocte vicinâ, [7] eximentibus geſtæ rei ſenſum, cùm
[8] ſpeculator quoque [9] in id miſſus, [10] tardius renunciaret;
[11] tranſactum de partibus ratus, [12] uni de proximis [13] au-
14 ferendum præbuit caput. Brutus [14] cum in Caſſio etiam
ſuum animum perdidiſſet, ne quid ex [15] conſtituti fide
[16] reſignaret (ita enim [17] par ſupereſſe bello [18] conve-

1 Sc. in externis. Nam in hominum fortuna nihil poteſt, cùm is ſemel habitum virtutis adeptus eſt. Hinc plerique veterum virtutem in cœlum efferunt, & fortuna ſemper ſuperiorem faciunt cum eâdem congreſſam. Quam magnificè Sal. in prooem. Jug. *Animus, ubi ad gloriam virtutis viâ graſſatur, abundè pollens, potenſque & clarus eſt, neque fortunâ eget; quippe quæ probitatem, induſtriam, aliaſque bonas artes neque dare, neque eripere cuiquam poteſt.* 2 Effudit. Videtur ſingulariter uſus hoc verbo auctor, quaſi voluiſſet dicere, ſimul cum animâ vocem hanc expiraſſe Brutum. 3 Ad hanc vocem alludere videtur Horat. Epiſt. 1, 6, 31. *Virtutem verba putas, ut lucum ligna?* Hanc ipſam Bruti vocem Alciatus Embl. 119. ita expreſſit: *Jamjam ſtricturus moribunda in pectora ferrum, Audaci hos Brutus protulit ore ſonos: Infelix virtus, & ſolis provida verbis, Fortunam in rebus cur ſequeris dominam?* Sed hujus tandem utilitatis eſt virtus gentilium, ut, cùm ad rem ventum eſt, nihil adferat cultoribus ſuis. Sed alia virtus in regeneratis, & de quâ iſtud Flori dici non poteſt. 4 *In fugam nutans*, ut loquitur ſuprà 3, 10, 4. *Inclinata acies* ſæpè apud Hiſtoricos. 5 Iter facientes non fugiendi gratia. 6 Editum collem. 7 Impedientibus, adimentibus. 8 Explorator, ſcilicet Titinius centurio. Val. Max. 9, 9, 2. 9 Propter id. 10 Quam Caſſius ſperabat. Nam Bruti equites, ut victores, Titinium mutuis amplexibus excipiebant, iiſque officiis ejus reditum remorabantur. 11 Actum. 12 Pindaro ſcilicet quem ad hujuſmodi neceſſitatem jam à Craſſianâ clade ſecum ducebat. 13 Demendum, abſcindendum. 14 Ita ſolet in partibus. Alterum alterius infortunium dejicit. 15 Pacti, Brutus & Caſſius eo animo in hoſtem ſe ituros mutua fide antè prœlium receperant, ut aut vincerent, aut à victore ſibi deinceps non metuerent: intelligebant enim, quod mortem ſibi, niſi Deus ipſorum res ſecundaret, conſciſcerent. 16 Reſcinderet Cic. pro Archiâ. 17 Id eſt, pariter. Ne videlicet altero defuncto, alter vita vellet frui. Vide Plutarch. in Bruto cap. 58. Al. *præſupereſſe*, id eſt, potiùs quàm ſupereſſe. Al. *uti neuter ſupereſſet bello*, id eſt, uti neuter poſt prœlium, ſi fortuna contra voluntatem ſuam id diſpenſaret, viveret, ſed uterque morte ſpontanea in libertatem ſeſe aſſereret. 18 Complacuerat ex pacto.

nerat)

nerat) ipſe quoque uni comitum ſuorum [1] confodiendum præbuit latus. Quis ſapientiſſimos viros non miretur [2] ad ultimum non ſuis manibus uſos? niſi ſi hoc quoque ex perſuaſione defuit, ne violarent manus, ſed in [3] abolitione ſanctiſſimarum [4] piiſſimarumque animarum, judicio ſuo, [5] ſcelere alieno, uterentur.

1 Sic paulò antè, *auferendum præbuit caput.* 2 Poſtremò. Niſi fortè *ultimum* pro morte ponatur hoc loco, ſicut *Extrema*, ſuprà 4, 2, 83. 3 Morte quæſitâ. 4 Al. *pientiſſimarumque.* 5 Sic Darius apud Curt. 5, 12, 11. *Forſitan mireris, quòd vitam non finiam; alieno ſcelere, quam meo; mori malo.* Sed quomodo *ſcelere alieno* dicat, non capio: nam qui jubet & ſuadet, æquè eſt noxius, quàm qui facit.

CAP. VIII.

[1] *Bellum cum Sexto Pompejo.*

1 [2] Sublatis percuſſoribus Cæſaris, ſupererat Pompeij
[3] domus. [4] Alter juvenum in Hiſpaniâ [5] occiderat,
[6] alter fugâ evaſerat: contractiſque infelicis belli reli-
quiis, cùm inſuper [7] ergaſtula armaſſet, Siciliam, Sar-
2 diniamque [8] habebat. Jam & claſſe medium mare [9] in-
ſederat, ô quam diverſus à patre! Ille Cilicas exſtinxe-
3 rat: hic ſecum [10] piratas navales agitabat. Tanta mole
belli penitùs in Siculo freto [11] juvenis oppreſſus eſt:
magnique famam ducis ad [12] inferos ſecum tuliſſet,
ſi nihil tentaſſet ulterius: niſi quod magnæ indolis

1 Quæ hoc capite continentur, ſcribunt Liv. 127, 128, 129. Suet. Aug. cap. 16. Eutrop. 7, 1. Plin. 7, 45. Horat. Epod. Od. 9. 2 Sextus Pompejus cum Siciliam & Sardiniam claſſibus teneret, latrociniis commercia impediebat, ita ut Romæ fame laboraretur. Cæſar inſana tempeſtate & aliquot naufragiis vexatus, tandem Pompejum profligat, qui cum Aſiam ad rebellandum ſollicitaret, à Titio, Antonii legato, Mileti interfectus eſt. 3 Familia. Sic ſuprà 3, 8, 1. 4 Cn. Pompejus: de quo ſuprà 4, 2, 86. 5 Ceciderat, perierat. 6 Sextus Pompejus. 7 Servos ergaſtularios in arma concitaſſet. 8 Poſſidebat, retinebat. Sic ſuprà 4, 2, 12. 9 Occupaverat. 10 *Navales piratas* vocat claſſem Sexti Pompeji. Cum enim vulgo piratæ myoparronibus tantùm mare infeſtent: illi navibus & triremibus, ut in magna claſſe, infeſtum reddebant. 11 Pro homine quadraginta annorum. 12 Sepulchrum. Phraſis Sacræ quoque Scripturæ uſitata, ut Gen. cap. 42. in fin.

4 [1] signum est, sperare semper. Perditis enim rebus profugit; Asiamque velis petit, venturus ibi in manus hostium & catenas, & quod miserrimum est fortibus viris,
5 ad hostium arbitrium sub percussore moriturus. [2] Non alia post Xerxem miserabilior fuga: quippe modò trecentarum quinquaginta navium dominus, cum sex septem-ve fugiebat, [3] extincto Prætoriæ navis lumine, [4] annulis in mare abjectis, [5] pavens atque respectans; & tamen non timens ne periret.

1 Argumentum. 2 Nisi fortè Pompeji patris. 3 Jussit autem Pompejus lumen suæ navis exstingui, ut ne noctu, quò fugeret, id indicaret. 4 Compedibus remigum quos abjici jussit Pompejus, vel majoris strepitus vitandi causâ, vel ut, libertate remigibus datâ, fideliores sibi redderet. Nam *annulos* vocari compedes, docet illud Mart. Ep. 3, 29. *Has cum gemina compede dedicat catenas, Saturne, tibi Zoilus* annulos *priores*. & Ep. 11, 38. *Annulus iste tuis fuerat modò cruribus aptus.* Hinc Apul. servis *pedes annulatos* tribuit. 5 Videmus hic egregiam luctam in animis non benè compositis. Metuunt & sperant. Pompejus pavebat & respectabat, qui sese persequebantur; & tamen non metuebat, id est, adhùc benè sperabat, & in Antonio salutem suam collocabat.

CAP. IX.

[1] *Bellum Parthicum duce Ventidio.*

1 [2] QUamvis in Cassio & Bruto [3] partes sustulisset; in Pompejo totum partium nomen [4] abolesset; nondum tamen ad pacis stabilitatem [5] profecerat Cæsar, cum [6] scopulus, & [7] nodus, & [8] mora publicæ

1 Hoc bellum scribunt Liv. l. 127. & 128. Plut. Ant. cap. 44. Just 42, 4, 7. Eutrop. 7, 2. Val. Max. 6, 9, 9. 2 Ventidius Bassus, Antonii legatus, Labienum Parthorum Imperatorem, Pacorumque, Regis Orodis filium, occidit, & Syriam recipit: atque eâ victoriâ Crassi & Saxæ cladem à Parthis acceptam iisdem reponit. 3 Factiones. 4 Pro *abolevisset*, id est, delevisset, extinxisset. 5 Assecutus erat quod conferret ad stabilem pacem. 6 Præcipitium, naufragium, ad quod securitas publica allisa naufragium faceret, sicut navigia in veris scopulis. Ita Pisonem & Gabinium *voragines, & scopulos Reip.* vocat Cic. in Pison. cap. 18. sicut & *scopulum patrimonii*, & *Voraginem bonorum*, de Orat. 3, 40. *scopulum libidinis*, de Orat. 2, 37. Sic Petronius Pompejum vocat *piratarum scopulum*: & apud Val. Max. 3, 7, 9. *L. Cassii tribunal scopulus reorum dicebatur.* Vide quæ nos ibid. 7 Qui publicam securitatem impediret, quasi nodus obnexus. 8 Per quem stabat, ne publica securitas reduceretur.

secu-

2 securitatis supereſſet Antonius. [1] Nec ille defuit vitiis,
quin periret: imò omnia expertus [2] ambitu & luxuriâ,
[3] primùm hoſtes, deinde cives, tandem etiam terrore
3 sui ſæculum liberavit. Parthi clade Craſſianâ altiùs animos
erexerant, [4] civileſque populi Romani diſcordias
læti acceperant: itaque ut prima [5] affulſit occaſio, non
dubitaverunt & erumpere, ultrò quidem invitante [6] La-
4 bieno: qui miſſus à Caſſio Brutoque ([7] quis furor ſcelerum!)
ſollicitaverat hoſtes in auxilium: & illi, [8] Pacoro
duce, regio juvene, [9] diſſipant Antoniana præſidia.
5 [10] Saxa [11] legatus, ne veniret in poteſtatem, à gladio
ſuo impetravit. Denique ablatâ Syriâ, [12] emanabat latiùs
malum, [13] hoſtibus [14] ſub auxilii ſpecie [15] ſibi vincentibus;
niſi [16] Ventidius, & hic [17] legatus Antonii, incredibili
felicitate & Labieni copias, ipſumque Pacorum,
& omnem Parthicum equitatum, toto inter [18] Oron-
6 tem & [19] Euphratem [20] ſinu latè [21] cecidiſſet. Viginti
amplius millium fuit: nec ſinè conſilio [22] ducis: qui
ſimulato metu adeò paſſus eſt [23] hoſtem [24] caſtris ſuccedere,
[25] donec abſumto jactus ſpatio, adimeret uſum

1 Hoc eſt, adfuit, juvit vitia, id eſt, ipſe facilem de ſe præbuit victoriam, cum vitiis eſſet immerſus & coopertus. 2 Ambitione. 3 Talis modus loquendi eſt apud Tac. 1, 47, 4. *primò prudentes, deindè vulgum, diutiſſimè provincias fefellit.* 4 Hor. Ep. 7. *Sed ut, ſecundùm vota Parthorum, ſuâ Urbs hæc periret dexterâ.* 5 Oſtenſa, oblata eſt. 6 Labieni ſuperioris filio. Lege Ep. Liv. 127. & Vel 2, 78, 2. 7 Sic ſuprà 1, 7, 7. (*quæ ſuperbia!*) 2, 6, 30 (*ô pudor!*) infrà 4, 12, 24. (*ô ſecuritas!*) & alias paſſim. 8 Regis Orodis filio. 9 Removent, diſpellunt, expellunt 10 *Decidius Saxa* vocatur Ep. Liv. 127. 11 Vicarius Antonii. 12 Pro *emanaſſet*. Sic alibi *erat*, pro *eſſet*, *redierat*, pro *rediiſſet*. 13 Parthis. 14 Sic & ſuprà habuimus 3, 21, 22. *ſub ſpecie partium ſe vindicant Samnitum duces.* 15 In ſuam utilitatem. Ita *bellum Samniticum populus Romanus ſibi geſſit.* 16 Lege Val. Max. 6, 9, 9. Hic primus Romanorum Parthos ſuperavit. Victoriæ hujus Parthicæ meminit Juſtin. 42, 4, 6. Horat. Od. 3. 6 Plutarch. Ant. cap. 44. 17 Saxa vicarius Antonii. 18 Syriæ fluvium, juxtà Seleuciam in Syriacum mare defluentem. 19 Armeniæ majoris fluvium. 20 Terra fluminibus iſtis intercepta. 21 Profligaſſet, occidiſſet. 22 Ventidii Baſſi. 23 Parthos. 24 Propè accedere ad caſtra; eâdem ſignificatione eſt, quâ verbum *Subire*. 25 Romani duces ideò nonnunquam hoſtes propiùs accedere paſſi ſunt, ut, intra jactum telorum conſiſtentes, ſagittarii minùs inferrent periculi, & ut ad gladios, quibus præcipuè pollebant Romani, eò citiùs deveniretur.

ſagitta-

7 sagittarum. [1] Rex fortissimè dimicans [2] cecidit. Mox [3] circumlato ejus per urbes, quæ desciverant, capite, Syria sinè bello recepta. Sic Crassianam cladem Pacori cæde [4] pensavimus.

1 Pacorus. 2 Interfectus, cæsus est. Virg. Cadit *& Ripheus justissimus unus, Qui fuit in Teucris, & servantissimus æqui.* 3 Ita scribit Cic. Phil. 2. Trebonii cervicibus abscissum caput, jussu Dolabellæ, gestatum fuisse in pilo. Variis de causis amputata virorum insignium capita circumlata, aut aliò missa fuère: præsertim autem in fidem victoriæ, & terrorem hostium. Exempla sunt quamplurima, ut in capite M. Antonii oratoris, quod in Marii mensis expositum: suprà 3, 21, 14. Asdrubalis, quod ante Annibalis castra projectum. Liv. 27. Decimi Bruti, quod ad Antonium missum est. Cæletii Rufi, quod ad Antonium triumvirum delatum est. Val. Max. 9, 5, 4. Ciceronis, quod in Rostris expositum, suprà 4, 6, 5. Crassi, quod ad Regem Parthorum reportatum, suprà 3. 11, 11. Cyri quod *in utrem humano sanguine repletum conjici regina* Tamyris *jussit.* Justin. 1, 8, 13. Euryali, quod *arrectis in hastis præfixêre Rutuli.* Virg. Æn. 9, 465. Goliathi, quod *David attulit in Jerusalem.* 1. Reg. 17, 54. C. Gracchi, quod ad cos. relatum *percussoribus auro pensatum est*, suprà 3, 15, 6. Induciomari, quod ad Cæsarem relatum, suprà 3, 10, 8. Nicanoris, quod Judæi *suspenderunt contra Jerusalem.* Maccab. 2, 7, 47. Nisi, quod *arrectis in hastis præfixerunt* Rutuli. Virg. Æn. 9, 465. Octavii Cos. quod *pro Rostris expositum*, suprà 3, 21, 14. Olofernis, quod Judæi *suspenderunt super muros* Bethuliæ. Judith. 14, 7. Lege & Virg. Æn. 12, 511. Similis mos Scytharum apud Herod. 4, 54. De Thracibus est suprà 3, 4, 2. 4 Compensavimus. Eoque magis, si, quod scribit Eutrop. lib. 7. interfectus est, *eo ipso die, quo olim Orodes, Persarum Rex, per ducem Surenam Crassum occiderat.*

CAP. X.

[1] *Bellum Parthicum cum Antonio.*

1 [2] EXpertis invicem Parthis atque Romanis, cùm Crassus atque Pacorus utrimque virium mutuarum [3] do-

1 Auctores historiæ sunt Ep. Liv. 130. Plutarch. Ant. cap. 49. Justin. 42, 5, 3. Eutrop. 7, 1. M. Antonius nulla justâ de causa in Parthos arma movet: mens ejus amoribus Cleopatræ adhùc implicita, omnia boni imperatoris consilia corrumpit; quippe tempestiviùs ad eam reditum accelerans. Quare exercitu ejus, dùm se turpiter recipere coactus est, variâ clade ad tertiam usque partem attrito, Parthorumque insultu lacerato, tandem fœda fuga per Armeniam in Syriam revertitur, & se Cleopatræ amplexibus recreat. 2 Benè Cæsar monuit Pompejum de bel. civ. 3, 10. hoc unum esse tempus de pace agendi, dùm sibi uterque confideret, & pares ambo viderentur. 3 Signa, argumenta dedissent, id est, docuissent.

cumenta

cumenta fecissent, [1] pari rursus reverentiâ [2] integrata
amicitia: & quidem ab ipso fœdus Antonio cum [3] Rege
2 percussum. Sed immensa vanitas hominis, dùm [4] titulorum cupidine, [5] Araxem & Euphratem sub imaginibus suis [6] legi concupiscit; neque causa, nec consilio,
ac ne [7] imaginariâ quidem belli indictione, quasi hoc
quoque [8] ex arte ducis esset, obrepere; relicta repente
3 Syria in Parthos [9] impetum facit. Gens præter armorum
fiduciam callida, simulat trepidationem, & in campos
[10] fugam: hic statim quasi victor sequebatur: cùm subitò
nec magna hostium manus, ex improviso, & jam in
fessos via, sub vespere, velut [11] nimbus erupit, &
4 missis undique sagittis duas legiones operuerunt. Nihil
acciderat [12] in comparationem cladis, quæ in posterum
diem imminebat, nisi intervenisset Deûm miseratio.
[13] Unus ex clade Crassiana Parthico habitu [14] castris
adequitat, & [15] salute Latinè data, cum fidem ipso fecisset, quid immineret, edocuit: *jam affuturum cum omnibus copiis* [16] *Regem:* [17] *irent retrò, peterentque montes:*

1 Hoc est, ut neuter populus in superiori conditione causaque poneretur. Posteà tamen sub Augusto videntur Parthi hoc genus fœderis admisisse, ut ipsi in eo inferiori conditione essent. Lege Tac. An. 12, 10, 4. 2 Renovatum fœdus. 3 Phraate, Parthorum rege. 4 Honorum, gestorum, laudis ac dignitatis. Tituli adscribebantur statuis. Unde Ovid. Ep. 2, 68. *Inter & Ægidas mediâ statuaris in urbe: Magnificus titulis stet pater ante suis.* Valer. Max. 8, 5, 6. de Servilio: *Majorum suorum titulis Isaurici cognomen adjecit.* 5 Armeniæ majoris fluvium, cum Euphrate orientem. 6 Al. *labi.* 7 Qualicunque, non solemni belli denunciatione. 8 Al. *arte ducis præriperet.* 9 Impetum dat, irruit. 10 Proprio quodam gentis hujus instituto: de quâ Just. 41, 2, 7. *Sæpè etiam fugam simulant, ut incautiores adversùm vulnera insequentes habeant.* Hinc Virg. Georg. 3, 31. dixit: *Fidentemque fugâ Parthum, versisque sagittis.* Atque de hac fugæ simulatione capiendum illud Propertii, 2, 8, 54. *Parthorum astuta sela remissa fuga.* Quibus adde Lucan. 8, 376. Plut. Crasso. c. 46. Hac in re artifices Numidæ, de quorum rege Masinissa vide Liv. l. 29. c. 34. Hoc astutæ fugæ genus tribuit etiam Thessalis Curt. 3, 11, 26. Hoc stratagemate toti etiam exercitus circumventi. Vide Tac. An. 2, 11, 3. 11 Densus imber. *Nimbus* est ventus cum pluvia: est etiam densitas nubis in tempestate obscurâ. 12 Si compararetur cladi. 13 Mardus, captivus Crassianus, hujus consilii auctor dicitur. 14 Antonii. 15 Cùm salutasset Antonium verbis Latinis. 16 Phraatem, Parthorum regem. 17 Ne multitudine circumfunderentur. Constat enim, patentes campos vel imprimis vitandos iis, qui multitudinem hostis timent. Quâ ratione commotus Parmenio apud Curt. 3, 7, 9. Alexandro regi suo deliberanti de loco, ubi cum Darii immensis copiis prœlio congrederetur, instillat, *planitiem ipsis camposque esse vitandos: ubi circumiri, ubi ancipiti acie opprimi possent.*

sic

sic quoque hostem fortasse non [1] *desore:* atque ita secuta est
6 minor [2] vis hostium quàm imminebat. Adfuit tamen; deletæque reliquæ copiæ forent, nisi urgentibus telis in modum grandinis, [3] quadam sorte, quasi [4] docti, [5] procubuissent in genua [6] milites, & elatis super capita
7 scutis, cæsorum speciem præbuissent. Tùm Parthus arcus [7] inhibuit: deinde Romani cùm se rursus extulissent, adeò res miraculo fuit, ut unus ex barbaris [8] miserit vocem; *Ite & benè valete, Romani: meritò vos* [9] *victores* [10] *fama gentium* [10] *loquitur, qui Parthorum tela*
8 [11] *fugistis.* Non minor ex aqua posteà, quàm ab [12] hostibus, clades: infesta primum siti regio: tum quibusdam [13] Salmacidis fluvius infestior: [14] novissimèque jam ab invalidis & avidè hauriebatur: cum noxiæ etiam
9 dulces fuêre. Mox & [15] ardores per Armeniam; & nives per Cappadociam; & utriusque cœli subita mutatio
10 pro pestilentia fuit. Sic vix tertia parte de sedecim [16] legionibus reliqua; cum [17] argentum ejus passim dolabris concideretur; & subindè inter moras mortem [18] à gladiatore suo efflagitasset [19] egregius Imperator: tan-

1 Defuturum. 2 Multitudo. 3 Quodam oraculo, responso Dei. Horat. *Dicta per carmina* sortes. 4 Moniti, jussi. Sic *docta consilia*, *docta dicta*, *docti doli*, frequenter apud Comicos. 5 Testudine facta, *elatis* (ut sequitur) *super capita scutis*, quibus se suosque ab hostium sagittis protexerunt. 6 Romani. 7 Remisit. Romani enim ita testudine protecti subsidentes, opinionem hosti præbuerant, veluti confecti vulneribus concidissent, qui, positis arcubus, contos sumpserunt, atque accurrerunt. Romani magno multoque armorum fragore se mutuò cohortati; prosiluerunt, atque primos pilis exceptos confodiunt, & universos in fugam conjiciunt. 8 Emiserit vocem, id est, elocutus sit. 9 Al. *victores gentium fama loquitur.* 10 Fama fert, fama est. 11 Al. *fudistis.* 12 Parthis. 13 Al. *Salinacidas*, voce ex *sale* & *acido* composita. Idem Alexandri militibus evenit, qui fugientem Bessum ad amnem usque Oxum fuerant persecuti. Monuerat Romanos Mardus, ut ab aquis noxiis & ab herbâ, quæ in ripâ frequens crescebat, abstinerent: verùm illorum multi siti & fame poenè enecati, cùm suadenti non auscultarent, insaniâ correpti fuerunt, quam brevi post mors excipiebat. 14 Ad extremum. 15 Æstus. 16 Antonii scilicet. 17 Hoc non solùm de Argento Antonii factum, sed quicquid auri, argenti, pretiosi fuit in toto ejus exercitu, id omne ab ipsis ejus militibus direptum est, & concisum; ipsique interfecti plerique qui haberent: ut Plutarch. Ant. cap. 64. narrat. 18 Rhamno. Multi rebus suis extremis, mortem à servis flagitarunt: ut Cassius & Brutus suprà 4, 7, 13, & 14. 19 Antonius.

dem

dem [1] perfugit in Syriam : ibi incredibili quadam mentis vecordiâ ferocior aliquantò factus est : quasi vicisset, qui evaserat.

CAP. XI.

[1] *Bellum cum Antonio & Cleopatrâ.*

1 FUror Antonii, [2] quatenus per [3] ambitum non [4] interierat, luxu & libidine exstinctus est. Quippe post Parthos, cum exosus arma in otio ageret, captus amore [5] Cleopatræ, quasi benè gestis rebus, in regio se sinu reficiebat.
2 Hæc mulier Ægyptia, [6] ab ebrio Imperatore pretium [7] libidinum [8] Romanum imperium petit. Et promisit
3 Antonius : quasi [9] facilior esset Partho Romanus. Igitur dominationem [10] parare, nec tacitè : sed patriæ, nominis, togæ, fascium oblitus, totus in monstrum illud ut

1 Al. *profugit.* 1 Quæ hîc scribuntur, habentur à Liv. 130. & tribus sequentibus. Plut. Ant. Suet. Aug. c. 17, & 18. Eutrop. 7, 2. Val. Max. 3, 8, 8. Vel. 2, 84. Antonius Cleopatræ amoribus dementatus, ad vilissimi mancipii obsequia se demittit, & in Regem barbarum degenerat. Amoris impotentia & opum licentia victus, Cleopatræ Romanum imperium promittit. Ea contumelia irritatus populus Romanus bellum Cleopatræ per Fecialem indicit. Antonius cum Cleopatra totum Orientem contra Cæsarem, Cæsar occidentem contra Antonium armat. Pugnatur prœlio navali ad Actium : fugiens Cleopatra, secum in fugam Antonium rapit. Cæsar victor post annum in Ægyptum profectus ; Antonium aliquot prœliis debellat : ille sibi manus infert, & Cleopatra sibi necem aspidis irritatæ morsu conscíscit. 2 Quia, quoniam. 3 Ambitionem. 4 Al. *intervierat.* Pendent hæc omnia ex dictis supra 4, 9, 1. 5 Ægypti Reginæ, sororis & uxoris Ptolomæi ultimi, mulieris impudicissimæ : & deinde ab Antonio justæ uxoris loco habitæ. 6 Ebriositas illa creberrimè ei exprobrabatur à Cicerone, Pulcherrimè Sen. Ep. 83. *M. Antonium magnum virum & ingenii nobilis, quæ alia res perdidit, & in externos mores ac vitia non Romana trajecit, quam ebrietas, nec minor vino Cleopatræ amor.* 7 Congressuum Venereorum. Sic Propert. 2, 16, 1. *Rumpat ut assiduis membra libidinibus.* 8 Propert. 3, 9. *Conjugis obscœni pretium Romana poposcit Mœnia, & addictos in sua jura patres.* Ovid. Met. 15, 826. *Romanique ducis conjux Ægyptia tæda Non benè fisa cadit ; frustraque erit illa minata, Servitura suo Capitolia nostra Canopo.* Item Fast. 1, 710. Idem scribit Horat. Carm. 1, 37. Propert. 2, 1, & 4, 6. Juv. Sat. 2, 107. Virg. Æn. 8, 675. 9 Faciliùs posset vinci. 10 Pro *parabat.* Est hæc Enallage modorum apta narrationibus ὑποτυπωτικαῖς ; qualis illa apud Sal. Jug. 100. *Cos. omnia providere ; apud omnes adesse, laudare, increpare merentes, &c.*

mente, ita [1] animo quoque, & [2] cultu [3] desciverat. Aureum in manu baculum; ad latus [4] acinaces; purpurea vestis ingentibus [5] obstricta gemmis; [6] diadema aderat,
4 ut [7] Reginâ Rex ipse frueretur. Ad primam novorum motuum famam Cæsar à Brundisio trajecerat, [8] ut venienti bello occurreret: [9] positisque in Epiro castris, [10] Leucadem insulam, [11] montemque Leucaten, & [12] Ambracii [13] sinus [14] cornua, infesta classe [15] succinxerat.
5 Nobis quadringentæ [16] ampliùs naves; ducentæ non minùs [17] hostium; sed numerum magnitudo pensabat. Quippe [18] à senis in novenos remorum

1 Al. *amictu*: ut sequentia volunt, *purpurea vestis ingentibus obstricta gemmis*: ad cultum referunt ista alia. *Aureum in manu baculum*, &c. Vult igitur eum mentem suam, quæ patriæ charitatem, mores, disciplinam pridem exuerat, etiam externis indiciis, amictu nempe cultuque testatum. 2 Habitu, vestitu, ornatu. Ægrè in Alexandro Persicas vestes tulerunt Macedones. 3 Mutatus erat, degenerarat. Vide supra 4, 3, 4. 4 Gladius Persicus. 5 Alligata, adstricta. 6 Corona regia. 7 Cleopatra. 8 Cogitabat illud Senecæ: *Oriens adhuc extinguenda mali vis: vehementius contra inveterata pugnandum est.* Cui vicinum est illud Persii 3, 63. *Helleborum frustrà, cùm jam cutis ægra tumebit, Poscentes videas: venienti occurrite morbo.* Et illud Cic. Philip. 8. *Omne malum nascens facilè opprimitur, inveteratum fit plerumque robustius.* Sapienter itaque Antipater apud Justin. 12, 1, 9. bellum Lacedæmoniorum *in ipso ortu oppressit.* Nam (ut ait Curt. 6, 3, 17.) *parva sæpè scintilla contempta, magnum excitavit incendium.* 9 Collocatis castris, id est, cùm castrametatus esset in Epiro, regione Græciæ, in quâ olim Pyrrhus regnavit. 10 Est *Leucas*, nomen declinatum ut *Pallas*, insula Epiri. Est ejusdem insulæ urbs *Leucas*, & *Leucas* quoque ejusdem loci promontorium. 11 Leucadis insulæ. 12 *Ambracia* urbs est Epiri, quæ sinui maximo, cui propinqua est, nomen dedit. 13 Recessus, ubi mare terris utrimque abscedentibus, quasi in gremium admittitur. 14 Extremitates: Sic mox, *Ægypti Cornua.* Ita *utrumque portus cornu.* Cæsar apud Cic. ad Atticum 9, 17. Ita *Cornu tribunalis.* Tac. 1, 75. *Cornua comitii.* Plin. 34, 6, 6. 15 Insederat & muniverat. 16 Al. *non minus.* 17 Antonianarum navium. 18 Plutarch. Ant. cap. 83. auctor est, à trinis in denos. Stadius ex Plinio Flori locum considerat hoc pacto, cujus hæc sunt super hunc locum verba: Quinqueremis Caji (de quâ Plinius) remigum quadringentorum remis impellebatur. Utrumque ergo latus navis ducentos remiges habebat, quos si per quinque distribuemus (undè nomen est *quinqueremi*) quadraginta remiges singula sedilia occupabunt, & ea sedilia *ordines* remigum aut remorum dicuntur. Navibus itaque nomen non erat à *remorum*, quibus impellebantur, multitudine, sed ab *ordinum* numero, qui in alterutro latere sedilibus suis distinguebatur: sic *novenis remorum ordinibus* dicebantur instructæ naves, quarum tabulati latera in novem sedilia distributa erant, & singulis ordinibus remigum numerus ex Imperatoris jussu imponebatur, vel pro arte gubernatorum, vel scientiâ remigum, vel mole navium.

[1] ordinibus, ad hoc [2] turribus, atque tabulatis allevatæ, castellorum & urbium specie, non sine [3] gemitu maris, & labore ventorum ferebantur: quæ quidem [4] ipsa moles
6 exitio fuit. Cæsaris naves à triremibus in senos non amplius ordines [5] creverant. Itaque habiles in omnia, quæ usus poscebat, ad impetus & recursus [6] flexusque capiendos, illas graves, & ad omnia [7] præpeditas, singulas plures adortæ, [8] missilibus simul, tùm [9] rostris, ad hoc
7 ignibus jactis, ad arbitrium dissipavêre. Nec ulla re magis hostilium copiarum apparuit magnitudo, quàm post victoriam. Quippe immensa classis, [10] naufragio belli facto, toto mari [11] ferebatur: Arabumque & Sabæorum, & mille aliarum gentium Asiæ spolia; purpuram aurumque in [12] ripam assiduè [13] mota ventis maria [14] revo-
8 mebant. Prima [15] dux fugæ Regina, cum [16] aurea puppe, veloque purpureo, [17] se in [18] altum [19] dedit. Mox secutus

1 Sedilibus. 2 Machinis altioribus, ut in mari velut è muris pugnarent. *Turris* enim alioqui est machina altior, ex quibus in urbem jaciebantur tela: à *terrendis* hostibus dicta. Turribus etiam à prorâ & puppi fuisse Antonii naves instructas, ex Virg. Æn. 8. constat. 3 Statius Thebaid. 3, 595. *Quantus Tyrrheni* gemitus *salis?* 4 Vide suprà 2, 2, 34. Sic 4, 2, 49. Pompejo *nulla res magis exitio fuit, quàm ipsa exercitus magnitudo.* 5 Exstructæ erant. 6 Curvationes, inflexiones faciendas seu peragendas. 7 Impeditas. Sic suprà 2, 8, 17. 8 Telis, quæ manu mittuntur. 9 Partibus navium exporrectis, & acuminatis, ex ære, ferrove in prorâ eminentibus. 10 Clade facto. Sic *Naufragia sua latiùs trahere*, suprà 1, 13, 19. Ita *Naufragæ partes*, id est, victæ, suprà 4, 2, 64. 11 Jactabatur, fluctuabat. Al. *ferebat Arabumque*: minùs recte: nam Florus vult, spolia ista non classe, sed illa jam dissipata, incensa, mersa, mari fuisse lata, idque ea fluctibus jactata velut evomuisse. Nam de classe non posset dici ferre eam spolia classicorum suorum; sed ea sunt *spolia*, quibus alios spoliavimus; ut hoc loco mare fecerat. Arabes autem & Sabæi erant in classe Antonianâ. Virg. Æn. 8, 706. *Omnis Arabs, omnes verterant terga Sabæi.* 12 Littus: cum alioqui *ripæ* dicantur esse fluminum, *littora* maris. 13 Turbata. 14 Id est, ea hausta reciprocabant, & ad littora rejiciebant. 15 Auctor fugæ Cleopatra: aut quia prima fugit, aut quia præcipua fuit. Ita Val. Max. 6, 1, 1. Dux *Romanæ pudicitiæ Lucretia.* Sic apud Cic. de Nat. Deor. 2, 41. *dux Nocturna.* Apud Liv. l. 2. *Clœlia* dux *agminis virginum.* Apud Just. *auctor urbs*, & *capra.* 16 Aureâ navi. Sic 2, 7, 7. Hoc vult Virg. Æn. 8, 677. his verbis: *auroque effulgere fluctus.* 17 Salmasius illud *se* delendum putat. 18 Profundum maris. *Altum* enim *mare* est medium, cùm longius à terrâ recedimus: ibi enim aquæ conglobantur, & in convexâ speciem tumescunt. Virg. Æn. 1, 7. *Multùm ille & terris jactatus, & alto.* Vide Plin. 2, 65. 19 Vela dedit.

9 Antonius: sed [1] instare vestigiis Cæsar. Itaque nec [2] præ-
parata in Oceanum fuga: nec munita præsidiis [3] utraque
Ægypti cornua, [4] Parætonium atque [5] Pelusium, pro-
fuere: propè manu tenebantur. Prior ferrum [6] occu-
pavit Antonius. Regina ad pedes Cæsaris [7] provoluta
[8] tentavit oculos ducis frustrà. Nam [9] pulchritudo in-
10 fra pudicitiam principis fuit. Nec illa de vitâ, quæ offe-
rebatur, sed de parte regni [10] laborabat. Quod ubi de-
speravit à principe, servarique se [11] triumpho [12] vidit,
[13] incautiorem nacta custodiam, in [14] Mausoleum se
11 (sepulchra Regum sic vocant) recipit: ibi maximos, [15] ut
solebat, induta cultus, [16] in differto odoribus solio, juxta

1 Imminebat vestigiis, id est persequebatur Antonium & Cleopatram victos in Ægyptum fugientes. 2 Debent autem hæc Nominativo casu intelligi, referrique ad sequens verbum *profuêre*: loquitur enim de machinatione Cleopatræ, quam exponit Plut. Ant. c. 89. 3 Utræque Ægypti extremitates, quas *Claustra Ægypti* vocant Tac. H. 2, 82, 7. & Suet. Vesp. 7, 1. Vide paulò superiùs. 4 Portus Ægypti. 5 Urbs Ægypti. 6 Prævenit, præcepit gladium, antequam ab hostibus inferretur. Vide suprà 4, 2, 83. 7 Dejecta. 8 Experta est utrùm & Cæsarem in amorem sui pellicere posset, ut alios: *tentavit* igitur *oculos*, quod sc. *sint in amore duces*. Hinc illud Alexandri apud Plut. in vita ejus c. 36. *Magni dolores oculorum Persides.* 9 Forma Cleopatræ minor castitate Augusti fuit. Suprà 1, 3, 5. Intra gloriam *facinus Horatii*, id est, minus gloriâ; ubi vide notam. Hanc pudicitiæ palmam retulit Alexander Magnus apud Curt. 2, 12, 15. ubi vide Freinshemium. Post hunc Scipio apud Val. Max. 4, 3, 1. 10 Anxia, sollicita erat: quemadmodum dicimus, *De filii sui eruditione quòd* labores, *nihil est.* Sic, *Non laboro de hac re*, id est, non curo, neque anxius sum. 11 Ad triumphum, id est, ut in triumphum duceretur. 12 Rectè *vidit*; Cæsar enim omnibus modis id contendebat: eâque re sollicitè custodiri jusserat, ne sibi manus inferret: quin etiam cùm illa custodes fefellisset, *Psyllos* (populos Libyæ, quorum corpori ingenitum fuit virus exitiale serpentibus) *admovit, qui venenum ac virus exsugerent.* Suet. Aug. 17, 10. 13 Imprudentiores adepta custodes. 14 *Mausoleum* Mausoli, regis Cariæ, sepulcrum ab Artemisia uxore exstructum, tanta operis magnificentia, ut inter septem orbis miracula fuerit numeratum. Ab operis hujus similitudine sepulchra omnia sumptuosiora, *Mausolea* sunt appellata. 15 Hæc verba supposititia censet Freinshemius, ejiciendaque putat, eò quod Florus morem potiùs moriturorum, quam Cleopatræ, exprimere voluerit. Antiquitùs enim solatium quoddam mortis habebatur, in pretiosissimis vestibus mori, & ita quasi ad tumulum componi: quem morem etiam Christus Servator noster non damnasse videtur: unctus enim à muliere, discipulis indignantibus, inquit, *prævenit ungere corpus meum in sepulturam.* Adde supra 1, 13, 10. 16 Referto, repleto odoramentis loculo, ubi conduntur mortui. More exterorum sive Orientalium Regum: de quo Freinshem. ad Curt. 10, 10, 13. Tac. 16, 6, 3. de Poppæâ Neronis: *Corpus non igni abolitum, ut Romanus mos: sed Regum externorum consuetudine differtum odoribus conditur.* Sic Alexandro mortuo, Ægyptii Chaldæique *purgavêre corpus, repletumque est odoribus aureum solium, & capiti adjecta fortunæ ejus insignia.*

ſuum ſe [1] collocavit Antonium: [2] admotiſque ad venas ſerpentibus, ſic [3] morte, quaſi ſomno, ſoluta.

1 De induſtria utitur funebri hoc verbo. 2 Ad venas brachii. Propert. 3, 9. *Brachia ſpectavi ſacris admorſa colubris. Et trahere occultum membra ſoporis iter.* Idem ſcribit Plut. Ant. quod fuerit hæc via mortis compendioſior. Arteriæ namque brachii ſtatim ducuat ad cor. 3 In mortem, quaſi in ſomnum, ſoluta, mortua. Ovid. Am. 2. El. 10. *Solvi* pro mori abſolutè dixit.

CAP. XII.

[1] *Bella adverſus gentes exteras.*

1 [2] HIc finis [3] armorum civilium: reliqua adverſus exteras gentes: quæ [4] diſtricto circa mala ſua im-
2 perio, diverſis orbis [5] oris emicabant. [6] Nova quippe pax: nec dùm aſſuetæ frenis ſervitutis tumidæ gentium inflatæque cervices, ab impoſito [7] nuper [8] ju-
3 go [9] reſiliebant. Ad Septentrionem converſa fermè [10] plaga ferocius agebat; Norici, Illyrii, Pannonii, Dalmatæ, Myſi, Thraces & Daci, Sar-
4 matæ atque Germani. [11] Noricis animos dabant

1 Quæ hoc ultimo capite ſcribit Florus, habentur compendioſè à Suet. Aug. 20, & 21. Eutrop. 7, 2. & ſeqq. Quas gentes Auguſtus devicit, ennmerat Virg. in fine octavæ Æneidos. Item Ovid. Met. 15, 129. Lege quæ ſcribit 2. Triſt. Horat. Carm. 4, 14, & 15. Lege Sextum Rufum. Cæſar Octavianus gentem, quæ cis, intra, ultra Alpes in Septentrionem & ortum, itidem eam, quæ Danubii fontes, & utramque ejus ripam uſque ad oſtia ejus incolit, edomat, &c. Secutus deindè totius orbis felicitatem & amplitudinem Auguſti bellis civilibus poſt viceſimum annum finitis, pacatiſque gentibus omnibus, ipſe Janum Geminum poſt Numam regem tertium clauſit. 2 Ut Auguſtum totius orbis victorem demonſtraret, per partes colligit, quatuor terræ tractus victoria ejus edomitos recenſens. 3 Bellorum. 4 Diſtracto, diſtento. Vide ſupra 3, 5, 4. 5 Regionibus. 6 *Crudum adhùc ſervitium* appellat. Tac. 1, 8, 11. Vide ſupra 2, 17, 8. Et hùc pertinent verba Agrippæ apud Dionem: *Difficile eſt futurum, plebi noſtræ libertatem, in quâ tot annos vixit, adimere: arduum ſocios ſubditoſque partim antiquitus populari imperio rectos, partim à nobis ipſis libertate donatos, nunc in ſervitutem redigere.* Conſimilis eſt huic Alexandri ſententia apud Curt. 6, 3, 6. 7 Al. quam multis annis. Ita Plin. 35, 50. *fuit & nuper*, id eſt, ante annos plus minùs decem. Nam de Neronis temporibus loquitur, cùm ipſe ſub Veſpaſianis ſcriberet. 8 Servitute. Sic ſupra 2, 17, 8. 9 Retrocedebant. 10 Vulnus. Ita ſuprà 4, 2, 72. 11 Cogitandum hiſce fuit, *nihil tam altè naturam conſtituiſſe quò virtus non poſſet eniti:* ſicut Alexander ait apud Curt. 7, 11, 10.

Alpes atque nives, quò bellum non posset ascendere:
sed omnes illius [1] cardinis populos, Brennos, Senones
atque Vindelicos, per [2] privignum suum Claudium Dru-
5 sum [3] perpacavit. Quæ fuerit [4] callidarum gentium feri-
tas, facilè vel mulieres ostendêre; quæ deficientibus
telis, infantes ipsos [5] afflictos humo in ora militum ad-
6 versa [6] miserunt. Illyrii quoque sub Alpibus [7] agunt,
imasque valles earum, ut quædam quasi [8] claustra, custo-
diunt, [9] abruptis torrentibus impliciti: [10] in hos expe-
7 ditionem ipse sumpsit; fierique pontes imperavit. Hic se
& aquis & hoste turbantibus, cunctanti ad ascensum mi-
liti scutum [11] de manu [12] rapuit: & in via [13] primus,
tunc agmine secuto, [14] cum Illyricus multitudine pon-
tem succidisset, saucius manibus ac cruribus, [15] speciosior
sanguine, & ipso periculo augustior, terga hostium perce-
cidit. Pannonii duobus saltibus, ac tribus fluviis, Dravo,
Savo, Histroque vallabantur: populati proximos, intra ri-
pas se recipiebant: in hos domandos [16] Vibium misit: cæsi
9 sunt in [17] utrisque fluminibus. Arma victorum non [18] ex
more belli cremata: sed capta sunt, & in [19] profluentes

1 Justinus *plagam cœli* vocat 41, 3, 2. Expeditionis hujus meminerunt Vel. 2, 95. Horat. Carm. 4, 4, & 14. 2 *Privignus* est filius mariti ex alia conjuge, vel uxoris ex alio marito. *Privignus dictus*, inquit Festus, *quod priùs, quàm mater secundo nuberet, est genitus. Pri enim veteres pro præ dixerunt.* 3 Planè tranquillos & pacatos reddidit. Plin. *Quos usque ad mare superum* perpacavit. 4 Vocem illam *callidarum* suspectam habet Salmasius, eò quòd nihil minùs conveniat barbaris & feris gentibus, quam calliditas: & prætereà cùm nihil sequatur, aut callidè aut dolosè ab illis factum; sed meræ feritatis & barbariæ facinus. Ideòque alii legunt *Alpinarum.* 5 Illisos terræ. 6 Conjecerunt, ingesserunt. 7 Degunt habitant. 8 Angustias, per quas in regionem iter est. 9 Præcipitibus rivis circumdati, cincti. Vide suprà 2, 3, 4. 10 Contra Illyrios apparatum belli Cæsar suscepit. Nota obiter *sumere* & *mandare expeditionem* esse opposita: nam *mandare expeditionem*, est committere ducibus; *sumere*, per se id agere, & ipsum proficisci. Vide infra, 48. 11 Ex. 12 Eripuit. 13 Debet enim bonus dux partem laborum, in se primum recipere. 14 Al. *cùm lubricus pons multitudine succidisset*; non à *cædo*, sed à *cado*. 15 Maximè lætantur vulneribus suis, tanquam fortitudinis Insignibus, magni duces. Lege Sen. de Provid. cap. 4. 16 Freinshemius *Tiberium* legit. 17 Pro *utroque flumine.* Ita Liv. 23, 21, 4. *Responsum* utrisque, *non esse undè mitterentur.* 18 Juxta consuetudinem. 19 Fluvios præterlabentes conjecta.

data

data: ut cæteris, qui resistebant, victoria sic nuncia-
10 retur. Dalmatæ plerumque [1] sub silvis agunt: indè in
11 latrocinia promptissimi. Hos jam quidem [2] Marcius in-
censa urbe Delminio quasi [3] detruncaverat: posteà
12 [4] Asinius Pollio gregibus, armis, agris multaverat;
(hic [5] secundus orator) sed Augustus perdomandos Vibio
mandat: qui [6] efferum genus fodere terras coëgit, au-
rumque venis repurgare: quod alioquin gens omnium
cupidissima, studiosa diligentia [7] acquirit; [8] ut illud in
13 usus suos servare videatur. Mysi quàm feri, quàm tru-
ces fuerint, quàm [9] ipsorum etiam barbari barbarorum,
14 horribile dictu est. Unus ducum, ante aciem postulato
silentio, *Qui vos*, inquit, *estis?* Responsum invicem:
Romani, gentium domini. Et illi, [10] *Ita*, inquiunt, *fiet*, *si*
15 *nos viceritis.* [11] Accepit [12] omen Marcus Crassus. Illi
statim [13] ante aciem immolato equo [14] concepêre vo-

1 In silvis degunt, versantur, habitant. 2 Hic C. Marcius Figulus primò pulsus à Dalmatis, posteà nec opinantes aggressus vicit, urbemque Delminium injecto igne, magna ex parte concremavit. 3 Exciderat, amputaverat. Apposite posuit hoc auctor de Dalmatis, quibus Delminium, eorum caput, ereptum erat. Sic apud Paul. Diac. lib. 16. *detruncatus Orestes*. Est ergo in eo verbo, ut Stadius notat, egregia translatio: ut enim homine capite truncato, sensuum omnium & motuum præsidium avulsum est, ita & Dalmatarum populo, exciso Delminio regia urbe, vis omnis ablata. 4 Consul cum Cn. Domitio fuit: quem de Dalmatis triumphasse Horatius testatur Carm. 2, 1. *Et consulenti Pollio curiæ, Cui laurus æternos honores Dalmatico peperit triumpho.* 5 Al. *facundus orator*: certè bonus orator fuit Pollio. 6 Admodum ferum. 7 Inquirit. 8 In his verbis (ut verè judicat Freinshemius) nullus sensus, nec vestigium adeò sermonis Floriani est. Legerim itaque: *Ut illud in usus suos*, id est, Augusti, *servari videretur.* Sensus esset: jussisse Augustum terras fodere, aurumque venis repurgare, ut avarissima gens videret, non sibi servasse in montibus aurum, sed Augusto; ac Dalmatiæ montes non incolarum, sed Romanorum usibus, divites esse: quâ non potuit major pœna contingere hominibus rerum suarum cupidissimis. Statius Sil. lib. 4. Od. 7. ait *impalluisse* Dalmatas eruendo ex aurifodinis auro, id est, invidisse Dalmatas, cum viderent alios ex suis aurifodinis ditescere. 9 Hoc est, adeò truces fuêre, ut ab ipsis barbaris pro barbaris haberentur. Similis locus apud Curt. 7, 3, 6. 10 Simile quid est apud Liv. 35, 14, 6. in colloquio Scipionis & Annibalis: *Quid-nam tu diceres*, inquit *ille*, *si me vicisses*, &c. 11 Ratum habuit, non respuit ab ore prolatam futuræ rei pronunciationem. 12 In omen, loco ominis. Simile quid lege apud Tac. An. lib. 2 cap. 13. 13 Ante prœlium Sic Lacedæmonii Reges Musis immolarunt ante prœlium. Plut. Lycurgo cap. 39. 14 Animo & mente solum apprehenderunt, sed verbis & voce non expresserunt. Vide suprà 1, 11, 7.

tum, *ut cæsorum extis ducum &* [1] *litarent, & vescerentur.* Deos audisse crediderim, [2] nec tubam sustinere
16 potuerunt. Non minimum terroris [3] incussit barbaris
Domitius centurio, satis barbaræ, [4] efficacis tamen
apud pares homines stoliditatis, qui foculum gerens
[5] super cassidem, suscitatam motu corporis flammam,
17 velut ardenti capite fundebat. Ante hos Thracum maximè populus desciverat. [6] Ille barbarus & signis militaribus, & disciplinâ, [7] armis etiam Romanis assueverat: sed à Pisone perdomiti, in ipsa captivitate rabiem
ostendere: quippe cùm catenas morsibus tentarent,
18 feritatem suam ipsi puniebant. Daci montibus inhærent:
Cotisonis [8] regis imperio, quoties concretus gelu [9] Danubius [10] junxerat ripas; [11] decurrere solebant, & vicina populari.
19 Visum est Cæsari Augusto gentem [12] aditu difficillimam [13] submovere. Misso igitur Lentulo,
ultra ulteriorem repulit ripam: citra, præsidia constituit. [14] Sic tunc Dacia non victa, sed submota, atque
20 [15] dilata est. Sarmatæ patentibus campis inequitant: & hos per eundem Lentulum prohibere Danubio satis fuit. Nihil præter nives, rarasque silvas [16] habent.
21 Tanta barbaries est, ut pacem non intelligant. [17] Germaniam quoque [18] utinam vincere tanti non putasset!
magis turpiter amissa est, quam gloriosè acquisita:

1 Deos placarent. 2 Alludit istud Virgilii Æn. 11, 27. *Cur antè tubam tremor occupat artus?* 3 Injecit, fecit, id est, terruit Barbaros. 4 Undè Parmenio apud Curt. 4, 13, 5. *vanis & inanibus militem magis, quam justis formidinis causis, moveri.* 5 In galeâ. 6 Ceteræ quoque gentes cùm cernerent præcipuas Romanorum vires in ordine disciplinâque militari consistere; institutum eorum imitatæ sunt. Exemplum est Syphacis apud Liv. 24, 48. Sic Germani apud Tac. 2, 45, 3. 7 Hinc plerumque maximum periculum imminebat Romanis. Vide Liv. lib. 8. cap. 8. 8 Daciæ. 9 Maximus Europæ fluvius. Et *Ister* dictus. 10 Conjunxerat. 11 Videtur expressum ex illo Virgilii Georg. 2, 97. *Aut conjurato descendens Dacus ab Istro.* Al. *discurrere* legunt. 12 Quæ difficulter adiri potest. 13 Repellere. 14 Alludit his verbis ad victoriam Daciam Trajani Cæsaris. Vult enim dicere: *Daciæ devictæ gloriam, quam Augustus referre non potuit, reservavit Fortuna Trajano.* 15 Repressa. Sic suprà 3, 21, 6. 16 Habitant. 17 Bella in Germaniâ auspiciis Augusti à Druso gesta scribit Liv. libris quatuor ultimis ab V. C. Val. Max. 4, 3, 3, & 5, 5, 3. 18 Meminisse debuerat, quod est apud Sal. Jug. 31. *Majus dedecus esse, parta amittere, quàm omninò non paravisse.*

22 sed [1] quatenùs sciebat patrem suum Cæsarem, bis [2] trajecto ponte Rheno, quæsisse bellum; [3] in illius honorem concupiit facere provinciam: & [4] factum erat, si barbari tam [5] vitia nostra, quàm imperia, [6] ferre po-
23 tuissent. Missus in eam [7] provinciam [8] Drusus, primos domuit [9] Usipetes: indè Tencheros [10] percucurrit, & Cattos. Nam Marcomanorum spoliis insignibus quendam [11] editum tumulum in tropæi modum excoluit. Indè validissimas nationes, Cheruscos Suevosque, &
24 Sicambros pariter aggressus est: qui viginti Centurionibus [12] incrematis, hoc velut [13] sacramento [14] sumpserant bellum, adeò certâ victoriæ spe, ut prædam [15] in antecessum [16] pactione diviserint. Cherusci equos;
25 Suevi aurum & argentum; Sicambri captivos elegerant: sed omnia retrorsum. Victor namque Drusus equos, pecora, torques eorum, ipsosque, præda divisit, & vendidit: prætereà in tutelam provinciarum,
26 præsidia atque [17] custodias ubique [18] disposuit; per Mosam flumen; per [19] Albim; per Visurgim. Nam per Rheni quidem ripam, quinquaginta ampliùs castella [20] direxit. Bonnam & Cesoniam [21] cum pontibus junxit,

1 Quia, quoniam. 2 Cùm transiisset. 3 Id est, ut ipse de conatu Cæsaris reverenter sentire, neque parentis gloriæ obtrectare videretur, noluit decedere provinciâ. Nam alioquin alter alterius acta decessione veluti damnabat. Sic Hadrianus livore in Trajanum decessit provinciis, trans Euphratem & Tigrim sitis, quas Trajanus Romano imperio adjecerat. 4 Factum fuisset. 5 Injurias nostras. 6 Pati. 7 Germaniam. 8 Nero, qui Augusti privignus, Tiberii Neronis frater erat. De hoc Ovid. 2. Trist. Virg. in line 8. Æn. Horat. Carm. 4, 4. Drusi mortem longo simul & eleganti carmine deplorat Ovidius ad Liviam matrem scribens. 9 Germaniæ populos. 10 Suet. Ner. cap. 3. percucurrit *amplissimos honores*. Vide quæ notavimus suprà 4, 2, 33. 11 Tropæa enim non figebantur, nisi in eminentioribus locis, ut essent magis conspicua. Vide supra 2, 17, 16. 12 Concrematis. 13 Necessitate, quâ Germani ad bellum gerendum adigebantur. 14 Susceperant. 15 Ante justum tempus. Sic suprà 3, 21, 10. 16 Pacto, convento. 17 Castella. 18 Collocavit. 19 Albis terminus erat Imperii, aut potiùs nominis Romani: eum enim id temporis non transcenderant. 20 Disposuit. Sic ferè Arnobius lib. 1. *per diversas artium disciplinarumque rationes ingenia* dirigunt. 21 Separatim hæc sunt intelligenda, Bonnam ponte junxit, & Cesoniam ponte junxit, id est, pontem & hic ædificavit & ibi. Sicut *committere*, suprà 1, 4, 2. uni *Tiberino* tribuitur.

27 classibusque firmavit. [1] Invisum atque [2] inaccessum [3] in
id tempus [4] Hercynium saltum patefecit. [5] Ea denique
in Germaniâ pax erat, ut [6] mutati homines, [7] alia
terra; [8] cœlum ipsum [9] mitius [10] molliusque solito vi-
28 deretur. Denique [11] non per adulationem, sed ex me-
ritis, [12] defuncto ibi fortissimo [13] juvene, ipsi, quod
nunquam alias, senatus [14] cognomen ex provinciâ de-
29 dit. Sed [15] difficilius est [16] provincias obtinere, quam
[17] facere: viribus parantur, jure retinentur. Igitur
30 breve id gaudium. Quippe Germani [18] victi magis,
quam domiti erant: moresque nostros magis, quam
arma, sub Imperatore Druso [19] suspiciebant: post-
31 quam verò ille defunctus, Vari Quinctilii [20] libidinem ac
[21] superbiam, haud secus quàm sævitiam, odisse cœpe-

1 Nunquam anteà visum. 2 Quò non potuit accedi. 3 Usqne ad. 4 Hercyniam silvam, Hercynium nemus. 5 Talis. 6 Quædam quasi proverbialis locutio, de mutatione morum. Sic apud Liv. 25, 1, 5. *tanta religio, & ea magnâ ex parte externa, civitatem incessit, ut aut homines, aut Dii repentè alii viderentur facti.* 7 Tac. H. 1, 45, 1. *Alium crederes Senatum, alium populum.* 8 Aër ipse mitior, &c 9 Clementius. 10 Mitius, temperatius. Sic *Molle cœlum*, suprà 1, 16, 4. *Mollis regio*, supra 3, 3, 13. 11 Fuerunt enim pleraque Senatus decreta post illud tempus adulatoria: sed tunc temporis nondùm invaluerat iste morbus, ut, qui gentem aliquam non bello modò, sed ne prœlio quidem vicerat, protinùs eam indueret nomini. Vide supra 1, 11, 6. 12 Scilicet *vita*, id est, mortuo ex fractura, equo super crus ejus collapso, tricesimo die quam id acciderat, inter Salam & Rhenum fluvios. Corpus ejus à Tiberio Nerone fratre Romam pervectum est, & in Augusti tumulo conditum. 13 Drnso. 14 Appellatus enim fuit à Senatu *Germanicus*, Undè Ovid. Fast. 1, 597. *Et mortem, & nomen Druso Germania fecit.* Non autem ipsi tantum, sed simul etiam filiis datum est. Quemadmodum Britannici nomen & Claudio Imperatori & ejus filio. 15 Pauci enim audiunt Sallustianum illud Orat. 1. de Rep. ord. *Ut fabricata, sic virtute parta, quàm magnâ industriâ haberi decet, ne incuria deformentur, aut corruant infirmata.* Vel illud Ovid. de Arte 2, 21. *Non minor est virtus, quàm quærere, parta tueri: Casus inest illic: hic erit artis opus.* Eadem sententia est supra 2, 17, 8. ubi vide notam. 16 Regiones aliquas servare, retinere. 17 Perdomare, ut recipiat jugum. 18 Fabianus apud Sen. Suas. 1. *Memento, Alexander, matrem in orbe victo adhùc magis, quam pacato, relinquis.* 19 Reverebantur magis bonos Romanoıum mores, quam vires & arma. Vide supra, 1, 26, 5. 20 Quia Germani *casta gens & severa*, ut scribit Tac. in Germ. cap. 18, 1. 2 Supra 1, 7, 4. *superbia crudelitate gravior est bonis.* Certè liberis hominibus nil gravius accidere potest, quàm superbus magistratus, sive (ut loquitur Ammianus) *nihil est tam inimicum, quam ad ardua imperii supercilia etiam acerbitatem naturæ adjungi.*

runt. Ausus ille [1] agere conventum : & in castris jus di-
cebat, [2] quasi violentiam barbarorum & lictoris virgis,
32 & præconis voce posset inhibere : at illi, qui jam pri-
dem rubigine oblitos enses, inertesque [3] mœrerent
equos, ut primùm [4] togas, & sæviora armis jura vide-
33 runt., duce [5] Arminio arma corripiunt : cum interim
tanta erat Varo pacis fiducia, ut ne [6] prædictâ quidem,
& prodita per Segestem, unum principum, conjuratione
34 [7] commoveretur. Itaque [8] improvidum, & nihil tale
metuentem improviso adorti, cum ille ([9] ô securitas!)
ad [10] tribunal [11] citaret; undique invadunt, castra [12] ra-
35 piunt, [13] tres legiones opprimuntur. Varus [14] perditas res
[15] eodem, quo Cannensem [16] diem [17] Paulus, & [18] fa-

1 Celebrare conventum, id est, in loco designato ad certam diem provincialibus jus dicere. Sic Just. 12, 13, 3 quod *forum agere* Cicero dicit ad Attic. 5, 6. *forum indicere* Virg. Æn. 5, 758. ubi & explicat, *jura dare. Ausus*, inquit, quia nullo exemplo hoc Varus fecit : imperium enim tantùm, id est; belli gerendi potestatem; nullam jurisdictionem habebat. Germania enim in provinciæ formam redacta erat: verùm ante provinciam ordinatam jurisdictio non mandabatur. 2 Q. d. ita direxisse Varum actiones suas. quasi violentissimi hostes jure possent mulceri. 3 Al. *gemerent*. 4 Has enim sumebant in jurisdictione, saltem advocati, causidici, & id genus. Hinc Apulejo fine lib. 10. appellantur *togati vultures*, quod litibus immineant, ut vulture cadaveribus : *togati*, ab usu togæ. 5 Cheruscorum principe, filio Segemeri. 6 Indicatâ. 7 Perturbaretur. Prorsùs ut Jul. Cæs. supra 4, 2, 94. 8 Incautum, inconsideratum. 9 Al. *ad secures & ad tribunal*. 10 Locum excelsum, in quo residebat qui jus tribubus redderet. 11 In jus vocaret, adesse juberet, diem diceret. 12 Occupant, corripiunt. 13 Augustum, *hac nuntiatâ clade, adeò consternatum ferunt* (verba sunt Suetonii Aug. cap. 23.) *ut per continuos menses barbâ capilloque summisso, caput interdùm foribus illideret, vociferans: Quintili Vare, redde legiones : diemque cladis quotannis mœstum habuerit ac lugubrem.* 14 Afflictas. 15 Id est, secutus est exemplum Pauli, ac superesse noluit, exercitu occisione occiso. Ita supra 4, 2, 35. Curioni *pudor stetit, ut amissum suâ temeritate exercitum morte sequeretur*. 16 Cladem, aut pugnam decretoriam, quâ Annibal ad Cannas, vicum Apuliæ, Paulum Æmilium magnâ cum calamitate populi Romani ex Terentii Varronis consulis temeritate ferè obtrivit : ubi 60. hominum millia à Pœnis cæsa fuisse traduntur. Ita Cic. pro Sextio, cap. 35. *Cinnano atque Octaviano die*. Non abit illud Tac. Agr. 34, 5. *imponite quinquaginta annis magnum diem*. *Non fuit major sub imperio Romano dies*, &c. supra 2. 6, 58. 17 Æmilius. 18 Morte, casu De Q. Vari morte Virgilium, ut eam impotentiùs ferentem, Horatius Ode 24. lib. 1. consolatur.

7 sagittarum. [1] Rex fortissimè dimicans [2] cecidit. Mox [3] circumlato ejus per urbes, quæ desciverant, capite, Syria sinè bello recepta. Sic Crassianam cladem Pacori cæde [4] pensavimus.

1 Pacorus. 2 Interfectus, cæsus est. Virg. Cadit *& Ripheus justissimus unus, Qui fuit in Teucris, & servantissimus æqui.* 3 Ita scribit Cic. Phil. 2. Trebonii cervicibus abscissum caput, jussu Dolabellæ, gestatum fuisse in pilo. Variis de causis amputata virorum insignium capita circumlata, aut aliò missa fuêre: præsertim autem in fidem victoriæ, & terrorem hostium. Exempla sunt quamplurima, ut in capite M. Antonii oratoris, quod in Marii mensis expositum: suprà 3, 21, 14. Asdrubalis, quod ante Annibalis castra projectum. Liv. 27. Decimi Bruti, quod ad Antonium missum est. Cæsetii Rufi, quod ad Antonium triumvirum delatum est. Val. Max. 9, 5, 4. Ciceronis, quod in Rostris expositum, suprà 4, 6, 5. Crassi, quod ad Regem Parthorum reportatum, suprà 3, 11, 11. Cyri quod *in utrem humano sanguine repletum conjici regina* Tamyris *jussit.* Justin. 1, 8, 13. Euryali, quod *arrectis in hastis præfixêre Rutuli.* Virg. Æn. 9, 465. Goliathi, quod *David attulit in Jerusalem.* 1. Reg. 17, 54. C. Gracchi, quod ad cos. relatum *percussoribus auro pensatum est*, suprà 3, 15, 6. Induciomari, quod ad Cæsarem relatum, suprà 3, 10, 8. Nicanoris, quod Judæi *suspenderunt contra Jerusalem.* Maccab. 2, 7, 47. Nisi, quod *arrectis in hastis præfixerunt* Rutuli. Virg. Æn. 9, 465. Octavii Cos. quod *pro Rostris expositum*; suprà 3, 21, 14. Olofernis, quod Judæi *suspenderunt super muros* Bethuliæ. Judith. 14, 7. Lege & Virg. Æn. 12, 511. Similis mos Scytharum apud Herod. 4, 54. De Thracibus est suprà 3, 4, 2. 4 Compensavimus. Eoque magis, si, quod scribit Eutrop. lib. 7. interfectus est, *eo ipso die, quo olim Orodes, Persarum Rex, per ducem Surenam Crassum occiderat.*

CAP. X.

[1] *Bellum Parthicum cum Antonio.*

1 [2] Expertis invicem Parthis atque Romanis, cùm Crassus atque Pacorus utrimque virium mutuarum [3] do-

1 Auctores historiæ sunt Ep. Liv. 130. Plutarch. Ant. cap. 49. Justin. 42, 5, 3. Eutrop. 7, 1. M. Antonius nulla justâ de causa in Parthos arma movet: mens ejus amoribus Cleopatræ adhùc implicita, omnia boni imperatoris consilia corrumpit; quippe tempestiviùs ad eam reditum accelerans. Quare exercitu ejus, dùm se turpiter recipere coactus est, variâ clade ad tertiam usque partem attrito, Parthorumque insultu lacerato, tandem fœda fuga per Armeniam in Syriam revertitur, & se Cleopatræ amplexibus recreat. 2 Benè Cæsar monuit Pompejum de bel. civ. 3, 10. hoc unum esse tempus de pace agendi, dùm sibi uterque confideret, & pares ambo viderentur. 3 Signa, argumenta dedissent, id est, docuissent.

cumenta

cumenta fecissent, [1] pari rursus reverentiâ [2] integrata
amicitia: & quidem ab ipso fœdus Antonio cum [3] Rege
2 percussum. Sed immensa vanitas hominis, dùm [4] titu-
lorum cupidine, [5] Araxem & Euphratem sub imagini-
bus suis [6] legi concupiscit; neque causa, nec consilio,
ac ne [7] imaginariâ quidem belli indictione, quasi hoc
quoque [8] ex arte ducis esset, obrepere; relicta repente
3 Syria in Parthos [9] impetum facit. Gens præter armorum
fiduciam callida, simulat trepidationem, & in campos
[10] fugam: hic statim quasi victor sequebatur: cùm subitò
nec magna hostium manus, ex improviso, & jam in
fessos via, sub vespere, velut [11] nimbus erupit, &
4 missis undique sagittis duas legiones operuerunt. Nihil
acciderat [12] in comparationem cladis, quæ in posterum
diem imminebat, nisi intervenisset Deûm miseratio.
[13] Unus ex clade Crassiana Parthico habitu [14] castris
adequitat, & [15] salute Latinè data, cum fidem ipso fe-
cisset, quid immineret, edocuit: *jam affuturum cum
omnibus copiis* [16] *Regem:* [17] *irent retrò, peterentque montes:*

1 Hoc est, ut neuter populus in superiori conditione causaque poneretur. Posteà tamen sub Augusto videntur Parthi hoc genus fœderis admisisse, ut ipsi in eo inferiori conditione essent. Lege Tac. An. 12, 10, 4. 2 Renovatum fœdus. 3 Phraate, Parthorum rege. 4 Honorum, gestorum, laudis ac dignitatis. Tituli adscribebantur statuis. Undè Ovid. Ep. 2, 68. *Inter & Ægidas mediâ statuaris in urbe: Magnificus titulis stet pater ante suis* Valer. Max. 8, 5, 6. de Servilio: *Majorum suorum titulis Isaurici cognomen adjecit.* 5 Armeniæ majoris fluvium, cum Euphrate orientem. 6 Al. *labi.* 7 Qualicunque, non solemni belli denunciatione. 8 Al. *arte ducis præriperet.* 9 Impetum dat, irruit. 10 Proprio quodam gentis hujus instituto: de quâ Just. 41, 2, 7. *Sæpè etiam fugam simulant, ut incautiores adversùm vulnera insequentes habeant.* Hinc Virg. Georg. 3, 30. dixit: *Fidentemque fugâ Parthum, versisque sagittis.* Atque de hac fugæ simulatione capiendum illud Propertii, 2, 8, 54. *Parthorum astuta tela remissa fuga.* Quibus adde Lucan. 8, 376. Plut. Crasso. c. 46. Hac in re artifices Numidæ, de quorum rege Masinissa vide Liv. l. 29. c. 31. Hoc astutæ fugæ genus tribuit etiam Thessalis Curt. 3, 11, 26. Hoc stratagemate toti etiam exercitui circumventi. Vide Tac. An. 2, 11, 3. 11 Densus imber. *Nimbus* est ventus cum pluvia: est etiam densitas nubis in tempestate obscurâ. 12 Si compararetur cladi. 13 Mardus, captivus Crassianus, hujus consilii auctor dicitur. 14 Antonii. 15 Cùm salutasset Antonium verbis Latinis. 16 Phraatem, Parthorum regem. 17 Ne multitudine circumfunderentur. Constat enim, patentes campos vel imprimis vitandos iis, qui multitudinem hostis timent. Quâ ratione commotus Parmenio apud Curt. 3, 7, 9. Alexandro regi suo deliberanti de loco, ubi cum Darii immensis copiis prœlio congrederetur, instillat, *planitiem ipsis camposque esse vitandos: ubi circumiri, ubi ancipiti acie opprimi possent.*

ſic quoque hoſtem fortaſſe non [1] *defore :* atque ita ſecuta eſt
6 minor [2] vis hoſtium quàm imminebat. Adfuit tamen ;
deletæque reliquæ copiæ forent, niſi urgentibus telis in
modum grandinis, [3] quadam ſorte, quaſi [4] docti,
[5] procubuiſſent in genua [6] milites, & elatis ſuper capita
7 ſcutis, cæſorum ſpeciem præbuiſſent. Tùm Parthus ar-
cus [7] inhibuit: deinde Romani cùm ſe rurſus extuliſ-
ſent, adeò res miraculo fuit, ut unus ex barbaris [8] mi-
ſerit vocem ; *Ite & benè valete, Romani: meritò vos*
[9] *victores* [10] *fama gentium* [10] *loquitur, qui Parthorum tela*
8 [11] *fugiſtis.* Non minor ex aqua poſteà, quàm ab [12] ho-
ſtibus, clades : infeſta primum ſiti regio : tum quibuſ-
dam [13] Salmacidis fluvius infeſtior : [14] noviſſimèque
jam ab invalidis & avidè hauriebatur : cum noxiæ etiam
9 dulces fuêre. Mox & [15] ardores per Armeniam ; & ni-
ves per Cappadociam ; & utriuſque cœli ſubita mutatio
10 pro peſtilentia fuit. Sic vix tertia parte de ſedecim [16] le-
gionibus reliqua ; cum [17] argentum ejus paſſim dolabris
concideretur ; & ſubindè inter moras mortem [18] à gla-
diatore ſuo efflagitaſſet [19] egregius Imperator : tan-

1 Defuturum. 2 Multitudo. 3 Quodam oraculo, reſponſo Dei. Horat. *Dicta per carmina* ſortes. 4 Moniti, juſſi. Sic *docta conſilia, docta dicta, docti doli*, frequenter apud Comicos. 5 Teſtudine facta, *elatis* (ut ſequitur) *ſuper capita ſcutis*, quibus ſe ſuoſque ab hoſtium ſagittis protexerunt. 6 Romani. 7 Remiſit. Romani enim ita teſtudine protecti ſubſidentes, opinionem hoſti præbuerant, veluti confecti vulneribus concidiſſent, qui, poſitis arcubus, contos ſumpſerunt, atque accurrerunt. Romani magno multoque armorum fragore ſe mutuò cohortati ; profiluerunt, atque primos pilis exceptos confodiunt, & univerſos in fugam conjiciunt. 8 Emiſerit vocem, id eſt, elocutus ſit. 9 Al. *victores gentium fama loquitur.* 10 Fama fert, fama eſt. 11 Al. *fudiſtis.* 12 Parthis. 13 Al. *Salinacidas*, voce ex *ſale & acide* compoſita. Idem Alexandri militibus evenit, qui fugientem Beſſum ad amnem uſque Oxum fuerant perſecuti. Monuerat Romanos Mardus, ut ab aquis noxiis & ab herbâ, quæ in ripâ frequens creſcebat, abſtinerent : verùm illorum multi ſiti & fame pœnè enecati, cùm ſuadenti non auſcultarent, inſaniâ correpti fuerunt, quam brevi poſt mors excipiebat. 14 Ad extremum. 15 Æſtus. 16 Antonii ſcilicet. 17 Hoc non ſolùm de Argento Antonii factum, ſed quicquid auri, argenti, pretioſi fuit in toto ejus exercitu, id omne ab ipſis ejus militibus direptum eſt, & conciſum ; ipſique interfecti plerique qui haberent : ut Plutarch. Ant. cap. 64. narrat. 18 Rhamno. Multi rebus ſuis extremis, mortem à ſervis flagitarunt: ut Caſſius & Brutus ſuprà 4, 7, 13, & 14. 19 Antonius.

dem [1] perfugit in Syriam: ibi incredibili quadam mentis vecordiâ ferocior aliquantò factus est: quasi vicisset, qui evaserat.

CAP. XI.

[1] *Bellum cum Antonio & Cleopatrâ.*

1 FUror Antonii, [2] quatenus per [3] ambitum non [4] interierat, luxu & libidine exstinctus est. Quippe post Parthos, cum exosus arma in otio ageret, captus amore [5] Cleopatræ, quasi benè gestis rebus, in regio se sinu reficiebat.
2 Hæc mulier Ægyptia, [6] ab ebrio Imperatore pretium [7] libidinum [8] Romanum imperium petit. Et promisit
3 Antonius: quasi [9] facilior esset Partho Romanus. Igitur dominationem [10] parare, nec tacitè: sed patriæ, nominis, togæ, fascium oblitus, totus in monstrum illud ut

1 Al. *profugit.* 1 Quæ hîc scribuntur, habentur à Liv. 130. & tribus sequentibus. Plut. Ant. Suet. Aug. c. 17, & 18. Eutrop. 7, 2. Val. Max. 3, 8, 8. Vel. 2, 84. Antonius Cleopatræ amoribus dementatus, ad vilissimi mancipii obsequia se demittit, & in Regem barbarum degenerat. Amoris impotentia & opum licentia victus, Cleopatræ Romanum imperium promittit. Ea contumelia irritatus populus Romanus bellum Cleopatræ per Fecialem indicit. Antonius cum Cleopatra totum Orientem contra Cæsarem, Cæsar occidentem contra Antonium armat. Pugnatur prœlio navali ad Actium: fugiens Cleopatra, secum in fugam Antonium rapit. Cæsar victor post annum in Ægyptum profectus; Antonium aliquot prœliis debellat: ille sibi manus infert, & Cleopatra sibi necem aspidis irritatæ morsû consciscit. 2 Quia, quoniam. 3 Ambitionem. 4 Al. *interierat.* Pendent hæc omnia ex dictis supra 4, 9, 1. 5 Ægypti Reginæ, sororis & uxoris Ptolomæi ultimi, mulieris impudicissimæ: & deinde ab Antonio justæ uxoris loco habitæ. 6 Ebriositas illa creberrimè ei exprobrabatur à Cicerone, Pulcherrimè Sen. Ep. 83. *M. Antonium magnum virum & ingenii nobilis, quæ alia res perdidit, & in externos mores ac vitia non Romana trajecit, quam ebrietas, nec minor vino Cleopatræ amor.* 7 Congressuum Venereorum. Sic Propert. 2, 16, 1. *Rumpat ut* assiduis *membra* libidinibus. 8 Propert. 3, 9. *Conjugis obsceni pretium Romana poposcit Mœnia, & addictos in sua jura patres.* Ovid. Met. 15, 826. *Romanique ducis conjux Ægyptia tæ… Non benè fisa cadit; frustraque erit illa minata, Servitura suo Capitolia nostra Canopo.* Item Fast. 1, 710. Idem scribit Horat. Carm. 1, 37. Propert. 2, 1, & 4, 6. Juv. Sat. 2, 107. Virg. Æn. 8, 675. 9 Faciliùs posset vinci. 10 Pro *parabat.* Est hæc Enallage modorum apta narrationibus ὑποτυπωτικαῖς; qualis illa apud Sal. Jug. 100. *Cos. omnia providere; apud omnes* adesse, laudare, increpare merentes, &c.

mente, ita [1] animo quoque, & [2] cultu [3] desciverat. Aureum in manu baculum; ad latus [4] acinaces; purpurea vestis ingentibus [5] obstricta gemmis; [6] diadema aderat,
4 ut [7] Reginâ Rex ipse frueretur. Ad primam novorum motuum famam Cæsar à Brundisio trajecerat, [8] ut venienti bello occurreret: [9] positisque in Epiro castris, [10] Leucadem insulam, [11] montemque Leucaten, & [12] Ambracii [13] sinus [14] cornua, infesta classe [15] suc-
5 cinxerat. Nobis quadringentæ [16] ampliùs naves; ducentæ non minùs [17] hostium; sed numerum magnitudo pensabat. Quippe [18] à senis in novenos remorum

1 Al. *amictu*: ut sequentia volunt, *purpurea vestis ingentibus obstricta gemmis*: ad cultum referunt ista alia. *Aureum in manu baculum*, &c. Vult igitur eum mentem suam, quæ patriæ charitatem, mores, disciplinam pridem exuerat, etiam externis indiciis, amictu nempe cultuque testatum. 2 Habitu, vestitu, ornatu. Ægrè in Alexandro Persicas vestes tulerunt Macedones. 3 Mutatus erat, degenerarat. Vide supra 4, 3, 4. 4 Gladius Persicus. 5 Alligata, adstricta. 6 Corona regia. 7 Cleopatra. 8 Cogitabat illud Senecæ: *Oriens adhuc extinguenda mali vis: vehementius contra inveterata pugnandum est.* Cui vicinum est illud Persii 3, 63. *Helleborum frustrà, cùm jam cutis ægra tumebit, Poscentes videas: venienti occurrite morbo.* Et illud Cic. Philip. 8. *Omne malum nascens facilè opprimitur, inveteratum fit plerumque robustius.* Sapienter itaque Antipater apud Justin. 12, 1, 9. bellum Lacedæmoniorum *in ipso ortu oppressit.* Nam (ut ait Curt. 6, 3, 17.) *parva sæpè scintilla contempta, magnum excitavit incendium.* 9 Collocatis castris, id est, cùm castrametatus esset in Epiro, regione Græciæ, in quâ olim Pyrrhus regnavit. 10 Est *Leucas*, nomen declinatum ut *Pallas*, insula Epiri. Est ejusdem insulæ urbs *Leucas*, & *Leucas* quoque ejusdem loci promontorium. 11 Leucadis insulæ. 12 *Ambracia* urbs est Epiri, quæ sinui maximo, cui propinqua est, nomen dedit. 13 Recessus, ubi mare terris utrimque abscedentibus, quasi in gremium admittitur. 14 Extremitates: Sic mox, *Ægypti Cornua.* Ita *utrumque portus cornu.* Cæsar apud Cic. ad Atticum 9, 17. Ita *Cornu tribunalis.* Tac. 1, 75. *Cornua comitii.* Plin. 34, 6, 6. 15 Insederat & muniverat. 16 Al. *non minus.* 17 Antonianarum navium. 18 Plutarch. Ant. cap. 83. auctor est, à trinis in denos. Stadius ex Plinio Flori locum considerat hoc pacto, cujus hæc sunt super hunc locum verba: Quinqueremis Caji (de quâ Plinius) remigum quadringentorum remis impellebatur. Utrumque ergo latus navis ducentos remiges habebat, quos si per quinque distribuemus (undè nomen est *quinqueremi*) quadraginta remiges singula sedilia occupabunt, & ea sedilia *ordines* remigum aut remorum dicuntur. Navibus itaque nomen non erat à *remorum*, quibus impellebantur, multitudine, sed ab *ordinum* numero, qui in alterutro latere sedilibus suis distinguebatur: sic *novenis remorum ordinibus* dicebantur instructæ naves, quarum tabulati latera in novem sedilia distributa erant, & singulis ordinibus remigum numerus ex Imperatoris jussu imponebatur, vel pro arte gubernatorum, vel scientiâ remigum, vel mole navium.

[1] ordinibus, ad hoc [2] turribus, atque tabulatis allevatæ, castellorum & urbium specie, non sinè [3] gemitu maris, & labore ventorum ferebantur: quæ quidem [4] ipsa moles
6 exitio fuit. Cæsaris naves à triremibus in senos non ampliùs ordines [5] creverant. Itaque habiles in omnia, quæ usus poscebat, ad impetus & recursus [6] flexusque capiendos, illas graves, & ad omnia [7] præpeditas, singulas plures adortæ, [8] missilibus simul, tùm [9] rostris, ad hoc
7 ignibus jactis, ad arbitrium dissipavêre. Nec ulla re magis hostilium copiarum apparuit magnitudo, quàm post victoriam. Quippe immensa classis, [10] naufragio belli facto, toto mari [11] ferebatur: Arabumque & Sabæorum, & mille aliarum gentium Asiæ spolia; purpuram aurumque in [12] ripam assiduè [13] mota ventis maria [14] revo-
8 mebant. Prima [15] dux fugæ Regina, cum [16] aurea puppe, veloque purpureo, [17] se in [18] altum [19] dedit. Mox secutus

1 Sedilibus. 2 Machinis altioribus, ut in mari velut è muris pugnarent. *Turris* enim alioqui est machina altior, ex quibus in urbem jaciebantur tela: à *terrendis* hostibus dicta. Turribus etiam à prorâ & puppi fuisse Antonii naves instructas, ex Virg. Æn. 8. constat. 3 Statius Thebaid. 3, 595. *Quantus Tyrrheni* gemitus *salis?* 4 Vide suprà 2, 2, 34. Sic 4, 2, 49. Pompejo *nulla res magis exitio fuit, quàm ipsa exercitus magnitudo.* 5 Exstructæ erant. 6 Curvationes, inflexiones faciendas seu peragendas. 7 Impeditas. Sic suprà 2, 8, 17. 8 Telis, quæ manu mittuntur. 9 Partibus navium ex correctis, & acuminatis, ex ære, ferrove in prorâ eminentibus. 10 Clade facto. Sic *Naufragia sua latiùs trahere*, suprà 1, 13, 19. Ita *Naufragæ partes*, id est, victæ, suprà 4, 2, 64. 11 Jactabatur, fluctuabat. Al. *ferebat Arabumque:* minùs recte: nam Florus vult, spolia ista non classe, sed illa jam dissipata, incensa, mersa, mari fuisse lata, idque ea fluctibus jactata velut evomuisse. Nam de classe non posset dici ferre eam spolia classicorum suorum; sed ea sunt *spolia*, quibus alios spoliavimus; ut hoc loco mare fecerat. Arabes autem & Sabæi erant in classe Antonianâ. Virg. Æn. 8, 706. *Omnis Arabs, omnes verterunt terga Sabæi.* 12 Littus: cum alioqui *ripæ* dicantur esse fluminum, *littora* maris. 13 Turbata. 14 Id est, ea hausta reciprocabant, & ad littora rejiciebant. 15 Auctor fugæ Cleoparia: aut quia prima fugit, aut quia præcipua fuit. Ita Val. Max. 6, 1, 1. Dux *Romanæ pudicitiæ Lucretia.* Sic apud Cic. de Nat. Deor. 2, 41. *dux Nocturnis.* Apud Liv. l. 2. *Clœlia* dux *agminis virginum.* Apud Just. *auctor urbis*, & *capta.* 16 Aureâ navi. Sic 2, 7, 7. Hoc vale Virg. Æn. 8, 677. his verbis: *auroque effulgere fluctus.* 17 Salmasius illud *se* delendum putat. 18 Profundum maris. *Altum* enim *mare* est medium, cùm longiùs à terrâ recedimus: ibi enim aquæ conglobantur, & in convexâ speciem tumescunt. Virg. Æn. 1, 7. *Multùm ille & terris jactatus, & alto.* Vide Plin. 2, 65. 19 Vela dedit.

9 Antonius: sed [1] instare vestigiis Cæsar. Itaque nec [2] præparata in Oceanum fuga: nec munita præsidiis [3] utraque Ægypti cornua, [4] Parætonium atque [5] Pelusium, profuere: propè manu tenebantur. Prior ferrum [6] occupavit Antonius. Regina ad pedes Cæsaris [7] provoluta [8] tentavit oculos ducis frustrà. Nam [9] pulchritudo in-
10 fra pudicitiam principis fuit. Nec illa de vitâ, quæ offerebatur, sed de parte regni [10] laborabat. Quod ubi desperavit à principe, servarique se [11] triumpho [12] vidit, [13] incautiorem nacta custodiam, in [14] Mausoleum se
11 (sepulchra Regum sic vocant) recipit: ibi maximos, [15] ut solebat, induta cultus, [16] in differto odoribus solio, juxta

1 Imminebat vestigiis, id est persequebatur Antonium & Cleopatram victos in Ægyptum fugientes. 2 Debent autem hæc Nominativo casu intelligi, referrique ad sequens verbum *profuêre*: loquitur enim de machinatione Cleopatræ, quam exponit Plut. Ant. c. 89. 3 Utræque Ægypti extremitates, quas *Claustra Ægypti* vocant Tac. H. 2, 82, 7. & Suet. Vesp. 7, 1. Vide paulò superiùs. 4 Portus Ægypti. 5 Urbs Ægypti. 6 Prævenit, præcepit gladium, antequam ab hostibus inferretur. Vide suprà 4, 2, 83. 7 Dejecta. 8 Experta est utrùm & Cæsarem in amorem sui pellicere posset, ut alios: *tentavit* igitur *oculos*, quod sc. *sint in amore duces.* Hinc illud Alexandri apud Plut. in vita ejus c. 36. *Magni dolores oculorum Persides.* 9 Forma Cleopatræ minor castitate Augusti fuit. Suprà 1, 3, 5. Intra gloriam *facinus Horatii*, id est, minus gloriâ; ubi vide notam. Hanc pudicitiæ palmam retulit Alexander Magnus apud Curt. 2, 12, 15. ubi vide Freinshemium. Post hunc Scipio apud Val. Max. 4, 3, 1. 10 Anxia, sollicita erat: quemadmodum dicimus, *De filii tui eruditione quòd labores, nihil est.* Sic, *Non laboro de hac re*, id est, non curo, neque anxius sum. 11 Ad triumphum, id est, ut in triumphum duceretur. 12 Rectè *vidit*; Cæsar enim omnibus modis id contendebat: eâque re sollicitè custodiri jusserat, ne sibi manus inferret: quin etiam cùm illa custodes fefellisset, *Psyllos* (populos Libyæ, quorum corpori ingenitum fuit virus exitiale serpentibus) *admovit, qui venenum ac virus exsugerent.* Suet. Aug. 17, 10. 13 Imprudentiores adepta custodes. 14 *Mausoleum* Mausoli, regis Cariæ, sepulcrum ab Artemisia uxore exstructum, tanta operis magnificentia, ut inter septem orbis miracula fuerit numeratum. Ab operis hujus similitudine sepulchra omnia sumptuosiora, *Mausolea* sunt appellata. 15 Hæc verbas suppositiтia censet Freinshemius, ejiciendaque putat, eò quod Florus morem potiùs moriturorum, quam Cleopatræ, exprimere voluerit. Antiquitùs enim solatium quoddam mortis habebatur, in pretiosissimis vestibus mori, & ita quasi ad tumulum componi: quem morem etiam Christus Servator noster non damnasse videtur: unctus enim à muliere, discipulis indignantibus, inquit, *prævenit ungere corpus meum in sepulturam.* Adde supra 1, 13, 10. 16 Referto, repleto odoramentis loculo, ubi conduntur mortui. More exterorum sive Orientalium Regum: de quo Freinshem. ad Curt. 10, 10, 13. Tac. 16, 6, 3. de Poppæâ Neronis: *Corpus non igni abolitum, ut Romanus mos: sed Regum externorum consuetudine differtum odoribus conditur.* Sic Alexandro mortuo, Ægyptii Chaldæique *purgavêre corpus, repletumque est odoribus aureum solium, & capiti adjecta fortunæ ejus insignia.*

ſuum ſe [1] collocavit Antonium : [2] admotiſque ad venas ſerpentibus, ſic [3] morte, quaſi ſomno, ſoluta.

1 De induſtria utitur funebri hoc verbo. 2 Ad venas brachii. Propert. 3, 9. *Brachia ſpectavi ſacris admorſa colubris. Et trahere occultum membra ſoporis iter.* Idem ſcribit Plut. Ant. quod fuerit hæc via mortis compendioſior. Arteriæ namque brachii ſtatim ducuut ad cor. 3 In mortem, quaſi in ſomnum, ſoluta, mortua. Ovid. Am. 2. El. 10. *Solvi* pro mori abſolutè dixit.

C A P. XII.

[1] *Bella adverſus gentes exteras.*

1 [2] HIc finis [3] armorum civilium : reliqua adverſus exteras gentes : quæ [4] diſtricto circa mala ſua im-
2 perio, diverſis orbis [5] oris emicabant. [6] Nova quippe
pax : nec dùm aſſuetæ frenis ſervitutis tumidæ gentium inflatæque cervices, ab impoſito [7] nuper [8] ju-
3 go [9] reſiliebant. Ad Septentrionem converſa fermè [10] plaga ferocius agebat ; Norici, Illyrii, Pannonii, Dalmatæ, Myſi, Thraces & Daci, Sar-
4 matæ atque Germani. [11] Noricis animos dabant

1 Quæ hoc ultimo capite ſcribit Florus, habentur compendioſè à Suet. Aug. 20, & 21. Eutrop. 7, 2. & ſeqq. Quas gentes Auguſtus devicit, enumerat Virg. in fine octavæ Æneidos. Item Ovid. Met. 15, 129. Lege quæ ſcribit 2. Triſt. Horat. Carm. 4, 14, & 15. Lege Sextum Ruffum. Cæſar Octavianus gentem, quæ cis, intra, ultra Alpes in Septentrionem & ortum, itidem eam, quæ Danubii fontes, & utramque ejus ripam uſque ad oſtia ejus incolit, edomat, &c. Secutus deindè totius orbis felicitatem & amplitudinem Auguſti bellis civilibus poſt viceſimum annum finitis, paratiſque gentibus omnibus, ipſe Janum Geminum poſt Numam regem tertium clauſit. 2 Ut Auguſtum totius orbis victorem demonſtraret, per partes colligit, quatuor terræ tractus victoria ejus edomitos recenſens. 3 Bellorum. 4 Diſtracto, diſtento. Vide ſupra 3, 5, 4. 5 Regionibus. 6 *Crudum adhùc ſervitium* appellat. Tac. 1, 8, 11. Vide ſupra 2, 17, 8. Et hùc pertinent verba Agrippæ apud Dionem : *Difficile eſt futurum, plebi noſtræ libertatem, in quâ tot annos vixit, adimere: arduum ſocios ſubditoſque partim antiquitus populari imperio rectos, partim à nobis ipſis libertate donatos, nunc in ſervitutem redigere.* Conſimilis eſt huic Alexandri ſententia apud Curt. 6, 3, 6. 7 Al. quam multis annis. Ita Plin. 35, 50. *fuit &* nuper, id eſt, ante annos plus minùs decem. Nam de Neronis temporibus loquitur, cùm ipſe ſub Veſpaſianis ſcriberet. 8 Servitute. Sic ſupra 2, 17, 8. 9 Retrocedebant. 10 Vultus. Ita ſuprà 4, 2, 72. 11 Cogitandum hiſce fuit, *nihil tam altè naturam conſtituiſſe quò virtus non poſſet eniti:* ſicut Alexander ait apud Curt. 7, 11, 10.

Alpes atque nives, quò bellum non posset ascendere:
sed omnes illius [1] cardinis populos, Brennos, Senones
atque Vindelicos, per [2] privignum suum Claudium Dru-
5 sum [3] perpacavit. Quæ fuerit [4] callidarum gentium feri-
tas, facilè vel mulieres ostendêre; quæ deficientibus
telis, infantes ipsos [5] afflictos humo in ora militum ad-
6 versa [6] miserunt. Illyrii quoque sub Alpibus [7] agunt,
imasque valles earum, ut quædam quasi [8] claustra, custo-
diunt, [9] abruptis torrentibus impliciti: [10] in hos expe-
7 ditionem ipse sumpsit; fierique pontes imperavit. Hic se
& aquis & hoste turbantibus, cunctanti ad ascensum mi-
liti scutum [11] de manu [12] rapuit: & in via [13] primus,
tunc agmine secuto, [14] cum Illyricus multitudine pon-
tem succidisset, saucius manibus ac cruribus, [15] speciosior
sanguine, & ipso periculo augustior, terga hostium perce-
cidit. Pannonii duobus saltibus, ac tribus fluviis, Dravo,
Savo, Histroque vallabantur: populati proximos, intra ri-
pas se recipiebant: in hos domandos [16] Vibium misit: cæsi
9 sunt in [17] utrisque fluminibus. Arma victorum non [18] ex
more belli cremata: sed capta sunt, & in [19] profluentes

1 Justinus *plagam cæli* vocat 41, 3, 2. Expeditionis hujus meminerunt Vel. 2, 95. Horat. Carm. 4, 4, & 14. 2 *Privignus* est filius mariti ex alia conjuge, vel uxoris ex alio marito. *Privignus dictus*, inquit Festus, *quod priùs, quàm mater secundo nuberet, est genitus. Pri enim veteres pro præ dixerunt.* 3 Planè tranquillos & pacatos reddidit. Plin. *Quos usque ad mare superum* perpacavit. 4 Vocem illam *callidarum* suspectam habet Salmasius, eò quòd nihil minùs conveniat barbaris & feris gentibus, quam calliditas: & pretereà cùm nihil sequatur, aut callidè aut dolosè ab illis factum; sed meræ feritatis & barbariæ facinus. Ideòque alii legunt *Alpinarum.* 5 Illisos terræ. 6 Conjecerunt, ingesserunt. 7 Degunt habitant. 8 Angustias, per quas in regionem iter est. 9 Præcipitibus rivis circumdati, cincti. Vide suprà 2, 3, 4. 10 Contra Illyrios apparatum belli Cæsar suscepit. Nota obiter *sumere* & *mandare expeditionem* esse opposita: nam *mandare expeditionem*, est committere ducibus; *sumere*, per se id agere, & ipsum proficisci. Vide infra, 48. 11 Ex. 12 Eripuit. 13 Debet enim bonus dux partem laborum, in se primum recipere. 14 Al. *cùm lubricus pons multitudine succidisset*; non à *cædo*, sed à *cado*. 15 Maximè lætantur vulneribus suis, tanquam fortitudinis insignibus, magni duces. Lege Sen. de Provid. cap. 4. 16 Freinshemius *Tiberium* legit. 17 Pro *utroque flumine.* Ita Liv. 23, 21, 4. *Responsum* utrisque, *non esse undè mitterentur.* 18 Juxta consuetudinem. 19 Fluvios præterlabentes conjecta.

data·

data: ut cæteris, qui reſiſtebant, victoria ſic nuncia-
10 retur. Dalmatæ plerumque [1] ſub ſilvis agunt: indè in
11 latrocinia promptiſſimi. Hos jam quidem [2] Marcius in-
cenſa urbe Delminio quaſi [3] detruncaverat: poſteà
12 [4] Aſinius Pollio gregibus, armis, agris multaverat;
(hic [5] ſecundus orator) ſed Auguſtus perdomandos Vibio
mandat: qui [6] efferum genus fodere terras coëgit, au-
rumque venis repurgare: quod alioquin gens omnium
cupidiſſima, ſtudioſa diligentia [7] acquirit; [8] ut illud in
13 uſus ſuos ſervare videatur. Myſi quàm feri, quàm tru-
ces fuerint, quàm [9] ipſorum etiam barbari barbarorum,
14 horribile dictu eſt. Unus ducum, ante aciem poſtulato
ſilentio, *Qui vos*, inquit, *eſtis?* Reſponſum invicem:
Romani, gentium domini. Et illi, [10] *Ita*, inquiunt, *fiet*, *ſi*
15 *nos viceritis.* [11] Accepit [12] omen Marcus Craſſus. Illi
ſtatim [13] ante aciem immolato equo [14] concepêre vo-

1 In ſilvis degunt, verſantur, habitant. 2 Hic C. Marcius Figulus primò pulſus à Dalmatis, poſtea nec opinantes aggreſſus vicit, urbemque Delminium injecto igne, magna ex parte concremavit. 3 Exciderat, amputaverat. Appoſitè poſuit hoc auctor de Dalmatis, quibus Delminium, eorum caput, ereptum erat. Sic apud Paul. Diac. lib. 16. *detruncatus Oreſtes.* Eſt ergo in eo verbo, ut Stadius notat, egregia tranſlatio: ut enim homine capite truncato, ſenſuum omnium & motuum præſidium avulſum eſt, ita & Dalmaterum populo, exciſo Delminio regia urbe, vis omnis ablata. 4 Conſul cum Cn. Domitio fuit: quem de Dalmatis triumphaſſe Horatius teſtatur Carm. 2, 1. *Et conſulenti Pollio curiæ, Cui laurus æternos honores Dalmatico peperit triumpho.* 5 Al. *facundus orator*: certè bonus orator fuit Pollio. 6 Admodum ferum. 7 Inquirit. 8 In his verbis (ut verè judicat Freinshemius) nullus ſenſus, nec veſtigium adeò ſermonis Floriani eſt. Legerim itaque: *Ut illud in uſus ſuos*, id eſt, Auguſti, *ſervari videretur.* Senſus eſſet: juſſiſſe Auguſtum terras fodere, aurùmque venis repurgare, ut avariſſima gens videret, non ſibi ſervaſſe in montibus aurum, ſed Auguſto; ac Dalmatiæ montes non incolarum, ſed Romanorum uſibus, divites eſſe: quâ non potuit major pœna contingere hominibus rerum ſuarum cupidiſſimis. Statius Sil. lib. 4. Od. 7. ait *impalluiſſe* Dalmatas eruendo ex aurifodinis auro, id eſt, invidiſſe Dalmatas, cum viderent alios ex ſuis aurifodinis diteſcere. 9 Hoc eſt, adeò truces fuêre, ut ab ipſis barbaris pro barbaris haberentur. Similis locus apud Curt. 7, 3, 6. 10 Simile quid eſt apud Liv. 35, 14, 6. in colloquio Scipionis & Annibalis: *Quid nam tu diceres*, inquit *ille*, *ſi me viciſſes*, &c. 11 Ratum habuit, non reſpuit ab ore prolatam futuræ rei pronunciationem. 12 In omen, loco ominis. Simile quid lege apud Tac. An. lib. 2 cap. 13. 13 Ante prœlium. Sic Lacedæmonii Reges Muſis immolarunt ante prœlium. Plut. Lycurgo cap. 39. 14 Animo & mente ſolum apprehenderunt, ſed verbis & voce non expreſſerunt. Vide ſuprà 1, 11, 7.

tum, *ut cæsorum extis ducum & [1] litarent, & vescerentur.* Deos audisse crediderim, [2] nec tubam sustinere
16 potuerunt. Non minimum terroris [3] incussit barbaris Domitius centurio, satis barbaræ, [4] efficacis tamen apud pares homines stoliditatis, qui foculum gerens [5] super cassidem, suscitatam motu corporis flammam,
17 velut ardenti capite fundebat. Ante hos Thracum maximè populus desciverat. [6] Ille barbarus & signis militaribus, & disciplinâ, [7] armis etiam Romanis assueverat: sed à Pisone perdomiti, in ipsa captivitate rabiem ostendere: quippe cùm catenas morsibus tentarent,
18 feritatem suam ipsi puniebant. Daci montibus inhærent: Cotisonis [8] regis imperio, quoties concretus gelu [9] Danubius [10] junxerat ripas, [11] decurrere solebant, & vi-
19 cina populari. Visum est Cæsari Augusto gentem [12] aditu difficillimam [13] submovere. Misso igitur Lentulo, ultra ulteriorem repulit ripam: citra, præsidia constituit. [14] Sic tunc Dacia non victa, sed submota, atque
20 [15] dilata est. Sarmatæ patentibus campis inequitant: & hos per eundem Lentulum prohibere Danubio satis fuit. Nihil præter nives, rarasque silvas [16] habent.
21 Tanta barbaries est, ut pacem non intelligant. [17] Germaniam quoque [18] utinam vincere tanti non putasset! magis turpiter amissa est, quam gloriosè acquisita:

1 Deos placarent. 2 Alludit istud Virgilii Æn. 11, 27. *Cur antè tubam tremor occupat artus?* 3 Injecit, fecit, id est, terruit Barbaros. 4 Undè Parmenio apud Curt. 4, 13, 5. *vanis & inanibus militem magis, quam justis formidinis caussis, moveri.* 5 In galeâ. 6 Ceteræ quoque gentes cùm cernerent præcipuas Romanorum vires in ordine disciplinâque militari consistere; institutum eorum imitatæ sunt. Exemplum est Syphacis apud Liv. 24, 48. Sic Germani apud Tac. 2, 45, 3. 7 Hinc plerumque maximum periculum imminebat Romanis. Vide Liv. lib. 8. cap. 8. 8 Daciæ. 9 Maximus Europæ fluvius. Et *Ister* dictus. 10 Conjunxerat. 11 Videtur expressum ex illo Virgilii Georg. 2, 97. *Aut conjurato* descendens *Dacus ab Istro.* Al. *discurrere* legunt. 12 Quæ difficulter adiri potest. 13 Repellere. 14 Alludit his verbis ad victoriam Daciam Trajani Cæsaris. Vult enim dicere: *Daciæ devictæ gloriam, quam Augustus referre non potuit, reservavit Fortuna Trajano.* 15 Repressa. Sic suprà 3, 21. 6. 16 Habitant. 17 Bella in Germaniâ auspiciis Augusti à Druso gesta scribit Liv. libris quatuor ultimis ab V. C. Val. Max. 4, 3. 3, & 5, 5, 3. 18 Meminisse debuerat, quod est apud Sal. Jug. 31. *Majus dedecus esse, parta amittere, quàm omninò non paravisse.*

22 ſed [1] quatenùs ſciebat patrem ſuum Cæſarem, bis [2] tra-
jecto ponte Rheno, quæſiſſe bellum; [3] in illius hono-
rem concupiit facere provinciam: & [4] factum erat, ſi
barbari tam [5] vitia noſtra, quàm imperia, [6] ferre po-
23 tuiſſent. Miſſus in eam [7] provinciam [8] Druſus, primos
domuit [9] Uſipetes: indè Tencheros [10] percucurrit, &
Cattos. Nam Marcomanorum ſpoliis inſignibus quen-
dam [11] editum tumulum in tropæi modum excoluit. In-
dè validiſſimas nationes, Cheruſcos Suevoſque, &
24 Sicambros pariter aggreſſus eſt: qui viginti Centurioni-
bus [12] incrematis, hoc velut [13] ſacramento [14] ſumpſe-
rant bellum, adeò certâ victoriæ ſpe, ut prædam [15] in
anteceſſum [16] pactione diviſerint. Cheruſci equos;
25 Suevi aurum & argentum; Sicambri captivos elege-
rant: ſed omnia retrorſum. Victor namque Druſus
equos, pecora, torques eorum, ipſoſque, præda di-
viſit, & vendidit: prætereà in tutelam provinciarum,
26 præſidia atque [17] cuſtodias ubique [18] diſpoſuit; per
Moſam flumen; per [19] Albim; per Viſurgim. Nam per
Rheni quidem ripam, quinquaginta ampliùs caſtella
[20] direxit. Bonnam & Ceſoniam [21] cum pontibus junxit,

1 Quia, quoniam. 2 Cùm tranſiiſſet. 3 Id eſt, ut ipſe de conatu Cæſaris reverenter ſentire, neque parentis gloriæ obtrectare videretur, noluit decedere provinciâ. Nam alioquin alter alterius acta deceſſione veluti damnabat. Sic Hadrianus livore in Trajanum deceſſit provinciis, trans Euphratem & Tigrim ſitis, quas Trajanus Romano imperio adjecerat. 4 Factum fuiſſet. 5 Injurias noſtras. 6 Pati. 7 Germaniam. 8 Nero, qui Auguſti privignus, Tiberii Neronis frater erat. De hoc Ovid. 2. Triſt. Virg. in fine 8. Æn. Horat. Carm. 4, 4. Druſi mortem longo ſimul & eleganti carmine deplorat Ovidius ad Liviam matrem ſcribens. 9 Germaniæ populos. 10 Suet. Ner. cap. 3. percucurrit *ampliſſimos honores*. Vide quæ notavimus ſuprà 4, 2, 33. 11 Tropæa enim non figebantur, niſi in eminentioribus locis, ut eſſent magis conſpicua. Vide ſupra 2, 17, 16. 12 Concrematis. 13 Neceſſitate, quâ Germani ad bellum gerendum adigebantur. 14 Suſceperant. 15 Ante juſtum tempus. S e ſuprà 3, 21, 20. 16 Pacto, convento. 17 Caſtella. 18 Collocavit. 19 Albis terminus erat imperii, aut potiùs nominis Romani: eum enim id temporis non tranſcenderant. 20 Diſpoſuit. Sic ferè Arnobius lib. 1. *per diverſas artium diſciplinarumque rationes ingenia* dirigunt. 21 Separatim hæc ſunt intelligenda, Bonnam ponte junxit, & Ceſoniam ponte junxit, id eſt, pontem & hic ædificavit & ibi. Sicut *committere*, ſuprà 1, 4, 2, uni *Tiberino* tribuitur.

27 claſſibuſque firmavit. [1] Inviſum atque [2] inacceſſum [3] in
id tempus [4] Hercynium ſaltum patefecit. [5] Ea denique
in Germaniâ pax erat, ut [6] mutati homines, [7] alia
terra; [8] cœlum ipſum [9] mitius [10] molliuſque ſolito vi-
28 deretur. Denique [11] non per adulationem, ſed ex me-
ritis, [12] defuncto ibi fortiſſimo [13] juvene, ipſi, quod
nunquam alias, ſenatus [14] cognomen ex provinciâ de-
29 dit. Sed [15] difficilius eſt [16] provincias obtinere, quam
[17] facere: viribus parantur, jure retinentur. Igitur
30 breve id gaudium. Quippe Germani [18] victi magis,
quam domiti erant: moreſque noſtros magis, quam
arma, ſub Imperatore Druſo [19] ſuſpiciebant: poſt-
31 quam verò ille defunctus, Vari Quinctilii [20] libidinem ac
[21] ſuperbiam, haud ſecus quàm ſævitiam, odiſſe cœpe-

1 Nunquam anteà viſum. 2 Quò non potuit accedi. 3 Uſque ad. 4 Hercyniam ſilvam, Hercynium nemus. 5 Talis. 6 Quædam quaſi proverbialis locutio, de mutatione morum. Sic apud Liv. 25, 1, 5. *tanta religio, & ea magnâ ex parte externa, civitatem inceſſit, ut aut homines, aut Dii repentè alii viderentur facti.* 7 Tac. H. 1, 45, 1. *Alium crederes Senatum, alium populum.* 8 Aër ipſe mitior, &c. 9 Clementius. 10 Mitius, temperatius. Sic *Molle cœlum*, ſuprà 1, 16, 4. *Mollis regio*, ſuprà 3, 3, 13. 11 Fuerunt enim pleraque Senatus decreta poſt illud tempus adulatoria: ſed tùnc temporis nondùm invaluerat iſte morbus, ut, qui gentem aliquam non bello modò, ſed ne prœlio quidem vicerat, protinùs eam indueret nomini. Vide ſupra 1, 11, 6. 12 Scilicet *vita*, id eſt, mortuo ex fractura, equo ſuper crus ejus collapſo, triceſimo die quam id acciderat, inter Salam & Rhenum fluvios. Corpus ejus à Tiberio Nerone fratre Romam pervectum eſt, & in Auguſti tumulo conditum. 13 Druſo. 14 Appellatus enim fuit à Senatu *Germanicus*, Undè Ovid. Faſt. 1, 597. *Et mortem, & nomen Druſo Germania fecit.* Non autem ipſi tantum, ſed ſimul etiam filiis datum eſt. Quemadmodum Britannici nomen & Claudio Imperatori & ejus filio. 15 Pauci enim audiunt Salluſtianum illud Orat. 1. de Rep. ord. *Ut fabricata, ſic virtute parta, quàm magnâ induſtriâ haberi decet, ne incuria deformentur, aut corruant infirmata.* Vel illud Ovid. de Arte 2, 21. *Non minor eſt virtus, quàm quærere, parta tueri: caſus ineſt illic; hic erit artis opus.* Eadem ſententia eſt ſupra 2, 17, 8. ubi vide notam. 16 Regiones aliquas ſervare, retinere. 17 Perdomare, ut recipiat jugum. 18 Fabianus apud Sen. Suaſ. 1. *Memento, Alexander, matrem in orbe victo adhùc magis, quam pacato, relinquis.* 19 Reverebantur magis bonos Romanorum mores, quam vires & arma. Vide ſupra, 1, 26, 5. 20 Quia *Germani caſta gens & ſevera*, ut ſcribit Tac. in Germ. cap. 18, 1. 21 Supra 1, 7, 4. *ſuperbia crudelitate gravior eſt bonis.* Certè liberis hominibus nil gravius accidere poteſt, quàm ſuperbus magiſtratus, ſive (ut loquitur Ammianus) *nihil eſt tam inimicum, quam ad ardua imperii ſupercilia etiam acerbitatem naturæ adjungi.*

runt.

runt. Ausus ille [1] agere conventum : & in castris jus di-
cebat, [2] quasi violentiam barbarorum & lictoris virgis,
32 & præconis voce posset inhibere : at illi, qui jam pri-
dem rubigine oblitos enses, inertesque [3] mœrerent
equos, ut primùm [4] togas, & sæviora armis jura vide-
33 runt., duce [5] Arminio arma corripiunt : cum interim
tanta erat Varo pacis fiducia, ut ne [6] prædictâ quidem,
& prodita per Segestem, unum principum, conjuratione
34 [7] commoveretur. Itaque [8] improvidum, & nihil tale
metuentem improviso adorti, cum ille ([9] ô securitas !)
ad [10] tribunal [11] citaret, undique invadunt, castra [12] ra-
35 piunt, [13] tres legiones opprimuntur. Varus [14] perditas res
[15] eodem, quo Cannensem [16] diem [17] Paulus, & [18] fa-

1 Celebrare conventum, id est, in loco designato ad certam diem provincialibus jus dicere. Sic Just. 12, 13, 3. quod *forum agere* Cicero dicit ad Attic. 5, 6. *forum indicere* Virg. Æn. 5, 758. ubi & explicat, *jura dare*. *Ausus*, inquit, quia nullo exemplo hoc Varus fecit : imperium enim tantùm, id est; belli gerendi potestatem; nullam jurisdictionem habebat. Germania enim in provinciæ formam redacta erat : verùm ante provinciam ordinatam jurisdictio non mandabatur. 2 Q. d. ita direxisse Varum actiones suas, quasi violentissimi hostes jure possent molceri. 3 Al. *gemerent*. 4 Has enim sumebant in jurisdictione, saltem advocati, causidici, & id genus. Hinc Apulejo fine lib. 10. appellantur *togati vultures*, quod litibus immineant, ut vulture cadaveribus : *togati*, ab usu togæ. 5 Cheruscorum principe, filio Segemeri. 6 Indicatâ. 7 Perturbaretur. Prorsùs ut Jul. Cæs. supra 4, 2, 94. 8 Incautum, inconsideratum. 9 Al. *ad secures & ad tribunal*. 10 Locum excelsum, in quo residebat qui jus tribubus redderet. 11 In jus vocaret, adesse juberet, diem diceret. 12 Occupant, corripiunt. 13 Augustum, *hac nuntiatâ clade, adeò consternatum ferunt* (verba sunt Suetonii Aug. cap. 23.) *ut per continuos menses barbâ capilloque summisso, caput interdùm foribus illideret, vociferans : Quintili Vare, redde legiones : diemque cladis quotannis mœstum habuerit ac lugubrem.* 14 Afflictas. 15 Id est, secutus est exemplum Pauli., ac superesse noluit, exercitu occisione occiso. Ita supra 4, 2, 35. Curioni *pudor suasit, ut amissum suâ temeritate exercitum morte sequeretur*. 16 Cladem, aut pugnam decretoriam, quâ Annibal ad Cannas, vicum Apuliæ, Paulum Æmilium magnâ cum calamitate populi Romani ex Terentii Varronis consulis temeritate ferè obtrivit : ubi 60. hominum millia à Pœnis cæsa fuisse traduntur. Ita Cic. pro Sextio, cap. 35. *Cinnano atque Octaviano die.* Non abit illud Tac. Agr. 34, 5. *imponite quinquaginta annis magnum diem.* *Non fuit major sub imperio Romano dies*, &c. supra 2. 6, 58. 17 Æmilius. 18 Morte, casu De Q. Vari morte Virgilium, ut eam impotentiùs ferentem, Horatius Ode 24. lib. 1. consolatur.

36 to eſt & [1] animo ſecutus. Nihil illâ cæde per paludes,
37 perque ſilvas [2] cruentius: nihil [3] inſultatione barbarorum intolerantius, præcipuè tamen in [4] cauſarum patronos: aliis oculos, aliis manus amputabant: unius os ſutum, [5] reciſa prius linguâ, quàm [6] in manu tenens bar-
38 barus, *tandem*, inquit, [7] *vipera*, [8] *ſibilare deſiſte*. Ipſius quoque [9] conſulis corpus, quod militum pietas [10] humi abdiderat, effoſſum. Signa & [11] aquilas duas adhuc [12] barbari [13] poſſident: tertiam [14] ſignifer prius, quam in manus hoſtium veniret, [15] evulſit; merſamque intra [16] baltei ſui latebras gerens, in cruentâ palude ſic latuit.
39 Hac clade factum, ut imperium, quod in littore Oceani
40 non [17] ſteterat, in ripa Rheni fluminis [18] ſtaret. Hæc

1 Mentis propoſito. Rectè notat Stadius, Pauli Æmilii caſum & Vari inique comparari. Paulus enim Varronis ſtoliditatem ſequi coactus cum fortiter pugnaſſet, ex fundâ graviter ictus mori maluit, quam ut cladi ſuorum, aut temeritatis Varronianæ accuſator ſupereſſet; Varus & culpam ſuæ infelicitatis ex ſecuritate & ſocordiâ, quæ frequentiſſima ad calamitatem ſunt initia, ſuſtinet. 2 Sanguinolentius, crudelius. 3 Exagitatione, inſectatione Germanorum intolerabilius. Sic Tac. 3, 45, 5. Intolerantior *ſervitus iterùm victis*. Hoc ſenſu uſus eſt Owenus, acutus Epigrammatum ſcriptor: *Conjugio eſſe jugum non* intolerantius *ullum*. 4 Actionum, litium defenſores, id eſt, cauſidicos, advocatos. *Cauſa* enim aliquando forenſe vocabulum eſt, & ſignificat omnem actionem, quam in ſenatu, vel in foro habemus. Hinc *cauſam dicere*, id eſt, reum eſſe, & ſe defendere. *Cauſâ cadere*, id eſt, cauſam amittere, & perdere litem. 5 Exciſa, extracta. 6 Manu comprehenſam tenens. 7 Ita vocabant cauſidicum ſive rabulam forenſem. Nam ita quoque de cauſidicis Apul. in Apologiâ: *Jam conceſſo quodam more rabulis id genus, quo ferinæ ſolent linguæ ſua virus alieno dolori locare*. *Ferinæ*, id eſt, viperinæ. Alii *Canes* appellant, uti Caſſium Severum Horat. 3. Epod. 6. & eorum *verba canina*, vel *caninam eloquentiam*. Ovid. in Ibin: *Jactat & in toto* verba canina *foro*. 8 Sibilum edere: quod ſerpentum proprium, hoc loco ad cauſidicos transfertur. 9 Id eſt, proconſulis. 10 Sepeliverat. 11 Signa ſive vexilla Romanæ legionis duo: nam vexilla Romana depictam aquilam habebant. Erat ergo *Aquila* aureum aquilæ ſimulacrum, haſtæ ſuffixum, quod à milite ferebatur, qui ob id *Aquilifer* dictus eſt. 12 Germani. 13 Imò ambas iſtas aquilas recepêre Romani. Tac. Ann. 1, 60, 5. 14 Aquilifer. 15 Extraxit: intelligitur enim aquila acumine quodam infixa fuiſſe haſtæ, qua portaretur. 16 Cinguli, ex quo gladius ſuſpenditur. 17 Non ſubſtiterat, ultrà non progreſſum fuerat. Sic Quintil. declam. 3. *Gens majorem terrarum partem victoris pervagata, tantùm in Mario ſtetit*. 18 Subſiſteret, ultrà non progrederetur. Hic & poſterioribus temporibus limes imperii Romani fuit, ut rectè hic notat Freinshemius.

ad Septentrionem. Sub [1] Meridiano [2] tumultuatum ma-
gis, quam bellatum est. Musulanios atque Gætulos ac-
colas [3] Syrtium, [4] Cosso duce compescuit: unde illi
41 [5] *Gætulici* nomen. Latiùs victoria patet. Marmaridas
atque Garamantas [6] Curinio subigendos dedit. Potuit &
ille redire *Marmaricus*; sed [7] modestior in æstimandâ
42 victoriâ fuit. Ad Orientem plus negotii cum Armeniis:
hùc alterum ex Cæsaribus nepotibus suis misit. Ambo
fato breves: sed alter inglorius. Massiliæ quippe [8] Lu-
cius morbo solvitur: [9] in Syriâ Cajus ex vulnere, cùm
43 Armeniam ad Parthos se [10] subtrahentem recipit. [11] Ar-
menios, victo rege Tigrane, [12] in hoc unum servitutis
genus Pompejus [13] assueverat, ut rectores à nobis
acciperent. Intermissum ergo jus per hunc recupe-
ratum, non incruento, nec inulto tamen certa-
44 mine. Quippe Domnes, quem rex [14] Artaxatis præ-
fecerat, simulatâ proditione, adortus virum [15] inten-
tum libello, quem, ut thesaurorum [16] rationes conti-

1 Sc. *circulo*, id est, plaga ad meridiem conversa. Dicitur autem circulus ille *Meridianus* à *medietate* diei, quia Sol, cùm in nostro hemisphærio eum attingit, apud nos atque omnes eos, qui sub eodem Meridiano, Septentrionem Austrumve versus positi, facit medium diei: ac rursus medium noctis, cùm in inferiore hemisphærio ad eundem perveniat. Hujus igitur potissimum officium est, medium diem, mediam noctem ostendere. Suet. Aug. cap. 21. dicit, Augustum *alias item nationes male quietas ad obsequium redegisse*. 2 Vide supra 3, 19, 2. 3 *Syrtes* sunt Africæ loca vadosa & arenosa, ideòque exitiosa navigantibus. Vide supra 2, 2, 31. 4 Cn. Cornelium Lentulum Cossum cum L. Calpurnio cos. fuisse in Annalibus Coss. scribitur. 5 A devictis *Gætulis*. 6 Hic dicitur esse ille *Curinius*, quem Lucas Euangelista Κυρήνιος vocat. 7 Quæ quidem modestia illis temporibus omninò requirebatur. Ab hac modestia socerum suum laudat Tac. Agric. cap. 8. *Nec Agricola unquam in suam famam gestis exultavit; sed ad auctorem & ducem, ut minister, fortunam referebat*. 8 C. & L. Cæsares erant Augusti nepotes, ex M. Agrippa & Julia ejus filia. Utrumque adoptavit. 9 Res dubia, in Syriâ-ne an Lyciâ obierit C. Cæsar Augusti filius adoptivus. Illud dicit Festus Rufus & Florus noster: istud Vellejus, Suetonius, & alii. 10 Subducentem. 11 Supra 3, 5, 27. 12 Facilè tolerant externum dominatum eæ gentes, quæ dominatui assuetæ, integram servitutem, nullis adstrictam modis, aut legibus ferre queunt. 13 Assuefecerat. 14 *Artaxata* neutrum nomen & plurale, oppidum Armeniæ: quod supra 3, 5, 27. *caput ejus generis* dictum est. 15 Ut conjurati Cæsarem Dictatorem. Sic Parmenio interficitur apud Curt. 7, 2. Domitianus apud Suet. in ejus vita cap. 17. 16 Supputationes, calculos. Sic apud Liv. 38, 55, 9. est *liber rationis*.

nentem,

nentem, ipse porrexerat, [1] strictus ac recreatus ex vul-
45 nere in tempus. Cæterum barbarus undique infesto exer-
citu oppressus, gladio, & [2] pyrâ, in quam se percussus
46 immisit, superstiti etiamnum Cæsaris [3] satisfecit. Sub
Occasu pacata ferè omnis [4] Hispania, nisi quam Pyrenæi
[5] desinentis scopulis inhærentem [6] citerior [7] alluebat
Oceanus. Hic duæ validissimæ gentes, [8] Cantabri &
47 Astures, immunes imperii [9] agitabant. Cantabrorum
& pejor, & [10] altior, & magis pertinax in rebellando
[11] animus fuit; qui non contenti libertatem suam de-
fendere, proximis etiam imperitare tentabant, [12] Vac-
cæosque, & Curgonios, & Aurigonas crebris [13] in-
48 cursionibus fatigabant. In [14] hos igitur, quia vehe-
mentius agere nunciabantur, non [15] mandata expeditio,
sed [16] sumpta est. Ipse venit Sagesamam: castra posuit:
indè partito exercitu totam [17] in diem amplexus Canta-
briam, [18] efferam gentem, [19] ritu ferarum quasi [20] in-
49 dagine debellabat. Nec ab Oceano quies, quam infestâ
classe ipsa quoque terga hostium cæderentur. Primùm
adversus Cantabros sub mœnibus Belgicæ prœliatus
est. Hinc fugâ in [21] eminentissimum Vinnium mon-
tem, [22] quem maria prius Oceani, quam arma Ro-

1 Vulneratus. 2 Rogo. 3 Civiliter sumptum valet excusare errorem, deprecari culpam, &c. ut omnis illa satisfactio in verbis videatur consistere: noster autem de pœnâ hoc accepit: sicut & Justin. 15, 3, 9. 4 Gesta ab Augusto in Hispania scribit Liv. l. 135. Just. 44, 5. Suet. Aug. capp. 20, & 21. Europ. 7, 2. Horat. Carm. 3, 14, 4, 5, 4, & 15. 5 Extremi finis. 6 Propior nobis. 7 Juxta fluit, allabitur. Sic Oceanus aut fluvii dicuntur urbes alluere, qui eas præterlabuntur. 8 Tarraconensis Hispaniæ populi, quique nomen Oceano *Cantabrico* dederunt. 9 Habitant. 10 Major. 11 Spiritus, animositas. 12 Mediterraneos Hispaniæ Tarraconensis populos cis Durium flumen. 13 Excursionibus, impetu hostili. 14 Cantabros. 15 Jussa, delegata, commissa ducibus. 16 Per se suscepta. Vide suprà 4, 12, 6. 17 Freinshemius legit *indidem*, id est, ex eo loco, ubi castra posuerat. 18 Admodum feram. 19 More. 20 Venatorio reti. Vide suprà 3, 6, 11. & 4, 2, 31. 21 Altissimum. 22 Similis locus suprà 4, 12, 4. *Noricis animos dabant Alpes atque nives, quò bellum non posset ascendere.* Sed profectò gloriæ avidis nihil tam munitum, nihil tam altum, quò non ascendere conentur. Egregie Gruterus: *Ut semel ambitiosam navem gloriæ ingressus est, non cogitat tempestates aut pericula; sed mentis lumine jam intuetur portum, jam spei manu præmium occupat.*

mana

mana aſcenſura eſſe crediderant. Tertiò Arracillum
50 oppidum magnâ vi repugnat. Captum tamen poſtremò
fuit. Medulli montis [1] obſidio (quem perpetua quinde-
cim millium foſſa comprehenſum cinxit, undique ſimul
adeunte Romano) poſtquam [2] extrema [3] barbari vident;
[4] certatim igne, ferro [5] inter epulas, venenoque, quod
ibi vulgò [6] ex arboribus taxeis, exprimitur, [7] præcepêre
mortem: ſeque pars major à captivitate, quæ [8] videba-
51 tur, [9] vindicavêre. Hæc per [10] Antiſtium, [11] Furnium,
Agrippam [12] legatos, hibernans in [13] Tarraconis mari-
52 timis Cæſar accepit. Ipſe præſens [4] hos deduxit monti-
bus: [15] hos obſidibus aſtrinxit: hos ſub [16] corona jure
53 belli [17] venumdedit. Digna res [18] lauro, digna [19] curru
ſenatui viſa eſt: [20] ſed jam Cæſar tantus erat, ut poſſet
54 triumphos contemnere. Aſtures per idem tempus in-

1 Obſidione. 2 Ultimam neceſſitatem. 3 Cantabri. Sic Romani vocabant omnes extra limites imperii ſui, Græcis exceptis: à quibus tamen ipſi viciſſim audierunt Barbari. 4 Cum certamine. 5 Suprà 2, 18, 12. 6 *Taxus* eſt arbor venenata; *Letale quippe baccis, in Hiſpaniâ præcipuè, venenum ineſt, Vaſa etiam viatoria, ex eâ vinis in Galliâ facta, mortifera fuiſſe compertum eſt. Hanc Sextius eſſe in Arcadiâ tam præſentis veneni dixit, ut, qui obdormiant ſub eâ, cibum-ve capiant, moriantur. Sunt qui & taxica hinc appellata dicant venena, quæ nunc toxica dicimus.* Plin. 16, 10. Hoc veneni genere periit quoque Cativulcus, Eburonum rex, apud Cæſ. de bel Gal. 6, 31. 7 Antecеſſerunt, præoccupaverunt. Sic ſupra 3, 4, 9. & Ovid. Triſt. 3, 3. *Vel* præcepiſſet *mors properata fugam.* 8 Non enim erat. 9 Liberavere. 10 Vellejus 2, 90, 7. Dio. lib. 53. 11 Dio. lib. 54. 12 Vicarios imperatoris, *lieutenants.* 13 *Tarracon* ſive *Tarraco* (vulgò *Tarragona*) Hiſpaniæ citerioris urbs olim clariſſima. 14 Vide ſupra 3, 5, 18. Idem legitur infra 59. Sic pater ejus Cæſar Dictator montis Herminii incolas in planitiem demigrare juſſerat, ne ſ . loco, ſua natura tuto, ad prædas agendas abuterentur. Idem conſilium fuit Pompeji, ſupra 3, 6, 11. 15 Nihil crebrius occurrit hoc conſilio. Imprimis autem liberos ſolebant dare, clariſſima pignora, & virgines. 16 Corona enim, quâ induebantur, ſignum erat captivorum venalium, quos jure belli milites cepiſſent. Cæſ. *Omni ſenatu necato, reliquos* ſub coronâ vendidit. 17 Vendidit, venales expoſuit. 18 Triumpho. Sic ſuprà 4, 2, 88. 19 Triumphos. Ita ſuprà 4, 2, 89. 20 Præſertim quod jam pervulgatus eſſet hic honor. Nam ita eſt: *Carum, quod rarum; & omnis honor multitudine compotum viteſcit.* Liv. lib. 1. cap. 10. Quidni autem triumphos faſtidiat Auguſtus, cùm nec ipſis ducibus paulò poſt placuerint ornamenta triumphi, quod pluribus is honor communicatus eſſet. Vide Tac. An. lib. 13. cap. 53. Quid? quod ipſum imperium tandem eviluit. Hinc Piſo ille apud eundem Tac. H. 1. cap. 17. cùm Cæſar crearetur, nullum exultantis animi motum prodidit, *quaſi imperare poſſet magis, quam vellet.*

genti agmine à montibus suis descenderant. Nec temerè [1] sumptus, [2] ut barbaris, impetus: sed [3] positis castris apud [4] Asturam flumen, [5] trifariam diviso agmine, tria
55 simul Romanorum castra aggredi parabant. Fuisset & anceps, & cruentum, & utinam mutuâ clade certamen, tunc tam fortibus, tam subito, tam cum consilio venientibus, nisi Tigræcini prodidissent: à quibus præmonitus Carisius, cum exercitu adveniens [6] oppressit
56 consilia: sic quoque tamen non incruento certamine.
57 Reliquias fusi exercitus validissima civitas [7] Lancia excepit: ubi adeò certatum est, ut cùm [8] in captam urbem faces poscerentur, ægrè dux impetraverit veniam, [9] *ut victoriæ Romanæ* [10] *stans potiùs esset, quam incensa,*
58 *monumentum.* Hic finis Augusto bellicorum certaminum
59 fuit; idem rebellandi finis Hispaniæ. Certa mox fides, & æterna pax; [11] cùm ipsorum ingenio, in pacis partes promptiore; tùm consilio Cæsaris, qui fiduciam montium timens, in quos se recipiebant, castra sua, sed quæ in plano erant, habitare & incolere jussit. Ingentis esse
60 consilii illud observari cœpit. Natura regionis circa se omnis aurifera; [12] miniique & [13] chrysocollæ, & alio-

1 Susceptus. 2 Ut solent barbari, qui, ut est supra 3, 3, 5. *impetum pro virtute habent.* 3 Collocatis. 4 Undè nomen populo. 5 Tripartitò. 6 Impedivit, texit. Justino est *discutere*, 2, 15, 16. 7 Maxima Asturiæ urbs. 8 Contra. 9 Argumentum magni ducis hoc est. Major igitur mihi P. Scipio Africanus, qui bello Punico secundo finem imposuit, quam P. Scipio Africanus Æmilianus, ejus nepos, qui bello tertio. Sed & æternitate dignior M. ille Claudius Marcellus, de quo Cic. Act. 4. in Ver. cap. 2. *Urbem pulcherrimam Syracusas, quæ cùm manu munitissima esset, tùm loci naturâ terrâ ac mari claudebatur, cùm vi consilioque cepisset, non solum incolumem passus est esse, sed ita reliquit ornatam, ut esset idem monumentum victoriæ, mansuetudinis, continentiæ.* 10 Salva urbs non diruta. 11 Q. d. Cæsar hoc consilium excogitaverat, ut in plana deduceret monticolam illam gentem, & montium, in quos se recipiebant, fidentem præsidio: ut hoc persuaderet faciliùs, ipsius gentis bono hoc cedere consilium propter naturam regionis (quod consilio caput fuit) auriferam atque aliorum metallorum feracem. 12 *Minium* pigmenti genus est laudatissimi coloris, quod in argentariis metallis cum argento vivo inveniri solet. Ovid. 1. Trist. El. 1. *Nec titulus minio, nec cedro charta notetur.* 13 Quam aurifices sibi vendicant ad glutinandum aurum. Sunt & alia duo *chrysocollæ* genera pictoribus in usu.

rum

rum [1] colorum ferax. Itaque [2] exerceri ſolum juſſit.
[3] Sic Aſtures & latentes in profundo opes ſuas atque
61 divitias, dùm aliis quærunt, noſſe cœperunt. Omni-
bus ad Occaſum & Meridiem [4] pacatis gentibus, ad
Septentrionem quoque, [5] duntaxat intra Rhenum atque
Danubium; item ad Orientem intra Taurum & Euphra-
tem; illi quoque reliqui, qui immunes imperii erant,
[6] ſentiebant tamen magnitudinem, & victorem gen-
62 tium populum Romanum reverebantur. [7] Nam & Scy-
thæ misêre legatos, & Sarmatæ, amicitiam petentes:
[8] Seres etiam habitanteſque ſub ipſo ſole Indi, cum
gemmis, & margaritis, elephantes quoque inter mu-
nera trahentes, nihil magis, quam [9] longinquitatem
viæ imputabant, quam quadriennio [10] impleverant: &
tamen ipſe hominum color ab alio venire [11] cœlo fateba-
63 tur. [12] Parthi quoque, quaſi victoriæ pœniteret, rapta
64 clade Craſſianâ ultrò ſigna retulere. Sic ubique [13] cuncta
atque continua [14] totius generis humani aut pax fuit,

1 Pigmentorum, quibus colores inducuntur. Sic *Odores* infrà. 2 Coli, arari terram. 3 Verſutiſſimum conſilium hoc fuit, populos recens domitos à feritate ſic abducere, ut ex novo imperio maximam utilitatem ſperarent, & in poſterum ab omni bello abhorreant. 4 Subactis, domitis. Sic Præfat. 7. ſupra 4, 2, 1. Hoc ſenſu *Pacare ſylvas* Horat. Epiſt. 1, 2, 45. 5 Saltem. 6 Jam tùm Cicero: *Nulla gens eſt, quæ non aut ita ſubacta ſit, ut vix exſtet; aut ita domita, ut quieſcat; aut ita pacata, ut victoriâ noſtrâ, imperioque lætetur.* 7 Vide Suet. Aug. cap. 21. Liv. lib. 139. 8 Populi Scythiæ Aſiaticæ, à *Serâ* urbe ſic dicti, apud quos arbores ſunt, quæ non ſolùm folia, ſed lanam quoque proferunt tenuiſſimam. Virg. 9 Diſtantiam à Gaditano freto, quo legati ad Auguſtum venerunt, ad Orientem, Indos, Scythas atque Seres, ponit Plinius 6, 33. Ab ortu ad occaſum, id eſt, ab ipſius Indiæ extremitate uſque ad Herculis columnas, Gadibus ſacratas, octuagies quinquies centena, ſeptuaginta octo millia ſunt. 10 Finiverant, abſolverant. 11 Al. *ſole*, quia Indi ab ipſo ſolis ortu, & extremo oriente, venerant in occaſum extremum: Auguſtum enim Tarracone in Hiſpaniâ, quæ ultima terrarum verſus occaſum veteribus credebatur, legatio Indica & Scythica cum ſuæ gentis muneribus adoravit. 12 Cùm ad componendum Orientis ſtatum in Syriam perveniſſet Auguſtus, timore correptus Phraates, ne ſibi bellum inferretur, reſtituit quotquot ex Craſſi & Antonii clade inter captivos reſtabant milites: nec eo contentus, filios etiam ſuos quatuor & duas earum uxores illorumque filios obſides dedit. Phraatem autem hoc non Auguſti reverentia, ſed ut filium reciperet, ex pacto feciſſe indicat Dio fine lib. 53. Tacitus non metu Romanorum, ſed ſuis diffiſum, omnia Auguſto officia exhibuiſſe. 13 Al. *certa*: ut ſupra 59. 14 Et in hunc finem tendere debent omnium ſapientum Principum bella.

aut [1] pactio. Ausúsque tandem Cæsar Augustus septingentesimo ab Urbe condita anno, [2] Janum Geminum claudere, bis ante se clausum: sub Numa rege: &
65 victa primum Carthagine. Hinc conversus ad pacem, pronum in omnia mala, & in luxuriam fluens sæculum,
66 [3] gravibus severisque legibus multis coercuit. Ob hæc tot facta ingentia [4] *Dictator perpetuus*, & [5] *Pater patriæ* dictus. Tractatum etiam in senatu, an quia [6] condidisset imperium, [7] *Romulus* vocaretur: sed sanctius & [8] reverentius visum est nomen [9] *Augusti*: ut scilicet jam tum, dum colit terras, ipso nomine & titulo [10] consecraretur.

1 Induciæ. 2 Jani Gemini templum ab Augusto tertiò fuisse clausum, postquam primum à Numa, iterùm post bellum Punicum primum pace toto imperio parta, clausum fuisset, constanter omnes testantur Annales. Dio scribit ab Augusto bis Jani templum clausum fuisse, semel post Actiacam victoriam: iterum postquam bellum Cantabricum & Germanicum fuisset reseratum, gentibus iis devictis clausum esse. Vide suprà, 2, 3, 1. De hujus claudendi vel aperiendi templi ratione vide suprà 1, 2, 3. 3 Aliquas retractavit, quasdam ex integro sanxit: ex omnibus verò nullam majori cura exercuit, quam quæ de maritandis ordinibus lata fuit. Indictas ab illa pœnas imminuit posteà Severus; & eas quæ cælibatum castigabant, sustulit omninò Constantinus. 4 Augustus *Dictatoris* nomen nunquam tulit: vel ut invidiam nominis vitaret; vel quia Dictatoria potestas Antonia lege abrogata erat. Dictaturam enim, quam pertinaciter ei populus Romanus offerebat, tam constanter repulit, ut, cum populus eam magnâ vi etiam offerret, ipse genu nixus, dejecta ab humero toga, nudo pectore deprecatus sit. Paterculus, Suet. & alii. 5 Qua de causa sic appellaverint principes, suprà 1, 1, 15, & 4, 2, 91. Sic Poëtis Jupiter est *divûm pater, atque hominum Rex*, quod hosce severiori contineat imperio, mitius præsit illis. Eleganter igitur Ovid. Trist. 2, 31. ad Augustum: *Jure igitur genitorque Deûm, rectorque vocatur, Jure capax mundus nil Jove majus habet; Tu quoque cum patriæ rector dicare, paterque: Utere more Dei nomen habentis idem.* Et mox versu 181. *Parce pater patriæ: nec nominis immemor hujus Olim placandi spem mihi tolle tui.* Item Fast. 2, 127. 6 Perpolivisset, in talem splendorem produxisset, ut pro novo haberi possit. Sic suprà 1, 3, 1. & Justin. 18, 4, 1, & 19, 1, 1. 7 Sic Camillus apud Liv. 5, 49, 8. *Romulus, ac parens patriæ, conditorque alter urbis, haud vanis laudibus appellatur.* 8 Reverentia dignius, quod majorem reverentiam mereretur. Vide suprà 2, 11, 11. 9 *Augustus* appellatus est, non quod propriam aliquam eo nomine potestatem augeret, sed quod dignitatis splendorem illustraret: *Augusta enim loca religiosa, & in quibus auguratò aliquid consecratur, dicuntur, vel ab augendo, vel ab avium gestu.* Suet. Aug. cap. 7. *Augustus* namque Græcis est σεβαςὸς, id est, sanctus, & numinis instar colendus. 10 Inter Divos referretur.

F I N I S.

E P I-

EPITOME ALTERA HISTORIÆ ROMANÆ:

Sive

Argumenta librorum T. Livii, etiam illorum, qui interciderunt, eodem Floro, ut vulgò volunt, auctore.

EPITOME

HISTORIARUM T. LIVII

LIBRI I.

ADventus Æneæ in Italiam, & res ab eo gestæ: Ascanii regnum Albæ, & Silvii Æneæ, ac deinceps Silviorum regum, primo libro continentur. Numitoris filia à Marte compressa, nati Romulus & Remus: Amulius obtruncatus. Urbs à Romulo condita. Senatus lectus. Cum Sabinis bellatum. Opima spolia Jovi Feretrio lata. In curias populus divisus. Fidenates & Vejentes victi. Romulus consecratus. Numa Pompilius ritus sacrorum tradidit: Jano templum constituit: ejusque portam, pacatis omnibus circa populis, primus clausit: cum Dea Ægeria sibi congressus nocturnos esse simulans, feroces populi animos ad religionem perpulit: Tullus Hostilius Albanos bello petiit. Posthæc Tergeminorum pugna. Horatius absolutus. Metii Suffetii supplicium: Alba diruta: Albani in civitatem recepti: Sabinis bellum indictum. Ad postremum fulmine

Tullus

Alpes atque nives, quò bellum non poſſet aſcendere:
ſed omnes illius [1] cardinis populos, Brennos, Senones
atque Vindelicos, per [2] privignum ſuum Claudium Dru-
5 ſum [3] perpacavit. Quæ fuerit [4] callidarum gentium feri-
tas, facilè vel mulieres oſtendêre; quæ deficientibus
telis, infantes ipſos [5] afflictos humo in ora militum ad-
6 verſa [6] miſerunt. Illyrii quoque ſub Alpibus [7] agunt,
imaſque valles earum, ut quædam quaſi [8] clauſtra, cuſto-
diunt, [9] abruptis torrentibus impliciti: [10] in hos expe-
7 ditionem ipſe ſumpſit; fierique pontes imperavit. Hic ſe
& aquis & hoſte turbantibus, cunctanti ad aſcenſum mi-
liti ſcutum [11] de manu [12] rapuit: & in via [13] primus,
tunc agmine ſecuto, [14] cum Illyricus multitudine pon-
tem ſucciſiſſet, ſaucius manibus ac cruribus, [15] ſpecioſior
ſanguine, & ipſo periculo auguſtior, terga hoſtium perce-
cidit. Pannonii duobus ſaltibus, ac tribus fluviis, Dravo,
Savo, Hiſtroque vallabantur: populati proximos, intra ri-
pas ſe recipiebant: in hos domandos [16] Vibium miſit: cæſi
9 ſunt in [17] utriſque fluminibus. Arma victorum non [18] ex
more belli cremata: ſed capta ſunt, & in [19] profluentes

1 Juſtinus *plagam cœli* vocat 41, 3, 2. Expeditionis hujus meminerunt Vel. 2, 95. Horat. Carm. 4, 4, & 14. 2 *Privignus* eſt filius mariti ex alia conjuge, vel uxoris ex alio marito. *Privignus dictus*, inquit Feſtus, *quod priùs, quàm mater ſecundo nuberet, eſt genitus. Pri enim veteres pro præ dixerunt.* 3 Planè tranquillos & pacatos reddidit. Plin. *Quos uſque ad mare ſuperum* perpacavit. 4 Vocem illam *callidarum* ſuſpectam habet Salmaſius, eò quòd nihil minùs conveniat barbaris & feris gentibus, quam calliditas: & præterea cùm nihil ſequatur, aut callidè aut doloſè ab illis factum; ſed meræ feritatis & barbariæ facinus. Ideòque alii legunt *Alpinarum.* 5 Illiſos terræ. 6 Conjecerunt, ingeſſerunt. 7 Degunt habitant. 8 Anguſtias, per quas in regionem iter eſt. 9 Præcipitibus rivis circumdati, cincti. Vide ſuprà 2, 3, 4. 10 Contra Illyrios apparatum belli Cæſar ſuſcepit. Nota obiter *ſumere* & *mandare expeditionem* eſſe oppoſita: nam *mandare expeditionem*, eſt committere ducibus; *ſumere*, per ſe id agere, & ipſum proficiſci. Vide infra, 48. 11 Ex. 12 Eripuit. 13 Debet enim bonus dux partem laborum, in ſe primum recipere. 14 Al. *cùm lubricus pons multitudine ſucciſſet*; non à *cædo*, ſed à *cado*. 15 Maximè lætantur vulneribus ſuis, tanquam fortitudinis inſignibus, magni duces. Lege Sen. de Provid. cap. 4. 16 Freinshemius *Tiberium* legit. 17 Pro *utroque flumine.* Ita Liv. 23, 21, 4. *Reſponſum* utriſque, *non eſſe undè mitterentur.* 18 Juxta conſuetudinem. 19 Fluvios præterlabentes conjecta.

data-

data: ut cæteris, qui reſiſtebant, victoria ſic nuncia-
10 retur. Dalmatæ plerumque [1] ſub ſilvis agunt: indè in
11 latrocinia promptiſſimi. Hos jam quidem [2] Marcius in-
censa urbe Delminio quaſi [3] detruncaverat: poſteà
12 [4] Aſinius Pollio gregibus, armis, agris multaverat;
(hic [5] ſecundus orator) ſed Auguſtus perdomandos Vibio
mandat: qui [6] efferum genus fodere terras coëgit, au-
rumque venis repurgare: quod alioquin gens omnium
cupidiſſima, ſtudioſa diligentia [7] acquirit; [8] ut illud in
13 uſus ſuos ſervare videatur. *Myſi* quàm feri, quàm tru-
ces fuerint, quàm [9] ipſorum etiam barbari barbarorum,
14 horribile dictu eſt. Unus ducum, ante aciem poſtulato
ſilentio, *Qui vos*, inquit, *eſtis?* Reſponſum invicem:
Romani, gentium domini. Et illi, [10] *Ita*, inquiunt, *fiet, ſi*
15 *nos viceritis.* [11] Accepit [12] omen Marcus Craſſus. Illi
ſtatim [13] ante aciem immolato equo [14] concepêre vo-

1 In ſilvis degunt, verſantur, habitant. 2 Hic C. Marcius Figulus primò pulſus à Dalmatis, poſtea nec opinantes aggreſſus vicit, urbemque Delminium injecto igne, magna ex parte concremavit. 3 Exciderat, amputaverat. Appoſitè poſuit hoc auctor de Dalmatis, quibus Delminium, eorum caput, ereptum erat. Sic apud Paul. Diac. lib. 16. *detruncatus Oreſtes.* Eſt ergo in eo verbo, ut Stadius notat, egregia tranſlatio: ut enim homine capite truncato, ſenſuum omnium & motuum præſidium avulſum eſt, ita & Dalmaterum populo, exciſo Delminio regia urbe, vis omnis ablata. 4 Conſul cum Cn. Domitio fuit: quem de Dalmatis triumphaſſe Horatius teſtatur Carm. 2, 1. *Et conſulenti Pollio curiæ, Cui laurus æternos honores Dalmatico peperit triumpho.* 5 Al. *facundus orator:* certè bonus orator fuit Pollio. 6 Admodum ferum. 7 Inquirit. 8 In his verbis (ut verè judicat Freinshemius) nullus ſenſus, nec veſtigium adeò ſermonis Floriani eſt. Legerim itaque: *Ut illud in uſus ſuos*, id eſt, Auguſti, *ſervari videretur.* Senſus eſſet: juſſiſſe Auguſtum terras fodere, aurùmque venis repurgare, ut avariſſima gens videret, non ſibi ſervaſſe in montibus aurum, ſed Auguſto; ac Dalmatiæ montes non incolarum, ſed Romanorum uſibus, divites eſſe: quà non potuit major pœna contingere hominibus rerum ſuarum cupidiſſimis. Statius Sil. lib. 4. Od. 7. ait *impalluiſſe* Dalmatas eruendo ex aurifodinis auro, id eſt, invidiſſe Dalmatas, cum viderent alios ex ſuis aurifodinis diteſcere. 9 Hoc eſt, adeò truces fuêre, ut ab ipſis barbaris pro barbaris haberentur. Similis locus apud Curt. 7, 3, 6. 10 Simile quid eſt apud Liv. 35, 14, 6. in colloquio Scipionis & Annibalis: *Quid-nam tu diceres*, inquit ille, *ſi me viciſſes*, &c. 11 Ratum habuit, non reſpuit ab ore prolatam futuræ rei pronunciationem. 12 In omen, loco ominis. Simile quid lege apud Tac. An. lib. 2 cap. 13. 13 Ante prœlium Sic Lacedæmonii Reges Muſis immolarunt ante prœlium. Plut. Lycurgo cap. 39. 14 Animo & mente ſolum apprehenderunt, ſed verbis & voce non expreſſerunt. Vide ſuprà 1, 11, 7.

22 ſed [1] quatenùs ſciebat patrem ſuum Cæſarem, bis [2] tra-
jecto ponte Rheno, quæſiſſe bellum; [3] in illius hono-
rem concupiit facere provinciam: & [4] factum erat, ſi
barbari tam [5] vitia noſtra, quàm imperia, [6] ferre po-
23 tuiſſent. Miſſus in eam [7] provinciam [8] Druſus, primos
domuit [9] Uſipetes: indè Tenctheros [10] percucurrit, &
Cattos. Nam Marcomanorum ſpoliis inſignibus quen-
dam [11] editum tumulum in tropæi modum excoluit. In-
dè validiſſimas nationes, Cheruſcos Suevoſque, &
24 Sicambros pariter aggreſſus eſt: qui viginti Centurioni-
bus [12] incrematis, hoc velut [13] ſacramento [14] ſumpſe-
rant bellum, adeò certâ victoriæ ſpe, ut prædam [15] in
anteceſſum [16] pactione diviſerint. Cheruſci equos;
25 Suevi aurum & argentum; Sicambri captivos elege-
rant: ſed omnia retrorſum. Victor namque Druſus
equos, pecora, torques eorum, ipſoſque, præda di-
viſit, & vendidit: prætereà in tutelam provinciarum,
26 præſidia atque [17] cuſtodias ubique [18] diſpoſuit; per
Moſam flumen; per [19] Albim; per Viſurgim. Nam per
Rheni quidem ripam, quinquaginta ampliùs caſtella
[20] direxit. Bonnam & Ceſoniam [21] cum pontibus junxit,

1 Quia, quoniam. 2 Cùm tranſiiſſet. 3 Id eſt, ut ipſe de conatu Cæſaris reverenter ſentire, neque parentis gloriæ obtrectare videretur, noluit decedere provinciâ. Nam alioquin alter alterius acta deceſſione veluti damnabat. Sic Hadrianus livore in Trajanum deceſſit provinciis, trans Euphratem & Tigrim ſitis, quas Trajanus Romano imperio adjecerat. 4 Factum fuiſſet. 5 Injurias noſtras. 6 Pati. 7 Germaniam. 8 Nero, qui Auguſti privignus, Tiberii Neronis frater erat. De hoc Ovid. 2. Triſt. Virg. in fine 8. Æn. Horat. Carm. 4, 4. Druſi mortem longo ſimul & eleganti carmine deplorat Ovidius ad Liviam matrem ſcribens. 9 Germaniæ populos. 10 Suet. Ner. cap. 3. percucurrit *ampliſſimos honores*. Vide quæ notavimus ſuprà 4, 2, 33. 11 Tropæa enim non ſigebantur, niſi in eminentioribus locis, ut eſſent magis conſpicua. Vide ſupra 2, 17, 16. 12 Concrematis. 13 Neceſſitate, quâ Germani ad bellum gerendum adigebantur. 14 Suſceperant. 15 Ante juſtum tempus. S e ſuprà 3, 21, 20. 16 Pacto, convento. 17 Caſtella. 18 Collocavit. 19 Albis terminus erat imperii, aut potiùs nominis Romani: eum enim id temporis non tranſcenderant. 20 Diſpoſuit. Sic ferè Arnobius lib. 1. *per diverſas artium diſciplinarumque rationes ingenia* dirigunt. 21 Separatim hæc ſunt intelligenda, Bonnam ponte junxit, & Ceſoniam ponte junxit, id eſt, pontem & hic ædificavit & ibi. Sicut *committere*, ſuprà 1, 4, 2. uni *Tiberino* tribuitur.

tum, *ut cæsorum extis ducum &* [1] *litarent, & vescerentur.* Deos audisse crediderim, [2] nec tubam sustinere
16 potuerunt. Non minimum terroris [3] incussit barbaris Domitius centurio, satis barbaræ, [4] efficacis tamen apud pares homines stoliditatis, qui foculum gerens [5] super cassidem, suscitatam motu corporis flammam,
17 velut ardenti capite fundebat. Ante hos Thracum maximè populus desciverat. [6] Ille barbarus & signis militaribus, & disciplinâ, [7] armis etiam Romanis assueverat: sed à Pisone perdomiti, in ipsa captivitate rabiem ostendere: quippe cùm catenas morsibus tentarent,
18 feritatem suam ipsi puniebant. Daci montibus inhærent: Cotisonis [8] regis imperio, quoties concretus gelu [9] Danubius [10] junxerat ripas, [11] decurrere solebant, & vicina populari.
19 Visum est Cæsari Augusto gentem [12] aditu difficillimam [13] submovere. Misso igitur Lentulo, ultra ulteriorem repulit ripam: citra, præsidia constituit. [14] Sic tunc Dacia non victa, sed submota, atque
20 [15] dilata est. Sarmatæ patentibus campis inequitant: & hos per eundem Lentulum prohibere Danubio satis fuit. Nihil præter nives, rarasque silvas [16] habent.
21 Tanta barbaries est, ut pacem non intelligant. [17] Germaniam quoque [18] utinam vincere tanti non puta[illegible] magis turpiter amissa est, quam gloriose ac[illegible]

1 Deos placarent. 2 Alludit istud Virgilii Æ[illegible] tremor occup[illegible] [illegible]iecit, fecit, i[illegible] Parmenio[illegible] formidi[illegible] cerne[illegible] [illegible]

22 sed [1] quatenùs sciebat patrem suum Cæsarem, bis [2] tra-
jecto ponte Rheno, quæsisse bellum; [3] in illius hono-
rem concupiit facere provinciam: & [4] factum erat, si
barbari tam [5] vitia nostra, quàm imperia, [6] ferre po-
23 tuissent. Missus in eam [7] provinciam [8] Drusus, p[illegible]
domuit [9] Usipetes: indè Tencheros [10] per[illegible], &
Cattos. Nam Marcomanorum spoliis insi[illegible]
dam [11] editum tumulum in tropæi modum exco[illegible]. In-
dè validissimas nationes, Cheruscos Suev[illegible], &
24 Sicambros pariter aggressus est: qui viginti C[illegible]
bus [12] crematis, hoc velut [13] sacramento [14] [illegible]
rant bellum, adeò certâ victoriæ spe, [illegible]
antecessum [16] pactione diviserint. C[illegible]
25 Suevi aurum & argentum; Sica[illegible]
rant: sed omnia retrorsum. V[illegible]
equos, pecora, torques eorum, [illegible]
visit, & vendidit: præterea in [illegible]
26 præsidia atque [17] custodias [illegible]
Mosam flumen; per [19] A[illegible]
Rheni quidem ripam, [illegible]
[20] direxit. Bonnam & C[illegible]

1 Quia, [illegible] C[illegible]
Cæsari[illegible]
Iui[illegible]
d[illegible]
E[illegible]

[illegible]vincia-
[illegible]d Attic.
Ausus,
[illegible]ntùm, id
Germaniæ
ordinatam
[illegible]iones suas.
ent. 4 Has
& id genus.
litibus immi-
5 Cheruscorum
[illegible]tur. Prorsùs n[illegible]
9 Al. *ad se-*
debat qui jus tri-
diceret. 12 Oc-
adeò consternatum
inuos menses barba-
vociferans: Quintili
um habuerit ac lugu-
lum Pauli., ac supe-
[illegible], 35. Curioni *pudor*
ueretur. 16 Cla-
[illegible]as, vicum Apuliæ,
[illegible]ni ex Terentii Var-
[illegible]n millia à Pœnis
ano atque

36 to est & [1] animo secutus. Nihil illâ cæde per paludes,
37 perque silvas [2] cruentius: nihil [3] insultatione barbarorum intolerantius, præcipuè tamen in [4] causarum patronos: aliis oculos, aliis manus amputabant: unius os sutum, [5] recisa prius linguâ, quàm [6] in manu tenens bar-
38 barus, *tandem*, inquit, [7] *vipera*, [8] *sibilare desiste*. Ipsius quoque [9] consulis corpus, quod militum pietas [10] humi abdiderat, effossum. Signa & [11] aquilas duas adhuc [12] barbari [13] possident: tertiam [14] signifer prius, quam in manus hostium veniret, [15] evulsit; mersamque intra [16] baltei sui latebras gerens, in cruentâ palude sic latuit.
39 Hac clade factum, ut imperium, quod in littore Oceani
40 non [17] steterat, in ripa Rheni fluminis [18] staret. Hæc

1 Mentis proposito. Rectè notat Stadius, Pauli Æmilii casum & Varisnique comparari. Paulus enim Varronis stoliditatem sequi coactus cum fortiter pugnasset, ex fundâ graviter ictus mori maluit, quam ut cladi suorum, aut temeritatis Varronianæ accusator superesset; Varus & culpam suæ infelicitatis ex securitate & socordiâ, quæ frequentissima ad calamitatem sunt initia, sustinet. 2 Sanguinolentius, crudelius. 3 Exagitatione, insectatione Germanorum intolerabilius. Sic Tac. 3, 45, 5. Intolerantior *servitus iterùm victis*. Hoc sensu usus est Owenus, acutus Epigrammatum scriptor: *Conjugio esse jugum non* intolerantius *ullum*. 4 Actionum, litium defensores, id est, causidicos, advocatos. *Causa* enim aliquando forense vocabulum est, & significat omnem actionem, quam in senatu, vel in foro habemus. Hinc *causam dicere*, id est, reum esse, & se defendere. *Causâ cadere*, id est, causam amittere, & perdere litem. 5 Excisa, extracta. 6 Manu comprehensam tenens. 7 Ita vocabant causidicum sive rabulam forensem. Nam ita quoque de causidicis Apul. in Apologiâ: *Jam concesso quodam more rabulis in genus, quo ferinæ solent linguæ sua virus alieno dolori locare*. *Ferinæ*, id est, viperinæ. Alii *Canes* appellant, uti Cassium Severum Horat. 3. Epod. 6. & eorum *verba canina*, vel *caninam eloquentiam*. Ovid. in Ibin: *Jactat & in toto* verba canina *foro*. 8 Sibilum edere: quod serpentum proprium, hoc loco ad causidicos transfertur. 9 Id est, proconsulis. 10 Sepeliverat. 11 Signa sive vexilla Romanæ legionis duo: nam vexilla Romana depictam aquilam habebant. Erat ergo *Aquila* aneum aquilæ simulacrum, hastæ suffixum, quod à milite ferebatur, qui ob id *Aquilifer* dictus est. 12 Germani. 13 Imò ambas istas aquilas recepêre Romani. Tac. Ann. 1, 60, 5. 14 Aquilifer. 15 Extraxit: intelligitur enim aquila acumine quodam infixa fuisse hastæ, qua portaretur. 16 Cinguli, ex quo gladius suspenditur. 17 Non substiterat, ultrà non progressum fuerat. Sic Quintil. declam. 3. *Gens majorem terrarum partem victoris peragrata, tandem in Mario stetit*. 18 Subsisteret, ultrà non progrederetur. Hic & posterioribus temporibus limes imperii Romani fuit, ut rectè hic notat Freinshemius.

ad

ad Septentrionem. Sub [1] Meridiano [2] tumultuatum magis, quam bellatum est. Musulanios atque Gætulos accolas [3] Syrtium, [4] Cosso duce compescuit: unde illi
41 [5] *Gætulici* nomen. Latiùs victoria patet. Marmaridas atque Garamantas [6] Curinio subigendos dedit. Potuit & ille redire *Marmaricus*; sed [7] modestior in æstimandâ
42 victoriâ fuit. Ad Orientem plus negotii cum Armeniis: hùc alterum ex Cæsaribus nepotibus suis misit. Ambo fato breves: sed alter inglorius. Massiliæ quippe [8] Lucius morbo solvitur: [9] in Syriâ Cajus ex vulnere, cùm
43 Armeniam ad Parthos se [10] subtrahentem recipit. [11] Armenios, victo rege Tigrane, [12] in hoc unum servitutis genus Pompejus [13] assueverat, ut rectores à nobis acciperent. Intermissum ergo jus per hunc recuperatum, non incruento, nec inulto tamen certa-
44 mine. Quippe Domnes, quem rex [14] Artaxatis præfecerat, simulatâ proditione, adortus virum [15] intentum libello, quem, ut thesaurorum [16] rationes conti-

1 Sc. *circulo*, id est, plaga ad meridiem conversa. Dicitur autem circulus ille *Meridianus* à *medietate* diei, quia Sol, cùm in nostro hemisphærio eum attingit, apud nos atque omnes eos, qui sub eodem Meridiano, Septentrionem Austrumve versus positi, facit medium diei: ac rursus medium noctis, cùm in inferiore hemisphærio ad eundem perveniat. Hujus igitur potissimum officium est, medium diem, mediam noctem ostendere. Suet. Aug. cap. 21. dicit, Augustum *alias item nationes male quietas ad obsequium redegisse.* 2 Vide supra 3, 19, 2. 3 *Syrtes* sunt Africæ loca vadosa & arenosa, ideòque exitiosa navigantibus. Vide supra 2, 2, 31. 4 Cn. Cornelium Lentulum Cossum cum L. Calpurnio cos. fuisse in Annalibus Coss. scribitur. 5 A devictis *Gætulis.* 6 Hic dicitur esse ille *Curinius*, quem Lucas Euangelista Κυρήνιος vocat. 7 Quæ quidem modestia illis temporibus omninò requirebatur. Ab hac modestia socerum suum laudat Tac. Agric. cap. 8. *Nec Agricola unquam in suam famam gestis exultavit; sed ad auctorem & ducem, ut minister, fortunam referebat.* 8 C. & L. Cæsares erant Augusti nepotes, ex M. Agrippa & Julia ejus filia. Utrumque adoptavit. 9 Res dubia, in Syriâ-ne an Lyciâ obierit C. Cæsar Augusti filius adoptivus. Illud dicit Festus Rufus & Florus noster: istud Vellejus, Suetonius, & alii. 10 Subducentem. 11 Supra 3, 5, 27. 12 Facilè tolerant externum dominatum eæ gentes, quæ dominatui assuetæ, integram servitutem, nullis adstrictam modis, aut legibus ferre queunt. 13 Assuefecerat. 14 *Artaxata* neutrum nomen & plurale, oppidum Armeniæ: quod supra 3, 5, 27. *caput ejus gentis* dictum est. 15 Ut conjurati Cæsarem Dictatorem. Sic Parmenio interficitur apud Curt. 7, 2. Domitianus apud Suet. in ejus vita cap. 17. 16 Supputationes, calculos. Sic apud Liv. 38, 55, 9. est *liber rationis.*

nentem, ipse porrexerat, [1] strictus ac recreatus ex vul-
45 nere in tempus. Cæterum barbarus undique infesto exer-
citu oppressus, gladio, & [2] pyrâ, in quam se percussus
46 immisit, superstiti etiamnum Cæsaris [3] satisfecit. Sub
Occasu pacata ferè omnis [4] Hispania, nisi quam Pyrenæi
[5] desinentis scopulis inhærentem [6] citerior [7] alluebat
Oceanus. Hic duæ validissimæ gentes, [8] Cantabri &
47 Astures, immunes imperii [9] agitabant. Cantabrorum
& pejor, & [10] altior, & magis pertinax in rebellando
[11] animus fuit; qui non contenti libertatem suam de-
fendere, proximis etiam imperitare tentabant, [12] Vac-
cæosque, & Curgonios, & Aurigonas crebris [13] in-
48 cursionibus fatigabant. In [14] hos igitur, quia vehe-
mentius agere nunciabantur, non [15] mandata expeditio,
sed [16] sumpta est. Ipse venit Sagesamam: castra posuit:
indè partito exercitu totam [17] in diem amplexus Canta-
briam, [18] efferam gentem, [19] ritu ferarum quasi [20] in-
49 dagine debellabat. Nec ab Oceano quies, quam infestâ
classe ipsa quoque terga hostium cæderentur. Primùm
adversus Cantabros sub mœnibus Belgicæ prœliatus
est. Hinc fugâ in [21] eminentissimum Vinnium mon-
tem, [22] quem maria prius Oceani, quam arma Ro-

1 Vulneratus. 2 Rogo. 3 Civiliter sumptum valet excusare errorem, deprecari culpam, &c. ut omnis illa satisfactio in verbis videatur consistere: noster autem de pœnâ hoc accepit: sicut & Justin. 15, 3, 9. 4 Gesta ab Augusto in Hispania scribit Liv. l. 135. Just. 44, 5. Suet. Aug. capp. 20, & 21. Eutrop. 7, 2. Horat. Carm. 3, 14. 4, 5, 4, & 15. 5 Extremi finis. 6 Propior nobis. 7 Juxta fluit, allabitur. Sic Oceanus aut fluvii dicuntur urbes alluere, qui eas præterlabuntur. 8 Tarraconensis Hispaniæ populi, quique nomen Oceano *Cantabrico* dederunt. 9 Habitant. 10 Major. 11 Spiritus, animositas. 12 Mediterraneos Hispaniæ Tarraconensis populos cis Durium flumen. 13 Excursionibus, impetu hostili. 14 Cantabros. 15 Jussa, delegata, commissa ducibus. 16 Per se suscepta. Vide suprà 4, 12, 6. 17 Freinshemius legit *indidem*, id est, ex eo loco, ubi castra posuerat. 18 Admódum feram. 19 More. 20 Venatorio reti. Vide suprà 3, 6, 11. & 4, 2, 32. 21 Altissimum. 22 Similis locus suprà 4, 11, 4. *Noricis animos dabant Alpes atque nives, quò bellum non posset ascendere.* Sed profectò gloriæ avidis nihil tam munitum, nihil tam altum, quò non ascendere conentur. Egregie Gruterus: *Ut semel ambitiosus navem gloriæ ingressus est, non cogitat tempestates aut pericula; sed mentis lumine jam intuetur portum, jam spei manu præmium occupat.*

mana

mana ascensura esse crediderant. Tertiò Arracillum
50 oppidum magnâ vi repugnat. Captum tamen postremò
fuit. Medulli montis [1] obsidio (quem perpetua quindecim millium fossa comprehensum cinxit, undique simul
adeunte Romano) postquam [2] extrema [3] barbari vident;
[4] certatim igne, ferro [5] inter epulas, venenoque, quod
ibi vulgò [6] ex arboribus taxeis, exprimitur, [7] præcepêre
mortem: seque pars major à captivitate, quæ [8] videba-
51 tur, [9] vindicavére. Hæc per [10] Antistium, [11] Furnium,
Agrippam [12] legatos, hibernans in [13] Tarraconis mari-
52 timis Cæsar accepit. Ipse præsens [14] hos deduxit monti-
bus: [15] hos obsidibus astrinxit: hos sub [16] corona jure
53 belli [17] venumdedit. Digna res [18] lauro, digna [19] curru
senatui visa est: [20] sed jam Cæsar tantus erat, ut posset
54 triumphos contemnere. Astures per idem tempus in-

1 Obsidione. 2 Ultimam necessitatem. 3 Cantabri. Sic Romani vocabant omnes extra limites imperii sui, Græcis exceptis: à quibus tamen ipsi vicissim audierunt Barbari. 4 Cum certamine. 5 Suprà 2, 18, 11. 6 *Taxus* est arbor venenata; *Letale quippe baccis, in Hispaniâ præcipuè, venenum inest, Vasa etiam viatoria, ex eâ vinis in Galliâ facta, mortifera fuisse compertum est. Hanc Sestius esse in Arcadiâ tam præsentis veneni dixit, ut, qui obdormiant sub eâ, cibum-ve capiant, moriantur. Sunt qui & taxica hinc appellata dicant venena, quæ nunc toxica dicimus.* Plin. 16, 10. Hoc veneni genere periit quoque Cativulcus, Eburonum rex, apud Cæs. de bel Gal. 6, 31. 7 Antecesserunt, præoccupaverunt. Sic supra 3, 4, 9. & Ovid. Trist. 3, 3. *Vel* præcepisset *mors properata fugam.* 8 Non enim erat. 9 Liberavere. 10 Vellejus 2, 90, 7. Dio. lib. 53. 11 Dio. lib. 54. 12 Vicarios imperatoris, *lieutenants.* 13 *Tarracon* sive *Tarraco* (vulgò *Tarragona*) Hispaniæ citerioris urbs olim clarissima. 14 Vide supra 3, 5, 18. Idem legitur infra 59. Sic pater ejus Cæsar Dictator montis Herminii incolas in planitiem demigrare jusserat, ne s. loco, sua natura tuto, ad prædas agendas abuterentur. Idem consilium fuit Pompeji, supra 3, 6, 11. 15 Nihil crebrius occurrit hoc consilio. Imprimis autem liberos solebant dare, clarissima pignora, & virgines. 16 Corona enim, quâ induebantur, signum erat captivorum venalium, quos jure belli milites cepissent. Cæs. *Omni senatu necato, vel quos* sub coronâ vendidit. 17 Vendidit, venales exposuit. 18 Triumpho. Sic suprà 4, 2, 88. 19 Triumphos. Ita suprà 4, 2, 89. 20 Præsertim quod jam pervulgatus esset hic honor. Nam ita est: *Carum, quod rarum; & omnis honor multitudine compotum vilescit.* Liv. lib. 1. cap. 10. Quidni autem triumphos fastidiat Augustus, cùm nec ipsis ducibus paulò post placuerint ornamenta triumphi, quod pluribus is honor communicatus esset. Vide Tac. An. lib. 13. cap. 53. Quid? quod ipsum imperium tandem eviluit. Hinc Piso ille apud eundem Tac. H. 1. cap. 17. cùm Cæsar crearetur, nullum exultantis animi motum prodidit, *quasi imperare posset magis, quam vellet.*

genti

genti agmine à montibus ſuis deſcenderant. Nec temerè
[1] ſumptus, [2] ut barbaris, impetus: ſed [3] poſitis caſtris
apud [4] Aſturam flumen, [5] trifariam diviſo agmine, tria
55 ſimul Romanorum caſtra aggredi parabant. Fuiſſet &
anceps, & cruentum, & utinam mutuâ clade certa-
men, tunc tam fortibus, tam ſubito, tam cum con-
ſilio venientibus, niſi Tigræcini prodidiſſent: à quibus
præmonitus Cariſius, cum exercitu adveniens [6] oppreſſit
56 conſilia: ſic quoque tamen non incruento certamine.
57 Reliquias fuſi exercitus validiſſima civitas [7] Lancia ex-
cepit: ubi adeò certatum eſt, ut cùm [8] in captam ur-
bem faces poſcerentur, ægrè dux impetraverit veniam,
[9] *ut victoriæ Romanæ* [10] *ſtans potiùs eſſet, quam incenſa,*
58 *monumentum.* Hic finis Auguſto bellicorum certaminum
59 fuit; idem rebellandi finis Hiſpaniæ. Certa mox fides,
& æterna pax; [11] cùm ipſorum ingenio, in pacis partes
promptiore; tùm conſilio Cæſaris, qui fiduciam mon-
tium timens, in quos ſe recipiebant, caſtra ſua, ſed quæ
in plano erant, habitare & incolere juſſit. Ingentis eſſe
60 conſilii illud obſervari cœpit. Natura regionis circa ſe
omnis aurifera; [12] miniique & [13] chryſocollæ, & alio-

1 Suſceptus. 2 Ut ſolent barbari, qui, ut eſt ſupra 3, 3, 5. *impetum pro viribus habent.* 3 Collocatis. 4 Undè nomen populo. 5 Tripartitò. 6 Impedivit, texit. Juſtino eſt *diſcutere*, 2, 15, 16. 7 Maxima Aſturiæ urbs. 8 Contra. 9 Argumentum magni ducis hoc eſt. Major igitur mihi P. Scipio Africanus, qui bello Punico ſecundo finem impoſuit, quam P. Scipio Africanus Æmilianus, ejus nepos, qui bello tertio. Sed & æternitate dignior M. ille Claudius Marcellus, de quo Cic. Act. 4. in Ver. cap. 2. *Urbem pulcherrimam Syracuſas, quæ cùm manu munitiſſima eſſet, tùm loci naturâ terrâ ac mari claudebatur, tùm vi conſilioque cepiſſet, non ſolum incolumem paſſus eſt eſſe, ſed ita reliquit ornatam, ut eſſet idem monumentum victoriæ, manſuetudinis, continentiæ.* 10 Salva urbs non diruta. 11 Q. d. Cæſar hoc cònſilium excogitaverat, ut in plana deduceret monticolam illam gentem, & montium, in quos ſe recipiebant, fidentem præſidio: ut hoc perſuaderet faciliùs, ipſius gentis bono hoc cedere conſilium propter naturam regionis (quod conſilio caput fuit) auriferam atque aliorum metallorum feracem. 12 *Minium* pigmenti genus eſt laudatiſſimi coloris, quod in argentariis metallis cum argento vivo inveniri ſolet. Ovid. 1. Triſt. El. 1. *Nec titulus* minio, *nec cedro charta notetur.* 13 Quam aurifices ſibi vendicant ad glutinandum aurum. Sunt & alia duo *chryſocollæ* genera pictoribus in uſu.

rum [1] colorum ferax. Itaque [2] exerceri ſolum juſſit. [3] Sic Aſtures & latentes in profundo opes ſuas atque
61 divitias, dùm aliis quærunt, noſſe cœperunt. Omnibus ad Occaſum & Meridiem [4] pacatis gentibus, ad Septentrionem quoque, [5] duntaxat intra Rhenum atque Danubium; item ad Orientem intra Taurum & Euphratem; illi quoque reliqui, qui immunes imperii erant, [6] ſentiebant tamen magnitudinem, & victorem gen-
62 tium populum Romanum reverebantur. [7] Nam & Scythæ miſere legatos, & Sarmatæ, amicitiam petentes: [8] Seres etiam habitanteſque ſub ipſo ſole Indi, cum gemmis, & margaritis, elephantes quoque inter munera trahentes, nihil magis, quam [9] longinquitatem viæ imputabant, quam quadriennio [10] impleverant: & tamen ipſe hominum color ab alio venire [11] cœlo fateba-
63 tur. [12] Parthi quoque, quaſi victoriæ pœniteret, rapta
64 clade Craſſianâ ultrò ſigna retulere. Sic ubique [13] cuncta atque continua [14] totius generis humani aut pax fuit,

1 Pigmentorum, quibus colores inducuntur. Sic *Odores* infrà. 2 Coli, arari terram. 3 Verſutiſſimum conſilium hoc fuit, populos recens domitos à feritate ſic abducere, ut ex novo imperio maximam utilitatem ſperarent, & in poſterum ab omni bello abhorreant. 4 Subactis, domitis. Sic Præfat. 7. ſupra 4, 2, 1. Hoc ſenſu *Pacare ſylvas* Horat. Epiſt. 1, 2, 45. 5 Saltem. 6 Jam tùm Cicero: *Nulla gens eſt, quæ non aut ita ſubacta ſit, ut vix exſtet; aut ita domita, ut quieſcat; aut ita pacata, ut victoriâ noſtrâ, imperioque lætetur.* 7 Vide Suet. Aug. cap. 21. Liv. lib. 139. 8 Populi Scythiæ Aſiaticæ, à *Serâ* urbe ſic dicti, apud quos arbores ſunt, quæ non ſolùm folia, ſed lanam quoque proferunt tenuiſſimam. Virg. 9 Diſtantiam à Gaditano freto, quo legati ad Auguſtum venerunt, ad Orientem, Indos, Scythas atque Seres, ponit Plinius 6, 33. Ab ortu ad occaſum, id eſt, ab ipſius Indiæ extremitate uſque ad Herculis columnas, Gadibus ſacratas, octuagies quinquies centena, ſeptuaginta octo millia ſunt. 10 Finiverant, abſolverant. 11 Al. *ſole*, quia Indi ab ipſo ſolis ortu, & extremo oriente, venerant in occaſum extremum: Auguſtum enim Tarracone in Hiſpaniâ, quæ ultima terrarum verſus occaſum veteribus credebatur, legatio Indica & Scythica cum ſuæ gentis muneribus adoravit. 11 Cùm ad componendum Orientis ſtatum in Syriam perveniſſet Auguſtus, timore correptus Phraates, ne ſibi bellum inferretur, reſtituit quotquot ex Craſſi & Antonii clade inter captivos reſtabant milites: nec eo contentus, filios etiam ſuos quatuor & duas earum uxores illorumque filios obſides dedit. Phraatem autem hoc non Auguſti reverentia, ſed ut filium reciperet, ex pacto feciſſe indicat Dio fine lib. 53. Tacitus non metu Romanorum, ſed ſuis diffiſum, omnia Auguſto officia exhibuiſſe. 13 Al. *certa*: ut ſupra 59. 14 Et in hunc finem tendere debent omnium ſapientum Principum bella.

aut

aut [1] pactio. Ausúsque tandem Cæsar Augustus septingentesimo ab Urbe condita anno, [2] Janum Geminum claudere, bis ante se clausum: sub Numa rege: &
65 victa primum Carthagine. Hinc conversus ad pacem, pronum in omnia mala, & in luxuriam fluens sæculum,
66 [3] gravibus severisque legibus multis coercuit. Ob hæc tot facta ingentia 4 *Dictator perpetuus*, & 5 *Pater patriæ* dictus. Tractatum etiam in senatu, an quia [6] condidisset imperium, 7 *Romulus* vocaretur: sed sanctius & [8] reverentius visum est nomen 9 *Augusti*: ut scilicet jam tum, dum colit terras, ipsò nomine & titulo [10] consecraretur.

1 Induciæ. 2 Jani Gemini templum ab Augusto tertiò fuisse clausum, postquam primum à Numa, iterùm post bellum Punicum primum pace toto imperio parta, clausum fuisset, constanter omnes testantur Annales. Dio scribit ab Augusto bis Jani templum clausum fuisse, semel post Actiacam victoriam: iterum postquam bellum Cantabricum & Germanicum fuisset reseratum, gentibus iis devictis clausum esse. Vide suprà, 2, 3, 1. De hujus claudendi vel aperiendi templi ratione vide suprà 1, 2, 3. 3 Aliquas retractavit, quasdam ex integro sanxit: ex omnibus verò nullam majori cura exercuit, quam quæ de maritandis ordinibus lata fuit. Indictas ab illa pœnas imminuit posteà Severus; & eas quæ cælibatum castigabant, sustulit omninò Constantinus. 4 Augustus *Dictatoris* nomen nunquam tulit: vel ut invidiam nominis vitaret; vel quia Dictatoria potestas Antonia lege abrogata erat. Dictaturam enim, quam pertinaciter ei populus Romanus offerebat, tam constanter repulit, ut, cum populus eam magnâ vi etiam offerret, ipse genu nixus, dejecta ab humero toga, nudo pectore deprecatus sit. Paterculus, Suet. & alii. 5 Qua de causa sic appellaverint principes, suprà 1, 1, 15, & 4, 2, 91. Sic Poëtis Jupiter est *divûm pater, atque hominum Rex*, quod hosce severiori contineat imperio, mitius præsit illis. Eleganter igitur Ovid. Trist. 2, 31. ad Augustum: *Jure igitur genitorque Deûm, rectorque vocatur, Jure capax mundus nil Jove majus habet; Tu quoque cum patriæ rector dicare, paterque: Utere more Dei nomen habentis idem.* Et mox versu 181. *Parce pater patriæ: nec nominis immemor hujus Olim placandi spem mihi tolle tui.* Item Fast. 2, 127. 6 Perpolivisset, in talem splendorem produxisset, ut pro novo haberi possit. Sic suprà 1, 3, 1. & Justin. 18, 4, 1, & 19, 1, 1. 7 Sic Camillus apud Liv. 5, 49, 8. *Romulus, ac parens patriæ, conditorque alter urbis, haud vanis laudibus appellatur.* 8 Reverentia dignius, quod majorem reverentiam mereretur. Vide suprà 2, 11, 11. 9 *Augustus* appellatus est, non quod propriam aliquam eo nomine potestatem augeret, sed quod dignitatis splendorem illustraret: *Augusta enim loca religiosa, & in quibus auguratò aliquid consecratur, dicuntur, vel ab augendo, vel ab avium gestu.* Suet. Aug. cap. 7. *Augustus* namque Græcis est σεβαστός, id est, sanctus, & numinis instar colendus. 10 Inter Divos referretur.

FINIS.

EPI-

EPITOME ALTERA HISTORIÆ ROMANÆ:

Sive

Argumenta librorum T. Livii, etiam illorum, qui interciderunt, eodem Floro, ut vulgò volunt, auctore.

EPITOME HISTORIARUM T. LIVII LIBRI I.

ADventus Æneæ in Italiam, & res ab eo gestæ: Ascanii regnum Albæ, & Silvii Æneæ, ac deinceps Silviorum regum, primo libro continentur. Numitoris filia à Marte compressa; nati Romulus & Remus: Amulius obtruncatus. Urbs à Romulo condita. Senatus lectus. Cum Sabinis bellatum. Opima spolia Jovi Feretrio lata. In curias populus divisus. Fidenates & Vejentes victi. Romulus consecratus. Numa Pompilius ritus sacrorum tradidit: Jano templum constituit: ejusque portam, pacatis omnibus circa populis, primus clausit: cum Dea Ægeria sibi congressus nocturnos esse simulans, feroces populi animos ad religionem perpulit: Tullus Hostilius Albanos bello petiit. Posthæc Tergeminorum pugna. Horatius absolutus. Metii Suffetii supplicium: Alba diruta: Albani in civitatem recepti: Sabinis bellum indictum Ad postremum fulmine Tullus

Alpes atque nives, quò bellum non posset ascendere: sed omnes illius [1] cardinis populos, Brennos, Senones atque Vindelicos, per [2] privignum suum Claudium Dru-
5 sum [3] perpacavit. Quæ fuerit [4] callidarum gentium feritas, facilè vel mulieres ostendêre; quæ deficientibus telis, infantes ipsos [5] afflictos humo in ora militum ad-
6 versa [6] miserunt. Illyrii quoque sub Alpibus [7] agunt, imasque valles earum, ut quædam quasi [8] claustra, custodiunt, [9] abruptis torrentibus impliciti: [10] in hos expe-
7 ditionem ipse sumpsit; fierique pontes imperavit. Hic se & aquis & hoste turbantibus, cunctanti ad ascensum militi scutum [11] de manu [12] rapuit: & in via [13] primus, tunc agmine secuto, [14] cum Illyricus multitudine pontem succidisset, saucius manibus ac cruribus, [15] speciosior sanguine, & ipso periculo augustior, terga hostium percecidit. Pannonii duobus saltibus, ac tribus fluviis, Dravo, Savo, Histroque vallabantur: populati proximos, intra ripas se recipiebant: in hos domandos [16] Vibium misit: cæsi
9 sunt in [17] utrisque fluminibus. Arma victorum non [18] ex more belli cremata: sed capta sunt, & in [19] profluentes

1 Justinus *plagam cœli* vocat 41, 3, 2. Expeditionis hujus meminerunt Vel. 2, 95. Horat. Carm. 4, 4, & 14. 2 *Privignus* est filius mariti ex alia conjuge, vel uxoris ex alio marito. *Privignus dictus*, inquit Festus, *quod priùs, quàm mater secundo nuberet, est genitus. Pri enim veteres pro præ dixerunt.* 3 Planè tranquillos & pacatos reddidit. Plin. *Quos usque ad mare superum* perpacavit. 4 Vocem illam *callidarum* suspectam habet Salmasius, eò quòd nihil minùs conveniat barbaris & feris gentibus, quam calliditas: & prætereà cùm nihil sequatur, aut callidè aut dolosè ab illis factum; sed meræ feritatis & barbariæ facinus. Ideòque alii legunt *Alpinarum.* 5 Illisos terræ. 6 Conjecerunt, ingesserunt. 7 Degunt habitant. 8 Angustias, per quas in regionem iter est. 9 Præcipitibus rivis circumdati, cincti. Vide suprà 2, 3, 4. 10 Contra Illyrios apparatum belli Cæsar suscepit. Nota obiter *sumere* & *mandare expeditionem* esse opposita: nam *mandare expeditionem*, est committere ducibus; *sumere*, per se id agere, & ipsum proficisci. Vide infra, 48. 11 Ex. 12 Eripuit. 13 Debet enim bonus dux partem laborum, in se primum recipere. 14 Al. *cùm lubricus pons multitudine succidisset*; non à *cado*, sed à *cædo*. 15 Maximè lætantur vulneribus suis, tanquam fortitudinis insignibus, magni duces. Lege Sen. de Provid. cap. 4. 16 Freinshemius *Tiberium* legit. 17 Pro *utroque flumine.* Ita Liv. 23, 21, 4. *Responsum* utrisque, *non esse undè mitterentur.* 18 Juxta consuetudinem. 19 Fluvios præterlabentes conjecta.

data-

data: ut cæteris, qui resistebant, victoria sic nuncia-
10 retur. Dalmatæ plerumque [1] sub silvis agunt: indè in
11 latrocinia promptissimi. Hos jam quidem [2] Marcius in-
censa urbe Delminio quasi [3] detruncaverat: posteà
12 [4] Asinius Pollio gregibus, armis, agris multaverat;
(hic [5] secundus orator) sed Augustus perdomandos Vibio
mandat: qui [6] efferum genus fodere terras coëgit, au-
rumque venis repurgare: quod alioquin gens omnium
cupidissima, studiosa diligentia [7] acquirit; [8] ut illud in
13 usus suos servare videatur. Mysi quàm feri, quàm tru-
ces fuerint, quàm [9] ipsorum etiam barbari barbarorum,
14 horribile dictu est. Unus ducum, ante aciem postulato
silentio, *Qui vos*, inquit, *estis?* Responsum invicem:
Romani, gentium domini. Et illi, [10] *Ita*, inquiunt, *fiet, si*
15 *nos viceritis.* [11] Accepit [12] omen Marcus Crassus. Illi
statim [13] ante aciem immolato equo [14] concepêre vo-

1 In silvis degunt, versantur, habitant. 2 Hic C. Marcius Figulus primò pulsus à Dalmatis, posteà nec opinantes aggressus vicit, urbemque Delminium injecto igne, magna ex parte concremavit. 3 Exciderat, amputaverat. Appositè posuit hoc auctor de Dalmatis, quibus Delminium, eorum caput, ereptum erat. Sic apud Paul. Diac. lib. 16. *detruncatus Orestes*. Est ergo in eo verbo, ut Stadius notat, egregia translatio: ut enim homine capite truncato, sensuum omnium & motuum præsidium avulsum est, ita & Dalmatarum populo, exciso Delminio regia urbe, vis omnis ablata. 4 Consul cum Cn. Domitio fuit: quem de Dalmatis triumphasse Horatius testatur Carm. 2, 1. *Et consulenti Pollio curia, Cui laurus æternos honores Dalmatico peperit triumpho.* 5 Al. *facundus orator*: certè bonus orator fuit Pollio. 6 Admodum ferum. 7 Inquirit. 8 In his verbis (ut verè judicat Freinshemius) nullus sensus, nec vestigium adeò sermonis Floriani est. Legerim itaque: *Ut illud in usus suos*, id est, Augusti, *servari videretur.* Sensus esset: jussisse Augustum terras fodere, aurùmque venis repurgare, ut avarissima gens videret, non sibi servasse in montibus aurum, sed Augusto; ac Dalmatiæ montes non incolarum, sed Romanorum usibus, divites esse: quâ non potuit major pœna contingere hominibus rerum suarum cupidissimis. Statius Sil. lib. 4. Od. 7. ait *impalluisse* Dalmatas eruendo ex aurifodinis auro, id est, invidisse Dalmatas, cum viderent alios ex suis aurifodinis ditescere. 9 Hoc est, adeò truces fuêre, ut ab ipsis barbaris pro barbaris haberentur. Similis locus apud Curt. 7, 3, 6. 10 Simile quid est apud Liv. 35, 14, 6. in colloquio Scipionis & Annibalis: *Quid-nam tu diceres*, inquit *ille, si me vicisses*, &c. 11 Ratum habuit, non respuit ab ore prolatam futuræ rei pronunciationem. 12 In omen, loco ominis. Simile quid lege apud Tac. An. lib. 2 cap. 13. 13 Ante prœlium Sic Lacedæmonii Reges Musis immolarunt ante prœlium. Plut. Lycurgo cap. 39. 14 Animo & mente solum apprehenderunt, sed verbis & voce non expresserunt. Vide suprà 1, 11, 7.

22 ſed [1] quatenùs ſciebat patrem ſuum Cæſarem, bis [2] tra-
jecto ponte Rheno, quæſiſſe bellum; [3] in illius hono-
rem concupiit facere provinciam: & [4] factum erat, ſi
barbari tam [5] vitia noſtra, quàm imperia, [6] ferre po-
23 tuiſſent. Miſſus in eam [7] provinciam [8] Druſus, primos
domuit [9] Uſipetes: indè Tenctheros [10] percucurrit, &
Cattos. Nam Marcomanorum ſpoliis inſignibus quen-
dam [11] editum tumulum in tropæi modum excoluit. In-
dè validiſſimas nationes, Cheruſcos Suevoſque, &
24 Sicambros pariter aggreſſus eſt: qui viginti Centurioni-
bus [12] incrematis, hoc velut [13] ſacramento [14] ſumpſe-
rant bellum, adeò certâ victoriæ ſpe, ut prædam [15] in
anteceſſum [16] pactione diviſerint. Cheruſci equos;
25 Suevi aurum & argentum; Sicambri captivos elege-
rant: ſed omnia retrorſum. Victor namque Druſus
equos, pecora, torques eorum, ipſoſque, præda di-
viſit, & vendidit: prætereà in tutelam provinciarum,
26 præſidia atque [17] cuſtodias ubique [18] diſpoſuit; per
Moſam flumen; per [19] Albim; per Viſurgim. Nam per
Rheni quidem ripam, quinquaginta ampliùs caſtella
[20] direxit. Bonnam & Ceſoniam [21] cum pontibus junxit,

1 Quia, quoniam. 2 Cùm tranſiiſſet. 3 Id eſt, ut ipſe de conatu Cæſaris reverenter ſentire, neque parentis gloriæ obtrectare videretur, noluit decedere provinciâ. Nam alioquin alter alterius acta deceſſione veluti damnabat. Sic Hadrianus livore in Trajanum deceſſit provinciis, trans Euphratem & Tigrim ſitis, quas Trajanus Romano imperio adjecerat. 4 Factum fuiſſet. 5 Injurias noſtras. 6 Pati. 7 Germaniam. 8 Nero, qui Auguſti privignus, Tiberii Neronis frater erat. De hoc Ovid. 2. Triſt. Virg. in fine 8. Æn. Horat. Carm. 4, 4. Druſi mortem longo ſimul & eleganti carmine deplorat Ovidius ad Liviam matrem ſcribens. 9 Germaniæ populos. 10 Suet. Ner. cap. 3. percucurrit *ampliſſimos honores*. Vide quæ notavimus ſuprà 4, 2, 33. 11 Tropæa enim non figebantur, niſi in eminentioribus locis, ut eſſent magis conſpicua. Vide ſupra 2, 17, 16. 12 Concrematis. 13 Neceſſitate, quâ Germani ad bellum gerendum adigebantur. 14 Suſceperant. 15 Ante juſtum tempus. See ſuprà 3, 21, 10. 16 Pacto, convento. 17 Caſtella. 18 Collocavit. 19 Albis terminus erat imperii, aut potiùs nominis Romani: eum enim id temporis non tranſcenderant. 20 Diſpoſuit. Sic ferè Arnobius lib. 1. *per diverſas artium diſciplinarumque rationes ingenia* dirigunt. 21 Separatim hæc ſunt intelligenda, Bonnam ponte junxit, & Ceſoniam ponte junxit, id eſt, pontem & hic ædificavit & ibi. Sicut *committere*, ſuprà 1, 4, 2. uni *Tiberino* tribuitur.

27 classibusque firmavit. [1] Invisum atque [2] inaccessum [3] in
id tempus [4] Hercynium saltum patefecit. [5] Ea denique
in Germaniâ pax erat, ut [6] mutati homines, [7] alia
terra; [8] cœlum ipsum [9] mitius [10] molliusque solito vi-
28 deretur. Denique [11] non per adulationem, sed ex me-
ritis, [12] defuncto ibi fortissimo [13] juvene, ipsi, quod
nunquam alias, senatus [14] cognomen ex provinciâ de-
29 dit. Sed [15] difficilius est [16] provincias obtinere, quam
[17] facere: viribus parantur, jure retinentur. Igitur
30 breve id gaudium. Quippe Germani [18] victi magis,
quam domiti erant: moresque nostros magis, quam
arma, sub Imperatore Druso [19] suspiciebant: post-
31 quam verò ille defunctus, Vari Quinctilii [20] libidinem ac
[21] superbiam, haud secus quàm sævitiam, odisse cœpe-

1 Nunquam anteà visum. 2 Quò non potuit accedi. 3 Usque ad. 4 Hercyniam silvam, Hercynium nemus. 5 Talis. 6 Quædam quasi proverbialis locutio, de mutatione morum. Sic apud Liv. 25, 1, 5. *tanta religio, & ea magnâ ex parte externa, civitatem incessit, ut aut* homines, aut Dii repentè alii viderentur facti. 7 Tac. H. 1, 45, 1. *Alium crederes Senatum, alium populum.* 8 Aër ipse mitior, &c. 9 Clementius. 10 Mitius, temperatius. Sic *Molle cœlum*, suprà 1, 16, 4. *Mollis regio*, supra 3, 3, 13. 11 Fuerunt enim pleraque Senatus decreta post illud tempus adulatoria: sed tunc temporis nondùm invaluerat iste morbus, ut, qui gentem aliquam non bello modò, sed ne prœlio quidem vicerat, protinùs eam indueret nomini. Vide supra 1, 11, 6. 12 Scilicet *vita*, id est, mortuo ex fractura, equo super crus ejus collapso, tricesimo die quam id acciderat, inter Salam & Rhenum fluvios. Corpus ejus à Tiberio Nerone fratre Romam pervectum est, & in Augusti tumulo conditum. 13 Druso. 14 Appellatus enim fuit à Senatu *Germanicus*, Undè Ovid. Fast. 1, 597. *Et mortem, & nomen Druso Germania fecit.* Non autem ipsi tantum, sed simul etiam filiis datum est. Quemadmodum Britannici nomen & Claudio Imperatori & ejus filio. 15 Pauci enim audiunt Sallustianum illud Orat. 1. de Rep. ord. *Ut fabricata, sic virtute parta, quàm magnâ industriâ haberi decet, ne incuria deformentur, aut corruant infirmata.* Vel illud Ovid. de Arte 2, 21. *Non minor est virtus, quàm quærere, parta tueri: casus inest illic: hic erit artis opus.* Eadem sententia est supra 2, 17, 8. ubi vide notam. 16 Regiones aliquas servare, retinere. 17 Perdomare, ut recipiat jugum. 18 Fabianus apud Sen. Suas. 1. *Memento, Alexander, matrem in orbe victo adhùc magis, quam pacato, relinquis.* 19 Reverebantur magis bonos Romanorum mores, quam vires & arma. Vide supra, 1, 26, 5. 20 Quia *Germani casta gens & severa*, ut scribit Tac. in Germ. cap. 18, 1. 2 Supra 1, 7, 4. *superbia crudelitate gravior est bonis.* Certè liberis hominibus nil gravius accidere potest, quàm superbus magistratus, sive (ut loquitur Ammianus) *nihil est tam inimicum, quam ad ardua imperii supercilia etiam acerbitatem naturæ adjungi.*

runt.

runt. Ausus ille [1] agere conventum : & in castris jus di-
cebat, [2] quasi violentiam barbarorum & lictoris virgis,
32 & præconis voce posset inhibere : at illi, qui jam pri-
dem rubigine oblitos enses, inertesque [3] mœrerent
equos, ut primùm [4] togas, & sæviora armis jura vide-
33 runt., duce [5] Arminio arma corripiunt : cum interim
tanta erat Varo pacis fiducia, ut ne [6] prædictâ quidem,
& prodita per Segestem, unum principum, conjuratione
34 [7] commoveretur. Itaque [8] improvidum, & nihil tale
metuentem improviso adorti, cum ille ([9] ô securitas !)
ad [10] tribunal [11] citaret; undique invadunt, castra [12] ra-
35 piunt, [13] tres legiones opprimuntur. Varus [14] perditas res
[15] eodem, quo Cannensem [16] diem [17] Paulus, & [18] fa-

1 Celebrare conventum, id est, in loco designato ad certam diem provincialibus jus dicere. Sic Just. 12, 13, 3. quod *forum agere* Cicero dicit ad Attic. 5, 6. *forum indicere* Virg. Æn. 5, 758. ubi & explicat, *jura dare. Ausus*, inquit, quia nullo exemplo hoc Varus fecit : imperium enim tantùm, id est; belli gerendi potestatem ; nullam jurisdictionem habebat. Germania enim in provinciæ formam redacta erat: verùm ante provinciam ordinatam juridictio non mandabatur. 2 Q. d. ita direxisse Varum actiones suas. quasi violentissimi hostes jure possent mulceri. 3 Al. *gemerent*. 4 Has enim sumebant in jurisdictione, saltem advocati, causidici, & id genus. Hinc Apulejo fine lib. 10. appellantur *togati vultures*, quod litibus immineant, ut vulturae cadaveribus : *togati*, ab usu togæ. 5 Cheruscorum principe, filio Segemeri. 6 Indicatâ. 7 Perturbaretur. Prorsùs ut Jul. Cæs. supra 4, 2, 94. 8 Incautum, inconsideratum. 9 Al. *ad secures & ad tribunal*. 10 Locum excelsum, in quo residebat qui jus tribubus redderet. 11 In jus vocaret, adesse juberet, diem diceret. 12 Occupant, corripiunt. 13 Augustum, *hac nunciatâ clade, adeò consternatum ferunt* (verba sunt Suetonii Aug. cap. 23.) *ut per continuos menses barbâ capilloque summisso, caput interdùm foribus illideret, vociferans : Quintili Vare, redde legiones : diemque cladis quotannis mœstum habuerit ac lugubrem*. 14 Afflictas. 15 Id est, secutus est exemplum Pauli., ac superesse noluit, exercitu occisione occiso. Ita supra 4, 2, 35. Curioni *pudor fecit, ut amissum suâ temeritate exercitum morte sequeretur*. 16 Cladem, aut pugnam decretoriam, quâ Annibal ad Cannas, vicum Apuliæ, Paulum Æmilium magnâ cum calamitate populi Romani ex Terentii Varronis consulis temeritate fere obtrivit : ubi 60. hominum millia à Pœnis cæsa fuisse traduntur. Ita Cic. pro Sextio, cap. 35. *Cinnano atque Octaviano die*. Non abit illud Tac. Agr. 34, 5. *imponite quinquaginta annis magnum* diem. *Non fuit major sub imperio Romano dies*, &c. supra 2. 6, 58. 17 Æmilius. 18 Morte, casu De Q. Vari morte Virgilium, ut eam impotentiùs ferentem, Horatius Ode 24. lib. 1. consolatur.

36 to est & [1] animo secutus. Nihil illâ cæde per paludes,
37 perque silvas [2] cruentius: nihil [3] insultatione barbarorum intolerantius, præcipuè tamen in [4] causarum patronos: aliis oculos, aliis manus amputabant: unius os sutum, [5] recisa prius linguâ, quàm [6] in manu tenens bar-
38 barus, *tandem*, inquit, [7] *vipera*, [8] *sibilare desiste*. Ipsius quoque [9] consulis corpus, quod militum pietas [10] humi abdiderat, effossum. Signa & [11] aquilas duas adhuc [12] barbari [13] possident: tertiam [14] signifer prius, quam in manus hostium veniret, [15] evulsit; mersamque intra [16] baltei sui latebras gerens, in cruentâ palude sic latuit.
39 Hac clade factum, ut imperium, quod in littore Oceani
40 non [17] steterat, in ripa Rheni fluminis [18] staret. Hæc

1 Mentis proposito. Recte notat Stadius, Pauli Æmilii casum & Vari inique comparari. Paulus enim Varronis stoliditatem sequi coactus cum fortiter pugnasset, ex fundâ graviter ictus mori maluit, quam ut cladi suorum, aut temeritatis Varronianæ accusator superesset; Varus & culpam suæ infelicitatis ex securitate & socordiâ, quæ frequentissima ad calamitatem sunt initia, sustinet. 2 Sanguinolentius, crudelius. 3 Exagitatione, insectatione Germanorum intolerabilius. Sic Tac. 3, 45, 5. Intolerantior *servitus iterùm victis*. Hoc sensu usus est Owenus, acutus Epigrammatum scriptor: *Conjugio esse jugum non* intolerantius *ullum*. 4 Actionum, litium defensores, id est, causidicos, advocatos. *Causa* enim aliquando forense vocabulum est, & significat omnem actionem, quam in senatu, vel in foro habemus. Hinc *causam dicere*, id est, reum esse, & se defendere. *Causâ cadere*, id est, causam amittere, & perdere litem. 5 Excisa, extracta. 6 Manu comprehensam tenens. 7 Ita vocabant causidicum sive rabulam forensem. Nam ita quoque de causidicis Apul. in Apologiâ: *Jam concesso quodam more rabulis id genus, quo ferinæ solent linguæ sua virus alieno dolori locare*. *Ferinæ*, id est, viperinæ. Alii *Canes* appellant, uti Cassium Severum Horat. 3. Epod. 6. & eorum *verba canina*, vel *caninam eloquentiam*. Ovid. in Ibin: *Jactat & in toto* verba canina *foro*. 8 Sibilum edere: quod serpentum proprium, hoc loco ad causidicos transfertur. 9 Id est, proconsulis. 10 Sepeliverat. 11 Signa sive vexilla Romanæ legionis duo: nam vexilla Romana depictam aquilam habebant. Erat ergo *Aquila* aureum aquilæ simulacrum, hastæ suffixum, quod à milite ferebatur, qui ob id *Aquilifer* dictus est. 12 Germani. 13 Imò ambas istas aquilas recepêre Romani. Tac. Ann. 1, 60, 5. 14 Aquilifer. 15 Extraxit: intelligitur enim aquila acumine quodam infixa fuisse hastæ, qua portaretur. 16 Cinguli, ex quo gladius suspenditur. 17 Non substiterat, ultrà non progressum fuerat. Sic Quintil. declam. 3. *Gens majorem terrarum partem victoris pervagata, tantùm in Mario stet* t. 18 Subsisteret, ultrà non progrederetur. Hic & posterioribus temporibus limes imperii Romani fuit, ut rectè hic notat Freinshemius.

ad Septentrionem. Sub [1] Meridiano [2] tumultuatum magis, quàm bellatum eſt. Muſulanios atque Gætulos accolas [3] Syrtium, [4] Coſſo duce compeſcuit: unde illi
41 [5] *Gætulici* nomen. Latiùs victoria patet. Marmaridas atque Garamantas [6] Curinio ſubigendos dedit. Potuit & ille redire *Marmaricus*; ſed [7] modeſtior in æſtimandâ
42 victoriâ fuit. Ad Orientem plus negotii cum Armeniis: hùc alterum ex Cæſaribus nepotibus ſuis miſit. Ambo fato breves: ſed alter inglorius. Maſſiliæ quippe [8] Lucius morbo ſolvitur: [9] in Syriâ Cajus ex vulnere, cùm
43 Armeniam ad Parthos ſe [10] ſubtrahentem recipit. [11] Armenios, victo rege Tigrane, [12] in hoc unum ſervitutis genus Pompejus [13] aſſueverat, ut rectores à nobis acciperent. Intermiſſum ergo jus per hunc recuperatum, non incruento, nec inulto tamen certa-
44 mine. Quippe Domnes, quem rex [14] Artaxatis præfecerat, ſimulatâ proditione, adortus virum [15] intentum libello, quem, ut theſaurorum [16] rationes conti-

1 Sc. *circulo*, id eſt, plaga ad meridiem converſa. Dicitur autem circulus ille *Meridianus* à *medietate* diei, quia Sol, cùm in noſtro hemiſphærio eum attingit, apud nos atque omnes eos, qui ſub eodem Meridiano, Septentrionem Auſtrumve verſus poſiti, facit medium diei: ac rurſus medium noctis, cùm in inferiore hemiſphærio ad eundem perveniat. Hujus igitur potiſſimum officium eſt, medium diem, mediam noctem oſtendere. Suet. Aug. cap. 21. dicit, Auguſtum *alias item nationes male quietas ad obſequium redegiſſe*. 2 Vide ſupra 3, 19, 2. 3 *Syrtes* ſunt Africæ loca vadoſa & arenoſa, ideòque exitioſa navigantibus. Vide ſupra 2, 2, 31. 4 Cn. Cornelium Lentulum Coſſum cum L. Calpurnio coſ. fuiſſe in Annalibus Coſſ. ſcribitur. 5 A devictis *Gætulis*. 6 Hic dicitur eſſe ille *Curinius*, quem Lucas Euangeliſta Κυρήνιος vocat. 7 Quæ quidem modeſtia illis temporibus omninò requirebatur. Ab hac modeſtia ſocerum ſuum laudat Tac. Agric. cap. 8. *Nec Agricola unquam in ſuam famam geſtis exultavit; ſed ad auctorem & ducem, ut miniſter, fortunam referebat*. 8 C. & L. Cæſares erant Auguſti nepotes, ex M. Agrippa & Julia ejus filia. Utrumque adoptavit. 9 Res dubia, in Syriâ-ne an Lyciâ obierit C. Cæſar Auguſti filius adoptivus. Illud dicit Feſtus Rufus & Florus noſter: iſtud Vellejus, Suetonius, & alii. 10 Subducentem. 11 Supra 3, 5, 27. 12 Facilè tolerant externum dominatum eæ gentes, quæ dominatui aſſuetæ, integram ſervitutem, nullis adſtrictam modis, aut legibus ferre queunt. 13 Aſſuefecerat. 14 *Artaxata* neutrum nomen & plurale, oppidum Armeniæ: quod ſupra 3, 5, 27. *caput ejus generis* dictum eſt. 15 Ut conjurati Cæſarem Dictatorem. Sic Parmenio interficitur apud Curt. 7, 2. Domitianus apud Suet. in ejus vita cap. 17. 16 Supputationes, calculos. Sic apud Liv. 38, 55, 9. eſt *liber rationis*.

nentem, ipse porrexerat, [1] strictus ac recreatus ex vul-
45 nere in tempus. Cæterum barbarus undique infesto exer-
citu oppressus, gladio, & [2] pyrâ, in quam se percussus
46 immisit, superstiti etiamnum Cæsaris [3] satisfecit. Sub
Occasu pacata ferè omnis [4] Hispania, nisi quam Pyrenæi
[5] desinentis scopulis inhærentem [6] citerior [7] alluebat
Oceanus. Hic duæ validissimæ gentes, [8] Cantabri &
47 Astures, immunes imperii [9] agitabant. Cantabrorum
& pejor, & [10] altior, & magis pertinax in rebellando
[11] animus fuit; qui non contenti libertatem suam de-
fendere, proximis etiam imperitare tentabant, [12] Vac-
cæosque, & Curgonios, & Aurigonas crebris [13] in-
48 cursionibus fatigabant. In [14] hos igitur, quia vehe-
mentius agere nunciabantur, non [15] mandata expeditio,
sed [16] sumpta est. Ipse venit Segesamam: castra posuit:
indè partito exercitu totam [17] in diem amplexus Canta-
briam, [18] efferam gentem, [19] ritu ferarum quasi [20] in-
49 dagine debellabat. Nec ab Oceano quies, quam infestâ
classe ipsa quoque terga hostium cæderentur. Primùm
adversus Cantabros sub mœnibus Belgicæ prœliatus
est. Hinc fugâ in [21] eminentissimum Vinnium mon-
tem, [22] quem maria prius Oceani, quam arma Ro-

1 Vulneratus. 2 Rogo. 3 Civiliter sumptum valet excusare errorem, deprecari culpam, &c. ut omnis illa satisfactio in verbis videatur consistere: noster autem de pœnâ hoc accepit: sicut & Justin. 15, 3, 9. 4 Gesta ab Augusto in Hispania scribit Liv. l. 135. Just. 44, 5. Suet. Aug. capp. 20, & 21. Eutrop. 7, 2. Horat. Carm. 3, 14. 4, 5, 4, & 15. 5 Extremi finis. 6 Propior nobis. 7 Juxta fluit, allabitur. Sic Oceanus aut fluvii dicuntur urbes alluere, qui eas præterlabuntur. 8 Tarraconensis Hispaniæ populi, quique nomen Oceano *Cantabrico* dederunt. 9 Habitant. 10 Major. 11 Spiritus, animositas. 12 Mediterraneos Hispaniæ Tarraconensis populos cis Durium flumen. 13 Excursionibus, impetu hostili. 14 Cantabros. 15 Jussa, delegata, commissa ducibus. 16 Per se suscepta. Vide suprà 4, 12, 6. 17 Freinshemius legit *indidem*, id est, ex eo loco, ubi castra posuerat. 18 Admodum feram. 19 More. 20 Venatorio reti. Vide suprà 3, 6, 11. & 4, 2, 32. 21 Altissimum. 22 Similis locus suprà 4, 12, 4. *Noricis animos dabant Alpes atque nives, quò bellum non posset ascendere.* Sed profectò gloriæ avidis nihil tam munitum, nihil tam altum, quò non ascendere conentur. Egregie Gruterus: *Ut semel ambitiosus navem gloriæ ingressus est, non cogitat tempestates aut pericula; sed mentis lumine jam intuetur portum, jam spei manu præmium occupat.*

mana

mana aſcenſura eſſe crediderant. Tertiò Arracillum
50 oppidum magnâ vi repugnat. Captum tamen poſtremò
fuit. Medulli montis [1] obſidio (quem perpetua quinde-
cim millium foſſa comprehenſum cinxit, undique ſimul
adeunte Romano) poſtquam [2] extrema [3] barbari vident;
[4] certatim igne, ferro [5] inter epulas, venenoque, quod
ibi vulgò [6] ex arboribus taxeis, exprimitur, [7] præcepêre
mortem: ſeque pars major à captivitate, quæ [8] videba-
51 tur, [9] vindicavére. Hæc per [10] Antiſtium, [11] Furnium,
Agrippam [12] legatos, hibernans in [13] Tarraconis mari-
52 timis Cæſar accepit. Ipſe præſens [14] hos deduxit monti-
bus: [15] hos obſidibus aſtrinxit: hos ſub [16] corona jure
53 belli [17] venumdedit. Digna res [18] lauro, digna [19] curru
ſenatui viſa eſt: [20] ſed jam Cæſar tantus erat, ut poſſet
54 triumphos contemnere. Aſtures per idem tempus in-

1 Obſidione. 2 Ultimam neceſſitatem. 3 Cantabri. Sic Romani vocabant omnes extra limites imperii ſui, Græcis exceptis: à quibus tamen ipſi viciſſim audierunt Barbari. 4 Cum certamine. 5 Suprà 2, 18, 12. 6 *Taxus* eſt arbor venenata; *Letale quippe baccis, in Hiſpaniâ præcipuè, venenum ineſt, Vaſa etiam viatoria, ex eâ vinis in Galliâ facta, mortifera fuiſſe compertum eſt. Hanc Seſtius eſſe in Arcadiâ tam præſentis veneni dixit, ut, qui obdormiant ſub eâ, cibum-ve capiant, moriantur. Sunt qui & taxica hinc appellata dicant venena, quæ nunc toxica dicimus.* Plin. 16, 10. Hoc veneni genere periit quoque Cativolcus, Eburonum rex, apud Cæſ. de bel Gal. 6, 31. 7 Anteceperunt, præoccupaverunt. Sic ſupra 3, 4, 9. & Ovid. Triſt. 3, 3. *Vel* præcepiſſet *mors properata fugam.* 8 Non enim erat. 9 Liberavere. 10 Vellejus 2, 90, 7. Dio. lib. 53. 11 Dio. lib. 54. 12 Vicarios imperatoris, *lieutenants.* 13 *Tarracon* ſive *Tarraco* (vulgò *Tarragona*) Hiſpaniæ citerioris urbs olim clariſſima. 14 Vide ſupra 3, 5, 18. Idem legitur infra 57. Sic pater ejus Cæſar Dictator montis Herminii incolas in planitiem demigrare juſſerat, ne ſ. loco, ſua natura tuto, ad prædas agendas abuterentur. Idem conſilium fuit Pompeji, ſupra 3, 6, 11. 15 Nihil crebrius occurrit hoc conſilio. Imprimis autem liberos ſolebant dare, clariſſima pignora, & virgines. 16 Corona enim, quâ induebantur, ſignum erat captivorum venalium, quos jure belli milites cepiſſent. Cæſ. *Omni ſenatu necato, reliquos* ſub coronâ vendidit. 17 Vendidit, venales expoſuit. 18 Triumpho. Sic ſuprà 4, 2, 88. 19 Triumphos. Ita ſuprà 4, 2, 89. 20 Præſertim quod jam pervulgatus eſſet hic honor. Nam ita eſt: *Carum, quod rarum; & omnis honor multitudine compotum viloſcit.* Liv. lib. 1. cap. 10. Quidni autem triumphos faſtidiat Auguſtus, cùm nec ipſis ducibus paulò poſt placuerint ornamenta triumphi, quod pluribus is honor communicatus eſſet. Vide Tac. An. lib. 13. cap. 53. Quid? quod ipſum imperium tandem eviluit. Hinc Piſo ille apud eundem Tac. H. 1. cap. 17. cùm Cæſar crearetur, nullum exultantis animi motum prodidit, *quaſi imperare poſſet magis, quam vellet.*

genti

genti agmine à montibus suis descenderant. Nec temerè [1] sumptus, [2] ut barbaris, impetus: sed [3] positis castris apud [4] Asturam flumen, [5] trifariam diviso agmine, tria
55 simul Romanorum castra aggredi parabant. Fuisset & anceps, & cruentum, & utinam mutuâ clade certamen, tunc tam fortibus, tam subito, tam cum consilio venientibus, nisi Tigræcini prodidissent: à quibus præmonitus Carisius, cum exercitu adveniens [6] oppressit
56 consilia: sic quoque tamen non incruento certamine.
57 Reliquias fusi exercitus validissima civitas [7] Lancia excepit: ubi adeò certatum est, ut cùm [8] in captam urbem faces poscerentur, ægrè dux impetraverit veniam, [9] *ut victoriæ Romanæ* [10] *stans potiùs esset, quam incensa,*
58 *monumentum.* Hic finis Augusto bellicorum certaminum
59 fuit; idem rebellandi finis Hispaniæ. Certa mox fides, & æterna pax; [11] cùm ipsorum ingenio, in pacis partes promptiore; tùm consilio Cæsaris, qui fiduciam montium timens, in quos se recipiebant, castra sua, sed quæ in plano erant, habitare & incolere jussit. Ingentis esse
60 consilii illud observari cœpit. Natura regionis circa se omnis aurifera; [12] miniique & [13] chrysocollæ, & alio-

1 Susceptus. 2 Ut solent barbari, qui, ut est supra 3, 3, 5. *impetum pro viribus habent.* 3 Collocatis. 4 Unde nomen populo. 5 Tripartitò. 6 Impedivit, texit. Justino est *discutere*, 2, 15, 16. 7 Maxima Asturiæ urbs. 8 Contra. 9 Argumentum magni ducis hoc est. Major igitur mihi P. Scipio Africanus, qui bello Punico secundo finem imposuit, quam P. Scipio Africanus Æmilianus, ejus nepos, qui bello tertio. Sed & æternitate dignior M. ille Claudius Marcellus, de quo Cic. Act. 4. in Ver. cap. 2. *Urbem pulcherrimam Syracusas, quæ cùm manu munitissima esset, tùm loci naturâ terrâ ac mari claudebatur, cùm vi consilioque cepisset, non solum incolumem passus est esse, sed ita reliquit ornatam, ut esset idem monumentum victoriæ, mansuetudinis, continentiæ.* 10 Salva urbs non diruta. 11 Q. d. Cæsar hoc consilium excogitaverat, ut in plana deduceret monticolam illam gentem, & montium, in quos se recipiebant, fidentem præsidio: ut hoc persuaderet faciliùs, ipsius gentis bono hoc cedere consilium propter naturam regionis (quod consilio caput fuit) auriferam atque aliorum metallorum feracem. 12 *Minium* pigmenti genus est laudatissimi coloris, quod in argentariis metallis cum argento vivo inveniri solet. Ovid. 1. Trist. El. 1. *Nec titulus* minio, *nec cedro charta notetur.* 13 Quam aurifices sibi vendicant ad glutinandum aurum. Sunt & alia duo *chrysocolla* genera pictoribus in usu.

rum

rum [1] colorum ferax. Itaque [2] exerceri solum jussit.
[3] Sic Astures & latentes in profundo opes suas atque
61 divitias, dùm aliis quærunt, nosse cœperunt. Omni-
bus ad Occasum & Meridiem [4] pacatis gentibus, ad
Septentrionem quoque, [5] duntaxat intra Rhenum atque
Danubium; item ad Orientem intra Taurum & Euphra-
tem; illi quoque reliqui, qui immunes imperii erant,
[6] sentiebant tamen magnitudinem, & victorem gen-
62 tium populum Romanum reverebantur. [7] Nam & Scy-
thæ misêre legatos, & Sarmatæ, amicitiam petentes:
[8] Seres etiam habitantesque sub ipso sole Indi, cum
gemmis, & margaritis, elephantes quoque inter mu-
nera trahentes, nihil magis, quam [9] longinquitatem
viæ imputabant, quam quadriennio [10] impleverant: &
tamen ipse hominum color ab alio venire [11] cœlo fateba-
63 tur. [12] Parthi quoque, quasi victoriæ pœniteret, rapta
64 clade Crassianâ ultrò signa retulere. Sic ubique [13] cuncta
atque continua [14] totius generis humani aut pax fuit,

1 Pigmentorum, quibus colores inducuntur. Sic *Odores* infrà. 2 Coli, arari terram. 3 Versutissimum consilium hoc fuit, populos recens domitos à feritate sic abducere, ut ex novo imperio maximam utilitatem sperarent, & in posterum ab omni bello abhorreant. 4 Subactis, domitis. Sic Præfat. 7. supra 4, 2, 1. Hoc sensu *Pacare sylvas* Horat. Epist. 1, 2, 45. 5 Saltem. 6 Jam tùm Cicero: *Nulla gens est, quæ non aut ita subacta sit, ut vix exstet; aut ita domita, ut quiescat; aut ita pacata, ut victoriâ nostrâ, imperioque lætetur.* 7 Vide Suet. Aug. cap. 21. Liv. lib. 139. 8 Populi Scythiæ Asiaticæ, à *Serâ* urbe sic dicti, apud quos arbores sunt, quæ non solùm folia, sed lanam quoque proferunt tenuissimam. Virg. 9 Distantiam à Gaditano freto, quo legati ad Augustum venerunt, ad Orientem, Indos, Scythas atque Seres, ponit Plinius 6, 33. Ab ortu ad occasum, id est, ab ipsius Indiæ extremitate usque ad Herculis columnas, Gadibus sacratas, octuagies quinquies centena, septuaginta octo millia sunt. 10 Finiverant, absolverant. 11 Al. *sole*, quia Indi ab ipso solis ortu, & extremo oriente, venerant in occasum extremum: Augustum enim Tarracone in Hispaniâ, quæ ultima terrarum versus occasum veteribus credebatur, legatio Indica & Scythica cum suæ gentis muneribus adoravit. 12 Cùm ad componendum Orientis statum in Syriam pervenisset Augustus, timore correptus Phraates, ne sibi bellum inferretur, restituit quotquot ex Crassi & Antonii clade inter captivos restabant milites: nec eo contentus, filios etiam suos quatuor & duas earum uxores illorumque filios obsides dedit. Phraatem autem hoc non Augusti reverentia, sed ut filium reciperet, ex pacto fecisse indicat Dio fine lib. 53. Tacitus non metu Romanorum, sed suis diffisum, omnia Augusto officia exhibuisse. 13 Al. *certa*: ut supra 59. 14 Et in hunc finem tendere debent omnium sapientum Principum bella.

aut

aut [1] pactio. Ausúsque tandem Cæsar Augustus septingentesimo ab Urbe condita anno, [2] Janum Geminum claudere, bis ante se clausum: sub Numa rege: &
65 victa primùm Carthagine. Hinc conversus ad pacem, pronum in omnia mala, & in luxuriam fluens sæculum,
66 [3] gravibus severisque legibus multis coercuit. Ob hæc tot facta ingentia [4] *Dictator perpetuus*, & [5] *Pater patriæ* dictus. Tractatum etiam in senatu, an quia [6] condidisset imperium, [7] *Romulus* vocaretur: sed sanctius & [8] reverentius visum est nomen [9] *Augusti*: ut scilicet jam tum, dum colit terras, ipso nomine & titulo [10] consecraretur.

1 Induciæ. 2 Jani Gemini templum ab Augusto tertiò fuisse clausum, postquam primum à Numa, iterùm post bellum Punicum primum pace toto imperio parta, clausum fuisset, constanter omnes testantur Annales. Dio scribit ab Augusto bis Jani templum clausum fuisse, semel post Actiacam victoriam: iterum postquam bellum Cantabricum & Germanicum fuisset reseratum, gentibus iis devictis clausum esse. Vide suprà, 2, 3, 1. De hujus claudendi vel aperiendi templi ratione vide suprà 1, 2, 3. 3 Aliquas retractavit, quasdam ex integro sanxit: ex omnibus verò nullam majori cura exercuit, quam quæ de maritandis ordinibus lata fuit. Indictas ab illa pœnas imminuit posteà Severus; & eas quæ cælibatum castigabant, sustulit omninò Constantinus. 4 Augustus *Dictatoris* nomen nunquam tulit: vel ut invidiam nominis vitaret; vel quia Dictatoria potestas Antonia lege abrogata erat. Dictaturam enim, quam pertinaciter ei populus Romanus offerebat, tam constanter repulit, ut, cum populus eam magnâ vi etiam offerret, ipse genu nixus, dejecta ab humero toga, nudo pectore deprecatus fit. Paterculus, Suet. & alii. 5 Qua de causa sic appellaverint principes, suprà 1, 1, 15, & 4, 2, 91. Sic Poëtis Jupiter est *divûm pater, atque hominum Rex*, quod hosce severiori contineat imperio, mitius præsit illis. Eleganter igitur Ovid. Trist. 2, 31. ad Augustum: *Jure igitur genitorque Deûm, rectorque vocatur, Jure capax mundus nil Jove majus habet; Tu quoque cum patriæ rector dicare, paterque: Utere more Dei nomen habentis idem.* Et mox versu 181. *Parce pater patriæ: nec nominis immemor hujus Olim placandi spem mihi tolle tui.* Item Fast. 2, 127. 6 Perpolivisset, in tálem splendorem produxisset, ut pro novo haberi possit. Sic suprà 1, 3, 1. & Justin. 18, 4, 1, & 19, 1, 1. 7 Sic Camillus apud Liv. 5, 49, 8. *Romulus, ac parens patriæ, conditorque alter urbis, haud vanis laudibus appellatur.* 8 Reverentia dignius, quod majorem reverentiam mereretur. Vide suprà 2, 11, 11. 9 *Augustus* appellatus est, non quod propriam aliquam eo nomine potestatem augeret, sed quod dignitatis splendorem illustraret: *Augusta enim loca religiosa, & in quibus augurato aliquid consecratur, dicuntur, vel ab augendo, vel ab avium gestu.* Suet. Aug. cap. 7. *Augustus* namque Græcis est σεβαςὸς, id est, sanctus, & numinis instar colendus. 10 Inter Divos referretur.

FINIS.

EPITOME ALTERA HISTORIÆ ROMANÆ:

Sive

Argumenta librorum T. Livii, etiam illorum, qui interciderunt, eodem Floro, ut vulgò volunt, auctore.

EPITOME HISTORIARUM T. LIVII LIBRI I.

ADventus Æneæ in Italiam, & res ab eo gestæ: Ascanii regnum Albæ, & Silvii Æneæ, ac deinceps Silviorum regum, primo libro continentur. Numitoris filia à Marte compressa, nati Romulus & Remus: Amulius obtruncatus. Urbs à Romulo condita. Senatus lectus. Cum Sabinis bellatum. Opima spolia Jovi Feretrio lata. In curias populus divisus. Fidenates & Vejentes victi. Romulus consecratus. Numa Pompilius ritus sacrorum tradidit: Jano templum constituit: ejusque portam, pacatis omnibus circa populis, primus clausit: cum Dea Ægeria sibi congressus nocturnos esse simulans, feroces populi animos ad religionem perpulit: Tullus Hostilius Albanos bello petiit. Posthæc Tergeminorum pugna. Horatius absolutus. Metii Suffetii supplicium: Alba diruta: Albani in civitatem recepti: Sabinis bellum indictum Ad postremum fulmine Tullus

Tullus absumptus est. Ancus Marcius cæremonias à Numâ institutas renovavit: Latinis victis, & ad civitatem ascitis, montem Aventinum assignavit: Politorium urbem Latinorum bello repetitam, quam prisci Latini occupaverant, diruit: pontem Sublicium in Tiberim fecit: Janiculum collem urbi addidit: fines imperii protulit: Ostiam condidit. Regnavit annos XXXIII. Eo regnante, Lucumo, Damarati Corinthii filius, à Tarquiniis, Etruriæ civitate, Romam venit, & in amicitiam Anci receptus, Tarquinii nomen ferre cœpit, &, post mortem Anci, regnum excepit. Centum additis, patrum numerum auxit: Latinos subegit, circum designavit, ludos edidit: Sabinorum bello petitus, equitum centurias ampliavit. Tentandæ scientiæ causâ Attii Navii auguris, consuluisse fertur, an id, de quo cogitaret, effici posset: quod cum ille fieri posse respondisset, jussisse eum novaculâ cotem præcidere, idque protinùs ab Attio factum. Sabinos prætereà acie vicit: urbem muro circumdedit: cloacas fecit: occisus est ab Anci filiis, cum regnasset annos XXXVIII. Successit ei Ser. Tullius, natus ex captivâ nobili Corniculanâ; cui puero adhùc in cunis posito caput arsisse traditum est. Is Vejentes atque Etruscos prœlio fudit. Censum primus omnium egit. Lustrum condidit, quo censa octoginta millia esse dicuntur. Classes centuriasque descripsit. Pomœrium protulit: Colles urbi, Quirinalem, Viminalem, Esquilinumque adjecit. Templum Dianæ cum Latinis in Aventino fecit. Interfectus est à L. Tarquinio, Prisci filio, consilio filiæ suæ Tulliæ, cum regnasset annos triginta quatuor. Post hunc L. Tarquinius Superbus, neque Patrum, neque populi jussu, regnum invasit: quo die scelerata Tullia per patris jacentis corpus carpentum egit. Armatos circa se ad custodiam corporis sui habuit. Turnum Herdonium fraude interemit. Bellum cum Volscis gessit: & ex eorum prædâ templum Jovi in Capitolio fecit. Terminus & Juventas non addixêre: quorum aræ moveri non potuerunt: Filii Sexti Tarquinii dolo Gabios in potestatem suam redegit. Hujus filiis Delphos profectis, & consulentibus, quis eorum regnaturus esset Romæ, dictum est, eum regnaturum, qui primum matrem osculatus esset. Quod responsum cum ipsi aliter inter-

interpretarentur. Junius Brutus, qui cum iis profectus erat, prolapsum se simulavit, & terram osculatus est: idque factum ejus eventum rei comprobavit. Nam cum impotenter se gerendo Tarquinius Superbus omnes in odium sui adduxisset; ad ultimum, propter expugnatam nocturna vi à Sexto, filio ejus, Lucretiæ pudicitiam, quæ, vocato patre ad se Tricipitino, & viro Collatino, obtestata, ne inulta mors ejus esset, cultro se interemit; Bruti operâ maximè expulsus est, cum regnasset annos viginti quinque. Tunc consules primum creati sunt, L. Junius Brutus, & L. Tarquinius Collatinus.

EPITOME LIBRI II

Brutus jurejurando populum astrinxit, neminem regnare Romæ passurum Tarquiniorum. Collatinum collegam suum, propter affinitatem Tarquiniorum suspectum, coëgit consulatu se abdicare, & civitate cedere: bona regum diripi jussit: agrum Marti consecravit: qui Campus Martius nominatus est: adolescentes nobiles, in quibus suos quoque & sororis filios, quia conjuraverant de recipiendis regibus, securi percussit: servo indici, cui Vindicius nomen fuit, libertatem dedit: ex cujus nomine vindicta est appellata. Cum adversus reges, qui, contractis Vejentium & Tarquiniensium copiis, bellum intulerant, exercitum duxisset, in acie cum Arunte, filio Superbi, commortuus est: eumque matronæ annum luxerunt. P. Valerius consul legem de provocatione ad populum tulit. Capitolium dedicatum est. Porsena Rex Clusinorum, bello pro Tarquiniis suscepto, cum ad Janiculum venisset, ne Tiberim transiret, virtute Coclitis Horatii prohibitus est: qui, dum alii pontem sublicium rescindunt, solus Etruscos sustinuit: &, ponte rupto, armatus se in flumen misit: & ad suos tranavit. Alterum accessit virtutis exemplum à Mucio: qui, cum ad feriendum Porsenam castra hostium intrasset, occiso scribâ, quem regem esse putabat, comprehensus, impositam altaribus manum, in quibus sacrificatum erat, exuri passus est: dixitque, tales trecentos esse conjuratos in mortem ipsius regis: quorum admiratione coactus

coactus Porsena pacis conditiones ferre, bellum omisit, acceptis obsidibus: ex quibus virgo una Clœlia, deceptis custodibus, per Tiberim ad suos tranavit: & cùm reddita esset Porsenæ; honorificè remissa, equestrique statuâ donata est. Ap. Claudius ex Sabinis Romam transfugit: ob hoc Claudia tribus adjecta est. Numerus tribuum ampliatus est, ut essent viginti una. Adversus Tarquinium Superbum, cum Latinorum exercitu bellum inferentem, A. Posthumius Dictator prosperè pugnavit apud lacum Regillum. Plebs, cùm propter nexos ob æs alienum, Sacrum in montem secessisset, consilio Menenii Agrippæ seditione revocata est. Idem Agrippa cùm decessisset, propter paupertatem publico impendio elatus est. Tribuni plebis quinque creati sunt. Oppidum Volscorum Corioli captum est virtute & operâ C. Marcii, qui ob hoc Coriolanus vocatus est. Tib. Atinius, vir de plebe, cùm in visu admonitus esset, ut de quibusdam religionibus ad Senatum perferret, & neglexisset, amisso filio, debilis factus, postea quam delatus ad Senatum lectica, eadem illa indicaverat, usu pedum recepto, domum reversus est. Cùm C. Marcius Coriolanus, qui in exilium erat pulsus, dux Volscorum factus, exercitum hostium urbi Romæ admovisset, & missi ad eum primum legati, posteà sacerdotes frustrà deprecati essent, ne bellum patriæ inferret: Veturia mater, & Volumnia uxor impetraverunt ab eo, ut recederet. Lex agraria primùm lata est. Sp. Cassius consularis regni crimine damnatus est, necatusque. Oppia virgo Vestalis ob incestum viva defossa est. Cùm vicini hostes Vejentes, incommodi magis, quam graves essent, familia Fabiorum id bellum gerendum depoposcit: misitque in id trecentos sex armatos: qui ad Cremeram ad unum ab hostibus cæsi sunt: uno impubere domi relicto. Appius Claudius consul, cum adversus Volscos contumaciâ exercitus malè pugnatum esset, decimum quemque militum fuste percussit. Res præterea adversum Volscos, & Æquos & Vejentes, & seditiones inter Patres plebemque continet.

EPITOME LIBRI III.

Seditiones de agrariis legibus factæ. Capitolium ab exulibus & servis occupatum, cæsis iis receptum est. Census bis actus: priore lustro censa civium capita centum quatuor & viginti millia ducenta quatuordecim, præter orbos, orbasque: sequenti, centum triginta duo millia quadringenta novem. Cum adversus Æquos res malè gesta esset, L. Quintius Cincinnatus Dictator factus, cùm rure intentus rustico operi esset, ad id bellum gerendum accersitus est. Is victos hostes sub jugum misit. Tribunorum plebis numerus ampliatus est: ut essent decem, trigesimo sexto anno à primis tribunis plebis. Petitis per legatos, & allatis Atticis legibus, ad constituendas eas proponendasque Decem viri pro consulibus sine ullis aliis magistratibus creati, altero & trecentesimo anno, quam Roma condita erat: & ut à regibus ad consules, ita à consulibus ad decemviros translatum imperium. Ii decem tabulis legum positis, cùm modestè se in eo honore gessissent, & ob id in alterum quoque annum eundem esse magistratum placuisset, cum complura impotenter fecissent, magistratum noluerunt deponere, & in tertium annum retinuerunt: donec invicto eorum imperio finem attulit libido Ap. Claudii. Qui cum in amorem virginis incidisset, submisso, qui eam in servitutem peteret; necessitatem patri ejus Virginio imposuit, rapto ex taberna proxima cultro, ut filiam interimeret, cum aliter eam tueri non posset, ne in potestatem stuprum illaturi veniret. Hoc tam magnæ luxuriæ exemplo plebs incitata, montem Aventinum occupavit, coëgitque Decemviros abdicare se magistratu: ex quibus Appius, & unus collegarum, qui præcipuè pœnam meruerant, in carcerem conjecti, cæteri in exilium acti. Res prætereà contra Sabinos, & Volscos, & Æquos prosperè gestas continet: & parum honestum populi Romani judicium: qui judex inter Ardeates & Aricinos sumptus, agrum, de quo ambigebatur, sibi adjudicavit.

EPITOME LIBRI IV.

LEx de connubio Patrum & plebis à tribunis plebis, contentione magna, Patribus repugnantibus, perlata est. Tribuni militares. Aliquot annis res populi Romani domi militiæque per hoc genus magistratus administratæ. Item Censores tunc primum creati. Ager Ardeatinus Romani populi judicio ablatus, missis in eum colonis, restitutus est. Cum fame populus Romanus laboraret, Sp. Melius eques Romanus frumentum populo suâ impensâ largitus est: & ob id factum conciliata sibi plebe, regnum affectans, à C. Servilio Ahala, magistro equitum, jussu Quintii Cincinnati Dictatoris, occisus est: L. Minutius index bove aurata donatus est. Legatis Romanis à Fidenatibus occisis, quoniam ob Rempublicam occubuerant, statuæ in Rostris positæ sunt. Cornelius Cossus Tribunus militum, occiso Tolumnio rege Vejentium, opima spolia secunda retulit. Mamercus Æmilius Dictator, censuræ honore, qui antea per quinquennium gerebatur, anni & sex mensium spatio finito, ob eam rem à Censoribus notatus est. Fidenæ in potestatem redactæ, eòque coloni missi sunt: quibus occisis, Fidenates cùm defecissent à populo Romano, à Mamerco Æmilio Dictatore victi sunt, & Fidenæ captæ. Conjuratio servorum oppressa. Posthumius, Tribunus militum, propter crudelitatem ab exercitu occisus est. Stipendium ex ærario tum primum militibus datum. Res prætereà gestas adversum Volscos & Vejentes, Fidenates, & Faliscos, continet.

EPITOME LIBRI V.

IN obsidione Vejorum hibernacula militibus facta sunt: ea res cum esset nova, indignationem Tribunorum plebis movit, querentium non dari plebi nec per hiemen militiæ requiem. Equites tum primum equis suis merere cœperunt. Cum inundatio ex lacu Albano facta esset, vates, qui eam rem interpretaretur de hostibus, captus est. Furius Camillus Dictator decem annos obsessos Vejos cepit: simulachrum Junonis Romam transtulit: decimam partem prædæ

prædæ Delphos Apollini miſit. Idem tribunus militum, cum Faliſcos obſideret, proditos hoſtium filios parentibus remiſit: ſtatimque deditione factâ, Faliſcorum victoriam juſtitiâ conſecutus eſt. Cum alter ex Cenſoribus C. Julius deceſſiſſet, in locum ejus M. Cornelius ſuffectus eſt: nec id poſtea factum eſt: quoniam eo luſtro à Gallis Roma capta eſt. Furius Camillus, cum ei dies à L. Apulejo tribuno plebis dicta eſſet, in exilium abiit. Cum Senones Galli Clauſium obſiderent, & legati, à Senatu miſſi ad componendam inter eos & Cluſinos pacem, pugnantes contra Gallos in acie Cluſinorum ſtetiſſent; hoc facto eorum concitati Senones urbem infeſto exercitu petierunt, fuſiſque ad Alliam flumen Romanis, cepére urbem, præter Capitolium, in quod ſe juventus contulerat: majores natu cum inſignibus honorum, quos quiſque geſſerat, in veſtibulis ædium ſedentes occiderunt: & cum per averſam partem Capitolii jam in ſummum evaſiſſent, proditi clangore anſerum, M. Manlii præcipue operâ dejecti ſunt: coactis deinde propter famem Romanis deſcendere, ut mille pondo auri darent, & hoc pretio finem obſidionis emerent; Furius Camillus Dictator abſens creatus, inter pendendum aurum cum exercitu venit; & Gallos poſt ſextum menſem urbe expulit, ceciditque. Ædes Ajo Loquutio facta, quo loco ante urbem captam vox audita erat, adventare Gallos. Dictum eſt ad Vejos, migrandum eſſe, propter incenſam & dirutam urbem: quod conſilium Camillo auctore diſcuſſum eſt. Movit populum vocis quoque omen ex centurione auditæ, qui, cum in forum veniſſet, manipulariis ſuis dixerat, Sta miles, hic optime manebimus.

EPITOME LIBRI VI.

Res adverſus Æquos, & Volſcos, & Præneſtinos, proſpere geſtas continet. Quatuor tribus additæ, Stellatina, Sabatina, Tromentina, N. Arnienſis. M. Manlius, qui Capitolium à Gallis defenderat, cum obſtrictos ære alieno liberaret, nexos exſolveret, crimine affectati regni damnatus; de ſaxo Tarpejo dejectus eſt: in cujus notam Senatuſ-

consultum factum, ne cui de Manliâ gente Marco cognomen esset. C. Licinius, & L. Sestius trib. pleb. legem promulgarunt, ut consules etiam ex plebe fierent, qui ex Patribus creabantur: eamque legem cum magnâ contentione, repugnantibus Patribus, cùm eidem tribuni plebis per quinquennium soli magistratus fuissent, pertulerunt; & primus ex plebe consul L. Sestius creatus est. Lata est altera lex, ne cui plus quingentis jugeribus agri liceret possidere.

EPITOME LIBRI VII.

Duo novi magistratus adjecti sunt; prætura & ædilitas curulis. Pestilentiâ civitas laboravit, eamque insignem fecit mors Furii Camilli: cujus remedium & finis cùm per novas religiones quæreretur, ludi scenici tunc primùm facti sunt. Cùm dies L. Manlio dicta esset à M. Pomponio tribuno plebis, propter delectum acerbè actum, & T. Manlium filium, relegatum sine ullo crimine; adolescens ipse, cujus relegatio patri objiciebatur, venit in cubiculum tribuni, strictoque gladio coëgit eum in verba sua jurare, non perseveraturum se in accusatione. Tunc omnia pretiosa missa sunt in patentem voraginem urbis Romæ: in eam Curtius armatus equo se præcipitavit, eaque expleta est. T. Manlius adolescens, qui patrem à Tribunitiâ vexatione liberaverat, contra Gallum provocantem aliquem ex militibus Romanis, in singulare certamen descendit, eique occiso torquem aureum detraxit: quem ipse posteà tulit, & ex eo Torquatus est nuncupatus. Duæ tribus additæ, Pomtina & Publicia. Licinius Stolo lege ab ipso latâ damnatus est, quòd plus quingentis jugeribus agri possideret. M. Valerius tribunus militum Gallum, à quo provocatus erat, insidente galeæ corvo, & unguibus rostroque hostem infestante, interemit, & ex eo Corvini nomen accepit: consulque proximo anno creatus est ob virtutem, cùm vigesimum tertium ageret annum. Amicitia cum Carthaginensibus juncta. Campani, cum urgerentur à Samnitibus bello, auxilio adversus eos à senatu petito: cum id non impetrarent, urbem atque agros populo Romano dede-

diderunt: ob quam causam ea, quæ populi Romani facta essent, defendi bello adversùs Samnites placuit. Cùm ab A. Cornelio consule exercitus in iniquum locum deductus, in magno discrimine esset, P. Decii Muris tribuni militum operâ servatus est: qui occupato collo super id jugum, in quo Samnites consederant, occasionem consuli in æquiorem locum evadendi dedit: ipse ab hostibus circumsessus erupit. Milites Romani, qui Capuæ in præsidio erant relicti, cùm de eâ occupandâ urbe conspirassent, & detecto consilio, metu supplicii a populo Romano defecissent; per M. Valerium Corvinum Dictatorem, qui consilio suo eos à furore revocaverat, patriæ restituti sunt. Res prætereà contra Hernicos, & Gallos, & Tiburtes, & Privernates, & Tarquinienses, Samnites, & Volscos prosperè gestas continet.

EPITOME LIBRI VIII.

Latini cum Campanis defecerunt, & missis legatis ad senatum conditionem tulerunt, ut, si pacem habere vellent, alterum ex Latinis consulem facerent. Quâ legatione perlatâ, Prætor eorum Annius de Capitolio ita prolapsus est, ut exanimaretur. T. Manlius consul filium, quod contra edictum adversum Latinos, quamvis prosperè pugnasset, securi percussit. Laborantibus in acie Romanis, P. Decius, tunc consul cum Manlio, devovit se pro exercitu: &, concitato equo, cùm in medios hostes se intulisset, interfectus, morte suâ Romanis victoriam restituit. Latini in deditionem venerunt. T. Manlio in urbem reverso, nemo ex juventute obviam processit. Minucia Virgo vestalis, incesti damnata est. Ausonibus victis, in oppidum ex iis captum Cales colonia deducta est. Item Fregellæ colonia deductæ sunt. Veneficium complurium matronarum deprehensum: quarum plurimæ statim epotis medicaminibus perierunt. Lex de veneficio tunc primùm constituta. Privernatibus, cùm rebellassent, victis civitas data est. Palæpolitani, bello & obsidione victi, in deditionem venerunt. Q. Publicio, qui eos obsederat primò, & imperium prolatum, & pro consule decretus triumphus. Plebs nexu

liberata est, propter Lucii Papirii creditoris libidinem, qui C. Publio debitori suo stuprum inferre voluerat. Cum L. Papirius Dictator reversus in urbem ab exercitu esset propter auspicia repetenda, Q. Fabius magister equitum, occasione rei bene gerendæ invitatus, contra edictum ejus prospere adversus Samnites pugnavit. Ob eam causam, cum Dictator de magistro equitum supplicium sumpturus videretur, Fabius Romam profugit: &, cum causâ parum proficeret, populi precibus donatus est. Res præterea contra Samnites prospere gestas continet.

EPITOME LIBRI IX.

Titus Veturius, & Sp. Posthumius apud Caudinas Furcas, deducto in locum iniquum exercitu, cum nulla spes evadendi esset, fœdere cum Samnitibus facto, & sexcentis equitibus Romanis obsidibus datis, ita exercitum abduxerunt, ut omnes sub jugum mitterentur: iidemque, auctore Sp. Posthumio consule, qui in senatu suaserat, ut eorum deditione, quorum culpâ tam deforme fœdus ictum erat, publica fides liberaretur, cum duobus tribunis plebis, & omnibus, qui fœdus spoponderant, dediti Samnitibus, non sunt recepti: nec multo post fusis à Papirio Cursore Samnitibus, & sub jugum missis, receptisque sexcentis equitibus Romanis, qui obsides dati erant, pudor prioris flagitii abolitus. Tribus duæ adjectæ sunt. Ap. Claudius Censor aquam Claudiam perduxit: viam stravit, quæ Appia vocata est: libertinorum filios in senatum legit. Ideoque, quoniam is ordo videbatur inquinatus indignis, sequentis anni consules in senatu legendo observaverunt, quemadmodum ante per proximos Censores observatum fuerat. Res præterea contra Apulos, Etruscos, Umbros, Marsos, Pelignos, Æquos & Samnites, quibus fœdus erat restitutum, prospere gestas continet. Flavius Scriba, libertino patre natus, Ædilis Curulis fuit: per forensem factionem creatus: quæ cum comitia & campum turbaret, & in iis propter nimias vires dominaretur, à Q. Fabio Censore in quatuor tribus reducta est. Eaque res Fabio Max. nomen dedit. In hoc libro mentio Alexandri Magni,

Magni, qui temporibus his fuit: & æstimatis populi Romani viribus, quæ tunc erant, colligit, si Alexander in Italiam trajecisset, non tam facilem ei victoriam de populo Romano fore, quam de iis gentibus, quas ad Orientem imperio suo subjecerat.

EPITOME LIBRI X.

COloniæ deductæ sunt Sora ac Alba. Carseoli Marsi in deditionem accepti. Collegium augurum ampliatum est, ut essent novem, cum antea quaterni fuissent. Lex de provocatione ad populum, à Valerio consule tunc tertium lata est. Duæ tribus adjectæ sunt, Aniensis & Terentina. Samnitibus bellum indictum; & adversus eos sæpe prospere pugnatum. Cum adversus Etruscos, Umbros, Samnites, Gallos, P. Decio & Q. Fabio ducibus, pugnaretur, Romanusque exercitus in maximo esset discrimine, P. Decius, secutus exemplum patris, devovit se pro exercitu, & morte suâ victoriam ejus pugnæ populo Romano dedit. Papirius Censor, Samnitium exercitum, qui jurejurando obstrictus, quo majore constantiâ virtutis pugnaret, in aciem descenderat, fudit. Census actus est. Lustrum conditum: censa sunt civium capita ducenta sexaginta duo millia & trecenta viginti duo.

EPITOME LIBRI XI.

CUm Fabius Gurges consul male adversum Samnites pugnasset, & senatus de removendo eo ab exercitu ageret, Fabius Maximus pater deprecatus hanc sibi ignominiam, eo maxime senatum movit, quod iturum se filio legatum pollicitus est, idque præstitit: ejus consiliis & operâ filius consul adjutus, cæsis Samnitibus triumphavit. C. Pontium Imperatorem Samnitium, ductum in triumpho, securi percussit. Cum civitas pestilentiâ laboraret: missis legatis, ut Æsculapii signum Romam ab Epidauro transferrent; anguem, qui se in navem eorum contulerat, in quo ipsum numen esse constabat, deportavêre: eoque in insulam Tiberis egresso, eodem loco sedes Æsculapio con-

ſecrata eſt. L. Poſthumius conſularis, quoniam, cùm exercitui præeſſet, operâ militum in agro ſuo uſus erat, damnatus eſt. Cum Samnitibus, pacem petentibus, fœdus quartò renovatum eſt. Curius Dentatus conſul, Samnitibus cæſis, & Sabinis, qui rebellaverant, victis, & in deditionem acceptis, bis in eodem magiſtratu triumphavit. Coloniæ deductæ ſunt, Caſtrum, Sena, Adria. Triumviri capitales tunc primùm creati ſunt. Cenſu acto luſtrum conditum eſt: cenſa ſunt civium capita ducenta ſeptuaginta tria millia. Plebs, propter æs alienum, & graves & longas ſeditiones, ad ultimum ſeceſſit in Janiculum: unde à Q. Hortenſio Dictatore deducta eſt; iſque in ipſo magiſtratu deceſſit. Res prætereà contra Volſinienſes geſtas continet: item adverſus Lucanos, contra quos auxilium Thurinis ferre placuerat.

EPITOME LIBRI XII.

Cum legati Romanorum à Gallis Senonibus interfecti eſſent, bello ob id Gallis indicto, L. Cæcilius prætor cum legionibus ab iis cæſus eſt. Cùm à Tarentinis claſſis Romana direpta eſſet, Duumviro, qui præerat claſſi, occiſo, legati ad eos à ſenatu, ut de iis injuriis quererentur, miſſi, pulſati ſunt: ob id, bellum iis indictum eſt. Samnites defecerunt. Adverſus eos, Lucanos, & Bruttios, & Etruſcos, aliquot prœliis à compluribus ducibus benè pugnatum eſt. Pyrrhus, Epirotarum rex, ut auxilium ferret Tarentinis, in Italiam venit. Cùm in præſidium Rheginorum legio Campana cum præfecto Decio Jubellio miſſa eſſet, occiſis Rheginis Rhegium occupavit.

EPITOME LIBRI XIII.

Valerius Lævinus conſul parùm proſperè adverſus Pyrrhum pugnavit: elephantorum maximè inuſitatâ facie territis militibus. Poſt prœlium, cùm corpora Romanorum, qui in acie ceciderant, Pyrrhus inſpiceret, omnia verſa in hoſtem invenit: populabunduſque ad urbem Romam proceſſit. C. Fabricius, miſſus ad eum a ſenatu,

ut

ut de redimendis captivis ageret, frustrà, ut patriam desereret, à Rege tentatus est: captivi sine pretio remissi sunt. Cyneas legatus à Pyrrho ad senatum missus, petiit, ut componendæ pacis causâ rex in urbem reciperetur: de quâ re cùm ad frequentiorem senatum referri placuisset, Ap. Claudius, qui propter valetudinem oculorum jam diu consiliis publicis se abstinuerat, venit in curiam, & sententiâ suâ tenuit, ut id Pyrrho negaretur. Cn. Domitius Censor primus ex plebe lustrum condidit: censa sunt civium capita ducenta septuaginta octo millia ducenta viginti duo. Iterum adversus Pyrrhum dubio eventu pugnatum est. Cum Carthaginiensibus quartò fœdus renovatum est. Cùm C. Fabricio consuli is, qui ad eum à Pyrrho transfugerat, polliceretur, se regi venenum daturum, cum indicio ad regem remissus est. Res prætereà contra Etruscos, Lucanos, Bruttios, & Samnites, prosperè gestas, continet.

EPITOME LIBRI XIV.

PYrrhus in Siciliam trajecit. Cum inter alia prodigia fulmine dejectum esset in Capitolio Jovis signum, caput ejus per aruspices inventum est. Curius Dentatus, cum delectum haberet; ejus, qui citatus non responderat, bona primus vendidit. Pyrrhum iterum ex Siciliâ in Italiam reversum vicit, & Italiâ expulit. Fabricius Censor P. Cornelium Rufinum consularem senatu movit, quòd is decem argenti pondo facti haberet. Lustro à Censoribus condito, censa sunt capita civium ducenta septuaginta unum millia ducenta viginti quatuor. Cum Ptolomæo, Ægypti rege, societas juncta est. Sextilia virgo Vestalis, damnata incesti, viva defossa est. Coloniæ deductæ sunt, Posidonia, & Cossa. Carthaginiensium classis auxilio Mamertinis venit: quo facto ab iis fœdus violatum est. Res prætereà contra Lucanos, Samnites & Bruttios feliciter gestas, & Pyrrhi regis mortem continet.

EPITOME LIBRI XV.

VIctis Tarentinis pax & libertas data est. Legio Campana, quæ Rhegium occupaverat, obsessa, deditione factâ, securi percussa est. Cum legatos Apolloniatium ad senatum missos quidam juvenes pulsassent, dediti sunt Apolloniatibus. Picentibus victis pax data: coloniæ deductæ, Ariminum in Piceno, Beneventum in Samnio. Tunc primum populus Romanus argento uti cœpit. Umbri & Sallentini victi, in deditionem accepti sunt. Quæstorum numerus ampliatus est, ut essent octo.

EPITOME LIBRI XVI.

ORigo Carthaginiensium, & primordia urbis referuntur; contra quos, & Hieronem regem Syracusanorum, auxilium Mamertinis ferendum censuit senatus. Cum de ea re inter suadentes, ut id fieret, dissuadentesque, contentio fuisset, transgressisque tum primum mare equitibus Romanis, adversus Hieronem sæpius bene pugnatum. Petenti pax data est. Lustrum à Censoribus conditum: censa sunt civium capita ducenta nonaginta duo millia ducenta viginti quatuor. Decimus Junius Brutus munus gladiatorium in honorem defuncti patris edidit primus. Colonia Æsernia deducta est. Res præterea contra Pœnos & Volscos prospere gestas continet.

EPITOME LIBRI XVII.

CN. Cornelius Consul à classe Punicâ circumventus, & per fraudem, velut in colloquium evocatus, captus est. C. Duillius Consul adversus classem Pœnorum prospere pugnavit, primusque omnium Romanorum ducum, navalis victoriæ duxit triumphum: ob quam causam ei perpetuus honos habitus est, ut revertenti à cœna, tibicine canente, funale præferretur. L. Cornelius Consul in Sardinia & Corsica contra Sardos, & Corsos, & Hannonem, Pœnorum ducem, feliciter pugnavit. Attilius Calatinus

nus Consul, cum in locum iniquum, à Pœnis circumsessum temere duxisset exercitum, M. Calpurnii tribuni militum virtute & operâ evasit: qui, cum trecentis militibus eruptione factâ, hostes in se converterat. Annibal, dux Pœnorum, victâ classe, cui præfuerat, à militibus suis in crucem sublatus est.

EPITOME LIBRI XVIII.

Attilius Regulus Consul, victis navali prœlio Pœnis, in Africam trajecit, & ibi serpentem portentosæ magnitudinis cum magnâ militum clade occîdit; &, cum aliquot prœliis bene adversum Carthaginienses pugnasset, successorque ei à senatu prospere bellum gerenti non mitteretur, id ipsum per literas ad senatum missas questus est: in quibus inter causas petendi successoris, quod agellus ejus à mercenariis esset desertus. Quærente deinde fortunâ, ut magnum utriusque casus exemplum in Regulo proderetur, accersito à Carthaginiensibus Xantippo, Lacedæmoniorum duce, victus prœlio, & captus est. Res deinde à ducibus Romanis omnibus terrâ marique prosperè gestas, deformavêre naufragia classium. Tib. Coruncanus, primus ex plebe Pontifex Maximus creatus est. P. Sempronius Sophus, Manius Valerius Maximus Censores, cum Senatum legerent, tredecim senatu moverunt: lustrum condiderunt, quo censa sunt civium capita ducenta nonaginta septem millia septuaginta nonaginta septem. Regulus missus à Carthaginiensibus ad senatum, ut de pace, &, si eam non posset impetrare, de captivis commutandis ageret; jurejurando astrictus est, rediturum se Carthaginem, si commutari captivos non placuisset. Utrumque negandi auctor senatui fuit: & cum fide custodiâ reversus esset, supplicio à Carthaginiensibus de eo sumpto, periit.

EPITOME LIBRI XIX.

Cæcilius Metellus, rebus adversus Pœnos prosperè gestis, speciosissimum egit triumphum; tredecim ducibus hostium, & centum viginti elephantis in eo ductis. Claudius

dius Pulcher Consul contra auspicia profectus, jussis immergi pullis, qui cibari nolebant, infeliciter adversùs Carthaginienses classe pugnavit: & revocatus à senatu, jussusque Dictatorem dicere, Claudium Glauciam dixit, sortis ultimæ hominem: qui, coactus abdicare se magistratu, posteà ludos prætextatus spectavit. Attilius Calatinus primus Dictator extra Italiam exercitum duxit. Cum Pœnis captivorum commutatio facta est. Coloniæ deductæ sunt, Fregena, & in agro Sollentino Brundusium. Lustrum à Censoribus conditum est: censa sunt civium capita ducenta quinquaginta unum millia ducenta viginti duo. Claudia, soror Claudii, qui contemtis auspiciis malè pugnaverat, à ludis revertens, cùm turbâ premeretur, dixit, *Utinam frater meus viveret, iterùmque classem duceret!* ob eam caussam mulcta ei dicta est. Duo Prætores tùm primùm creati sunt. Cæcilius Metellus Pontifex Maximus, A. Posthumium consulem, quoniam idem & flamen Martialis erat, cùm is ad bellum gerendum proficisci vellet, in urbe tenuit, nec passus est à sacris recedere. Rebus adversus Pœnos à pluribus ducibus prospere gestis, summam victoriæ C. Luctatius consul, victâ ad Ægates insulas classe Pœnorum, imposuit. Petentibus Carthaginiensibus pax data est. Cum templum Vestæ arderet, Cæcilius Metellus, Pontifex Maximus, ex incendio sacra rapuit. Duæ tribus adjectæ sunt, Velina, & Quirina. Falisci cum rebellassent, sexto die perdomiti, in deditionem venerunt.

EPITOME LIBRI XX.

SPoletium colonia deducta. Adversus Ligures tunc primum exercitus promotus est. Sardi & Corsi, cum rebellassent, subacti sunt. Tutia, virgo Vestalis, incesti damnata est. Bellum Illyriis, propter unum ex legatis, qui ad eos missi erant, occisum, indictum est: subactique in deditionem venerunt. Prætorum numerus ampliatus est, ut essent quatuor. Galli Transalpini, qui in Italiam irruperant, cæsi sunt. Eo bello populus Romanus sui Latinique nominis, trecenta millia armatorum habuisse dicitur. Exercitibus Romanis tum primum trans Padum ductis, Galli In-

Inſubres aliquot prœliis fuſi, in deditionem venerunt. M. Claudius Marcellus conſul, occiſo Inſubrium Gallorum duce Viridomaro, opima ſpolia retulit. Iſtri ſubacti ſunt: item Illyrii, cum rebellaſſent, domi in deditionem venerunt. Luſtrum à Cenſoribus conditum eſt; quo cenſa ſunt civium capita ducenta ſeptuaginta millia ducenta tredecim. Libertini in quatuor tribus redacti ſunt, cum antea diſperſi fuiſſent; Eſquilinam, Palatinam, Suburranam, Collinam. C. Flaminius Cenſor viam Flaminiam munivit, & circum Flaminium extruxit. Coloniæ deductæ, in agro de Gallis capto, Placentia & Cremona.

EPITOME LIBRI XXI.

IN Italiâ belli Punici ſecundi acta narrantur: & Annibalis Pœnorum ducis contra fœdus per Iberum amnem tranſitus: à quo Saguntum, ſociorum populi Romani civitas, octavo menſe capta eſt: de quibus injuriis miſſi legati ad Carthaginienſes, qui quererentur: cum ſatisfacere nollent, bellum iis indictum eſt. Annibal, ſuperato Pyrenæo ſaltu, per Gallias fuſis Volſcis, qui obſiſtere conati erant, ad Alpes venit: & laborioſo per eas tranſitu (cum montanos quoque Gallos obvios aliquot prœliis repuliſſet) deſcendit in Italiam, & ad Ticinum amnem Romanos equeſtri prœlio fudit: in quo vulneratum P. Cornelium Scipionem protexit filius, qui Africani poſtea nomen accepit: iterumque exercitu Romano ad flumen Trebiam fuſo, Annibal Apenninum quoque, per maximam militum vexationem propter vim tempeſtatum, tranſiit. C. Cornelius Scipio in Hiſpaniâ contra Pœnos proſperè pugnavit, duce hoſtium Magone capto.

EPITOME LIBRI XXII.

ANnibal, per continuas vigilias in paludibus oculo amiſſo, venit in Etruriam: per quas paludes quatriduo & tribus noctibus ſine ullâ requie iter fecit. C. Flaminius conſul, homo temerarius, contra auſpicia profectus, ſignis militaribus effoſſis, quæ tolli non poterant, & ab

equo, quem conſcenderat, per caput devolutus, inſidiis ab Annibale circumventus, ad Thraſymenem lacum cum exercitu cæſus eſt. Sex millia quæ eruperant, fide ab Maharbale datâ, perfidiâ Annibalis vincta ſunt. Cum ad nuntium cladis Romæ luctus eſſet, duæ matres inſperato receptis filiis gaudio mortuæ ſunt. Ob hanc cladem ex Sibyllinis libris ver ſacrum votum. Cum deinde Q. Fabius Maximus Dictator, adverſus Annibalem miſſus, nollet acie cum eo confligere, ne contra ferocem tot victoriis hoſtem territum adverſis prœliis militem pugnæ committeret, & opponendo ſe tantummodo conatus Annibalis impediret: M. Minucius magiſter equitum, ferox & temerarius criminando Dictatorem, tanquam ſegnem, & timidum, effecit, ut populi juſſu ei imperium cum Dictatore æquaretur: diviſoque exercitu, cum in iniquo loco conflixiſſet, & in maximo diſcrimine legiones ejus eſſent; ſuperveniente cum exercitu Fabio Maximo, diſcrimine liberatus eſt: quo beneficio victùs, caſtra cum eo junxit, & patrem eum ſalutavit: idemque facere milites juſſit. Annibal, vaſtatâ Campaniâ, inter Caſilinum oppidum & Calliculam montem à Fabio clauſus, ſarmentis ad cornua boum ligatis & incenſis, præſidium Romanorum, quod Calliculam inſidebat, fugavit: & ſic tranſgreſſus eſt ſaltum: idemque Fabii Maximi Dictatoris, cum circumpoſita ureret, agro pepercit, ut illum tanquam proditorem ſuſpectum faceret. Æmilio deinde Paulo & Terentio Varrone conſulibus & ducibus, cum maximâ clade adverſus Annibalem ad Cannas pugnatum eſt: cæſaque eo prœlio Romanorum quadraginta quinque millia, cum Paulo conſule & ſenatoribus octoginta; conſularibus atque prætoriis aut ædilitiis triginta. Poſt quam cladem, cum à nobilibus adoleſcentibus propter deſperationem, conſilium de relinquenda Italiâ iniretur, P. Cornelius Scipio tribunus militum, qui poſtea Africanus nuncupatus eſt, ſtricto ſuper capita deliberantium ferro, juravit ſe pro hoſte habiturum eum, qui in verba ſua non juraſſet: effecitque ut omnes, minime relictum iri à ſe Italiam, jurejurando aſtringerentur. Præterea trepidationem urbis & luctum, & res in Hiſpania meliore eventu geſtas continet. Opima, &

Floro-

Floronia, Vestales virgines, incesti damnatæ. Propter paucitatem vero militum, servorum octo millia armata sunt: captivi, cum potestas esset redimendi, redempti non sunt. Varroni obviam itum est, & gratiæ actæ, quod de Republ. non desperasset.

EPITOME LIBRI XXIII.

Campani ad Annibalem defecere. Nuntius Cannensis victoriæ Mago Carthaginem missus, annulos aureos à digitis occisorum Romanorum detractos, in vestibulo curiæ effudit: quos excessisse modii mensuram traditur. Post quem nuntium Hanno, ex Pœnis nobilissimus, suadebat senatui Carthaginiensium, ut pacem à populo Romano peterent: nec tenuit, obstrepente Barchinâ factione. Cl. Marcellus prætor ad Nolam, eruptione adversus Annibalem ex oppido facta, prospere pugnavit. Exercitus Annibalis per hiberna Capuæ ita luxuriatus est, ut corporum viribus atque animorum enervaretur. Casilinum à Pœnis obsessum, ita fame vexatum est, ut lora & pelles scutis detractas, item mures, essent; & nucibus per Vulturnum amnem à Romanis missis vixerint. Senatus ex equestri ordine hominibus centum nonaginta septem suppletus est. L. Posthumius Prætor à Gallis cum exercitu cæsus est. Cn. & P. Scipiones in Hispania Asdrubalem vicerunt, & Hispaniam suam fecerunt. Reliquiæ Cannensis exercitus in Siciliam relegatæ sunt: ne recederent inde, nisi finito bello. Inter Philippum Macedonum regem, & Annibalem, societas juncta est. Sempronius Gracchus consul Campanos cecidit. Præterea in Sardinia feliciter à T. Manlio Prætore adversus Pœnos Sardosque res gestas continet: à quo Asdrubal dux, & Mago & Hanno capti. Claudius Marcellus Prætor, Annibalis exercitum ad Nolam prœlio fudit, & vicit: primusque tot cladibus fessis Romanis meliorem spem belli dedit.

EPI-

EPITOME LIBRI XXIV.

Hieronymus, Syracusanorum rex, cujus avus Hiero amicus populo Romano fuerat, ad Carthaginienses defecit: &, propter crudelitatem superbiamque, à suis interfectus est. T. Sempronius Gracchus, proconsul, prospere adversus Pœnos & Hannonem ducem ad Beneventum pugnavit; servorum maxime operâ, quos liberos esse jussit. Claudius Marcellus, consul, in Sicilia, quæ prope tota ad Pœnos defecerat, Syracusas obsedit. Philippo, Macedonum regi, bellum indictum est: qui ad Apolloniam nocturno prœlio oppressus, fugatusque, in Macedoniam cum prope inermi exercitu perfugit: ad id bellum gerendum Valerius Prætor missus. Res præterea in Hispania à P. & Cn. Scipionibus adversus Carthaginienses gestas continet. Syphax, rex Numidarum, in amicitiam ascitus, & à Masinissâ, rege Massyliorum, pro Carthaginiensibus pugnante, victus, in Hispaniam ad Scipionem cum maximâ manu transit contra Gades: ubi angusto freto Africa & Hispania dirimuntur. Celtiberi quoque in amicitiam recepti: quorum auxiliis ascitis, tunc primum mercenarium militem Romana castra habuerunt.

EPITOME LIBRI XXV.

P. Cornelius Scipio, postea Africanus, ante annos Ædilis factus est. Annibal urbem Tarentum, præter arcem, per Tarentinos juvenes, qui se noctu venatum ire simulaverant, cepit. Ludi Apollinares ex Marcii carminibus, quibus Cannensis clades prædicta fuerat, instituti sunt. A. Q. Fulvio & Ap. Claudio consulibus, adversus Hannonem, Pœnorum ducem, prospere pugnatum est. T. Sempronius Gracchus, proconsul, ab hospite suo Lucano in insidias deductus, à Magone interemptus est. Centenius Penula, qui centurio militaverat, cum petiisset à senatu, ut sibi exercitus daretur, pollicitusque esset, si hoc impetrasset, de Annibale victoriam; octo millibus acceptis, militum dux factus, conflixit acie cum Annibale, & cum exercitu cæsus est. Cn. Fulvius Prætor male adver-

versus Annibalem pugnavit: in quo prœlio hominum sexdecim millia ceciderunt: ipse cum equitibus ducentis effugit. Capua obsessa est à Q. Fulvio & Ap. Claudio Consulibus. Claudius Marcellus Syracusas expugnavit anno tertio, & ingentem se virum gessit: in eo tumultu urbis captæ, Archimedes intentus formis, quas in pulvere descripserat, interfectus est. P. & Cn. Scipiones in Hispania tot tantarumque rerum feliciter gestarum tristem exitum tulerunt: prope cum totis exercitibus cæsi, anno octavo, quam in Hispaniam iverant: amissaque provinciæ possessio foret, nisi L. Marcii equitis Romani virtute, & industria, contractis exercituum reliquiis, ejusdem hortatu, bina castra hostium expugnata essent. Ad triginta septem millia cæsa: ex mille octingentis præda ingens capta. Dux Marcius appellatus est.

EPITOME LIBRI XXVI.

Annibal ad tertium ab urbe Roma lapidem super Anienem castra posuit: ipse verò cum duobus millibus equitum usque ad ipsam Capenam portam, ut urbis situm exploraret, obequitavit: & cum per triduum in aciem utrimque exercitus omnis descendisset, certamen tempestas diremit: nam cum in castra rediissent, statim serenitas erat. Capua capta est à Q. Fulvio, & Ap. Claudio Coss. Principes Campanorum veneno sibi consciverunt mortem. Cum senatus Campanorum deligatus esset ad palos, ut securi feriretur: literas à senatu missas Q. Fulvius consul, quibus jubebatur parcere, antequam legeret, in sinu posuit, & lege agi jussit, & supplicium peregit. Cum in comitiis apud populum quæreretur, cui mandaretur Hispaniarum imperium; nullo id volente suscipere, P. Scipio, P. filius, qui in Hispania ceciderat, professus est, se iturum, & suffragio populi consensuque omnium missus, Novam Carthaginem uno die expugnavit, cum ageret vigesimum quartum annum; videreturque divinâ stirpe creatus: quoniam & ipse, posteaquam togam acceperat, quotidie in Capitolio erat: & in cubiculo matris ejus anguis sæpenumero videbatur. Res præterea in Sicilia gestas continet, & amicitiam

citiam cum Ætolis junctam, bellumque gestum adversum Acarnanas, & Philippum Macedoniæ regem.

EPITOME LIBRI XXVII.

CN. Fulvius Proconsul cum exercitu ab Annibale ad Herdoneam cæsus est. Meliore eventu à Claudio Marcello consule adversus eundem ad Numistronem pugnatum est. Inde Annibal noctu recessit. Marcellus insecutus est, & subinde cedentem pressit, donec confligeret. Priore pugnâ Annibal superior fuit, Marcellus in sequenti. Fabius Maximus pater consul Tarentinos per proditionem recepit. In Hispania ad Betulam Scipio cum Asdrubale Amilcaris conflixit & vicit: inter alia captum puerum regalem eximiæ formæ ad avunculum Masinissam cum donis dimisit. Claudius Marcellus, T. Quintius Crispinus, consules, speculandi causâ egressi è castris, insidiis ab Annibale circumventi sunt. Marcellus occisus fuit, Crispinus fugit. Res præterea à P. Sulpicio Prætore adversus Philippum & Achæos gestas continet. Lustrum à Censoribus conditum est: censa sunt civium capita centum triginta septem millia centum & octo: ex quo numero apparuit, quantum hominum tot præliorum adversa fortuna populo Romano abstulisset. Asdrubal, qui cum exercitu novo transcenderat Alpes, ut se Annibali conjungeret, cum millibus hominum quinquaginta sex cæsus est, M. Livii consulis ductu; sed non minore opera Claudii Neronis consulis: qui cum Annibali oppositus esset, relictis castris, ita ut hostem falleret, electâ manu profectus, Asdrubalem circumvenit.

EPITOME LIBRI XXVIII.

RES in Hispania prosperè gestæ à Sullano Scipionis legato, & ab L. Scipione fratre adversus Pœnos, à Sulpitio proconsule, & ab Attalo Rege Asiæ adversus Philippum regem Macedonium pro Ætolis, referuntur. Cum M. Livio & Claudio Neroni consulibus triumphus decretus esset; Livius, qui in provincia sua rem gesserat, quadrigis invectus est: Nero, qui in collegæ provinciam, ut victoriam ejus

ejus adjuvaret, venerat, equo est secutus: & in hoc habitu plus gloriæ reverentiæque habuit: nam & plus in bello, quam collega, fecerat. Ignis in æde Vestæ negligentiâ virginis, quæ non custodierat, extinctus est: virgo cæsa est flagro. P. Scipio in Hispania cum Pœnis debellavit, decimo quinto anno ejus belli, anno quinto postquam ierat: exclusique in totum possessione ejus hostibus, Hispaniam recepit: & à Tarracone in Africam ad Syphacem, regem Numidarum, duobus navigiis transvectus, fœdus junxit: Asdrubal Gisgonis ibi cum eo in eodem lecto accubuit. Munus gladiatorium in honorem patris patruique Carthagini Novæ dedit: non ex gladiatoribus, sed ex iis, qui aut in honorem ducis, aut ex provocatione in certamen descendebant: in quo reguli fratres de regno ferro contenderunt. Cum Astapa urbs ab Romanis oppugnaretur: oppidani liberos & conjuges rogo extructo occiderunt, & se insuper præcipitaverunt. Ipse Scipio, dum gravi modo implicitus esset, seditionem, in parte exercitus motam, confirmatus discussit: rebellantesque Hispaniæ populos coëgit in deditionem venire. Et amicitia facta est cum Masinissâ, rege Numidarum, qui illi auxilium, si in Africam trajecisset, pollicebatur: cum Gaditanis quoque post discessum inde Magonis, cui ex Carthagine scriptum erat, in Italiam trajiceret. Romam reversus, consulque creatus: Africam provinciam petenti, contradicente Q. Fabio Maximo, Sicilia data est: permissumque ut in Africam trajiceret, si ex Republ. esse censeret. Mago, Amilcaris filius, à minore Baleari insulâ, ubi hiemârat, in Italiam trajecit.

EPITOME LIBRI XXIX.

EX Sicilia C. Lælius in Africam à Scipione missus, ingentem prædam reportavit: & mandata Masinissæ Scipioni exponit, conquerentis, quod nondum exercitum in Africam trajecisset. Bellum in Hispania finitum, victore Romano, quod Indibilis excitaverat, ipse in acie occisus. Mandonius, exposcentibus Romanis, a suis deditus est. Magoni, qui in Gallia & Liguribus erat, ex Africa & militum ampla

ampla manus missa, & pecuniæ, quibus auxilia conduceret: præceptumque, ut se Annibali jungeret. Scipio à Syracusis in Bruttios trajecit, & Locros, pulso Punico præsidio, fugatoque Annibale, recepit. Pax cum Philippo facta est. Idæa mater deportata est Romam à Pessinunte, oppido Phrygiæ; carmine in libris Sibyllinis invento, *pelli Italiâ alienigenam hostem posse, si mater Idæa deportata Romam esset:* tradita autem est Romanis per Attalum regem Asiæ. Lapis erat, quem Matrem Deûm incolæ dicebant. Excepit P. Scipio Nasica, Cn. filius, ejus, qui in Hispania perierat, vir optimus à senatu judicatus; adolescens nondum quæstorius: quoniam ita responsum habebat: *ut numen id ab optimo viro reciperetur, consecraretur que.* Locrenses legatos Romam miserunt, qui de impotentia Q. Pleminii legati quererentur, quod pecuniam Proserpinæ abstulerat, & liberos eorum ac conjuges stupraverat, Pleminius, in catenis Romam perductus, in carcere mortuus est. Cum falsus rumor de P. Scipione proconsule, qui in Sicilia erat, in urbem perlatus esset, tanquam is luxuriaretur; missis ob hoc legatis à senatu, qui explorarent, an ea vera essent; purgatus infamiâ Scipio in Africam trajecit, senatus permissu. Syphax, acceptâ in matrimonium filiâ Asdrubalis Gisgonis, amicitiæ, quam cum Scipione ipse junxerat, renuntiavit. Masinissa, rex Masæsylorum, dum pro Carthaginiensibus in Hispania militat, amisso patre Galâ, de regno exciderat: quo per bellum sæpe repetito, aliquot prœliis à Syphace, rege Numidarum, victus, in totum privatus est: & cum ducentis equitibus exul Scipioni se junxit: & cum eo primo statim bello Hannonem, Amilcaris filium, cum amplâ manu interemit. Scipio, adventu Asdrubalis & Syphacis, qui prope cum centum millibus armatorum venerant, ab obsidione Uticæ depulsus, hiberna communivit. Sempronius consul in agro Crotoniensi prospere adversus Annibalem pugnavit. Lustrum à Censoribus conditum est: censa sunt civium capita ducenta quindecim millia. Inter Censores, Marcum Livium, & Claudium Neronem, notabilis discordia fuit. Nam & Claudius Livio collegæ equum ademit, quod à populo damnatus actusque in exilium fuerat: & Livius Claudio, quod falsum in se testimonium dixisset,

xisset, & quod non bona fide secum in gratiam rediisset. Idem omnes tribus, extra unam, ærarias reliquit, quod & innocentem se damnassent, & postea consulem Censoremque fecissent.

EPITOME LIBRI XXX.

IN Africa Scipio Carthaginienses, & eundem Syphacem, Numidarum regem, Asdrubalemque, pluribus prœliis vicit, adjuvante Masinissâ, binaque hostium castra expugnavit: in quibus quadraginta millia hominum ferro ignique consumpta sunt. Syphacem per C. Lælium & Masinissam cepit. Masinissa Sophonisbam, uxorem Syphacis, filiam Asdrubalis, captam, statim adamat, & nuptiis factis uxorem habuit: castigatusque à Scipione, venenum ei misit: quo hausto illa decessit. Effectumque est multis Scipionis victoriis, ut Carthaginienses in desperationem acti, in auxilium publicæ salutis Annibalem ex Italia revocarent: isque anno decimo sexto Italiâ discedens, in Africam trajecit, tentavitque per colloquium pacem cum Scipione componere: & cum de conditionibus pacis non convenisset, acie victus est. Pax Carthaginiensibus data est petentibus. Annibal Gisgonem, pacem dissuadentem, manu sua detraxit: excusatâ deinde temeritate facti, ipse pacem suasit. Mago, qui bello in agro Insubrium cum Romanis conflixerat, vulneratus, dum in Africam per legatos revocatus reverteretur, ex vulnere mortuus est. Masinissæ regnum restitutum est. Reversus in urbem Scipio, amplissimum nobilissimumque egit triumphum, quem Q. Terentius Culleo senator pileatus secutus est. Scipio Africanus (incertum, militari prius favore, an populari aurâ, ita cognominatus) primus certe hic imperator victæ à se nomine gentis nobilitatus est.

EPITOME LIBRI XXXI.

BElli adversus Philippum, Macedoniæ regem, quod intermissum erat, repetiti, caussæ feruntur hæ. Tempore initiorum duo juvenes Acarnanes; qui non initiati erant, Athenas venerunt, & in sacrarium Cereris cum aliis popu-

popularibus suis intraverunt: ob hoc, tanquam nefas summum commisissent, ab Atheniensibus cæsi sunt. Acarnanes mortibus suorum commoti, ad vindicandos illos auxilium à Philippo petierunt. Paucis mensibus post pacem Carthaginiensibus datam, quingentesimo quadragesimo anno ab urbe condita, cum Atheniensium, qui obsidebantur à Philippo, legati auxilium à senatu petissent: & senatus id censuisset ferendum, plebe, quod tot bellorum continuus labor gravis erat, dissentiente, tenuit auctoritas Patrum, ut sociæ civitati ferri opem populus juberet. Bellum id, P. Sulpicio consuli mandatum est: qui, exercitu in Macedoniam ducto, equestribus prœliis cum Philippo prospere pugnavit. Abydeni à Philippo obsessi, ad exemplum Saguntinorum, suos seque occiderunt. L. Furius Prætor Gallos Insubres rebellantes, & Amilcarem Pœnum, bellum in ea parte molientem, acie vicit. Amilcar eo bello occisus est, & millia hominum triginta quinque. Præterea expeditiones Philippi regis, & Sulpicii consulis, expugnationesque urbium, ab utroque factas, continet. Sulpicius consul, adjuvantibus rege Attalo, & Rhodiis, bellum gerebat. Triumphavit de Gallis L. Furius Prætor.

EPITOME LIBRI XXXII.

Complura prodigia ex diversis regionibus nunciata referuntur: inter quæ, in Macedonia, in puppi longæ navis lauream esse natam. T. Quintius Flaminius consul adversus Philippum feliciter pugnavit in faucibus Epiri, fugatumque coëgit in regnum reverti. Ipse Thessaliam, quæ est vicina Macedoniæ, sollis Ætolis & Athamanibus, vexavit. L. Quintius Flaminius, consulis frater, navali prœlio, Attalo rege & Rhodiis adjuvantibus, Eubœam & maritimam oram cepit. Achæi in amicitiam recepti sunt. Conjuratio servorum facta de solvendis Carthaginiensibus obsidibus, oppressa est. Prætorum numerus ampliatus est, ut seni crearentur. Cornelius Cethegus consul Gallos Insubres prœlio fudit. Cum Lacedæmoniis, & tyranno eorum Nabide, amicitia juncta est. Præterea expugnationes urbium in Macedonia referuntur.

EPI-

EPITOME LIBRI XXXIII.

Titus Quintius Flaminius proconsul cum Philippo ad Cynoscephalas in Thessalia acie victo debellavit. L. Quintius Flaminius, frater proconsulis, Acarnanes, Leucade urbe, quod caput Acarnanum, expugnatâ, in deditionem accepit. C. Sempronius Tuditanus prætor à Celtiberis cum exercitu cæsus est. Attalus à Thebis ob subitam valetudinem Pergamum translatus decessit. Pax petenti Philippo, Græciæ libertas data est. L. Furius Purpureo & Claudius Marcellus consules, Bojos, & Insubres Gallos subegerunt. Marcellus triumphavit. Annibal frustra in Africa bellum molitus, & ob hoc Romanis per epistolas adversæ factionis principum delatus, propter metum Romanorum, qui legatos ad Carthaginiensium senatum de eo miserant, profugus ad Antiochum, regem Syriæ, se contulit; bellum contra Romanos parantem.

EPITOME LIBRI XXXIV.

Lex Oppia, quam C. Oppius tribunus plebis bello Punico de fingendis cultibus matronarum tulerat, cum maximâ contentione abrogata est; cum Porcius Cato auctor fuisset, ne ea lex aboleretur. Is in Hispaniam profectus bello, quod Emporiis orsus est, citeriorem Hispaniam pacavit. T. Quintius Flamininus bellum adversus Lacedæmonios, & tyrannum eorum Nabidem, prospere gestum, datâ iis pace, qualem ipse voluit, liberatisque Argis, qui sub ditione tyranni erant, finivit. Senatus tunc primum secretus à populo ludos spectavit: ut id fieret, Sex. Ælius Pætus, & L. Cornelius Cethegus, censores intervenerunt, cum indignatione plebis. Coloniæ plures deductæ sunt. M. Porcius Cato de Hispania triumphavit. Res præterea in Hispania, & adversus Bojos & Insubres Gallos, feliciter gestæ referuntur. T. Quintius Flamininus, qui Philippum, Macedonum regem, & Nabidem, Lacedæmoniorum tyrannum, vicerat, Græciamque omnem liberaverat, ob hanc rerum gestarum multitudinem triduo triumphavit. Legati

gati Carthaginiensium nunciaverunt, Annibalem, qui ad Antiochum confugerat, bellum cum eo moliri. Tentaverat autem Annibal per Aristonem Tyrium, sine literis Carthaginem missum, ad rebellandum Pœnos concitare.

EPITOME LIBRI XXXV.

Pub. Scipio Africanus legatus ad Antiochum, Ephesi cum Annibale, qui se Antiocho junxerat, collocutus est: ut, si fieri posset, metum ei, quem ex populo Romano conceperat, eximeret. Inter alia cum quæreret, quem fuisse maximum imperatorem Annibal crederet; respondit: Alexandrum Macedonum regem: quod parva manu innumerabiles exercitus fudisset: quodque ultimas oras, quas visere supra spem humanam esset, peragrasset. Quærenti deinde quem secundum poneret, Pyrrhum, inquit, castra metari primum docuisse: ad hoc neminem elegantius loca cepisse, præsidia disposuisse. Exequenti, quem tertium diceret; semetipsum dixit. Ridens Scipio, *Quidnam tu diceres, si me*, inquit, *vicisses? Tunc vero*, inquit, *me & ante Alexandrum, & ante Pyrrhum, & ante alios posuissem.* Inter cætera prodigia, quæ plurima fuisse traduntur, bovem Cn. Domitii consulis locutum, *Roma cave tibi*, refertur. Apparant in Antiochum bellum Romani. Nabis, Lacedæmoniorum tyrannus, incitatus ab Ætolis, qui & Philippum, & Antiochum ad inferendum bellum populo Romano sollicitabant, à populo Romano descivit: & bello adversus Philopœmenem, Achæorum Prætorem, gesto, ab Ætolis interfectus est. Ætoli quoque ab amicitia populi Romani defecerunt: cum quibus societate juncta Antiochus, Syriæ rex, cum bellum Græciæ intulisset, complures urbes occupavit: inter quas Chalcidem, & totam Eubœam. Res præterea, in Liguribus gestas, & apparatum belli ab Antiocho, continet.

EPITOME LIBRI XXXVI.

Manius Acilius Glabrio consul, Antiochum apud Thermopylas, Philippo rege adjuvante, victum, Græciâ expulit, idemque Ætolos subegit. P. Cornelius Scipio Nasica

fica consul ædem matris Deum, quam ipse in Palatium intulerat, vir optimus à senatu judicatus, dedicavit: idemque Bojos Gallos victos in deditionem accepit, & de iis triumphavit. Præterea navalia certamina prospera adversus præfectos Antiochi regis referuntur.

EPITOME LIBRI XXXVII.

Lucius Cornelius Scipio consul, legato P. Scipione Africano, qui se legatum fratris futurum dixerat, si ei Græcia & Asia provincia decerneretur, cum C. Lælio, qui multum in senatu poterat, ea provincia dari videretur; profectus ad bellum adversus Antiochum gerendum, in Asiam primus omnium Romanorum ducum trajecit. Æmilius Regillus adversus regiam classem Antiochi feliciter pugnavit ad Myonnesum, Rhodiis adjuvantibus. Filius Africani ab Antiocho captus, patri remissus est. Manius Acilius Glabrio de Antiocho, quam Græcia expulerat, & de Ætolis triumphavit. Victo deinde Antiocho à L. Cornelio Scipione, adjuvante Eumene rege, Attali Pergameni filio, pax data: ea conditione, ut omnibus provinciis citra Taurum montem cederet. Eumenii, quo juvante Antiochus victus erat, regnum ampliatum. Rhodiis quoque, qui & ipsi juverant, quædam civitates concessæ. Colonia deducta est Bononia. Æmilius Regillus, qui præfectos Antiochi navali certamine vicerat, navalem triumphum duxit. L. Cornelius Scipio, qui cum Antiocho debellaverat, cognomine fratri coæquatus, Asiaticus appellatus est.

EPITOME LIBRI XXXVIII.

Marcus Fulvius consul, in Epiro Ambracienses obsessos, per deditionem accepit: Cephaleniam subegit: Ætolis perdomitis pacem dedit. Cn. Manlius consul, collega ejus, Gallogræcos, Tholistobogios, Tectosagos, & Trocmos, qui Brenno duce in Asiam transierant, cum soli citra Taurum montem non parerent, vicit. Eorum origo, & quando ea loca, quæ tenent, occupaverint, referuntur. Exemplum quoque virtutis & pudicitiæ in fœmina traditur

tur: quæ cum regis Gallogræcorum uxor fuiſſet, capta, centurionem, qui ei vim intulerat, occidit. Luſtrum à Cenſoribus conditum eſt: cenſa ſunt civium capita CCLVIII. millia & CCCXXVIII. Cum Ariarathe, rege Cappadociæ, amicitia juncta eſt. Cn. Manlius, contradicentibus decem legatis, ex quorum conſilio fœdus cum Antiocho conſcripſerat, de Gallogræcis, actâ pro ſe cauſâ in ſenatu, triumphavit. Scipio Africanus, die ei dictâ, ut quidam ajunt, à Q. Petillio tribuno plebis, ut quidam, à Nævio, quod prædâ ex Antiocho capta ærarium fraudaſſet; poſteaquam is dies venit, evocatus in Roſtra: *Hac die*, inquit, *Quirites, Carthaginem vici*: &,proſequente populo,Capitolium aſcendit. Inde, ne amplius tribuniciis injuriis vexaretur, in voluntarium exilium Liternum conceſſit; incertum, ibi, an Romæ, defunctus: nam ejus monumentum utrobique fuit. Scipio Aſiaticus, frater Africani, eodem peculatus crimine accuſatus, damnatuſque, cum in vincula & carcerem duceretur, Tib. Sempronius Gracchus, tribunus plebis, qui antea Scipionibus inimicus erat, interceſſit; & ob id beneficium Africani filiam duxit. Cum Prætor Quæſtores in bona ejus publice poſſidenda miſiſſet, non modo in iis ullum veſtigium pecuniæ regiæ apparuit, ſed nequaquam tantum redactum, quantæ ſummæ erat damnatus. Collatam à cognatis & amicis innumerabilem pecuniam accipere noluit: quæ neceſſaria ei erant ad cultum, redempta.

EPITOME LIBRI XXXIX.

Æmilius Conſul, Liguribus ſubactis, viam à Placentia uſque Arminum perductam Flaminiæ junxit. Initia luxuriæ, introductæ ab exercitu Aſiatico referuntur. Ligures, quicunque citra Apenninum erant, ſubacti ſunt. Bacchanalia, ſacrum Græcum, & quidem nocturnum, ſcelerum omnium ſeminarium, cum ad ingentis turbæ conjurationem perveniſſet; à conſule inveſtigatum, & multorum pœnâ ſublatum eſt. A. Cenſoribus L. Valerio Flacco, & M. Porcio Catone, viro & belli & pacis artibus maximo, motus eſt ſenatu L. Quintius Flaminius, T. Quintii frater; eo quod, cum Galliam provinciam Conſul obtinuerat,

rat,

rat, rogatus à Philippo Pœno, quem amabat, scorto nobili, Gallum quendam suâ manu occiderat: sive, ut quidam tradiderunt, unum damnatorum securi percusserat, rogatus à meretrice Placentinâ, cujus amore deperibat. Extat in eum M. Catonis oratio. Scipio Literni decessit. Et, tanquam jungente fortuna, circa idem tempus duo funera maximorum virorum: Annibal, à Prusia, Bithyniæ rege, ad quem victo Antiocho confugerat, cum dederetur Romanis, qui, ad exposcendum illum, T. Quintium Flaminium miserant, veneno sibi mortem conscivit: Philopœmenes quoque, dux Achæorum vir maximus, à Messeniis interemptus veneno, cum ab iis bello captus esset. Coloniæ, Potentia, & Pisaurum, & Mutina, & Parma, deductæ sunt. Præterea res adversum Celtiberos prosperè gestas, & initia causasque belli Macedonici continet: cujus origo inde fluxit, quod Philippus ægre ferebat regnum suum imminui à Romanis; & quod cogeretur, à Thracibus aliisque locis præsidia deducere.

EPITOME LIBRI XL.

Cum Philippus liberos eorum, quos in vinculis nobilissimorum hominum habebat, conquiri ad mortem jussisset, Theoxena, pro liberis suis & sororis admodum pueris, verita regis libidinem, prolatis in medium gladiis, & poculo, in quo erat venenum, suasit eis, ut imminens ludibrium morte effugerent: &, cum persuasisset, ipsa etiam se interemit. Certamina inter Philippi Macedoniæ regis, liberos, Perseum & Demetrium, referuntur, & ut fraude fratris sui Demetrius, fictis criminibus, inter quæ accusatione parricidii & affectati regni, primum petitus, ad ultimum, quoniam populi Romani amicus erat, veneno necatus est: regnumque Macedoniæ, mortuo Philippo, ad Perseum devenit. Item, res in Liguribus & Hispania contra Celtiberos à compluribus feliciter gestas continet. Libri Numæ Pompilii, in agro L. Petillii scribæ, sub Janiculo à cultoribus agri in arca lapideâ clausi, & Græci & Latini, inventi sunt: in quibus plura, quæ dissolvendarum religionum, Prætor, ad quem delati erant, cum legisset, jura-

vit Senatui, contra Rempublicam esse, ut legerentur servarenturque: & ex Senatusconsulto in comitio exusti sunt. Colonia Aquileja deducta est: Philippus ægritudine animi confectus, quod Demetrium filium falsis alterius filii in eundem delationibus impulsus, veneno sustulisset, & de pœna Persei cogitavit, voluitque Antigonum potius amicum suum successorem regni sui relinquere. Sed in hac cogitatione morte raptus est: regnum Perseus excepit.

EPITOME LIBRI XLI.

IGnis in æde Vestæ exstinctus est. Tib. Sempronius Gracchus proconsul Celtiberos victos in deditionem accepit: monimentumque operum suorum, Gracchurim oppidum in Hispania constituit. Et à Posthumio Albino proconsule Vaccæi ac Lusitani subacti sunt: uterque triumphavit. Antiochus, Antiochi filius, obses Romanis à patre datus, mortuo fratre Seleuco, qui patri defuncto successerat, in regnum Syriæ dimissus. Lustrum à Censoribus conditum est: censa sunt civium capita ducenta septuaginta tria millia ducenta quadraginta quatuor. Q. Voconius Saxa, tribunus plebis, legem tulit, ne quis hæredem mulierem institueret: suasit legem M. Cato: extat oratio ejus. Præterea res contra Ligures, Istros, Sardos, & Celtiberos à compluribus ducibus prospere gestas, & initia belli Macedonici continet, quod Perseus, Philippi filius, moliebatur: miserat enim ad Carthaginienses legationem: & ab iis nocte audita erat: sed & alias Græciæ civitates sollicitabat: qui, præter religionem, quod quam multa templa magnifica multis locis erexit, Athenis Jovis Olympii, & Antiochiæ Capitolini, vilissimum regem egit.

EPITOME LIBRI XLII.

Q. Fulvius Flaccus Censor templum Junonis Laciniæ tegulis marmoreis spoliavit, ut ædem, quam dedicaverat, tegeret, tegulæ ex Senatusconsulto reportatæ. Eumenes, Asiæ rex, in senatu de Perseo, Macedoniæ rege, questus est: cujus injuriæ in populum Romanum referuntur:

tur: ob quas bello ei indicto, P. Licinius Crassus Consul, cui Macodonia decreta erat, in Macedoniam transiit, levibusque expeditionibus, equestribus prœliis, in Thessalia cum Perseo parum felici eventu pugnavit. Inter Masinissam, & Carthaginienses de agro fuit dies ad disceptandum à senatu datus. Legati missi ad civitates socias, & reges rogandos an in fide permanerent: dubitantibus Rhodiis, lustrum à Censoribus conditum est: censa sunt civium capita CCLVII millia CCXXXI. Res præterea adversus Corsos & Ligures prospere gestas continet.

EPITOME LIBRI XLIII.

PRætores nonnulli, eo quod avare & crudeliter provincias administrassent, damnati sunt. P. Licinius Crassus proconsul complures in Græcia urbes expugnavit, & crudeliter diripuit: ob id captivi, qui ab eo sub coronâ venierant, ex senatusconsulto postea restituti sunt. Item à præfectis classium Romanarum multa impotenter in socios facta. Res præterea à Perseo rege in Thracia prospere gestas continet: ictis Dardanis, & Illyrico, cujus rex erat Gentius. Motus, qui in Pæonia ab Elorioco factus erat, ipso interempto consedit. M. Æmilius Lepidus à Censoribus princeps in senatu lectus.

EPITOME LIBRI XLIV.

QUintus Marcius Philippus per invios saltus penetravit in Macedoniam, compluresque urbes occupavit. Rhodii misere legatos Romam, minantes, ut Perseo essent auxilio, nisi populus Romanus cum eo pacem atque amicitiam conjungeret: indigne id latum. Cum id bellum M. Æmilio Paulo, sequentis anni consuli, iterum mandatum esset, Paulus in concione precatus est, ut, quicquid diri populo Romano immineret, in domum suam converteretur: &, in Macedoniam profectus, Perseum vicit, universamque Macedoniam in potestatem redegit. Antequam confligeret, C. Sulpicius Gallus, tribunus militum, prædixit exercitui, ne miraretur, quod Luna nocte proximâ defectura

esset. Gentius quoque, rex Illyriorum, cum rebellasset, ab Anicio Prætore victus venit in deditionem, & cum uxore, & liberis, & propinquis, Romam missus. Alexandriâ legati à Cleopatra & Ptolomæo regibus venerunt: querentes de Antiocho, Rege Syriæ, quod eis bellum inferret. Perseus sollicitatis in auxilium Eumene, rege Pergami, & Gentio, rege Illyriorum, quia is pecuniam, quam promiserat, non dabat, ab eis relictus est.

EPITOME LIBRI LXV.

Perseus ab Æmilio Paulo in Samothracia captus est. Cum Antiochus, Syriæ rex, Ptolomæum & Cleopatram, Ægypti reges, obsideret, & missis ad eum à senatu legatis, qui juberent ab obsidione socii regis absistere, editisque mandatis, consideraturum se, quid faciendum esset, respondisset; unus ex legatis Popillius virga regem circumscripsit, jussitque, antequam circulo excederet, responsum daret: quâ asperitate effecit, ut Antiochus bellum omitteret. Legationes gratulantium populorum ac regum in senatum admissæ. Rhodiorum, qui eo bello, contra populum Romanorum fuerant, exclusæ: postero die, cum de eo quæreretur, ut iis bellum indiceretur, causam in senatu patriæ suæ legati egerunt: nec tanquam hostes, nec tanquam socii dimissi. Macedonia in provinciæ formam redacta. Æmilius Paulus, repugnantibus militibus suis propter minorem prædam, & contradicente Servio Sulpicio Galbâ, triumphavit; & Perseum cum tribus filiis ante currum duxit: cujus triumphi lætitia, ne solida ei contingeret, duorum filiorum funeribus insignita est: quorum alterius mors parris triumphum præcessit, alterius secuta est. Lustrum conditum est à Censoribus. Censa sunt civium capita quadraginta undecim millia octingenta decem. Prusias, Bithyniæ rex, Romam, ut senatui gratularetur ob victoriam ex Macedonia partam, venit: & Nicomedem filium senatui commendavit. Rex plenus adulationis, libertum se populi Romani dicebat.

EPITOME LIBRI XLVI.

EUmenes rex Romam venit: qui, quia Macedonico bello se medium egerat, ne aut hostis judicatus videretur, si exclusus esset: aut liberatus crimine, si admitteretur, in commune lex lata est, ne cui regi Romam venire liceret. Claudius Marcellus consul Alpinos Gallos, C. Sulpitius Gallus consul Ligures subegit. Legati Prusiæ regis conquesti sunt de Eumene, quod fines suos depopularetur: dixeruntque, eum conspirasse cum Antiocho contra populum Romanum. Societas cum deprecantibus Rhodiis juncta est. Lustrum à Censoribus conditum est. Censa sunt civium capita trecenta viginti septem millia viginti duo. Princeps senatus lectus M. Æmilius Lepidus. Ptolomæus, Ægyptiorum rex, à minore fratre è regno pulsus, missis ad eum legatis, restitutus est. Ariarathe Cappadociæ rege mortuo, filius ejus Ariarathes accepit regnum: & amicitiam per legatos cum populo Romano renovavit. Res præterea adversus Ligures, Corsos, & Lusitanos, vario eventu gestas, & motus Syriæ, mortuo Antiocho, qui filium Antiochum puerum admodum reliquerat, continet. Hunc Antiochum puerum, cum Lysia tutore ejus, Demetrius, Seleuci filius, qui Romam obses missus fuerat, clam, quia minime dimittebatur à Romanis, interemit: & ipse in regnum receptus. L. Æmilius Paulus, qui Perseum vicerat, mortuus: cujus tanta abstinentia fuit, ut, cum ex Hispania & Macedonia maximas opes retulisset, vix ex auctione bonorum ejus redactum sit, unde dos uxori ejus redderetur. Pomptinæ paludes à Cornelio Cethego consule, cui ea provincia evenerat, siccatæ, agerque ex iis factus.

EPITOME LIBRI XLVII.

CN. Tremellio tribuno plebis mulcta dicta est, quod cum M. Æmilio Lepido, pontifice maximo, injuriose contenderat: Sacrorumque magistratuum jus potentius fuit. Lex de ambitu lata. Lustrum à Censoribus conditum est. Censa sunt civium capita trecenta viginti octo millia

trecenta quatuordecim. Princeps ſenatus lectus Æmilius Lepidus. Inter Ptolomæos fratres, qui diſſidebant, fœdus ictum, ut alter in Ægypto, alter Cyrenis regnaret. Ariarathes, Cappadociæ rex, conſilio Demetrii regis Syriæ & viribus pulſus regno, à ſenatu reſtitutus eſt. Miſſi à ſenatu, qui inter Maſiniſſam & Carthaginienſes de agro judicarent. C. Marcius conſul adverſum Dalmatas parum proſperè primum, poſtea feliciter pugnavit: cum quibus bello confligendi cauſa fuit, quod Illyricos, populi Romani ſocios, vaſtaverant: eandemque gentem Cornelius Naſica conſul domuit. Q. Opimius conſul Tranſalpinos Ligures, qui Maſſilienſium opido Antipolim & Nicæam vaſtabant, ſubegit. Præterea res in Hiſpania à compluribus parum proſperè geſtas continet. Conſules anno quingenteſimo nonageſimo octavo ab Urbe conditâ magiſtratum, peractis comitiis, inſequentiſque anni conſulibus creatis, inire cœperunt. Mutandi comitia cauſa fuit, quod Hiſpani rebellabant. Legati, ad diſceptandum inter Maſiniſſam & Carthaginienſes miſſi, nunciaverunt, vim navalis materiæ ſe Carthagine deprehendiſſe. Aliquot Prætores, à provinciis avaritiæ nomine accuſati, damnati ſunt.

EPITOME LIBRI XLVIII.

Luſtrum à Cenſoribus conditum eſt. Cenſa ſunt civium capita trecenta viginti quatuor millia. Semina tertii belli Punici referuntur. Cum in finibus Carthaginienſium maximus Numidarum exercitus, Archobarzane duce, Syphacis nepote, diceretur eſſe, M. Porcius Cato ſuaſit, ut Carthaginienſibus, qui exercitum, ſpecie contra Maſiniſſam regem, ſed reverâ contra Romanos accitum, in finibus haberent, bellum indiceretur: contradicente P. Cornelio Naſicâ, placuit legatos mitti Carthaginem, qui ſpecularentur, quid ageretur. Caſtigato ſenatu Carthaginienſium, quod contra fœdus exercitum & navales materias haberent, pacem inter eos & Maſiniſſam facere voluerunt, Maſiniſsâ agro, de quo lis erat, cedente: ſed Giſgo, Hamilcaris filius, homo ſeditioſus, qui tunc in magiſtratu erat, cum ſenatus pariturum ſe judicio legatorum dixiſſet,

ita

ita bellum adverſus Romanos ſuadendo concitavit, ut legatos, quo minus violarentur, fugâ explicuerit. Id nunciantes, infeſtum jam ſenatum Carthaginienſibus, infeſtiorem fecerunt. M. Porcius Cato funus mortui filii in prætura tenuiſſimo, ut valuit, (nam pauper erat) ſumptu fecit. Andriſcus, qui ſe Perſei filium, regis quondam Macedoniæ, ingenti aſſeveratione mentiretur, Romaın miſſus. M. Æmilius Lepidus, qui Princeps ſenatus ab ſextis jam cenſoribus erat lectus, antequam exſpiraret, præcepit filiis, lecto ſe ſtrato ſine linteis, ſine purpurâ efferrent, in reliquum funus ne plus quam æris denos conſumerent: imaginum ſpecie, non ſumptibus, nobilitari magnorum virorum funera ſolere. De veneficiis quæſitum. Publicia & Licinia, nobiles fœminæ, quæ viros ſuos necaſſe inſimulabantur, cognitâ causâ, cum Prætori prædes vadeſque dediſſent, cognatorum decreto necatæ ſunt. Guluſſa, Maſiniſſæ filius denunciavit, Carthagine delectus agi, claſſem comparari, & haud dubium bellum ſtrui. Cum Cato ſuaderet, ut iis bellum indiceretur; P. Cornelio Naſicâ dicente, nihil temere faciundum; placuit, decem mitti legatos exploratum. L. Licinius Lucullus, A. Poſthumius Albinus, conſules, cum delectum ſevere agerent, nec quemquam gratiâ dimitterent: à tribunis plebis, qui pro amicis ſuis vacationem impetrare non poterant, in carcerem conjecti ſunt. Hiſpanienſe bellum, cum parum proſperè aliquoties geſtum, ita confudiſſet civitatem Romanam, ut ne ii quidem invenirentur, qui aut tribunatum exciperent, aut legati ire vellent; P. Cornelius Æmilianus proceſſit, & excepturum ſe militiæ genus, quodcunque imperatum eſſet, profeſſus eſt: quo exemplo ad militandi ſtudium omnes incitavit. L. Lucullus conſul, cum Claudius Marcellus, cui ſucceſſerat, pacaſſe omnes Celtiberiæ populos videretur, Vaccæos, Cantabros, & alias incognitas adhuc nationes, in Hiſpania ſubegit. Ibi P. Cornelius Africanus, Scipio Æmilianus, L. Pauli filius, Africani nepos, ſed adoptivus, provocatorem barbarum tribunus militum occidit: & in oppugnatione Intercatiæ urbis majus multo etiam periculum adiit: nam murum primus omnium tranſcendit. Servius Sulpicius Galba, Prætor, male adverſus Luſitanos

pugnavit. Cum legati ex Africa cum Carthaginiensium oratoribus, & Gulussâ, Masinissæ filio, redissent, dicerentque & exercitum se & classem Carthagine deprehendisse, perrogari sententias placuit; Catone, & aliis principibus senatus suadentibus, ut in Africam confestim transportaretur exercitus: quia vero Cornelius Nasica dicebat, nondum sibi justam causam belli videri; placuit ut bello desisteretur, si Carthaginienses classem exussissent, & exercitum dimisissent: si minus, proximi consules de bello Punico referrent. Cum locatum à Censoribus theatrum extrueretur, P. Cornelio Nasicâ auctore, tanquam inutile & nociturum publicis moribus, ex senatusconsulto destructum est, populusque aliquamdiu stans ludos spectavit. Carthaginienses, cum adversum fœdus bellum Masinissæ intulissent, victi ab eo, annos habente nonaginta duos, & sine pulpamine mandere & gustare panem tantummodo solito, insuper Romanum bellum meruerunt.

EPITOME LIBRI XLIX.

TErtii Punici belli initium altero & sexcentesimo anno ab Urbe conditâ, intra quintum annum, quam erat cœptum, consummatur. Inter M. Porcium Catonem, & Scipionem Nasicam, quorum alter sapientissimus vir in civitate habebatur, alter etiam vir optimus à senatu judicatus erat, diversis certatum est sententiis; Catone suadente bellum, & ut tolleretur, deleretur que Carthago; Nasicâ dissuadente; placuit tamen, eo quod contra fœdus naves haberent, quod extra fines exercitum duxissent, quod socio populi Romani & amico Masinissæ arma intulissent, quod filium ejus Gulussam, qui cum legatis Romanis erat, in oppidum non recepissent, bellum iis indici. Prius quam ullæ copiæ in naves imponerentur, Uticenses legati Romam venerunt, se suaque omnia dedentes. Ea legatio, veluti omen, grata Patribus, acerba Carthaginiensibus fuit. Diti patri ludi ad Terentum, ex præcepto librorum Sibyllinorum, facti: qui anno centesimo, primo bello Punico, quingentesimo & altero anno ab Urbe conditâ, facti fuerant. Legati triginta Romam venerunt: per quos se

ſe Carthaginienſes debebant. Catonis ſententia pervicit, ut in decreto perſtaretur, & ut conſules quam primum proficiſcerentur ad bellum. Qui ubi in Africam tranſierunt, acceptis, quos imperaverant, trecentis obſidibus, & armis omnibus, inſtrumentiſque belli, ſi qua Carthagine erant, tunc cum ex authoritate Patrum juberent, ut in alium locum, dum procul à mari decem millia paſſuum, nec minus remotum, oppidum facerent; indignitate rei ad bellandum Carthaginienſes compulerunt. Obſideri, oppugnarique cœpta eſt Carthago à L. Marcio, Manio Manilio conſulibus. In qua oppugnatione, cùm neglectos ab una parte muros duo tribuni temere cum cohortibus irrupiſſent, & ab oppidanis graviter cæderentur, à Scipione Africano expliciti ſunt: per quem & caſtellum Romanorum, quod nocte oppugnabant, paucis equitibus juvantibus liberatum eſt: caſtrorumque, quæ Carthaginienſes omnibus copiis pariter ab urbe egreſſi oppugnabant, liberatorum is ipſe præcipuam gloriam tulit. Præterea cum ab irrita oppugnatione Carthaginis conſul (alter enim Romam ad comitia ierat) exercitum duceret adverſus Haſdrubalem, qui cum alterâ manu iniquum ſaltum inſederat, ſuaſit primo conſuli, ne tam iniquo loco confligeret: victus deinde complurium, qui & prudentiæ ejus & virtuti invidebant, ſententiis, & ipſe ſaltum ingreſſus eſt: cumque, ſicut prædixerat, fuſus fugatuſque eſſet Romanus exercitus, & duæ cohortes ab hoſte obſiderentur, cum exiguis equitum turmis in ſaltum reverſus, liberavit eas, & incolumes reduxit. Quam virtutem ejus & Cato, vir promptioris ad vituperandum linguæ, in ſenatu ſic proſecutus eſt, ut diceret, reliquos, qui in Africa militarant, umbras militare, Scipionem vigere. Et populus Romanus eo favore & illum complexus eſt, ut comitiis complurimæ eum tribus conſulem ſcriberent; cum hoc per ætatem minime liceret. Cum L. Scribonius tribunus plebis rogationem promulgaſſet, ut Luſitani, qui in fidem populo Romano dediti, à Sergio Galbâ in Gallia veniſſent, in libertatem reſtitueruntur, M. Cato accerrime ſuaſit: extat oratio in Annalibus ejus incluſa. Q. Fulvius Nobilior, & ſæpe ab eo in ſenatu laceratus, reſpondit pro Galbâ: ipſe quoque Galba, cum ſe dam-

nari videret, complexus duos filios prætextatos, & filium Caji Sulpicii, cujus tutor erat, ita miserabiliter pro se locutus est, ut rogatio antiquaretur: extant tres orationes ejus: duæ adversum Libonem, tribunum plebis, rogationesque ejus habitæ de Lusitanis: una contra L. Cornelium Cethegum, in qua Lusitanos prope sese castra habentes cæsos fatetur: quod compertum habuerit, equo atque homine, suo ritu, immolatis, per speciem pacis adoriri exercitum suum in animo habuisse. Andriscus quidam, ultimæ sortis homo, Persei regis se filium ferens, & mutato nomine Philippus vocatus, cum ab urbe Româ, & quò illum Demetrius, Syriæ rex, ob hoc ipsum mendacium miserat, clam profugisset; multis ad falsam ejus fabulam, velut ad veram, euntibus; contracto exercitu, totam Macedoniam, aut voluntate incolentium, aut armis, occupavit. Fabulam autem hujusmodi finxerat: Ex pellice se & Perseo rege ortum, traditum educandum Cretensi cuidam esse, ut in belli casus, quod ille cum Romanis gereret, aliquod velut semen stirpis regiæ extaret. Perseo demortuo, Adramiti se educatum usque ad duodecimum annum ætatis, patrem eum esse credentem, à quo educaretur, ignarum generis fuisse sui: affecto deinde eo, cum prope ad ultimum finem vitæ esset, detectam sibi tandem originem suam; falsæque matri libellum datum signo Persei regis signatum, quem sibi traderet, cum ad puberem ætatem venisset: obtestationesque ultimas adjectas, ut res in occulto ad id tempus servaretur: pubescenti libellum traditum: in quo relicti sibi duo thesauri à patre dicerentur: tum scientem mulierem subditítium se esse, veram stirpem ignoranti edidisse genus: atque obtestatam, ut prius, quam ad Eumenem manaret res, Perseo inimicum, excederet iis locis, ne interficeretur: eo se exterritum, simul sperantem aliquod auxilium à Demetrio, in Syriam se contulisse; atque ibi primum, quis ipse omnino esset, palam expromere ausum.

EPITOME LIBRI L.

THessalia, cum & illam invadere armis atque occupare Pseudophilippus vellet, per Romanorum legatos auxiliis Achæorum defensa est. Prusias, rex Bithyniæ, omnium, humillimorumque vitiorum, à Nicomede filio, adjuvante Attalo rege, Pergami occisus est. Habebat alterum filium, qui pro superiore ordine dentium, enatum habuisse unum os continens dicitur. Cum legatos ad pacem inter Nicomedem & Prusiam faciendam Romani misissent; & unus ex iis caput multis cicatricibus sparsum haberet, alter pedibus æger esset, tertius ingenio socors haberetur; dixit Cato, eam legationem, nec caput, nec pedes, nec cor, habere. In Syria, quæ eo tempore ex stirpe generis Persei, regis Macedonum, inertiâ socordiâque similem Prusiæ, regem habebat; jacente eo in ganeo & lustris, Ammonius regnabat; per quem & amici omnes regis, & Laodice regina, & Antigonus, Demetrii filius, occisi. Masinissa, Numidiæ rex, major nonaginta annis, decessit; vir insignis. Inter cætera opera juvenilia, quæ ad ultimum edidit, adeo, etiam versus in senectam, viguit, ut post sextum & octogesimum annum filium genuerit. Inter tres liberos ejus, maximum natu, Micipsam, Gulussam, Manastabalem, qui etiam Græcis literis eruditus erat, P. Scipio Æmilianus (cum commune eis pater regnum reliquisset, & dividere eos arbitro Scipione jussisset) administrationem regni divisit. Item Phameæ Himilconis, præfecto equitum Carthaginiensium, viro forti, & cujus præcipuâ operâ Pœni utebantur, persuasit, ut cum equitatu suo ad Romanos transiret. Ex tribus legatis, qui ad Masinissam missi fuerant, Claudius Marcellus, coortâ tempestate, fluctibus obrutus est. Carthaginienses Asdrubalem, Masinissæ nepotem, quem Prætorem habebant, proditionis suspectum, in curia interemerunt, quæ suspicio inde emanavit, quod propinquus esset Gulussæ, Romanorum auxilia juvantis. P. Scipio Æmilianus, cum ædilitatem peteret, consul à populo dictus, quoniam per annos consulem fieri non licebat, cum maximo certamine,

suffragantibus plebejis, & repugnantibus aliquamdiu Patribus, legibus solutus, & consul creatus est. M. Manilius aliquot urbes circumpositas Carthagini expugnavit. Pseudophilippus in Macedonia, cæso cum exercitu P. Juventio Prætore, à Q. Cæcilio victus captusque est: & recepta Macedonia.

EPITOME LIBRI LI.

CArthago in circuitu viginti tria millia passus patens, magno labore obsessa, & per partes capta est: primum à Mancio legato, deinde à Scipione consule, cui extra sortem provincia Africa data erat. Carthaginienses portu novo (quia vetus à Scipione erat obstructus) facto, & contracta, clam exiguo tempore, amplâ classe, navali prœlio infeliciter pugnaverunt. Hasdrubalis quoque eorum ducis castra ad Nepharim oppidum, loco difficillimo sita, cum exercitu deleta sunt à Scipione: qui tandem urbem expugnavit, septuagesimo anno quam erat condita. Spoliorum major pars Siculis, quibus ablata erant, reddita. Ultimo urbis excidio, cum se Hasdrubal Scipioni dedisset, uxor ejus, quæ paucis ante diebus de marito impetrare non potuerat, ut ad victorem transfugeret, in medium se flagrantis urbis incendium duobus cum liberis ex arce præcipitavit. Scipio, exemplo patris sui Æmilii Pauli, qui Macedoniam vicerat, ludos fecit, transfugas ac fugitivos bestiis objecit. Belli Achaici semina referuntur hæc: quod legati populi Romani ab Achaicis pulsati sint; Corinthum missi, ut eas civitates, quæ sub ditione Philippi fuerant, ab Achaico concilio secernerent.

EPITOME LIBRI LII.

CUm Achæis, qui in auxilium Bœotios & Chalcidenses habebant, Q. Cæcilius Metellus ad Thermopylas conflixit: quibus victis, dux eorum Critolaus veneno sibi mortem conscivit: in cujus locum Diæus, Achaici motus primus auctor, ab Achæis dux creatus, ad Isthmon à L. Mummio consule victus est. Qui, omni Achajâ in deditionem

nem acceptâ, Corinthum ex Senatusconsulto diruit; quia ibi legati Romani violati erant. Thebæ quoque & Chalcis, quæ auxilio fuerant, dirutæ. Ipse L. Mummius abstinentissimum virum egit: nec quicquam ex iis opibus ornamentisque, quæ prædives Corinthus habuit, in domum ejus pervenit. Q. Cæcilius Metellus de Andrisco triumphavit. P. Cornelius Africanus, Scipio Æmilianus, de Carthagine & Asdrubale. Viriatus in Hispania primum ex pastore venator, è venatore latro, mox justi quoque exercitus dux factus, universam Lusitaniam occupavit. M. Vitilium Prætorem, fuso ejus exercitu, cepit: post quem C. Plautius Prætor nihilo felicius rem gessit: tantumque terrorem is hostis intulit, ut adversus eum consulari opus esset & duce & exercitu. Præterea motus Syriæ, & bella inter reges gesta, referuntur. Alexander, homo ignotus, & incertæ stirpis, occiso (sicut ante dictum est) Demetrio rege, in Syria regnabat: hunc Demetrius, Demetrii filius, qui à patre quondam, ob incertos belli casus, ablegatus Gnidon fuerat, contempta socordia inertiaque ejus, adjuvante Ptolomæo, Ægypti rege, cujus filiam Cleopatram acceperat in matrimonium, bello interemit. Ptolomæus in caput graviter vulneratus, inter curationem, dum ossa medici terebrare contendunt, expiravit: atque in locum ejus frater minor Ptolomæus, qui Cyrenis regnabàt, successit. Demetrius ob crudelitatem, quam per tormenta in suos exercebat, à Diodoto quodam, uno ex subjectis, qui Alexandri filio bimulo admodum regnum asserebat, bello superatus, Seleuciam confugit. L. Mummius de Achæis triumphavit; signa ærea, marmoreaque, & tabulas pictas in triumpho tulit.

EPITOME LIBRI LIII.

Ap. Claudius consul Salassos, gentem Alpinam, domuit. Alter Pseudophilippus in Macedonia à L. Tremellio quæstore cum exercitu cæsus est. Q. Cæcilius Metellus proconsul Celtiberos cecidit: à Q. Fabio proconsule pars maxima Lusitaniæ, expugnatis aliquot urbibus, recepta est. C. Julius senator Græce res Romanas scribit.

EPITOME LIBRI LIV.

Q. Pompejus consul in Hispania Termestinos subegit: cum eisdem & Numantinis pacem ab infirmitate fecit. Lustrum à Censoribus conditum est. Censa civium capita trecenta viginti octo millia trecenta quadraginta duo. Cum Macedonum legati conquestum venissent de D. Junio Silano Prætore, quod acceptis pecuniis provinciam spoliasset, & senatus de querelis eorum vellet cognoscere; T. Manlius Torquatus, Silani pater, petiit, impetravitque, ut sibi cognitio mandaretur: & domi causâ cognitâ, filium condemnavit abdicavitque: ac ne funeri quidem ejus (cum suspendio vitam finisset) interfuit: sedensque domi potestatem consultantibus ex instituto fecit. Q. Fabius proconsul, rebus in Hispania prosperè gestis, labem imposuit; pace cum Viriato æquis conditionibus factâ. Viriatus à proditoribus, consilio Servilii Cæpionis, interemptus est, & ab exercitu ejus multum comploratus ac nobilissime tumulatus; vir duxque magnus, & per quatuordecim annos, quibus cum Romanis bellum gessit, frequentius superior.

EPITOME LIBRI LV.

Publio Cornelio Nasicâ, cui cognomen Serapioni fuit, ab irridente Curatio, tribuno plebis, impositum, & D. Junio Bruto, consulibus, delectum habentibus in conspectu tironum, res saluberrimi exempli facta est: nam C. Marienus accusatus est apud tribunos plebis, quod exercitum in Hispania deseruisset: damnatusque sub furcâ, diu virgis cæsus est, & sestertio nummo venit. Tribuni plebis, quia non impetrarant, ut sibi denos, quos vellent, milites eximere liceret, consules duci jusserunt. Junius Brutus consul in Hispania, iis, qui sub Viriato militaverant, agros oppidumque dedit, quod Valentia vocatum est. M. Popilius à Numantinis, cum quibus pacem factam senatus irritam fieri censuerat, cum exercitu fusus fugatusque. C. Hostilio Mancino consule sacrificante, pulli ex cavea evolarunt: conscendenti deinde in navim, ut in Hispaniam proficisceretur, accidit,

cidit, Mane, mane, Mancine: quæ auſpicia triſtia fuiſſe, eventu probatum eſt. Victus enim à Numantinis & caſtris exutus, cum ſpes nulla ſervandi exercitus eſſet, pacem cum eis fecit ignominioſam, quam ratam eſſe ſenatus vetuit. Triginta millia Romanorum à Numantinorum millibus quatuor victa erant. D. Junius Luſitaniam, triginta urbium expugnationibus, uſque ad Occaſum & Oceanum, perdomuit: & cum fluvium Oblivionem tranſire nollent milites, ereptum ſignifero ſignum ipſe tranſtulit, & ſic, ut tranſgrederentur, perſuaſit. Alexandri filius, rex Syriæ, decem annos admodum habens, à Diodoto, qui Tryphon cognominabatur, tutore ſuo, per fraudem occiſus eſt: corruptis medicis, qui ipſum calculi dolore conſumi, ad populum mentiti, dum ſecant, occiderunt.

EPITOME LIBRI LVI.

Decimus Junius Brutus in ulteriore Hiſpaniâ feliciter adverſus Gallæcios pugnavit, diſſimili eventu M. Æmilius Lepidus proconſul adverſus Vaccæos rem geſſit: cladem que ſimilem Numantinæ paſſus eſt. Ad exſolvendum Numantini fœderis religione populum, Mancinus, cum hujus rei auctor fuiſſet, deditus Numantinis, non eſt receptus. Luſtrum à Cenſoribus conditum eſt. Cenſa civium capita trecenta viginti tria millia. Fulvius Flaccus conſul Vardæos in Illyrico ſubegit. M. Coſconius Prætor in Thracia cum Scordiſcis proſperè pugnavit: Cum, vitio ducum, bellum Numantinum non ſine publico pudore duraret, delatus eſt ultro Scipioni Africano à ſenatu populoque Romano conſulatus: quem cum illi capere ob legem, quæ vetabat, quemquam iterum conſulem fieri, non liceret, ſicuti priori conſulatu, legibus ſolutus eſt. Bellum ſervile in Sicilia ortum, cum opprimi à Prætoribus non potuiſſet, C. Fulvio conſuli mandatum eſt: hujus belli initium fuit Eunus ſervus, natione Syrus, qui, contracta agreſtium ſervorum manu, & ſolutis ergaſtulis, juſti exercitus numerum implevit. Cleo quoque alter ſervus ad ſeptuaginta millia ſervorum contraxit: & copiis junctis, contra populum Romanum exercitumque ejus, bellum ſæpe geſſerunt.

EPITOME LIBRI LVII.

Scipio Africanus Numantiam obſedit : & corruptum licentiâ luxuriâque exercitum, ad ſeveriſſimam militiæ diſciplinam revocavit : omnia deliciarum inſtrumenta recîdit : duo millia ſcortorum caſtris ejecit, militem quotidie in opere habuit : & triginta dierum frumentum ad ſeptenos vallos ferre cogebat : ægre propter onus incedenti dicebat : Cum gladio te vallare ſcieris, vallum ferre deſinito. Alii ſcutum parvum habiliter ferenti, ſcutum amplius juſto ferre juſſit : neque id eſt reprehendere, quando melius ſcuto, quam gladio, uteretur. Quem militem extra ordinem deprehendit, ſi Romanus eſſet, vitibus, ſi extraneus, virgis cecîdit. Jumenta omnia, ne exonerarent militem, vendidit. Sæpe adverſus eruptiones hoſtium feliciter pugnavit. Vaccæi obſeſſi, liberis & conjugibus trucidatis, ipſi ſe interemerunt. Scipio ampliſſima munera ſibi ab Antiocho rege Syriæ miſſa, cum celare aliis imperatoribus regum munera mos eſſet, pro tribunali accepturum ſe eſſe dixit, eaque omnia referre quæſtorem in publicas tabulas juſſit : ex iis, viris fortibus dona ſe daturum. Cum undique Numantiam obſidione clauſiſſet, & oppreſſos fame videret urgeri hoſtes; qui pabulatum exierant, vetuit interimi : quod diceret, velocius eos abſumpturos frumentum, quod haberent, ſi plures fuiſſent.

EPITOME LIBRI LVIII.

T. Sempronius Gracchus tribunus plebis, cum Agrariam legem ferret adverſus voluntatem ſenatus, & equeſtris ordinis, ne quis ex publico agro plus quam quingenta jugera poſſideret; in eum furorem exarſit, ut M. Octavio collegæ, cauſam diverſæ partis defendenti, poteſtatem lege latâ abrogaret :ſeque & fratrem Cajum, & Ap. Claudium ſocerum, triumviros ad dividendum agrum crearet. Promulgavit & aliam legem Agrariam, quæ ſibi latius agrum patefaceret, ut iidem triumviri judicarent, quâ publicus ager, quâ privatus eſſet : deinde quam minus agri eſſet,

esset, quam quod dividi posset sine offensa etiam plebis, (quoniam eos ad cupiditatem ampla modo sperandi incitaverat) legem se promulgaturum ostendit, ut iis, quæ Semproniâ lege agrum accipere deberent, pecunia, quæ regis Attali fuisset, divideretur. Hæredem autem populum Romanum reliquerat Attalus, rex Pergami, Eumenis filius. Tot indignationibus commotus graviter senatus, ante omnes P. Mucius consul, qui, cum in senatu in Gracchum perorasset, raptus ab eo ad populum, delatusque plebi, rursus in eum pro rostris concionatus est. Cum iterum tribunus plebis creari vellet Gracchus: auctore P. Cornelio Nasicâ, in Capitolio ab optimatibus occisus est, ictus primum fragmentis subselliorum; & inter alios, qui in eâdem seditione occisi erant, insepultus in flumen projectus. Res præterea in Cilicia vario eventu adversum fugitivos gestas continet.

EPITOME LIBRI LIX.

NUmantini, fame coacti, ipsi se per vicem tradentes trucidaverunt. Captam urbem Scipio Africanus delevit, & de eâ triumphavit, quartodecimo anno post Carthaginem deletam, P. Rupilius consul in Sicilia cum fugitivis debellavit. Aristonicus, regis Eumenis filius, Asiam occupavit: cum testamento Attali regis legata populo Romano liberasse deberet: adversus eum P. Licinius Crassus consul, cum idem Pontifex maximus esset (quod nunquam antea factum erat) extra Italiam profectus, prœlio victus & interemptus est. M. Perperna consul victum Aristonicum in deditionem accepit. Q. Pompejus, & Q. Metellus, tunc primum uterque ex plebe Censores facti, lustrum condiderunt. Censa sunt civium capita trecenta tredecim millia octingenta viginti tria, præter pupillos & viduas. Q. Metellus Censor censuit, ut omnes cogerentur ducere uxores liberorum creandorum causâ: extat oratio ejus, quam Augustus Cæsar, cum de maritandis ordinibus ageret, velut in hæc tempora scriptam in senatu recitavit: C. Atinius Labeo tribunus plebis Q. Metellum Censorem, à quo in senatu legendo præteritus erat, de saxo dejici jussit: quod

quod ne fieret, cæteri tribuni plebis auxilio fuerunt. Cum Carbo tribunus plebis rogationem tulisset, ut eundem tribunum plebis, quoties vellet, creari liceret, rogationem ejus P. Africanus gravissimâ oratione dissuasit: in qua dixit, T. Gracchum jure cæsum videri. Gracchus contra suasit rogationem: sed Scipio renuit. Bella inter Antiochum Syriæ, & Phraatem Parthorum regem gestas: nec magis quietæ res Ægypti, referuntur. Ptolomæus, Euergetes cognominatus, ob nimiam crudelitatem suis invisus, incensâ à populo regiâ, clam in Cyprum profugit: &, cum sorori ejus Cleopatræ, quam (filiâ ejus virgine per vim compressâ, atque in matrimonium ductâ) repudiaverat, regnum à populo datum esset, infensus, filium, quem ex illa habebat, in Cypro occidit, caputque ejus, & manus, & pedes, matri misit. Seditiones à triumviris, Fulvio Flacco, & C. Graccho, & C. Carbone, agro dividendo creatis, excitatæ: quibus cum Scipio Africanus adversaretur, fortisque ac validus pridie domum se recepisset, mortuus in cubiculo inventus est. Suspecta fuit, tanquam ei venenum dedisset, Sempronia uxor: hinc maxime, quod soror esset Gracchorum, cum quibus simultas Africano fuerat: de morte tamen ejus nullâ quæstio acta. Eo defuncto, seditiones triumphales acrius exarserunt. C. Sempronius consul contra Japydas primo rem male gessit: mox victoria cladem acceptam emendavit: virtute D. Junii Bruti, ejus qui Lusitaniam subegerat.

EPITOME LIBRI LX.

L. Aurelius consul rebellantes Sardos subegit. M. Fulvius Flaccus primus omnium Transalpinos Ligures bello domuit; missus in auxilium Massiliensibus adversus Salvios Gallos, qui populabantur fines Massiliensium. L. Opimius Prætor Fregellanos, qui defecerant, in deditionem accepit: Fregellas diruit. Pestilentia in Africa ab ingenti multitudine locustarum, & deinde necatarum strage, fuisse traditur. Lustrum à Censoribus conditum est. Censa sunt civium capita trecenta nonaginta millia septingenta triginta sex. C. Gracchus, Tiberii frater, tribunus plebis

plebis eloquentior quam frater, perniciosas aliquot leges tulit: inter quas frumentariam, ut semisse & triente frumentum plebi daretur: alteram legem Agrariam, quam & frater ejus tulerat: tertiam, quâ equestrem ordinem, tunc cum senatu consentientem, corrumperet; ut sexcenti ex equitibus in curiam sublegerentur; & quia illis temporibus trecenti tantum senatores erant, sexcenti equites trecentis senatoribus admiscerentur, id est, ut equester ordo bis tantum virium in senatu haberet: & continuato in alterum annum tribunatu, legibus Agrariis latis effecit, ut complures coloniæ in Italia deducerentur, & una in solo dirutæ Carthaginis, quo ipse triumvir creatus, coloniam deduxit. Præterea res à Q. Metello consule adversus Baleares gestas continet: quas Græci Gymnesias appellant; quia æstatem nudi exigant. Baleares à teli missu appellati: vel à Baleo Herculis comite ibi relicto tunc, cum Hercules ad Geryonem navigaret. Motus quoque Syriæ referuntur, in quibus Cleopatra Demetrium virum suum, & Seleucum filium, indignata, quod, occiso patre ejus à se, injussu suo diadema sumpsisset, interemit.

EPITOME LIBRI LXI.

C. Sextius proconsul, victâ Salviorum gente, coloniam Aquas Sextias condidit, ob aquarum copiam, & à calidis & frigidis fontibus, atque à nomine suo ita appellatas. Cn. Domitius proconsul contra Allobroges ad oppidum Vindalium feliciter pugnavit. Quibus bellum inferendi causa fuit, quod Teutomalium, Salviorum regem, fugientem recepissent, & omni ope juvissent; quodque Æduorum agros, sociorum populi Romani, vastavissent. C. Gracchus seditioso tribunatu acto, cum Aventinum quoque armatâ multitudine occupavisset, à L. Opimio consule, ex Senatusconsulto vocato ad arma populo, pulsus, interemptus est: & cum eo Fulvius Flaccus consularis, socius ejusdem furoris. Q. Fabius Maximus consul, Pauli nepos, adversus Allobroges, & Bituitum, Arvernorum regem, feliciter pugnavit. Ex Bituiti exercitu cæsa millia hominum centum viginti: & cum ipse ad satisfaciendum

senatui

ſenatui Romam profectus eſſet, Albæ cuſtodiendus datus eſt; quia contra pacem videbatur, ut in Galliam remitteretur. Decretum quoque eſt, ut Congentiatus, filius ejus, comprehenſus, Romam mitteretur. Allobroges in deditionem accepti. L. Opimius, accuſatus apud populum à Q. Decio tribuno plebis, quod indemnatos cives in carcerem conjeciſſet, abſolutus eſt.

EPITOME LIBRI LXII.

Q. Marcius conſul Stonos, gentem Alpinam, expugnavit. Micipſa, Numidarum rex, mortuus, regnum tribus filiis reliquit, Atherbali, Hiempſali, & Jugurthæ, fratris filio, quem adoptaverat. L. Cæcilius Merellus Dalmatas ſubegit. Jugurtha Hiempſalem fratrem bello petiit, quem victum interemit: Atherbalem regno expulit, qui à ſenatu reſtitutus eſt. L. Cæcilius Metellus, Cn. Domitius Ahenobarbus, Cenſores, duos & triginta ſenatu moverunt. Præterea motus Syriæ regum continet.

EPITOME LIBRI LXIII.

C. Porcius conſul in Thracia male adverſus Scordiſcos pugnavit. Luſtrum à Cenſoribus conditum eſt. Cenſa ſunt civium capita trecenta nonaginta quatuor millia trecenta triginta ſex. Æmilia, Licinia, Marcia, virgines Veſtales, inceſti damnatæ ſunt: idque inceſtum quemadmodum & commiſſum, & deprehenſum, & vindicatum ſit, refertur. Cimbri, gens vaga, populabundi in Illyricum venerunt: ab iis Papirius Carbo conſul cum exercitu fuſus eſt. Livius Druſus conſul adverſus Scordiſcos, gentem à Gallis oriundam, in Thracia feliciter pugnavit, magnumque honorem tulit.

EPITOME LIBRI LXIV.

ATtherbal bello petitus à Jugurtha, & in oppido Cirtâ obſeſſus, contra denunciationem ſenatus ab eo occiſus eſt. Ob hoc ipſi Jugurthæ bellum indictum: idque Cal-

Calpurnius Bestia consul gerere jussus, pacem cum Jugurthâ injussu populi & senatus fecit. Jugurtha, fide publicâ evocatus ad indicandos auctores consiliorum suorum, quod multos pecunia in senatu corrupisse dicebatur, Romam venit: & ptopter cædem admissam in regulum quendam, nomine Massivam, qui regnum ejus populo Romano invisi appetebat, Romæ interfectum, cum periclitaretur: caussam capitis dicere jussus, clam profugit, & cedens urbe fertur dixisse, O urbem venalem, & cito perituram, si emptorem invenerit! A. Posthumius, legatus, infeliciter prœlio adversus Jugurtham gesto conflixit: pacem quoque adjecit ignominiosam, quam non esse servandam senatus censuit.

EPITOME LIBRI LXV.

Q. Cæcilius Metellus consul duobus prœliis Jugurtham fudit, totamque Numidiam vastavit. M. Junius Silanus consul adversum Cimbros infeliciter pugnavit: legatis Cimbrorum sedem & agros, in quibus considerent, postulantibus, senatus negavit. M. Minucius proconsul contra Thracas prosperè pugnavit. L. Cassius consul à Tigurinis Gallis, pago Helvetiorum, qui à civitate successerant, in finibus Allobrogum, cum exercitu cæsus est: milites, qui ex eâ clade superaverunt, obsidibus datis, & dimidiâ rerum omnium parte, ut incolumes dimitterentur, cum hostibus pacti sunt.

EPITOME LIBRI LXVI.

JUgurtha pulsus à C. Mario ex Numidia, auxilio Bocchi, Maurorum regis, adjutus est: & cæsis prœlio Bocchi quoque copiis, nolente Boccho bellum infeliciter susceptum diutius sustinere; vinctus ab eo & Mario traditus est: in qua re præcipua opera L. Cornelii Sullæ, quæstoris Marii, fuit.

EPITOME LIBRI LXVII.

M. Aurelius Scaurus, legatus consulis, à Cimbris fuso exercitu captus est: & cum, in consilium ab iis evocatus, deterreret eos, ne Alpes transirent Italiam petituri, eo quod diceretur Romanos vinci non posse, à Bojorige, feroce juvene, occisus est. Ab iisdem hostibus, C. Manlius consul & Q. Servilius Cæpio proconsul, victi prœlio, castris quoque binis exuti sunt. Octoginta millia militum occisa, calonum ac lixarum quadraginta. Secundum populi Romani jussionem, Cæpionis, cujus temeritate clades accepta erat, damnati bona publicata sunt: primi post regem Tarquinium: imperiumque ei abrogatum. In triumpho C. Marii ductus ante currum ejus Jugurtha cum duobus filiis, & in carcere necatus est. Marius triumphali veste in senatum venit, quod nemo ante eum fecerat: eique propter Cimbrici belli metum continuatus per complures annos magistratus est. Consulatu secundo & tertio absens consul creatus. Quartum consulatum dissimulanter captans consecutus est. Cn. Domitius, Pontifex maximus, populi suffragio creatus est. Cimbri, vastatis omnibus, quæ inter Rhodanum & Pyrenæum sunt, per saltum in Hispaniam transgressi, ibique multa loca populati, à Celtiberis fugati sunt: reversique in Galliam, bellicosis se Teutonis conjunxerunt.

EPITOME LIBRI LXVIII.

M. Antonius Prætor in Ciliciam maritimos prædones persecutus est. C. Marius consul summâ vi oppugnata à Teutonis & Ambronibus castra defendit: duobus deinde in præliis circa Aquas Sestias eos hostes delevit: in quibus cæsa traduntur hostium ducenta millia, capta nonaginta. Marius absens quintum consul creatus est: triumphum oblatum, donec & Cimbros vinceret, distulit. Cimbri, repulso ab Alpibus fugatoque Q. Catulo proconsule, qui fauces Alpium obsederat, & ad flumen Athesim castellum editum insederat reliqueratque, cum virtute suâ expliciti

citi fugientem proconſulem exercitumque conſecuti, in Italiam trajeciſſent; junctis ejusdem Catuli & C. Marii exercitibus, prœlio victi ſunt ab eis: in quo cæſa traduntur hoſtium centum quadraginta millia, capta ſexaginta. Marius, totius civitatis conſenſu exceptus, pro duobus triumphis, qui offerebantur, uno contentus fuit. Primores civitatis, qui aliquamdiu, ut novo homini ad tantos honores evecto, inviderant, conſervatam ab eo Rempublicam fatebantur. Publicius Malleolus, matre interemptâ, primus omnium inſutus culeo, in mare præcipitatus eſt. Ancilia cum ſtrepitu mota eſſe, antequam Cimbricum bellum conſummaretur, referuntur. Bella præterea inter Syriæ reges geſta continet.

EPITOME LIBRI LXIX.

L. Apulejus Saturninus, adjuvante C. Mario, & per milites occiſo A. Nonio competitore, tribunus plebis per vim creatus, non minus violenter tribunatum, quam petierat, geſſit; & cum legem Agrariam per vim tuliſſet, Metello Numidico, eo quod in eam non juraverat, diem dixit: qui cum à bonis civibus defenderetur, ne cauſa majorum certaminum eſſet, in voluntarium exilium Rhodum profectus eſt: ibique legendo, & audiendis magnis viris, vacabat. Profecto C. Marius, ſeditionis auctor, qui ſextum conſulatum per tribus ſparſa pecunia emerat, aquâ & igni interdixit. Idem Apulejus Saturninus, tribunus plebis, C. Memmium candidatum conſulatus, quem maxime adverſarium actionibus ſuis timebat, interemit: quibus rebus, concitato ſenatu (in cujus cauſam, & C. Marius, homo mutabilis, & varii conſilii ingeniique, qui ſemper ſecundam fortunam tranſierat; cum eum tueri minime poſſet) oppreſſus armis cum Glaucia Prætore, & aliis ejuſdem furoris ſociis: à Rabirio quodam interfectus eſt. Q. Cæcilius Metellus ab exilio, ingenti totius favore civitatis, reductus eſt. C. Aquilius proconſul in Sicilia bellum ſervile excitatum confecit.

EPITOME LIBRI LXX.

CUm M. Aquilius de pecuniis repetundis causam diceret, ipse rogare judices noluit. M. Antonius, qui pro eo perorabat, tunicam à pectore ejus discidit, ut honestas cicatrices ostenderet: quibus conspectis, indubitanter absolutus est. Cicero ejus rei solus auctor. T. Didius proconsul adversum Celtiberos feliciter pugnavit. Ptolomæus, Cyrenarum rex, cui cognomentum Apioni fuit, mortuus, hæredem populum Romanum reliquit, & ejus regni civitates senatus liberas esse jussit. Ariobarzanes in regnum Cappadociæ à L. Cornelio Sulla reductus est. Parthorum legati, à rege Arsace missi, ad Sullam venerunt, ut amicitiam populi Romani peterent. P. Rutilius, vir summæ innocentiæ, quoniam legatus C. Mucii proconsulis à publicanorum injuriis Asiam defenderat, invisus equestri ordini, penes quem judicia erant, repetundarum damnatus, in exilium missus est. C. Geminius Prætor contra Thraces infeliciter pugnavit. Senatus cum impotentiam equestris ordinis in judiciis exercendis ferre nollet, omni vi niti cœpit, ut ad se judicia transferrentur; sustinente causam ejus M. Livio Druso tribuno plebis: qui, ut vires sibi acquireret, perniciosâ spe largitionum plebem concitavit. Præterea motus Syriæ regum continet.

EPITOME LIBRI LXXI.

M. Livius Drusus, tribunus plebis, ut majoribus viribus senatus causam susceptam tueretur, socios & Italicos populos, spe civitatis Romanæ, solicitavit: iisque adjuvantibus, per vim legibus Agrariis frumentariisque latis, judiciariam quoque pertulit; ut æquâ parte judiciâ penes senatum & equestrem ordinem essent. Cum deinde promissa sociis civitas præstari non posset, irati Italici defectionem agitare cœperunt: eorum coïtus, conjurationes, orationesque in consiliis principum, referuntur, propter quæ Livius Drusus etiam senatui invisus factus, velut socialis belli auctor, incertum à quo, domi occisus est.

EPITOME LIBRI LXXII.

ITalici populi defecerunt, Picentes, Vestini, Marsi, Peligni, Marrucini, Samnites, Lucani: initio belli à Picentibus moto. Q. Servilius, proconsul, in oppido Asculo cum omnibus civibus Romanis, qui in eo oppido erant, occisus est: saga populus sumpsit. Servius Galba à Lucanis comprehensus, unius fœminæ operâ, ad quam divertebatur, captivitate exemptus est. Æsernia & Alba, coloniæ, ab Italicis obsessæ sunt. Auxilia deinde Latini nominis, externarumque gentium, missa populo Romano, & expeditiones invicem urbiumque expugnationes, referuntur.

EPITOME LIBRI LXXIII.

L. Julius Cæsar consul malè adversùs Samnites pugnavit. Nola colonia in potestatem Samnitium venit cum L. Posthumio Prætore, qui ab iis interemptus est. Complures populi ad hostes defecerunt. Cum P. Rutilius consul parum prosperè contra Marsos pugnasset, & in prœlio cecidisset, C. Marius legatus ejus meliore eventu cum hostibus conflixit. Servius Sulpicius Pelignos prœlio fudit. Q. Cœpio, legatus Rutilii, cum obsessus prosperè in hostes erupisset, & ob eum successum æquatum ei cum C. Mario esset imperium, temerarius factus, & circumventus insidiis, fuso exercitu cecidit. L. Cæsar consul feliciter contra Samnites pugnavit: ob eam victoriam Romæ saga posita sunt, &, ut varia belli fortuna esset, Æsernia colonia cum M. Marcello in potestatem Samnitium venit. Sed C. Marius prœlio Marsos fudit. Herio Asinio, Prætore Marrucinorum, occiso, C. Cæcilius in Galliâ Transalpinâ Salvios rebellantes vicit.

EPITOME LIBRI LXXIV.

CN. Pompejus Picentes prœlio fudit, & obsedit: propter quam victoriam Romæ prætextæ, aliaque magistratuum ornamenta & insignia sumpta sunt. C. Marius

rius cum Marsis dubio eventu pugnavit. Libertini tum primum militare cœperunt. Aulus Plotius legatus Umbros, L. Porcius Prætor Marsos, cum uterque populus defecisset, prœlio vicerunt. Nicomedes in Bithyniæ, Ariobarzanes in Cappadociæ regna reducti sunt. Cn. Pompejus consul Marsos acie vicit. Cum ære alieno oppressa esset civitas, A. Sempronius Asellio Prætor, quoniam secundum debitores jus dicebat, ab iis, qui fœnerabantur, in foro occisus est. Præterea incursiones Thracum in Macedoniam populationesque continet.

EPITOME LIBRI LXXV.

Aulus Posthumius Albinus, legatus, in obsidione castrorum hostilium cecidit. Sulpicius legatus, cum classi præesset, infamis crimine proditionis, ab exercitu suo interfectus est. L. Cornelius Sulla legatus, Samnites prœlio vicit, & bina castra eorum expugnavit. Cn. Pompejus Vestinos in deditionem accepit. L. Porcius consul rebus prosperè gestis, fusisque aliquoties Marsis, dum castra eorum expugnat, cecidit, ea res hostibus victoriam ejus prœlii dedit. Cosconius & Lucejus Samnites acie vicerunt, Marium Egnatium, nobilissimum hostium ducem, occiderunt, compluraque eorum oppida in deditionem acceperunt. L. Sulla Hirpinos domuit, Samnites multis prœliis fudit: aliquot populos recepit: quantisque raro quisquam aliis ante consulatum rebus gestis, ad petitionem consulatus Romam est profectus.

EPITOME LIBRI LXXVI.

Aulus Gabinius Legatus, rebus adversum Lucanos prosperè gestis, & pluribus oppidis expugnatis, in obsidione castrorum hostilium cecidit. Sulpicius legatus Marrucinos cecîdit, totamque eam regionem recepit. Cn. Pompejus proconsul Vestinos & Pelignos in deditionem accepit. Marsi quoque à L. Murenâ & Cæcilio Pinnâ legatis. aliquot præliis fracti, pacem petierunt. Asculum à Cn. Pompejo captum est, cæsis & à Mamerco Æmilio legato

Italicis. Silo Popœdius, dux Marſorum, auctor hujus rei, in prælio cecidit. Ariobarzanes Cappadociæ, Nicomedes Bithyniæ regno, à Mithridate Ponti rege pulſi ſunt. Præterea incurſiones Thracum in Macedoniam populationeſque continet.

EPITOME LIBRI LXXVII.

CUm P. Sulpicius, tribunus plebis, auctore C. Mario, perniciosas leges promulgaſſet, ut exules revocarentur, & novi cives libertinique diſtribuerentur in tribus, & ut Marius adverſus Mithridatem, Ponti regem, dux crearetur, & adverſantibus conſulibus, Q. Pompejo, & L. Sullæ, vim intuliſſet, occiſoque Pompeii conſulis filio, genero Sullæ; L. Sulla conſul cum exercitu in urbem venit, & adverſus factionem Sulpicii & Marii in ipſa urbe pugnavit, eamque expulit: ex qua duodecim à ſenatu hoſtes, inter quos C. Marius pater & filius, judicati ſunt. P. Sulpicius, cum in quadam villâ lateret, indicio ſervi ſui retractus & occiſus eſt. Servus, ut præmium promiſſi indicii haberet, manumiſſus eſt, &, ob ſcelus proditi domini, de ſaxo dejectus eſt. C. Marius filius in Africam trajecit. C. Marius pater, cum in paludibus Minturnenſium lateret, extractus eſt ab oppidanis: & cum ad occidendum eum miſſus ſervus, natione Gallus, majeſtate tanti viri perterritus receſſiſſet, impoſitus publicæ navi delatus eſt in Africam. L. Sulla civitatis ſtatum ordinavit: exinde colonias deduxit. Q. Pompejus conſul, ad accipiendum à Cn. Pompejo proconſule exercitum profectus, conſilio ejus occiſus eſt. Mithridates, Ponti rex, Bithyniâ & Cappadociâ occupatis, & pulſo Aquilio, legato, Phrygiam provinciam populi Romani cum ingenti exercitu intravit.

EPITOME LIBRI LXXVIII.

MIthridates Aſiam occupavit. Q. Oppium proconſulem, item Aquilium legatum, in vincula conjecit: juſſuque ejus, quicquid civium Romanorum in Aſia fuit, uno die trucidatum eſt. Urbem Rhodum, quæ ſola in fide

permanserat, oppugnavit, & aliquot prœliis navalibus victus recessit. Achelaus, præfectus regis, in Græciam cum exercitu venit; Athenas occupavit. Prætereà trepidationem urbium insularumque, aliis ad Mithridatem, aliis ad populum Romanum, civitates suas tradentibus, continet.

EPITOME LIBRI LXXIX.

L. Cornelius Cinna, cùm perniciosas leges per vim atque arma ferret, pulsus urbe à Cn. Octavio collegâ, cum sex tribunis plebis, imperioque ei abrogato, corruptum Ap. Claudii exercitum in potestatem suam redegit, & bellum urbi intulit; accersito C. Mario ex Africâ cum aliis exulibus: in quo bello duo fratres, alter ex Pompeji exercitu, alter ex Cinnæ, ignorantes concurrerunt: & cùm victor spoliaret occisum, agnito fratre, ingenti lamentatione edita, rogo ei extructo, ipse supra rogum se transfodit, & eodem igni consumptus est. Et cùm opprimi inter initia potuisset, Cn. Pompeij fraude, qui utramque partem fovendo, vires Cinnæ dedit, nec nisi profligatis optimatium rebus auxilium tulit, & consulis segnitie confirmati Cinna & Marius, quatuor exercitibus, quorum duo Q. Sertorio & Carboni dati sunt, urbem circumsederunt. Ostiam coloniam Marius expugnavit, & crudeliter diripuit.

EPITOME LIBRI LXXX.

ITalicis populis à senatu civitas data est. Samnites, qui soli arma recipiebant, Cinnæ & Mario se conjunxerunt: ab iis Plancius cum exercitu cæsus est. Cinna & Marius cum Carbone & Sertorio Janiculum occupaverunt, & fugati ab Octavio consule recesserunt, Marius Antium, & Ariciam, & Lanuvium, colonias devastavit. Cum nulla spes esset optimatibus resistendi propter segnitiem & perfidiam & ducum & militum, qui corrupti aut pugnare nolebant, aut ad diversas partes transibant; Cinna & Marius in urbem recepti sunt: qui velut captam, eam cædibus & rapinis vastarunt: Cn. Octavio consule occiso, & omnibus adversæ partis nobilibus trucidatis, inter quos M. Antonio eloquentis-

quentiſſimo viro, L. & C. Cæſare; quorum capita in roſtris poſita ſunt. Craſſus filius ab equitibus Fimbriæ interemptus: pater Craſſus, ne quid indignum virtute ſuâ pateretur, gladio ſe transfixit. Et citra ulla comitia conſules in ſequentem annum ſe ipſos renunciaverunt; Eodemque die, quo Magiſtratum inierant, Marius Sex. Licinium Senatorem de ſaxo dejici juſſit: editiſque multis ſceleribus, Idibus Januariis deceſſit; vir, cujus ſi examinentur cum virtutibus vitia, haud facilè ſit dictu, utrum bello melior, an pace pernicioſior fuerit: adeò, quam Rempublicam armatus ſervavit, eam primò togatus omni genere fraudis, poſtremò armis, hoſtiliter evertit.

EPITOME LIBRI LXXXI.

L. Sulla Athenas, quas Archelaus præfectus Mithridatis occuparat, circumſedit, & cum maximo labore expugnavit: urbi libertatem, & civibus, quæ habuerant, reddidit. Magneſia, quæ ſola in Aſiâ civitas in fide manſerat, ſummâ virtute adverſus Mithridatem defenſa eſt. Prætereà tranſitus Thraeum in Macedoniam continet.

EPITOME LIBRI LXXXII.

Sulla copias regis, quæ Macedoniâ occupatâ in Theſſaliam venerant, prœlio vicit; cæſis hoſtium centum millibus, & caſtris quoque expugnatis. Renovato deinde bello, iterùm exercitum regis fudit ac delevit. Archelaus cum claſſe regiâ Syllæ ſe tradidit. L. Valerius Flaccus conſul, collega Cinnæ miſſus, ut Sullæ ſuccederet, propter avaritiam inviſus exercitui ſuo, à C. Fimbriâ, legato ipſius, ultimæ audaciæ homine, occiſus eſt: & imperium ad Fimbriam tranſlatum. Prætereà expugnatæ in Aſiâ urbes à Mithridate, & crudeliter direpta pecunia, incurſioneſque Thracum in Macedoniam, referuntur.

EPITOME LIBRI LXXXIII.

C. Fimbria, in Aſia fuſis prœlio aliquot copiis Mithridatis, urbem Pergamum cepit, obſeſſumque regem non multum abfuit, quin caperet. Urbem Ilion, quæ ſe poteſtati Sullæ reſervabat, expugnavit ac delevit, & magnam partem Aſiæ recepit. Sulla multis prœliis Thracas cecîdit. Cum L. Cinna & Cn. Papirius Carbo, à ſeipſis conſules per biennium creati, bellum contra Sullam pararent; effectum quidem eſt per L. Valerium Flaccum, principem ſenatus, qui orationem in ſenatu habuit, & per eos, qui concordiæ ſtudebant, ut legati ad Sullam de pace mitterentur. Cinna ab exercitu ſuo, quem invitum cogebat naves conſcendere, & adverſus Sullam proficiſci, interemptus eſt: conſulatúm Carbo ſolus geſſit. Sulla, cum in Aſiam trajeciſſet, pacem cum Mithridate fecit; ita ut his cederet provinciis, Aſiâ, Bithyniâ, Cappadociâ. Fimbria, deſertus ab exercitu, qui ad Sullam tranſierat, ipſe ſe percuſſit: impetravitque de ſervo ſuo, præbens cervicem, ut ſe interficeret.

EPITOME LIBRI LXXXIV.

Sulla legatis, qui à ſenatu miſſi erant, futurum ſe in poteſtate ſenatus reſpondit, ſi cives, qui à Cinna pulſi ad ſe fugerant, reſtituerentur: quæ conditio cum juſta ſenatui videretur, per Carbonem factionemque ejus, cui bellum videbatur utilius, ne conveniret, effectum eſt. Idem Carbo, cum ab omnibus oppidis Italiæ coloniiſque obſides exigere vellet, ut fidem illorum contra Sullam obligaret, conſenſu ſenatus prohibitus eſt. Novis civibus Senatusconſulto ſuffragium datum eſt. Q. Metellus Pius, qui partes optimatium ſequutus erat, cum in Africa bellum moliretur, à C. Fabio Prætore pulſus eſt: ſenatuſque conſultum per factionem Carbonis & Marianarum partium factum eſt, ut omnes ubique exercitus dimitterentur. Libertini in quinque & triginta tribus diſtributi ſunt. Præterea belli apparatum, quod contra Sullam excitabatur, continet.

EPITOME LIBRI LXXXV.

Sulla in Italiam cum exercitu trajecit, missisque legatis, qui de pace agerent, & à consule C. Norbano violatis, eundem Norbanum prœlio vicit. Et, cum L. Scipionis alterius consulis, cum quo per omnia id egerat, ut pacem jungeret, nec potuerat, castra oppugnaturus esset, universus exercitus consulis, sollicitatus per emissos à Sulla milites, signa ad Sullam transtulit. Scipio, cum interimi posset, dimissus est. Cn. Pompejus, Cn. F. ejus qui Asculum ceperat, conscripto voluntariorum exercitu, cum tribus legionibus ad Sullam venerat; ad quem se nobilitas omnis conferebat: ita ut desertâ urbe ad castra veniretur. Præterea expeditiones per universam Italiam utriusque partis ducum referuntur.

EPITOME LIBRI LXXXVI.

Cum C. Marius, C. Marii filius, consul ante annos viginti per vim creatus esset, C. Fabius in Africa propter crudelitatem & avaritiam in prætorio suo vivus exustus est. L. Philippus legatus Sullæ Sardiniam, Qu. Antonio Prætore pulso & occiso, occupavit. Sulla cum Italicis populis, ne timeretur ab iis, velut erepturus civitatem, & suffragii jus nuper datum, fœdus percussit: idemque, ex fiduciâ jam certæ victoriæ, litigatores, à quibus adibatur, vadimonia Romam differre jussit; cum à parte diversa urbs adhuc teneretur. L. Damasippus Prætor, ex voluntate C. Marii consulis, cum senatum contraxisset, omnem, quæ in urbe erat, nobilitatem trucidavit: ex cujus quidem numero Q. Mucius Scævola, Pontifex maximus, fugiens, in vestibulo ædis Vestæ occisus est. Præterea bellum à L. Murenâ adversus Mithridatem in Asiâ renovatum continet.

EPITOME LIBRI LXXXVII.

Sulla C. Marium, exercitu ejus fuso deletoque ad Sacriportum, in oppido Præneste, obsedit: urbem Romam ex inimicorum manibus recepit. Marium erumpere

tentantem repulit. Præterea res à legatis ejus, eàdem ubique fortunâ partium, gestas, continet.

EPITOME LIBRI LXXXVIII.

Sulla Carbonem, exercitu ejus ad Clusium, ad Faventiam, Fidentiamque cæso, Italia expulit: cum Samnitibus, qui soli Italicorum populorum nondùm arma posuerant, juxta urbem Romam ante portam Collinam debellavit: recuperatâque Republicâ, pulcherrimam victoriam crudelitate, quanta in nullo hominum unquam fuit, inquinavit. Octo millia deditorum in villa publica trucidavit: tabulam proscriptionis posuit: urbem ac totam Italiam cædibus replevit: inter quas omnes Prænestinos inermes concidi jussit: Marium, senatorii ordinis virum, cruribus bracchiisque fractis, auribus præsectis, & effossis oculis, necavit. C. Marius, Præneste obsessus à Lucretio Ofella, Sullanarum partium viro, cùm per cuniculum captaret evadere, septus ab exercitu, mortem sibi conscivit: in ipso cuniculo, cùm sentiret se evadere minimè posse, cum Pontio Telesino, fugæ comite, stricto utrimque gladio concurrit; quem cum occidisset, ipse saucius impetravit à servo, ut se occideret.

EPITOME LIBRI LXXXIX.

M. Brutus à Cn. Papirio Carbone, qui Corcyram appulerat, missus nave piscatoria Lilybæum, ut exploraret an ibi Pompejus esset, & circumventus navibus, quas Pompejus miserat, in se mucrone verso, ad transtrum navis obnixus corporis pondere, occubuit. Cn. Pompejus in Siciliam cum imperio à senatu missus, Cn. Carbonem, qui flens muliebriter mortem tulit, captum occidit. Sulla Dictator factus, quod nemo unquam fecerat, cum fascibus viginti quatuor processit. Rebus novis Reipublicæ statum confirmavit, tribunorum plebis potestatem minuit, & omne jus legum ferendarum ademit. Pontificum, augurumque collegium ampliavit, ut essent quindecim: senatum ex equestri ordine supplevit: proscriptorum liberis jus

jus petendorum honorum eripuit, & bona eorum vendidit: ex quibus plurima primò rapuit: redactum est sestertium ter millies quingenties. Lucretium Ofellam, consulatum, contra voluntatem suam, petere ausum, jussit interimi in foro: & cùm hoc indignè ferret populus Romanus, concione advocatâ, se jussisse dixit. Cn. Pompejus in Africa Cn. Domitium proscriptum, Hiarbam, regem Numidarum, bellum molientes, victos interemit: & quatuor & viginti annos natus, adhuc eques Romanus, quod nulli contigerat: ex Africa triumphavit. Cn. Norbanus consularis proscriptus, in urbe Rhodo cùm comprehenderetur, ipse se interemit. Mutilus, unus ex proscriptis, clam capite adoperto, ad posticas ædes Bastiæ uxoris cùm accessisset, admissus minimè est, quia illum proscriptum diceret: itaque se transfodit, & sanguine suo fores uxoris respersit. Sulla Nolam in Samnio recepit, quadraginta septem legiones in agros captos deduxit, & eos iis divisit. Volaterras, quod oppidum adhuc in armis erat, obsessum, in deditionem accepit. Mitylenæ quoque in Asia, quæ sola urbs post victum Mithridatem arma retinebat, expugnatæ dirutæque sunt.

EPITOME LIBRI XC.

SUlla decessit, honosque ei à senatu habitus est, ut in campo Martio sepeliretur. M. Lepidus, cùm acta Syllæ tentaret rescindere, bellum excitavit: & à Q. Catulo collega Italia pulsus est: & in Sardinia, frustra bellum molitus, periit. M. Brutus, qui Cisalpinam Galliam tenebat, à Cn. Pompejo occisus est. Q. Sertorius proscriptus, in ulteriore Hispania ingens bellum excitavit. L. Manlius proconsul, & M. Domitius legatus, ab Herculejo quæstore prœlio victi sunt. Præterea res à P. Servilio proconsule adversus Cilicas gestas continet.

EPITOME LIBRI XCI.

CN. Pompejus, cùm adhuc equester esset, cum imperio consulari adversus Sertorium missus est. Sertorius

aliquot urbes expugnavit, plurimasque civitates in potestatem suam redegit. Appius Claudius proconsul Thracas pluribus prœliis vicit, Q. Metellus proconsul L. Herculejum, questorem Sertorii, omni cum exercitu cecidit.

EPITOME LIBRI XCII.

CN. Pompejus dubio eventu cum Sertorio pugnavit, ita ut singula ex utrâque parte cornua vicerint. Q. Metellus Sertorium & Perpennam, cum duobus exercitibus prœlio fudit: cujus victoriæ partem cupiens ferre Pompejus, parùm prosperè pugnavit: obsessus deinde Calagurii Sertorius, assiduis eruptionibus non leviora damna obsidentibus intulit. Præterea à Curione proconsule in Thraciâ res gestas adversus Dardanos, & Q. Sertorii multa crudelia in suos facta continet: qui plurimos ex amicis & secum proscriptis, crimine proditionis insimulatos, interemit.

EPITOME LIBRI XCIII.

P. Servilius proconsul in Ciliciâ Isauros domuit, & aliquot urbes piratarum expugnavit. Nicomedes, Bithyniæ rex, moriens, populum Romanum fecit hæredem, regnumque ejus in provinciæ formam redactum est. Mithridates, fœdere cum Sertorio icto, bellum populo Romano intulit. Apparatus deinde regiarum copiarum pedestrium navaliumque: & occupatâ Bithyniâ, M. Aurelius Cotta consul ad Chalcedonem prælio à rege victus est: resque à Pompejo & Metello adversum Sertorium gestas continet, qui omnibus belli militiæque artibus par fuit: quos etiam ab obsidione Calagurii oppidi depulsos, coëgit diversas regiones petere, Metellum ulteriorem Hispaniam, Pompejum Galliam.

EPITOME LIBRI XCIV.

LUcullus consul adversus Mithridatem equestribus prœliis feliciter pugnavit: & expeditiones aliquot prosperas fecit, poscentesque pugnam milites à seditione inhi-

inhibuit. Dejotarus, Gallogræciæ tetrarches, præfectos Mithridatis, bellum in Phrygiâ moventes, cecidit. Prætereà res à Pompejo in Hispaniâ contra Sertorium prosperè gestas continet.

EPITOME LIBRI XCV.

C. Curio proconsul Dardanos in Thraciâ domuit. Quatuor & septuaginta gladiatores Capuæ ex ludo Lentuli profugerunt: & congregatâ servorum ergastulorumque multitudine, Crixo & Spartaco ducibus bello excitato, Claudium Pulchrum legatum, & P. Varenum Prætorem, prælio vicerunt. L. Lucullus proconsul ad Cyzicum urbem exercitum Mithridatis fame ferroque delevit; pulsumque Bithyniâ regem variis belli ac naufragiorum casibus fractum, coëgit in Pontum profugere.

EPITOME LIBRI XCVI.

Q. Arrius Prætor Crixum, fugitivorum ducem, cum viginti millibus hominum cecidit. Cn. Lentulus consul malè adversùs Spartacum pugnavit. Ab eodem L. Gellius consul, & Q. Arrius Prætor, acie victi sunt. Sertorius à Manio Antonio, & M. Perpernâ, & aliis conjuratis, in convivio interfectus est; octavo ducatus sui anno: magnus dux, & adversus duos imperatores Pompejum & Metellum sæpè par, vel frequentiùs victor: ad ultimum desertus & proditus. Imperium partium ad Marcum translatum est: quem Cn. Pompejus victum captumque interemit, ac recepit Hispanias decimo fere anno, quam cœptum est bellum. C. Cassius proconsul, Cn. Manlius Prætor, malè adversus Spartacum pugnaverunt: idque bellum M. Crasso Prætori mandatum est.

EPITOME LIBRI XCVII.

M. Crassus Prætor primùm cum parte fugitivorum, quæ ex Gallis Germanisque constabat, feliciter pugnavit; cæsis hostium triginta quinque millibus, & duce

theatro quatuordecim gradus proximi aſſignarentur. Cn. Pompejus, lege ad populum latâ, perſequi piratas juſſus, qui commercium annonæ intercluſerant, intra quadrageſimum diem toto mari eos expulit, belloque cum iis in Cilicia confecto, acceptis in deditionem piratis, agros & urbes dedit. Præterea res geſtas à Q. Metello adverſus Cretenſes continet: & epiſtolas Metelli & Cn. Pompeji invicem miſſas: queritur Metellus, gloriam rerum à ſe geſtarum à Pompejo ſublatam præteriri, qui in Cretam miſerit legatum ſuum ad accipiendas urbium deditiones. Pompejus rationem reddit, hoc ſe facere debuiſſe.

EPITOME LIBRI C.

C. Manlius, tribunus plebis, indignatione maximâ nobilitatis, legem tulit, ut Pompejo bellum Mithridaticum mandaretur. Concio ejus bona. Q. Metellus perdomitis Cretenſibus, liberæ in id tempus inſulæ, leges dedit. Cnejus Pompejus ad gerendum bellum adversùs Mithridatem profectus, cum rege Parthorum Phraate amicitiam renovavit: equeſtri prœlio Mithridatem vicit. Præterea bellum inter Phraatem, regem Parthorum, & Tigranem, Armeniorum regem, ac deinde inter filium Tigranem, patremque geſtum, continet.

EPITOME LIBRI CI.

CN. Pompejus Mithridatem nocturno prœlio victum coëgit Boſphorum profugere. Tigranem in deditionem accepit; eique ademptis Syriâ, Phœnice, Ciliciâ, regnum Armeniæ reſtituit. Conjuratio eorum, qui in petitione conſulatus ambitus damnati erant, facta de interficiendis conſulibus, oppreſſa eſt. Cn. Pompejus, cùm Mithridatem perſequeretur: in ultimas ignotaſque gentes penetravit. Iberos, Albanoſque, qui tranſitum non dabant, prœlio vicit. Præterea fugam Mithridatis per Colchos, Heniochoſque, & res ab eo in Boſphoro geſtas, continet.

EPITOME LIBRI CII.

CN. Pompejus in provinciæ formam Pontum redegit. Pharnaces, filius Mithridatis, bellum patri intulit: ab eò Mithridates obſeſſus in regiâ, cùm veneno ſumpto parùm profeciſſet ad mortem, à milite Gallo, nomine Bitæto, à quo, ut juvaret ſe, petierat, interfectus eſt. Cn. Pompejus Judæos ſubegit, fanum eorum Hieroſolymæ, inviolatum ante id tempus, cepit. L. Catilina bis repulſam in petitione conſulatus paſſus, cum Lentulo Prætore, & Cethego, & pluribus aliis, conjuravit de cæde conſulum & ſenatus, incendiis urbis, & opprimendâ Republicâ: exercitu quoque in Etruriâ comparato. Ea conjuratio induſtriâ M. Tullii Ciceronis eruta eſt. Catilinâ urbe pulſo, de reliquis conjuratis ſupplicium ſumptum eſt.

EPITOME LIBRI CIII.

CAtilina à C. Antonio proconſule cum exercitu cæſus eſt. P. Clodius accuſatus, quòd in mulieris habitu in ſacrarium, in quod virum intrare nefas eſt, intraſſet: cùmque uxorem Metelli Pontificis ſtupraviſſet, abſolutus eſt. Cn. Pontinius Prætor Allobroges, qui rebellaverant, ad Solonem domuit. P. Clodius ad plebem tranſiit. C. Cæſar Luſitanos ſubegit: eoque conſulatus candidato, & captante Rempublicam invadere, conſpiratio inter tres principes civitatis facta eſt, Cn. Pompejum, M. Craſſum, C. Cæſarem. Leges Agrariæ à Cæſare conſule cum maximâ contentione, invito ſenatu, & altero Conſule M. Bibulo, latæ ſunt. C. Antonius proconſul in Thraciâ parùm proſperè rem geſſit. M. Cicero, lege à P. Clodio tribuno plebis latâ, quod indemnatos cives necaviſſet, in exilium miſſus eſt. Cæſar in provinciam Galliam profectus, Helvetios, vagam gentem, domuit: quæ ſedem quærens, per provinciam Cæſaris Narbonem iter facere volebat. Præthereà ſitum Galliarum continet. Pompejus de liberis Mithridatis, Tigrane & Tigranis filio, triumphavit: Magnuſque à totâ concione conſalutatus eſt.

EPITOME LIBRI CIV.

PRima pars libri situm Germaniæ, moresque continet. C. Cæsar cùm contra Germanos, qui, Arioviſto duce, in Galliam deſcenderant, exercitum duceret, rogatus ab Æduis & Sequanis, quorum ager poſſidebatur, trepidationem militum, propter metum novorum hoſtium ortam, allocutione exercitus inhibuit, & victos prœlio Germanos Galliâ expulit. M. Cicero, Pompejo inter alios orante, & T. Annio Milone tribuno plebis agente, ingenti gaudio ſenatus ac universæ Italiæ, ab exilio reductus eſt. Cn. Pompejo per quinquennium annonæ cura mandata eſt. Cæſar Ambianos, Sueſſiones, Viromanduos, Atrebates, Belgarum populos, quorum maxima multitudo erat, prœlio victos in deditionem accepit: ac deinde contra Nervios, unam harum civitatum, cum maximo diſcrimine pugnavit, eamque gentem delevit: quæ bellum geſſit, donec ex ſexaginta millibus armatorum trecenti ſupereſſent, ex nonaginta quinque ſenatoribus tres tantummodò evaderent. Lege lata de redigenda in provinciæ formam Cypro, & publicanda pecunia regia, C. Catoni adminiſtratio ejus rei mandata eſt. Ptolomæus, Ægypti rex, ob injurias, quas patiebatur à ſuis, regno pulſus, Romam venit. C. Cæſar Venetos, gentem Oceano junctam, navali prœlio vicit. Præterea à legatis ejus eâdem fortuna res geſtas continet.

EPITOME LIBRI CV.

CUm C. Catonis tribuni plebis interceſſionibus comitia tollerentur, ſenatus veſtem mutavit. M. Cato in petitione præturæ, prælato Vatinio, repulſam tulit: idem cùm legem impediret, quâ provinciæ conſulibus in quinquennium, Pompejo Hiſpaniæ, Craſſo Syria & Parthicum bellum, Cæſari Gallia & Germania dabantur, à C. Trebonio tribuno plebis, legis auctore, in vincula ductus eſt. A. Gabinius proconſul Ptolomæum reduxit in regnum Egypti, ejecto Archelao, quem ſibi regem adſciverant. Cæſar, victis Germanis, & in Gallia cæſis, Rhenum tranſcendit, &

proxi-

proximam partem Germaniæ domuit: ac deinde Oceano in Britanniam, primò parùm proſperè, tempeſtatibus adverſis, trajecit: iterum parum feliciùs, maximâque hominum multitudine cæsâ, aliquam partem inſulæ in poteſtatem redegit.

EPITOME LIBRI CVI.

Julia, Cæſaris filia, Pompeji uxor, deceſſit: honoſque ei à populo habitus eſt, ut in Campo Martio ſepeliretur. Gallorum aliquot populi, Ambiorige duce Eburonum, defecerunt: à quibus Cotta, & Titurius, legati Cæſaris, circumventi inſidiis, cum exercitu, cui præerant, cæſi ſunt: & cum aliarum quoque legionum caſtra oppugnata maximo labore defenſa eſſent, interque eos, qui in Treviris præerat, Q. Cicero; ab ipſo Cæſare hoſtes prœlio fuſi ſunt. M. Craſſus bellum Parthis illaturus, Euphratem fluvium tranſivit, victuſque prœlio, in quo & filius ejus cecidit, cum reliquias ex.rcitus in collem recepiſſet, evocatus in colloquium, ab hoſtibus, ut de pace acturis, quorum dux erat Surenas, comprehenſus, &, ne quid vivus pateretur, repugnans interfectus eſt.

EPITOME LIBRI CVII.

C. Cæſar, Treviris in Gallia victis, iterum in Germaniam tranſit, nulloque ibi invento hoſte, reverſus in Galliam, Eburones, & alias civitates, quæ conſpiraverant, vicit, & Ambiorigem in fuga perſecutus. P. Clodii à T. Annio Milone, candidato conſulatus, in Appia via ad Bovillas occiſi corpus plebs in curia cremavit. Cum ſeditiones inter candidatos conſulatus Hypſæum, Scipionem, & Milonem eſſent, qui armis ac vi contendebant; ad comprimendas eas, Cn. Pompejus legatus à ſenatu conſul tertiùm factus eſt, abſens & ſolus, quod nulli alii unquam. Quæſtione decreta de morte P. Clodii, Milo, judicio damnatus, in exilium actus eſt. Lex lata eſt, ut ratio abſentis Cæſaris in petitione conſulatus haberetur, invito & contradicente M. Catone. Prætereà res geſtas à C. Çæſare adverſum Gallos,

qui

qui propè universi, Vercingentorige Arverno duce, defecerunt, & laboriosas obsidiones urbium, continet: inter quas Avarici Biturigum, & Gergoviæ Arvernorum.

EPITOME LIBRI CVIII.

C. Cæsar Gallos ad Alexiam vicit, omnesque Galliæ civitates, quæ in armis fuerant, in deditionem accepit. C. Cassius quæstor M. Crassi, Parthos, qui in Syriam transcenderant, cecidit. In petitione consulatus M. Cato repulsam tulit; creatis consulibus Sex. Sulpitio, & M. Marcello. C. Cæsar Bellovacos cum aliis Gallorum populis domuit. Præterea contentiones inter consules, de successore C. Cæsari mittendo, agente in senatu M. Marcello consule, ut Cæsar ad petitionem consulatus veniret, cum is, lege lata, in id tempus consulatus provincias obtinere deberet, resque à M. Bibulo gestas in Syria, continet.

EPITOME LIBRI CIX.

Causa civilium armorum & initia referuntur, contentionesque de successore C. Cæsari mittendo; cum se dimissurum exercitum negaret, nisi à Pompejo dimitteretur: & C. Curionis, tribuni plebis, primùm adversus Cæsarem, dein pro Cæsare actiones continet; cùm senatusconsultum factum esset, ut successor Cæsari mitteretur. M. Antonio, & Q. Cassio, tribunis plebis, quoniam intercessionibus id senatusconsultum impediebant, urbe pulsis; mandatum à senatu Consulibus, & Cn. Pompejo, ut viderent, ne quid Respublica detrimenti caperet. C. Cæsar bello inimicos persecuturus, cum exercitu in Italiam venit: Corfinium cum L. Domitio, & L. Lentulo cepit, eosque dimisit. Cn. Pompejum, cæterosque partium ejus, Italia expulit.

EPITOME LIBRI CX.

C. Cæsar Massiliam, quæ portas ipsi clauserat, obsedit, & relictis in obsidione urbis ejus legatis, C. Trebonio, & D. Bruto, profectus in Hispaniam, L. Afranium, &

& C. Petrejum, legatos Cn. Pompeji, cum ſeptem legionibus ad Ilerdam in deditionem accepit, omneſque incolumes dimiſit: Varrone quoque, legato Pompeji, cum exercitu in poteſtatem ſuam redacto, Gaditanis civitatem dedit. Maſſilienſes, duobus navalibus prœliis victi, poſt longam obſidionem poteſtati Cæſaris ſe permiſerunt. C. Antonius, legatus Cæſaris, malè contra Pompejanos rebus geſtis, in Illyrico captus eſt: in quo bello Opitergini Tranſpadani, Cæſaris auxiliares, rate ſuâ ab hoſtilibus navibus clauſa, potiùs quam in poteſtatem hoſtium venirent, inter ſe concurrentes occubuerunt. C. Curio legatus in Africâ, cùm proſperè adverſus Varum, Pompejanarum partium ducem, pugnaſſet, à Juba, rege Mauritaniæ, cum exercitu cæſus eſt. C. Cæſar in Græciam trajecit.

EPITOME LIBRI CXI.

M. Cælius Rufus Prætor, cùm ſeditiones in urbe concitaret, novarum tabularum ſpe plebe ſollicitata, abrogato magiſtratu pulſus urbe, Miloni exuli, qui fugitivorum exercitum contraxerat, ſe conjunxit: uterque, cùm bellum molirentur, interempti ſunt. Cleopatra, Ægypti regina, à Ptolomæo fratre regno pulſa eſt. Propter. Q. Caſſii Prætoris avaritiam crudelitatemque, Cordubenſes in Hiſpania cum duabus Varianis legionibus à partibus Cæſaris deſciverunt. Cneus Pompejus ad Dyrrachium obſeſſus à Cæſare, & præſidiis ejus cum magna clade diverſæ partis expugnatis, obſidione liberatus, tranſlato in Theſſaliam bello, apud Pharſaliam acie victus eſt. Cicero in caſtris remanſit; vir nihil minùs quam ad bella natus: omnibuſque adverſarum partium, qui ſe potoſtati victoris permiſerunt, Cæſar ignovit.

EPITOME LIBRI CXII.

TRepidatio victarum partium per diverſas orbis terrarum partes, & fuga, referuntur. Cn. Pompejus, cùm Ægyptum petiſſet, juſſu Ptolomæi regis pupilli, auctore Theodoto præceptore, cujus apud regem maxima erat auctoritas,

ctoritas, & Photino, occisus est ab Achillâ, cui delegatum id erat facinus, in navicula, antequam in terram exiret, Cornelia uxor, & Sex. Pompejus filius, in Cyprum refugerunt. Cæsar post tertium diem insecutus, cùm ei Theodotus caput Pompeji & annulum obtulisset, & infensus est, & illacrymavit: sine periculo Alexandriam tumultuantem intravit. Cæsar, Dictator creatus, Cleopatram in regnum Ægypti reduxit, & inferentem bellum iisdem auctoribus Ptolomæum, quibus Pompejum interfecerat, cum maximo suo discrimine vicit. Ptolomæus, dùm fugit, in Nilo navicula subsedit. Præterea laboriosum M. Catonis in Africâ, per deserta, cum legionibus iter, & bellum à Cn. Domitio contra Phraatem prosperè gestum, continet.

EPITOME LIBRI CXIII.

Confirmatis in Africâ Pompejanis partibus, earum imperium P. Scipioni delatum est. Catone, cui ex æquo deferebatur, cedente. Et cùm de diruenda urbe Utica propter favorem civitatis ejus in Cæsarem deliberaretur, idque ne fieret, M. Cato renuisset, Juba suadente, ut dirueretur; tutela ejus, & custodia mandata est Catoni. Inde Pompejus, Magni filius in Hispania contractis viribus, quarum ducatum nec Afranius nec Petrejus excipere volebant, bellum adversus Cæsarem renovavit: Pharnaces, Mithridatis filius, rex Ponti, sine ulla belli mora victus est. Cùm seditiones Romæ à P. Dolabella, tribuno plebis, legem ferente de novis tabulis, excitatæ essent, & ex ea causa plebs tumultuaretur, inductis à M. Antonio: magistro equitum, in urbem militibus, octingenti è plebe cæsi sunt. Cæsar, veteranis cum seditione missionem postulantibus, dedit: & cùm in Africam trajecisset, contra copias Jubæ regis cum discrimine magno pugnavit.

EPITOME LIBRI CXIV.

Bellum in Syria Cæcilius Bassus, eques Romanus, Pompejanarum partium, excitavit; relicto à legione Sexto Cæsare, qui ad Bassum transierat: occisoque eo, Cæsar Scipio-

Scipionem Prætorem, Afranium, Jubamque vicit ad Thapsum, castris eorum expugnatis. Cato, auditâ re, cùm se percussisset Uticæ, & interveniente filio curaretur, inter ipsam curationem rescisso vulnere exspiravit, anno ætatis quadragesimo nono. Petrejus Jubam, seque interemit. P. Scipio, in nave circumventus, honestæ morti vocem quoque adjecit: quærentibus enim imperatorem hostibus, dixit, Imperator benè se habet. Faustus & Afranius occisi. Catonis filio venia data: Brutus, legatus Cæsaris, in Galliâ Bellovacos rebellantes prœlio vicit.

EPITOME LIBRI CXV.

Cæsar quatuor triumphos duxit; ex Galliâ, ex Ægypto, ex Ponto, & Africâ: epulum, & omnis generis spectacula dedit. M. Marcello consulari, senatu rogante, reditum concessit: qui Marcellus beneficio ejus frui non potuit, à Cn. Magio Chiloce, cliente suo, Athenis occisus. Et censum egit, quo censa sunt civium capita centum quinquaginta millia: profectusque in Hispaniam adversus Sex. Pompejum, multis utrimque expeditionibus factis, & aliquot urbibus expugnatis, summam victoriam cum maximo discrimine ad Mundam urbem consecutus est. Pompejus Sex. effugit.

EPITOME LIBRI CXVI.

C. Cæsar ex Hispaniâ quintum triumphum egit: & cùm plurimi maximique honores ei à senatu decreti essent; inter quos, ut Pater Patriæ appellaretur, & sacrosanctus, ac Dictator in perpetuum esset, invidiæ causam adversum eum præstitere, quòd senatui, deferenti hos honores, cum ante ædem Veneris Genitricis sederet, non assurrexit: & quòd, M. Antonio consule, collegâ suo, inter Lupercos currente, diadema capiti suo impositum in sella reposuit: & quòd Epidio Marullo, & Cæsetio Flavo, tribunis plebis, invidiam ei, tanquam regnum affectanti, moventibus, potestas abrogata est. Ex iis causis conspiratione in eum factâ (cujus capita fuerunt M. Brutus, & C. Cassius, & ex Cæsa-

Cæsaris partibus D. Brutus, & C. Trebonius) in curiâ Pompeji occisus est viginti tribus vulneribus, occupatumque ab interfectoribus ejus Capitolium. Oblivione deinde cædis ejus à senatu decreta, obsidibus Antonii & Lepidi liberis acceptis, conjurati à Capitolio descenderunt. Testamento Cæsaris hæres ex parte dimidiâ institutus C. Octavius, sororis nepos, & in nomen adoptatus est. Cæsaris corpus, cùm in campum Martium deferretur, à plebe ante rostra crematum est. Dictaturæ honos in perpetuum sublatus est. C. Amatius humillimæ sortis homo, qui se C. Marii filium ferebat, cùm apud credulam plebem seditiones moveret, interfectus est.

EPITOME LIBRI CXVII.

C. Octavius Romam ex Epiro venit (eò enim illum Cæsar præmiserat bellum in Macedoniâ gesturus:) omnibusque prosperis exceptus, etiam nomen Cæsaris sumpsit. In confusione rerum, ac tumultu, Lepidus pontificatum maximum intercepit. Sed M. Antonius Consul, cùm impotenter dominaretur, legemque de provinciarum permutatione per vim tulisset, & Cæsarem quoque, petentem ut sibi adversum avunculi percussores adesset, magnis injuriis affecisset; Cæsar, & sibi, & Reipublicæ vires contra eum paraturus, deductos in colonias veteranos excitavit. Legiones quoque quarta & Martia, signa ab Antonio ad Cæsarem tulerunt: deinde & complures sævitiâ M. Antonii passim in castris suis trucidati, quia suspecti erant, & ad Cæsarem desciverunt. D. Brutus, ut petenti Cisalpinam Galliam Antonio obsisteret, Mutinam cum exercitu occupavit. Prætereà discursus utriusque partis virorum ad accipiendas provincias, apparatusque belli, continet.

EPITOME LIBRI CXVIII.

M. Brutus in Græcia, sub prætextu Reipublicæ, & suscepti contra M. Antonium belli, exercitum, cui Vatinius præerat, cum provincia in potestatem suam redegit. C. Cæsari, qui primus Reipublicæ arma sumpserat,

pro

proprætoris imperium à senatu datum est cum consularibus ornamentis: adjectumque, ut senator esset. M. Antonius D. Brutum Mutinæ obsedit, missique ad eum legati à senatu de pace, parùm ad eam componendam valuerunt. Populus Romanus saga sumpsit. M. Brutus in Epiro C. Antonium Prætorem, cum exercitu, potestati suæ subjecit.

EPITOME LIBRI CXIX.

C. Trebonius in Asiâ fraude P. Dolabellæ occisus est: ob id facinus Dolabella hostis à senatu judicatus est. Cùm Pansa Consul malè adversus Antonium pugnasset, A. Hirtius Cousul cum exercitu superveniens, fusis M. Antonii copiis, fortunam utriusque partis æquavit. Victus deinde ab Hirtio & Cæsare Antonius, in Galliam confugit; & M. Lepidum cum legionibus, quæ sub ipso erant, sibi junxit; hostisque à senatu cum omnibus, qui intra præsidia ejus erant, judicatus est. A. Hirtius, qui post victoriam ipsis in hostium castris ceciderat, & L. Pansa è vulnere, quod in adverso prœlio exceperat, defunctus, in campo Martio sepulti sunt. Adversus C. Cæsarem, qui solus è tribus ducibus supererat, parùm gratus senatus fuit: qui, D. Bruto obsidione Mutinensi à Cæsare liberato, honore triumphi decreto, Cæsaris militumque ejus mentionem non satis gratam habuit: ob quæ C. Cæsar, reconciliata per M. Lepidum cum M. Antonio gratiâ, Romam cum exercitu venit: & perculsis adventu ejus iis, qui in eum iniqui erant, cùm annos novendecim haberet, consul creatus est.

EPITOME LIBRI CXX.

CÆsar Consul, legem tulit de quæstione habenda in eos, quorum opera pater occisus esset: postulatique ea lege M. Brutus, C. Cassius, D. Brutus, absentes damnati sunt. Cùm M. Antonio vires Asinius quoque Pollio, & M. Munatius Plancus cum exercitibus suis adjuncti ampliassent, & D. Brutus, cui senatus, ut persequeretur Antonium, mandaverat, relictus à legionibus suis profugisset; jussu Antonii, in cujus potestatem venerat, à Capeno Sequano interemptus

emptus

emptus est. Cæsar pacem cum Antonio & Lepido fecit, ita, ut Tres viri Reipub. constituendæ per quinquennium essent, ipse, Lepidus, & Antonius, & ut suos quisque inimicos proscriberent: in quâ proscriptione plurimi equites Romani, cxxx. senatorum nomina fuerunt, & inter eos L. Pauli fratris M. Lepidi, & L. Cæsaris Antonii avunculi, & M. Ciceronis: hujus occisi à Popilio, legionario milite, cùm haberet annos sexaginta tres, caput quoque cum manu dextrâ in Rostris positum est. Præterea res à M. Bruto in Græcia gestas continet.

EPITOME LIBRI CXXI.

C. Cassius, cui mandatum à senatu erat, ut Dolabellam hostem judicatum bello persequeretur; auctoritate Reipublicæ adjutus, Syriam cum tribus exercitibus, qui in eâdem provinciâ erant, in potestatem suam redegit: Dolabellam in urbe Laodiceâ obsessum mori coëgit. M. quoque Bruti jussu C. Antonius captus, occisus est.

EPITOME LIBRI CXXII.

M. Brutus adversùs Thracas parum prosperè rem gessit; omnibusque transmarinis provinciis exercitibusque in potestatem ejus & C. Cassii redactis, coïerunt Smyrnæ uterque ad ordinanda belli futuri consilia. M. Messalæ Publicolam fratrem victum, communi consilio condonaverunt.

EPITOME LIBRI CXXIII.

SEx. Pompejus, Magni filius, lectis ex Epiro proscriptis ac fugitivis, cum exercitu diu, sine ulla loci cujusquam possessione, prædatus in mari, Messanam oppidum in Sicilia primum, deinde totam provinciam occupavit, occisoque A. Pompejo Bithynico Prætore, Q. Salvidienum, legatum Cæsaris, navali prælio vicit. Cæsar & Antonius cum exercitibus in Græciam trajecerunt; bellum contra Brutum & Cassium gesturi. Q. Cornificius in Africa T. Sestium, Cassianarum partium ducem, prœlio vicit.

EPITOME LIBRI CXXIV.

C. Cæſar, & Antonius, apud Philippos vario eventu contra Brutum & Caſſium pugnaverunt : ita ut utriuſque dextra cornua vincerent : & caſtra quoque utrimque ab iis, qui vicerant, expugnarentur. Sed inæqualem fortunam partium mors Caſſii fecit : qui, cum in eo cornu fuiſſet, quod pulſum erat, totum exercitum fuſum ratus, mortem ſibi conſcivit. Altero deinde prœlio victus M. Brutus & ipſe vitam finivit ; exorato Stratone, fugæ comite, ut ſibi gladium adjiceret, annorum circiter quadraginta. Inter quos Q. Hortenſius occiſus eſt.

EPITOME LIBRI CXXV.

C. Cæſar, relicto Antonio, tranſmarinæ provinciæ ex parte imperium ei ceſſit : reverſus in Italiam, veteranis agros diviſit. Seditiones exercitus ſui, quas corrupti à Fulviâ, M. Antonii uxore, milites contra imperatorem ſuum concitaverant, cum gravi periculo inhibuit. L Antonius conſul, M. Antonii frater, eadem Fulvia conciliante, bellum Cæſari intulit : receptis in partes ſuas populis, quorum agri veteranis aſſignati erant, & M. Lepido, qui cuſtodiæ urbis cum exercitu præerat, fuſo, hoſtiliter in urbem irrupit.

EPITOME LIBRI CXXVI.

C. Cæſar, cum eſſet annorum viginti trium, obſeſſum in oppido Peruſiæ L. Antonium, conatumque aliquoties erumpere, & repulſum fame, coëgit in deditionem venire, ipſique & omnibus militibus ejus ignovit. Peruſiam diruit. Redactis in poteſtatem ſuam omnibus diverſæ partis exercitibus, bellum citra ullum ſanguinem confecit.

EPITOME LIBRI CXXVII.

PArthi Labieno, qui pompejanarum partium fuerat, duce, in Syriam irruperunt: victoque Decidio Saxa, M. Antonii legato, universam eam provinciam occupaverunt. M. Antonius, cum ad bellum contra Cæsarem gerendum incitaretur, uxore Fulvia dimissa, ne concordiæ ducum obstaret; pace facta cum Cæsare, sororem ejus Octaviam in matrimonium duxit. Q. Salvidienum, consilia nefaria contra Cæsarem molitum, indicio suo protraxit: isque damnatus, mortem sibi conscivit. P. Ventidius, Antonii legatus, Parthos, prœlio victos, Syriâ expulit, Labieno, eorum duce, occiso. Cum vicinus Italiæ hostis Sext. Pompejus Siciliam teneret, & annonæ commercium impediret, cum eo postulatam pacem Cæsar & Antonius fecerunt; ita ut Siciliam provinciam haberet. Prætereà motus Africæ, & bella gesta, continet.

EPITOME LIBRI CXXVIII.

CUm Sex. Pompejus rursùs latrociniis mare infestum redderet, nec pacem, quam acceperat, præstaret, Cæsar, necessario bello contra eum suscepto, duobus navalibus prœliis dubio eventu pugnavit. L. Ventidius, legatus M. Antonii, Parthos in Syriâ prœlio vicit, regemque eorum interemit. Judæi quoque à legatis Antonii subacti sunt. Prætereà belli apparatum continet.

EPITOME LIBRI CXXIX.

ADversùs Sex. Pompejum vario eventu navalibus certaminibus pugnatum est: ita ut ex duabus Cæsaris classibus, altera, cui Agrippa præerat, vinceret; alterâ, quam Cæsar duxerat, deleta, expositi in terram milites in magno periculo essent. Victus deinde Pompejus in Siciliam profugit. M. Lepidus, qui ex Africa velut ad societatem belli contra Sex. Pompejum à Cæsare gerendi trajecerat, cum bellum Cæsari quoque inferret; relictus ab

exercitu, abrogato triumviratus honore, vitam impetravit. M. Agrippa navali corona à Cæsare donatus est: qui honos nemini ante eum habitus erat.

EPITOME LIBRI CXXX.

M. Antonius, dum cum Cleopatra luxuriaretur, tardè Mediam ingressus, bellum cum legionibus octodecim & sexdecim millibus equitum, Parthis intulit: & cum, duabus legionibus amissis, nulla re prosperè cedente, rediret, insecutis subindè Parthis, & ingenti trepidatione, & magno totius exercitus periculo, in Armeniam reversus est; viginti & uno diebus trecenta millia fuga emensus. Circa octo millia hominum tempestatibus amisit: tempestates quoque infestas super tam infeliciter susceptum Parthicum bellum culpa sua passus est: quia hiemare in Armenia nolebat, dum ad Cleopatram festinat.

EPITOME LIBRI CXXXI.

SEx. Pompejus, cum in fidem M. Antonii veniret, bellum adversus eum in Asia moliens, oppressus à legatis ejus, occisus est. Cæsar seditionem Veteranorum, cum magnâ pernicie motam, inhibuit. Iapidas & Dalmatas, & Pannonios, subegit. Antonius Artavasdem, Armeniæ regem, fide datâ perductum, in vincula conjici jussit, regnumque Armeniæ filio suo, ex Cleopatra nato, dedit: quam uxoris loco, jampridem captus amore ejus, habere cœperat.

EPITOME LIBRI CXXXII.

CÆsar in Illyrico Dalmatas domuit. Cum M. Antonius ob amorem Cleopatræ, ex qua duos filios habebat, Philadelphum & Alexandrum, neque in urbem venire vellet, neque finito triumviratus tempore imperium deponere; bellumque moliretur, quod urbi Italiæque inferret; ingentibus tam navalibus quam terrestribus copiis ob hoc contractis, remissoque Octaviæ sorori Cæsaris repudio; Cæsar

Cæsar in Epirum cum exercitu trajecit. Pugnæ deinde navales & prœlia equestria secunda Cæsaris feruntur.

EPITOME LIBRI CXXXIII.

M. Antonius, ad Actium classe victus, Alexandriam profugit, obsessusque à Cæsare, in ultimâ rerum desperatione, præcipuè occisæ Cleopatræ falso rumore impulsus, se ipse interemit. Cæsar, Alexandriâ in potestatem redactâ, Cleopatrâ, ne in arbitrium victoris veniret, voluntariâ morte defunctâ, in urbem reversus, tres triumphos egit: unum ex Illyrico, alterum ex Actiacâ victoriâ, tertium de Cleopatrâ: imposito fine civilibus bellis altero & vicesimo anno. M. Lepidus, Lepidi, qui triumvir fuerat, filius, conjuratione contra Cæsarem factâ, bellum moliens, oppressus & occisus est.

EPITOME LIBRI CXXXIV.

C. Cæsar, rebus compositis, & omnibus provinciis in certam formam redactis, Augustus quoque nominatus est: & mensis Sextilis in honorem ejus appellatus est. Cùm ille conventum Narbone ageret, census à tribus Galliis, quas Cæsar pater vicerat, actus. Bellum contra Bastarnas, & Mœsos, & alias gentes, à M. Crasso gestum, refertur.

EPITOME LIBRI CXXXV.

Bellum à M. Crasso adversùs Thracas, & à Cæsare adversùs Hispanos gestum, refertur: & Salassi, gens Alpina, perdomiti.

EPITOME LIBRI CXXXVI.

Rhetia à Tiberio Nerone, & Druso, Cæsaris privignô, domita. Agrippa, Cæsaris gener, mortuus: à Druso census actus est.

EPITOME LIBRI CXXXVII.

CIvitates Germaniæ, cis Rhenum & trans Rhenum positæ, oppugnantur à Druso: & tumultus, qui ob censum exortus in Gallia erat, compositus. Ara D. Cæsari, ad confluentem Araris & Rhodani, dedicata: sacerdote creato C. Julio Vercondari dubio Æduo.

EPITOME LIBRI CXXXVIII.

THraces domiti à L. Pisone: item Cherusci, Tenchteri, Catti, aliæque Germanorum trans Rhenum gentes subactæ à Druso referuntur. Octavia, soror Augusti, defuncta; ante amisso filio Marcello: cujus monimenta sunt, theatrum & porticus, nomini ejus dicata.

EPITOME LIBRI CXXXIX.

BEllum, contra Transrhenanas gentes à Druso gestum, refertur: in quo inter primores pugnaverunt Senectius & Anectius, tribuni civitatis Nerviorum. Dalmatas & Pannonios Nero, frater Drusi, subegit. Pax cum Parthis facta est: signis à rege eorum, quæ sub Crasso, & posteà sub Antonio capta erant, redditis.

EPITOME LIBRI CXL.

BEllum adversùs Germanorum trans Rhenum civitates gestum à Druso, refertur: ipse ex fractura, equo super crus ejus collapso, tricesimo die, quam id acciderat, mortuus est: corpus à Nerone fratre, qui nuntio valetudinis evocatus raptim accurrerat, Romam pervectum, & in C. Julii tumulo conditum. Laudatus est à Cæsare Augusto vitrico: & supremis ejus plures honores additi.

FINIS.

EXCERPTIONES CHRONOLOGICÆ AD FLORUM;

Ad librorum & capitum singulorum loca ita concinnatæ, ut prior cifra librum, altera caput tibi ostendat.

Anni ante natum Christum.	*Italiæ cultores primi Aborigines fuere, quorum rex Saturnus: post hunc tertio loco Faunus, sub quo.*	Anni ante Urbem Conditam	
1230	*Evander in Italiam*	480	*Gedeon Israëlis judex moritur.*
1221	*venit.* 1. 1	471	*Atheas Ponticis gentibus imperat.* 3. 5
1181		431	*Troja capta.*
1179	*Æneas in Italiam venit.* 1. 1 *Lavinium conditur* 1. 1.	429	*Agamemnon occiditur.*
1149	*Alba condita.* 1. 1	399	*Jephtha, Ebzan, Elon, Abdon, Israëlem judicant.*
882		132	*Dido Carthaginem condit.*
793	*Amulius Numitorem regno pellit.* 1. 1	43	
775	*Romulus nascitur.* 1. 1.	26	*Usias Rex Judæ. Zacharias, Sallum, Menahem, reges Israëlis.*

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
752	*Amulium deturbat.* I. I.	2	*Ezechias rex nascitur.*
750	*Roma condita.* I. I. *cujus ita primus Rex Romulus regnat per annos* XXXVII.	Anni ab Urbe condita.	*Micha Propheta.*
747	*Raptus Sabinarum.* I. I.	3	
745	*Spolia opima prima.* I. I.	4	
743	*Sabini, ex hostibus, Romę cives fiunt.* I. I.	7	*Pekah, rex Israëlis, incurrit in Judæam.* *Hierosolyma obsidetur.*
721	*Romulus Vejentes vincit.* I. I	29	*Salmanassar expugnat Samariam.*
713	*Romulus moritur.* I. I.	17	
712	*Numa Pompilius, secundus rex Romanorum, pacificè regnat per annos* XLIII. I. 2	38	*Nahum Propheta.*
669	*Tullus Hostilius, tertius rex Romanorum, regnat per annos* XXXII. I. 3	81	**Ezechias, Manasses, reges Judæ.*
664	*Pugna Tergeminorum.* I. 3	86	
662	*Alba diruta.* I. 3	88	*Tarentus conditur.* I. 18.
664		106	*Ammon rex Judæ.*
637	*Ancus Marcius, quartus rex Romanorum, regnat per annos* XXIV.	113	
624	*Ostia condita.*	126	*Josias rex Judæ.*

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
613	*Tarquinius Priscus, quintus rex Romanorum, regnat per annos* XXXVIII.	137	*Josias moritur, succedunt filii.* *Nebucadnezar Hierosolymam venit.*
599	*Tusci vincuntur.* I. 5.	151	*Daniel interpretatur Nebucadnezari somnium.* *Jeremias vaticinatur.*
588		162	*Galli in Italiam veniunt.* I. 13
575	*Servius Tullius, sextus rex Romanorum, regnat per annos* XLIV. I. 6	175	*Ezechiel vaticinatur.*
563	*Census instituitur.* I. 6.	187	*Jechonias olim rex Judæ carcere liberatur.*
531	*Tarquinius Superbus, rex Romanorum ultimus, regnat per annos* XXV. I. 7	219	*Cyrus Judæos restituit.*
524	*Suessa Pometia capitur.* I. 7	226	*Templum reficitur.*
519		231	*Septem Persæ regnum Magis eripiunt.* 3. 5.
515	*Gabii urbs capitur.* I. 7.	235	*Darius rex Persarum.* *Haggæus & Sacharias vaticinantur.*
514	*Capitolium conditum.* I. 7	236	*Babylon operâ Zopyri capitur.*
506	*Imperium regibus abrogatur, cùm durasset annos* CCLIV. *Consulatus origo.* I. 9.	244	*Bellum Ionicum geritur.*

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
	Brutus filios securi percutit. I. 9		
	Porsena Romam obsidet. I. 10		
	Horatius, Mucius, Clœlia clarent. I. 10.		
	Brutus & Aruns Tarquinius mutuis vulneribus cadunt. I. 10.		*Pythagoras moritur.*
493	*Posthumius dictator Latinos vincit.* I. 11	257	
491	*Plebs secedit in sacrum montem.* I. 23	259	
490	*Corioli capiuntur: undè Coriolanus.* I. 11	260	
489		261	*Darius exercitum mittit contra Athenienses.* 2. 8
488	*Coriolanus exulat.* I. 22.	262	
482	*Spurius Cassius interficitur ob affectatum regnum.* I. 26	268	
481		269	*Xerxes montem Athon perfodit.* 2. 8
476	*Fabii privatum bellum cum Vejentibus gerunt.* I. 12	274	
470	*Volerone duce fracti Cos. fasces.* I. 22	280	
468	*Appii exercitus non vult vincere.* I. 22	282	*Artaxerxes rex Persarum.*
			Esras Hierosalymam venit.
448	*Decemviri creantur.*	302	*Ne-*

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
	tur. I. 24		
446	*Decemviratus tollitur.* I. 24	304	*Nehemias Hierosolymam venit.* *Herodotus historiam scribit.*
425	*Spolia opima secunda.* I. 12	325	*Thucydides historiam scribit.*
410	*P. Posthumius Albus trib. mil. consulari potestate, lapidatur à militibus.* I. 22	340	*Bellum Siculum cum Atheniensibus.* *Dionysius major Siciliæ tyrannus.*
401	*Veji obsessi.* I. 12 *Stipendia incipiunt.* I. 12.	349	
399	*Hiematur sub pellibus.* I. 12	351	*Artaxerxes Mnemon, rex Persarum.*
392	*Falisci Camillo se dedunt.* I. 12 *Fidenæ conflagrant.* I. 12.	358	
391	*Veji capti.* I. 12	359	*Plato philosophatur.*
386	*Camillus exulat.* I. 22.	364	
385	*Roma capta.* I. 13	365	*Pax tota Græcia.*
384	*Camillus finitimos vincit.* I. 13	366	*Xenophon Historiam scribit.*
379	*M. Manlius de saxo Tarpejo dejicitur.* 2. 26.	371	*Aristoteles nascitur.*
362	*C. Licinius Stolo, senatui consortium consulatus extorquet.* I. 26.	388	
355	*Galli vincuntur ad Anienem.* I. 13. *indè Torquatus.*	396	*Philippus M. rex Macedoniæ.*
343	*Galli vincuntur in agro*	407	*Templum Dianæ Ephesi*

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
	agro Pomptino. I. 13 *inde Corvini.*		*Ephesi conflagrat, dùm Alexander nascitur.* *Dionysius Corinthi.*
337	*Campani concedunt in ditionem Romanorum.* I. 16 *Undè natum bellum Samniticum, quod duravit annis circiter L.*	413	
		416	*Alexander M. rex Macedoniæ.*
334	*Manlius filium contra imperium pugnantem occîdit.* I. 14		
332	*Rostra nomen accipiunt ex spoliis Antiatibus.* I. 11	416	*Darius, Persarum rex interficitur.* *Hierosolyma capitur à Ptolomæo.* *Agathocles Siciliæ tyrannus.*
317	*Clades Caudina.* I. 19.	433	*Theophrastus philosophatur.*
316	*Papirius Samnitibus jugum reponit.* I. 16	434	
307		443	*Lysimachia condita.* 2. 8.
		445	*Demetrius Poliorcetes, rex Asiæ.*
305	*Saltus Ciminius penetratus.* I. 17		
303	*Decius Mus se devovet.* I. 17	447	*Demetrius Poliorcetes, rex Macedoniæ.*
288	*Curius Sabinos vincit.* I. 15. *Hoc anno bello*	462	*Pyr-*

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
	bellò Samniticò finis impositus, cùm durasset annis L. I. 16		*Pyrrhus, rex Macedoniæ.*
284	*Plebs secedit in Janiculum.* I. 25	466	*Ptolomæus Philadelphus, rex Ægypti.*
281	*Dolabella Gallos vincit.* I. 13	469	*Regnum Tuscorum finitum.*
279	*Bellum Tarentinum.* I. 18.	471	
278	*Pyrrhus Tarentinis auxilio venit.* I. 18. *Pugnat cum Romanis ad Heracleam.* I. 18.	472	*Ptolomæus Ceraunus, rex Macedoniæ.*
276	*Iterùm ad Asculum.* I. 18	474	*Galli in Asiam veniunt, undè Gallogræcia.* 2. 11
273	*Postremò in Arusinis campis* I. 18 *Fabricius censor Rufinum notat.* I. 18	477	*Aratus Phænomena scribit. Sacra Biblia translata per* LXX. *interpretes.*
266	*Picentes vincuntur.* I. 19.	484	
264	*Sallentini vincuntur.* I. 20	486	
263	*Volsiniensium servi puniuntur.* I. 21 *Hoc modo Italia facta Romanorum.* 2. 1.	487	
262	*Romani in Siciliam navigant.* 2. 2 *Undè natum bel-* *lum*	488	*Antigonus, rex* *Ma-*

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
	lum Punicum primum, quod duravit annis circiter XXIV.		*Macedoniæ Gallos vincit. Nicomedia conditur. Zeno Stoicus moritur.*
258	*C. Duillius Nepos Cos. Pœnos navali prælio superat.* 2. 2	492	*Antiochus Theos, rex Syriæ.*
	Cn. Cornelius Scipio Asina Cos. capitur à Pœnis. 2. 2		
257	*L. Cornelius Scipio Cos. in Sardiniâ & Corsicâ Pœnos vincit.* 2. 2.	493	*Ptolomæus Philadelphus cum Antiocho bellum gerit.*
256	*A. Attilius Calatinus Cos. in Siciliâ Pœnos vincit.* 2. 2	494	
254	*M. Atilius Regulus Cos. bellum in Africam transfert.* 2.2	496	
253	*Xanthippus Regulum vincit.* 2. 2	497	*Antigonus Athenas capit.*
248	*L. Cæcilius Metellus procos. Pœnos cædit.* 2. 2	502	*Aratus Sicyonius, dux Achæorum.*
	Regulus pacem cum Pœnis dissuadet. 2. 2.		
247	*P. Claudius Pulcer Cos. classem amittit.* 2. 2	503	*Ptolomæus Evergetes, rex Ægypti.*
243	*M. Fabius Buteo Cos. Pœnos cadit.* 2. 2	507	
239	*C. Lutatius Catulus Cos. primo bello Punico finem imponit.* 2. 2. *Duravit autem annis* XXIV.	511	*Atalus Pergamenum regnum constituit.* *Arsaces Parthorum regnum constituit.*

Q. Ful- *Anni-*

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
235	*Q. Fulvius Flaccus Cos. Ligures vincit.* 2. 3	515	*Annibal patri jurat ad aram, se hostem pop. Rom. futurum.* 2. 6
233	*Janus clausus.* 2. 3	517	
232	*Ligures Romanis bellum faciunt.* 2. 3	518	
228	*Teutana legationem Rom. violat.* 2. 5	522	
227	*Illyrii vincuntur.* 2. 5.	523	*Demetrius, rex Macedoniæ, Philippi pater, moritur.*
226		524	*Carthago Hispana conditur: de quâ,* 2.6
225	*Saguntus fœdere Romanorum & Pœnorum in libertatem excipitur.* 2. 6	525	
223	*L. Æmilius Pappus Cos. Gallos vincit.* 2. 4	527	*Seleucus & Antiochus fratres, Syriæ reges, moriuntur.*
221	*C. Flaminius Nepos Cos. Gallos vincit.* 2. 4.	529	*Antigonus Tutor, Macedoniæ rex, Spartam occupat.*
220	*M. Claudius Marcellus Cos. de Viridomaro Gallo opima refert.* 2. 4	530	*Philippus, rex Macedoniæ penultimus.*
217	*Saguntus deleta.* 2. 6. *Romani legatione Carthaginem missâ, dedi postulant Annibalem.* 2. 6	533	*Philippus cum Ætolis bellum gerit. Antiochus cum Ptolomæo. Philippus Peloponnesum occupat.*

An- *At-*

Anni ante nat. Chr.

216 *Annibal Alpes transit.* 2. 6. *undè bellum Punicum secundum, quod duravit annis circiter.* XVI.

Cn. Scipio in Hispaniam mittitur. 2, 6. & 2, 17.

P. Cornelius Scipio, post Africanus, prætextatus adhùc, patrem servat. 2. 6

215 *Annibal Sempronium vincit.* 2. 6

Et C. Flaminium Nepotem Cos. II. 2. 6

P. Scipio procos. in Hispaniam venit. 2. 6 & 2. 17.

Q. Fabius maximus Dictator Annibalem cunctando macerat. 2. 6

214 *Clades Cannensis.* 2. 6.

Annibal Capuam occupat. 2. 6

Ad Nolam vincitur à Marcello. 2. 6

213 *Iterum.*

Sardi vincuntur à T. Manlio, ut alii; sive, ut noster, à Graccho. 2. 6

Philippus legatos de societate mittit ad Annibalem. 2. 7

Sci-

Anni ab Urb. Cond.

534 *Attalus cum Gallis contra Achæum pugnat.*

Carthaginiensium classis ad recuperandam Siciliam missa, vincitur.

Hiero, Rex Syracusanus, Romanos juvat.

535 *Cn. Scipio in Hispaniâ classem Carthaginiensium capit, & Mandonium Hispaniæ regulum vincit.*

Antiochus vincitur à Ptolomæo.

Philippus urbes aliquot Pæonum occupat, & cum Illyriis bellum gerit.

536 *Antiochus Achæum bello persequitur.*

Asdrubal in Hispaniâ Carpesios vincit.

Prusias, rex Bithyniæ, Gallos cædit.

537 *Antiochus Achæum Sardibus obsidet.*

Hiero, rex Siciliæ, moritur.

Hieronymus, rex Siciliæ, cum Carthaginiensibus fœdus init.

Hie-

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
	Scipiones Asdrubalem vincunt. 2. 7		
212	*Tib. Sempronius Gracchus procos. Pœnos in Lucaniâ cædit.* 2. 6. *Marcellus Annibalem ad Nolam tertiò vincit.* 2. 6 *Marcellus in Siciliam mittitur.* 2. 6	538	*Hieronymus, rex Siciliæ, interficitur.* *Saguntus restituitur.* *Philippus Aratum veneno tollit.* *Achæus occiditur ab Antiocho.*
210	*Syracusæ captæ.* 2. 6. *Scipiones cæsi.* 2. 6	540	*Annibal Tarentum occupat. Centenium & Fulvium vincit.*
209	*Annibal cum exercitu Romam contendit.* 2. 6 *Capua recipitur.* 2. 6. *P. Cornelius Scipio, mox Africanus, cum proconsulari imperio in Hispaniam mittitur.* 2. 6	541	*Antiochus Ptolomæi præfectos ex Syriâ pellit.* *Valerius Lævinus contra Philippum res gerit.* 2. 7
208	*Ærario deficiente privati opes suas reip. conferunt.* 2. 6	542	*Lævinus Cos. Siciliam provinciam facit.* *Scipio Carthaginem novam unâ die expugnat.* 2. 6. & 2. 17
207	*Fabius Tarentum recipit.* 2. 6	543	*Philippus cum Romanis variâ fortunâ bellum gerit.*
	At-		*Ma-*

Anni ante nat. Chr.	
206	*Attalus cum Romanis contra Philippum bellum gerit.* 2. 2.
205	*Asdrubal occiditur.* 2. 6.
202	*Scipio in Africam trajicit.* 2. 6
200	*Annibal Italiâ decedit.* 2. 6 *Vincitur à Scipione.* 2. 6. *& ita finitur bellum Punicum secundum, postquam duraverat annis circiter* XVI.
199	*Scipio vocatur Africanus.* 2. 6 *Athenienses à Romanis auxilium petunt adversùs Philippum.* 2. 7
198	*Philippus in sepulchra & templa Atheniensium sævit.* 2. 7
196	*T. Quinctius Flamininus Cos. Aoum penetrat.* 2. 7
195	*Philippus vincitur ad Cynoscephalas.* 2. 7.

Anni ab Urb. Cond.	
544	*Marcellus Cos. insidiis Annibalis interficitur.* *Philopœmen Machanidam Lacedæmoniorum tyrannum occîdit.*
548	*Scipio Hannonem Pœnorum ducem capit.*
548	*Ptolomæus Epiphanes rex Ægypti.* *Scipio Syphacis castra incendit.*
550	*Vermina Syphacis filius vincitur.* *Carthaginienses pacem petunt, & impetrant à Scipione.*
551	*Philippus navali prœlio vincitur ab Attalo & Rhodiis.* 2. 7.
552	*Plautus poëta moritur.*
554	*Cato prætor sortitus provinciam Sardiniam ab Ennio ibîdem Græcis litteris instituitur.*
555	*Attalus rex Pergamenus moritur. Succedit Eumenes.*

Quin- *An-*

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
194	*Quinctius Bœotos compescit.* 2. 7	556	*Antiochus Lysimachiam instaurat.*
193	*M. Porcius Cato Celtiberos vincit.* 2. 17	557	*Annibal ad Antiochum venit.* 2. 8
	Quinctius Nabin vincit. 2. 7		*Græcorum libertas in Nemeis proclamatur.* 2. 7
192	*Antiochus in Græciam trajicit.* 2. 8	560	*Philopœmen cum Nabide bellum gerit.*
189	*Man. Acilius Glabrio Cos. Antiochum pellit.* 2. 8	561	*P. Cornelius Scipio Nasica Cos. Bojos vincit.*
188	*Æmilius Regillus prætor classem Antiochi vincit.* 2. 8	562	*Antiochus vincitur à Scipione.* 2. 8
187	*M. Fulvius Nobilior Cos. Ambraciam obsidet.* 2. 9	563	*Cn. Manlius Vulso Cos. Gallogræcos vincit.* 2. 11
			Bononia colonia deducta.
185	*Cn. Manlio negatur triumphus.* 2. 11	565	*Africanus accusatur Romæ.*
			Antiochus occiditur. Succedit Seleucus.
179	*Perseus cum Philippo patre in Hæmum montem ascendit.* 2. 12	571	*Fulvius flaccus prætor Celtiberos vincit.*
178	*A. Posthumius Albinus Cos. Ligures exarmat.* 2. 3	572	*Ptolomæus Epiphanes moritur.*
			Succedit Ptolomæus Philometor.
177	*Tib. Sempronius Gracchus Celtiberos vincit.* 2. 17	573	*Philippus, rex Macedoniæ, moritur. Succedit Perses.*
176	*M. Manlius Vulso Cos. Castris exuitur ab*	574	*Vestæ ignis extinctus.*

Anni ante nat. Chr.	
	ab Histris. 2. 10
175	*C. Claudius Pulcer Cos. rem gerit contra Histros.* 2. 10
168	*Africani filius Africanum minorem adoptat.* 2. 15
167	*Q. Marcius Philippus Cos. II. Macedoniam irrumpit.* 2. 12.
166	*Anicius prætor Gentium vincit.* 2. 13 *L. Æmilius Paulus Cos. II. Persen vincit.* 2. 12
164	*L. Æmilius Persen in triumpho ducit.* 2. 12
157	*M. Fulvius Nobilior procos. Ligures domat.* 2. 3
154	*C. Marcius Figulus Cos. II. Dalmatas vincit.* 4. 12
150	*Carthaginenses exercitum contra fœdus com-*

Anni ab Urb. Cond.	
575	*Gracchus Sardos vincit. Seleucus moritur. Succedit Antiochus Epiphanes.*
582	*Saloudicus, belli Hispanici concitor, opprimitur.* 2. 17 *Antiochus Ægypto inhiat.*
583	*Ennius poëta moritur.* *Antiochus Alexandriam obsidet.*
584	*Popilius legatus ad Antiochum.* *Antiochus Hierosolymam occupat.* *Polybius in Italiam venit.*
586	*Judas Maccabæus legem defendit.* *Antiochus moritur. Succedit Antiochus, ejus filius, tutore Lysiâ.*
593	*Terentius poëta moritur.* *Judas Maccabæus interficitur. Succedit Jonathas.*
596	*Jonathas & Simeon Amaræos per insidias cædunt.* *Jonathas pacem facit cum Bacchide.*
600	*Demetrius occiditur. Succedit victor Ale-*

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
	comparant. 2.15		*Alexander.*
			Andriscus Pseudophilippus captus Romam deducitur.
149	*L. Licinius Lucullus Cos. in Hispaniâ res gerit.* 2. 17	601	*P. Cornelius Scipio Æmilianus singulari certamine hostem superat.* 2. 27
147	*Bellum Punicum tertium incipit.* 2. 15 *Carthago obsidetur.* 2. 15.	603	*Andriscus custodiam elapsus occupat Macedoniam.* *Cato Censorius moritur.*
146	*Q. Cæcilius Metellus Andriscum vincit.* 2. 14	604	*Prusias, Bithyniæ rex, à filio Nicomede interficitur.* *Masinissa moritur.*
145	*Scipio contra ll. Cos. factus, obsidionem Carthaginis urget.* 2. 15.	605	*Critolaus legatos Romanorum violat.* 2.16
144	*Metellus Achæos vincit.* 2. 16 *Triumphat de Andrisco.* 2. 14 *Carthago diruitur.* 2. 15. *Corinthus diruitur* 2. 16.	606	*Metellus appellatur Macedonicus.* 2. 17 *Viriatus in Lusitaniâ duces Romanos cædit.* 2. 17 *Alexander, Syriæ rex, interficitur.* *Succedit ei Demetrius.* *Ptolomæus Philometor moritur ex vulnere. Succedit Ptolomæus Physcon.*
143	*Q. Fabius Maximus Æmilianus Cos. con-*	607	*Jonathas Demetrio auxilium mittit*

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
	contra Viriatum mittitur. 2. 17		*tit contra Antiochenos.*
			Tryphon Demetrium pellit.
			Jonathas occiditur. Succedit Simon. Simon cum Demetrio fœdus init.
141	*Q. Cęcilius Metellus Macedonicus res in Hispaniâ gerit.* 2. 17.	609	*Simon arcem Sionis capit.*
139	*Q. Pompejus Rufus Cos. turpe fœdus cum Numantinis icit.* 2. 18.	611	*Tryphon, Antiocho pupillo necato, Syriæ regnum invadit.*
138	*Viriatus à suis interficitur.* 2. 17	612	*Antiochus Sedetes ejecto Tryphone Syryam occupat.*
136	*Dec. Junius Brutus Cos. in Hispaniâ res gerit.* 2. 17	614	*Tryphon interficitur.*
135	C. *Hostilius Mancinus Cos. turpe fœdus cum Numantinis icit.* 2. 18.	615	*Joannes Hyrcanus, Simonis filius, Cendebeum vincit.*
			Brutus Gallæcos vincit. 2. 17
133	*Eunus servile bellum concitat.* 3. 19	617	*Simon, Ethnarches Judæorum, occiditur.*
	Hypsæus prætor à servis vincitur. 3. 19		*Antiochus Hierosolymam obsidet.*
132	P. *Cornelius Scipio Africanus Cos.* II. *contra Numantinos mittitur.* 2. 18	618	C. *Fulvius Flaccus Cos. contra servos in Siciliam mittitur.*
131	*Tib. Sempronius Gracchus II. seditiosas pro-*	619	*L. Calpurnius Piso Frugi servos vincit.* P. *Cor-*

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
	promulgat. 3. 14		
130	*Numantia diruitur.* 2. 18. *M. Perperna prætor, ovans de servis, Urbem ingreditur.* 3. 19	620	*P. Cornelius Scipio Africanus triumphat de Numantinis.* 2.18
129	*Aristonicus Asiam occupat.* 2. 20 *P. Licinius Crassus Mucianus Cos. ab Aristonico capitur.* 2.20 *M. Perperna Cos. Aristonicum vincit capitque.* 2. 20	621	*Census actus Romæ: censa civium Romanorum.* 313823. *præter pupillos & viduas.* *Antiochus Sedetes occiditur.*
127	*Man. Aquilius Cos. reliquias Asiatici belli conficit.* 2. 20	623	*Ptolomeus sorori filium, quem ex eâ sustulerat, membratim concisum mittit.* *Alexander Zebinæ, Syriæ regnum invadit*
123	*Massilienses queruntur de Salyis.* 3. 2 *M. Fulvius Flaccus Cos. contra Salyos proficiscitur.* 2. 3	627	*Antiochus Gryphus regnum Syriæ vindicat.* *Alexander Zebina interficitur.* *Polybius moritur.*
121	*C. Gracchus seditiosas leges fert.* 3. 15 *Q. Cæcilius Metellus Cos. adversùs Baleares mittitur.* 3. 8	629	*Aquæ Sextiæ, quarum mentio.* 3. 3. *conditæ.* *Carthago colonia deducta.*
119	*Cn. Domitius Ahenobarbus procos. Allobroges vincit.* 3. 2	631	*C. Gracchus interficitur.* 3. 15
118	*Q. Fabius Maximus Æmilianus procos.*	632	*Antiochus Cyzicenus*

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
	cos. Bituitum vincit. 3. 2.		*cenus fratri de regno controversiam movet.* *Ptolomaus Physcon moritur.*
113	*Jugurtha fratribus insidias struit.* 3. 1	637	*M. Æmilius Scaurus Cos. Ligures vincit.*
112	*C. Porcius Cato Cos. vincitur à Scordiscis.* 3. 4.	638	*Antiochus Cyzicenus à fratre Grypo vincitur.*
111	*Didius Thraces vincit.* 3. 4	639	*Cimbri vagantur.* 3. 3.
110	*Jugurtha fratrem Atherbalem necat.* 3. 1. *M. Livius Drusus Cos. Scordiscos vincit.* 3. 4	640	*Antiochus Cyzicenus exercitu reparato Grypum vincit.*
109	*L. Calpurnius Bestia Cos. contra Jugurtham mittitur.* 3. 1	641	*Magna pars Urbis conflagrat, una cum æde Magnæ Matris.*
108	*Jugurtha Romam venit.* 3. 1 *A. Posthumii Albini exercitus corrumpitur à Jugurtha.* 3. 1	642	*M. Minucius Cos. in Thraciâ res gerit.* 3. 4. *Samaria exscinditur à Joanne Hyrcano.*
107	*Q. Cæcilius Metellus Cos. contra Jugurtham proficiscitur.* 3. 1	643	*M. Junius Silanus Cos. vincitur à Cimbris.* 3. 3
106	*Metellus Thalam capit.* 3. 1	644	
105	*C. Marius Cos. Capsam capit.* 3. 1 *Jugurtham & Bocchum reges vincit.* 3. 1	645	*Metellus triumphat ex Numidiâ, & appellatur Numidicus.*

Boc- L. Cas-

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
			L. Cassius Longinus Cos. vincitur & occiditur à Cimbris.
			Pompejus Magnus nascitur.
103	*Bocchus Jugurtham Syllæ tradit.* 3. 1	647	*Cn. Mallius Cos. & Q. Servilius Cæpio procos. vincuntur à Cimbris.* 3. 3
	Marius Jugurtham in triumpho ducit. 3. 1		*Joannes Hyrcanus pontifex moritur. Succedit Aristobulus, qui pontificatum in regnum commutat.*
102	*C. Marius Cos. II. adversus Cimbros movet.* 3. 3	648	*Aristobulus Judæorum rex moritur. Succedit Alexander.*
101	*Lucius Licinius Lucullus castris exuitur à servis.* 3. 19	649	*C. Lucilius, Satyrarum scriptor, moritur.*
100	*C. Marius, Cos. IV. Theutones cædit.* 3. 3	650	*Archias poëta Romam venit.*
99	*Man. Aquilius Cos. cum servis debellat.* 3. 19.	651	
	C. Marius Cos. V. Cimbros cædit. 3. 3		
98	*C. Marius Cos. VI. Saturninum fovet.* 3. 16.	652	*Saturninus occiditur.* 3. 16
			C. Julius Cæsar nascitur.
	Metellus Numidicus exulat. 3. 16		*Ptolomæus Lathurus à matre regno pellitur.*
			Alexandrum Judæum vincit.
92	*P. Rutilius damnatur repetundarum.*	638	*Antiochus, Cyziceni filius, Seleucum regno*

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
	rum. 3. 17		regno Syriæ exuit. Antiochus, Seleuci frater, occiditur.
90	M. Livius Drusus ll. fert. 3. 17	660	Alexander, rex Judæorum, I. M. eorundem occîdit.
89	Interficitur. 3. 17	661	Alexander, rex Judæorum, I. M. eorundem occîdit.
88	Bellum Sociale exoritur. 3. 18	662	Alexander, rex Ægypti, matrem occîdit.
	P. Rutilius Lupus Cos. vincitur ab Italis. 3. 18		Alexander, rex Judæorum, Pharisæorum seditionibus premitur.
87	L. Sylla vincit Samnites. 3. 18	663	Demetrius Eucærus capitur à Parthis.
86	Bellum civile Marianum oritur. 3. 21	664	Cives Romani in Asiâ jussu Mithridatis occiduntur. 3. 5
85	L. Cornelius Cinna Cos. Urbe pellitur. 3. 21	665	C. Marius, Cos. VII. moritur. 3. 21
	Marius & socii Urbem occupant. 3. 21		Cicero Moloni Rhodio rhetori dat operam.
84	Sylla Mithridaticos vincit. 3. 5	666.	Athenæ captæ. 3. 5.
			C. Sallustius Crispus, Hist. Romanæ princeps nascitur.
81	Sylla redit in Italiam contra Marianos. 3. 5. & 3. 21.	669	Templum Delphicum incenditur à Thracibus.
			Capitolium conflagrat.
80	C. Marius, Marii filius, Cos. opprimitur.	670	L. Licinius Murena bellum Mithridati-

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
	tur. 3. 21 *Pontius Telesinus opprimitur.* 3. 21		*daticum renovat.* *Sylla Tribunorum potestatem minuit.* *Ptolomæus Lathurus moritur. Succedit Ptolomæus Auletes.*
77	*Ap. Claudius Pulcer Cos. in Thraciâ res gerit.* 3. 4 *P. Servilius Vatia Cos. Isauros vincit.* 3. 9.	673	*Cicero Athenas navigat, Antiocho philosopho operam daturus.* *Sylla sponte dictaturam deponit.*
76	*M. Æmilius Lepidus Cos. civile bellum movet.* 3. 23	674	*Alexander rex Iudæorum, moritur. Succedit uxor Alexandra.*
75	*Cn. Pompejus contra Sertorium mittitur.* 3. 22	675	*Cicero è Græciâ Romam redit.*
74	*C. Scribonius Curio Cos. in Thraciâ res gerit.* 3. 4	676	*Capitolium restituitur.*
		677	*Cicero Quæsturam petit.* *Nicomedes; Bithyniæ rex, moritur, hærede relicto pop. Rom.*
72	*M. Antonius vincitur à Cretensibus.* 3. 7.	678	*Sertorius cum Mithridate fœdus init.* 3. 22.
71	*L. Licinius Lucullus Mithridatem vincit ad Cyzicum.* 3. 5 *Spartacus cum gladiatoribus bellum Po. Romano facit.* 3. 2	679	*Ariovistus, Germanorum rex, in Galliam transit.* *Pompejus prosperè res gerit contra Sertorium.*
70	*Cn. Cornelius Lentulus Clodianus Cos. vincitur à Spartaco.* 3. 20. *Ser-*	680	*Lucullus Mithridatem in Pontum fugat.*

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
69	*Sertorius interficitur à suis.* 3. 22 *C. Cassius Varus procos. vincitur à Spartaco.* 3. 2	981	*Mithridates in Armeniam fugit.* *Virgilius nascitur.* *Alexandra Judæorum regina moritur, filius ejus minor Aristobulus fratre dejecto succedit.*
66	*Q. Cæcilius Metellus in Cretam mittitur.* 3. 7	684	*Lucullus Nisibin capit.* *Triarius Mithridatem vincit.*
65	*Pompejo bellum Piraticum decernitur.* 3. 6.	685	*Mithridates Triarium ingenti clade afficit.* *Cicero præturam petit.*
64	*Pompejus contra Mithridatem proficiscitur.* 3. 5 *M. Terentius Varro triumphat de Thracibus.* 3. 4	686	*Pompejus Mithridatem nocturno prœlio vincit.* 3. 5 *Lucullus ob magnificentiam & luxuriam Xerxes togatus appellatur.*
63	*Pompejus in Iberos, Albanos, &c. movet.* 3. 5	687	*Hyrcanus Aristobulum fratrem obsidet Hierosolymis.*
62	*Proficiscitur in Syriam.* 3. 5.	688	*Cicero consulatum petit.*
61	*Pompejus Hierosolymitanum templum intrat.* 3. 5 *Catilinæ conjuratio discutitur.* 4. 1	690	*Mithridates moritur.* *Augustus Cæsar nascitur.* *Julius Cæsar fit Pontifex Maximus.* *Lucullus triumphat.*
60	*Metellus Creticus ap-*	689	*P. Clodius uxorem Cæsa-*

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
	appellatur. 3. 7		*Cæsaris violat.* *Helvetii de invadendâ Galliâ deliberant.* 3. 10
57	*Julia, Cæsaris filia, Pompejo nubit.* 4. 2	690	*Messala Corvinus Orator nascitur.* *Titus Livius nascitur.*
56	*Cæsar Helvetios, & Ariovistum vincit.* 3. 10.	694	*Cicero exulat.* *Clodius Pompejum insidiis petit.*
55	*Item Belgas.* 3. 10	695	*Cicero redit.*
54	*Et Venetos.* 3. 10	696	*Orationem habet pro Sextio &c.*
53	*Rhenum transit.* 3. 10. *In Britanniam trajicit.* 3. 10	697	*Gabinius Ptolomæum regno pulsum restituit.* *Alexander, Aristobuli filius, Judæam subigere tentat frustra.*
52	*M. Crassus in Parthos movet.* 3. 11 *Cæsar iterùm in Britanniam trajicit.* 3. 10.	698	*Gabinius Nabathæos vincit.* *Romam reversus accusatur primum à Cicerone, mox defenditur: damnatur tamen.*
51	*M. Crassus interficitur.* 3. 11 *Julia Pompeji conjux moritur.* 4.2 *Cæsar ponte facto Rhenum penetrat.* 3. 10.	699	*Cassius superstites cladis Crassianæ in Syriâ colligit.* 3. 11 *Labienus, Cæsaris legatus, Treviros vincit.* *Cicero creatur Augur.* *Clodius occiditur à Milone.*

Anni ante nat. Chr.

52 *Cæsar mediâ hieme in Galliam redit.* 3. 10.

Cæsari conceditur absenti petere consulatum. 4. 2

49 *Cæsar consulatum more majorum petere jubetur.* 4. 2

47 *Cæsar Brundisii Pompejum obsidet.* 4. 2.

46 *Cæsar Pompejum vincit:*

45 *Et Ægyptios.* 4. 2

44 *Item Jubam regem & Scipionem.* 4. 2

Cæsar triumphat. 4. 2.

Creatur dictator perpetuus. 4. 2

43 *Cæsar ad Mundam Pompeji liberos vincit.* 4, 2

42 *Interficitur.* 4. 2

Amnestia decernitur. 4. 7

41 *Brutus & Cassius in provincias suas abeunt.* 4. 7

Cæsar Octavianus An-

Anni ab Urb. Cond.

700 *Lucretius poëta per furorem manus sibi infert.*

Cicero libros scribit de Finibus.

701 *Cicero in provinciam Ciliciam proficiscitur.*

Censa civium capita 320000.

703 *Scribonius Curio Siciliam occupat pro Cæsare.* 4. 2

Occiditur in Africâ, 4. 2

704 *M. Cælius & Milo occiduntur.*

705 *Cicero Cæsari obviam progreditur.*

706 *Cicero orationes habet ad Cæsarem pro M. Marcello, & Q. Ligario.*

Herodes Galilææ præficitur ab Antipatro patre.

707 *C. Caninius in paucas horas Cos. fit.*

708 *Octavius Romam venit.*

Sex. Pompejus bona paterna repetit. 4. 3

709 *C. Trebonius, unus ex percussoribus Cæsaris, à Dolabellâ interficitur.*

Cæs-

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
	Antonium ab obsidione Mutinæ repellit. 4. 4.		*Cassius Judæam spoliat.*
	Triumviratus Cæsaris, Antonii & Lepidi. 4. 6		*Ovidius nascitur.*
	Cicero occiditur. 4. 6		*Antipater, Herodis pater, interficitur.*
40	*Cassius & Brutus pereunt.* 4. 7	710	*Sextus Pompejus Siciliam occupat.* 4. 8
39	*L. Antonius Cos. obsidetur ab Augusto Perusiæ.* 4. 5	711	*Pacorus Hierosolymam occupat.* *Antigonus patruo Hyrcano auriculas præcîdit, ne receptum haberet ad pontificatum.*
36	*Ventidius Pacorum occidit.* 4. 9 *Bellum cum Sex. Pompejo exoritur.* 4. 8.	714	*Asinius Pollio Dalmatas vincit.* 4. 12 *Augustus Liviam ducit.* *Herodes Hierosolymam capit.* *M. Vipsanius Agrippa Gallos vincit.*
34	*Pompejus Siciliâ pellitur.* 4. 8 *Antonius rem malè gerit in Parthis.* 4. 10.	716	*Lepidus triumvir ab Augusto omni potentiâ exuitur.* *Hyrcanus, qui hactenus apud Parthos commoratus erat, ad Herodem venit.*
33	*Sex. Pompejus occiditur.* 4. 8	717	*Pannonii vincuntur.* 4. 12
32	*Octavius vulneratur in Illyriis.* 4. 12	718	*Antonius Artavasdem, Armeniæ regem, dolo irretitum capit.* *Sallustius moritur.*

Anni ante nat. Chr.	
30	*Bellum civile inter Cæsarem & Antonium.* 4. 11
29	*Pugna Actiaca.* 4. 11.
28	*Antonius & Cleopatra se perimunt.* 3. 11.
27	
25	*M. Crassus Mysos vincit.* 3. 12
24	*Octavius appellatur Augustus.* 3. 12
24	*Augustus Cantabros bello petit.* 4. 12
	His post quinquennium perdomitis, tota denique pacatur Hispania, cùm in eâ dimicatum esset Romanis per annos CC. *circiter.* 2. 17
23	*C. Antistius Cantabros vincit.* 4. 12
	Templum Iani clauditur. 4. 12
20	*Cantabri semetipsos perimunt:* 4. 12
17	*Indorum legatio ad Augustum venit.* 4. 12.

Anni ab Urb. Cond.	
720	*Herodes cum Arabibus bellum gerit.*
	Atticus, amicus Ciceronis, moritur.
721	*Agrippa Bogudem, Mauritaniæ regem, occîdit.*
722	*Catullus poëta moritur.*
	Ægyptus, provincia facta, per Equites Rom. administratur.
723	*Augustus triumphat.*
725	*Senatum purgat.*
	Herodes Mariamnem, conjugem suam, occîdit.
726	*Cornelius Gallus Poëta, præses Ægypti, mortem sibi consciscit.*
	Herodes Alexandram socrum interficit.
727	*Terentius Varro Salassos vincit.*
	M. Vincius Germanos superat.
730	*Pantheon ab Agrippâ ædificatur.*
	Virgilius moritur.
733	*Herodes templum instaurat.*
	Augustus Cajum &

Par-

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
	Parthi signa reddunt. 4 12		*& Lucium nepotes adoptat.*
			Horatius carmen sæculare scribit.
13	*Drusus Rhætos vincit.* 4. 12	737	*Cyzicenis libertas redditur.*
			Drusus Frisios subigit.
9	*L. Piso Thracas vincit.* 4. 12	741	*Drusus, Rheno & Lupiâ transmissis, ad Visurgim usque procedit.*
8	*Drusus Cattos & Sicambros superat.* 4. 12.	742	*Claudius imperator nascitur.*
			Tiberius Juliam, Augusti filiam, uxorem ducit.
7	*Drusus mortuus Germanici cognomine honestatur.* 4. 12	743	*Tiberius Dalmatas & Pannonios subigit.*
Anni post N.C.		750	*Herodes filios suos interficit.*
			Jesus Christus nascitur. Herodes moritur.
2	*Cn. Julius Cæsar Cos. vulneratur in Armeniâ.* 4. 12	752	*Tiberis ex secessu Rhodiensi Romam redit.*
3	*Lucius Cæsar moritur.* 4. 12	753	*Asconius Padianus floret.*
	Cn. Cornelius Lentulus Cossus Gætulos vincit. 4. 12		*Athenodorus Philosophus Stoïcus floret.*
			Tiberius in Germaniâ res gerit.
10	*Quinctilius Varus occiditur à Germanis.* 4. 12.	760	*Pannonii rebellant ducibus Batonibus.*

EPILOGUS CHRONOLOGIÆ.

Atque hæc Chronologica ex accuratiſſimis temporum & annalium ſcriptoribus adjecimus, ut eſſent, unde quæ prius, quæ ve poſterius eorum, quæ ab hoc auctore memorantur, geſta ſint, citra laborem cognoſceres. Addidimus autem ex alienis quoque hiſtoriis, ſacris præcipuè, notiſſima quæque, ut ad aliquod inſtar ſynchroniſmi memoria certius confirmaretur. Ea quidem, quæ eodem tempore evenerunt, ſtatim è numerorum ſuorum regione, alia inter id ſpatium, quo geſta ſunt, annorum numero, non accuratè ſignato. Tempora autem ipſa, ad annos ante natum Salvatorem, item ab Urbe condita retulimus: qui tamen aliquot ferè menſibus diſcrepant, quin & ipſe conditæ Urbis annus controvertitur. Sed hæc non utique magnum, in hoc propoſito, quo rerum apices non exquirimus, impedimentum adferent. Sicut nec iſtud, quod æra Chriſtiana non planè reſpondet receptæ conſuetudini.

Finis Chronologiæ.

L E-

LECTORI.

Roganti Typographo, an aliquid haberem ad manum, quo rectior & ornatior fieret hæc, quam in minore formâ parabat, Editio Flori, respondi, habere me plenos ad eum auctorem Commentarios, pro notis, quas olim in Germaniâ, pænè puer, curaveram. Sed, quod justam, suamque Editionem, ii poscerent, grandioresque forent, quam ut appendicis loco esse possent, nec quidquam ex illis decerpi paterer, quod eorum desiderio satisfaceret, aliud quærendum dixi. Sumpto itaque ad cogitandum spatio, subiit tandem commodè Lucio Floro Lucium Ampelium posse adjungi, quam ante viginti annos, & quod excurrit, descripseram ex Codice antiquissimo Francisci Jureti, viri, dùm viveret, doctissimi, &, quod pluris faciendum, integerrimi, mihique amicissimi. Propter affinitatem, inquam, argumenti, quia multa de Romanis attingit negotiis, & propter stili concinnitatem, rerumque adeò plurimarum, quas aliundè non liceat sumere, novitatem, visus est idoneus, qui Floro comes adderetur, atque in ejus comitatu lucem publicam, quam hactenùs non vidit, usurparet. Quis ille fuerit, quo tempore vixerit, juxta me scire dicam cum ignarissimis si mihi eripias eum esse, quem suspicor, cujus meminit Sidonius Apollinaris in Excusatorio ad Felicem, his versibus;

Sed ne tu mihi comparare tentes,
Quos multò minor ipse plus adoro,
Paulinum, Ampeliumque Symmachumque,
Messalam ingenii satis profundi.

Recenset in sequentibus plures, qui circa illam ætatem fuere, viros ingenio, doctrinâ, & eloquentiâ celebres. Sed, cur ille Ampelius hic noster non erit? Dices: Quæ ratio nos cogit ita cogitare, præter idem nomen? Certè alia etiam sunt, quæ hanc suspicionem augeant. Eo ævo vixisse constat, quo Cæsares Augusti adhùc in Occidente imperitabant. Ita enim ipse scribit eo capite, quo tangit, quas commutationes status populi Romani habuerit: donec exortis bellis civilibus inter Cæsarem & Pompejum, & oppressâ per vim libertate, sub unius Cæsaris potestatem redacta sunt omnia. Ex eo perpetua Cæsarum dictatura dominatur. *Doctum præterea hominem fuisse, ac disertum politumque, ut erat eorum temporum captus, nec indignum testimonio illo & elogio Sidonii, apparet ex ipso hoc ejus, quod damus, scripto. Notavit porrò Sirmondus ad eum Apollinaris de Ampelio locum, se olim à P. Pithæo audivisse, L. Ampelii ad Marinum fragmenta quædam prolixioris operis extare Divione in Bibliothecâ S. Benigni, & præfationem etiam sibi ostendisse. Codex Jureti, quo usus sum, nescio an ex Bibliothecâ S. Benigni Divionensis fuerit; & potest fieri ut ita sit, qui sciam multos ex eâ Bibliothecâ libros aliquando utendos accepisse eundem clarissimum Juretum. Exemplar tamen illud vetus non* ad

Mari-

Marinum, *sed* ad Macrinum, *habuit inscriptum, quod præfationis vicem huic Ampelii opusculo præfixum est*, ἐπιστολίδιον. *An fragmentum sit majoris operis, cujus hæc Epitome videatur esse, ne id quidem possum affirmare. Verisimilius tamen, si conjecturæ locus sit, arbitrarer, non aliud opus prolixius auctorem fuisse meditatum, cùm id vulgavit. Mos quippe fuit eruditorum illius sæculi, quo literæ jam in barbariam ibant, ejusmodi doctrinarum & historiarum sectari & affectare compendia. Quibus tùm vacabat evolvere integra Veterum scripta, ut pauci admodùm numero erant, qui id possent, cum & ipsos paucissimos esse scirent, quos cura legendi & discendi tangeret, quæ fusissimè ab antiquis tractata fuerant, ipsi contrahebant, quia fastidio sui temporis, vel potiùs inertiæ rem se gratam facere intelligebant. Lecturos quippe sua non aliter habuissent. Ut autem præcipuus est finis eorum, qui aliquid literis mandant, quod victurum opinentur, famam apud populum, quo docti videantur, mereri, idque unum aucupantur, totum id pendere cùm cernerent à gustu & judicio lectorum, satisfacere eis conabantur. Aliâ viâ id obtineri non poterat, quam ut scriberetur, quod legere aliquis dignaretur. Nam pro captu legentium, sata libri habent, ita & librorum auctores. Hinc desidia nata est scribentium ex ignaviâ studentium. Imperitia deinde ex eodem fonte ebulliit. Qui docti eo tempore videri volebant, & quid id nomen ex merito habere etiam poterant, cùm antiquos*

tiquos ſcriptores jacere viderent, ob grandiora operum volumina, quæ reliquerant, remedium aliquod ex neceſſitate quæſierunt; quò illos vulgo traderent noſcendos, ſeque eâdem operâ notos in vulgus darent. Nec uno modo omnes in eo negotio verſati ſunt, ut id, quod captabant, conſequerentur. Quidam ipſos auctores in epitomen redegerunt: ipſis auctorum verbis ſervatis, aut paulùm immutatis. Alii breviaria quædam proprio ſtilo confecerunt, ex variis ſcriptoribus excerpendo, quod in rem videretur. Nonnulli quaſi centones conſarcinarunt ex pluribus ſcriptoribus, qui rem eandem tractabant, alia ab his, alia ab illis ſumendo, ac corpus unum, hinc indè collectis alienis membris, aut membrorum particulis, condiderunt. Ita Digeſta contexuit Tribonianus, ex plurimis Juriſconſultorum commentariis & ſcriptis. Alii per locos communes digeſſerunt, quidquid præclari in auctoribus occurrebat, & ſub certos ac generales titulos, quæ ex variis defloraverant, congeſſerunt. Hoc modo univerſam Hiſtoriam Græcanicam concerpſit Conſtantinus Porphyrogeneta. Cujus laboris beneficio aliquot fragmenta Polybii, ac Nicolai Damaſceni, & aliorum, nobis tanquam ex incendio erepta, ſervata ſunt in duobus titulis, quos ab injuria temporum vindicavit eruditorum curioſitas, uno περὶ πρεσβειῶν, altero περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας. Quartum & eorum genus fuit, qui, ad privatum ſtudiorum uſum, inter legendum laudabilia loca ad oram notabant, quæ ὡραῖα & χρήσιμα Græci Critici appellant,

eaque

eaque etiam interdum, ut firmius memoriæ inhærerent, describebant. Nec insignes tantum sententias plerique in adversaria sua referre soliti, sed etiam, ut iidem Critici loquuntur, ὅλα τὰ κατάστατα, si historiam aliquam egregiam continerent, aut luculentam alicujus loci, rei, aut personæ descriptionem. Quinimò, & consueverant multi studiosi, si quem auctorem legerent, retento lectionis ordine, quidquid ex eo judicarent excerpendum, in codicem suum regerere, & sibi servare. Undè factum, ut hæc in bibliothecis privatorum reperta sæpe à librariis pro integris auctorum operibus descripta fuerint, ac ad posteritatem, aliis subindè ea excipientibus ac describentibus, propagata. Ita conservatus est elegantium nequitiarum curiosus Petronius Arbiter. Quod enim ex ejus Satyrico habemus, mera excerpta sunt alicujus studiosi, qui, quæ ad gustum suum in illo auctore invenerat, eodem, quo opus legebat, ordine, adversariis suis commendavit ac commisit. Qui putant, à monachis sic eviratum esse, vehementer errant. Qualis hæc castratio foret, quæ, resectis à reliquo corpore membris, vel potiùs ipso corpore abjecto, solas pudendas partes reliquisse videatur? Certè quæ desiderantur, vix videri possunt salaciora ac nequiora fuisse his, quæ relicta sunt. Imò ista nullam procacitatis & protervitatis ὑπερβολὴν vel ipsis lenonibus usurpandam reliquam faciunt. Sed his excerptorum concinnatoribus facilè ignoscendum, si quid eâ causâ detrimenti passa est Resp. literaria. Non enim hoc proposi-

tum

tum videntur habuiſſe, ut excerpta, quæ ad uſum ſuum exſcripſerant, poſteris legenda loco auctorum ipſorum ſubſtituerent. De reliquis, quibus apparet hanc animi mentem fuiſſe, ut pro auctoribus legerentur, quos compilaverant aut abbreviaverant, videndum, an omninò hi extra culpam. Non nemo certè eos accuſat, reoſque peragit illius incuriæ, quæ tot præclaros nobis abſtulit ſcriptores. Ego verò Epitomatores, & omnes ejuſmodi Breviariorum compoſitores, & compilatores centonum, non adeò literis cenſeo nocuiſſe, ut autumant nonnulli. Quòd enim ita exiſtimant, eos in cauſâ fuiſſe, cur ipſis auctoribus, quos abbreviarunt, & excerpſerunt, careamus, ego in aliâ ſum ſententiâ. Ea ſocordia fuit illorum temporum, quibus barbari literatum & Romanum orbem inundare cœperunt, ut, niſi extitiſſent, qui nobis has tanquam ex naufragio tabulas ſervarunt, certum ſit, nihil prorsùs ex illorum monumentis ad nos fuiſſe perventurum. Atqui præſtat hæc qualiacumque nos habere, quam nihil. Malo certè, quod ad me attinet, eos majore ſui parte eſſe deperditos, quam ſi toti funditùs periiſſent. Qui reliquias ſanctorum corporum conſectantur, ac ſtudiosè religioseque eas requirunt, ſatis habent, ſi vel uno oſſiculo potiri queant. Beatiores certè ſe judicarent, ſi totum corpus alicunde nanciſci poſſent. Hoc cùm non liceat, ſaltem eo, quod licet, contenti ſunt. Ita ergo nos affectos eſſe oportet erga illas veterum reliquias ſcriptorum, quæ nobis remanſerunt, gratiamque illis habere,

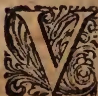
bere, nisi maxime ingrati velimus esse, per quos eæ hoc qualicumque modo ad nos salvæ fuêre transmissæ. Hoc autem Ampelii Opus ex eorum genere est, quæ à plerisque tùm solebant conscribi & edi. Non Epitome est, non fragmentum longioris Operis, sed veluti collectaneum rerum toto Orbe memorabilium, ex variis auctoribus brevitate summâ, sed qualem in omnibus ea tempora expetebant, compilatum. Memorialem eum se librum scripsisse in paucis illis verbis, quæ vice præfatiunculæ præfixit, profitetur. Quos libros Memoriales ea ætas vocaverit, non latet viros doctos, qui versati sunt in monumentis illius ævi. Non dissimili genio, etsi dissimili argumento, scriptus Theodori Manlii liber de rerum naturâ, causisque naturalibus, de astris & aliis ejusmodi, qui adhùc in Bibliothecis extat, manu exaratus & pedestri sermone compositus. Is est Theodorus Manlius, cujus consulatum celebravit carmine Claudianus, ut & opus ipsum. Indè occasionem arripuit vir quidam doctissimus, transcribere illud Manilio, sive Manlius sit, cujus hodiè Astronomicon habemus, ut idem sit Manlius ille Claudiano laudatus. Nos alibi pluribus pugnavimus rationibus, & quidem invictissimis, non posse ita esse, cùm tot argumenta, quibus probari queat, eum Manilium vixisse sub Augusto. Exemplar porrò, undè Ampelium descripsi, ab imperito librario vitiosissimè scriptum fuisse, indicare hic debeo, ne, qui tam multas adhùc superesse in eo mendas animadvertit, nihil à nobis, quoad

emen-

emendationem, præstitum esse arguere possit. Non pauciora in illo codice errata fuere, quam verba. Quæ potuerunt sine magno negotio & citra nimiam libertatem castigari, ea correximus omnia. Plurima tamen etiam reliquimus, quæ facillimum erat restituere, & mutari tutò poterant; sed intacta ideò prætermisimus, quia tantum nobis licere noluimus, & non tanti visa sunt nonnulla eorum, ut scripturam veterum sollicitandam putaremus. Fatendum est, & non pauca haberi, quæ sine ope melioris Codicis vix à quoquam possint emendari. Eorum verò, quæ ex conjectura in contextu emendavimus, & quæ inemendata reliquimus, in Notis aliquandò corrigendorum, ratio reddetur, cùm edentur. Edentur autem propediem, Deo juvante, unâ cum Commentariis Flori pridem ad editionem paratis, quibus illas adjungere decrevimus, ut nunc ipsi Floro hunc auctorem comitem damus.

L U-

LUCIUS AMPELIUS
MACRINO SUO SAL.

Olenti tibi omnia nosse, scripsi hunc Librum memorialem, ut noris, quid sit mundus, quid elementa, quid orbis terrarum ferat, vel quid genus humanum peregerit.

De Mundo.

MUndus est universitas rerum, in quo omnia sunt, & extra quem nihil, qui Græcè dicitur κόσμος. Elementa mundi IV. Ignis, ex quo est cœlum. Aqua, ex quâ mare Oceanum. Aër, ex quo venti & tempestates. Terra, quam, propter formam ejus, orbem terrarum appellamus. Cœli regiones sunt quatuor: oriens, occidens, meridies, septentrio. Cœlum dividitur in circulos quinque: Arcticum & Antarcticum, qui ob nimiam vim frigoris inhabitabiles sunt: Æquinoctialem, cui subjacet regio, quæ catakekaumene dicitur, neque incolitur, ob nimiam vim ardoris: Brumalem & Solstitialem, sub quibus habitatur; sunt enim temperatissimi, per quos obliquus circulus vadit, cum XII. signis, in quibus Sol annuum conficit cursum.

De duodecim signis.

SIgna sunt in cœlo duodecim. Aries beneficio Liberi: quòd, is cùm exercitum in Indiam per Libyam duceret per loca sicca & arenosa, cùm aquæ inopia esset, & exercitus ejus siti affligeretur, aries eis aquam demonstravit, & ob id Libero Jovis Ammon est appellatus, eique fanum magnificum fecit, ad eum locum ubi aquam invenit. Quod abest ab Ægypto & Alexandriâ millia passuum novem.

novem. Ob eam rem à Jove petiit, ut in sidera reciperetur. Alii putant, eum esse, qui Hellen & Phryxum vexerit. Taurus beneficio Jovis, quem Jupiter à Neptuno fratre per gratiam abduxit, qui sensum humanum figura Tauri continebat, isque Jovis jussu Europam, Agenoris filiam, Sidonia alludens decepit, & eam Cretam deportavit. Ob eam rem Jupiter in sideribus eum dignatus est immortali memoria. Gemini, qui Samothraces nominantur esse, quorum argumentum nefas est pronuntiare præter eos, qui in his præsto sunt. Alii Castorem & Pollucem dicunt, quòd hi principes mare tutum à prædonibus præstitissent. Sunt qui dicant, Herculem & Theseum, quod similia athla sint adepti. Cancer, Carcinus receptus beneficio Junonis, quod ejus jussu, cùm Hercules missus esset ad Hydram Lernæam, quam nos Excetram dicimus, interficiendam, Carcinus ingressus, Herculis pedes & crura lanians, incommodiorem faciebat eum, quam ipsa Excetra. Idque malum Hercules difficillimum habuit, Carcinumque Cancrum ob id factum Juno sideribus est dignata. Leo, Leon, qui educatus est Nemeæ, Junonis consilio ad Herculis interitum missus, in terrâ Argivâ diu speluncâ latitavit, quem Hercules dicitur interfecisse cum Molorcho hospite suo, cujus clavam ei tributam tùm principio est adeptus, quâ Leonem interfecit, ejusque pellem posteà pro tegumento habuit. Ob id factum Junoni odio esse cœpit, Leonemque cœlesti dignitate est honorata. Virgo, quam nos justitiam dicimus, fuit cum hominibus. Sed postquam homines malefacere cœperant, Jovis eam inter signa posuit. Sunt qui Erigonem, Icari filiam, Atheniensem dicunt, cujus patri Liber vinum dedit, ut hominibus ad suavitatem daret. Quibus dedit, ebriati sunt, & lapidibus eum occiderunt. Canis, qui cum illo erat, vidit hominem occisum, & cum ululatu ad Erigonem rediit, quem ut mœstum & singularem vidit, sollicita proficiscitur cum eo. Venère ad locum, ubi Icarius jacebat. Vidit corpus patris. Magnâ lamentatione in Hymetto monte sepelivit. Ipsa verò se suspendit laqueo. Canis ad pedes ejus discumbens diutiùs, & sine alimentis deficiens, post aquam anhelans in puteum se projecit. Tum Liber à Jove petit, quòd suo imperio deficerent, ut inter siderum cursus poneretur

neretur Virgo. Icarius autem Arcturus nominatus est, cujus stella, cum exoritur, continuas tempestates facit. Canis, Canicula. Libra, quam Græci Zygon appellant; virile nomen est adeptus. Is omni clementiæ justitiâ Mochos dictus; qui primus dicitur libræ pondus hominibus invenisse, quæ utilissima mortalibus æstimantur, ideòque in numerum stellarum receptus est, & Libra est dictus. Scorpius, qui dicitur ad perniciem Orionis in insulâ Chio in monte Pelæneo voluntate Dianæ natus. Orion autem dùm venatur, visâ Dianâ, stuprare eam voluit. Illa Scorpionem subjecit, qui eum vitâ privaret. Jupiter & Scorpionem & Orionem inter sidera recepit. Sagittarius, Crotopi filius, nutricius Musarum, quæ Musæ semper dilexerunt eum, quòd plausu & lusu Sagittarum eas avocaret. Alii Chironem dicunt, quòd justus & pius, doctus, hospitalis fuerit. Ab eo Æsculapius Medicinam, Achylles Cytharam, & alia multa. Capricornus, cui nomen Pan. Quo tempore Python speluncas incolens in monte Tauri, Ægyptum profectus est ad bellum, Pan se in capræ figuram convertit. Igitur Dii immortales, postquam Pythonem digna pœna affecerunt, Pana astrorum memoria decoraverunt. Aquarius, qui putatur esse Ganymedes, dicitur Deucalion Thessalus, qui maximo cataclysmo cum uxore Pyrrha solus evasit; & hic pietatis causa inter sidera locatus est. Pisces, ideò pisces, quia bello Gigantum Venus perturbata in piscem se transfiguravit. Nam dicitur & in Euphrate fluvio ovum piscis in ora fluminis columba adsedisse dies plurimos, & exclusisse Deam benignam, & misericordem hominibus ad bonam vitam. Utrique memoriæ causa pisces inter sidera locati.

De Sideribus.

PRæter duodecim signa potentissima sidera in cœlo. Septentriones duo, major & minor, qui numquam merguntur; ideòque navium cursus regunt, quorum alter Cynosura dicitur. Boötes, idem Arcturus, Orion, qui magnitudine sua dimidiam cœli obtinet partem. Peliades, quæ Latinè Virgiliæ dicuntur. Hyades, quæ à nobis Suculæ dicuntur,

cuntur, quarum ortus & occaſus à nautis & ab agricolis obſervantur. Canicula, cujus vis præcipuè Solſtitio eſt. Stellæ potentiſſimæ in cœlo ſunt ſeptem, Saturnus, Sol, Luna, Mars, Mercurius, Jupiter, Venus, quæ à Græcis planetæ, à nobis erraticæ dicuntur, quia ad arbitrium ſuum vagantur, & motu ſuo hominum fata moderantur. Item adverſo curſu contra cœlum feruntur.

Quibus partibus ſedeant XII. *ſigna duodecim ventorum.*

ARies, in Africum. Taurus, in Circium. Gemini, in Aquilonem. Cancer, in Septentrionem. Leo, in Traſeiam. Virgo, in Argeſten. Libra, in Xephyron. Scorpius, in Africum. Sagittarius, in Auſtrum & Africum. Capricornus, in Auſtrum. Aquarius, in Eurum & Notum. Piſces, in Eurum.

De Ventis.

VEnti fiunt ex aëris motu & inclinatione. Sunt autem generales quatuor. Eurus, idem Apeliotes, idem Vulturnus, ab oriente. Ab occidente, Zephyrus, idem Corus, idem Favonius. Aquilo, Boreas, Aparcias idem, à ſeptentrione. Notus, idem Libs & Auſter, & Africus, à meridie. Hi ſunt quatuor generales: cæteri ſpeciales adſcribuntur. Ut Japyx Zephyro, qui ab Japygio, Apuliæ promontorio, flat. Leuconotus Noto, cùm ſerenior flat. Caurus Aquiloni, cùm vehementior Gallias perflat. Item Eteſiæ, qui ſtatis diebus flant per æſtatem.

De Orbe Terrarum.

ORbis terrarum, qui ſub cœlo eſt, quatuor regionibus incolitur. Una pars ejus eſt, in qua nos habitamus. Altera huic contraria, quam qui incolunt, vocantur Antichthones. Quarum inferiores duæ ex contrario harum ſitæ, quas qui incolunt, vocantur Antipodes. Orbis terrarum, quem nos colimus, in tres partes dividitur, totidemque nomina. Aſia, quæ eſt inter Tanaïn & Nilum, Libya, quæ eſt inter

ter

ter Nilum & Gaditanum ſinum. Europa, quæ eſt inter fretum & Tanaïn. In Aſiâ clariſſimæ gentes: Indi, Seres, Perſæ, Medi, Parthi, Arabes, Bithyni, Phryges, Cappadoces, Cilices, Syri, Libyi, In Europâ Clariſſimæ gentes, Scythæ, Sarmatæ, Germani, Daci, Mœſi, Thraces, Macedones, Dalmatæ, Pannonii, Illyrici, Græci, Itali, Galli, Spani in Lybiâ gentes clariſſimæ, Æthiopes, Mauri, Numidæ, Pœni, Getuli, Garamantes, Naſamones, Ægyptus. Clariſſimi montes in orbe terrarum; Caucaſus, in Scythiâ. Emodus, in Indiâ. Libanus, in Syria. Olympus, in Macedoniâ. Hymettus, in Atticâ. Taygetus, in Lacedæmoniâ, & Citheron Eleon in Bœotiâ. Parnaſſus, Acroceraunia, in Epiro. Mænalus, in Arcadia. Apenninus, in Italia. Eryx, in Sicilia. Alpes, inter Galliam & Italiam. Pyrenæus, inter Galliam & Spaniam. Atlas, in Africâ. Calpe, in freto Oceani. Clariſſima flumina in orbe terrarum: Indus, Ganges, Hydaſpes, in Indiâ. Araxes, in Armenia. Thermodon & Phaſis, in Colchide. Tanaïs, in Scythia. Strimon & Hebrus, in Thracia. Sperchios, in Theſſalia. Hermus & Pactolus, auriferi. Mæander & Cayſtrus, in Lydia. Cydnus, in Cilicia. Orontes, in Syria. Simoïs & Xanthus, in Phrygia. Eurotas, in Lacedæmone. Alpheus, in Elide. Ladon, in Arcadia. Achelous & Inachus, in Epiro. Savus & Danubius, qui idem Iſter cognominatur, in Mœſia. Eridanus & Tiberinus, in Italia. Timavus, in Illyrico. Rhodanus, in Gallia. Iberus & Bætis, in Spania. Bagrada, in Numidia. Titron, in Getulia. Nilus, in Ægypto. Tigris & Euphrates, in Parthia. Rhenus, in Germania. Clariſſimæ inſulæ in mari noſtro undecim: Sicilia, Sardinia, Creta, Cypros, Eubœa, Lesbos, Rhodos, duæ Baleares, Ebuſus, Corſica, Gades. In Oceano ad orientem, Taprobane. Ad occidentem, Britannia. Ad ſeptentrionem, Thyle. Ad meridiem, Inſulæ Fortunatæ. Præter has in Ægæo mari, Cyclades duodecim: Delos, Gyaros, Myconos, Andros, Paros, Pharos, Tenedos, Cythnos, Melos, Naxos, Donuſa. Præter has Sporades innumerabiles, cæterùm celeberrimæ: Ægina, Salamina, Coos, Chios, Lemnos, Samothracia. In Ionio, Echinades, Strophades, Ithaca, Cephalonia, Zacynthos. In Adriatico, Ciriteæ circiter mille. In Siculo, Æoliæ VIII.

In

In Gallico, Stœchades tres. in Syrtibus, Cercina, & Meninx, & Girrha.

De marium ambitu.

MAre, quo cingimur, universum vocatur Oceanum. Hoc quatuor regionibus irrumpit in terras. A septemtrione, vocatur Caspium. Ab oriente, Persicum. A meridie, Arabicum, idem Rubrum & Erythræum. Ad occasum, Magnum mare, idem Atlanticum, quod commerciis totius generis humani peragitur. Hoc intrat in fretum Gaditanum inter duos montes clarissimos, Abylam & Calpen, ob impositas Herculis columnas. Dein latissimè simul & longissimè fusum medium terrarum orbem inundat, & nomina acquirit. Balearicum, quod Hispaniam alluit. Gallicum, quod Gallias tangit. Ligusticum, quod Liguribus infunditur. Tuscum, Tyrrhenum; idem Inferum, quod dextrum Italiæ latus circuit: Hadriaticum, idem Superum, quod sinistrum Italiæ latus circuit. Siculum, in quo Sicilia. Creticum, in quo insula est Creta. Jonium & Ægæum, quæ Achaiam, eandem Peloponneson, simul ambiunt; ut interveniente Isthmo pœne insulam faciant. Myrtoum & Icarium, quæ adhærent Ægæo mari, illud à Myrtylo, hoc ab Icaro cognominata. Euxinum, Ponticum, quod ingenti sinu Scythis infunditur. Hellesponticum fauce transmissum, inter duas celeberrimas urbes, Seston Asiæ, Abydon Europæ. Tanaïticum, quo Asia alluitur. Ægyptium ab Ægypto, Libycum à Libyâ cognominatur. Syrticum, à duabus Syrtibus, reciprocis æstibus retorquetur.

Miracula Mundi.

MIracula quæ in terris sunt. Ab Apolloniâ Athamantiâ millia passus quinque, in monte Nymphæo, ibi ignis est, & de terrâ exit flamma. In silvâ Panis symphonia in oppidum auditur. Item sub eo monte in campo lacus aquæ pleni, undè pix exit, & bitumen. Cùm manibus supplodas, pix altè attollitur, & quasi ab aquâ bullescit. Ambraciæ in Epiro in pariete sunt picti Castor & Pollux & Helena,

lena, manu Autochthonis, & nemo invenire poteſt, quis pinxerit. Arcis in Epiro, quod Ippaton appellatur: ibi pons magnus columnatus duplex, quem Medea ædificari imperaſſe fertur. Ibi picta ſunt gubernacula Argonautarum, quæ cæpta navis; Ibi Jovis templum Hyphonis, undè eſt ad inferos deſcenſus ad tollendas ſortes. In quo loco dicunt, duo qui deſcenderunt, Jovem ipſum videre. Leucade mons; undè ſe Sappho dejecit propter virum: in ſummo monte fanum eſt Apollinis, ubi ſacra fiunt. Et cum homo inde deſiluit, ſtatim excipitur lintribus. Sicyone in Achaiâ, in foro ædes Apollinis eſt. In ea ſunt poſita Agamemnonis Clypeus & Machæra, Ulyſſis Chlamys & Thoracium, Teucri ſagittæ & arcus, Adraſti arca, quam depoſuit, in qua quid ſit, ignoratur, ſed & olla ærea, in quâ Pelias coctus dicitur. Item Palamedis cithara. Marti autem quoque corium remi Argonautarum, & gubernaculi brachia, calculus quem Minerva ſortita eſt. De Oreſtæ cervice una proci paraſiti palla pendet: quam ſi quis halitu afflaverit, tota patefit. Penelopæ tela: ibi de terrâ oleum ſcaturit. Argis Inachiæ Junonis templum magnificè ornatum, quod Aſylum vocant. Olympiæ templum Jovis nobile; ubi athletæ intiantur. Corintho balænæ coſta eſt magna ſecundum mare, quam homo complecti non poteſt. Eodem in loco fanum eſt Veneris; in quo vas marmoreum Laïdos. Bœotiæ lacus ſacer; ubi Amphiaraus devoratus in eo latus eſt. Urceus fictilis fractus pendet, teſta inter ſe compoſita, undè autem pendeat, non apparet, niſi à vento moveatur. Athenis Minervæ ædes nobilis, cujus ad ſiniſtram Clypeus appoſitus, quem digito tangit. In quo Clypeo medio Dædali eſt imago, ita collocata, quam ſi quis imaginem è Clypeo velit tollere, perit totum opus, ſolvitur enim ſignum. Ipſa autem Dea habet haſtam de gramine. Ilio lapis quadratus, ubi Caſſandra fuit alligata, quem ſi ante tangas aut fricueris, lac demittit: ex alterâ autem parte ſimiliter ſi frices, ac ſi ſanguinem remittit. Juxta autem mare, qui locus Rhœte vocatur, ibi eſt Achillis & Patrocli vultus, & flumen Scamandras. Epheſo Dianæ fanum nobiliſſimum, maximum, pulcerrimumque orbis terrarum. Introitu dextrâ ſiniſtrâ poſtes marmorei monolithi, longi cubitis xx. quâ

ſuper

ſuper templum aſcenſu ſunt CXI. millia. Samo in templo Iunonis ſcyphus factus ex hederâ, cujus capita foras IV. arietina magna, cornibus miræ magnitudinis contortis. Pergamo ara marmorea magna, alta pedes XI. cum maximis ſculpturis. Continet autem gigantomachiam. Rhodo ſignum Dianæ marmoreum pulcerrimum: quod ſtat ſub divo cœlo, nec, cum pluit, aquâ tangitur. Argyro eſt fanum Veneris ſuper mare: ibi eſt lucerna ſuper candelabrum poſita, lucens ad mare ſub divo cœlo, quam neque ventus aſpergit, nec pluvia extinguit. Sed & Herculis ædes antiqua; ibi columna pendet cavea ferrea rotunda, in quâ concluſa Sybilla dicitur. Ibi jacent oſſa balænæ, quaſi lapides quadrati. Marmeſiæ apud Sipilum columnæ ſunt IV. inter has columnas eſt victoria ferrea, pendens ſine aliquo vinculo, in aëre ludens. Sed quoties ventus aut pluvia fuerit, non movet. Ædis Dianæ Epheſo, quam conſtituit Amazon. Ibi & ſepulchrum Icari ſtertentis quaſi dormiat, miræ magnitudinis, ex orichalco & ferro. Rhodo Coloſſi ſignum Solis altum ſuper columnâ marmoreâ cum quadriga. Columna verò habet cubitos centum. Cypro ſignum Jovis Olympii æreum, facies ex auro, quem fecit Phidias in cubitis centum quinquaginta, & lata cubitis ſexaginta. Domus illic Cyri regis ædificata lapidibus candidis, & nigellis, auro vinctis: ubi ſunt columnæ diverſis coloribus, & innumerabiles lanceæ ferreæ, feneſtræ ex argento, & tegulæ ex lapide praſino. Murus intus medio Babyloniæ, quem Memnon ædificavit lapide cocto, id eſt, calce & ſulfure, ferro intermixtus, ut ſunt juncturæ. Latitudo ejus cubitis XXX. altus cubitis CXXX. cingitur millia paſſuum XXX. Hunc cœpit Semiramis, filius ejus perfecit. Pyramides in Ægypto, quas ædificavit Agartus oppidum: ibi eſt Nilus fluvius ære factus, plexilis in cubitis CCC. cujus facies ſmaragdo limpido, brachia ex ebore magno, cujus aſpectu & beſtiæ terrentur. Athenis ſignum Jovis Olympii, Alexandriæ flumen Nilum maximè colunt.

Quot fuêre Joves, vel alii in loco Dii Deæque.

JOves fuêre tres. Primus in Arcadiâ Ætheris filius, cui etiam Ætherius cognomen fuit. Hic primùm solem procreavit. Secundus abinde in Arcadiâ, qui Saturnius cognominatur, qui ex Proserpinâ Liberum patrem procreavit primum victorum. Tertius Cretæ, Saturni & Opis filius, optimus maximusque est appellatus. Martes fuêre duo. Primus ex Enoposte, ut eum Homerus ait, & noster est Mars Leucarpis & aliter Marsenius. Secundus ex Jove & Junone. Soles fuêre quinque. Primus Jovis filius. Secundus Hyperionis. Tertius Nini filius, cui Ægyptus est consecrata. Quartus qui Rhodi natus est, cujus etiam Zemintus est filius. Quintus Colchi filius, ex quo Circe & Medea & Phaëton nati sunt. Vulcani fuêre quatuor. Primus Crio & Joppe natus. Secundus Nili filius. Tertius Saturni & Junonis. Quartus in Siciliâ Miletis filius. Mercurii IV. Primus Cœli & Diei filius. Secundus Jovis & Croniæ filius, vel Proserpinæ. Tertius Croni filius & Majæ, qui est inventor lyræ. Quartus Quilleni filius, qui Ægyptiis literas, & numerum dixit. Apollines quinque. Primus Vulcani & Minervæ. Secundus ex Corybante. Tertius, Jovis filius ex Latonâ. Quartus, Sileni filius in Arcadiâ. Quintus, Ammonis filius, in Libyâ natus. Dianæ III. Prima, Jovis vel Croni filia ex Proserpinâ, quæ est Liberi soror. Secunda, Jovis & Latonæ, Apollinis soror. Tertia, quæ vocatur Ops, de Glauco. Æsculapii tres. Primus, Apollo dictus, Vulcani filius. Secundus, Laï filius. Tertius, Aristeti & Alcippei filius. Veneres IV. Prima, Hacdeli & Diei filia. Secunda, quæ ex spumâ nata esse dicitur, & Aëris & Oceani filia. Tertia, quæ Vulcano nupsit, quæ cum Marte se miscuit: unde Cupido natus esse dicitur. Quarta, Cypri & Syriæ filia, quam Adon habuit. Minervæ quinque. Prima, Vulcani filia; undè Athenarum est civitas. Secunda, Nili filia, quam Ægyptii colunt. Tertia, Jovis filia, quæ in facillimis rebus se exercuit. Quarta, Solis filia, quadrigas junxit. Quinta, Pallantis & Titanidos filia. Hæc patrem occidit, pro

suæ virginitatis observatione, qui ejus cupidus fuit. Unde & Pallas dicta est. Liberi quinque. Primus ex Jove & Proserpina. Hic agricola, & inventor vini. Cujus soror Ceres. Secundus Liber ex Merone, & Flora, cujus nomine fluvius est Granicus. Tertius de Cabito, qui regnavit in Asia. Quartus ex Saturno & Semela, dicunt. Quintus Nisi & Hesionæ filius. Hercules sex. Primus Jovis & Ætheris filius. Secundus Nisi filius, quem principem colunt Ægyptii. Tertium conditorem loci sui Hellenes dicunt. Quartus Croni filius, & Cartheres, quem Carthaginenses colunt, unde Carthago dicta est. Quintus Joab filius, qui cum rege Medorum pugnavit. Sextus Jovis filius ex Alcumena, qui Atlanta docuit.

De Imperiis.

IMperia ab ineunte ævi memoria fuerunt septem. Primi rerum potiti sunt Assyrii, deinde Medi, postea Persæ, tum Lacedæmones, dein Athenienses: post hos inde Macedones: sic deinde Romani.

Reges Assyriorum.

NInus Rex; qui primus exercitu propè totam Asiam sub se redegit, & clarissimam urbem nominis sui condidit Ninon. Bellus Rex, Jovis filius, cujus posteri primùm Asiæ regnaverunt: per Ægyptum Libyæ, per Darium Europæ. Semiramis, Circetis Nymphæ filia, à columbis educta, uxor Nini regis. Cujus post mortem regnum Nini ampliavit; armis Indiam quoque parum prospera expeditione tentavit. Hæc urbem pulcherrimam omnium, quæ unquam fuerunt, Babylona constituit, supra flumen Euphraten. Sardanapalus, qui ob nimias delicias & luxuriam perdito regno, ne in potestatem hostium veniret, cum exoletis suis venenum bibit, & igni subjecto cum regia sua conflagravit.

Reges Medorum.

ARſaces, primus Rex, qui everſas Aſſyriorum opes luxuriâ Sardanapali tranſtulit, eoſque juſtiſſimè rexit. Aſtyages, vir fortis & juſtus, qui per inſidias victus à Cyro eſt, & diſſolutum eſt Mediæ regnum.

Reges Perſarum.

CYrus rex fortiſſimus, qui majore parte Aſiæ ſubactâ, Europam quoque irrupiſſet, ni à Tomyre, Scytharum regina, victus oppreſſuſque eſſet. Cambyſes, filius æquè Cyri; qui, cum LXX. millia hominum ſubegiſſet in Ægypto, & regem ejus Amaſin, Æthiopiam profectus, magnâ parte militum per famem amiſsâ; irritus rediit. Urbem tamen ibi condidit Meroën. Is quia Apin ſacrum bovem interfici juſſerat, ira Deorum ex equo præceps ſuper gladium ſuum ruit, extinctuſque eſt. Darius rex, unus ex ſeptem Perſis hinnitu equi regnum aſſecutus, cum CCLXX. millibus Europam tranſivit. Victus ab Athenienſibus ducenta millia apud Pſeudomarathona deceſſit. Xerxes, Darii filius, cùm receſſiſſet pater ejus, aliquantis navibus armatis militibus in Europam tranſivit. Contabulatò Helleſponto, & forato Atho monte, nequidquam aliud egit, quam ut Athenas incideret mari. Victus à Lacedæmoniis & Athenienſibus, in Aſiam rediit, ibique ſuorum fraude interfectus eſt.

Duces & Reges Lacedæmoniorum.

EUryſthenes & Procles gemini, qui genus ab Heraclidis deducentes primis, parte regni regnaverunt. Lycurgus legumlator, cui Lacedæmonii principes Græciæ per annos ſeptem inviſi fuerunt. Theopompus & Polydorus Reges, qui Meſſenium bellum XX. annis geſſerunt. Othryades vir bellator, qui Meſſenio bello, quo centeni, id eſt, quinquageni, concertaverunt, & tropæum ſuo ſanguine ſcripſit, tertiuſque Meſſenio bello, ex oraculo Apollinis,

dux ab Athenienſibus per ludibrium miſſus, pertæſus vota, militum animos concitavit, ut tam diuturnum prœlium victoriâ conſummarent. Leonidas, dux Perſico bello, qui cum trecentis Lacedæmoniis apud Thermopylas totam vim Perſici belli morte ſuâ ac ſuorum obtinuit. Pauſanias, qui Perſico bello Mardonium, præfectum Xerxis, cum pedeſtribus copiis apud Aſopum, Bœotiæ flumen, debellavit: mox proditionis à rege ſuſpectus idem Mardonius, ideòque accuſatus, in aſylum Minervæ confugit, & ibi fame confectus eſt. Leander dux, qui dominantem toto mari claſſem Atticam apud Ægeos primus oppreſſit, & victis Athenienſibus xxx. tyrannos impoſuit. Xanthippus, vir Lacedæmoniorum fortiſſimus, qui bello Punico primus Carthaginienſibus dux miſſus Regulum cepit. Ageſilaus, cujus inventum eſt, in hoſtili, quam in ſuâ terrâ, pugnare; ideòque in Aſiam miſſus, vaſtatâ eâ, cùm jam Regi immineret, revocatus Athenienſes apud Crotonem vicit. Poſteà apud Corinthios flevit, quòd decem millia Græcorum occiſa cognoviſſet, nec voluit Corinthum delegare, cum poſſet.

Clariſſimi Reges & Duces Athenienſium.

Cecrops rex, qui urbem condidit Athenas, & ex ſuo nomine Cecropidas appellavit cives. Idem fabulosè, quia indigena fuit, ab inguinibus ſerpens fuiſſe narratur. Erichthonius rex, qui myſteria Eleuſinæ conſtituit. Celeus cum Euboleo ſacerdote, filiabus virginibus miniſtris, Triptolemo frugum præfecto: qui fame laborantem Græciam circumlato frumento reſtituit. Pandion rex, qui filias ſuas Prognen & Philomelam Thraciæ regibus tradidit, ut barbaras ſibi gentes affinitate ſociaret. Theſeus, Ægei filius, qui Minotaurum interfecit. Demophontes, ejus filius, qui cum Græcis Ilium expugnavit. Codrus rex, qui pro ſalute & victoriâ patriæ, ſecundum oraculum Apollinis, bello Peloponneſio ſe devovit. Piſiſtratus, vir fortis, & ſapiens, qui adversùs principes populari cauſâ tyrannidem invaſit, eamque juſtiſſimè adminiſtravit. Armodius & Ariſtogeiton, homines plebeji, qui Hippian & Hipparchum,

parchum, Pisistrati filios, sævè dominantes, factâ conjuratione oppresserunt, ideòque ut conservatoribus divini honores eis sunt constituti. Miltiades dux, qui LXXX. millia militum Persarum Darii regis, præfectis Date & Tisapherne, in saltu Marathonio superavit. Aristides Dicæos, qui hoc agnomen moribus est consecutus, ob id ipsum exilio multatus est. Cimon dux, qui Persico bello Xerxis copias, pedestres simul atque navales, in ipsa Asiâ apud Eurymedonta flumen uno die vicit. Alcibiades dux, vir genere, copiâ, opibus, illustris; qui propter detruncatos nocte Mercurios reus factus, ad Lacedæmonios confugit Peloponnesi bello, &, cùm fecisset eos superiores, afflictorum civium misertus, rediit in patriam, & dux creatus, iterùm victores Athenienses fecit. Thrasybulus, qui triginta Magistratus Lacedæmonios tyrannidis dominatione sævientes factâ conjuratione afflixit, & libertatem Atheniensibus reddidit. Conon dux, qui omnes Lacedæmoniorum copias apud Cnidum insulam cepit, & imperium maris Athenis restituit. Dion, qui octo onerariis navibus Dionysium, regem Siciliæ, centum rostratas habentem, dum in Italiam abest, regno expulit, occupatis Syracusis. Hiphicrates, rei militaris peritissimus, qui arma habiliore pondere & modo fecit. Phocion, qui vir bonus cognominatus est, neque ullâ pecuniâ à Philippo potuit sollicitari; ut ad eum discederet: qui, admonentibus amicis, ut liberis suis consuleret: Si boni, inquit, erunt, hic agellus eis sufficiet: si mali, nihil. Chabrias dux, qui gladiatoriâ arte pugnare militem docuit: Cypron & Naxon, & omnes Asiaticas insulas Athenis adjunxit, & circa Thion navali bello occidi maluit, quam abjectis armis enatare. Demetrius Phalereus, vir bonus existimatus, ideòque ob insignem justitiam statuis CCC. est honoratus, quas ei pro libertate posuerunt in facie publicâ.

Reges Macedonum.

PHilippus, Amyntæ filius, primus Macedonum obtinuit Thraciam, redegitque in suam potestatem: &, cùm transire in Asiam vellet, sub ipso belli apparatu in

theatro à Pausaniâ est interfectus. Alexander, Philippi & Olympiadis filius, ex urbe Pellâ Macedoniæ cum XL. millibus militum in Asiam transisset, Darium regum Persarum primùm apud Granicum flumen, tùm apud Issum Ciliciæ, tertiò apud Arbela, tribus prœliis, triginta peditum legionum, equitum bis mille falcatorum curruum vicit. Mox regem Indorum, & omnes Asiæ gentes sub potestatem suam redegit, & nobilissimas urbes Asiæ cepit, Sarbactran, Susa, Babyloniam, ubi etiam defunctus, dubium vinolentiâ, an veneno, cùm tamen priùs & Africam peragrasset usque ad Jovem Ammonem, & Oceanum primus omnium navigasset. Philippus, qui post Alexandrum Macedonem septimo gradu Macedoniæ regnavit, invictus in Græciam cùm sævè dominaretur, à Sulpicio consule in Phocide victus est, mox à Flaminio in Macedoniâ, Thessaliâ apud Cynoscephalas, ubi, dato obside filio Demetrio, regni parte multatus est. Perses Philippus, Philippi filius, cùm maximus copiis Macedoniis esset, & cum impetum in Græciam fecisset, cum inanibus elephantorum simulacris à Marco consule apud Scyriam paludem victus, præcipitatis in mare thesauris, profugit; mox ab Æmilio Paulo tota Macedonia fugatus, Samothracam confugit in asylum: undè, datâ fide cùm se Paulo commisisset, ante currum ejus in triumphum productus, mox liberâ custodia in Albano consenuit. Pseudophilippus, vir plebejus & degener, cùm ex similitudine formæ Philippi filium se persuasisset, & Macedonas in bellum excitasset, inter initia tumultus comprehensus, sub custodiâ missus est Romam, ubi cùm ex custodiâ aufugisset, concitatâ rursus Macedoniâ, Thraciam bello recepit. In arce regni paludatus jus dixit: mox à Cæci filio Metello ingenti prœlio victus, cum profugisset in Thraciam, à regibus deditus, & in triumphum deportatus.

Reges & Duces Romanorum.

Romulus, qui urbem condidit. Numa Pompilius, qui sacra constituit. Tullus Hostilius, qui Albam diruit. Ancus Marcius, qui leges plurimas tulit, & Hostiam coloniam

loniam conſtituit. Servius Tullius, qui primum cenſum egit. Priſcus Tarquinius, qui inſignibus magiſtratus adornavit. Tarquinius Superbus, qui ob nimiam ſuperbiam regno pulſus eſt.

Clariſſimi Duces Romanorum.

BRutus, qui pro libertate publica liberos ſuos interfecit. Valerius Publicola, qui propter eandem libertatem adverſus Tarquinios bellum exercuit. Idem jus libertatis dando populum ampliavit. Manlius Torquatus, qui ad confirmandam caſtrorum diſciplinam filium ſuum interfecit. Quintius Cincinnatus, idem Serranus, cui aranti dictatura delata eſt. Camillus, qui, Senonum gente deletâ Gallorum, incenſam ab eis urbem reſtituit. Fabii duo: quorum alter una pugna Etruſcos, Samnitas, Umbros, Galloſque ſubegit. Libertinos è tribubus repurgavit, ideoque Maximus cognominatus: alter Fabius Hannibalem morâ fregit, ex quo Cunctator eſt cognominatus. Papirius Curſor: hic Samnites, qui Romanos ſub jugum pugnando miſerant, victos ignominia pari affecit, & à velocitate Curſor eſt appellatus. Curtius, cùm in foco rapas torreret, offerentibus, Malo, inquit, in fictilibus meis & aurum habentibus imperare. Fabricius Luſcinus, qui Cornelium Rufinum, conſularem virum, ſenatu amovit, luxuriæ & avaritiæ damnatum, quòd decem pondo argenti poſſideret. Claudius Marcellus, qui Annibalem primus in Campania prœlio vicit, idemque docuit, in bello quomodo equites ſine fuga cederent. Scipiones duo, quorum alter prior, Africanus, qui Annibalem & in eo Africam debellavit, alter Scipio Numantinus, qui Carthaginem & Numantiam diruendo, in hac Africam, in illa Hiſpaniam fregit. Quintus Nero, qui, Annibale in Apulia relicto, venientem ab Hiſpania Haſdrubalem excepit, copiaſque ejus uno die apud Metaurum flumen devicit, qui ſeſe cùm Annibali junxiſſet, dubitari non poteſt, paria eis præſtaturum non fuiſſe. Paulus, qui cùm Macedoniam viciſſet, & Græciam liberaſſet, & opulentiſſimum triumphum reportaſſet, inter ipſos triumphi dies, amiſſis duobus liberis pro concione dixit,

gratias se agere fortunæ, quòd in suam potius domum quam in remp. sævisset. Duo Metelli: quorum alter Macedonicus, devictis Macedonibus; qui Contrebiam inexpugnabilem Hispaniæ civitatem, jussis testamenta scribere, & vetitis redire, nisi vicissent, militibus, occupavit: alter Numidicus, victâ Numidiâ; qui, cum perniciosas reip. leges ferret, Apulejus tribunus plebis totusque senatus in eas jurasset, maluit in exilium ire, quam jurare. Hujus filius, Pius cognominatus est, quòd patrem in exilium secutus est. Cajus Marius, qui, in Africa Numidis, in Gallia Cimbris Teutonibusque superatis, à caliga pervenit usque septimum consulatum. Sylla, qui bello civili victoria perpotitus, Romanum primus invasit imperium, solusque deposuit. Sertorius, qui proscriptus à Sylla cùm in exilium profugisset, quam brevissimo tempore propè totam Hispaniam redegit in suam potestatem, & ubique adversante fortuna insuperabilis fuit. Lucullus, qui Asiacæ provinciæ spoliis maximas opes est consecutus, & ædificiorum, tabellarumque pictarum studiosissimus fuit. Pompejus, qui Armenios sub rege Tigrane, Ponticos sub rege Mithridate, Cilicas toto mari dominantes, infra quadragesimum diem vicit, & magnam partem Asiæ inter Oceanum Caspium Rubrumque victoriis suis triumphisque peragravit. Cajus Cæsar, qui Gallias Germaniasque subegit, & primus Romanorum navigavit Oceanum: in quo Britanniam invenit, & vicit. Julius Cæsar Augustus, qui, perpacatis omnibus provinciis, exercitus toto orbe terrarum dispofuit, & Romanum imperium ordinavit. Post cujus consecrationem perpetua Cæsarum dictatura dominatur.

Romani, qui in Togâ fuerunt illustres.

MAnius Agrippa, qui dissidentem populum senatui colligavit, atque conciliavit. Appius Cæcus, qui pacem Pyrrhi diremit, ne populus, qui suis parêre noluerat, sub externis regibus regeretur. Tiberius Gracchus, qui Scipionem Asiaticum, quamvis inimicum haberet, non est passus à tribunis in carcerem duci, quòd diceret nefas, ibi esse Scipionem, ubi captivi illius adhùc alligati tenerentur.

tur. Hic eſt Gracchorum pater, qui in tribunatu, cùm agrariis legibus ſeditiones excitaret, interfectus eſt. Decimus Brutus Calæcius, qui Gracchum generum, agrariis legibus Reip. ſtatum turbantem, cum Opimio conſule oppreſſit. M. Brutus, qui Pompeji partes ſecutus, mox à Cæſare reſtitutus, in mortem ejus conjuravit, quod affectare nomen regium videretur. Lucius Druſus, qui, agrariis legibus promulgatis, ſummum pro eo favorem conſecutus, ne promiſſa perficeret, per inſidias à Philippo Conſ. domi ſuæ interfectus eſt. Lutatius Catulus, qui Lepidum, acta Syllæ reſcindere volentem, admoto exercitu, Italiâ fugavit, & ſolus omnium ſine ſanguine bellum civile confecit. Cato Cenſorius, qui toties accuſatus eſt, quoad vixit, nocentes accuſare non deſtitit. Hic eſt omnium rerum periſſimus, &, ut Salluſt. Criſpo videtur, Romani generis diſertiſſimus Cato. Cato Prætorius, qui bello civili partes Pompeji ſecutus, mori maluit, quam ſuperſtes eſſe reip. ſervienti. Scaurus, qui vetuit filium in conſpectum ſuum venire, quia bello Cyprico deſeruerat. Scipio Naſica, quia non ritè inauguratus Conſul videretur, conſulatu ſe abdicavit, &, domitis Dalmatis, oblatum à Senatu triumphum repudiavit, ſtatuaſque, quas ſibi quiſque in publico poſuerat, in cenſurâ ſua ſuſtulit. Cenſuit in Senatu tamen, Carthaginem non eſſe delendam: propterea optimus judicatus. Cornelius Cethegus, qui fratrem ſuum Cethegum, quòd cum Catilina conjuraſſet, morte multandum cenſuit. Tullius Cicero, qui in conſulatu ſuo Catilinæ conjurationem fortiſſimè oppreſſit.

Qui pro ſalute ſe obtulerunt.

Horatius trigeminus, qui adversùs Curiatios Albanorum; qui de ſummo imperio dimicaverunt. Fabii, qui trecenti, cùm omnes patriciæ ſtirpis eſſent, bellum Vejens peculiariter ſibi depopoſcerunt. Mucius Cordus, qui ignibus manus impoſuit: Horatius Cocles, qui, ponte reſciſſo Tiberis, armatus tranſiit navitans. Trecenti ſub Calpurnio Flamma contra Pœnos: qui in Sicilienſi ſaltu, mortuo exercitu, populum Romanum liberaverunt, ut pla-

nè ccc. Lacedæmoniorum apud Thermopylas gloriam adæquarent. Duo Decii; quorum alter Latino bello, alter Samnitico Diis manibus se devoverunt. Fulvius Pontifex; qui, urbe à Gallis Senonibus incensâ, se aliosque senes Diis manibus devovit. Regulus; qui tormenta Carthaginiensium maluit pati, quam ut inutilis pax cum eis fieret, aut ipse juris jurandi fidem falleret. Curtius; qui se in hiatum terræ immisit, cum ex oraculo, quod optimum esset in urbe Romanà, posceretur. Spurius Posthumius; qui à Pontio Telesino, Samnitum duce, sub jugum missus cum exercitu, auctor fuit rumpendi fœderis, seque hostibus censuit esse dedendum. Cajus Metellus Pontifex, ardente templo Vestæ, Palladium extulit, & oculos amisit.

Qui spolia opima retulerunt.

ROmulus de Acrone Ceninensium rege. Cossius Cornelius de Larthe Tolumnio, Vejentium rege. Claudius Marcellus de Virodomaro, rege Gallorum.

Qui provocati ab hostibus manu contenderunt.

MAnlius Torquatus, qui Gallo torquem detraxit, eumque sibi circumdedit. Valerius Corvinus; qui à Gallo provocatus cum pugnaret, corvus galeam ejus insedit, & hostem perturbavit. Scipio Æmilianus cum esset legatus ab Lucullo imperatore apud Intercatiam, Vaccæorum urbem, provocatorem barbarum occidit. Lucius Opimius, sub Lucatio Catulo Consule, in saltu Tridentino provocatorem Cimbrum interfecit.

Qui pro Romanis gentes superaverunt.

SCipio Africanus, Scipio Numantinus, Scipio Asiaticus, Mummius Achaïcus, Servilius Isauricus, Brutus Callaicus, Paulus Macedonicus, Metellus Creticus, Cæsar Germanicus, Cæsar Dacicus.

Quot illustres Scipiones, qui magnis rebus gestis cognominati sunt.

SCipio magnus Africanus, qui vicit Annibalem. Scipio minor Numantinus, qui Numantiam, & Carthaginem diruit. Scipio Asiaticus, qui de Antiocho triumphavit. Scipio Nasica, qui à Senatu vir optimus est judicatus. Scipio, qui, occiso Pompejo, partes restituit, & victus se interfecit.

Secessiones plebis.

SEcessiones plebis à patribus fuerunt quatuor. Prima secessio propter impotentiam fœneratorum, cùm in montem plebs armata secessit. Secunda propter impotentiam Decemvirûm, cùm, interfectâ filiâ suâ, Virginius Appium & totam ejus factionem in Aventino monte circumvenit, effecitque, ut abdicato magistratu accusati, atque damnati, variis suppliciis punirentur. Tertia, propter matrimonia plèbei, ut ne patriciis nuberent, quam Canulejus concitavit in monte Janiculo. Quarta secessio in foro, propter magistratus, ut plebei consules fierent, quam Sulpicius Stolo concitavit.

Seditiones.

SEditiones in urbe quatuor. Prima seditio, Tiberii Gracchi; quem, de judiciariis & agrariis legibus statum civitatis moventem, Scipio Nasica facta manu in Capitolio oppressit. Secunda seditio, Gracchi fratris ejus; quem ob similes largitiones novos motus excitantem Opimius consul, cum Decimo Bruto Gallæcio socero ejus convocatis ad pileum servis, in Aventino monte oppressit. Tertia seditio, Apuleji Saturnini Tr. Pl. & Glauciæ Consulis; quos, comitia in campo cædibus perturbantes, Marius in Capitolium persecutus obsedit, & conficiendos fustibus saxisque curavit. Quarta seditio, fuit Livii Drusi, & Quinti Cæpionis, cùm ille Senatus equestrem ordinem obsideret. Præcipua tamen ad motus excitandos fuit causa, quòd

Drusus civitatem omnibus Italicis pollicebatur; sed tùm à Philippo Consule in domo sua interfectus.

Qui adversùs patriam nefaria inière consilia.

COriolanus, ob asperiorem annonam in exilium actus, Volscorum exercitu admoto, patriam expugnare voluit, sed Veturiæ matris precibus victus, tum ab exercitu suo confusus est. Marcus Melius, frumentaria largitione cum videretur, jussu Quintii Cincinnati Dictatoris à Magistro equitum in rostris occisus est. Spurius, cum Agrariis legibus factione dominationem pararet. Manlius Capitolinus, cum pecunia conturbatores liberaret, suspectus regni affectati de Tarpejo Saxo præcipitatus est. Catilina, cum in cædem Senatus, in incendium urbis, direptionem ærarii conjurasset, & in id facinus Allobrogas sollicitasset, à Cicerone in Senatu accusatus, ab Antonio in Apulia debellatus est.

Qui Reges vel Duces cum Romanis bella gesserunt.

POpulus Romanus sub Romulo pugnavit cum Sabinis, prius propter virgines raptas. Sub Tullio cum Albanis. Pontius Telesinus, dux Samnitum; qui ad Caudinas furculas Romanos sub jugum misit. Pyrrhus, Rex Epirotarum; qui pro Tarentinis bellum cum Romanis gessit, vastataque Campania ad vicesimum ad urbem pervenit, mox à Curio & Fabricio victus in patriam concessit, & cum Achajam armis sub se redegisset, Macedoniam quoque Antigono regi eripuisset, dum Argos expugnat, occisus est. Omnium Græcorum sapientissimus, & militaris disciplinæ peritissimus fuit. Annibal, qui novem annorum, patrem in Hispaniam secutus, minor annorum quindecim imperator factus; triennio in Hispania vicit,& eversione Saguntí, rupto fœdere, per Pyrenæum & Alpes in Italiam venit, Scipionem ad Ticinum, Tiberium Claudium apud Trebiam, Flaminium apud Thrasymenum, Paulum & Varronem apud Cannas, Gracchum in Lucania, Marcellum in Campania superavit.

Status

Status Populi Romani quas commutationes habuerit.

POpulus Romanus primùm sub regibus fuit. Deinde, post superbiam Tarquinii, & illatum Lucretiæ stuprum, expulsis regibus, tutelam sui consulibus tribunisque commisit. Deinde tribunitiis seditionibus agitatus, abdicatis omnibus magistratibus, Decemviros, legum ferendarum & Reip. constituendæ causa, paravit. Horum quoque dominationem & libidinem detestatus, rursùs ad consules rediit. Donec, exortis bellis civilibus inter Cæsarem & Pompejum, & oppressa per vim libertate, sub unius Cæsaris potestatem redacta sunt omnia. Ex eo perpetua Cæsarum dictatura dominatur.

Initium Regni Mithridatis.

CYrus, Rex Persarum primus, imperium Medis ademit. Duos filios reliquit, Cambysen & Smerden. Horum Cambyses, defuncto patre, quod major esset, Smerden, in solio sedentem, capite cœlum pulsare, per somnium videns, occidendum eum curavit ipse: & deinde, revertens ab Æthiopia rebus perfractis, cùm in Ægyptum venisset, incolasque ejus loci lætantes advertisset, ratus, illos adversis sui insultare, Apin in femine vulneravit, eodemque ictu occîdit. Interim Magus quidam Smerdes, Patibiatæ frater, abutens nomine ex formæ similitudine, filium se Cyri professus, regnum Persicum invaserat. Quod ubi Cambysi nuntiatum est, regredi in patriam maturans, oblitus est gladium, quo Apin interfecerat, vaginæ reddere. Quòd cùm conaretur efficere, femen suum vulneravit, & eam partem, qua Apin vulneraverat. Ex eodem vulnere in paucis diebus obiit. De cujus morte postquam certior nuntius ad Persas venit, Potanes Pedimam filiam suam, qua cum Smerdes consuetudinem habebat, edocuit, cum ille sopitus esset, utrùm aures tectas comis haberet, periclitaretur. Sciebat enim, à Cyro Smerdi Mago ademtas aures. Ille falsum esse Smerden confirmavit.

Tunc septem nobilissimi Persæ inter se conjuraverunt. Eorum nomina hæc sunt, Potanes, Hydanes, Aspatines, Saphernes, Megabojus, Gobies, Darius. Deinde, Mago Smerde interfecto, constituerunt, uti, excepto posthac Potane, ex illis regnaret, cujus equus primus in loco, quem delegissent, hinnisset. Tunc Hiberes, agaso Darii, equum domini ad locum prædictum duxit: illic alia equa ab suo initur. Tunc equus Darii magnum hinnitum dedit. Ita Darius regnum obtinuit. A quo Artabanes originem ducit; quem conditorem regni Mithridatis fuisse, confirmat Salustius Crispus.

Reges Parthorum.

SEleucus, Alexandri Macedonis amicus. Hujus post mortem Abarrida, frater ejus, jussus Babylonem obtinere, finitimos sub se redegit, unde Nicator est appellatus, & tres validissimas urbes constituit, Abarridam, Seleuciam, Laodiciam. Arsaces, formâ & virtute præcipuus, cujus posteri Arsacidæ cognominati sunt; qui pacem cum Sylla imperatore fecit. Orodes, qui fœdus cum Cn. Pompejo percussit, Crassum cum legionibus apud Carras funesta clade delevit. Pacorus; qui filium suum ejusdem nominis misit in Syriam, ut Romanas provincias popularetur; atque ipse à Ventidio, legato Julii Cæsaris, occisus est.

Reges Cappadociæ & Armeniæ.

TIgranes, qui jam scriptus est; qui tertio Punico bello perdomuit sub Mancino Cons. & Scipione Æmiliano. Bellus, rex Armeniæ; qui, cum impetum in Græciam fecisset, & Pythii Apollinis templum incendisset, tempestate & frigore exercitum amisit. Polycrates, rex Cappadociæ: qui somniavit Solem & Lunam uri: qui à præfecto Darii regis occisus est. Epaminon, ejus filius, rex: qui Thebas Græcorum pugnando vicit. Periander rex, qui Corinthi regnavit; omnia terrâ & mari Romanus subjugavit. Timoleon, qui Corinthi fratrem suum regnantem interfecit. Idem & Dionysium, Siciliæ regem, expulit, neque

que ipse ab offerentibus regnum accepit, sed arcem quoque demolitus est. Hic, cum convitia mala audiret, ait Totâ vita mea id egi, ut omnes liberi essemus.

Reges Asię & Pergami.

EUmenes Carduenus, Philippi Alexandri armiger bellicosissimus, sed parum prospera fortuna usus, adeò tamen terribilis, ut, vivente eo, nemo ausus sit Rex appellari. Antiochus jam scriptus est. Eumenes alius, qui Romanos Macedonico bello juvit cum milite suo. Attalus, qui pro Romanis sæpè pugnavit. Nam testamento suo populum Romanum hæredem fecit.

Reges Ponti & Bithyniæ.

PHarnaces, Rex Bithyniæ, filius Mithridatis; qui bello civili, quod in Pharsalica gestum est, milite patris sui Sytiam invasit, & adventu Cæsaris, antequam in congressum ejus veniret, ipso terrore nominis sui victus refugit in Pontum. Prusias Rex, amicus populi Romani; ad quem Annibal victo Antiocho confugit, &, cum à rege exposceretur per legatos, veneno se liberavit. Nicomedes, socius & amicus populi Romani: in cujus amicitia prima ætate Cæsar fuit. Qui moriens testamento & ipse Pop. Rom. hæredem dimisit.

Reges Alexandriæ.

POst mortem Alexandri Macedonis regnaverunt Alexandriæ Ægyptum octo Ptolomæi nomine, multi clarissimi viri. Ptolomæus Evergetes: qui Alexandrum apud Ozydacras objecto clipeo protexit. Ptolomæus, filius Philadelphi, literatissimus: qui plurimos libros Græcos scripsit. Ptolomæus Soter: qui ingenti classe Rhodios vicit. Ptolomæus Tryphon; qui seditiosos in theatro sagittis occidit, alios flammis dedit. Hujus filius Cydris pro Romanis multa bella gessit, adversus Garamantas & Indos. Ptolomæus, Pupillus dictus: qui Pompejum tutorem à Senatu accepit, donec pubesceret, & posteà civili bello Pontino interfectus est.

Duces & Reges Carthaginiensium.

HAnno & Mago, qui Punico bello Cornelium Conſ. apud Liparas ceperunt. Hamilcar, qui Boccor cognominatus eſt, primo Punico bello magnam partem Hiſpaniæ ſub imperium Carthaginienſium redegit, relictis filiis quatuor, Aſdrubale, Annibale, Hamilcare, & Magone. Aſdrubal, frater Annibalis; qui ſecundo Punico bello, cum ingentibus copiis ab Hiſpaniâ veniens, antequam ſe fratri conjungeret, à Claudio Nerone exſpoliatus eſt.

Reges Numidiæ.

SYphax: quem Scipio Africanus victum in triumphum traxit, regnoque ejus impoſuit Maſiniſſam. Maſiniſſa Rex: qui Scipionem adverſus Carthaginem & Syphacem equitatu adjuvit. Ab eo, inter præmia commilitii, Numidiæ regno donatus eſt. Jugurtha: qui ſcriptus eſt.

Reges Mauritaniæ.

JUba Rex; qui Curionem legatum Cæſaris oppreſſit: mox, occiſo Pompejo, Catonis & Scipionis partes firmare conatus, cum ſe in regiam recepiſſet, poſt magnificam cœnam interficiendum ſe dedit. Juba, rex literatiſſimus; qui Cæſaris Auguſti juſſu regnavit: & magnificentiſſimam urbem Cæſaream condidit.

Qui adverſus Pop. Rom. arma ſumſerunt.

TAtius, Rex Sabinorum: qui, occupatâ arce Tarpejâ, in ipſo foro cum Romulo decertavit, & interventu Sabinarum pacem cum Romulo fixit. Metius Suffetius, Rex Albanorum: qui contra fœdus, à Fidenatibus deſtitutus, & juſſu Tulli Hoſtilii deligatus ad currum, & in adverſa actis equis, laceratus eſt. Porſenna, rex Etruſcorum: qui Romanos ad Janiculum obſedit, propterque Tarquinios. Tiridates, qui Corbulone Conſulari viro victus & reſtitutus eſt.

Bella civilia quot.

CIvilia bella quatuor mota ſunt in urbe à Romanis. Civile bellum primum Sulpitius Tribunus excitavit, quòd ſubſcriptam provinciam Mithridaticam Sylla in Marium transferre noluiſſet. Secundum bellum Lepidus contra Catulum, ob metum Siciliæ expoliatæ. Tertium bellum Cæſar & Pompejus, Belli ſpecies magis, quam cauſa fuit, negatus à Senatu Cæſari conſulatus. Cæterum utriuſque æmulatio & cupiditas imperii occupandi. Nam, cùm ſecundum mores legemque majorum dimiſſo exercitu venire in urbem Cæſar deberet, & docere Senatum de rebus à ſe geſtis, atque ita triumphum cònſequi: ſimulans, ſe gratiam timere Pompeji, negavit ſe miſſurum exercitum, niſi conſularibus comitiis ratio abſentis ſui poſita fuiſſet. Quamobrem hoſtis à Senatu judicatus, ſtatuit id bello vindicare. Ac ſic non conſulatum modò ac triumphum, ſed totum Populi Romani imperium redegit in ſuam poteſtatem. Quartum bellum Cæſar Auguſtus adversùs complures duces: contra Pompejum juvenem bona paterna repetentem: mox adverſus Caſſium & Brutum in ultionem interempti patris: deinceps adverſus Antonium & Cleopatram ultrò bellum patriæ inferentes.

Quot genera bellorum.

BEllorum genera ſunt tria. Gentile: quod cum externis geritur: ut Romani cum Latinis, Athenienſes cum Lacedæmoniis. Servile, quod Romani adverſus fugitivos geſſerunt, & contra duces eorum, Spartacum, Crixum, & Oenomaum. Civile, quo inter ſe certant, ſicut Marius & Sylla, Cæſar & Pompejus, Auguſtus & Antonius.

Ordo Belli Mariani.

INexplebilis honoris Marii cupiditas, decretam Syllæ Ponticam provinciam voluit eripere per rogationem Sulpicii tribuni plebis. Sylla indignatus continuò ad exercitum

citum perrexit, & eum urbi admovit; & in patriam ingressus, Capitolium occupavit. Quo terrore victus Senatus, Mario totique factioni ejus interdixit. Profecto deinde in Asiam Syllâ, Marius exul cùm profugisset, ac primum Minturnis in palude latuisset, tum conjectus in carcerem evasisset, interim Cinna & Octavius in urbe essent; ob hoc, occasione datâ, Marius redit, & se cum Cinna adjunxit, victis Octavianis partibus. Septies consul creatus, sævissimis cædibus totam urbem funestavit. Sylla interim victo Mithridate in urbem reversus, prope totam Italiam in armis invenit, sub juvene Mario, Marii filio: sed omnes ejus copias partim in Etruria ad Sacriportum, partim ad Collinam portam prostravit, & reliquias adversariorum eorum, qui se dediderant, in villa publica trucidavit. Qui diffugerant, in tabula proscripsit, jure permisso, ut interficerentur.

Ordo Belli inter Cæsarem & Pompejum.

CÆsar, & Pompejus, & Crassus, initâ societate, imperium Romanorum possidebant. Cæsar Gallicos, Crassus Syriacos exercitus habebat. Pompejus, horum viribus fretus, in Senatu dominabatur. Post Crassi mortem apud Parthos Musus Barbarus Asculanus, Quintus Lutatius Catulus.

De Bello Macedonico.

POpulus Romanus cum Macedonibus bellum ter gessit. Sub Flaminio Consule regem eorum Philippum vicit. Sub Paulo Persen Philippi filium. Sub Metello Macedonico Pseudophilippum. Prima belli causa, quòd de injuriis Macedonum Græci querebantur. Secundi, quòd fœdus cum patre suo percussum ruperit Perses. Tertii, quòd falso nomen regum Macedonum Pseudophilippus invasit.

De variis Cladibus Populi Romani.

ETrusco bello: cùm Porsenna Rex Janiculum obsedit. Gallico bello: cùm Galli Senones, exercitu apud Alliam deleto, urbe incensâ, Capitolium obsederunt. Tarentino

rino bello: cùm Pyrrhus ad vicesimum lapidem totam Campaniam populatus accesserat. Punico bello: cùm Annibal, Cannensi exercitu fuso, ad tertium lapidem castra posuit. Cimbrico bello: cum Cimbri Tarentinas Alpes occupaverunt. Servili bello: cum Spartacus, Crixus, & Oenomaus gladiatores, populatâ propè Italiâ, cum ad incendendam urbem pergerent, in Lucaniâ à Crasso, in Etruriâ à Pompejo Consule, opprimuntur.

De tribus Punicis bellis.

Populus Romanus cum Carthaginiensibus dimicavit. Primum Punicum bellum navalibus copiis gestum est. Causa motus prætendebatur duplex. Altera, quòd Carthaginienses Tarentinis adfuissent. Altera, quod Mamertini adversus Pœnos auxilium poscerent. Cæterum, reverà præmium fuit Siciliæ & Sardiniæ possessio, fertilissimarum insularum. Appius Claudius bellum in Siculo freto commisit: Manlius & Regulus in ipsa Africa profligaverunt: Duillius Consul apud Liparas insulas: Lutatius Catulus apud Ægates, mersis hostium classibus, consummaverunt. Secundum Punicum bellum longè omnium cruentissimum fuit. Causa, quòd Annibal contra fœdus Saguntum evertisset. Prima clades hujus belli apud Listernum, vulnerato Patre Scipione: quem Publius Scipio, nondum pubes, protexit ac liberavit. Secunda clades apud Trebiam, vulnerato Flacco Consule. Tertia apud Thrasymenum, vastato Flaminii exercitu. Quarta apud Cannas, deletis duobus exercitibus Pauli Consulis morte, Terentii fugâ Varronis. Postea verò quatuor duces Punici belli gloriam sibi vindicant. Fabius sive Cunctator: qui imminentem urbis excidio Annibalem morâ fregit. Marcellus: qui primus Annibali apud Nolam restitit, & inclinatam ejus aciem pænè ictus cruciavit. Claudius Nero: qui venientem ab Hispania Asdrubalem cum ingentibus copiis, priusquam se Annibali jungeret, excepit, & ingenti prœlio vicit. Tertium Punicum bellum majoris gloriæ, quam operis, fuit. Nam, Manilio Consule, inchoatum excidium Carthaginis Scipio Æmilianus consummavit: unà cum Tigraue cum in-

incensa Carthagine totius Africæ urbes in perpetuum repressit, quòd contra fœderis pactionem Carthaginenses reparassent classes, & arma finitimis intulissent.

Usque Imperium Trajani qui victi sunt & per quos, CCIV.

PEr Flaminium Consulem Macedonas vicit sub rege Perse bellantes. Per Scipiones Africanos, Carthaginienses. Per Paulum Consulem, Persen in Syriâ vicit regem Antiochum. Per Scipionem Æmilianum Celtiberos, & Numantiam. Per eundem Scipionem Lusitaniam, & ducem Viriatum. Per Decium Brutum Galliam. Per Mummium Achaïcum, & Corinthum, & Achæos. Per Fulvium Nobiliorem Ætolos & Ambraciam. Per Marium Numidas & Jugurtham. Per eundem Cimbros & Teuthones. Per Syllam Ponticos & Mithridatem. Per Lucullum item eosdem Ponticos & Mithridatem: item Cilicas piratas, & Armenios cum rege Tigrane, & piurimas Asiaticas gentes. Sub hoc enim ad Indicum Oceanum, & Rubrum mare usque pervenit. Per Cajum Cæsarem Gallias & Germanias. Britanniam sub hoc duce non tantum vidit, sed etiam navigavit Oceanum. Per Cæsarem Augustum Dalmatas, Pannonios, Illyricos, Ægyptios, Germanos, Cantabros, totumque orbem perpacavit, exceptis Indis, Parthis, Sarmatis, Scythis, Dacis, quòd eos fortuna Trajani Principis triumphis reservavit.

De Comitiis.

COmitia dicuntur à comitatu & frequentiâ, quod Patres & Classes ad suffragia vocantur, creandorum magistratum vel sacerdotum causa. Comitiorum autem triplex ratio est. Hæc Curiata, hæc Tributa, hæc Centuriata dicuntur, quia hæc per curias & per tribus & per centurias explicantur. Si translatitium sit, & solitum, de quo populus, curiatis transigitur. Si amplius, tributis. Si in summo discrimine est, tum miles ad suffragia vocatur, & Comitia centuriata dicuntur.

De

De Populi Romani distributionibus.

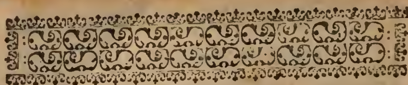
ANtiquissima Populi Romani distributio triplex est, quam Romulus fecit; in regem, in Senatum, in populum. Qui populus in tres tribus dividebatur; Tatiensem, Lucerem, Ramnetem. Sequitur Populi Romani distributio sub Servio Tullio rege; qui eum in tribus, classes, centurias divisit. Ab iteratione census, ut optimus & locupletissimus quisque in suffragiis, id est, in Populo Romano plurimum valeret. Et tertia divisio est in Patronos & clientelas, quâ inferiores superiorum se fidei committebant.

De Rebuspublicis.

REumpublicarum tria genera sunt; Regium, optimatum, populare. Aut enim sub regum sunt potestate: ut Seleucia Parthorum. Aut Senatus: ut Massilia Gallorum. Aut se ipsi regunt, ut Athenienses solebant. Est & quartum genus, quod Romani commenti sunt: ut ex his tribus unum efficerent. Nam & regiam potestatem Consules habent, & plebs habet suffragiorum potestatem.

FINIS.

INDEX
IN FLORUM,

Ad inveniendum expeditissimus, novâ formâ confectus.

In quo

Primus numerus librum, alter caput cujusque libri, tertius sectiunculas seu versiculos denotat.

Pom-

C.

Cato

Celeresi

fictilia

E.

F.

Fre-

Geni-

H.

I.

Lepi-

Mu-

Orchs-

Pise

Vejo-

Tibiæ

Triste

Vaccai

Venetia,

FINIS.

